

POVIJEST BOSNE

1

SALIH
SIDKI
HADŽIHUSEINOVIĆ
MUVEKKIT

Naslov originala
TARIH-I BOSNA

Prevodioci

Abdulah Polimac

Lamija Hadžiosmanović

Fehim Nametak

Salih Trako

POVIJEST BOSNE

1

**SALIH
SIDKI
HADŽIHUSEINOVIĆ
MUVEKKIT**

EL-KALEM

UVODNE NAPOMENE

Brojna djela znamenitih Bošnjaka nastala u raznim vremenima dugo su bila nepoznata široj javosti. Neka i do danas. Jedan od razloga njihove nedostupnosti je što su pisana stranim jezicima. Tek kada bi se prevela, postala bi pristupačna ljudima u Bosni i Hercegovini i šire.

Jedno od takvih djela je "Tarih-i Bosna" ("Povijest Bosne"), autora Saliha Sidki Hadžihuseinovića Muvekkita, napisano osmanskoturskim jezikom prije nepunih 120 godina. To je prva pisana povijest Bosne pod osmanskom vlašću. Ujedno je Hadžihuseinović prvi Bošnjak koji je koristio objavljene studije i radove historičara iz susjednih zemalja. U "Povijesti Bosne" se tematski i hronološki opisuju brojni historijski događaji i ličnosti. Autor je koristio izvornu arhivsku građu i dostupnu literaturu. Zbog stila pisanja i brojnih činjenica, ova studija ni danas ne ostavlja čitaoca ravnodušnim. Naprotiv!

Mnogi orijentalisti i povijesničari su preuzimali brojne stranice rukopisa "Tarih-i Bosna" u pisanju svojih radova i studija. Znatan broj znanstvenika su preuzete podatke korektno citirali. Time su pokazali svoju naučnu, ali i ljudsku čestitost. No, bilo je i drugih koji su koristili Muvekkitovu "Povijest Bosne", ali u želji da izgledaju "učeniji", jednostavno su ispuštali da kažu odakle su preuzeli navedene podatke. Štampanjem ovog djela, šira znanstvena i kulturna javnost prepoznat će i jedne i druge.

Pored stručnog prijevoda sa osmanskoturskog na bosanski jezik, kojeg je u prvoj verziji uradio rahmetli Abdulah Polimac, zajedno sa istaknutijim historičarima i orijentalistima, nešto kasnije na inicijativu Rijasetu IZ i Gazi Husrev-begove biblioteke, prof. dr. Lamija Hadžiosmanović, prof. dr. Fehim Nametak i prof. Salih Trako su tu verziju prijevoda korigovali i dopunili preciznijim podacima, neophodnim za ovakvu studiju. Agresija

na Bosnu i Hercegovinu od aprila 1992. do decembra 1995. godine onemogućila je da ovo djelo ranije ugleda svjetlo dana. Nažalost, autograf pohranjen u Orijentalnom institutu u Sarajevu (br. 766), izgorio je sa svim rukopisima, dokumentima i bibliotekom 17. maja 1992. godine u požaru od granata koje je uputio mračni um srpskog agresora. Zahvaljujući sačuvanom prijepisu u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, prijevod ovoga djela u potpunosti je završen.

Nakon stručne obrade, pred izdavačem se pojavila još jedna dilema. Ona se odnosila na tehničko uređenje. Cio Muvekkitov rukopis sa dopunjenim izdanjem Muhamed Enveri Kadića i stručnim napomenama bilo je teško štampati u jednoj knjizi. Zato je nakon stručne konsultacije prihvaćena sugestija da se ovaj jedinstven rukopis sa dopunama štampa u dvije knjige, koje će predstavljati jedinstveno djelo. Na kraju svake knjige su stručne i tehničke napomene koje čitaocu pomažu da brže dođe do onih stranica djela koje ga više interesuju.

U prvoj knjizi je prijevod Muvekkitova rukopisa od prahistorije do Svištovskog mira (1791.). Ovaj dio dopunjen Kadićevim bilješkama, predstavlja polovinu djela. Radi preglednosti, prva knjiga podijeljena je na četiri poglavlja sa redakcijskim podnaslovima:

I. "Od prahistorije do gubitka bosanske srednjovjekovne državnosti";

II. "Od sandžaka do ejaleta (1463 - 1580.)";

III. "Vrijeme borbi, uspjeha i poraza (1580 - 1699.)" i

IV. "Od Karlovačkog do Svištovskog mira (1699 - 1791.)".

Slično je i u drugoj knjizi ovoga jedinstvenog djela. I ona se sastoji od četiri poglavlja:

I. "Od mirovnog ugovora do borbe za autonomiju (1791 - 1828.)";

II. "Od Husein-kapetana Gradašćevića do Omer-paše Latasa" (1828 - 1850.)";

III. "Od umirenja pobune do novog ustanka (1850 - 1875.)"

IV. "Posljednje godine neposredne sultanove vlasti u Bosni (1875 - 1878.)".

Iz naprijed navedenog se vidi da se višestoljetna povijest Bosne i Hercegovine koju predstavlja prvi dio studije, štampa u jednoj, a samo XIX stoljeće u drugoj knjizi. Razlog ovakvog vremenskog nesrazmjera je u činjenici što je autor starije vremenske periode opisao sa kraćim osvrtom, a vrijeme u kome je živio opisivao je detaljnije i potpunije.

Pored stručno - tehničke strane, smatramo da je u "Uvodnim napomenama" čitaoca potrebno upoznati i sa određenim primjedbama na znanstvenom polju. Ne želeći da djelo izgubi autentičnost, prevodioci i stručno uredništvo nastojali su da do čitaoca dođe Muvekkitovo izvorno pisanje, onako kako je na stranicama rukopisa zabilježeno. Zato na kraju knjige nismo donijeli rezime pošto ga u pravilu pišu autori. To se u nekom smislu nadoknađuje predgovorom.

No, da čitaoca koji nedovoljno poznaje ovu problematiku, ne bi odvelo u pogrešne zaključke i da sam ne bi koristio neke podatke iz ovog rukopisa koje je historijska nauka davno ispravila, to smo dio takvih primjedbi stavili u napomene. Time se nismo udaljili od originala, a istovremeno smo ukazali na provjerene povijesne činjenice. Slične primjedbe se mogu odnositi i na pojedine bosanske namjesnike i vrijeme njihove uprave u Bosni, nazive pojedinih lokaliteta, kao i hidžretskog i gregorijanskog računanja vremena. Date primjedbe i upozorenja su manjeg obima u odnosu na ono što nam Hadžihuseinović pozitivnog pruža. To su brojni i interesantni podaci iz političkog, društvenog, vojnog, privrednog, vjerskog i kulturnog života Bosne i Hercegovine u čijem sastavu je bila i teritorija Novopazarskog sandžaka do 1877. godine, te je to pisanje i povijesti Sandžaka. Svi ti doneseni podaci daju puniji uvid u život i povijest Bosne.

Posebno je čitaocu neophodno napomenuti da je "Tarih-i Bosna" - "Povijest Bosne" autora Saliha Sidki Hadžihuseinovića, poznatijeg pod nadimkom Muvekkit, prvo djelo koje predstavlja pokušaj da se u cjelosti prikaže prošlost današnje Bosne, Hercegovine i teritorija susjednih zemalja koje su bile u sastavu

Bosanskog ejaleta. Nastalo i pisano u tišini, a na osnovu brojnih fermana, berata i drugih vrsta izvora, koje autor navodi, ovaj rukopis je strpljivim, preciznim i marljivim radom i trudom Salih Sidki Hadžihuseinovića Muvekkita zaslužio da još davno ugleda svjetlost dana i posluži svojoj svrsi. No, nikad nije kasno da dobro djelo dođe do ruku dobrih ljudi. Lijep nijet na kraju uvijek ugleda svjetlo dana.

Sarajevo, 5. III 1998. godine

Prof. dr. Enes Pelidija

Istočnjak pred sebe postavlja zadatak da sve što se zbilo zapiše. Bilo da to što se dogodilo zapisuje u prozi ili stihu, on to uvijek naziva tarih. Ovako je poznati bečki orijentalista Joseph von Hammer u svome djelu *Historija Osmanskoga carstva* okarakterizirao sklonost ljudi sa Orijenta da zapisuju događaje, a da pritom, uopće nije važno u kojoj su ih formi zapisali. Potvrdu ove sklonosti zapisivanja, kako bi se doživljeno spasilo od zaborava, zabilježio je i naš poznati ljetopisac osamnaestog stoljeća Mula Mustafa Šefki Bašeskija u prilogu svoje *Medžmue*, poznatije kao *Ljetopis*, gdje kaže: "Sve što se pamti nestane, sve što se zapiše ostane."

Ne možemo reći da se naši ljudi u Bosni, primajući tekovine bogate islamske civilizacije, nisu odazvali porivu da zapisuju doživljeno, viđeno, pročitano ili sve ono što se prepričavalo kao narodno predanje. Zapisivano je mnogo toga i u medžmuama, koje su služile kao privatne bilježnice obrazovanih pojedinaca, u kojima se pored važnih pitanja iz teologije, prava, tesavvufa, filozofije, književnosti, jezika, našao i poneki stih pa i privatna zabilješka o događaju koji se zbio pred očima zapisivača. I kadije su imale svoje posebne zbirke nazvane "sak", u koje su često unosili vrlo zanimljive vijesti iz svoje sudske prakse ili iz svakodnevnog života. Epistolografski zbornici naših ljudi, također, sadrže dosta historijske građe koja će sigurno vremenom biti iskorištena i prezentirana.

Ispisivali su naši pjesnici od Derviš Jakub-paše Bošnjaka (15. st.), svjedoka Bitke na Krbavskom polju, do Muhameda Enverije Kadića (1855 - 1931.) - čovjeka koji je doživio tridesete godine našega stoljeća, u stihovima na tuskom jeziku, obične i neobične događaje - ratove, pohare, požare, poplave, rođenja, smrti - kako bi poruka o određenom događaju izrečena u stihu bila

što lakše i što duže pamćena. Među brojnim našim pjesnicima, Mehmed Mejlija Guranija (1713 - 1781.) i Fadil-paša Šerifović (1808 - 1882.) bili su pravi majstori tariha izrečenih stihom.

Uzmemo li bilježenja o događajima u stihu ili prozi, kao jedinstvenu želju čovjeka koji zapisuje događaje da se sačuva od zaborava, onda je naš najstariji hroničar Derviš Jakub-paša Bošnjak, autor jedne poeme u kojoj se govori o pobjedi osmanske vojske na Krbavskom polju. Prvi koji je napisao proznu hroniku Osmanskog carstva bio je veliki vezir Rustem-paša, Bošnjak, današnjim generacijama poznat kao osnivač zadužbine Brusa-bezistana. Njegovo kratko djelo daje povijest osmanske dinastije do 1561. godine. I Džafer Ajani-beg iz Pečuha, bio je čovjek našega porijekla, a predmet njegove hronike su vojne Bošnjaka Hasan-paše Tirjakije, poznatijeg u Bosni i Hercegovini kao Tiro. Dva naša najčuvenija historičara sedamnaestog stoljeća su Ibrahim Alajbegović Pečevija i Husein Bošnjak - Kodža Muerrih. Husein Bošnjak je (umro poslije 1644.) u jednom tomu svoga djela, nazvanog *Čudesni događaji*, opisao historiju svijeta od vremena poslanika Muhammeda, a.s., u drugom, pisanom neposredno poslije 1644. godine, sastavio je opširnu historiju Osmanskog carstva. To djelo objavljeno je u Moskvi, uz kritičke napomene Ane Tveritinove. Istovremeno je i Ibrahim Alajbegović Pečevija, u svom dvotomnom djelu, koje je više puta objavljivano u Turskoj, a prevedeno i na evropske jezike, dao vjernu sliku stanja u osmanskome društvu s kraja šesnaestog stoljeća, u ovoj povijesti više o ratovima, pregovorima o miru, zauzimanjima gradova i kulturnim prilikama. Također donosi i zanimljive podatke među učenim ljudima i pjesnicima.

Za razliku od ove dvojice, Ali Dede Bošnjak iz Mostara, opisuje na popularan način događaje iz povijesti, dodajući i dosta narodnih običaja, vjerovanja i fantastičnih doživljaja.

Među zapaženim autorima bio je i Nesuh Matrakčija, koji je bio ne samo plodan hroničar nego i vanredan putopisac i slikar. On je pravio crteže mjesta u kojima je boravio kao član sultanove svite u pohodima na Irak, Moldaviju i Rusiju. Također je slikao

krajeve kroz koje su prolazili i koje je on inače opisivao u svojim putopisnim djelima. Doprinos bosanskohercegovačkoj historiografiji dao je i Abdulah Drnišlija *Zbornikom bosanskih memorijala*, koje je kao kadija unosio u svoju bilježnicu - danas prvorazredan izvor s kraja sedamnaestog stoljeća.

Sedamnaesto stoljeće je i vrijeme kada su se mnogi naši poznati i nepoznati pisci pjesnici oglasili i u formi biografskih i autobiografskih djela. Najčuveniji od njih su Hasan Kafija Puščak (umro 1615.) i Muhamed Nerkesija Sarajlija (umro 1634.) Pruščak, po vokaciji teolog i logičar, našao je za shodno da napiše svoju autobiografiju, iz koje saznajemo mnogo detalja o tadašnjem sistemu obrazovanja. Nerkesija, opet, vrhunski prozni stilista svoga vremena, i isto tako uspješan kao pjesnik, piše biografiju Bošnjaka Murteza-paše, ali dosta historijske građe pruža i njegova zbirka pisama *Munšeât*. Pažnju privlači i autobiografija u stihu Ali-paše Varvarije (umro 1648.), koji je, opisujući svoj životni put, opisao put uspona jednog dječaka iz naših krajeva, koji se svojom sposobnošću probio do najviših administrativnih funkcija u Osmanskom carstvu. Posebno je značajan njegov opis vojne organizacije vremena u kojem je živio. Interesantna je i autobiografija Huremije Mostarca. Ona pokazuje životni običaj čovjeka iz naroda i mostarsku sredinu. Huremija je uz to, kao i Ibrahim Opijač iz Mostara, napisao biografiju čuvenog učenjaka Mustafe Ejubovića - Šejh Juje (1651 - 1707.).

Sedamnaesto i osamnaesto stoljeće obiluje ne samo klasičnim ljetopisno-hroničarskim i historiografskim djelima, nego je u ovom vremenu više Bošnjaka, među kojima posebno ističemo hadži Jusufa Livnjaka (17.st.) i hadži Mustafu Muhlisiju (17.st.), opisalo svoj put na hadž, dajući opsrevacije o mjestima kroz koje su prolazili. Zanimljivo je da hadži Jusuf Livnjak u bilježenju datuma koristi naše nazive mjeseci: siječanj, veljača, ožujak i td. Uz Muhlisiju, koji je svoj putopis sastavio u stihovima, i Livnjaka, valja kao putopisce spomenuti i hadži Mustafu iz Bosanskog Novog i jednog anonimnog putopisca iz Foče, koji je svoj put na hadž 1733. godine opisao na turskom jeziku.

U svjetskoj literaturi poznata je *Sefaretnama* Osmana Šedije Bjelopoljca (18. st.). On je pisao svoje dojmove iz Rusije u kojoj je boravio kao zastupnik Osmanskog carstva u mirovnoj deputaciji.

Dva bosanska hroničara osamnaestog stoljeća privlače posebnu pažnju. To su Ahmed Hadžinesimović iz Prusca i Omer Novljanin. Zajedničko im je što su obojica opisali sudbonosne događaje iz bosanske povijesti u četvrtoj deceniji toga stoljeća. Tada su Austrijska monarhija i Carska Rusija sklopile sporazum protiv osmanske države. Rusi su našli povoda u upadu Tatara na njihove teritorije, a Austrijanci su, uz saradnju trideset hiljada srbijanskih vojnika, napali na osmanske zemlje Balkana, nastojeći ih odatle definitivno potisnuti. U ovim, za Bosnu presudnim borbama, učestvovali su i ova dvojica Bošnjaka. Oni su do u detalje opisali tok borbe i posljedice početnih poraza na ruskom frontu, te pobjedu u Bici kod Banje Luke 1737. godine. Zanimljivo je da su njihova djela privukla pažnju zapadnih osmanista i da je Novljaninova hronika prevedena na evropske jezike, još u osmanskim stoljećima.

Hadžinesimovićovo djelo je opet zanimljivo i s aspekta strukture samog teksta, jer predstavlja kombinaciju ljetopisa i putopisa. On je, naime, kao zarobljenik u Rusiji sa zanimanjem razgledao zemlju i ljude, opisivao običaje, a usput slikao i patnje Bošnjaka, koji su proveli više godina u ruskim sužanjstvu.

U drugoj polovici osamnaestog stoljeća, sastavljao je svoj *Ljetopis i Sarajevski nekrologij* Mula Mustafa Bašeskija. Taj rukopis, kako će se vidjeti, koristio je i Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit. No, ovaj je *Ljetopis* predstavljao pravo otkrovenje onog časa kada ga je djelimično preveo i objavio u Glasniku Zemaljskog muzeja 1918. Riza Muderizović. Nakon ovog prijevoda i Vladimir Skarić objavio je 1927. godine opširnu studiju o Bašeskiji. Ovaj Bašeskijin *Ljetopis* preveo je Mehmed Mujezinović i objavio 1968. godine, ali je izostavljena bogata književna i folkloristička građa, pa je u drugom izdanju 1983. godine i to nadopunjeno. Bašeskija je, zaista, nenadmašan izvor, posebno za oslikavanje lokalnog stanja u Bosni, a posebno u

Sarajevu, gdje su Bašeskijini opisi zbivanja često i jedini zapisi o nekim događajima. Zanimljivo je da u dosta medžmua (rukopisnih zbornika različitog sadržaja) iz Bašeskijina vremena ima i vijesti, koje mogu poslužiti kao dopuna, ali koje ga gotovo ni u čemu ne demantiraju.

Osamnaesto stoljeće je i vrijeme plodne epistografije. Veliki je broj rukopisnih zbirki pjesama iz tog vremena, koje su ponekad služile i kao uzorci za sastavljanje pisama.

U devetnaestom stoljeću, u vrijeme kada će se pojaviti Muvekkit, kao čovjek koji će prvi pokušati sintetizirati dotadašnja saznanja o povijesti Bosne za vrijeme osmanske vlasti, javljaju se Salih Sidki Musakadić, iz Sarajeva i Husein Bračković iz Trebinja. Musakadić je donio vrijedne podatke o srpskom ustanku, iz prvih decenija devetnaestog stoljeća, a Bračković je ostavio kratku historiju događaja u Hercegovini.

Koliko god su svi ovi pobrojani Bošnjaci, i još mnogi koje nismo spomenuli, ostavili traga u našoj historiografiji, ni jedan od njih nije napisao jednu sintetičku historiju Bosne osmanskog perioda. Čak niko od njih nije sistematski obradio ni jedan vremenski period u okviru višestoljetne osmanske uprave. Prvi koji će pred sebe postaviti takav zadatak je Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit.

Salih Hadžihuseinović - Muvekkit rođen je u Sarajevu 1825. godine, gdje su mu se roditelji doselili iz Čajniča. Školovao se u mektebu, a potom u medresi Drveniji gdje mu je predavao Ahmed-efendija Tahirović. Živa duha i željan znanja, Muvekkit se nije zadovoljio samo onim što je naučio u školi. Iskoristio je prisustvo jednog osmanskog oficira, koji je bio dobar poznavalac astronomije, posebno onih astronomskih elemenata koji su bili važni u utvrđivanju tačnog vremena za obavljanje dnevnih molitvi (namaza) i za utvrđivanje kalendara (takvima). Godine 1859. osnovana je prva muvekkithana kod nas, i to u sklopu Gazi Husrev-begova vakufa, a Salih Sidki Hadžihuseinović

proglašen je prvim muvekkitom, pa je pod ovim nazivom poznatiji. Od tada Muvekkit izrađuje kalendare sa proračunom vremena za obavljanje namaza, ali zaokupljen i geografijom, izrađuje i dva krasna globusa, koji se danas čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

Međutim, po svemu tome Muvekkit ne bi bio toliko značajan. Ono zbog čega je izazvao interes još za života je, prije svega, njegova *Hronika*. Kao bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke bio je u prilici da sakupi ogromnu, do tada, neiskorišćenu građu, pomoću koje je stekao uvid u prošlost Bosne. Na raspolaganju su mu bila i štampana djela srpskih i hrvatskih historiografa devetnaestog stoljeća.

Salih Sidki Hadžihuseinović - Muvekkit, postavio je pred sebe težak i ambiciozan zadatak da sačini cjelovitu povijest Bosne, što je iziskivalo i vrijeme i znanje. Može se s pravom reći da je u tome predanim radom i uspio.

Iako ova knjiga predstavlja prvi prijevod na bosanski jezik, ona je i u rukopisu dosta korišćena. Prvi, koji je ukazao na njenu vrijednost je otac Safvet-bega Bašagića (1870-1934.) Ibrahim-beg Bašagić, također pjesnik i kultuni i javni radnik, i tako svratio pozornost čitalačke javnosti. Ibrahim-beg Bašagić je u dva članka pisao o ovom djelu i oba objavio u glasilu *Vatan*. Prvi se pojavio nakon Muvekkitove smrti 1888. a drugi je predstavljao osvrt na Muvekkitov život i djelo. O *Hronici* su, među ostalim, pisali: Safvet-beg Bašagić u knjizi: *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 1900.) i u svom djelu: *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti* (Sarajevo, 1912. godine), Mehmed Handžić u tekstu: *Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana* (Sarajevo, 1933.) i knjizi *Al-Gawhar al-esnâ* (Kairo, 1930.), Franz Babinger u djelu: *Fünf bosnisch-osmanische Geschichtsschreiber*, objavljenom u *Glasniku Zemaljskog muzeja* 1930. godine, te mnogi drugi.

Ovu svoju opću *Hroniku* Muvekkit je najprije nazvao *Târih-i diyâr-i Bosna*, ali je u autografu crvenom olovkom izbrisao riječ diyar (pokajina, zemlja).

Teško je odrediti da li je Muvekkitovo djelo hronika, ljetopis ili historija, u pravom značenju te riječi. Ipak nam se čini da izraz hronika najviše odgovara, premda je pisana u formi ljetopisa.

Kao osnovu za prikazivaje događaja u historiji ovog tla, uzimao je vrijeme uprave osmanskih valija u Bosni i njihove smjene. Istina, nije ih uvijek donosio tačno, barem do osamnaestog stoljeća, jer se, vjerovatno, služio nekim nedovoljno pouzdanim izvorima. Pisac je i sâm toga svjestan, pa u uvodu svog djela kaže: "Iako se u nekim zbirkama vide datumi postavljenja uvaženih namjesika kao i njihova imena, i oni se međusobno uveliko razlikuju pa je teško odrediti koji je između njih tačan i u šta se pouzdati. Da bi se vjerodostojnost spomenute materije izvela na čistac, trebalo bi se obratiti mnogim historijskim izvorima i istražiti ih. II (Uvod - 1. 1).

Svako postavljenje novog valije u Bosni, praćeno je istaknutim naslovom, kao zasebna cjelina, bez obzira što se događaji nižu u kontinuitetu. Na vanjskim marginama stanica, autor je upisivao imena osmanskih vladara i velikih vezira, i hronološki pratio sve promjene na Dvoru. Uz ime sultana ili velikog vezira, naznačavao je vrijeme njegove vladavine, mjesto rođenja i datum, te razlog njihovih odlazaka.

Kratko, može se reći "kroki" naznakama, autor se u uvodnom dijelu svoje *Hronike* osvrće i na predislamsko vrijeme "od Kulina bana do našijeh dana". Iz ovog dijela teksta se jasno vidi da Muvekkit nije konsultirao izvore, nego da se služio historijskom literaturom, koja mu je bila dostupna. Ovo poglavlje radio je na osnovu: *Historije naroda srpskog* Dimitrija Davidovića (Beč, 1821. i Beograd 1846. i 1848.), *Istorija naroda srpskog* A. Majkova, koju je s ruskog preveo Đ. Dinčić, iz djela: *Istorija srpskog jezika* u vezi s *Istorijom naroda* od istog pisca (Beograd, 1858. i Beograd, 1876.), *Povijesti Bosne* Vjekoslava Klaića, *Pad Bosne* autora Kneževića, te časopisa i listova: *Dalmatinski magazin*, *Bosanski vjestnik*, *Bosna* i *Sarajevski cvjetnik*.

To je, koliko se do sada zna, prvi bosanski pisac koji se služi literaturom svojih susjeda.

Međutim, ako se zna da je Muvekkīt prvi Bošnjak koji je prikazao predosmansko vrijeme Bosne, ne imajući mogućnosti da pročita djela koja su rađena na osnovu autentičnih izvora, onda ćemo te nedostatke primiti kao nešto prirodno.

U uvodu svoje *Hronike*, Muvekkīt, između ostalog, kaže: "Iako su bili zapisani svi ratovi, razne situacije i ostali zanimljivi događaji i borbe s neprijateljima, koji su bili na granici, kao i prilike i način njihova vođenja, te i ostali slučajevi vrijedni pažnje, sada ništa više od toga nema, jer nije daleko od pretpostavke da su svi ti zapisi, koji su postojali, izgorjeli i uništeni onda kada su neprijatelji većim dijelom Bosnu popalili i opljačkali." (Uvod - I. I)

Mehmed Handžić je u ostavini Muvekkītovog sina Akif-efendije pronašao spisak literature, koja je autoru *Hronike* poslužila za njeno pisanje. Međutim, iako je taj spisak, koji je objavio Mehmed Handžić, značajan, nedostatan je jer ne bilježi ni svu literaturu, a kamoli originalne dokumente i međžmue, kojima se koristio Muvekkīt. Međutim, za rekonstrukciju ovih izvora pomogao nam je pisac, koji je često na kraju nekog pasusa naznačio: iz sidžila, iz međžmue, ili je, pak, bilježio autore određenog rukopisnog djela, recimo: Mula Mujo (Mula Mustafa Šefki Bašeskija). Također se služio carskim fermanima, beratima i emirnamama, vezirskim bujuruldijskama, te naredbama kadija i drugih dostojanstvenika. I to ulijeva povjerenje da je autor ozbiljno pristupio radu na ovom dragocjenom djelu.

Objavljena historijska literatura je značajna, jer je autor iz nje crpio podatke, posebno za period do osamnaestog stoljeća. Smatrali smo važnim da je zabilježimo, pa smo listu Mehmeda Handžića, objavljenu na turskom jeziku, preveli na bosanski, i uz pomoć priručnika na turskom i arapskom jeziku, nastojali djelo identificirati:

Mircât al-adwâr we mirqât al-ahbâr, preveo s perzijskog na turski: historičar Saduddin, zvani Hodža-efendi.

Güşen-i hulefâ od Murteda-efendi Nazmi-zadea. Djelo je dovršeno 1134. godine (1772), objavljeno u Istanbulu 1740. i 1865. godine.

Târih-i Rašid, povijest Osmanskog carstva od dolaska sultana Ahmeda Trećeg (1703. do 1772. godine), Istanbul, 1740. i 1865. godine.

Târih-i Vasif-efendi (drugi dio), hronika Osmanskog Carstva od dolaska na vlast Selima Trećeg (1789.). Tu su upisani austro-osmanski i rusko-osmanski ratovi, zaključenje mira u Svištovu, a završeno je 1794. godine. Vasif je bio sudionikom događaja, jer je učestvovao u njima.

Tarih-i Pečevi, povijest Omanskog carstva od početka vladavine Sulejmana Veličanstvenog (1520.) do pred smrt Murata Četvrtog (umro 1640.). Djelo je objavljeno u Istanbulu 1781-83. godine.

Tarih-i Naima, povijest koja prati događaje od 1591. do 1666. godine, Istanbul 1734., 1843. i 1864.

Tarih-i Munedždžim-baši, prijevod s arapskog. Opširna povijest islama u tri sveska, Istanbul, 1285. godine.

Tarih-i Fezleke, djelo koje obuhvaća događaje iz osmanske povijesti u 2 sveska - od 1591. do 1635. Istanbul, 1286-7.

Takvimu-t-Tavârih, opća kronologija događaja, koja obuhvaća vrijeme od 1657. godine.

Subh-i tarihi, djelo Mehmeda Subhija. To je, ustvari, recenzija hronike *Vakayi-nama*, autora Sami-efendije i Šakir-beja, a autor je napisao i dodatak. Knjiga ima dva sveska. Objavljena je u Istanbulu 1783. godine.

Tarih-i Asim-efendi, hronika državnog hroničara Asim-efendije ibn Džanani-efendije, Ajntabi. Hronika događaja Osmanske carevine od izbijanja austro-osmanskih i rusko-osmanskih ratova od 1806. do 1808. godine. Ima obilježje dnevnika.

Nuhbetu-t-Tavârih val-ahbâr od Mehmeda b. Mehmeda Edirnevija. Kratka povijest islama, koja nešto opširnije govori o osmanskim vladarima, 1860.

Tarih-i Lutfi, povijest Osmanskog carstva od njegovog početka do autorovog vremena, od Lutfi-paše Abdülmumina.

Ovdje smo naveli samo djela za koja smo pronašli da su objavljena u određenoj godini, odnosno ona koja smo bili u stanju potpuno identificirati.

Svakako, ni lista koju je donio Mehmed Handžić, nije potpuna. Napisati jednu tako obimnu i opširnu hroniku Bosne, bez daleko više izvora i literature, bilo bi nemoguće. S dosta pouzdanja možemo prihvatiti autorove navode, posebno iz osamnaestog i devetnaestog stoljeća, stoga, što je u devetnaestom stoljeću bio svjedok, pa i sudionik događaja, koji su se u to vrijeme zbili.

Taj dio *Hronike* je i najdetaljniji. Ali kako devetnaesto stoljeće znači i opadanje osmanske vlasti, koja se grčevito bori za svoj opstanak, posmatrati Carstvo samo kroz to vrijeme značilo bi jednostrani pogled historijskoj istini.

Tekst *Hronike* je tečan, pisan lijepim turskim jezikom, iako autor kao Bošnjak dosta često ne može izbjeći pojedine konstrukcije svojstvene bosanskom jeziku. Čak zna ponekad upotrijebiti i po koju riječ, koja se koristi u našem jeziku. Međutim ono što valja istaknuti je to da nas Muvekkit svojim narativno-epskim pričanjem, postupno uvodi u događaje, pa se njegova *Hronika* doima kao neka duga pripovijetka.

Autor, istina, ne daje tekst u kontinuitetu, nego ga prekida ispisima lokalnog značaja, ili donosi predanja i legende. Nesumnjivo, i ovakve zabilješke imaju nemali značaj za kulturnu povijest i historiju Bosne. Iako se s ovim digresijama prekida nit s osnovnim historijskim događajem i odvlači pažnja od njih, daleko smo od toga da tvrdimo da je ovo suvišno ili nepotrebno. Za neke događaje Muvekkitova *Hronika* je jedini izvor. Tu posebno mislimo na ispise folklornog obilježja, tako da istraživaču folklorne građe ovo djelo može poslužiti kao prvorazredan izvor.

Autor obraća, po našem mišljenju, izuzetnu pažnju detaljima. Ovdje posebno mislimo na datume. Muvekkitu je važan ne samo dan nego i sat, pa čak i minuta, kada neki paša polazi u ratni pohod ili stiže na neko drugo odredište.

Posebno je interesantno to što autor redovno bilježi naziv, čistoću i težinu zlatnog i srebrenog novca. Također, ne izostavlja ni cijene osnovnih životnih namirnica. Tu se posebno može pratiti ekonomska moć Carevine - inflacija, devalvacija ili

revalvacija valute, pa je ovaj dio *Hronike* značajan za istraživače privredne historije.

U zabilježskama, koje ne možemo ubrojiti u prave historijske događaje, spadaju i ispisi o vakufima. Oni su veoma važni za povijest jednog mjesta i njegovog prerastanja iz sela u kasabu, ili iz kasabe u šehar. Tu možemo pratiti imena valija ili drugih uglednih građana Bosne, koji zavještaju dio svog imetka, ili čak svu imovinu određenom gradu, pa mu ostavljaju medresu, most, biblioteku, džamiju, bezistan, karavansaraj, i slično. Nerijetko je citirana kompletna vakufnama ili njen dio, pa se mogu saznati uvjeti pod kojima je legator (vakif) predao na korišćenje svoj vakuf.

U toku pisanja ovog svog djela, Muvekkit i kao iskreni musliman i podanik, nastoji biti što objektivniji posmatrač događaja. On se usteže da nekog nepravednog pašu, valiju ili kojeg drugog uglednika obilježi kao nasilnika i optuži za nešto što je učinio, ili da neprijatelja nazove junakom, ako je on to stvarno bio. Brojni su primjeri, koje bismo kao potvrdu mogli navesti.

Između mnoštva takvih navoda, zanimljiv je i ovaj u kojem autor valiju Abdurrahman-pašu, koji je postavljen na dužnost u Bosnu 1825. godine, svrstava među nepravednike, pa čak i razbojнике. Kako je sâm Muvekkit bio sudionik njegovog vremena, nema razloga da mu ne povjerujemo:

"Ja, ovaj ponizni carski sluga (Muvekkit), upamtio sam Pirinčali-zade Mustafa-agu, koji je platio četrdeset hiljada groša otkupnine. Mi smo se poznavali tako što je on moj prvi komšija, s dućanom u čaršiji. Nije bio sposoban trgovac. Imao je nešto malo zemlje i prihoda od nekretnina, pa je od toga živio kako je znao i umio. Sjedio bi u praznom dućanu. Odmah uz dućan mu je bila jedna magaza za vratima od dva kanata. Kada bi mu ponekad trebalo da uđe u nju, otvorio bi jedno krilo, a kako je bio debeo, muku bi mučio dok bi ušao ili izašao na taj jedan kanat. Dok su ovo gledali ljudi koji ga nisu dobro poznavali, govorili bi mu: 'Aga, zašto ne otvoriš oba kanata da ti bude lakše ulaziti i izlaziti?' A on bi na to duhovito odgovarao: 'Ovaj

jedan kanat silom je otvorio bivši bosanski valija Abdurrahman-paša. Ako dođe još jedan takav valija, morat će se zatvoriti i ovaj drugi kanat.' To sam toliko puta slušao" - završava Muvekkit.

Muvekkit je dao i opis stare sarajevske čaršije toliko plastično i detaljno, da su naši historičari: Hamdija Kreševljaković, Vladislav Skarić i Alija Bejtić, rekonstruirali sarajevsku čaršiju na osnovu njegovog opisa. S obzirom da je čaršija u požaru potpuno nestala, nemoguće bi bilo revitalizirati novu sa mnogim elementima, koji su postojali.

Muhamed Enverija Kadić (1855 -1931.), u cijelosti je prepisao Muvekkitovu *Hroniku*. On je tu donio svoje komentare, zapažanja, dopune, zabilješke kulturno-historijskog značaja i druge ispise, vezane za određenu ličnost ili događaj. Kadićevi ispisi sadrže i mnoge tarihe o dolasku paša za valije, rođenje ili smrt neke važne ličnosti i uopće pjesme prigodnice, iz kojih saznajemo dosta detalja iz prošlosti Bosne. Također su tu tekstovi pečata, biografije uglednika i originalni dokumenti, do kojih Muvekkit nije došao.

Ova *Hronika* prvi puta u cjelini prezentirana na bosanskom jeziku, kao primaran izvor, poslužit će čitaocu da dođe do nekih saznanja koja su mu bila do sada nedostupna. I istraživačima povijesti Bosne predstavljat će i podsticaj i dokumenat za njihove napore u tom smislu.

Prof. dr. Lamiya Hadžiosmanović

Prof. dr. Fehim Nametak

Prof. Salih Trako

U IME ATLARA, MILOSTIVO?
SAMILOSNOGI

**OD
PRAHISTORIJE
DO GUBITKA
SREDNJOVJEKOVNE
DRŽAVNOSTI**

str 4 PRAZNA

U IME ALLAHA, MILOSTIVOG, SAMILOSNOG!

Beskrajna hvala i slava, neograničena zahvalnost Svevišnjem Allahu, kome ništa nije slično, na sveopćim blagodatima i dobroćinstvima, uz najčistija osjećanja, i mnogo pozdrava vladaru prijestolja sreće, koji je imao sreću da mu se upute božanske riječi "levlake"¹ Božijem miljeniku Muhammedu, Božijem poslaniku, neka je na njega Božiji spas, i na čeljad mu najodabraniju kao i na njegove drugove, neka je Bog njima zadovoljan!

A potom, razlog za pisanje i sređivanje ovoga novog spisa, korisne zbirke je ovaj:

Od vremena kada je Bosna, kao periferna zemlja, potpala pod muslimane i postala sastavni dio osmanskih pokrajina, pa sve do danas, bila je granično područje.

Iako su bili zapisani svi ratovi, razne situacije i ostali zanimljivi događaji i borbe s neprijateljima, koji su bili na granici, kao i prilike i način njihovog vođenja, te i ostali slučajevi vrijedni pažnje, sada ništa više od toga nema, jer nismo daleko od pretpostavke da su svi ti zapisi, koji su postojali, izgorjeli i uništeni onda kada su neprijatelji većim dijelom Bosnu popalili i opljačkali.

Iako se u nekim zbirkama vide datumi postavljanja uvaženih namjesnika kao i njihova imena, i oni se međusobno uveliko razlikuju, pa je teško odrediti koji je između njih tačan i u šta se može pouzdati. Da bi se vjerodostojnost spomenute materije izvela na čistac, trebalo bi se obratiti mnogim historijskim izvorima i istražiti ih. Na osnovi toga, da se zna, nema jedinstvenog metoda. Ovaj ponizni sluga imao je namjeru da sve događaje, koji su se zbili u pokrajini Bosni, značajne i manje značajne,

1. Aluzija na hadis: "Da Tebe nije ne bih stvorio ovaj svijet."

pronade, i u vidu historijske zbirke, u jednoj knjizi, sa čvrstim dokazima iznese. Moja dobra želja i namjera je da potomcima svojih sunarodnika učinim lijepu uslugu. Odavno sam imao želju, da prema svojim mogućnostima, dodem do historija, kako onih muslimanskih, tako i nemuslimanskih, da ih proučavam, pa da po mogućnosti pronađem i zapilježim sve događaje koji se odnose na pokrajinu Bosnu.

Svi ti događaji su sređeni hronološkim redom, to jest svaki događaj koji se zbio upisan je tamo gdje se govori o namjesniku Bosne toga vremena.

Vanjske strane margina su ukrašene imenima slavnih vladara, koji su u to vrijeme zasjedali na sretnom prijestolju dinastije Osmanlija i na prijestolju hilafeta. Na unutarnjim marginama upisana su imena velikih vezira, koji su imali čast da u to vrijeme zauzimaju taj položaj.

Ovaj novi spis, korisnu zbirku, sakupio je i sredio ubogi siromah, ponizni i nemoćni Salih Sidki, sin hadži Huseinov, sin Fadlullaha, Sarajlija - neka im Bog grijehove oprosti. Nadati se da će učeni i plemeniti, koji su ovu zbirku čitali, uvažiti moje greške i nedostatke.

S obzirom na to da je pokrajina Bosna naš zavičaj, ne bi bilo uputno da se, makar ukratko, ne objasni stanje prije osvojenja, a bilo bi dobro kad bi se tome posvetio cjelovit svezak. Međutim, nije potrebno ovdje to opširno iznositi. Kloneći se opširnosti pokazalo se za shodno da se opišu prilike i sažeto objasni prethodno vrijeme u trajanju od dvjesto pedeset godina, znači od vladavine Kulina bana do postavljanja prvog namjesnika za pokrajinu Bosnu od osmanske vlasti.

PRILIKE U BOSNI PRIJE OSVAJANJA

Prema onome što prenose historije nemuslimana, ranije se Bosna zvala Ilirik. Žitelji koji su u njoj bili nastanjeni, bili su jako uznemirivani i pritješnjivani stalnim napadima Avara, jednog fanatičnog naroda, pa ih se većina razbjegala po okolnim krajevima. Mnoge njihove zemlje su opustjele, a njive ostale neobrađene. I dok se u toj zemlji tako dešavalo, nakon Isaova uzdignuća, kaluđeri, koji su se nalazili u samostanu S.Nikita, sagradili su četiri crkve u okolini samostana. U jednoj crkvi pleme Rumi, u drugoj pleme Bosi, a u trećoj pleme Ermeni. U četvrtoj crkvi, bili su oni koji su čitali molitve za spasenje i ozdravljenje ludih.

Iako su gore navedena plemena pripadala zajedničkoj slaven-skoj vjeri, ali kako su im se jezici razlikovali, između Ruma i Bosa došlo je do svađa i sporova, a to je dovelo do međusobne borbe i ubijanja, pa je na koncu pleme Bosi pobijedeno. Ono je bilo prinudeno da napusti zavičaj, pa je odatle krenulo i zaustavilo se na mjestu oko rijeke Bosne, koje je tada bilo nenaseljeno, i tu se smjestilo. Zbog toga je gore navedena rijeka sa okolnim predjelima, prozvana po tom plemenu te dobila naziv Bosna.

Pleme o kome je gore bilo riječi, vremenom se namnožilo i proširilo svoj zavičaj na sve četiri strane, te zavladao krajevima do sadašnjeg Novog Pazara, Hercegovine, Krajine pa do predjela na obalama rijeke Save.

U to vrijeme zemlja Bosna sastojala se od četiri dijela: prvi dio, sama pokrajina Bosna, prostirao se sve do rijeke Save, pa rijekom Savom do ušća Drine, pa rijekom Drinom do njenog izvora, a odatle do rijeke Neretve. Ovaj dio se zvao Uža Bosna ili Sjeverna Bosna.

Drugi dio je novopazarsko područje, predio koji se nalazio između rijeke Drine, rijeke Zete i rijeke Ibra. Ovaj dio Bosne se

zvaao Istočna Bosna. Taj kraj spominje se i pod imenom Raška, prema rijeci Raškoj, koja kroz nju protječe. Kasnije se taj naziv izmijenio, pa je ta pokrajina nazvana Rasija.

Treći dio je hercegovačko područje, koje je ograničeno rijekama: Neretvom, Zetom, Pivom i Trebišnjicom. Ovaj dio se još zvaao: Gornja Bosna, Južna Bosna i Zahum, stoga što je kroz taj kraj protjecala rijeka Neretva, bio je nazivan i Nerenta.

Četvrti dio je Krajina. Kao što je već spomenuto, nalazi se između planinskih vijenaca, koji se nižu između rijeka Bosne i Vrbasa pa sve do rijeke Save, a odatle rijekom Savom do ušća rijeke Cetine (spomenuta rijeka Cetina izvire na području Austrije^{*}, u susjedstvu kadiluka Glamoča, a ulijeva se u Jadransko more², u okolici kasabe Omiš), a od spomenute rijeke do rijeke Plive. Ovaj dio se još zove i Zapadna Bosna i Hrvatska Bosna. Bila je poznata i pod imenom Zenta.

Prava Bosna bila je i veća i prostranija od svih ostalih dijelova, pa su ostale tri pokrajine potpadale pod vlast njenog vladara. Ponekad su žitelji pojedinih pokrajina, kad bi im se za to ukazala prilika, ne mogavši trpjeti bosanskog gospodara, dizali bune ili se iz drugih razloga otcjepljivali od gospodara Bosne te birali samostalnog vladara i postavljali ga. Međutim, bosanski gospodari su ih silom pokoravali i prisiljavali da se pokore njihovoj vlasti. Zbog toga među njima nikad nisu prestajale razmirice, borbe, ratovi i ubijanja.

Prije Kulina bana, bosanskom pokrajinom Hercegovinom vladao je Ladislav, sin Jelene, kćeri mađarskog kralja Bele Uroševa, a nad ostalim krajevima Bosne bio je Boris Kolomanović, otac Kulina bana.

Navedeni Boris imao je dva sina: Kulina i Konstantina te jednu kćer po imenu Ana. Spomenuta Ana vjenčala se sa Stefanom Velikim Nemanjićem, prvim kraljem iz srpske dinastije Nemanjića. Poslije smrti spomenutog Borisa, s obzirom da je njegov zet Stefan bio moćan, on upravljanje Bosnom nije dao njegovim sinovima, znači svojim šurama, nego je to prigrabio kao nasljed-

* Misli se na teritoriju tadašnje Austro-Ugarske. (Napomena priređivača)

2. U originalu Ak Deniz, što znači Sredozemno more

stvo i pripojio uz srpsku zemlju. Iza toga zauzeo je i pokrajinu Hercegovinu. Zbog ovakvog toka događaja, žiteljstvo Bosne bilo je nezadovoljno, ali je silom prilika šutjelo i trpjelo.

Dok je spomenuti Stefan bio kralj Srba i Bosne, sagradio je crkvu zvanu Studenica u nahiji Novi Pazar. Za vrijeme od jedanaest godina, zemlje Bosne i Hercegovine bile su pod njegovom vlašću. Iza toga, žiteljstvo Bosne iskoristilo je priliku pa je uz pomoć mađarskog kralja Stefana Trećeg oslobodilo Bosnu i Hercegovinu ispod vlasti Stefana Nemanjića. Godine 575.^{*} (1179/80), na vladarski prijesto postavili su Kulina, sina spomenutog umrlog Borisa, koji je polagao pravo na vlast.

Do Kulinova ustoličenja, vladari Bosne nazivali su se županima. Kad je Kulin postao vladar, žitelji su mu dali naziv "ban" i na taj način njegov položaj uveličali, jer je čin župana niži od čina bana. I vladarima, koji su dolazili iza Kulina, davali su naziv ban.

Kulinov brat, navedeni Konstantin umro je, a njegova sestra, spomenuta Ana i njen muž Stefan Nemanja, ostavivši kraljevstvo nad Srbijom svome sinu i prijestolonasljedniku, kome je također bilo ime Stefan, posvetili su se duhovnom životu i otišli u manastir Inoros te su tamo ostali do kraja života.

Kad je bosanski vladar Kulin ban došao na prijesto, pošto je bio dobar političar i vješt u upravljanju narodom, sve je bosanske pokrajine uzeo pod svoju vlast. Za vrijeme njegove vladavine, nije bilo unutarnjih buna i nemira, niti napada izvana. Narod je živio u izobilju, miru i zadovoljstvu, u svemu se pokoravajući samo njemu.

Na samoj granici zemlje Kulina bana, tj. u današnjem kadiluku Stari majdan, pronađeni su i otvoreni željezni rudnici.

Godine 594. (1197/98) na prostoru između grada Sarajeva i kasabe Vareš, u pravoj Bosni, u planini Jagodini, otvoren je rudnik srebra. Pošto u Bosni nije bilo nikoga ko bi bio vješt u rudarstvu, te rudnike su odsjekom dali pod zakup Dubrovčanima.

^{*} U daljnjem tekstu navedeni datumi i godine odnose se na hidžretske računanje vremena dok će iza njih u zgradama biti naznačeni odgovarajući im datumi i godine po gregorijanskom kalendaru. (Napomena priređivača)

Oni su sagradili jednu malu tvrđavu za čuvanje opreme i proizvoda, kraj rudnika, u selu Nadežić, koje je pripadalo kadiluku Vareš, na mjestu gdje se sastaju rijeka Misoča i rijeka Zenik. Tu tvrđavu nazvali su imenom njenih graditelja - Dubrovnik. Ova tvrđava je donedavno bila u dobrom stanju i imala je svoje dizdare. Godine 979. (1571/72) u njoj se nalazio kao njen dizdar Džafer-aga, sin Salak Skendera. Sada je ta tvrđava propala i postoje samo njeni ostaci.

Navedeni Kulin ban bio je katolik. Međutim, pošto se oženio djevojkom bogomilske vjere, koja se još ranije pojavila, i on je prešao u bogomile. Nakon nekog vremena, ponovo se vratio svojoj prvobitnoj vjeri. Umro je 601. godine (1204).

POJAVA BOGOMILSTVA I O BOGOMILSTVU

Jedan svećenik po imenu Jeremija, u Bugarskoj, početkom šestog stoljeća po Hidžri, osnovao je novu vjeru. Iako se ta religija ubraja među hrišćanske, njeni vjerski propisi i obredi umnogome se razlikuju od katoličke i pravoslavne vjere. Između ostalog, oni očituju Božiju jedinstvo; Isus nije Božiji sin. Oni su vjerovali da je uzvišeni Bog jedan veliki anđeo u ljudskom obliku.

Prema propisima te vjere, na svakom čistom mjestu bilo je dozvoljeno obavljanje molitve. Zbog toga nisu smatrali da treba imati mnogo bogomolja i crkava. I u onim crkvama, koje su podigli, nisu imali svećenika nego samo jednog starješinu koga su zvali "djed", a uz njega su bili učitelji.

U obavljanju molitava nije bilo vjerskog starješinstva ni svećeničke hijerarhije. Svako je morao sam da se obavijesti i sazna o svemu što se odnosilo na vjeru. U njihovim bogomoljama vjerski su obredi bili jednostavni. Nisu imali križa, slika niti bilo kakvih likova, a ni svećenici im nisu bili posebno obučeni. Oni nisu imali Uskrsa ni nekih drugih praznika, niti su obustavljali posao čak ni na Božić. Nisu imali krčmi ni opojnih pića. U jelu i piću bili su vrlo umjereni.

S obzirom na to da se spomenuta religija bitno razlikovala od Istočne i Zapadne crkve, njeni pripadnici trpjeli su veliki pritisak od spomenutih Crkava. Međutim, bili su ustrajni u širenju svoje vjere i njenih obreda.

Ova religija se u bugarskim zemljama prozvala "bogomili", znači pravac koji je Bogu mio. Ona se širila pa je vremenom doprla čak do zapadne Evrope.

Jedna njihova grupa je 570. godine (1174/75) došla u Bosnu i tu se naselila. Kod žitelja Bosne oni su dobili ime patareni. Bosna je bila područje pogodno za širenje ideja spomenute vjere.

Narod Bosne nije bio jedne vjere, sastojao se od katolika i pravoslavaca, koji su se jedni drugim suprotstavljali i nisu se međusobno razumijevali. Ustvari, oni nisu smetali patarenima da očituju svoju vjeru i da vrše svoje obrede, pa su je ovi slobodno širili i ispovijedali. Oni su, po svom redu, izgradili deset-petnaest crkava. Međutim, duhovni poglavar Zapadne crkve - papa, bio je protiv njih. On je obavezao bosanske i njima susjedne vladare da tu vjeru potpuno iskorijene, da njene pripadnike neprekidno uznemiravaju i vrše pritisak na njih. Ali, oni su ipak bili ustrajni u svojoj religiji.

Kada je 601. godine (1204/05) gore spomenuti vladar Bosne, Kulin ban Kolomanović umro, namjesto njega banom je postao njegov sin Nikola. Ali, kako je bilo poznato da on nije sprečavao širenje patarenske religije i njenih obreda među onima koji su nastanjivali Bosnu, tadašnji papa Honorius je odmah naredio kralju Mađarske Ladislavu da tu vjeru suzbije, a njene pripadnike iz Bosne protjera. Spomenuti kralj je 616. godine (1219/20) odredio komandanta svoje vojske Sibislava da sa dovoljnim brojem vojnika krene u pohod na Bosnu. (Navedeni Sibislav je 636. godine (1238/39) u kasabi Kreševica, koja se nalazi u blizini izvora Bosne, uspostavio biskupsku stolicu - starješinstvo svećenika. Ta kasaba je danas potpuno srušena, nisu ostali ni tragovi njenih građevina.)

Navedeni komandant je bez borbe zauzeo Bosnu. Nikolu, sina bosanskog bana Kulina, ostavio je u njegovom rodnom kraju, graničnom području Bosne, da samostalno vlada, a on je sam s titulom bana zasjeo na vladarsku stolicu nad ostalim krajevima Bosne, i, prema zaduženju, radio na uništenju patarenske religije.

Međutim, iz Kipčačke stepe pojavio se sa tatarskom vojskom Agadaj-han, komandant vojske smutljivog Džengiza, koji je provodio u krajeve Kine, i pregazivši preko Rusije, Poljske, Erdelja i Mađarske, godine 639. (1241/42) zauzeo krajeve Bosne. Kuda god su dolazili i prolazili, rušili su sela i kasabe i narod ubijali. Ovako su dvije godine zemlju Bosnu neprekidno pustošili,

pljačkali i otimali od naroda sve što je imao, pobili i istrijebili mnogo ljudi te ostavili za sobom potpunu pustoš. Tom prilikom su ubijeni spomenuti banovi Bosne - Nikola i Sibislav, a ostalo žiteljstvo pobjeglo je i rasulo se. (Iako je gore navedeni ban Nikola ostavio iza sebe potomke, oni nisu vladali Bosnom. Kasnije je jedan njegov potomak po imenu Mihajlo, za vrijeme sultana Murata Prvog, imao sreću da primi islam i dobio ime Hidajet. Bio je u carskoj službi i napredujući dostigao je položaj mirimirana te se otuda prozvao Hidajet-pašom.) I pošto je spomenuta vojska harajući ostavila Bosnu pustu od njenih žitelja, kao što sove ostavljaju svoja prazna gnijezda, godine 641. (1243/44), vratila se u svoje krajeve istim putem kojim je i došla. Iza toga se razbjeglo stanovništvo ponovo vratilo na svoja mjesta.

Kada je došao u Bosnu Ninoslav, sin spomenutog bana Sibislava, narod ga je dragovoljno izabrao za bosanskog vladara i postavio na bansku stolicu. Ninoslav je uzeo za svoje bansko sjedište grad Travnik.

Kasnije su žitelji Splita potajno tražili od bana Ninoslava da prenese bansko sjedište u kasabu Split. On je pristao na to i tajno im obećao da će to učiniti.

Čim su žitelji Travnika to saznali, o tome su izvijestili mađarskog kralja Andriju Drugog i žalili se na to, molivši da se Ninoslav smijeni i razriješi sa položaja bana Bosne. Mađarski kralj je, nakon toga, na njega poslao, sa dovoljno vojske, Ivana Kotromana (taj Ivan je još imao ime Tvrtko ili mu je to bio nadimak) i uputio ga na Bosnu. On je cijelu Bosnu osvojio borbom. Natjerao je bana Ninoslava u bijeg, a on sam je godine 652. (1254/55) postao vladar Bosne i zasjeo na bansku stolicu. I on je nastojao ukloniti sve one koji su ispovijedali patarensku religiju i protjerati ih. Progonio ih je, a mnoge je prisilio da pređu na katoličku vjeru. U to vrijeme je ta vjera bila poprilično oslabjela. Zauzećem Bosne od navedenog bana Ivana Kotromana i njenim stavljanjem pod njegovu upravu, zavodenjem reda u njoj i uspostavljanjem svoje pune vladavine, ojačao je temelje svoje vlasti i banskog položaja.

Spomenuti ban je 669. godine (1270/71), u blizini izvora Bosne, kraj rijeke Miljacke, sagradio jednu tvrđavu po imenu Farih(?). Za kratko vrijeme počeo se narod okupljati oko te tvrđave, pa je to mjesto počelo poprimati oblik panađura i tu je oživjela trgovina.

Navedeni ban je u blizini te tvrđave osnovao jednu kasabu, a u njoj za sebe sagradio posebno veliki dvor, i po tome je grad Sarajevo dobio ime "Saraj". Iako tako stoji u kršćanskim hronikama, to se ne može uzeti kao tačno, jer je riječ "saraj" turska i općenito se tom riječju nazivaju velike zgrade. Uz to, prije nego što su došli muslimani, u Bosni se nije upotrebljavala nijedna jedina turska riječ. Prema tome, nije moguće uzeti kao vjerodostojne predaje da se ta kasaba još u to vrijeme tako zvala. Ako je trebalo da ta kasaba dobije ime, po tome što se tako nazivaju veliki konaci, s obzirom da se na bosanskom jeziku veliki konaci zovu "dvor", onda proizlazi da se trebala zvati "Dvor". Uz to, o davanju tog imena gradu Sarajevu govori se opširno u raspravi o trećem sandžak-begu Bosne, Gazi Isa-begu.

Ni iz jedne historije se ne može naći objašnjenje u vezi s tim na kom mjestu su udareni njeni temelji, gdje se ona prostirala, niti gdje se u početku nalazila. Iz vjerodostojnih kazivanja razabire se da je nastala tamo gdje se danas nalaze Gazi Isa-begovi mlinovi, u susjednoj Kućuk Katib mahali.

Kada je 670. godine (1271/72) umro spomenuti ban Bosne Kotroman, te kada je na njegovo mjesto za bosanskog bana postavljen Stefan Kotromanović, tada je mađarski kralj Bela Četvrti zauzeo dijelove Bosne u okolini Banata, tj. tvrđave: Zvornik, Bijeljina i Brčko.

Tada se područje od tvrđave Sokol sa istočne strane rijeke Drine pa do ušća Save zvalo Mačva. Nad tom pokrajinom imao je vlast jedan vladar, srodnik spomenutog mađarskog kralja, kome je također bilo ime Bela. Spomenuti kralj je i navedene tvrđave u Bosni, koje je zauzeo, stavio pod vlast i upravu navedenog zapovjednika. Taj vladar je umro nakon godinu dana. Mađarski kralj je krajeve, koji su bili pod vlašću umrlog, dao svojoj majci Jelisaveti i nju učinio vladaricom.

U to vrijeme su krajevi južne Bosne, tj. Primorje sve do rijeke Rame, bili pod vlašću srpskih kraljeva. Budući da je sjedište i prijesto srpskog kraljevstva od ranije pa sve do vremena kneza Lazara, bilo u kasabi Prizren i pošto su krajevi Crne Gore ubrajani u srpske krajeve, na taj način je i pokrajina Primorje pripojena srpskim vladarima tako da su srpski kraljevi i tu pokrajinu zauzeli i pripojili svojim zemljama. Ali, gore spomenuti Stefan, bosanski ban, najveći dio te pokrajine je do 692. godine (1292/93) od srpskih kraljeva postepeno osvojio, a ostatak je zauzeo mađarski kralj i dao je da njome vlada vojvoda Bripira (to je jedna kasaba na obali mora u blizini kasabe Sinj, u pokrajini Dalmaciji) Pavao Šubić.

Spomenuti ban Stefan umro je 710. godine (1310/11). Iako je ostavio trojicu sinova: Miroslava, Vladislava i Stefana, ugledni bosanski velikaši - Vuko Vilić i Obren Budisalić usprotivili su se i onemogućili sinovima umrlog da dođe na vlast, pa su, bez ikakva ustezanja, zauzeli vladarska mjesta.

Od spomenutih, Miroslav i Vladislav pobjegli su u Mađarsku, a Stefan sa majkom Jelisavetom pobjegao je u Dubrovnik.

Međutim, žitelji Bosne su u spomenutim Vuku i Obrenu gledali tudince i nisu imali u njih povjerenja. Zbog toga su ih složno zbacili s vlasti i bosanskog prijestolja i dobavivši Stefana, koji je bio pobjegao u Dubrovnik, godine 715. (1315/16) postavili su ga vladarom Bosne.

Godine 712. (1312/13) umro je Pavao Šubić koji je vladao malim dijelom Primorske pokrajine, kako je to već gore spomenuto. Na njegovu vladarsku stolicu zasjeo je njegov sin Mladen. Pošto se nije slagao s narodom, bio je primoran da pobjegne u Mađarsku, a navedeno žiteljstvo je dobrovoljno priznalo vlast bosanskog bana, spomenutog Stefana i stavilo se pod njegovu zaštitu.

Navedeni Mladen pobjegao je u Mađarsku, a kad je mađarski kralj saznao za njegovo nedolično ponašanje, uhapsio ga je i pogubio.

Spomenuti Stefan, kao što je gore izneseno, sve bosanske krajeve, koje je ranije mađarski kralj bio zauzeo i stavio pod svoju

upravu i tvrđave Zvornik, Bijeljinu i Brčko, u okolici Banata, silom je povratio i, kao što su i bile, pripojio ih bosanskim krajevima.

Pošto se vojvoda pokrajine Zahum ili Zalom (Pod Zahumom i Zalomom se misli na pokrajinu Hercegovinu. Zahum i Zalom su dvije velike planine kod Nevesinja, pa se Hercegovina zvala po imenu tih planina.) Branivoje nije slagao sa svojim podanicima, to su oni poubijali njega i njegove sinove.

Iskoristivši ovu priliku, bosanski ban Stefan zauzeo je sve predjele koji su se nalazili između rijeke Zete, Kotora i Dubrovnika, a bile su pod vlašću spomenutog vojvode, i pripojio ih Bosni.

I tadašnjeg vojvodu pokrajine Popovo, Tulena, pogubio je, a zemlje koje su bile pod njegovom upravom predao bripirskom banu Nikoli, koji je bio oženjen njegovom sestrom, a taj Nikola se dobrovoljno potčinio Stefanovoj vlasti.

Ali, kako je bosanski ban, spomenuti Stefan, bio zauzet neprekidnim ratovima, ozloglašenu vjeru koja se u Bosni suviše raširila, on nije imao vremena da progoni. Kada je o tome obaviješten papa, jako se na to rasrdio, pa je naredio svim susjednim vladarima Bosne, da spomenutog Stefana kazne ili da ga posve uklone sa bosanskog banstva. Tim povodom su svi navedeni vladari, i to: župan Knina Hlepić, župan Grbave Pavle, vladar Sinja Bartol, župan Klisa Miladin, vladar Ključa Konstantin, vladar Ostrovice Pavle, po nalogu pape, odmah počeli pripreme da kazne bosanskog bana Stefana.

Kad je on o tome obaviješten, odmah je uputio predstavku popraćenu isprikom i ponizno zamolio oprost od pape. Papa je prihvatio lijepo sastavljenu ispriku i godine 738. (1337) oprostio mu je greške i upozorio sve vladare da prestanu s pripremanjem vojske.

Spomenuti ban naredio je da mu se u nahiji Visoko izgradi jedan veliki konak ispod tvrđave Bobovac, na mjestu gdje se sastaju rijeke Dobra i Trationica. (Danas se to mjesto zove Sutiska.)

Godine 747. (1346/47) kralj Srbije Stefan Dušan zaratio je protiv kralja Bizantije. Dok se on nalazio u ratu, to je iskoristio

bosanski ban Stefan i odmah upao u tadašnje srpske krajeve, mnoga sela i kasabe porušio, a imovinu im uništio. Spomenuti kralj završio je rat u koji je bio ušao. Nakon godinu dana, nav-
alio je s mnogo vojske na Bosnu. Mnoge je krajeve zauzeo, a
onda je bosanski ban Stefan zatražio da se sklopi mir.

Pošto je kralj Dušan postavio uvjete za sklapanje mira, a to je
da zahumske zemlje, znači pokrajina Hercegovina, njemu pri-
padnu i da se banova kćerka Jelisaveta vjenča za njegova sina
Uroša, bosanski ban Stefan nije na to pristao, pa je navedeni
kralj³ ponovo ustao protiv njega i još mnoge njegove zemlje os-
vojio. Kad je pritijesnio bosanskog bana, umiješali su se Du-
brovčani posredujući za mir. Njihovim posredstvom su se spo-
razumjeli da zemlje, koje je kralj Dušan osvojio, ostanu pod
njegovom vlašću, a ostale zemlje Bosne da budu pod upravom
bana Bosne.

Nakon toga, spomenuti kralj je postavio Uglješu Mrnjavčevića
u livanjski kraj, koji je otkinuo od Bosne (taj Uglješa je stric
Kraljevića Marka, koji je poznat među kršćanima), a na ostale
krajeve je postavio Lazara Grabljanovića (taj Lazar je ratovao
na Kosovu polju sa sultanom Murat-hanom Prvim i poginuo). A
dio Bosne do rijeke Drine i Save, tvrđava Sarajevo i poznata
tvrđava Bobovac, ostale su pod upravom bosanskog bana Stefa-
na.

Godine 756. (1355) srpski kralj Stefan Dušan je umro, a na
njegov kraljevski prijesto zasjeo je njegov sin Uroš i kako nije
znao ništa o upravljanju, nije ni mogao da vlada. Velmože, koje
su bile pod njegovom vlašću, odmah su mu se počele odupirati i
među njima nastale su svade i razmirice. Stoga je bosanski ban
Stefan povratio od Srba sve zemlje, koje je bio izgubio. Pored
toga, on je zauzeo i kasabu Prijepolje i crkvu Sveti Sava u selu
Mileševu i pripojio bosanskim zemljama. (Navedeni Sava je brat
prvog kralja iz dinastije Nemanjića u Srbiji. Njegovo pravo ime
je Rasko. U kaluderskom redu dostigao je najviši stepen. S obzi-

3. U tekstu - karar.

rom da je dostigao visok stepen pobožnosti u izvršavanju kaluderskih obreda kod pravoslavnih vjernika pala je odluka, pa su ga proglasili svecem i nazvali Sveti Sava. Spomenuti Sava sagradio je tu crkvu u koju je i pokopan, pa se stoga taj kraj - odatle do Nevesinja i Podgorice - naziva područje Svetog Save.)

Nakon toga, godine 759. (1357/58), umro je i navedeni ban Stefan. Kako iza sebe nije ostavio muške djece, na bosanski prijesto zasjeo je njegov bratić Tvrtko Kotromanić, sin gore spomenutog Vladislava. Ali, pošto je bio vrlo mlad, tek je imao dvadeset i dvije godine, mnogo je držao do mišljenja svoje majke Jelene, a ona se uplitala u sve poslove zemlje. To nisu mogli podnijeti ni glavari ni narod, pa su pozvali na bansku stolicu Bosne Pava Kulčića, rodaka navedenog bana Tvrtka, koji je upravljao krajevima oko rijeke Usore. Kad je za ovo čuo ban Tvrtko, pošao je na njega s vojskom. Sukob se završio tako što je uhvatio Pava, bacio ga u zatvor i kasnije pogubio.

Nakon toga, Tvrtkov stričević Dabiša, sin Ninoslava, koji je upravljao krajevima oko Drine, i Sanko, sin Miladina Šubića, koji je upravljao krajevima Konjica i Nevesinja, pobunili su se protiv bosanskog bana Tvrtka i narod su podigli protiv njega.

Čim je za to saznao ban Tvrtko, prvo je krenuo na spomenutog Dabišu i u borbi ga pobijedio. Dabiša je pobjegao u Dubrovnik, a on je narod primirio. Onda je krenuo na spomenutog Sanka, pa ga je prisilio da pobjegne u Dubrovnik, a žitelje je kaznio.

Začetnik ovih nereda i pobuna bio je Vuk, brat bosanskog bana. Pošto je bosanski ban Tvrtko, u događajima koji su se zbili, ostao pobjednik, to je banova brata Vuka obuzeo strah i nije se smio zadržati u Bosni, nego je pobjegao u Mađarsku.

Dubrovčani, koji su pružili utočište Dabiši i Sanku, zamolili su bosanskog bana Tvrtka da navedenoj dvojici oprost, obećavajući da se više nikada neće buniti, a da ih ostavi da upravljaju kao i ranije. Spomenuti ban je uslišao ovu molbu Dubrovčana. Dabišu je postavio da kao i ranije upravlja krajevima oko Drine, a Sanka je odredio samo za kraj oko Nevesinja.

Međutim, Dabišu nisu opametile ranije kazne, niti se htio pridržavati datih obaveza. Nakon kratkog vremena, opet se pobunio.

Ban Tvrtko je ponovo na njega poslao vojsku i taj kraj je opustošio, a Dabiša je ponovo pobjegao u Dubrovnik, ali ga Dubrovčani nisu htjeli primiti na svoje područje, pa je našao utočište kod uzičkog vladara Nikole Altomanovića, a njegov sin po imenu Jorhija pobjegao je u Mađarsku. Drugi njegov sin Vladislav je uhvaćen, a spomenuti ban Tvrtko rasrdio se i dao ga oslijepiti. Treći mu sin, po imenu Vuk je također bio uhvaćen, ali kako se nije miješao u poslove države, navedeni ban ga je uhapsio i time se zadovoljio, a svu Dabišinu imovinu - blago i nekretnine je zaplijenio.

U to vrijeme, tj. 762. godine (1360/61), Dubrovčani su se stavili pod zaštitu Visoke porte da bi mogli slobodno ploviti Sredozemnim morem i da bi bili zaštićeni od gusara. Obavezali su se da će isplaćivati, na ime daće, godišnje pet stotina dukata. Nakon toga, po carskoj milosti im je izdata teminnama. Vremenom, spomenuta daća se povećavala, pa je na kraju izašla na 15.000 dukata.

Godine povećavanja spomenutih daća na ovom mjestu su ukratko iznesene:

<u>Iznos u ducatima:</u>	<u>od godine:</u>	<u>do godine:</u>
500	762	849
1000	849	855
1500	855	859
3000	859	869
8000	869	879
10000	879	1030
12500	1030	1115
15000	1115	1211

Vuk, brat bosanskog bana, koji je, kako je rečeno, pobjegao u Mađarsku i Jorhija, sin Dabiše, podstakli su mađarskog kralja

protiv Bosne, pa je mađarski kralj Ludvig, godine 746. (1345/46) sa dosta vojske, navalio na Bosnu. Kod tvrđave Srebrenik (tvrđava Srebrenik nalazi se na pola puta idući od Tuzle prema Gradačcu) došlo je do krvavog obračuna i borbe sa bosanskim banom Tvrtkom.

Mađarski kralj bio je poražen i prisiljen da se povuče.

Godine 768. (1366/67) srpski kralj Uroš Nemanjić je umro⁴, ne ostavivši iza sebe muškoga djeteta, pa je tako kraljevska loza Nemanjića izumrla. Zbog toga je došlo do razmirica i podvojenosti među vlastelom koja je bila pod njegovom upravom. Svaki je počeo da samostalno vlada krajevima koji su bili pod njegovom upravom.

U to vrijeme je Zeta, tj. predjeli od tvrđave Žabljaka pa do tvrđave Trebinje, a to je Crna Gora, ostala pod samostalnom upravom vladara po imenu Balša. Bosanski ban Tvrtko poslao je na njega vojsku i od Balše oduzeo tvrđavu Trebinje i još neka mjesta na morskoj obali. Da bi se od njega osigurao, spomenuti ban sagradio je jednu tvrđavu, na mjestu gdje se ulijeva rijeka Neretva u more, koje se zove Basternik, a drugu u okolici Dračeva na morskoj obali i dao joj naziv Kaštel Novi. Spomenuti ban, 775. godine (1373/74) dao joj je ime Sveti Stefan.

Ovdje je prilika da se ukratko osvrnemo na vladare Crne Gore, njihova imena, njihove titule i položaje.

Kao što je gore napomenuto, svi vlastodršci, koji su se nalazili pod njegovom upravom, samostalno su upravljali, odnosno držali pokrajinu na čelu koje su bili postavljeni, pa je tako i Balša prigrabio svu vlast i počeo da vlada Crnom Gorom, ali je godine 762. (1360/61) umro. Iza sebe je ostavio tri sina: Stratimira, Đurada i Balšu, koji su zajedno upravljali spomenutom pokrajinom.

Godine 775. (1373/74) umro je Stratimir, ostavivši iza sebe jednog maloljetnog sina po imenu Đorđe, ali su njegova braća, Đurad i Balša, i dalje zajednički upravljali.

4. Uroš Nemanjić umro je 1371. godine.

Godine 781. (1379/80) umro je i Đurađ, pa je ostao samo njegov brat Balša koji je upravljao gore navedenom pokrajinom. Godine 787. (1385) Balša je poginuo u ratu sa islamskom vojskom. Mjesto njega postao je vladarom njegov bratić Đorđe, sin Stratimirov, čije je ime gore spomenuto. Godine 808. (1405/06) i on je umro, pa je na njegovo mjesto došao njegov treći sin Balša. Pošto je Balša Balšić, prilikom posjete rodbini u Srbiji, umro prirodnom smrću 831. godine (1427/28) izumrla je porodica Balšića. Stefan Stratimirović, njegov srodnik po ženskoj liniji, postavljen je za vladara pokrajine Crne Gore. Pošto je gore spomenuti bio tamnopus, narod ga je prozvaao Crnoja. Spomenuti je umro 876. godine (1471/72) ostavivši iza sebe dva sina - Ivana i Đorđa. Od ove dvojice, Ivan je sâm upravljao tom pokrajinom. Kod naroda je bio utjecajan i poštovan. Da bi mu iskazali počast, uz njegovo ime dodali su titulu "beg", pa je u narodu bio pod tim imenom poznat.

Kada je godine 883. (1478/79) sultan Mahmud-han osvojio tvrđavu Žabljak, koja je bila sjedište crnogorskih vladara, Ivan-beg je pobjegao u unutrašnjost Crne Gore, u krševite i teško prohodne krajeve. A kasnije, godine 886. (1481/82) iskoristio je priliku pa je navedenu tvrđavu povratio iz islamskih ruku. Čuvši da je spomenuti sultan godine 887. (1482/83) ponovo na njega poslao svoju vojsku i shvativši da neće imati snage da se odupre, spalio je tu tvrđavu i pobjegao u unutrašnjost Crne Gore. Nastanio se u mjestu zvanom Cetinje i tu, sebi u spomen, podigao jednu crkvu i jedan visoki konak. Sve do te godine sjedište crnogorskih vladara bila je tvrđava Žabljak, a iza toga je prenesena u Cetinje.

Islamska vojska zauzela je spomenutu spaljenu tvrđavu i odmah je počela popravljati.

Gore spomenuti vladar Ivan-beg umro je 896. godine (1490/91). Iza sebe je ostavio dvojicu sinova: Đurđa i Stefana-Stanišu. Iako su bila dvojica, Đurađ je postao vladar te pokrajine namjesto svog umrlog oca. Njegov brat Stefan, ne mogavši od zavisti to podnijeti, pošao je u Istanbul u namjeri da se on domogne te

vlasti. Primio je islam i dobio ime Skender-beg te našao utočište kod sultana Bajazida.

Potom je zatražio pomoć od sultana da preuzme vladavinu nad pokrajinom Crnom Gorom od svoga brata Đurda, pa kada je dobio pristanak, krenuo je tamo. Sa svojim bratom Đurdom se sukobio u polju Leš, i pošto je u borbi poražen, bio je prisiljen da se povuče, pa se sklonio u selu Bušat u Albaniji. Pošto se tamo i nastanio, dobio je nadimak Bušatli.

Spomenuti Bušatli, ostarjevši, preselio se u zavičaj svoje žene, Italiju, odabравši da do kraja života tamo živi. Vojvodstvo nad Crnom Gorom ostavio je njenom mitropolitu Vavilu Petroviću, pa je onda 905. godine (1499/500) otišao u Italiju.

Sve do tog vremena vladari Crne Gore spominju se pod nazivom "vojvoda", a kasnije im je dat naziv "mitropolit", tj. "vladika". Poslije vladike Vavila, bila su četverica vladika i to: German, Pavo, Vasilije i Nikodin. Oni su vladali Crnom Gorom do 958. godine (1551/52). U hronikama nije jasno rečeno koliko je koji od njih vladao. U tom vremenu su pod nazivom vladika, vladali tom pokrajinom: vladika Rumil, spomenute godine; godine 976. (1568/69) Pahum Komanin(?); godine 990. (1582/83) Benjamin; godine 1041. (1631) Rufin Njegoš; godine 1070. (1659/60) Mardari Korićanin; godine 1086. (1657/76) Rufin Boljević; godine 1100. (1688/89) Vasilije Delikranski; godine 1101. (1689/90) Banče Jasarijom; godine 1107. (1695/96) Sava Očinić; godine 1109. (1697/98) Danilo Njegoš; godine 1148. (1735/36) Sava Njegoš; godine 1164. (1750/51) Vasilije Njegoš; godine 1190. (1776/77) Petar Petrović; godine 1246. (1830/31) Petar Petrović Drugi; godine 1261. (1845/46) Zeko; godine 1277. (1860/61) Nikola.

Da se vratimo na temu:

Dabiša, koji je pobjegao, kako je gore spomenuto, vladaru Užica Nikoli Altomanoviću, nije mirovao. Zajedno sa spomenutim vladarem i uz njegovu pomoć, s vremena na vrijeme upadao je u Bosnu, pljačkao i otimao, i time bosanskog bana Tvrtka uznemiravao. Tvrtko se udružio u savez sa kraljem Mađarske Ludvigom i despotom Srbije knezom Lazarom, pa su uputili

vojsku protiv spomenutog Altomanovića 776. godine (1374/75) i u tom ratu osvojili su sve njegove zemlje, a njega zarobili i pogubili u tvrđavi Užice, te njegove zemlje međusobno razdijelili.

Bosanski ban Tvrtko je dio koji je njemu pripao pripojio Bosni, i tako je proširio.

U ovom ratu je i gore spomenuti Dabiša pogubljen.

Bosanski ban Tvrtko osvojio je pokrajinu Rasiju, tj. pokrajinu zvanu Novi Pazar, koja je pripadala, kao dio zemalja vladara Albanije Vukašina Mrnjavčevića, koji je poginuo, i pripojio je Bosni.

Prilika je da se nešto kaže o gore spomenutom Vukašinu, pa se o njemu iznosi sljedeće: spomenuti Vukašin, spadao je među poznate zapovjednike srpskih kraljeva. Služio je na važnim državnim poslovima. Jednom prilikom, obilazeći zemlju Srbiju, u podnožju visokog gorja po imenu Durmitor, koje se nalazi blizu Pljevalja, bio je gost Momčila vojvode, gospodara tvrđave Pirlitor. Kako je žena domaćina bila vrlo lijepa, prava ljepotica koja plijeni srca, spomenuti Vukašin zaljubio se u nju. Pošto joj je obećao da će je uzeti za ženu i ona na to pristala, počela je smišljati kako da se riješi svoga muža. I konačno ga je nekako usmrtila. Pa iako je ovaj stradao, gore spomenuti Vukašin, iz nekih svojih razloga, nije je uzeo, nego se godine 741. (1340/41) oženio Jevrosimom, sestrom spomenutog Momčila. S njom je imao dva sina, Marka i Andriju.

Kad je Marko odrastao, odao se pijančenju i pobjegao zajedno s majkom od oca nastanivši se u Prilepu.

S obzirom na to da je Vukašin bio uvažen vladar, većina kraljeva stavljala se u njegovu službu. Naročito posljednji srpski kralj iz dinastije Nemanjića, Uroš Nemanjić, bio je njegov blizak prijatelj i sagovornik. Nije nikakav zaključak donosio, bilo o kakvoj općoj ili posebnoj stvari, prije nego bi pribavio njegovo mišljenje. On je sâm po sebi bio spletkar i prepredenjak, pa je kralj njega uvažavao i bio mu naklonjen, ali ga zato ostale velmože nisu podnosile.

Pošto kralj Uroš nije imao muške djece, Vukašin se bavio mišlju da postane srpski kralj. Tu svoju intimnu namjeru je dugo prikrivao. Konačno je izveo Uroša na Kosovo polje, pod izgovorom da idu u lov, i tamo ga je ubio.

Kad je on za sebe prigrabio njegov kraljevski prijesto, velikaši mu se nisu pokorili, nego je svaki za sebe uspostavio samostalnu vlast. Pod upravom navedenog kralja ostala su samo područja: Prizren, Skadar i Novi Pazar.

Vukašin je 772. godine (1370/71) u ratu protiv vojske sultana Murat-hana Prvog, u blizini rijeke Tenari do kraja poražen. Njegova cjelokupna vojska ili je pobijena ili se utopila u navedenoj rijeci. I njegova braća, Uglješa i Gojko su poginuli. Dok je bježao iz borbe, spomenutog Vukašina ubio je jedan njegov sluga po imenu Arsijević, a sin mu Marko sklonio se kod Visoke porte. Otišao je sa carskom vojskom u rat protiv Vlaške, i u borbi koja se zbila kod Krajove je poginuo. To je Kraljević Marko, koji je pod tim imenom poznat među kršćanima. Bio je veliki pijanica.

Da se vratimo bosanskom banu Tvrtku.

Kao što je naprijed izloženo, on je državu proširio, i kako je postao moćan, od cijelog naroda i dostojanstvenika potekao je zahtjev da mu se dadne naziv kralja, što je on i prihvatio. Po njihovim propisima, u crkvi Sveti Sava, koja se nalazi u Mileševu, u kadiluku Prijepolje, sakupljen je narod, i pred njim, a na osnovu kršćanskih ceremonija, 778. godine (1376/77) dat je naziv kralja spomenutom Tvrtku. Ta njegova kraljevska titula provedena je kroz crkvene knjige. Dali su mu ime Tvrtko-Stefan-Mirče i titulu kralja Bosne, Rasijske i Primorja. Njegovu kraljevsku titulu priznao je i mađarski kralj. (U to vrijeme bio je u optičaju mletački zlatnik u vrijednosti od šezdeset para. S obzirom da su rudnici srebra i zlata u to vrijeme bili rijetki, to je novac, koji je bio u optičaju, u poređenju s ostalim robama imao visoku vrijednost. Kasnije, kada je otkrivena Amerika i kada su u toj zemlji otvoreni veliki rudnici, počelo je da stiže mnogo zlata i srebra, pa je i vrijednost novca opala. Danas, ako se uporedi s cijenama roba,

mletački zlatnik ne dostiže ni petnaest para prometne vrijednosti.)

Od Kulina bana pa do spomenute godine, bosanski vladari nosili su titulu ban, a od tada do njene propasti nosili su titulu kralj.

Kad je umro mađarski kralj Ludovik, u njegovoj zemlji došlo je do pobune i nereda. Bosanski kralj, spomenuti Tvrtko, to je iskoristio pa je osvojio Hrvatsku i Dalmaciju, koje su pripadale mađarskom kralju, i tamošnjeg vladara Jovan-vojvodu uzeo pod svoje okrilje.

Najmoćniji vladar toga vremena, sultan Murat-han, bavio se mišlju da osvoji sve krajeve Arnautluka i Bosne. Na vijeću sa svojim vezirima i članovima vijeća, zaključeno je da se najprije pošalje vojska sa jednim zapovjednikom, koji će istodobno neprijatelja oslabiti i ujedno tačno saznati kakve su tamo prilike.

Godine 786. (1384/85) rumelijski beglerbeg Samsačauš-zade Timurtaš-paša, sin Alibegov, po nalogu sultana došao je da plijeni po Bosni i Hercegovini. Zauzevši mnoge tvrđave, Hercegovinu je popalio. Kada se povukao sa bezbrojnim robljem, imovinom i stokom, bosanski kralj i hercegovački vlastodršci poslali su izaslanika sultanu sa molbom da ubuduće plaćaju harač i obavijestili su ga da će mu se pokoravati.

U službenim izvještajima Abdulkadir-efendije, kazaskera Rumelije, zabilježeno je da je navedeni paša, u ovom ratnom pohodu, osvojio tvrđave: Prijepolje, Pljevlja, Čajniče, Foču, Nevesinje i Konjic. Te događaje potvrđuje i ferman sultana Murata, što ga je podnio namjesniku pokrajine Hamid⁵ u Anadolju, prijestolonasljedniku Jildirim Bajazid-hanu, u kome sultan Murat naređuje da se u predstojećem ratnom pohodu na Mađarsku i on nađe u njegovoj pratnji. U tom fermandu mu se, između ostalog, iznosi da su se bosanski vladari obavezali da plaćaju harač.

5. Hamid je od 1301 - 1392. godine bio jedan od značajnijih anadolskih emirata oko Eğridira. Nakon gubitka samostalnosti postaje jedna od osmanskih provincija na prostoru južne Anadolije. (Napomena priređivača)

Prijepis te carske isprave je niže naveden u cijelosti:

“Kad stigne moje visoko carsko pismo neka moj sretni sin Bajazid, mjezimac, koji je uvijek na pravom putu, glasoviti uvaženi sretnik, plod drveta hilafeta, pupoljak ružinog grma carstva, divni čempres kraj carske rijeke, stablo hurme na carskom travnjaku, najpravedniji vladar, neka dugo živi u blagostanju i neka postigne što želi, primi na znanje:

Kada je sadašnji beglerbeg Rumelije, plemeniti i časni zapovjednik Timurtaš-paša, neka mu sreća vječno traje, određen da sa pobjedonosnom vojskom krene protiv nevjernika Bitolja i Prilepa, on je s Božijom pomoći otišao i sve te krajeve osvojio. Kada je potom krenuo na Karli, tamošnje nevjernike pokorio je i obavezao ih da plaćaju harač. Vojnim upadom dospio je sve do grada Soluna i vratio se sigurno sa ratnim plijenom. Odatle je otišao u Arnautluk. Kada je htio osvojiti Hercegovinu i Bosnu, stigla je njihova isprava o pokornosti u kojoj njihova vlastela izjavljuje da će plaćati harač, pa je osvajanje zaustavljeno.

Sad primi na znanje slijedeće:

S nastupom ranog proljeća, koje donosi sreću, predstoji moj veliki carski ratni pohod protiv nevjernika Ugarske. Nadati se da će mu početak biti sretan, a kraj hvale vrijedan.

Ako Bog da, kad primiš moju časnu naredbu ti trebaš učiniti slijedeće: da budeš prisutan sa svom ratnom opremom! O tome treba obavijestiti i tvoga brata Jakuba, mog očinjeg vida, koji se nalazi u pokrajini Karasi. Ne zaboravi da o tome obavijestiš moga sina Savdži-bega, koji Brusu čuva i koji je biser na nebu mojega carstva i biser na vrhuncu pravde. Čim o ovome svemu saznaš odmah ćeš ih o tome obavijestiti.

To primi na znanje!”

Izdato u prvoj dekadi rebiu-l-ewwela 787. godine (1385/86) u Edreni.

Gore spomenuti sultan uputio je vojsku godine 787. (1385/86) na vladara Crne Gore Balšu Balšića pa je nevjernike kaznio i zemlje im pregazio. U ovom boju izginuli su gore spomenuti Balša i vojvoda Ivaniš, brat Kraljevića Marka, koji je došao da pomogne Balši.

Bosanski kralj Tvrtko Kotromanić počeo je 788. godine (1386/87) kovati novac.

Namjesnik Skadra, prevrtljivi Skender-beg, čije je prvobitno ime bilo Đorđe, za života svoga oca Kastriota, odgojen je pod carskim okriljem i dali su mu ime Skender. Nakon očeve smrti postavljen je za namjesnika Skadra.

Pošto je on ponudio da kao vodič predvodi carsku vojsku prividno se predstavljajući pravim prijateljem, sultan je godine 789. (1387/88) poslao Lala Šahin-pašu sa dvadeset hiljada vojnika na Bosnu. Spomenuti namjesnik našao se na čelu osmanske vojske sa navedenim pašom. Paša je, prema prijedlozima i uputama navedenog namjesnika, upao u Bosnu. U početku, zbog toga što nije bilo nikoga da mu se suprotstavi, razaslao je prethodnicu vojske da pljačka, a on je, sa oko hiljadu svojih vojnika, ostao na jednom mjestu. Potajno je obavijestio bosanskog kralja Tvrtka da se Šahin-pašina vojska rasula, a da je on ostao sa nešto malo nedisciplinovane vojske. A kralj Tvrtko je, sa vladarima koji su bili s njim sakupio oko trideset hiljada vojnika i udario na Šahin-pašu. Pošto osmanska vojska, koja je bila oko lo rasuta, nije mogla priteći u pomoć Šahin-paši, spomenuti kralj rasporedio je svoju vojsku, pa gdje su god naišli na osmansku vojsku udarali su na nju, pa ih se vrlo malo spasilo. Ukratko, i sam Šahin-paša se na sto muka izbavio. Iako je imao dvadeset hiljada osmanskih vojnika od toga je petnaest hiljada stradalo, a pet hiljada se teškom mukom izvuklo.

Kad je sultan čuo za bolni događaj, da su odredi Šahin-paše doživjeli poraz kakav do tada osmanska junačka vojska ni u jednom boju nije doživjela, zato što je Šahin-pašu uhvatila prokleta pohlepa, loša procjena i nemarnost, pa se dogodilo da je osmanska vojska po prvi put razbijena, to je poduzetnog sultana razjarilo i želja za osvetom nije mu dala mira. Razaslao je pismene pozive svim zapovjednicima, kao i svim kršćanskim vladarima koji su se ranije stavili pod njegovu zaštitu i priznali pokornost, da se okupe u polju kod Jeniše-hira.⁶

6. Jeniše-hir - Larisa u Grčkoj.

Između tih vladara, namjesnik Silistre i Nikopolja Susmanos i namjesnik Kosova polja, tj. bugarski kralj Šišman*, kada su primili pismeni carski poziv, računajući, s obzirom na poraz Šahin-pašinih odreda, da je Uzvišena carevina oslabjela, ispoljili su svoje prikriveno nezadovoljstvo i dali do znanja da se neće odazvati sultanovom pozivu. I dok je sultan spomenute prisiljavao da se pokore, dotle su se buntovnik Karaman-oglu i srpski kralj dogovarali da udare na osmansku vojsku i da je unište, a da zemlju podijele: Ali-begu Anadolija, a srpskom kralju Rume-lija.

Navedeni srpski kralj Lazar napravio je jedan opći sporazum sa kraljevima: Mađarske, Poljske, Češke, Bosne, Hrvatske, Ar-nautluka i ostalim kršćanskim velikašima, pa je to dovelo do bitke na Kosovu polju.

Tako je navedeni car Lazar sakupio veliku krstašku vojsku i poslao je protiv Osmanskog carstva. Sultan Murat se, sa ono vojske koliko je imao, sukobio sa nevjernicima na Kosovu polju, pa je nakon teške borbe neprijatelje pobijedio. U ovom boju poginuo je i navedeni car Lazar. Glavnina islamske vojske otišla je da progoni neprijatelje.

Uzvišeni sultan bio je toliko obradovan da je i sam izašao na bojište, pa je posmatrao i obilazio popadale leševe. Međutim, među tim leševima bio je ranjeni ugledni nevjernik, zet spomen-utog Lazara i badžanak Jildirim Bajazid-hana Miloš Obilić. (Navedeni kralj Lazar imao je pet rođenih kćeri. Njegova kći Mara bila je udata za Vuka Brankovića, Jelena za vladara Her-cegovine Sandalja, Despa za bugarskog kralja Šišmana, Vukas-ova za Miloša Obilića i Mileva za prijestolonasljednika sultana Murata, Jildirim Bajazida.) Kad je sultan na njega nabasao, on se pridigao, pa pod izgovorom da mu se pokorava i da mu poljubi ruku, krenuo je prema sultanu. Iako su čauši pokušali da ga u tome spriječe, dato mu je odobrenje, pa se on približio sultanu i jednim zatrovanim malim nožem, koji je skrivao u rukavu, udario

* Ne odgovara historijskim činjenicama. (Napomena priređivača)

je sultana u trbuh i on je poginuo. Ubicu su na tom mjestu dokrajčili.

Ova bitka bila je u ponedjeljak, 15. ša'bana 791. godine (15. VI 1389/90) i ubraja se među prve velike bojeve Osmanske carevine. Tom bitkom uništeno je srpsko kraljevstvo, pa je tako skrhan njihov ponos i slava, i to je za njih velika nesreća i sramota. Kada god to spomenu, o tom govore s gorčinom, jer su u toj bici izginuli srpski kralj Lazar*, njegov tast Jug Bogdan i deveterica njegovih šura, pa Relja, ban Novog Pazara, pa Strahinja, ban Banske, pa Miloš Obilić, zet navedenog Lazara, pa Ivan Kosančić, pa Milan, vojvoda od Toplica, pa Stefan Musić, sve sami uglednici, i svi su pali, a većina je ostale vojske izginula. Od onih, koji su preostali iza sablje nijedan nije bio sposoban da bude vojvoda.

Hrišćani poraz u toj bici ne pripisuju svojoj kolebljivosti i kukavičluku. Hrišćanska vojska je, u ovom sastavu, brojala sto hiljada ljudi. Međutim, oni pišu da je islamski sultan poslao na njih trostruko veću vojsku, tj. preko trista hiljada vojnika, a uz to da je prvi i najvažniji komandant hrišćanske vojske, zet navedenog Lazara, Vuk Branković, navodno bio na strani islamskog sultana, pa da je samo zbog njegovih podvala i licemjerstva došlo do rascjepa u hrišćanskoj vojsci, i da je to bio razlog njihovom porazu.

Ustvari, hrišćanska vojska imala je preko dvjesto hiljada ljudi. Među njima bilo je oko dvadeset hiljada oklopnika, a islamska vojska, u omjeru prema njima, bila je vrlo mala. Kada su komandanti nevjerničke vojske uvidjeli srazmjernu malobrojnost Osmanlija, jako su se obradovali što će, nesumnjivo, obilježiti pobjedu u svoju korist. Među njima se naročito isticao sestrić kralja Lazara, tvrdeći da se sam, sa svojim odredom, može suprotstaviti Osmanlijama.

Neki su predložili da iznenada, u po noći, udare na osmansku vojsku, govoreći: "Natjerajmo je u bijeg, zašto da dozvolimo da

* Autor je ovo zvanje knezu Lazaru Hrebeljanoviću naveo pod utjecajem tadašnje srpske historiografije, koja ga je tako titulisala. (Napomena priređivača)

nam izmaknu iz ruku." "Sutra zorom ćemo, napadom na bojnopolju, likvidirati ovu vojsku", dodali su drugi i odustali od noćnog prepada.

Prema onome kako pišu hrišćani, njihova vojska, u poređenju sa osmanskim, bila je malobrojna. Zašto je bilo potrebno to oholo ponašanje hrišćana, kako je već navedeno. Da su hrišćanski vojnici ugledali mnoštvo osmanske vojske, svakako bi se bili razbjegli, inače zar bi sebe bacali u smrtnu provaliju?! Da je bilo u vojsci izdaje, zbog čega su stradali pobrojani srpski glavari, pored ostalih evropskih, o tome nema potrebe ni da se raspravlja. Prema onome što se da razumjeti, obje su se strane istinski borile, ali je uz pomoć Svevišnjeg, Istinitog, pobjednički vjetar puhnuo sa islamske strane i oni su Božijom pomoći, pobijedili. (A o nastanku prezimena Branković u zapisima stoji: Godine 773.⁷ (1371/72) srpski kralj Mutimir imao je sina Branka. Taj Branko nije bio srpski kralj, ali je njegov sin Pavle Branković bio srpski kralj. To spomenuto prezime postalo je od gore navedenog Branka. Vuk Branković, koji se spominje u historiji, od te je loze. Njegova svastika Mileva uzeta je u carski harem Jildirim Bajazid-hana, a njegova unuka Mara u carski harem sultana Murata Drugog.) Priča se da je taj Vuk Branković imao sreću da primi islam.* Prema nekim historijskim zapisima, Đurađ, sin toga Vuka Brankovića, imao je sinove: Grgura, Stefana i Lazara i dvije kćeri Katarinu i Maru. Spomenuti Grgur pobjegao je od brata Lazara godine 861. (1456/57) i sklonio se kod svoje sestre, spomenute Mare i sultana Mehmed-hana, i, kako se doznaje, primio je islam. Danas u Bosni ima mnogo plemića i njihovih potomaka iz te loze.

Kada se bosanski kralj Tvrtko, poslije poraza hrišćana u Bici na Kosovu, vratio u Bosnu, on je tada osvojio: Ostrovcu, Split, Trogir, Šibenik, Kotor, ukratko, cijelu Dalmaciju, osim Zadra, i sve to pripojio bosanskoj državi.

7. U originalu navedeno 273. godina, što je očigledna greška.

* Navedeni podaci su proizvoljni i većinom historijski netačni. Vuk Branković nikada nije prešao na islam. (Napomena priređivača)

Za pokazanu vjernost u vojnoj službi Vlatku Hraniću dao je da vlada pokrajinom Humskom, tj. Hercegovinom, uz nasljedno pravo.

Po nalogu sultana, godine 794. (1391/92), namjesnik Skoplja Jigit-paša, tj. Evrenos-beg, upao je u pokrajinu Bosnu, pa došavši sultanu sa mnogo roblja i vrijednog plijena, bio je počašćen da mu poljubi nogu, a car je sav ratni plijen utrošio u dobrotvorne svrhe.

Bosanski kralj Tvrtko je u Sutisci, u ime Grgura, sagradio jednu crkvu i kada je 794. godine (1391/2) umro, njegovo tijelo pokopano je u toj crkvi. Pošto spomenuti nije imao muškog potomstva, na njegovo mjesto došao je, za bosanskog kralja, njegov rodak Dabiša. U kasabi Sutisci kralj je imao svoju prijestonicu.

Te godine je vojska sultana Bajazida Jildirima ušla u Bosnu i sve krajeve do Glasinca oplijenila. Zbog toga je spomenuti Dabiša, obuzet strahom, izabrao zaštitu mađarskog kralja Sigismunda da bi se zaklonio od napada Uzvišene carevine.

Godine 795. (1392/93) umro je vladar Hercegovine Vlatko Hranić. Ostavio je iza sebe tri sina: Sandalja, Vuka i Vukca. Od trojice sinova, samo je navedeni Sandalj bio vojvoda Hercegovine.

Godine 796. (1393/94) pojavio se senator tvrđave Zadar Vuko Vukić i osvojio hrvatsku Dalmaciju, koju je držao bosanski kralj. Uz to, on je spomenutog kralja toliko pritijesnio da je ovaj bio prisiljen da prepusti kraljevstvo nad cijelom Bosnom mađarskom kralju Sigismundu. On lično ostao je do kraja života u Bosni.

Prema historijskim zabilješkama Majfofa(?) godine 797. (1394/95) sultan Jildirim Bajazid-han je lično sa svojom vojskom došao u Bosnu, i pošto ju je oplijenio, u povratku se zaustavio u selu Glasincu da se odmori. U međuvremenu je njegova vojska srušila bosansku tvrđavu i sa zemljom je sravnila. Ali nema pouzdanih dokaza niti valjanih indicija da je sultan lično dolazio u Bosnu, nego se da razabrati da je ta vojska došla pod vodstvom jednog komandanta.

Spomenute godine ponovo je došao u Bosnu navedeni Jigit-paša i osvojio tvrđavu Mitrovicu.

Godine 798. (1395/96) umro je navedeni bosanski kralj Dabiša. Pošto ni on iza sebe nije ostavio muške djece, njegov rođak Tvrtko Tvrtković postao je bosanski kralj. Kolikogod da se nalazio pod zaštitom mađarskog kralja, da bi sebe osigurao, uspostavio je prijateljske odnose sa Osmanskom carevinom. Zbog toga što je bio nezakoniti sin kralja Tvrtka, bosanski uglednici nisu bili njime zadovoljni, pa su doveli za kralja južne Bosne Ostoju, sina Pavla Hristića iz loze Jablanovića, koja je bila nastanjena u Travuniji, u Dalmaciji. On je spadao u bosanskohercegovačke velikaše, pa su mu dali titulu kralja Bosne i Primorja. Navedeni Tvrtko Tvrtković ostao je kraljem sjeverne Bosne sa titulom kralja Bosne, Usore, Tuzle i Podrinja.

Godine 801. (1398/99) *kasaba, izgrađena kraj tvrđave Onogošta*, dobila je ime Nikšić, pa se tokom vremena i tvrđava, o kojoj je riječ, po kasabi prozvala tako i postala poznata kao Nikšić. Ali, danas se ta tvrđava u beratima vodi pod starim imenom.

Kao što je gore spomenuto, bosansko područje bilo je pod okriljem mađarskog kralja Sigismunda. Međutim, kada je mađarski kralj ušao sa Visokom carevinom u boj, doživio je veliki poraz u Bici kod Nikopolja, pa je zbog toga, htio-ne htio, morao da se odrekne svojih vladarskih prava nad Bosnom. Tako su Bosanci postali potpuno samostalni.

Te godine je islamska vojska upala u Bosnu i mnoge krajeve poplijenila, pa se povukla sa dosta zarobljenika.

U hronici Hajrullah-efendije zabilježeno je da je, tom prilikom, i jedan dio Hrvatske potpao pod Osmansku carevinu.

Kralj Ostoja, koji je vladao na jugu Bosne, potpomognut katoličkim kraljem (Rim krali) Ladislavom, napao je godine 803. (1400/01) kralja Tvrtka, koji je bio kralj sjeverne Bosne. Sve krajeve koji su bili pod njegovom vlašću on je osvojio i pripojio ih svojoj državi, a kraljevsku stolicu prenio u utvrđeni grad Bobovac u kadiluku Visoko. Tada je cijela bosanska zemlja došla pod

isključivu vlast spomenutog Ostoje. Navedeni Ostoja je tvrđavu Livno sa okolicom darovao Hrvoju Harnatiću, a zbačeni kralj Tvrtko pobjegao je islamskom sultanu. On je zamolio za pomoć Uzvišene carevine kako bi zadobio upravu nad Bosnom, koja mu nasljedstvom pripada, čvrsto se obavezaajući da će godišnje, na ime džizije, plaćati odsjekom dvadeset i pet hiljada dukata, na što je Uzvišena carevina pristala. Kada se vratio 808. godine (1405/6) u Bosnu, sa oko deset hiljada islamskih vojnika, njegov takmac, kralj Ostoja mu se suprotstavio, ali je bio pobijeden. Spomenuti Tvrtko osvojio je cijelu Bosnu.

Nad zapadne krajeve Bosne, koji se zovu zemlje Kulina bana, od rimskog pape bio je postavljen spomenuti Hrvoje Harnatić. Tada je taj Hrvoje sagradio tvrđavu Jajce. Pošto je njen graditelj bio Napolitanac, to je i tvrđava sagrađena po uzoru na napuljsku tvrđavu. On je podigao još dvije male tvrđave kod Jajca i to: Beč i Komotin.

Bosna je potpala pod vlast Osmanske carevine. U hronici Hajrullah-efendije zapisano je da je u toku od šezdeset godina sva Bosna pripojena ostalim krajevima Osmanskog carstva.

Kada je spomenuti Ostoja izgubio svoju zemlju i on je pobjegao u Carevinu i tamo dobio azil.

Spomenuti Tvrtko je tada sagradio tvrđavu Travnik i u potpunom miru vladao Bosnom. Ali, mađarski kralj Sigismund nije ga trpio zato što se potčinio Osmanskoj carevini. Čim mu se ukazala prilika, već 811. godine (1408/09) poslao je vojsku na Bosnu.

U blizini tvrđave Dobor (Ta tvrđava Dobor nalazi se sa gornje strane kasabe zvane Odžak, udaljena na sat hoda od rijeke Bosne. Danas je ona potpuno srušena.), kada se sukobio sa Tvrtkom, spomenuti Tvrtko je pobijeden i zarobljen. Odveden je u Budim.

Kada je za ovo saznao bivši kralj Bosne Ostoja, koji se nalazio kod Uzvišene carevine, zatražio je pomoć od Carevine da zauzme bosansku državu i obavezao se da će plaćati godišnje na ime džizije dvadeset hiljada dukata odsjekom. Kao taoca dao je svoga

sina Radivoja. Bosanski kralj Tvrtko, koji je bio pao u ropstvo mađarskog kralja, svu džizju na koju se bio obavezao za Bosnu, u cijelosti podmirio je do svog zarobljavanja. A kad je on zarobljen, na traženje navedenog Ostoje da mu Uzvišena carevina da pomoć da Bosnu zauzme, ona mu je ukazala milost, pa je taj Ostoja, sa oko osam hiljada islamskih vojnika, već 812. godine (1409) došao u Bosnu i zauzeo je.

I vladar Hercegovine vojvoda Sandalj, kao i vladar Trebinja Pavle Jablanović, potčinili su se spomenutom Ostoji. A navedeni Ostoja je, zajedno sa islamskom vojskom s kojom je došao vršio upade u hrvatske krajeve, pljačkao ih i vraćao se sa velikim plijenom. A i Hrvoje Harnatić, vladar u spomenutim zemljama Kulina bana, bio je na strani islamskog sultana i zbog toga su susjedni nevjernički vladari sklopili pakt protiv njega i preduzeli mjere da ga uklone iz spomenutih krajeva. Kada je on za to saznao, ne mogavši naći nikakvog drugog izlaza, obratio se Uzvišenoj carevini i pomoć zatražio od islamskog sultana. Ovo se podudarilo s intimnom namjerom osmanskog sultana. Islamsku vojsku, koju je ranije pridružio Ostoji, povjerio je navedenom Hrvoju. A kada je spomenuti preuzeo tu vojsku, prvo je napao na banovinu Usoru, a to je bosanska pokrajina koja je ranije prešla pod upravu mađarskog kralja. U žestokoj borbi sa vojvodom Čoporom, koji je u ime Mađara vladao tom pokrajinom izišao je pobjednikom i sve nevjernike rastjerao. Navedenog vojvodu Čopora je živa uhvatio. Stavivši ga u bivolju kožu, bacio ga je sa tvrđave Dobor u rijeku Bosnu, i tako ga usmrtio. Tvrđave koje je on držao pod svojom vlašću, a to su: Tešanj, Doboj, Derventa, Gradačac, osvojio je sa mnogo opreme i raznog ratnog plijena, te više stotina zarobljenika. Ova bitka bila je 815. godine (1412/13). Iza toga je spomenuti Hrvoje sa tom vojskom prodro sve do granice Hrvatske i sve krajeve, kroz koje je nailazio, razorio je i pregazio, te velika bogatstva zaplijenio. Među zarobljenima bio je komandant po imenu Moročali, koga je poslao sultanu. Kad je taj, u islamskoj tamnici, odležao četiri godine, sam je sebe, uz otkupninu u iznosu od četrdeset hiljada dukata, izbavio.

U to vrijeme umro je bosanski vojvoda Radinović. Pokopan je u dvorskoj tvrđavi.

Osmanska carevina je od ranije zauzetih bosanskih tvrđava i palanki formirala jedan sandžak i postavila sandžak-bega, s dovoljnim brojem muhafiza. Pošto je spomenuti Hrvoje nagovorio Uzvišenu carevinu na ovo, i sultan je uvidio da je to opravdano. Kako se shvatilo da će se na taj način postići da se plaća džizja odsjekom, na koju se obavezao bosanski kralj Ostoja, i da će se lahko tim putem potčiniti i ostali vlastodršci i postati oslonac, uspostavljen je u Gornjoj Bosni jedan sandžak od tvrđave i nahija: Foča, Čajniče, Pljevlja, Nevesinje i postavljen na položaj sandžak-bega Ishak-beg sa dovoljnim brojem muhafiza. U početku je sjedište sandžaka bilo u kasabi Foči.

PRVI BEG BOSNE ISHAK-BEG

Godine 817. (1414/15)

(Vrijeme vladavine sultana Mehmeda Čelebi; spomenuti sultan je princ; sin sultana Jildirim Bajazid-hana. Došao na vlast 816. godine (1413/14), umro 824. godine (1421/22); vladao osam godina; živio 43 godine.)

(Vrijeme vezirovanja velikog vezira Ibrahim-paše, sina Ali-paše, sina Kara Halilova. Spomenuti Kara Halil Džandarli je iz loze Edebali. Navedeni je došao na položaj velikog vezira 761. godine (1359/60) i dobio je naziv Hajrudin-paša. Spomenuti Ibrahim-paša umro je na vezirskom položaju.)

(Osnivač osmanske države Gazi Osman-han Prvi bio je zabavljen ratovanjem i nije imao mogućnosti da kuje novac. U njegovo vrijeme nikakav novac nije kovan. Njegov sin Gazi Orhan počeo je kovati srebreni i bakreni novac. Na jednoj strani novca bilo je napisano: "Kelime-i šehadet", a na drugoj strani: "Orhan, neka mu je trajna vlast!" Novac, koji je kovan od srebra, nazivao se akča, a vrijedio je tri akče za jedan srebreni dirhem. A novac iskovan od bakra nazivao se manje vrijedan (menfur).

Nije nigdje zabilježeno kakav je bio njegov opticaj. Orhanov sin sultan Murat Prvi je na svom novcu imao također ispisano: "Kelime-i šehadet", a s druge strane: "Murat, sin Orhana, neka mu je vlast trajna." Jildirim Bajazid i spomenuti Čelebi sultan Mehmed-han na jednoj strani novca imali su napisano: "Bog im učinio vječnom vlast", i datum, a na drugoj strani: "Bajazid, sin Murata", odnosno: "Mehmed, sin Bajazida." Tri spomenute akče vrijedile su jednu paru, a šezdeset akči jedan venecijanski dukat, tj. zlatnu rušpu. Na taj način je jedan venecijanski dukat vrijedio dvadeset para).

Godine 818. (1415/16) spomenuti bosanski sandžak-beg išao je do Temišvara i granica hrvatskih banova, napadajući ih i

pljačkajući sa vojskom, pa je tako jedan dio Mađarske i Dalmacije bio izložio stalnim napadima Osmanlija. Godine 819. (1416/17), spomenuti sandžak-beg, sa Evrenos-pašom, koji mu je došao u pomoć, napao je Donju Bosnu i tvrđave: Višegrad, Sokol, Sarajevo i Farih, te kasabu Kresavicu zajedno sa njenom tvrđavom, koja se nalazila na izvoru rijeke Bosne, sa zemljom je savnio i pripojio Bosanskom sandžaku.

Prema nekim hronikama muslimani su, tom prilikom, oplijenili krajeve duž Drine i okolice i pripojili ih Bosanskom sandžaku, a grad Sarajevo uzeli su za sjedište Sandžaka. Većinu žitelja zarobili su, a mnoge su, pod mačem, poslali u smrt.

Kao što je gore bilo spomenuto, mađarski kralj rasrdio se zbog bosanskih zemalja, koje je Hrvoja Harnetić od njega uzeo, pa je nahuškao bosanskog kralja Tvrtka da uznemiruje Bosnu i da u nju upada. Navedeni Tvrtko je 820. godine (1417/18) uz pomoć mađarskog kralja upao u Bosnu, borbom mnoge zemlje zauzeo, a sebe proglasio kraljem te zemlje.^{*1}

Drugi bosanski kralj Ostoja bio je nemilosrdan i nasilan. Nad žiteljstvom činio je razne zulume i nepravde, pa kad je udario na narod velike namete, narod ga je zamrzio i godine 822. (1419/20) silom ga uklonio sa kraljevskog prijestolja, a na njegovo mjesto postavio Stjepana Jablanovića.

Trebinjsko područje, koje se u nekim hronikama naziva Travunija, u nekim Konavle, čiji je namjesnik bio poznati Pavle Jablanović, u osmanskim hronikama bilježi se kao Pavlova zemlja. Ukratko, nakon smrti navedenog Pavla, njegov najstariji sin

* Bilješke sa zvjezdicom upućuju na Kadićev tekst.

*1 Hrvatski vladar Hrvoja Harnetić (Hrvoja Hrvatinić) bio je pristalica Osmanskog carstva. Stoga je na nagovor spomenutoga Dvor formirao poseban sandžak od tvrđava i palanki Bosne, koje je ranije Osmansko carstvo osvojilo, i taj je sandžak opskrbljen dovoljnim brojem muhafiza, a za sandžak-bega postavljen je navedeni Ishak-beg.

[Cijelo ovo objašnjenje je historijski potpuno netačno. Zna se da je Hrvoja Vukčić - Hrvatinić bio jedan od najmoćnijih bosanskih feudalaca. Od 1380. godine nosi titulu velikog vojvode. To zvanje mu je dodijelio bosanski kralj Tvrtko I Kotromanić (1353 - 1391). Uz pomoć osmanske vojske augusta 1415. godine pobijedio je vojsku ugarskog kralja Sigismunda. (Napomena priređivača)]

Petar postao je vladar spomenute pokrajine i otkazao poslušnost Uzvišenom carstvu. Ali, hercegovački namjesnik Sandalj bio je odani pristalica Osmanskog carstva a protivnik navedenog Petra, pa je uvjerio dvor da spomenutog Petra opameti. Iza toga, bosanski sandžak-beg Ishak-beg, po carskom naređenju, upao je u Trebinje, uhvatio spomenutog Petra i pogubio ga. On je zemlje, koje su se nalazile pod njegovom upravom: Sokol, Obud, Cavtat, Vitinu i pola drugih nahija, uz sultanovu dozvolu, ostavio spomenutom Sandalju, a ostalo pripojio Bosanskom sandžaku.

Mlađi brat spomenutog Petra - Radoslav, smjestio se u tvrđavi Borač. Navedeni Sandalj učinio je namjesnikom spomenutog Radoslava u dijelu trebinjskog područja, koje je njemu prepušteno.

(Redžeba mjeseca 824. godine (1421), došao je na vlast sultan Murat Drugi. Umro 855. godine (1451/52), vladao 31 godinu, živio 49 godina, jedno vrijeme ustupio prijesto sinu Mehmedu Fatihu, ali je u interesu zemlje ponovo na prijesto zasjeo. Spomenuti sultan Murat Drugi kovao je novac iste vrijednosti.)

Spomenuti Radivoje, sin svrgnutog kralja Ostoje, još od prije se nalazio kod Uzvišene carevine kao talac. Tada, 824. godine (1421/22), uz pomoć Osmanskog carstva, ratovao je sa spomenutim Stefanom u blizini rijeke Plive i u toj bici je poražen, pa je pobjegao u gorje Veles.⁸ Mislimo da je umjesno spomenuti priču koje kolaju među stanovništvom Jajca o ovom porazu. Priča se ovako: "Prije pada jajačke pokrajine u islamske ruke, tamošnji vladar vodio je borbu sa islamskom vojskom i on je pobijedio. Navedeni vladar zarobio je oko trista anadolskih spahija i zatvorio ih u tvrđavu.

Do toga vremena rijeka Pliva se sa višeg mjesta ulijevala u rijeku Vrbas. Zbog toga je taj vladar naredio da se ušće spusti naniže, i na tome je uposlio, uz platu, žiteljstvo i navedene zarobljenike. Na prevaru, postepeno je žiteljima smanjivao dnevnice

⁸ Vjerovatno se radi o planini Vlačić.

a povećavao ih zarobljenicima, pa su svi žitelji napustili posao, a zarobljenici su stalno radili. Kako je brana na rijeci iznenada pukla, svi zarobljenici su se podavili. Iz poštovanja prema jadnim zarobljenicima, koji su na takav način postali šehidi, do danas se nije čulo da se živo biće utopilo na tom mjestu.”

U nekim hronikama piše da je 824. godine (1421) Crna Gora pripojena osmanskim zemljama. Međutim, u drugima je zabilježeno da su Piper, sa tvrđavom Spuž i nahija Bjelopavlić tada osvojeni.

Nakon što je spomenuti Ostoja pobijeden i pobjegao u planine, bosansko stanovništvo počelo je razgovarati o ovome. Došli su do zaključka da spomenuti Ostoja neće prihvatiti da ostane u planinama i zadovoljiti se time da se ni u šta ne miješa. Među njima bi, ako bi ga tako ostavili, nastale razmirice i stoga bi došlo do stradanja stanovništva. I zato je trebalo odmah odlučiti da se navedenom Ostoji odredi jedna pokrajina u Bosni, pod uvjetom da se jedan drugom ne upliću u poslove i da svaki na svom području vlada pod istim uvjetima. Drugog izlaza nije bilo nego da ih izmire i da na taj način sporazum sačine.

Ovaj sporazum su navedenim Tvrtku i Stjepanu objavili, pa su se obojica s tim složili. Spomenuti Tvrtko postao je vladarem krajeva između rijekâ: Usore, Drine i Save. Navedeni Ostoja postao je vladar krajeva između rijeka Usore i Rame te gradova Jajca i Visokog. Spomenuti Stjepan, vladao je krajevima Duvna, Livna i Primorja i područjem kojim je vladao ranije umrli Harnatić.

Sva trojica plaćali su Uzvišenoj carevini džizju odsjekom.

Pošto je spomenuti Stjepan godine 827. (1423/24) umro, a nije iza sebe ostavio muške djece, njegove krajeve su međusobno podijelili Tvrtko i Ostoja i pripojili ih svojim pokrajinama.

Spomenute godine bosanski sandžak-beg Ishak-beg, pored područja spomenutih krajeva, oplijenio je i dosta drugih bosanskih područja. Ishak-beg je 829. godine (1425/26) mnoge krajeve zauzeo i mnoge tvrđave i utvrđene gradove osvojio. Navedeni Ishak-beg je 831. godine (1427/28), po sultanovom fermanu,

upao u Las.⁹ Nakon nekoliko uzastopnih napada, pošto od toga nije bilo koristi, akindžije su se vratili praznih ruku.

O ovom događaju je Vuković¹⁰ obavijestio Lazarevića (pod Lazarevićem misli se na Stefana Lazara, sina srpskog kralja Lazara, koji je ratovao na Kosovu protiv sultana Murata Prvog. On je šura sultana Jildirim Bajazida, a ujak spomenutog Đurđa Brankovića. U turskom jeziku ime Lazar izmijenjeno je i piše se Laz).

(Godine 831. (1427/28) - vezirovanje Halil-paše, sina spomenutog Ibrahim-paše. Navedeni Halil-paša, u vrijeme kad je osvojen Istanbul, optužen je da je primao mito za sklapanje mira, pa je uhapšen u Jedi-kule i četrdeseti dan pogubljen.)

Kada je spomenuti namjesnik Ishak-beg saznao da je Đurađ Branković obavijestio srpskog kralja o dolasku akindžija, o tome je odmah podnio izvještaj Uzvišenoj carevini. Ta Ishak-begova pritužba rasrdila je sultana, pa je izdao ferman u kojem se naređuje: "Neka rumelijski zapovjednici skupe vojsku i neka zauzmu sve tvrđave i pokrajine u Srbiji."

Čim je za to saznao srpski kralj Stefan (U prednjem pasusu zabilježen je Lazarević kao vladar srpske zemlje. Kasnije se piše da je, zbog nekih grešaka, Vukov sin podnio pismo Uzvišenoj carevini u kojem moli za milost. Ustvari, kada su poslani Ishak-begove akindžije u Srbiju, vladar Srbije bio je Lazarević. Spomenuti je tada, tj. 831. godine (1427/28) umro, a na njegovo mjesto postavljen je vladar Srbije Đurađ Branković. Što se tiče uzvišenog cara, on je želio osvojiti njegovu zemlju, a ne uhvatiti i ubiti Lazarevića. Na kraju, prenošenjem vlasti spomenute zemlje na Vukovog sina Đurđa Brankovića, došla je od njega molba da mu zemlje ne odu iz ruku.), odmah je sakupio veliko blago i zajedno sa skupocjenim darovima poslao ga carskom prijestolju. Naveo je sljedeće: "Vaš veliki predak, sretni sultan Jildirim Bajazid-han je obitelj ovog očajnika tazbinskom vezom počastio.

9. Pod pokrajinom Las misli se na Srbiju.

10. Pod prezimenom Vuković misli se na Đurđa Brankovića. Spomenuti Đurađ je sin svastike sultana Jildirim Bajazid-hana.

Odabrao je kćerku naše loze da mu u njegovom haremu služi.^{*2} On je ponizno zamolio da njenim primanjem učini da se njegov stari sluga podiči. Na to je uzvišeni sultan pristao i njemu oprostio. Odmah je donesena odluka da se pošalju haračlije da svake godine kupe džizju. Izdat je ferman Ishak-begu da digne ruke sa srpske države i da pošalje akindžije na Ugarsku.

Godine 832. (1428/29), spomenuti Ishak-beg poslao je svoje akindžije na Ugarsku. Oni su prodrli sve do Temišvara i zarobili mnogo lijepih djevojaka i stasitih momaka.

Na dijelu trebinjskog područja koje je ranije osmanska država ostavila hercegovačkom namjesniku Sandalju, navedeni Sandalj postavio je Radoslava Pavlovića. U to vrijeme, tj. 833. godine (1429/30) spomenuti Radoslav pokvario je odnose sa Sandaljem i prestao je biti pokoran. Spomenuti Sandalj zatražio je pomoć od bosanskog sandžak-bega Ishak-bega, koji mu je bio u susjedstvu, i napao je Radoslava, natjerao ga u bijeg i osvojio njegovu zemlju, a navedeni Radoslav uputio se u Istanbul i sklonio u Osmanskom carstvu. Da bi navedenog kaznili, njegovi protivnici su dosta akći Osmanskom carstvu poslali, ali Carstvo ih nije primilo.

Godine 839. (1435/36), umro je Ostoja, drugi kralj Bosne. Tada je i ostalo područje Bosne, osim onog koje se nalazilo pod osmanskom upravom, došlo pod vlast spomenutog Tvrtka. Ali, kada je Radivoje, sin umrlog Ostoje, koji se nalazio u Osmanskoj carevini kao talac, čuo za smrt svoga oca, dobio je dozvolu od sultana da vrati očevu zemlju i uz njegovu pomoć došao u Bosnu, ali je u boju s Tvrtkom poražen i pobjegao je u Dubrovnik. Spomenuti Tvrtko, iz straha od Osmanske carevine, postavio je navedenog Ostoju za vladara jedne male pokrajine zvane Kiseľak.

Te godine Bosanski sandžak se prilično proširio, pa je sultan, prema tome, dosta muhafiza postavio.

^{*2} Gore spomenuti sultan oženio se Milevom, najmlađom kćerkom srpskog kralja Lazara, koji je poražen i poginuo na Kosovu.

[Ovdje E. Kadić misli na Lazara Hrebeljanovića koji nikada nije imao titulu kralja, nego kneza. (Napomena priređivača)]

U to vrijeme, kada se uzvišeni car vratio iz Anadolije sa pohoda na Karaman, spomenuti Ishak-beg dojavio mu je da su kralj i Karaman-oglu došli do sporazuma, posredstvom vladara Srbije Brankovića (Vuk-oğlu) i da je on dušmanin i smutljivac. Iza toga uzvišeni car zatražio je od spomenutog srpskog kralja Đurda Brankovića pripadajući dio njegove bake Mileve, koja se nalazi u srpskoj državi.

Đurađ Branković obaviješten je o podnesenom izvještaju i pritužbama na njega, pa ga je zbog toga spopao strah. Zato je odgovarajuće dijelove Srbije i Bosne prepustio Carevini, obaveza se da će plaćati harač odsjekom na preostali dio zemalja, pa je sultanu dostavio pismenu ispravu o pokornosti.

Kada je predao Evren-agi svoju kćer, spisak njene imovine i opreme i kao dodatak opremi Kruševac sa nahijom, oni su otputovali u Istanbul. Kada su došli, ona je prisustvovala prijemu, ali zbog nekih ranijih uvreda car joj nije ukazao naročitu pažnju, zanemario je i svadbu izjavljujući da za nevjerničku kćer nije potrebna svadba.

Hercegovački vladar Sandalj, u želji da postane samostalni kralj i da uspostavi kraljevsku stolicu, izgradio je jednu tvrđavu u mjestu Koziji rog i nazvao je Stolac. Spomenuta tvrđava je i danas pod tim nazivom poznata. Iza toga, spomenuti Sandalj, da bi dobio naslov kralja, uputio se ugarskom kralju Sigismundu. Bosanski kralj Tvrtko razmišljao je da ubije Sandalja, pa je vrebao priliku. Ovaj puta, da bi spomenutog uklonio, poslao je svoje ljude da ga slijede. I baš dok je Sandalj prelazio preko rijeke Save, ti su ga ljudi pristigli i ubili 839. godine (1435/36). Tome mjestu ostao je naziv Hercegov stol, pa se i danas tako zove. To mjesto nalazi se u blizini Svinjareva i ušća rijeke Vrbaša u rijeku Savu.

Kada je spomenuti Sandalj poginuo, na njegovo mjesto za hercegovačkog vladara došao je Stjepan, sin njegovog brata Vuka. Dok je spomenuti Sandalj bio živ, u nekoliko mahova je kod Dubrovčana pohranio 38.350 dukata i 4266 perpera (perper je jedna vrsta novca od srebra). Nakon smrti, njegovi nasljednici su to uzeli i između sebe podijelili. Navedeni Sandalj, dok je vladao, u svim važnijim dokumentima, uz pristanak islamskog

cara, bilježio se kao hercegovački vojvoda. Zbog toga je navuкао neprijateljstvo bosanskog kralja.

Godine 840. (1436/37), umrla je Haseki-hatun, koja je podigla časní mesdžid u mahali Haseki-hatun, koji se nalazi kod Čifte-hamama Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu. Pokopana je u haremu spomenutog mesdžida. Na nišanu je napisan tarih. Naravno, spomenuti mesdžid podignut je prije nego što je tarih uklesan. Iz mjesta gdje se nalazi mesdžid, doznaje se koliko se Sarajevo proširilo te godine.

Godine 842. (1438/39), sultan je došao da opsjedne beogradsku tvrđavu, pa iako je nije zauzeo, uspio je da bosanskog kralja učvrsti u pokornosti.

Godine 842. (1438/39), umro je bosanski kralj Tvrtko.² Na njegovo mjesto postavljen je bosanski kralj Stjepan Tomaš, sin pokojnog Ostoje, koji je poznat pod nazivom "drugi kralj". On je plaćao odsjekom džizju koja mu je bila određena. Brat spomenutoga Radivoja, koji je ranije u svojstvu taoca neko vrijeme boravio u Istanbulu, ostao je bez ičega.

Godine 843. (1439), Osmanska carevina osvojila je sve tvrđave i krajeve oko Beograda, koji su se nalazili pod vlašću srpskog kralja Vuk-oğlua, tj. Đurđa Brankovića. U hronikama se navodi da su, među osvojenim područjima, bile tvrđave Zvornik i Srebrenica.

Nije se moglo doći do zapisa ili do predanja o vakufskim dobrima spomenutog Ishak-bega u Bosni pa su vremenom njihovo postojanje i ime iščezli.³ Spomenuti je smijenjen sa položaja sandžak-bega Bosne i premješten, a na njegovo mjesto za sandžak-bega postavljen je Nesuh-beg. Navedeni Ishak-beg je oslobođeni mo poznatog Jigit-paše.

² Navodi autora su netačni. Kralj Tvrtko II Kotromanić umro je 1443. godine. (Napomena priređivača)

³ Gore spomenuti Ishak-beg sluga je glasovitog Jigit-paše. (Prvobitno ime spomenutog paše je Evrenos-beg.) Stoga što je bio pametan organizator, vrlo revnosan i veliki junak, dobio je nadimak Jigit (junak). On je otac Gazi Isa-bega, koji je na čelo Bosne postavljen 858. godine (1454), a djed Gazi Mehmed-bega, koji je na isti položaj postavljen 889. godine (1484).

[Gazi Isa-beg prvi put postao je bosanski sandžak-beg 1464. godine. Prije toga bio je škopski krajišnik. (Napomena priređivača)]

HIMMETI-ZADE NESUH-BEG

Godine 843. (1439/40)

(Vrijeme vladavine sultana Gazi Murat-hana. Vrijeme vezirovanja velikog vezira Halil-paše, sina Ibrahim-paše.)

Te godine je od pape¹¹ tadašnjem bosanskom kralju Stjepanu Tomašu ponudena kraljevska kruna. Međutim, spomenuti kralj Stefan, da se ne bi zamjerio islamskom sultanu, nije primio kraljevsku krunu. I dalje je Osmanskom carstvu na ime džizije odsjekom godišnje plaćao po dvadeset i pet hiljada dukata. Da bi mogao svojim područjem pravedno upravljati, u tvrđavi Konjic, koja se nalazi kraj rijeke Neretve, uspostavio je jedno vijeće. To vijeće donijelo je zakon koji je sadržavao sedam članova:

Prvi član: - Patareni, koji se nalaze u Bosni, neće sebi podizati crkve;

Drugi član: - Zadužbine u korist njihovih crkava neće se dirati;

Treći član: - Kazne nad ubicama će se izvršavati;

Četvrti član: - Od činovnika će se tražiti da se zakunu da neće činiti ništa protuzakonito;

Peti član: - Ako vladar Humske zemlje učini nešto protuzakonito, bit će svrgnut;

Šesti član: - Zločinci će se ubijati i

Sedmi član: - Krivotvorci novca ubijati.

(Kameni most, koji se nalazi na rijeci Neretvi, blizu kasabe Konjic, sagradio je u četvrtom stoljeću po Hidžri ban Dalmacije Hvalimir. Pošto je kasnije od nabujale vode ili neke druge nepogode porušen, iz datuma koji se na njemu nalazi vidi se da je sagrađen 1094. godine (1682/83). To je vrlo masivan, visok i

¹¹ Evgenije IV (1431 - 1447).

širok kameni most sa nekoliko lukova. I danas je u dobrom stanju.¹²

Godine 844. (1440/41), Radivoje, brat bosanskog kralja Stefana Tomaša, budući da je bio duhovni brat hercegovačkog vladara Stjepana, ovaj ga je postavio povjerenikom za gradnju mostarske tvrđave.

Godine 847. (1443/44), stanovništvo Crne Gore dobrovoljno je pristalo da Osmanskoj carevini plaća džizju.

Budući da je Stjepan, sin Vuka Hranića, koji je nasljedni vladar Humske zemlje, katolik, uvijek je imao dobar odnos prema onima koji su pripadali toj vjeri i u svakoj prilici bio im zaštitnik. Oni su poslali jednu predstavku austrijskom caru¹³ Fridrihu, koja je izražavala njihovo zadovoljstvo upravljanjem spomenutoga i zahvalnost za to. Ta predstavka je udobrovoljila česara pa je spomenutom Stjepanu odao priznanje.

Prema odredbama austrijske države, godine 848. (1444/45), Stjepanu je dodijelio titulu hercega.¹⁴ Tom titulom spomenuti je prozvan herceg Stjepan.*⁴

Prvobitno prezime spomenutog Stjepana bilo je Hranić. Kako je on rođen u selu Kosari u Zahumu, nekad je nazivan Košarić, a nekad Kosačić. (Tih vremena spomenuti Stjepan, da bi očuvao blago, podigao je tvrđavu Blagaj.)

U to vrijeme car careva svoga doba, sultan Murat-han Drugi, dobrovoljno je prepustio krunu i sultansko prijestolje svome sinu sultanu Mehmedu, a on je odabrao mjesto za odmaranje u Manisi.

Kada su kršćani doznali za ovu situaciju, tj. da je novi sultan mlad i bez ratnog iskustva, smatrali su da je prava prilika da Osmansko carstvo unište, pa su se svi kršćani sakupili na jedno

¹² Godine 1887.

¹³ U to vrijeme mogao je to biti samo habsburški vladar jer se Austrija tek od 1711. godine naziva današnjim imenom. Gdje god se u tekstu spominje austrijski ispravno je upotrijebiti oficijelni naziv habsburški.

^{13.a} Stjepan Vukčić Kosača proglašen je hercegom oktobra 1448. godine. (Napomena priređivača)

*⁴ Humska zemlja, koja se nalazila pod njegovom vladavinom, po njemu je dobila ime.

mjesto, a to su bili vladari: franački, mađarski, austrijski, moldavski, vlaški i hercegovački.¹⁴ U tom su se složili i na taj ugovor obavezali i bosanskog kralja. Imali su namjeru da sakupe 80.000 vojnika i da krenu na Edrenu. Kada su za to saznali glavari Carevine, zbog toga što se nisu mogli osloniti na sposobnost i vještinu novog sultana, oni su odmah, kao i ranije, sultana Murata ustoličili, a sultana Mehmeda privoljeli da na to dragovoljno pristane. Kada su obavijestili velikog Gaziju¹⁵, on je odmah došao u Edrenu, nabrzinu izvršio ratne pripreme i krenuo na neprijatelja. Nevjernici su došli blizu Varne, prispjela je i islamska vojska i zametnuo se boj. Kada je glavni komandant nevjernika pao u boju i ostali su nevjernici počeli da gube bitku. Više hiljada nevjernika je tu izginulo, a također i više hiljada oklopnika je zarobljeno. Ova bitka i pobjeda, tj. Bitka kod Varne, druga je po važnosti od velikih bitaka Osmanske carevine. Kada su se iz ove strašne bitke vladari Bosne i Hercegovine spasili i u svoja mjesta vratili, Osmanska carevina ih je prisilila na pokornost.

I Dubrovčani su plaćali Osmanskoj carevini na ime džizije godišnje pet stotina dukata. Međutim, pošto su oni pružili svoju pomoć sa dvije lađe mornarici krstaša, koji su zatvorili tjesnac Galipolje i zauzeli ga, morali su se, u znak iskupa, obavezati da uobičajeni danak povećaju za petsto dukata i da godišnje plaćaju hiljadu dukata, pa su potpisali ugovor 850. godine (1446/47) sa velikim vezirom Halil-pašom.¹⁶

14. Hercegovački vladar ne postoji kao samostalan i priznat.

15. Veliki Gazija - sultan Murat Drugi (1421-1451).

¹⁶ Tada su (to jest od 850. godine /1446-47/) stigli glasnici iz Beograda i donijeli vijest da su se na obalama rijeke Save i Dunava u velikom broju okupili Mađari, Hrvati, Česi, grupa banova, kontova i plemića, koji se nalaze pod vlašću mađarskog kralja i namjeravaju udariti na Osmansko carstvo.

Čim je o tome obaviješten sultan, razaslan su na sve strane izaslanici i fermari da se sakupi i opremi vojska. Za kratko vrijeme sakupljeno je preko sto i pedeset hiljada konjanika i pješaka za borbu. Krenuvši iz Jedrena putem za Sofiju, Čustendil i Niš, uputili su se prema Kosovu polju, poznatom po pogibiji rahmetli sultana Murata Prvog u boju sa Srbima i Bosancima. Ali, saveznička vojska bila je već zaposjela Kosovo polje.

Te godine, u petak 18. oktobra, postrojeni su odredi za borbu. Po starom običaju, na desnom krilu bili su rumelijski vojnici, na lijevom krilu anadoilska vojska, a sredinu su zauzele janjičarske orte.

(Šesnaestog muharrema godine 855. (19. II 1451) stupio je na vlast Gazi sultan Mehmed-han Fatih. Navedeni sultan je sin spomenutog sultana Murat-hana Drugog. Na prijesto došao 855. godine (1451/52). Umro 886. godine (1481/82), vladao 31 godinu. Živio 53 godine. Pošto mu je uspjelo da osvoji Istanbul, nazvan je Fatih ili Ebu-l-Feth. Do vremena spomenutog sultana Mehmed-hana Fatiha, u Osmanskoj carevini kovan je srebre i bakreni novac, a zlatni se još nije kovao. Kad je osvojio Istanbul, Osmanska carevina učvrstila je svoje sjedište i odlučeno je da, kao i ostale zemlje, kuje zlatni novac, pod nazivom "filurija" u težini i vrijednosti venecijanskog i mađarskog dukata. Na jednoj strani bilo je napisano: "Kovač pobjede, veličanstveni i pobjedonosni i na kopnu i na moru", a na drugoj strani pisalo je: "Sultan Mehmed-han, sin Murat-hana, kovano u Konstantiniji", i upisana je godina. Spomenuta filurija bila je u opticaju u vrijednosti mađarskog i venecijanskog dukata, tj. 60 akči ili 20 para. Spomenuti dukat nazvao se "crveni groš". Novac kovan u vrijeme sultana Selima Kanuni Sulejmana, Selima Drugog i Murata Trećeg, imao je isti oblik kao i Fatihev novac. Ali, nosio je upisan unvan: "Sultan dva kopna i Haktan dva mora", kao što je na novcima Halepa, Misira i onim dukatima kovanim u nekim zapadnim kovnicama. U vrijeme spomenutog sultana Selima, kovana je jedna vrsta dukata po imenu "šerifi".)

Godine 855. (1451/52), područje Bosne bilo je odvojeno rijekom Savom od područja Hrvatske. Žiteljstvo Bosne opredijelilo se za Osmansku carevinu uz olakšice u porezima i posebne privilegije.

Sa svih strana u boj jurnuše.

Cijelu zemlju dušmaninu tijesnom učiniše.

Vojni odredi ušli su među neprijatelje i vodeći teški boj sve do sutona, postrojene neprijateljske odrede razbijali su i svi su počeli bježati.

Tada je izginulo nekoliko hrvatskih hanova. Zarobljen je i jedan češki han. Kada je priveden pred cara, i koliko god je molio da primi podaništvo sa svojim stanovništvom, s obzirom da je to on učinio u krajnjem očajanju, nije mu se moglo vjerovati, pa to nije prihvaćeno i on je pogubljen. Bojno polje pripalo je časnom sultanu. Eto i ova druga bitka, a prva se dogodila prije pedeset i devet godina, također na gore spomenutom polju, zbila se pri kraju vladavine sultana Murata Prvog.

Smrću sultana Gazi Murat-hana Drugog, spomenute godine, prijestolonasljednik sultan Mehmed-han Fatih zasjeo je na carski prijesto.

Spomenute godine Dubrovčani su se ponovo obratili s molbom Carevini i zatražili od novog sultana Mehmed-hana da se obnovi ugovor koji je postojao sa Carevinom o plaćanju danka. Obnovljen je ugovor uz dobrovoljni pristanak da se uz raniju džizju plaća još pet stotina dukata.

Godine 855. (1451/52) posredstvom vijeća, koje je bosanski kralj uspostavio, o čemu je gore bilo govora, od patarena kojih je do te godine bilo u Bosni, njih oko dvije hiljade je silom prevedeno u kršćansku vjeru, a preko četrdeset hiljada duša protjerano je u Hercegovinu. Na ovaj način bosansko područje je prilično očišćeno od te vjere.

Uz to, godine 853. (1449/50) u ugovoru koji je sklopljen između Osmanske carevine i ugarskog kralja, postavljen je uvjet da Bosna plaća danak kao što je i plaćala, a zaostatak iz minulih godina da u potpunosti namiri Osmanskoj carevini.

O postavljanju u Bosni ili smjenjivanju spomenutog Nesuh-bega u hronikama nema podataka, kao što se nisu mogli naći ni podaci da je pod njegovom komandom vođen neki rat ili odbrana. Iz toga se može razabrati da nije bio kakav ratnik. Bio je bosanski sandžak-beg¹⁶, koji se samo bavio upravom zemlje. U vrijeme njegove uprave nisu se događali napadi i osvajanja izvana. Dok je bio bosanski sandžak-beg, u Sarajevu su podignute: jedna česma, džamija sa kamenom munarom, mekteb i česme u blizini Latinske ćuprije. U sarajevskom sudu moglo se provjeriti da su do godine 1197. (1782/83) na ime spomenutog dobrotvora vođeni vakufski obračuni nekretnina, njiva i uvakufljenog novca. Da je ta džamija vakuf Nesuh-bega, izričito se govori u sačuvanoj vakufnami Kenan Ali-age, koji je uz spomenutu džamiju prislonio jedan mali han, koji je s jedne strane graničio s Nesuh-begovom džamijom. I prema vakufnami, osim službeni-

16. Bosna tada nije bila sandžak. Vjerovatno je Muvekit pod tim zvanjem želio krajišniku Nesuh-begu dati veće zvanje od onog koje je imao.

ka spomenute džamije, postojali su, do tog datuma, mutevellija, nazir, hatib i džabija.

Kasnije, četvrti bosanski sandžak-beg Minnet-zade Mehmed-beg¹⁷ otkupio je prazno zemljište u okolici spomenute džamije, i prihode od građevina na tom zemljištu uvakufio za potrebe spomenute džamije. Mahala, koja se formirala od spomenutih građevina, nazvana je i bilježi se kao mahala Minnet-beg-zade Mehmedova. Zbog toga se i spomenuta džamija, jer se nalazi u toj mahali i mukata koja se na nju odnosi, ponekad naziva imenom spomenutog (Mehmed-beg Minnet-zadea). Gore navedene 1197. godine (1782/83) bosanski valija Abdullah-paša potpuno je obnovio džamiju, a za njene potrebe uvakufio svoga novca i upravu nad njom doveo u red. Stoga, neki spomenutu džamiju nazivaju i imenom Abdullah-paša. Ukratko, sada nije ostalo ni imena spomenutog Nesuh-bega, kao stvarnog osnivača ove džamije.^{*6*}

Spomenuti je stanovao u Sarajevu. Prema sigurnom predanju umro je u navedenom gradu i ukopan u velikom groblju koje razdvaja Ajas-pašinu i Hadži Kemaluddinovu mahalau, na mjestu koje je blizu ulice i kuće, jedne od strana Ajan-pašine mahale. Iako na njegovom grobu postoje mali nišani, na njima nema natpisa i stoga se ne zna kada je umro. Očito je da je nakon njegove smrti na njegovo mjesto postavljen Gazi Isa-beg, sin bivšeg bosanskog sandžak-bega Ishak-bega.

(Mahmud-paša Mihal-oğlu, godine 857. (1453/54).

Spomenuti Mahmud-paša je po majci srpskog porijekla, a s očeve strane bio je grčkog porijekla. Rođen je u kasabi Kruševac u Srbiji. Bio je oslobođeni rob Mehmed-age, jednog od emira

17. Tek od Mehmed-bega Minnet-zadea, 1463. godine, Bosna postaje sandžak, a on njen prvi sandžak-beg.

*6 Sve do godine 1197. H. (1782-83) vršen je obračun novca, nekretnina i oranica uvakufljenih u korist tih dobrobitnih ustanova u sudu u Sarajevu. Do te godine postojao je mutevellija, nazir-katib, džabija i ostali službenici. Nakon te godine sva ta uvakufljenja kao i njihovi službenici se ne spominju.

*7 Sada se to službeno kod vlasti 1295. godine (1878) vodi kao Latinska mahala, a ta džamija se zove Džamija Minnet-zade Mehmed-bega.

sultana Murat-hana, a uzvišeni šah, kada mu je na čelu primijetio znakove sposobnosti, poslao ga je svome sretnom sinu sultanu Mehmed-hanu. Odgojen je u carskom haremu i stekao je visoke kvalitete. Kada je spomenuti carević zasjecao na prijesto, on je postao vezir i dobio apsolutnu vlast u zemlji i odriješene ruke. Nadimak spomenutog paše je Abogović. Imao je jednog brata po imenu Mihal, koji nije postao musliman.)

GAZI ISA-BEG, SIN ISHAK-BEGA

Godine 858. (1454/55)

(Vladavina sultana Gazi Mehmed-hana. Vezirovanje velikog vezira Mahmud-paše.)

(Koje je godine spomenuti Gazija postavljen za sandžak-bega Bosne nisu se mogle naći zabilješke. Uzima se kao godina njegovog naimenovanja godina kada se prvi puta našao u državnim poslovima Bōsne.)

Koncem te godine, spomenuti Gazi Isa-beg dostavio je Osmanskom carstvu izvještaj da je srpski vladar despot Đurađ Branković umro. Izvijestio je da su svi krajevi, koje je on držao ostali bez vladara. Izvršene su sve pripreme i sultan je tamo krenuo. U blizini Skoplja, spomenuti je dočekaao sultana i određen je u vojnu prethodnicu, jer je dobro poznaavao prilike u tim krajevima.

Prvo se, nakon sedam dana opsjedanja, predala tvrđava Novo Bredo. U njoj su, kao ratni plijen, uzeli veliko blago spomenutog despota. Potom je osvojena tvrđava Trepča pa je i tamo nađeno mnogo blaga. Iza toga, spomenuti Gazi Isa-beg krenuo je s vojskom, pa je i ostale srpske krajeve i rudnike bez borbe zauzeo.

Prilikom osvajanja Istanbula Dubrovčani su dali utočište Grcima, koji su, spašavajući se iz rata, tu pobjegli. Zato je danak, koji su Dubrovčani plaćali do tada Osmanskoj carevini godišnje u iznosu od hiljadu i pet stotina dukata, udvostručen, pa je dostigao iznos od tri hiljade dukata.

Godine 860. (1455/56), sultan je poslao vojsku pod komandom Mehmed-bega Firun-beg-zadea, rumelijskog beglerbega, da osvoji krajeve Novog Pazara. Spomenuti je osvojio sve tvrđave i palanke od Novog Pazara pa do granica Hercegovine, kao i mnoge krajeve Stare Srbije. Pohvatao je mnogo zarobljenika i poslao ih u Istanbul.

Kada su godine 861. (1456/57) Ishak-beg, sin Hasan-bega, koji je zadužen za granicu, iz Smedereva i spomenuti Ishak-beg, sandžak-beg Bosne, izvijestili Uzvišeno carstvo da su Italija, Mleci, Ugarska, Austrija i Hrvatska sakupili silnu vojsku od preko tristo hiljada vojnika i da će pod komandom vojskovođe Janka Hunjadija, sina mađarskog kralja, udariti na Carevinu, tada je, rijekom Moravom, prebačeno na Dunav trideset velikih topova za opsjedanje, koji su još ranije u Kruševcu izliveni. Isto tako je šajkama prebačeno do Beograda stotinu dvadeset opsadnih topova, koji su se nalazili kraj Smedereva, a sa sultanom krenulo je više od pedeset hiljada vojnika, konjanika i pješaka, preko Niša za Beograd.

Ti opsadni topovi postavljeni su na odgovarajuća mjesta, pa se neprekidno nastavljala borba. Nakon dvadeset i jedan dan islamska vojska je poražena. Na bojnom polju izginulo je dvadeset i četiri hiljade vojnika, a svi su topovi napušteni. Car se povukao prema Sofiji sa stotinu kola ranjenika.

Spomenutog Hunjadija cijene i poštuju zbog ove pobjede, koju je u Beogradu zadobio. I danas u Crkvi sv. Stefana u Beču, na dan kada se to dogodilo, uvijek recituju hvalospjeve u čast spomenutog Hunjadija. Prepričava se jedan zanimljiv detalj o porazu islamske vojske: "Kada je spomenuti car osvojio Istanbul i kada su mu dostojanstvenici koji su došli da mu čestitaju pobjedu rekli da je pobjeda izvojevana zahvaljujući velikodušnosti 'dobrih', car je svoju ruku stavio na dršku mača i uzviknuo: 'Mač, mač.' Nakon toga poraza, kad se car s ranjenicima vraćao u pravcu Sofije, na putu je sreo jednog derviša i rekao mu: 'Dervišu, čini dovü, uči!', derviš mu je odgovorio: 'Mač, mač.'"

Koristeći poraz koji se dogodio, bosanski kralj Stjepan Tomaš prestao je da plaća danak Carstvu, ali nakon pritiska osmanske države, zamolio je da, kao i ranije, plaća danak u punom iznosu, što je i prihvaćeno.

Godine 862. (1457/58), sultan je naredio spomenutom Gazi Isa-begu da čini upade u pogranične krajeve Mađarske.

Do godine 863. (1458/59) izuzev tvrđave Smederevo potpala su i okolna područja. Tvrđava je bila nepristupačna i jako utvrđena pa je ostavljena, ali je i nju trebalo osvojiti. Kada je sultan te godine sa bezbrojnom vojskom došao u Sofiju i kada je za to čuo bosanski kralj Tomaš*, a spomenuta tvrđava je, putem kupoprodaje, prešla u njegove ruke, odmah je poslao uzvišenom prijestolju izaslanika sa mnogo darova, izrazio svoju pokornost prema visokom prijestolju i izložio sljedeće: "Premda je ovaj rob došao u posjed kupovinom od vlasnika, koji je putem nasljedstva bio gospodar smederevske tvrđave, upozorenje glasi: "I rob i sve što on ima pripadaju njegovom gospodaru! I to spada među ostale carske posjede, u što nema nikakve sumnje. Pogotovo što u tom pogledu važi časna carska namjera i čvrsta pobjedonosna odluka. Neka se primi na znanje da je najveća nada ovoga nemoćnog sluga da mu se iskaže velika milost visokog prijestolja kako slijedi: neka blagoizvoli tvrđavu, o kojoj je riječ, preuzeti i ovog poniznog slugu razveseliti i skinuti mu brigu sa srca. Neka ukaže milost i pošalje čovjeka da je preuzme. Međutim, sarajevski grad, kojim upravljaju sretni naibi, u susjedstvu je države ovog poniznog carskog sluga. Ako ovaj sluga bude udostojen da mu se pokloni sarajevski grad - a to u odnosu na carsku darežljivost nije ni kolik tračak sunca ni kolik kapljica iz mora. Pošto je tako rekao, smederevska tvrđava je zaposjednuta. Izdato je naređenje da se u toj lijepoj pokrajini postave muhafizi i sve što je potrebno za održavanje vlasti, zajedno sa emirom i kadijom."

Uzvišena carevina obaviještena je da je navedeni kralj već ranije zanemario slanje danka, pa kada je izvršen obračun, raniji dugovi poklopili su prihode Smedereva. Tvrđava Sarajeva, koju je tražio kao poklon, nije mu data.

Pošto je Stefan, sin prve žene spomenutog kralja Stjepana Tomaša, bio zavidan svome ocu na kraljevstvu, potajno je kovao zavjeru protiv svog oca da ga svrgne s vlasti. S obzirom da mu to nije uspjelo, on je, na koncu, javno iznio svoje izmišljotine,

* Autor misli na bosanskog kralja Stjepana Tomaša (1443 - 1461). (Napomena priređivača)

koje su navedene niže. Navodno, da bi otkrio na kakav način će moći zauzeti cijelu bosansku državu, islamski sultan Mehmed-han je lično, preobučen u drugo odijelo, 862. godine (1457/58), obilazeći Bosnu, došao u kasabu zvanu Sutiska. Domaćin grof Gojak, u čiju je kuću bio primljen kao gost, prepoznao je sultana Mehmed-hana i odmah ga odveo kralju. Kralj je ukazao najveće počasti i uvažavanja sultanu Mehmedu, a potom ga, sa puno poštovanja, izveo na sigurno područje.

Ove su se laži pronijele i kada su to čuli zapovjednici koji su bili pod kraljevom komandom, odrekli su mu vjernost. Govorili su da je jatak muslimanskih špijuna. I mađarski kralj ga je zbog ovoga prezreo pa je zapovjednike u Bosni počeo poticati na bunu. Prvi među njima se pobunio hrvatski ban Vukman. Gore spomenuti bosanski kralj krenuo je s vojskom na njega da uguši nered i da ga za to kazni. Međutim, godine 864. (1459/60) njegov sin Stefan i brat mu Radivoje su spomenutog kralja pogubili u tvrđavi Bilaj.

(Navedena tvrđava Bilaj je u nahiji Kulen-Vakuf, a nalazi se oko dva sata hoda daleko od kasabe Kulen-Vakuf. To je jedna mala tvrđava sa malom kasabom.) U narod su proturili vijest da je kralj naprasno umro.

Kada je spomenuti kralj na takav način umro, umjesto njega postao je bosanski kralj sin mu Stefan, a svoga strica, spomenutog Radivoja postavio je da upravlja jajačkim područjem. Sebe je prozvao kraljem Bosne, Primorja, Hrvatske i Dalmacije. Njegovi dvori bili su u kasabi Kreševo, a upravna zgrada u tvrđavi Bobovac.

(Tvrđava Bobovac je u visočkoj nahiji. Nalazi se na zapadnoj strani kasabe Visoko, od koje je udaljena oko tri sata hoda. To je jedna ruševna tvrđava.)

Od Osmanske carevine je spomenute godine određen Hasan-paša da bi osvojio zemlje ugarskog kralja: Vukovar i Srem, koji se nalaze sjeverno od Save. On je zadužen da pošalje islamsku vojsku iz Bosne. Budući da je bosanski kralj Stefan bio obavezan džizjom, htio-ne htio morao je prihvatiti slanje vojske. Kada se iste godine gospodar Hercegovine Stjepan, koji je plaćao Care-

vini danak, kolebalo ga da ga plati, Osmanska carevina imala je namjeru da ga opameti. Kada je to on doznao, prihvatio je obavezu da plaća Carevini četrdeset hiljada dukata danka, i na taj način ju je zadovoljio.

Kada se bosanski kralj Stefan drznuo da se izbavi zavisnosti od Carevine, pozvao je vladare, koji su mu bili potčinjeni - da mu se pridruže, a to su: njegov stric jajački ban Radivoje, vladar Hercegovine, vojvoda Primorja Stanić, ban Usore Momčilo Tomanović, vladar Popova vojvoda Kovačević, knez Livna i Prusca Doko Grabljanović i vladar Mačve vojvoda Koprtić. Navedeni vladar Hercegovine Stjepan nije na to pristao, a iako su se složili ostali vladari do spomenutog saveza nije došlo, pa je kralj Stefan, pobojavši se islamskog cara, spomenute 864. godine (1459/60) počeo da plaća danak. Ali, da bi se osvetio navedenom Stjepanu, poslao je na njega vojsku. Stjepan se potužio uzvišenom sultanu, pa ih je sultan izmirio.

Kada je izišlo na vidjelo kako je bosanski kralj Stjepan umro, njegova žena, a maćeha sadašnjeg kralja Stefana, Katarina i njegov brat po ocu Sigmund (Katarina je kći hercega Stjepana), pokazali su neprijateljstvo prema navedenom Stefanu. Kada je izbila smutnja i nesloga oko zajedničkog kraljevstva, navedena Katarina je stvar izložila uzvišenom dvoru. Sultan je, da bi smirio spomenuti metež i smutnju, poslao na tu stranu spomenutog Gazi Isa-bega, zajedno sa skopskim sandžak-begom Ishak-begom.

Navedena dvojica su 865. godine (1460/61) došli bosanskom kralju i kaznili one koji su sijali smutnju. Kralj se čvrsto obavezao da će i on, kao i otac mu, plaćati Carevini godišnje dvadeset i pet hiljada na ime džizije odsjekom.

Spomenuta dvojica dala su podići utvrđenje zvano Šamac na utoku Bosne u Savu.

Navedena dvojica uhvatili su mnogo zarobljenika i vratili su se. Tom prilikom su Sigmund, sin navedene Katarine, i njena kći primili islam i vratili se sa Ishak-begom (Navedeni i njegova sestra, kći spomenute, tj. Katarinina, primili su islam, znači postali su muslimani. To se spominje u memoarima Bosne.). Gore spomenuta Katarina se zbog žalosti povukla u tvrđavu Kozo i

tamo neko vrijeme ostala. (Ta tvrđava Kozo se nalazi u nahiji Fojnica. To je jedna mala tvrđava na planini Zec. Danas¹⁸ je ruševna.)

Smederevski grad oduzet je od bosanskog kralja za ranije haračke dugove. Otkako je ušao u carski posjed, srce kralja se napunilo tugom, srdžbom i neprijateljstvom, pa je očekivao priliku da se muslimanima osveti. Stalno je izbjegavao da na vrijeme pošalje džizju odsjekom.

Zbog toga što su zapovjednici na granici od tog nevjernika bili uznemiravani, o tome je podnio pritužbu zapovjednik zborničke tvrđave Ali-beg Mihal-oglu. Međutim, vlaški vojvoda, suprotno pravilima, poubijao je izaslanike, a car je krenuo tamo da ga zbog toga kazni. Saznavši za to, mađarski kralj Matijaš iskoristio je priliku, navalio je na Bosnu i ušao u nju. Bosanskog kralja je sebi potčinio i zabranio mu da se podvrgava Osmanskom carstvu i da mu plaća danak. Zbog ovoga je Carevina odlučila izgraditi tvrđavu Šabac.

(Spomenuta tvrđava je od carske strane nazvana Bugurdelen. To dolazi od iskrivljenoga bogrekdelen - ono što probija bubreg. Zbog toga što je povjerenik za izgradnju bio Šaban-aga, Bošnjaci su za njega uzeli naziv Šabac.) Mnogi podanici bosanskog kralja preselili su u tu tvrđavu i primili sultanovo podaništvo.

Mađarski kralj Matijaš zatražio je od arnautskog vladara Đorda Kastriota, tj. kolebljivca Skender-bega, da zajedno pomognu bosanskom kralju. Mađarski kralj Matijaš je još i ovo preporučio bosanskom kralju: "Ako bude postojala mogućnost da islamski sultan iznenada udari na Bosnu, dok ne prispije pomoć, neka se skloni u planine, na nepristupačna i teško prohodna mjesta." Bosanski kralj je mađarskom kralju Matijašu poklonio tvrđave koje se nalaze na obali rijeke Save za pomoć koju će mu ovaj pružiti. Spomenuti je u te tvrđave postavio dovoljan broj muhafiza.

Iza toga je došao čauš Osmanskog carstva da od bosanskog kralja naplati džizju odsjekom. Sultanovu naredbu, koju je do-

18. To je 1290. godina (1873/74).

nio izaslanik, drski kralj je ponizio i omalovažio, a čaušu zaprijetio da će ga ubiti. Uz to, on je toga izaslanika odveo u riznicu, i pokazavši mu sav novac koji je sakupio, rekao je: "Kad bih ove kese dukata, koje vidiš, predao Carevini, ja time ne bih spriječio neprijateljsku namjeru osmanskog sultana koju on gaji prema mojoj državi, niti bih mu izmirbom mogao biti prav. Ma koliko da sam u vršenju službe besprijekoran, svjestan sam da time neću moći promijeniti osmansko mišljenje, pa zbog toga i ne prihvatam nikakva zaduženja. Ovaj novac sam sakupio samo zato da pripremim vojsku i da se čuvam i štitim od neprijatelja. U slučaju da to ne mognem postići, taj sam novac pripremio za izdržavanje porodice, tamo gdje se budem sklonio." Čim se čauš vratio s tim objašnjenjem i neobavljena posla, kralj se počeo pripremati za vojevanje. Zauzeo je tvrđavu Šamac, koju je sultan izgradio i zarobio svu posadu u njoj. (Ta tvrđava Šamac nalazi se na mjestu gdje se ulijeva rijeka Bosna u rijeku Savu.) Pričinio je štete i u ostaloj okolini. Čim je o tome došao izvještaj časnom sultanu, razjario je gnjev njegove vojske i u proljeće 867. godine (1462/63) krenuo je sultan sa bezbrojnom vojskom prema Skoplju. Nakon što je car izvršio smotru vojske i kada su se pobjedonosne zastave zasjale u vučitrnskom kraju, stigao je ulak od Bilal-oğlu Ali-bega sa viješću da je bosanski kralj spalio Agač Hisar, tj. šamački grad. (Pod pojmom Agač Hisar misli se na tvrđavu Šamac.)

Kad je o tome obaviješten sultan, još više mu se gnjev raspalmsao. Za vođu prethodnice odredio je vezira visokih kvaliteta Mahmud-pašu i poslao ga s vojskom na tvrđavu Bobovac, gdje se bio kralj utvrdio.*

Časni sultan je sa preostalom vojskom došao na rijeku Moravu i nije prešao rijeku Drinu, koja razgraničava Bosnu od Srbije.

* Spomenuti Mahmud-paša je po ocu porijeklom Srbin, a po majci Bizantinac. Rođen je u Aladža Hisaru, to jest u Kragujevcu (Sic!), koji se nalazi u Srbiji. Bio je rob Mehmed-age, emira sultana Murad-hana. Dao ga je da izučava nauke i književnost. Poklonio ga je sultanu Murad-hanu. Malo-pomalo, postao je veliki vezir. Sin je Mihajla Abogovića.

[Aladža Hisar je ime današnjeg Kruševca, grada u središnjoj Srbiji. (Napomena priređivača)]

Mađarski kralj Matijaš naredio je muhafizima, koji su bili smješteni u tvrđavama u blizini rijeke Save, da ih dobro čuvaju. Ali čim je tamo sultan došao, bez teškoće ih je osvojio, a odatle je krenuo na tvrđavu Bobovac. Sam spomenuti paša došao je blizu navedene tvrđave pa ju je za tri dana osvojio, a zapovjednika tvrđave Radaka je živa uhvatio i okovao.

Neki kršćanski hroničari pišu da je to bilo ovako:

Pošto je spomenuti paša u opsadi držao tvrđavu Bobovac, tukući je tri dana, a tvrđava je bila jako čvrsta, on je uvidio da je, ovaj put, ne može osvojiti, pa se vratio. Idući putem za Sarajevo, nakon pola sata hoda, pošto je prošao kasabu Visoko, susreo je uzvišenog sultana. Kada je objasnio sve u vezi sa tom tvrđavom, sultan je pašu vratio da tu tvrđavu osvoji. Nakon što je paša ponovo stigao pod zidine tvrđave, njen zapovjednik Radak primijetio je da se vratio, a saznajući da i sam sultan dolazi, sebe i tvrđavu predao je navedenom paši. Zbog toga je mjesto u koje se vratio spomenuti paša dobilo naziv "Vratnica", tj. na turskom "povratak".

Spomenuti paša čuo je da se kralj zatvorio u tvrđavu, pa je odmah krenuo na to utvrđenje. Kralj je već bio pobjegao odatle u još utvrđeniju tvrđavu Sokol. (Tvrđava Sokol je mala, dobro utvrđena tvrđava u nahiji Jajce. Sada je ruševna.¹⁹⁾ Kada je paša stigao do tvrđave Jajce, saznajući da je i odatle kralj pobjegao, ne oklijevajući odmah je organizirao potjeru. Čim je kralj saznao da je paša požurio za njim i da neće moći ni u tvrđavi Sokol ostati, odmah je otišao u tvrđavu Ključ i tamo se utvrdio.

Kad je došla islamska vojska do tvrđave Sokol, saznala je da je kralj i odatle pobjegao i da se utvrdio u tvrđavi Ključ.

Između te dvije tvrđave ima jedan teško prohodan klanac. Po mišljenju vojskovođa, nije bilo pametno uputiti se u taj nepoznat put bez vodiča, pa su odabrali da se vrate. To su zaključili iz opreznosti. Mudrom veziru se nije svidio plan njegovih zapovjednika, pa je ušao u taj tijesni klanac, a s njim i ugledni emiri. Te mrkle noći nisu smjeli ni oka sklopiti. Odredili su za zapo-

19. To je 1294. (1877) godina.

vjednika prethodnice Turhan-oglu Omer-bega sa zadatkom da uhvate zarobljenika. Taj hrabri zapovjednik susreo je neke ljude koji su bili obaviješteni o kralju, povezao ih i poslao spomenutom veziru. Paši je izloženo da je bosanski kralj spokojan, stoga što smatra da će ih teškoća prolaza kroz klance odbiti od te nakane, pa je paša zatražio da požure. Zbog te žurbe, paša je odmah poslao ljudstvo naprijed. Spomenuti Omer-beg bio je oprezan da ne izdangubi, nije čekao da paša stigne, nego je žurno krenuo na put i došao do ispred jako utvrđene tvrđave Ključ, obitavališta kralja. Međutim, na tom putu je rijeka Sana, i bilo je daleko od svake pomisli da se ona lahko može preći bez mosta. Došavši na obalu te rijeke, Omer-beg je prešao preko mosta i, poput oluje, sa družinom projurio pokraj tvrđave.

Lukavi kralj nije mogao ni pomisliti da bi vojska mogla proći kroz taj klanac. Mislio je od spahijske prethodnice da su akindžije, pa je poslao svoje ljude da presijeku most, a sa ono vojnika što je imao uza se opkolio je Omer-bega. Omer-beg je, isukavši mač, izišao na bojište i prokletnike, koji su izlazili pred njega, neprekidno ubijao. Ali, nadmoćnost nevjernika dovela je do poraza islamske vojske. Baš dok su vodili ljuti boj, stigao je spomenuti vezir Mahmud-paša sa osvajačkom vojskom na obalu navedene rijeke i brzo se prebacio preko nje. Sa rumelijskim junacima navalio je na nevjerničku vojsku. Nesretnici su nastojali da pobjegnu, i oni koji su izmakli ispod mača sklonili su se u tvrđavu i zatvorili se u nju. Junački vezir bio je obradovan porazom nevjernika. Odlučio je usredsrediti svu pažnju na opsjedanje tvrđave i svim snagama navaliti na te jake tvrđavske zidine. Danonoćnom borbom sa nevjernicima dokazao je veliko junaštvo. Nesretni kralj je, boreći se, došao u škripac, jer ga je opsada dovela u bezizlazan položaj, pa je zamolio od Mahmud-paše "viru". Premda je paša silom uspio uhvatiti buntovnog kralja, njegova velika poniznost izazvala je posredovanje, pa je tvrđavu zauzeo po dogovoru.

Priča se da je spomenuti paša sve zatečene nevjernike u opsjednutoj tvrđavi podijelio na tri skupine:

Prvu skupinu je, kao ratni plijen, podijelio islamskoj vojsci.

Drugu skupinu - mladiće, poslao je sultanu da se uzmu za janjičarsku vojsku.

Treću skupinu ostavio je u tvrđavi, gdje je i bila.

Kraljeva žena Marija (Navedena Marija rođena je kći Lazara Brankovića.) je iz utvrde pobjegla hrvatskom banu Pavlu. Kad je saznala da se spomenuti namjerava predati sultanu, ostavila je sve svoje blago i pobjegla u Italiju.

Omer-beg Turhan-oğlu određen je da zauzme ostale tvrđave i palanke u Bosni.

Spomenuti vezir došao je do tvrđave Ordžaj gdje se utvrdio kraljev stric Radivoje. (Spomenuta tvrđava je u nahiji Jajce i sada je u potpuno ruševnom stanju.)²⁰

Kad su žitelji tvrđave vidjeli u kakvoj je situaciji kralj, i da je sve nade izgubio, zamolili su da se predaju. Spomenutog Radivoja htio-ne htio doveli su paši i poslali ga kralju Stefanu, a paša je tu tvrđavu zauzeo. Bosanskog kralja Stjepana Tomaševića i njegovog strica Radivoja, koje je zarobio, poslao je časnom sultanu.

Pobjedonosna vojska bila je zadužena da opsjedne tvrđavu Jajce, pa su carski odredi zaposjeli okolicu te tvrđave. Kad su žitelji tvrđave saznali da su kralj i njegov stric zarobljeni, ponudili su predaju utvrđenog grada.

Prema carskoj naredbi, žitelji tvrđave preseljeni su u okolicu Istanbula. Iako je kralja pobijedio, ukazao mu je milost i doveo ga sigurno caru, dajući mu riječ da će ga osloboditi. To je bio uzrok da se carevo raspoloženje prema Mahmud-paši izmijenilo, pa ga je ovako ukorio: "Nije posao pametnih čistu laž nepravdičatelja, koji je pogazio svoju riječ, uzimati u obzir, ne pogubiti ga i ne oduzeti zemlju iz njegovih ruku. Postaviti ga namjesnikom u nekom vilajetu, također ne bi bilo mudro." Vezira je tako prekorio zbog njegove naklonosti prema kralju.

Ponekad, nagrađen je onaj koji griješi, a ponekad kažnjen je onaj koji pametno postupa. To zavisi od volje vladara, oni to sijeku svojim makazama.

²⁰ Pretpostavljamo da bi to mogla biti tvrđava Varcar.

Sultan je tražio fetvu od učenjaka, da se kralju mačem prolije krv, a da se Bosna pripoji ostalim bogomštićenim zemljama.

U toj borbi, u sultanovoj pratnji nalazio se šejh Ali Bistani, poznat kao Musannifak, čuven po svom velikom znanju. On je imao fetvu da se kralj pogubi. Da bi stekao nagradu za "džihad", on je lično pogubio kralja. Udario ga je nekoliko puta, ali pošto ga nije mogao presjeći, prišli su dželati i oni su ga pogubili.

Dok je Turhan-oğlu Omer-beg prolazio Bosnom, zapovjednici tvrđave saznali su da je kralj zarobljen, pa su neki tvrđavu predali na viru, a neki opet, prije nego što je Omer-beg stigao, u tvrđavi i oko nje spalili, pa pobjegli. Mnoge od njih, zato što su bili tvrdoglavi, spomenuti zapovjednik je borbom savladao i bacio u tamnice, njihove tvrđave zauzeo, istakao islamske zastave i uveo šerijatsko sudstvo.

Marija, kraljeva žena, uzela je blago, koje je hrvatski ban Pavle pohranio u blagajskoj tvrđavi (Spomenuta tvrđava Blagaj nalazi se u kadiluku Novin, na mjestu gdje se sastaje rijeka Japra sa rijekom Sanom.) i s mnogo zarobljenika otišla u svoje sjedište u blizini Jajca.

Kako su carski odredi bili u jednoj maloj dolini iznad tvrđave Jajce, ta dolina prozvana je Carsko polje. Dobila je ime po imenima istaknutih ljudi, koji su postavili svoje šatore na tim mjestima.

Dvije pokrajine, poznate po njihovim vladarima kao: Pavli-ili (Pavlova zemlja) i Kovač-ili (Kovačeva zemlja), koje su u sklopu bosanskog vilajeta, u ovom carskom pohodu osvojene su i pripojene bogomštićenim osmanskim zemljama.⁹ Kada je dvoru bilo obaviješteno da su, prilikom osvajanja spomenutih dviju pokrajina, Dubrovčani među stanovništvom širili pobunu i prihvatili begunce, Dvor je, da bi Dubrovčane kaznio, na raniju njihovu

⁹ Pod spomenutim Kovačevića zemljama - misli se na Popovo polje, koje se nalazi u trebinjsko područje. Pošto je njom upravljao Ivan Kovačević, po njemu se i zvala i tako vodila. Pod zemljom Pavlovića misli se na trebinjsko područje, a njen gospodar i upravitelj bio je Petar Pavlović, ona je nazvana po njegovom imenu. [Misli se na područje današnje istočne Bosne. (Napomena priređivača)]

džizju dodao pet hiljada dukata godišnje tako da je danak povisio na osam hiljada dukata.

Bosanska pokrajina je potpuno osvojena.^{*10} Sultan je našao za shodno da ovu pokrajinu preda na upravljanje Minnet-zade Mehmed-begu, a Gazi Isa-beg premješten je u vilajet Skoplje.^{*11} Akindžije su došle do ratnog plijena. Oni su, svojom borbom za vjeru, stekli slavu i dobili carske nagrade.

Za vrijeme dok je Isa-beg bio sandžak-beg Bosne, sagradio je nasred čaršije grada Sarajeva jedan veliki karavan-saraj, tj. han, koji se danas zove Kolobara. Oko njega podigao je čvrste bezistane od kamena. Na rijeci Miljacki podigao je, pod jednim

***10 PRIJEPIŠ FERMANA ŠTO GA JE IZDAO FRATRIMA U BOSNI SULTAN MEHMED- HAN FATIH KADA JE OSVOJIO BOSNU:**

(Mjesto gdje je utisnuta carska tugra)

Ovo je uzvišeni sultanski nišan, svijetla tugra hana, osvajača svijeta, ferman koji glasi:

"Ja, sultan Mehmed-han dajem do znanja i puku i plemićima sljedeće:

Onima koji posjeduju ovaj carski ferman, bosanskim svećenicima, iskazujem moju veliku milost i naredžujem:

Niko ne smije smetati ni uznemiravati ni svećenike ni njihove crkve.

Neka ostanu u mojoj državi nesmetano gdje žele. I onima što su izbjegli ukazuje se zaštita i sigurnost. Neka dođu i neka na području moje moćne države bez straha borave i nastane se u svojim samostanima.

Njih niko, pa ni sa moje časne visoke strane, niti ko od mojih vezira, mojih carskih sluga, bilo ko od mojih podanika, niti bilo ko iz naroda moje države, ne smije uznemiravati niti im se uplitati, ometati ih i vrijeđati.

Tako mi Onoga koji je stvorio zemlju i nebesa, tako mi Mushafa, tako mi našeg velikog Božijeg Poslanika i svih Božijih poslanika i tako mi ovoga mača koji sam pripasao zaklinjem se da njih, njihove živote, njihovu imovinu i njihove crkve niko ne smije dirati, niti one koji iz tuđine dođu u moju carsku zemlju.

Sve dotle dok se oni budu pokoravali mojim naredbama i dok budu pokorni, vi ćete se toga pridržavati."

Napisano 20. maja.

Pogranično mjesto Milodraž.

21. [Misli se na Skopski sandžak. (Napomena priređivača)]

Historičari prihvataju da je tek od 1463. godine bosanska srednjovjekovna država izgubila samostalnost i došla pod sultansku vlast. To znači, tek tada postala je sandžak u sastavu Rumelijskog ejaleta.

[O ovoj ahdnami opširnije vidjeti u radu pod naslovom "Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća", Istorijsko-pravni zbornik, II, Sarajevo, 1949., pp. 200-208. Autor rada je dr. Hazim Šabanović koji se iz političkih razloga u to vrijeme nije mogao potpisivati na svoje radove. (Napomena priređivača)]

krovom, mlin od devet vitlova. Nasuprot spomenutog mlina, sagradio je jednu musafirhanu od četiri-pet soba za siromašne putnike. Višak od mukata - prihoda od gore nabrojanih zgrada, koje su u samom gradu i prihoda sa svojih zeameta, koji su van grada, uvakufio je za spomenutu musafirhanu, s tim da mutevelije budu njegovi potomci. Dao je napisati i provesti vakufnamu za svoje uvakufljenje, 866. godine (1461/62). Iako se ne zna kada je spomenuta musafirhana prestala da služi svojoj svrsi, već odavno prihodi spomenutog vakufa troše se za nastanjene dervise u mevlevijskoj tekiji na Bentbaši, mjesto davanja hrane u musafirhani.^{*11}

Na mjestu gdje se sada nalazi čamna Careva džamija spomenuti Gazija podigao je jednu džamiju ograđenu kamenim zidom, a pokrivenu drvenim krovom. Ali, kada je 868. godine (1463/64) sultan Mehmed Fatih došao u Sarajevo u povodu potpunog osvojenja Bosne, spomenuti emir je tu džamiju poklonio uzvišenom caru. Navedena džamija je, u istom obliku, postojala do 973. godine (1565/66). Te godine Gazi sultan Sulejman-han bio je na prijestolju (Spomenuti način darivanja navedene džamije opisan je u defteru koji je dat navedenom vakufu od strane carigradske carske defterhane.).

U vrijeme kada je spomenuti Gazi Isa-beg podigao navedeni karavan-saraj, Sarajevo je prostorno bilo malo, a kuće u njemu niske. Od visokih zgrada, prvi je u njemu izgrađen navedeni karavan-saraj. U odnosu na ostale zgrade bio je jako velik, i priča

* 11 Prihode od svih ovih građevina, koje je on podigao i prihode od onih mukata u gradu, kako onih po čaršijama, tako i onih po mahalama, pa i sve prihode sa zijameta u okolici grada, koji su njemu dati, sa svih obradivih zemalja i oranica, odredio je u korist vakufa musafirhane, koju je sagradio prema gore spomenutom mlinu, u korist džamije, koju je on podigao u Skoplju.

To uvakufljenje sadržano je u vakufnami koju je legalizirao 866. godine (1461/62). Spomenuti gazija sagradio je i jednu džamiju od drveta na mjestu gdje se danas nalazi Careva džamija.

Kada je sultan Fatih Mehmed-han došao u namjeri da osvoji Bosnu, i kada je posjetio grad Sarajevo, spomenuti Gazi Isa-beg poklonio je tu džamiju njegovom veličanstvu sultanu. Ovo je ovako izričito navedeno u potpisanom i muhurom potvrđenom izvodu izdatom od carske defterhane u Istanbulu.

se da je Sarajevo po njemu nazvano a može se i dokazati da to kazivanje odgovara istini. Potvrđuje se da je ovaj karavan-saraj bio velikih dimenzija. Jer, osim što je okružen čvrsto zidanim bezistanima sa sve četiri strane, postojala su i dva reda bezistana, koji su bili jedan s drugim spojeni od ugla terzijske do abadžijske čaršije. Premda se sastoji iz dućana s jedne strane i kreveta²² naspram njih, on je okolo osiguran kamenim zidovima i nadsvođen lukovima, pa je bio potpuno kompaktan.

Strane spomenutog bezistana od kazaske do saračke čaršije popaljene su i srušene, nekada ranije, u velikim požarima. A strane bezistana, od čaršija bazedžana i terzija i njihove magaze, bile su donedavno u dobrom stanju. Čak je i ovaj siromah svjedok postojanja spomenute strane bezistana i njegovih magaza. Unutrašnjost jednog dijela bezistana, premda u ruševnom i napuštenom stanju, održala se od ugla kazaske čaršije do vrata, koja gledaju na čaršiju bazedžana. Strane i magaze, od spomenute kapije do saračke čaršije, u dobrom su stanju i u svim dućanima, unutar bezistana, borave zanatlije i trgovci. Kako su godine 1268. (1851) u velikom požaru, koji je unutra zadržan i ugašen, od žestine vatre zidovi popucali, a lukovi potpuno srušeni, na tim lokacijama izgrađeni su obični dućani i magaze. Sada od spomenutog bezistana nije ni traga ostalo. Navedeni Gazi Isabeg ima mnoga vakufska dobra u Skoplju.

22. Natkriveni prostori pred dućanima.

ovo je 67 stranica

**OD
SANDŽAKA
DO EJALETA
1463 - 1580**

STR 65 prazna
STR 66 piše samo SULTAN AHMED III 1703-1730
STR 68 prazna

MINNET-ZADE MEHMED-BEG

Godina 868. (1463/64)

U blizini pokrajine Bosne nalazi se pokrajina Hercegovina, čija se zapadna strana graniči sa Jadranskim morem²³, u kojoj se nalaze utvrđeni gradovi i visoke tvrđave. Zauzimanje te pokrajine diktirali su osvajački zahtjevi.

Početak gore navedene godine, sultan je bio čvrsto odlučio da tamo krene. Čim je vladar Hercegovine Stjepan za to saznao, znajući da se neće moći oduprijeti, pobjegao je na jedan otok u Jadranskom moru. Uzvišeni sultan poslao je velikog vezira Mahmud-pašu da osvoji Hercegovinu, a on se vratio u Istanbul.

Spomenuti paša je, sa jakim snagama, osvojio u toj zemlji najvažnije i najveće tvrđave, jednu po jednu, i sa neprocjenjivim ratnim plijenom napunio osmansku riznicu, a posade tvrđava bacio u tamnice.

Kad je herceg Stjepan vidio da su mu sve tvrđave i palanke otete, pokorio se i zamolio za milost. Poslao je svoga sina Stefana sa dostojnim darovima u Istanbul, na dvor, uz molbu da ostane na dvoru, i zatražio carski oprost.

Darežljivi car je Hercegovu zemlju razdijelio na dvoje. On je naredio da se onaj bolji i korisniji dio priključi carskim posjedima, a ostale tvrđave: Kaštel Novi, Risan, Kotor i Budvu sa okolicom, ostavio je hercegu Stjepanu.

Sin hercega Stjepana, spomenuti Stefan uzdignut je time što je u Istanbulu primio islam i stekao veliki ugled. Konačno je odabran na vezirski položaj, a kad se još i orodio sa carskom kućom, postao je i član carskog vijeća.

Uzvišeni car naredio je da se begluk nad Bosnom dodijeli spomenutom Mehmed-begu, a alajbegluk, također nad Bosnom, da se dā Mehmed-begovom rodaku, carskom silahdaru Kara

²³. U tekstu Frenk Deryasi

Davud-agi, pradjedu hroničara Ibrahim-efendije Pečevije, uz uživanje zeameta od pedeset hiljada akči. Za vrijeme vladavine sultana Bajazid-hana, Kučuk Gazi Bali-beg Janja-zade uzeo je spomenuti zeamet od Davud-age. Pa iako je njemu bio izdat berat, opet je 27. ša'bana 902. godine (1.V 1497) prenosom od Bali-bega, dodijeljen spomenutom Davud-begu. Poslije smrti spomenutog, taj zeamet prenesen je na njegovog sina Džafer-bega. Spomenuti Džafer-beg je djed Ibrahim-efendije Pečevije.

Kad su nevjernički vladari saznali da je još ranije ubijen bosanski kralj, mađarski kralj Matijaš Korvin udružio se s evropskim²⁴ vladarima da se osveti. U oktobru 869. godine (1464) prešli su granicu Bosne, zauzeli tvrđavu Jajce i još sedam manjih tvrđava u blizini Jajca. Oni su te tvrđave popravili i rasporedili dovoljan broj vojske.

Kada je ova vijest stigla do sultana, on je smatrao da te tvrđave treba borbom povratiti, ali kako se približila zima i vrijeme ratnog pohoda izmaklo, taj sultanov pokret odgođen je do proljeća.

Žitelji Jajca ovako prepričavaju uzrok pada navedene tvrđave:

“Stanovnici selâ Dnoluka, u blizini jajačkog grada, a koja su sada vakuf preminulog Gazi Husrev-bega, prilikom zauzeća Bosne primili su islam i ostali na svom mjestu. Ostalo stanovništvo, kao što je gore spomenuto, po naredbi sultana, preseljeno je u okolicu Istanbula. Kasnije, kada su stanovnici sela Dnoluka čuli da će nevjernici doći da zauzmu tu tvrđavu, pokolebali su se i postali vodiči nevjernika. Dok su muslimani obavljali džuma-namaz, nevjernici su iznenada napali sa svojom vojskom njihovu tvrđavu. Sve su muslimane odmah poubijali, i tvrđavu zauzeli.

Kada je kasnije 934. godine (1527/28) spomenuti Gazi Husrev-beg, bosanski sandžak-beg, osvojio tu tvrđavu, naredio je da se svakog petka, dok se ne obavi džuma-namaz, kapije tvrđave zatvaraju. Od tada je sve do danas ostao običaj da se u to vrijeme kapije navedene tvrđave zatvaraju.”

24. U tekstu upotrijebljen izraz Freng.

Spomenuti Gazija isposlovao je da ova sela dobiju kao zeamet, pa kada ih je osposobio da daju prihode i kada je njihova dobra vakufio, stoga što su stanovnici toga sela prouzrokovali pad navedene tvrđave, naredio je da se njihova desetina preinači u osminu. Sve od tada pa do 1266. godine (1849/50.) oni su stalno vakufu plaćali osminu prihoda. Te godine, kada se utvrđivao iznos desetine, njihove osmine od prihoda pretvorene su u desetine kao i za ostale zemlje.

I danas kada se neko od žitelja Jajca posvada s nekim iz Dnoljaka, da bi toga čovjeka omalovažio, dobaci mu: "Zar ti nisi od onih što su vjerovali, pa ne vjerovali!"

Dolaskom proljeća, godine 870. (1465/66) naredeno je da se povede carska vojska u namjeri da se povrati tvrđava Jajce, pa je sultan s vojskom krenuo. Čim su stigli u okolicu Jajca, odmah su zauzeli sve manje tvrđave. Dugo je tvrđava Jajce opsjedana, i prije nego što je pošlo za rukom da bude osvojena, do sultana je stigla vijest da je mađarski kralj Matijaš Korvin opsjeo tvrđavu Zvornik. Bosanskog sandžak-bega Mehmed-bega ostavio je da je i dalje opsjeda, a on se uputio u pomoć Zvorniku. S obzirom da su nevjernici čuvali sve usputne klanice, prolaz kroz njih bio je vrlo otežan. Tu dužnost sultan je povjerio velikom veziru Mahmud-paši, a on je krenuo, pod carskim bajracima, na zimovalište u Sofiju. Prije spomenutog Mahmud-paše tamo je, sa pet stotina junaka, bio poslan Mihal-zade Skender-beg. Došavši tamo, zatvorio se u tvrđavu i stupio u borbu s nevjernicima. Oštećena mjesta od topova je stalno obnavljao, ali ga je duga opsada iscrpila.

Tada je veliki vezir sa istaknutim rumelijskim emirima, kao što su ugledni Umur-beg i Isa-beg Ishaković, stigao do jednog teško prohodnog klanca. Zima je bila jaka i sve je bilo pod snijegom. Da bi ispitao nevjernike, poslao je jednog uhodu. Uhoda je najprije otišao u tvrđavu Zvornik i obradovao one što su bili opkoljeni da dolazi veliki vezir. Vidio je još i to da su nevjernici zbog jake studeni izgradili pod zemljom zemunik i u njega ušli. Vrativši se, izložio je stanje velikom veziru.

Opkoljeni muslimani u tvrđavi udarali su, u znak radosti, u bubanj i tako dali do znanja nevjernicima da dolazi u pomoć veliki vezir. Potom se kralj dao u bijeg, ostavivši svu ratnu opremu, a Mihal-oğlu Ali-beg (pradjed Mihal-oğlu, gore spomenutih Skender-bega i Ali-bega, bio je Kjose Mihal. Dok je bio zapovjednik u Kobakaji, svojevoljno je 713. godine (1313/14) primio islam i priznao vlast časnog sultana Osmana. Dali su mu ime Abdullah.) izišao je sa podanicima, nastojeći da se domogne nevjerničkog plijena.

Ova vijest stigla je do velikog vezira Mahmud-paše, pa je u jednom jurišu tamo stigao goneći nevjernike sve do rijeke Save. Većinu ih je razbio, a dosta i zarobio. Vrativši se, sa mnogo ratnog plijena, popravio je kule i zidine tvrđave Zvornik, koje su stradale od topovskih udaraca, pa krenuo u Istanbul.

Kada je godine 871. (1466/67) umro herceg Stjepan u Kaštel Novom, njegova dvojica sinova: Vladislav i Vlatko, podijelili su zemlje kojima je vladao njihov otac. Jedan je postao vladar u područjima Kaštel Novog i Risna, a drugi u područjima Budve. Životopis umrlog hercega Stjepana ovako je zapisan u kršćanskim hronikama:

Pradjed navedenog Stjepana bio je Vuk Hranić. On je došao u Bosnu iz Poljske, u Evropi, u kojoj je rođen. Za svoj novi zavičaj uzeo je mjesto Rudine u Hercegovini. (Rudine su u gatačkoj nahiji). Jedan njegov sin Vlatko bio je sposoban u poslovima upravljanja, pa ga je zbog toga tadašnji bosanski kralj Tvrtko postavio za kneza, da upravlja spomenutom nahijom Rudine. Kasnije se pokazalo da je vrlo vješt političar, pa ga je spomenuti kralj 788. godine (1386/87) postavio za vojskovođu. Pošto je u komandovanju vojskom potpuno zadovoljio, navedeni kralj ga je, za zasluge, 792. godine (1389/90) odredio za vladara Humske zemlje, tj. Hercegovine, sa nasljednim pravom njegovih potomaka. Vlatko je 795. godine (1392/93) umro kao vladar Hercegovine. Iza njega su ostala tri sina: Sandalj, Vuk i Vukac. Njegov najstariji sin Sandalj postao je vladarem Hercegovine namjesto svoga oca.

O njegovom životu je u ovoj hronici ranije pisano.

Spomenuti Sandalj je 839. godine (1435/36) pogubljen kao gospodar Hercegovine. Pošto nije imao muške djece, na njegovo mjesto, za gospodara Hercegovine došao je spomenuti Stjepan, sin njegovog brata Vuka. U gore navedenim hronikama je za-
bilježeno da je i on, za stečene zasluge, dostigao položaj hercega. On se oženio Katarinom, kćerkom srpskog despota Đurda Brankovića. S njom je imao dva sina - spomenute: Vlatka i Vladislava. Poslije toga, navedeni Stjepan zaljubio se i oženio ljepoticom Jelenom, kćerkom trgovca po imenu Nabuša koji je sa Sicilije, u Italiji, došao u Hercegovinu. S njom je rodio sina Stjepana i kćer Katarinu.

Pošto se spomenuti Stjepan, sa ovom svojom drugom ženom bio odao uživanjima i provodu, njegovoj prvoj ženi i sinovima je to bilo krivo, pa su pobjegli u Dubrovnik. Kada je, zbog ovog sukoba, između oca i njegovih sinova došlo do rata, Osmansko carstvo je spomenutom Stjepanu izdalo pismeno upozorenje, pa se, na prijetnju sultana, izmirio sa svojim sinovima i spomenutom ženom. Odrekavši se vladavine nad Hercegovinom, prepustio ju je svojim sinovima, spomenutim: Vladislavu i Vlatku po pola, i odredio sljedeće uvjete:

- ako se koji od njih, za očeva života, digne protiv oca i osmanskog sultana, otac mu može oduzeti vlast i dati je onom drugome;

- ako se neki od njih poslije očeve smrti digne protiv islamskog sultana, onda tako može postupiti Osmanska carevina.

Kada je spomenuti Stjepan umro 871. godine (1466/67), njegovi sinovi podijelili su vladavinu, kako je to gore navedeno.

Njegov treći sin Stefan našao se u Istanbulu, i primivši islam dobio je ime Ahmed. Zahvaljujući svojim ličnim sposobnostima napredovao je i dostigao visoke položaje, pa je na koncu postao veliki vezir.

Njegov život opisan je u 902. godini (1496/97) kada je prvi put zauzimao položaj velikog vezira, s obzirom da je bio veliki vezir u više navrata.

Kad je spomenuti Minnet-beg-zade Mehmed-beg bio sandžak-beg Bosne u Bosni nije bilo nikakvih dobrotvornih građevina. Samo je bivši sandžak-beg Bosne Nesuh-beg kupio jedno gradilište kraj džamije, koju je on podigao, pa je od hana i dućana, izgrađenih na tom zemljištu, mukata-prihode uvakufio i odredio da se troše za izdržavanje te džamije.

Otac spomenutog Mehmed-bega, uvaženi Minnet-beg-zade bio je poglavica jednog tatarskog plemena. On je sa tim plemenom prešao iz Maveranuh Nehra²⁵ i nastanio se u Anadoluu, u dolini Iskalib. Kada je sultan Mehmed Čelebi 822. godine (1419/20) osvojio tvrđavu Džanik, vraćajući se u Brusu, u toj dolini ugledao je na hiljade tatarskih nastambi i upitao čije su. Oni su mu odgovorili da su to plemena jednog tatarskog bega po imenu Minnet-bega, a da je on na svadbenom veselju svoga sina Samgara, a nije među njima. Car je na to rekao: "U našim bogomštićenim zemljama miran je i bezbrižan i ne učestvuje u našim pohodima. Osim toga, mi dodosmo u ovo mjesto, a njihovi begovi nam nisu izašli da nas dočekaju. To što su otišli na gozbu, dokaz je da se smatraju neovisnim." Razljutivši se, naredio je da se protjeraju iz Carstva. Ipak, na zauzimanje visokih vezira spomenuti Minnet-beg je, sa tim plemenima zajedno, preseljen u okolicu Plovdiva. Tamo su se nastanili i to mjesto privredno oživili. Kasnije je navedeni Mehmed-beg tu podigao mnogo dobrotvornih građevina, a sagradio je i han i imaret. Zbog toga je tom mjestu ostao naziv Tatar-Pazar.

Spomenuti je pokazao veliku revnost u mnogim važnim poslovima Carevine, a osvijetlao je obraz i svojom odvažnošću i junaštvom.

U to vrijeme bio je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Skender-beg.

(Poslije osvojenja Bosne, u Bosnu je došla jedna osoba pohvalnih svojstava iz krajeva Anadolije, po imenu Uvez-dede.²⁶ Tom prilikom naselio se u kasabu Prusac, koja se ubrajala među veće kasabe. Godinama je ulagao veliki trud u vjerskom pros-

25. Pokrajina Sugd, s onu stranu rijeke Amurdarja.

26. U narodu poznat kao Ajvaz-dede.

vječivanju stanovništva spomenute kasabe i širenju islamskog obrazovanja, i tako bio uzrokom prelaska na islam stanovnika toga kraja. Sve kršćansko stanovništvo sela Vesela, u spomenutom kadiluku, primilo je islam zahvaljujući poticajnom djelovanju spomenutog učenjaka. I njihov svećenik po imenu Panča učio je pred navedenim i u jednoj godini uspio naučiti napamet časni Kur'an, pa su ga tamo postavili za muallima u mektebu. On je Boga molio da njegovi potomci, s oca na sina, budu muslimani. Zaslugom spomenutog učenjaka, muslimansko stanovništvo navedene kasabe prilično se uvećalo, a i dalje se širi. Budući da nije bilo dovoljno vode za piće, mjesno stanovništvo se mučilo i oskudijevalo vodom. Nije bilo u blizini izvora koji bi se tamo doveo, a u mjestu Ajvatovici, pet čejreka sata hoda udaljenoj od spomenute kasabe, izvornu vodu pregrađivala je jako velika stijena. Ova potreba stanovništva, koja se prenosi predajom, zadovoljena je pokretanjem duhovnih snaga spomenutog šejha. On se sklonio pod okrilje Božijeg spasa i svakog jutra, prije izlaska sunca, na spomenutoj stijeni, izlazio je na brežuljak i tu boravio u pobožnosti, moleći da se spomenuta stijena Božijom svemoći, raspukne. Tako je činio punih četrdeset dana. Četrdesetu noć usnio je da se stijena rascijepila i da voda teče. U zoru se digao i sa muridima i učenicima otišao do spomenute stijene i vidio kako je, uistinu, stijena prepukla po sred sredine i voda teče. Tamo je uzvišenom Bogu iskazao veliku zahvalnost, a onda je u znak velike radosti ispaljeno iz pušaka, pa su se veseli u kasabu vratili. Iza toga napravljeni su čunkovi i voda dovedena u kasabu Prusac.)^{*12 *13}

^{*12} Mutesarrif Hercegovačkog sandžaka Turhan Emin-beg umro je godine 869. (1464/65). Ukopan je u jednom velikom mezarju u krugu opasanom velikim zidom, u šumi zvanoj Presjeka, dva sata hoda daleko od džamije koju je on sagradio u kasabi Ustikolini, u istoimenoj nahiji, u kadiluku Foča. Još i sada (1331. godine /1912/) nalaze se nišani sa spomenutom godinom, usadeni na njegovom grobu.

^{*13} U mezarju kraj jedne kuće sa zapadne strane dvorišta džamije, koja se nalazi u Divan Katibovoj mahali, na Vratniku, u gradu Sarajevu, na lijepo izrađenim i postavljenim nišanima uklesan je natpis (to sam vidio godine 1328. /1910/) na kojem stoji: "Preselio je merhum Hasan, sin Huseina, koncem ša'bana godine 955. (1548, prva dekada oktobra)."

[Kod Enveri Kadića iza Muvekkitovog teksta ubačen je ovaj dodatak. (Napomena priređivača)]

SKENDER-BEG

Godina 871. (1466/67)

(Vrijeme vladavine sultana Gazi Mehmed-hana. Vrijeme vezivanja velikog vezira Mahmud-paše i Rum Mehmeda od 872. godine (1467/68). Spomenuti Rum Mehmed-paša, potječe iz loze Karaman. Svrnut je s položaja.)

Kada je sultan Gazi Mehmed-han došao u Bosnu da je osvojio s njim se nalazio i spomenuti Skender-beg. Vodio ga je sa sobom i neka su mu se mjesta svidjela. Nakon tri godine, tj. 871. godine (1466/67) kada je postavljen u vilajet Bosnu, u okolini Gazi Isak-begovih građevina, Skender-beg je počeo da gradi nakšibendijski hanikah, a naspram njega podigao je za sebe jedan visoki saraj. Uz njega je sagradio jedan veliki karavan-saraj, a pod njim dućane: berberski, timurdžijski, bakkalski, ekmekčijski - ukratko, jedanaest dućana. Prihode od njih uvakufio je za održavanje časnog hanikaha. Prije nego što je dovršio taj hanikah, 875. godine (1470/71) smijenjen je s položaja u Bosni, a onda se povukao u svoj odžak Vesela straža, na svom zeamet. Za dovršenje spomenutog hanikaha odredio je sina Hasan-bega i naredio mu da ga dovrši. Mjesto spomenutih građevina je sadašnja čaršija Donja hiseta.

AJAS-BEG, SIN ABULHAJJA

Godina 875. (1470/71)

(Vrijeme vladavine sultana Mehmed-hana Fatiha. Vezirovanje velikog vezira Ishak-paše, 875. godina (1470/71). Mehmed-paša Mihal-oğlu po drugi put, 877. godina (1472/73).

Ahmed-paša 878. godina (1473/74).

Karamani Mehmed-paša 822. godina (1419/20). Spomenuti je iz loze Mevlana Dželaluddina Rumija. Na dan ustoličenja sultana²⁷ pogubili ga janjičari.)

U to vrijeme bio je sandžak-beg Hercegovine Hamza-beg. Kada je postavljen na položaj u Bosni, prošlo je i tri-četiri godine, a da nije bilo potrebe da se brani niti da napada. Nakon toga je navedeni, 879. godine (1474) upadao i plijenio po Ugarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji.

Poznata historija na hrvatskom jeziku pod nazivom *Pad Bosne*, kaže: "Sandžak-beg Bosne je lično, sa oko petnaest hiljada islamskih vojnika, napao na zemlje Hrvatsku i Kranjsku. Oko tri mjeseca je te zemlje harao, palio i plijenio njihovu imovinu, a uz to je oko dvadeset hiljada neprijatelja živih pohvatao i zarobio. Pri povratku je, sa oko deset hiljada vojnika, napao na tvrđavu Ljubljanu, središte pokrajine Kranjske. Taj kraj poharao je i oplijenio te tako došao do velikog ratnog plijena, a uz to je zarobio oko dvadeset hiljada katolika i bez gubitaka povukao se u Bosnu."

Te godine je Osmansko carstvo počelo osvajati tvrđavu Skadar. Kada je časnii sultan doznao da Dubrovčani stalno i tajno potpomažu žitelje te tvrđave, na danak koji su do tada plaćali dodao je još dvije hiljade dukata odsjekom, pa je njihov danak dostigao deset hiljada dukata.

²⁷. Misli se na sultana Bajazida Drugog (1481-1512.).

Sve do godine 880. (1475/76) mutevellije su postavljale i smjenjivale sve ostale službenike vakufa, izuzev imama i hatiba. Te godine propisano je da se za svako postavljanje i smjenjivanje dostavlja prijedlog u Istanbul, i da se zatraži carski berat.

Do 881. godine (1476/77) u beratima timarnika pisalo je samo: taj i taj zeamet dajem tome i tome. Te godine je carskim fermanom propisano da se u berate timarnika unose podaci iz deftera i da se tačno odrede sve oranice.

Spomenuti Ajas-beg krenuo je iz Bosne sa islamskom vojskom prema Veneciji i popalio sva sela i palanke na koje je naišao. Pošto je došao do velikog ratnog plijena povukao se.

(U spomenutoj hronici stoji i ovo: "Ponovo je sandžak-beg Bosne, sa oko petnaest hiljada vojnika, došao do tvrđave Ljubljane, koja je središte Kranjske pokrajine, i sva sela i kasabe oko nje poharao, uzevši im imovinu kao ratni plijen, a potom je vojsku podijelio na tri dijela: jedan dio poslao je preko Kranjske gore do Celja; drugi dio poslao je, rijekom Savom, u krajeve Ilirije, a treći dio uputio je prema Istri. Svaka od tih grupa je pobjedonosno pregazila te krajeve i došla do mnogo ratnog plijena i zarobljenika, i sigurno se povukla.

To znači da su 876. godine (1471/72) Ilirija i Slavonija, a 877. godine (1472/73) gotovo cijela Kranjska i Štajerska pregažene, poharane i oplijenjene od islamske vojske.

U to vrijeme su islamske jedinice svakodnevno napadale Dalmaciju, Korušku i Panoniju.")

Spomenuti emir podigao je jednu džamiju sa kamenom munarom u gradu Sarajevu, u mahali poznatoj pod imenom Kolukčije mahala. Za njeno izdržavanje odredio je zakupninu jednog hamama, koji je sagradio u gradu Sarajevu, kao i mukate od dućana i magaze koje je oko njega podigao. A isto tako je prihode jednog hamama, koji je podigao u kasabi Visoko, zajedno sa dućanima, uvakufio za spomenutu časnu džamiju.

Propisanu vakufnamu napisao je i legalizovao rebiu-l-ewwe-la 882. godine (1477/78). Spomenuta godina uklesana je na munari navedene džamije, kao i na četiri gornja ugla ćursa, kako

je to uobičajeno da se napiše. Spomenuta vakufnama, za svaku sigurnost, uvedena je u sidžil 1192. godine (1778/79).

Mjesto gdje se nalazio hamam što ga je on sagradio u gradu Sarajevu je između današnjih čaršija zlatara i mudžellida, s južne strane sokaka koji vodi ispod Gazi Husrev-begove sahat-kule. Iako nije bio potpuno ruševan, prestao je raditi. Neko vrijeme tu je boravilo nekoliko halača. Međutim, u velikom požaru, koji se desio 1258. godine (1842) potpuno je srušen. Sada je na njegovom gradilištu izgrađeno više dućana i magaza. Još i danas se u zidu jednog dućana nalazi ostatak svoda toga hamama.

Spomenuti Ajaz-beg bio je lala u vrijeme ustoličenja sultana Bajazida Veli.

SKENDER-BEG

drugi put

Godina 883. (1478/79)

(Sultan Bajazid-han stupio na prijesto 20. rebiu-l-ewwela 886. godine (19. V 1481). Spomenuti sultan je sin sultana Mehmed-hana Fatiha. Došao na prijesto 886. godine (1481), vladao 32 godine. Umro 918. godine (1512/13), živio 67 godina. Bio je jako pobožan i stekao nadimak Veli. Vrijeme vezirovanja Ishak-paše po drugi put, 886. godine (1481) svrgnut.)

Prema zapisima u hronikama vidi se da se spomenuti Skender-beg, od smjenjivanja do ovoga ponovnog postavljanja, nastanio na svom zeametu Vesela straža.

Kada je spomenuti ovaj put postavljen na dužnost u Bosni dato mu je zaduženje da te godine vrši upade u mletačku državu. On je sve do gradova Trsta i Venecije harao i plijenio, pa ih je i sa mora pritijesnio i većim dijelom uništio njihovu mornaricu. Pošto su uvidjeli da od rata s osmanskim sultanom ne bi ništa dobili, poslali su svoga visokog izaslanika i sto hiljada dukata uz molbu da im sultan oprosti. Oni su tražili da godišnje plaćaju po deset hiljada filurija, pa je to prihvaćeno i utanačeno sa velikim vezirom Karamani Mehmed-pašom.

Te godine je časni sultan osvojio tvrđavu Žabljak, sjedište crnogorskog vojvode Ivan-bega.

Godine 886. (1481) osvojeni su: Kaštel Novi, Risan, Kotor i Budva u pokrajini Hercegovini, koja graniči sa pokrajinom Bosnom, a koje su držali sinovi hercega Stjepana Vladislav i Vlatko. Njih dvojica pobjegli su u Dalmaciju, a njihove zemlje su date Gömlü-oğlu Jigit-begu.

Kada se proširila vijest da je tih dana umro sultan, spomenuta dvojica: Vladislav i Vlatko vratili su se u svoj zavičaj. Pronašavši svoje pristalice, u svom odžaku naložili su vatru. Oni

su istjerali Osmanlije iz nahije Pulija²⁸, dijela istočne Italije, koju su još ranije Osmanlije zauzeli i tu se smjestili.

Te godine je spomenuti Ivan-beg, vojvoda Crne Gore, zauzeo svoje staro sjedište, tvrđavu Žabljak. U to vrijeme je i Skender-beg sve prihode od mlinova, koji su izgrađeni na rijeci Mošćanici, koju je proveo kroz Sarajevo, kao i prihode od mukata na česme pridodao vakufu tekije, koju je ranije podigao. Dok je bio na tom položaju, umro mu je sin Numan-beg, na čije ime su se vodili pašnjaci na Igmanu i Bjelašnici i zeametski čifluci u džematu Korča, pa ih je Skender-paša prenio u svoje vlasništvo, a zatim pridodao vakufu spomenute zavije. (Skender-paša je postavio za mutevelliju na svoje vakufe svoga ćehaju Jusuf-agu, za katiba Ali-efendiju, činovnika u divanu, a za džabiju svoga haznadara Ibrahim-agu.)

Koncem 886. godine (1482) spomenuti je smijenjen sa položaja u Bosni. Pošto mu je dodijeljeno vezirstvo sa tri tuga, to je on zeamet Vesela straža, koji se vodio na njemu, predao svome sinu Mustafa-begu.

On je bio među odabranima časnog sultana Gazi Mehmed-hana i sultanova smrt ga je zatekla na položaju sandžak-bega Bosne. Iza toga je smijenjen, i dato mu je vezirstvo.

²⁸ S. Mislimo da se radi o Apuliji, južnoj pokrajini Italije.

[Pred smrt sultana Mehmeda Drugog Fatiha osmanska vojska osvojila je Otranto na Apeninskom poluostrvu. Autor misli na taj dio. (Napomena priređivača)]

DAVUD-BEG

Godina 887. (1482/83)

Kad je bio sandžak-beg Bosne, spomenuti Davud-beg prošao je iz pravca Bosne rijeku Unu sa petnaest hiljada konjaničkih akindžija i poplijenio Hrvatsku u unutrašnjosti Dalmacije, a onda je udario na Lajpac²⁹ i kraljevsku stolicu Ilirije, pa prešavši rijeku Dravu spalio je i porušio grad i varoš Gradac. Prešavši sa zapadne strane rijeku Muru na istočnu stranu Ilirije, sve što je zatekao stoke oko rijeke Rab, po selima i kasabama, potjerao je, pa se opet preko rijeke Drave, kroz slavonske zemlje, vratio na granicu Bosne.

Kada je te godine poslao vojsku da povrati tvrđavu Žabljak, koju je ranije bio zauzeo crnogorski vojvoda Ivan-beg, spomenuti Ivan-beg je, uvidjevši da se neće moći oduprijeti, tvrđavu spalio i pobjegao u selo Cetinje, koje se nalazi u unutrašnjosti Crne Gore. Tamo je naredio da mu se sagradi crkva u njegovo ime i visoki dvorac, pa je to odabrao za svoje sjedište.

Tvrđava Žabljak je bez borbe zauzeta i pripojena carskim zemljama. Odmah se pristupilo njenoj izgradnji.

Spomenuti Davud-beg bio je u službi čestitog sultana Gazi Mehmed-hana, pa kada je smijenjen sa položaja u Bosni, dat mu je beglerbegluk Rumelije. Kada je pogubljen Gedik Ahmed-paša, njemu je dodijeljeno vezirstvo. Na kraju, četiri godine bio je veliki vezir. Nakon što je smijenjen, umro je 904. godine (1498/99) u mjestu Dimetoka, kao umirovljenik.

²⁹ Lajpac - vjerovatno se radi o Lapcu.

**GAZI MEHMED-BEG, SIN GAZI ISA-BEGA,
SINA ISHAK-BEGA**
Godina 889. (1484/85)

U vrijeme dok je Gazi Mehmed-beg bio sandžak-beg Bosne, u hronikama nije zabilježen nijedan događaj vrijedan pažnje.

Jedino je, dok je bio bosanski sandžak-beg, podigao jednu džamiju s kamenom munarom u mahali, u narodu poznatoj pod imenom Bistrik, u gradu Sarajevu. U korist te džamije uvakufio je sve mukate prihoda bizâ dućana i magaza u gradu i sve zemlje čifluka u selu Gnojnice, kadiluka Mostar u Hercegovačkom sandžaku. Ti prihodi i danas teku i troše se za navedenu džamiju.

SINAN-BEG

Godina 892. (1486/87)

(Godine 892. (1486/87) na položaju velikog vezira Davud-paša. Smijenjen.)³⁰

Do sada u dostupnim izvorima nije pronađen nijedan podatak da li je spomenuti Sinan-beg bio sandžak-beg Bosne ili nije. Jedino, na osnovu proučenih dokumenata, većina zabilježaka se slaže u tome da je spomenuti bio sandžak-beg Bosne i bilježe ga kao valiju.

Ne vidi se da se išta dogodilo za vrijeme njegove uprave, kao ni to da su bilo kakve dobrotvorne ustanove ostale iza njega.

30. Davud-paša je veliki vezir od 887 do 902. (1482 - 1497) (I.H.Danišmend).

JAKUB-BEG

Godina 895. (1489/90)

U vremenu dok je Jakub-beg bio sandžak-beg Bosne, godine 896. (1490) umro je tadašnji crnogorski vojvoda Ivan-beg i iza sebe ostavio dvojicu sinova: Đurda i Stefana.

Navedeni Đurađ postao je vojvoda Crne Gore namjesto svoga oca. Žitelji Crne Gore su spomenutog Stefana prozvali Staniša. Ali, pošto Stefan nije mogao podnijeti da njegov brat Đurađ bude vojvoda, otišao je u Istanbul, pa kada je prešao u islam dali su mu ime Skender-beg. On je zatražio od Osmanske carevine da mu pomogne da preotme vladavinu svoga oca od svoga brata. Njegovu molbu sultan je uslišao. Došao je u Crnu Goru sa datom mu pomoći i u bici koju je vodio sa svojim bratom bio je poražen, pa je bio prisiljen da se povuče i nastanio se u selu zvanom Bušat, u Arnautluku. Odatle je navedeni Skender-beg dobio ime Bušatlija.

Kada je spomenuti Đurađ ostario, vojvodstvo nad Crnom Gorom prepustio je Vavilu, mitropolitu na Cetinju. Godine 905. (1499/500) on je otišao u rodni kraj svoje žene Italiju, i tamo ostao sve do kraja života. Do te godine su se vladari Crne Gore nazivali vojvodama, a od te godine imaju titulu mitropolita.

Uzrok za rat između Jakub-bega i ugarskog kralja Vladislava je ovaj:

Ugarski kralj pogazio je ugovor o miru i trudio se, svim snagama, da plijeni bogomštićene zemlje, pa kada su na dvoru saznali za to, naredeno je tadašnjem namjesniku Smedereva Mihal-oğlu Ali-begu da sa dvadeset hiljada junaka napadne na njegovu državu.

Izvršavajući spomenutu naredbu on je sa dvadeset hiljada junaka prešao Dunav, napao na Ugarsku i odmah je počeo plijeniti. Njegovim akindžijama bio je glavni cilj da dođu do ratnog

plijena, i svi su bili obuzeti tom strašću. Međutim, dok su se oni time bavili, ugarski kralj im je presjekao odstupnicu i čvrsto pregradio put njihovog izlaska, čekajući ih u zasjedi.

Spomenuti Ali-beg, vraćajući se sa neprocjenjivim ratnim plijenom upao je u neprijateljsku zamku. Većina boraca je izginula od neprijatelja vjere. Između njih su se spasili samo oni najodvažniji i najhrabriji, ali su ostali bez ratnog plijena koji su bili nakupili.

Opaki kralj, zbog pobjede nad islamskim odredima i veselja, pao je u zabludu i postao zaokupljen time da opljačka islamske zemlje i da se osveti, pa je zatražio pomoć nevjerničkih vladara. Ti jadnici, udovoljili su koliko god su mogli kraljevskoj molbi, pa su poslali na hiljade buntovnika. Između njih austrijski česar poslao je šest hiljada konjanika, a od rimskog pape došlo je dvije hiljade Franaka, da kršćanskoj vojsci budu prethodnica sa krstom i zastavom, kao simbolima sreće. I iz Hrvatske stiglo je mnogo pješaka i konjanika. Na jednom mjestu sakupilo se pet banova, koji su bili složni u tome da napadnu bogomštićene zemlje.

Jedan je sin kralja, drugi sin naduvenka, treći gluhi Nikola, četvrti vladar čosave pokrajine, peti ban Derenčin, koji je bio bratić zabludjelog kralja koji je porazio Ali-bega Mihal-oğlua. Njega je odredio za vojskovođu dvanaest hiljada ugarskih konjanika - oklopnika, stoga što je bio pouzdan te u provođenju ovakvih poslova iskusan i povjerljiv.

Kao pojačanje dodao je još i pridošle banove, i tako ih poslao da zauzmu Bosanski vilajet.

U Hrvatskoj, koja je razdvajala Bosnu i Ugarsku, bila su dvojica banova. Jednog su zvali Kirkali. On je bio sad uz sultana, a sad opet uz ugarskog kralja. Ovaj puta se zainadio i priklonio se ugarskom kralju.

Spomenuti Jakub-beg podnio je izvještaj Osmanskom carstvu o planovima navedenog Kirkali i zamolio za odobrenje sa najvišeg mjesta da oplijeni njegove krajeve. Dozvoljeno mu je, pa je tim povodom sakupio pobjedonosnu vojsku.

Drugog bana su zvali Kiralha. On je bio pod sultanovim okriljem, a suprotstavljao se ugarskom kralju. Bio je oteo neke tvrđave od spomenutog Kirkali-bana, pa se spomenuti Kirkali požalio ugarskom kralju i zamolio ga za pomoć da otete tvrđave oslobodi. Kralj je poslao bana Derenčina sa vojskom, koju je bio sakupio da ide na Bosnu i naredio mu da povрати sve tvrđave bana Kirkali. Ban Derenčin je sa svojim ljudima oplijenio zemlju bana Kiralha pa kada mu je opsjeo tvrđave, tada je Kiralh poslao svoga čovjeka Jakub-begu i zatražio pomoć. Jakub-beg je bio pripremio vojsku za upad u Hrvatsku i poslao je na tvrđavu Jajce koja je pripadala ugarskim zemljama.

Ta tvrđava, rajsko gnijezdo, za vrijeme vladavine sultana Mehmed-hana, neka je na njega Božija milost i zadovoljstvo, postala je sastavni dio Carstva. Međutim, nevjernici su je ponovo zauzeli, pa je postala zbornom mjesto neprijatelja vjere. Zbog toga se spomenuti emir zaustavio upravo na onom mjestu gdje je prvi puta sultan postavio šatore i logorovao. (Misli se na mjesto koje se danas nalazi poviše tvrđave Jajce, zvano Carevo polje.) Ugarske krajeve je poplijenio, a veliku pažnju obratio na opkoljavanje tvrđave.

Na tome blagoslovljenom staništu pojavili su se neki svjetlosni znaci, a naročito su bili vidljivi oni koji su se spuštali na šator spomenutog bega. Znaci su nagovještavali ovo: svaki pojedini bio je vjesnik pobjede Muhammedovih sljedbenika, svjetlo trajne sreće. U njegovoj radosnoj pojavi bio je Božiji znak.

Kad su mještani Jajca shvatili da će islamska vojska navaliti i zaposjesti njihov grad, dok su se njihovi vlastodršci sakrili u zaklone, jer su vidjeli da će pasti u nevolju, prema onoj: "Utopljenik se i za slamku hvata", prilijepili su se uz kaluđera čiji su bili sljedbenici. Kaluđer je sa prikladnim poklonima došao pred spomenutog Jakub-bega i izjavio sljedeće: "Ako vam je namjera da iz pokrajine pokupite prihode, obavezujem se da će svi dati drage volje, samo da bi sačuvali svoje porodice od propasti i da im obitovališta ne bi bila sravnjena sa zemljom, oni najponiznije, po hiljadu puta, mole da im se oprostí."

Spomenuti je ovako odgovorio: "Zapovjednik tvrđave, zabluđjeli Mihal, umislio je da je junak, pa je pred kraljem govorio o svom junaštvu i izjavljivao da je došao na ovu granicu da osvoji Bosnu i da uhvati onoga ko je određen da je zauzme. Eto, mi smo došli, pa neka i on dode."

*Neka na mejdan licem u lice stane,
Ako je junak, neka dode i u koštac se uhvati
Pijevac, ma koliko bio hrabar
Kad do sokola dode, nevjesta postaje.*

Kaluder se, ojađen ovakvim odgovorom, vratio sa hiljadu jada. Kada je izvijestio navedenog Mihala da će Jakub-beg svom silom navaliti i da ga je pozvao na mejdan, tada je taj nevjernik izišao iz tvrđave i otpočeo borbu.

Spomenuti emir dočekao je tu zabluđjelu vojsku i, kao olujni vjetar, sa svojim akindžijama, razbio je i porazio. Kada se potučeni neprijatelj povukao u zidine, navedeni emir je sa brojnim ratnim plijenom krenuo od Jajca i pripremao se da se susretne s banom Derenčinom. Putem ostrovačke tvrđave izbio je na rijeku Unu i prešao u pokrajinu Istru, koja je bila pod vlašću česara, naredivši svojoj pobjedonosnoj vojsci da tamo upadne.

Naredio im je da poruše grad Grac (Taj Grac je prijestonica pokrajine Istre.) i tu je borce zadovoljio raznovrsnim ratnim plijenom. Odatle je prešao rijeku Kupu, koja protječe kraj tvrđave Hukarovina. To je rijeka preko koje do tada islamski borci nisu prelazili radi ratnog pohoda. Odatle su stigli do grada Lapca, plijeneći pokrajinu Kranjsku. (Taj Lapac se danas nalazi na željezničkoj pruzi idući od kasabe Sisak prema Trstu.) Petnaest dana su tamo plijenili, kuće rušili i pustošili, nakupivši se bogatog ratnog plijena. Odatle su stigli do pokrajine bana Derenčina. Oborili su se vatrom na njegov dom i oduzeli mu najvredniju odjeću i njegov dvorac opljačkali. U to vrijeme se ban Derenčin bio zabavio opsjedanjem Kiralhanove tvrđave. Čim je čuo da je njegova pokrajina opljačkana, sakupio je vojsku, koju je bio rasporedio na razne tvrđave, i žurno pošao protiv spomenutog. Navedeni je pokrajinu jasnog Derenčina opljačkao i porušio

crkve nevjernika i stare manastire i dospio do klanca zvanog Sadvar, koji je bio uzduž i poprijeko pregrađen prućem i isprepleten bezbrojnim stablima, pa je to zahtijevalo da malo zastanu. Sa hiljadu teškoća prešli su kroz taj teško prohodni tjesnac i naišli na jedan vrlo uredan grad u kome je bilo mnogo lijepe robe i neizmjereno mnogo novca. Dok su pljačkali, na jednom skrivenom mjestu naišli su na dosta nevjerničkih bodeža, kratkih sablji i ostalog oružja.

Sve je to spomenuti emir podijelio borcima.

Kad je navedeni emir obaviješten da se nesretni nevjernici približavaju, svoje pobjedonosne vojnike podstakao je da neprijatelja poraze i bio spreman za borbu. Iako su neprijatelji bili dvostruko brojniji od islamske vojske, ipak, prema onome kako pjesnik kaže: "Junačka smrt viteza je kao njegov život, a njegov život u poniženju isto što i smrt", bolje im je poginuti nego u dušmanskoj zemlji ostati u ropstvu. Shvativši to, borci su pokazali želju da steknu Božiju nagradu žrtvujući svoje živote u svej borbi.

U petak, 7. zu-l-hidždžeta 898. godine (19. septembra 1493) jezikom iskrene zore i zraka istoka, saopćio je borcima čestitanja riječima Kur'ana: "Ovo je dan kada će onima što su odani njihova odanost koristiti."³¹ Isukavši mač, krenuli su putem poraza nevjernika. Na mjestu zvanom Krbava pokazala se nevjernička vojska takva da bi se onome, koji bi vidio nju i njene oklope kako se sijaju, zavrtjelo u glavi.

Prema pouzdanim kazivanjima, spomenuti emir imao je čuvenu sablju za koju se govorilo da potječe od Vjerovjesnikova druga, s kojom je ulazio u junačke okršaje i bitku bio. Tajanstvene pobjede te sretne sablje vidjele su se iz njene vanjštine, koja je bila poput ogledala. Božijom pomoći, pobijeden je nevjernik koji zlo čini Osmanlijama, i njegovi su planovi propali.

U toj radosnoj borbi, od nevidljivih znakova, koji su im pali na pamet, bio je i ovaj: "U početku borbe tri sokola nadvila su krila iznad islamske vojske i navaljuju na sedam orlova, koji

31. Kur'an, sura V, ajet 119.

nadlijeću neprijatelje vjere. Nakon duge borbe oni su polomili krila onih sedam orlova." Kad su borci za vjeru ovo čudo opazili, bilo im je jasno da će se obistiniti ono iz Kur'ana: "Koliko je samo malih odreda pobijedilo velikih odreda",³² pa je time potpuno nestalo svakog straha i zbunjenosti. Varnicama svojih mačeva uništili su te mrske odrede. Od islamske krvi potekle su rajske rijeke, a od krvi iz žila nevjernika potekla je krv kao ključala voda iz pakla.

Junački borci nisu ni jednog časa gubili iz vida neprijatelje i uzde svoje odlučnosti nisu okretali od bojnog polja. Jedan borben junak, po imenu Hasan, sukobio se izravno s banom Derenčinom i nakon ljutog okršaja uhvatio ga je i vezanih ruku priveo pred spomenutog Jakub-bega. Nije bilo nikakve sumnje da je to ban Derenčin. Kada je ispitivan, uporno je tvrdio da nije taj. Jedan od Jakub-begovih sluga poznao je tog nevjernika, pa kada je izvršen pritisak da se slomi njegova tvrdoglavost i prestane poricanje da je on ban Derenčin, morao je priznati. I tada je izjavio: "Sedam puta sam u ovoj prostranoj dolini islamskim akindžijama zadavao muke i razbijao ih, eto, dode i na mene red, pa sada činite ono što vam je volja."

I sav ratni plijen, kako raniji tako i onaj sadašnji, kao i svu ratnu opremu koja je bila prilična za Istanbul, poslao je visokom Dvoru.

Došao je ferman da nesretni Derenčin bude zatvoren kod gospodara Kara Hisara i on je u tom zatvoru, u tuzi, smrt našao.

Gledajući na žestinu ove bitke koju je vodio spomenuti, ona zaslužuje da se kaže da je, po snazi, druga bitka iza koja koji je vodio sultan Murat Prvi na Kosovu.

Postoje poznati stihovi o ovoj radosnoj bici, iz srca spjevani. Te događaje, bez pretjerane hvale, opisuju ova pjesma:

*Kada se sukobismo s dušmaninom na Krbavi
Doprije povik na Krbavi,
Božijom odredbom vodih bitku, kakvu je*

³² Kur'an, sura II, ajet 249.

Vodio samo na Kosovu Murat-han
 Udarasmo po vratu mačevima nevjernika
 Anđeli su u vasioni redove zbili
 Je li čudna ova pobjeda kad su sile nevidene
 I na nebu i na zemlji bile nama na pomoći
 Bijaše izginulih devet hiljada i
 Pet stotina po dolinama, po poljanama
 Derenčin ban, kraljev beglerbeg
 I još mnogo banova bi uhvaćeno tuda
 A deset hiljada živih zarobljeno
 U sreći cara careva oni nesretnici
 Leže okovani, u mukama u tamnici
 Neka podnose muke i nevolje
 Takva kazna priliči barbarima
 Onaj ko je nevjerničke simbole oborio
 I bajrak vjere na najviše visine pobo
 Da uništim nevjerničku zemlju
 Dok sam još ovdje na ovom prolaznom svijetu
 Da vojvodu učinim najnižim robom svojim
 Ako Bog za to ukaže priliku u Beogradu
 Daću i darivaću sve što imam
 I ne smatrajte da se ne brinem o hrani i potrebama
 Zar neko treba da se za blago brine
 Kad više nego što je određeno doći neće
 U svoje vrijeme zarobih vrijedno roblje
 Nevjernička bogatstva spadoše na malu cijenu
 Mjesto u raju Adn
 Nadam se da ću imati na drugom svijetu
 Ako bi sultan Bajazid ibn Mehmed
 Ukazao pažnju cilj bih postigao
 Ja sam bosanski sandžak-beg Derviš Jakub
 Uz Božiju pomoć pobijedih u ovom boju

Jakub-pašin boj je na dvoru bio primljen s velikim oduševljenjem, ukazana mu je carska milost dodjelom svečane odore, te nagrade u velikom novčanom iznosu, a posebno je

odlikovan i jednom ukrašenom sabljom. Iz carske ergele mu je, po carskoj milosti, darovan visok konj pod zlatnom opremom. Zbog toga što je zaslužio veliku milost, sultan je našao za shodno da ga postavi na položaj beglerbega Rumelije. Zato što je spomenuti i dalje bio zaslužan i odan sultanu, 903. godine (1497/98) dostigao je najveći vezirski položaj i na spomenutom položaju umro je godine 907. (1501/02).

On je bio u službi i kod sultana Mehmed-hana, za vrijeme njegove vladavine, kao kapu agasi.

Dok je bio sandžak-beg Bosne, pronaden je rudnik željeza kraj kasabe Vareš, u blizini grada Sarajeva, koji je oživio.

U gradu Sarajevu, u mahali zvanoj Maguda, podigao je jedan lijep mesdžid sa drvenom munarom. Ta se mahala i danas vodi pod imenom spomenutog. Njegovih dobrotvornih ustanova: džamijâ, imareta i drugoga, ima i u Skoplju.

JAHJA-BEG

Godina 899. (1493/94)

Kao što je poznato, zemljina kugla podijeljena je na četiri dijela, a to su: Azija, Afrika, Evropa, Amerika. Iako je kasnije otkriven peti kontinent pod imenom Australija, taj kontinent je dio kopna koji je otcijepljen od Azije.

Stanovnici Azije, Afrike i Evrope su jedni s drugim trgovali i miješali se međusobno. Za kontinent Ameriku samo su toliko znali da postoji na licu zemlje, ali pošto nisu znali gdje se ona nalazi, te godine, tj. 899. (1493/94) kralj Španije, Ferdinand i njegova žena Izabela pomogli su Đenovljaninu kapetanu Kolumbu da pronade taj kontinent.³³ Te godine krenuo je iz zaljeva grada Palca, koji se nalazi u Španiji, sa tri lađe, u pratnji devedeset mornara i trojice kapetana. Ploveći morem oko godinu dana, otkrio je mnoge nepoznate otoke spomenutog kontinenta, pa se vratio u spomenuti grad. On je taj kontinent nazvao Indijom.

Poslije njega je jedan čovjek po imenu Amerigo iz Italije otputovao tamo, pa je otkrio još jednu stranu toga kontinenta. Pošto je on u svom Putopisu opisao svoje putovanje, taj kraj i osobine te zemlje, i pošto je s tim svojim Putopisom upoznao svijet, to se po njemu i prozvala Amerika. U tu zemlju prije Španjolaca nijedan narod Evrope nije dospio. Iza toga su Francuzi, pa Englezi i ostali poneki kraj otkrivali i zauzimali. Oni su slali pripadnike svoga naroda u te krajeve i tamo ih naseljavali i te krajeve izgrađivali i kultivirali.

Da se vratimo temi: Za vrijeme dok je Jahja-beg bio sandžak-beg Bosne nije bilo nikakvih značajnih događaja ni napada na nju. Jedino je islamska vojska godine 900. (1494/95) upala u pokrajinu Dalmaciju sa skadarske strane i oplijenila je.

³³. Amerika je kao kontinent otkrivena 1492. godine.

Spomenuti sandžak-beg je u gradu Sarajevu, u mahali u narodu poznatoj kao Ćurčića mahala, podigao lijepu džamiju sa kamenom munarom. Za njeno izdržavanje je uvakufio nekoliko mukata. Ta mahala se i danas, u službenim spisima, vodi po tom čuvenom imenu.

Prema pouzdanim kazivanjima, spomenuti Jahja-paša bio je odlučio da pred džamijom, koju je podigao, postavi kao prijeko potrebnu i jednu česmu. Međutim, uslijedilo je njegovo smjenjivanje s položaja. Kada je došao u Bosnu Firuz-beg, koji je postavljen na njegovo mjesto, pa kada su se sastali i porazgovarali, Jahja-paša rekao je: "Žao mi je što nisam stigao da uz džamiju, koju sam podigao, postavim i česmu koja je prijeko potrebna i što nisam potpuno dovršio taj moj hajrat." Firuz-beg mu je odgovorio: "I ja imam namjeru u ovom gradu podići neke hajrate, ako Bog da, od pitke vode, koja će biti provedena do mojih vakufa koje ću podići, jedan rukavac vode dat ću dovesti do tvoje džamije, u ime Boga." Ovim obećanjem mu je ispunio srce.

Spomenuti Jahja-beg je kasnije, stjecanjem položaja vezira, postao Jahja-paša. Imao je dvojicu sinova: stariji je bio Mehmed-paša Jahjapašić i mladi Kučuk Ali-beg.

FIRUZ-BEG

Godina 901. (1495/96)

(Od 902. godine (1496/97) na položaju velikog vezira Ahmed-paša Hercegović. Spomenuti Ahmed-paša Hercegović je sin hercega Stjepana. Godine 874. (1469/70) primio je islam i dobio ime Ahmed. Odgojen je na carskom dvoru i ušao je u carsku svitu. Zbog vjernosti i sposobnosti napredovao je, pa je stigao do položaja velikog vezira. Oženio se kćerkom sultana Mehmeda Fatiha, sultanijom Fatimom, koja mu je rodila dva sina: Mehmeda... i dvije kćeri. Smijenjen.

Od godine 903. (1497/98) na položaju velikog vezira Ibrahim-paša, sin Halil-paše. On je umro.)

U hronikama nije napisano da je, za vrijeme dok je Firuz-beg bio sandžak-beg Bosne, bilo kakvih ratova, upada akindžija ili napada.

Dok je bio sandžak-beg Bosne on je u gradu Sarajevu, u mahali koja se službeno vodi pod imenom "Hubjar-agina mahala", podigao jednu visoku i lijepu medresu. Da bi medresa imala prihode, sagradio je jedan vrlo veliki čifte-hamam, iza današnje čaršije sarači i atari, pa je njegovu zakupninu i prihode mukate od magaze i dućana oko njega uvakufio i odredio u korist te medrese.

Podigao je i jednu česmu, koju je obećao svome prethodniku Jahja-paši da će podići pred njegovom džamijom. Jedan krak pitke vode, koju je doveo sa Sedrenika, do nje je proveo.

Mahala u kojoj je sagrađena ta medresa u narodu je prozvana mahala Medresa. Spomenuta medresa je odavno srušena i nestala. Danas se samo primjećuju njeni tragovi.

Što se tiče hamama, on je nedavno bio u dobrom stanju. Još su živi ljudi koji su ga takvog upamtili. Iza toga, pošto zakupnina nije bila dovoljna za njegovo održavanje, prestao je raditi i stoga je postao podložan rušenju, a sada je ruševan više od dvije trećine.

SKENDER-BEG

treći put

Godina 904. (1498/99)

(Mesih-paša, veliki vezir od 905. godine (1499/500). Umro je na taj način što ga je pogodio kamen koji je iskočio iz skladišta municije zapaljenog na Galati.

Od 907. godine (1501/02) Hadim Ali-paša. Smijenjen. Od 909. godine (1503/04) po drugi put Herceg-zade Ahmed-paša. Smijenjen.)

U to vrijeme je uzvišeni sultan razmatrao mogućnost da od mletačkog kralja (dužda) uzme tvrđave Inebahti, Mutun i Kroju. Ali, Bosanski vilajet je blizu Franaka i Ugara. U slučaju da se tamo zarati, bilo je najvažnije Bosanski vilajet osigurati od neprijateljskog napada, pa je razmišljao da pronade odgovarajućeg valiju za osiguranje spomenutog vilajeta. Spomenuti vezir Skender-paša tokom vremena postao je poznat po odbrani granica. Dugo je bio valija i ulagao je sve snage da Bosna postane čvrsta kao Aleksandrov bedem, a poznao je i prilike u tom kraju. Budući da je sam zamolio da se razriješi vezirske dužnosti i da ga umirove, spomenutog vezira su te godine postavili za valiju Bosne.

Kad je došao u Bosnu, sakupio je bosanske junake, pa je zaratio protiv Radine, koja je bila pod vlašću Mlečana. S Božijom pomoći pobijedio je i opustošio mnoga izgrađena i poznata mjesta i naselja i vratio se s velikim ratnim plijenom. Jednu petinu od toga je poslao caru. (Ovom prilikom izvršio je napad na kasabe Zadar i Nin, pa kada ih je potpuno oplijenio, vratio se preko Ostrovice, pa je i tu pokrajinu pregazio i povukao se s velikim ratnim plijenom.)

Sultan je bio jako obradovan ovom veselom viješću, pa je Skender-paši poslao jedan mač i kaftan, naredivši mu da ponovo izvrši upad na neprijateljsko područje. On je odabrao pet stoti-

na junaka od raspoložive vojske, i krenuo na ćesarevu zemlju. Oko dvadeset dana ju je plijenio i harao. Iza toga pošao je na Franke, pa kada je došao do rijeke Ak su³⁴ (Ta rijeka je u Veneciji poznata pod imenom Taljamento.), stanovnici tih krajeva su ga dočekali sa počastima i poklonima. Odatle, deset dana hoda udaljenosti, u unutrašnjost je brzo prodro i sva mjesta na koja je naišao opljačkao, poharao i imovinu im odnio.

Potom je došao do jedne rijeke, koja je imala mnogo kanala. (To je rijeka, zvana Dolina,³⁵ sa mnogo rukavaca. Grana se na sedam dijelova i vjerovatno je to rijeka Isonco.) Spomenuti paša je teškom mukom prešao tu rijeku i stigao do Venecije. Ali, grad Venecija je u vidu otoka i nije se nikako moglo do nje doći. Zbog toga nije imao drugog izlaza nego da se vrati. Poplijenio je sva sela i kasabe na koja je naišao i pokupio roblja lijepog kao vila. Vrijednost svakog pojedinog bila je kao harač cijelog jednog vilajeta.

Kada je izbio na obale rijeke Doline, ona je bila nadošla zbog velikih kiša, a njena okolna polja je potopila voda, pa je postala velika kao more. Nevjerenici su na tom mjestu postavili zasjede i osmatrali puteve kuda će naići islamski junaci. Spomenuti paša stupio je s njima u borbu i Božijom pomoći pobijedio. Prešao je ono poplavljeno polje, što je bilo kao more, i kad se vratio na rijeku Taljamento zatekli su je da je i ona bila nadošla, a nevjerenici su i ovdje postavili zasjede. Hrabri paša naredio je da se poubijaju svi odrasli zarobljenici koje su njegovi vojnici držali. Ostali su samo dječaci i žene. Napali su nevjernike koji su čuvali prolaze, pa su ih brzo savladali, i tako preko rijeke sigurno prešli. Pošto su još, u tim krajevima, oko osam dana harali, vratili su se u Bosnu s nebrojenim ratnim plijenom. Ono što je bilo najrjeđe u tom plijenu odvojeno je za sultana kao njega dostojno, između ostalog i dvije stotine pristalih mladića. To je prispjelo prije osvojenja Inebahti i primljeno je kod sultana sa najvećim zadovoljstvom.

34. Ak su - Bijela rijeka, Bijela voda.

35. To je rijeka Soča.

Godine 907. (1501/502) od tvrđave Jajce pa do tvrđave u Madarskoj, osim tvrđave Lofče (to je Golhisar³⁶ na dva sata hoda od tvrđave Jajce), nije ostala nijedna tvrđava niti koje selo da nisu porušeni. Sve je to nestalo pod mačevima boraca za vjeru. Hrana za tvrđavu Jajce držala se u tvrđavi Lofče. Da bi je sačuvali od napada islamske vojske, običavali su slati u nju nekoliko hiljada naoružanih nevjernika. Na ovaj način je tvrđava bila dobro snabdjevena potrebnom opskrbom i osigurana ratnom opremom.

Pošto su ugarski nesretnici, uz pomoć te dobro utvrđene tvrđave, odlazili da pljačkaju sela i kasabe muslimana, to je bosanski sandžak-beg, spomenuti Skender-paša, smatrao za svoj dug osvojenje te tvrđave. Najprije je poslao, kao lahku prethodnicu za osvojenje tvrđave Lofče, preko dvije hiljade pješaka spremnih da ruše kule i obaraju zidove, i oko hiljadu naoružanih konjanika pod komandom svoga sina Mustafa-bega, koji je pošao da silom osvoji tvrđavu Lofče. On je, kao grom iz vedra neba, iznenada izbio pred tvrđavu i bez čekanja ju je zauzeo zatvorivši prolaze jajačkog grada. Time je olakšao osvajanja tog teško osvojivog grada. Tako je, po savjetu svog uvaženog oca, postupio Mustafa-beg.

Ali, tvrđava Lofče bila je sagrađena na blatnjavom i barovitom mjestu. Pošto se bez mosta nije moglo proći ni iz kuće u kuću, borci su, da bi za vrijeme opsade olakšali vrlo težak pristup, navukli velike količine drva i zemlje, te rupetine popunili i na taj način otvorili sebi put do tvrđave, pa navalili na nesretnike i svojim munjevitim mačevima ih rasturili. Ovi junaci su, sa svih strana, izbili na kule i zidine i sa neprijateljem se borili prsa u prsa. S Božijom pomoći zauzeli su tvrđavu. Neke posade su pobili, a neke zarobili. Da bi opametio tu zabludjelu vojsku, isjekao je uši onih izginulih, nanizao ih na konac i poslao ocu.

Junaštvom i pametnom strategijom zauzeo je i tvrđavu Prusac. (Ovom prilikom osvojio je i kadiluk Prusac.) Sa velikim ratnim plijenom on se povratio na službu svog uvaženog oca.

36. Golhisar - Jezero

Kada je spomenuti paša čuo da je ugarski kralj Vladislav, godine 908. (1502/503) poslao mnogo ratne opreme i hrane svome bratu Ivanu Korvinu, koji je bio gospodar Jajca, on je opet poslao Mustafa-bega sa četiri stotine junaka. Spomenuti je toliko žurio da je put od pet dana hoda prevalio za samo jedan dan, pa je nevjernike noću iznenadio i razbio. Ratnu opremu, koju su imali, natovario je na kola i sigurno se vratio.

Spomenuti Skender-paša je u to vrijeme bio sandžak-beg Bosne i boravio u kadilucima Rogatici i Sarajevu, te je isposlovao da zemljišta, koja su se na njemu vodila, dobije u vlasništvo, pa ih je pridodao vakufu svog hanikaha, koji je ranije podigao u gradu Sarajevu.

Skender-paša je bio odani sluga sultana Gazi Mehmed-hana, i njegova smrt ga je zatekla na položaju sandžak-bega Bosne.

Godine 888. (1483) kada je Hizr-beg-oğlu Mehmed-paša postao vezir, na njegovo mjesto je on došao za rumelijskog beglerbega, pa je odabrao da bude sandžak-beg Bosne.

Godine 894. (1488/89) postao je vezir kubbe-nišin, pa je oko deset godina bio na tom visokom položaju.

Godine 904. (1498/99) napustio je taj vezirski položaj, s obzirom da je po svom opredjeljenju bio sufija, ali je sve do kraja života, na dostojanstven način, vodio ratove.

Osam godina uzastopno, znači do 912. godine (1506/7) bio je sandžak-beg Bosne. Te godine je život, koji je pozajmljena odjeća, predao onome koji ima pravo na edžel, a ostavio ovosvjetske dužnosti. Neka mu se Bog smiluje.

GAZI HUSREV-BEG, SIN FERHAT-BEGA Godina 912. (1506/07)

(Od 912. godine (1506/07) Hadim Ali-paša po drugi put. Poginuo od "šejtanske ruke", tj. od kizilbaša.)

Na granici Bosne okupilo se mnogo islamske vojske koja je krenula u hrvatsku pokrajinu. Bašbog Borislav bio je hrvatski ban, pa kada je to saznao sakupio je kršćansku vojsku. Kada je na hrvatsko područje ušla islamska vojska, oni su pošli protiv njih. Dvije su se vojske sukobile na mjestu gdje se rijeka Una ulijeva u Savu. Pobijedili su kršćani, i u toj bici je mnogo muslimana izginulo.

Prema kršćanskim hronikama, nevjernici su u ovom ratnom pohodu zauzeli tvrđave Tešanj, Sokol i Kotari. Žitelji tvrđave Tešnja i Sokola, zato što nisu imali municije, predali su tvrđave nevjernicima "na viru", a žitelji tvrđave Kotorište su u borbi savladani. Nevjernici su tu tvrđavu zauzeli godine 818. (1415/16).

Pad tih tvrđava 918. godine (1512/13) i poraz islamske vojske dogodio se u vrijeme uprave spomenutog i vjerovatno je to prouzrokovalo njegovo smjenjivanje sa položaja u Bosni. Postavljen je u Smederevo.

(Godine 914. (1508/09) tvrđava Mutnik, koja se nalazi u blizini Bihaća, bila je pod upravom Ivana Zrinskog.)

HADIM SINAN-BEG

Godina 918. (1512/13)

(Vrijeme vladavine Javuz sultan Selim-hana od 9. šewwala 918. godine (1512/13). Navedeni sultan je sin sultana Bajazida Veli. Došao je na prijesto 918. godine (1512), vladao osam godina. Živio 51 godinu. Zbog toga što je pod svoju vlast uzeo častnu Mekku i svijetlu Medinu, stekao je titulu: "Sluga dvaju časnih harema", a zato što je junački pobijedio perzijskog šaha, nosio je nadimak Javuz. Kada je osvojio Egipat, stekao je naziv "Vladar Arapa i Perzijanaca".

Od 917. godine (1511/12) Ahmed-paša Hercegović, po treći puta. Kodža Mustafa-paša 917. godine (1511/12).)

Spomenuti je neko vrijeme bio sandžak-beg Bosne. Kako je Gazi sultan Selim-han odlučio kazniti kizilbaše, on ga je smijenio sa položaja u Bosni i dodijelio mu beglerbegluk Anadolije.

Kasnije, tj. 920. godine (1514/15) u mjesecu ramazanu, postao je veliki vezir. Na tom visokom položaju poginuo je pri osvojenju Egipta 922. godine (1516/17).

Sultan Selim rekao je: "Osvojismo Egipat, ali izgubismo Sinana, Egipat nije Sinanu ravan." Neka mu se Bog smiluje.

JUNUS-BEG

Godina 919. (1513/14)

(Na položaju velikog vezira Hadim Sinan-paša.)

Spomenute godine Junus-beg osvojio je tvrđave Tijesnu i Sokol, a godine 920. (1514/15) naredeno mu je da ide sa carskom vojskom u ratni pohod protiv Perzije. Krenuo je sa vojnim komandantima iz Bosanskog vilajeta i priključio se carskoj vojsci u mjestu zvanom Mal-Tepe.

Na dan 21. redžeba 921. godine (1. IX 1515) poslani su u Istanbul zarobljenici i glave koje je posjekao Junus-beg. Spomenute godine smijenjen je sandžak-beg Hercegovine Mehmed-beg Isa-beg-zade, a na njegovo mjesto postavljen je Skender-beg Evrenos-zade.

Na dan 8. ša'bana 921. godine (18. IX 1515), došao je u Istanbul ulak od spomenutog Mehmed-bega, koji je smijenjen sa položaja u Hercegovačkom sandžaku, da obavijesti da je on pao pod tvrđavu Klis i da je varoš zauzeo.

Na dan 16. ša'bana 921. godine (26. IX 1515) dato je odobrenje Junus-begu da osvoji tvrđavu Klis.

Na dan 5. ramazana 921. godine (14. X 1515) smijenjen je sa vezirskog položaja Mustafa-beg i postavljen na položaj u Bosanskom vilajetu,³⁷ a spomenuti Junus-beg je pozvan na dvor. Te godine poginuo je veliki vezir Sinan-paša, pa je on umjesto njega postao veliki vezir.

37. Bosna je tada bila sandžak.

MUSTAFA-BEG SKENDER-PAŠA-ZADE

Godina 921. (1515)

Dok je spomenuti bio sandžak-beg Bosne, sagradio je jednu masivnu i lijepu džamiju pod kupolom kraj tekije, koju je njegov otac za života podigao. Budući da je zavija njegovog oca još ranije nastala, to mjesto je, i službeno i u praksi, prozvano imenom njegovog oca. Pošto se i džamija nalazila u toj mahali i ona je prozvana: džamija Skender-pašine mahale, pa je zbog toga bila poznata kao Skenderija džamija.

Prije nego je završio i opremio džamiju, Mustafa-beg je smijenjen sa položaja u Bosni, pa je dovršena iza njega. A dok je bio namjesnik vilajeta zapadnog Tripolisa, uvakufio je zeamet Vesela straža, koji je bio njegov, za tu džamiju i godine 923. (1517) sastavio je i legalizovao vakfiju i poslao mutevelliji.

Dana 18. šewwala 921. godine (26. XI 1515) naredeno je spomenutom bosanskom sandžak-begu i sandžak-begu Hercegovine Skender-begu Evrenos-zade da sakupe hiljadu mladića za janjičare.

Na dan 14. rebiu-l-ewwela 922. godine (17. IV 1516) spomenuti je smijenjen sa položaja u Bosni, a na njegovo mjesto je postavljen sandžak-beg Ćustendila Hasan-beg, sin Davud-paše.

Godine 922. (1516) posjetio je Sarajevo jedan vaiz, sa nadimkom Vaiz Arap, a to je bio Mevlana Muhammed, sin Omera, sina Hamze, čija je domovina Maverai Nehr odakle je spomenuti Hamza odselio. Kada se naselio u Antakiji, taj njegov unuk, spomenuti Muhammed rodio se 869. godine (1464/65). Učio je od učenjaka toga stoljeća, i kada je svoju ličnost ukrasio vrliom znanja, krenuo je u rumelijske krajeve. Držao je predavanja i davao upute na skupovima. Blagodareći njegovom plodnom utjecaju, narod se pridržavao Božijih zapovijedi, a klonio se onoga što je zabranjeno.

Te naznačene godine posjetio je i Sarajevo i u njemu ostao desetak godina. Kroz to vrijeme je svaki dan tumačio Kur'an i držao predavanja. Zahvaljujući njegovom djelovanju mnogo je nevjernika primilo islam.

Za to vrijeme je u Sarajevu u jednoj mahali sagradio mesdžid sa drvenom munarom, a u drugoj mahali džamiju sa kamenom munarom. Mahala u kojoj je bio mesdžid službeno se vodila kao Mulla-Arabi-atik, a u narodu se zvala Mula-Arab-mahala. Mahala u kojoj se nalazila džamija, službeno se nazivala Mula-Arab-džedid, a u narodu se zvala Arapov sokak.

Prilikom povratka uzvišenog sultana Sulejman-hana sa ratnog pohoda u Ugarsku, godine 932. (1525/26) spomenuti učesnik preselio se u Bursu. Tu je počeo graditi jednu veliku džamiju, ali ovo djelo nije mogao završiti. Kad je navršio sedamdeset godina, umro je 4. muharrema 938. godine (18. VIII 1531). Pokopan je u časnom dvorištu džamije koju je sagradio.

HASAN-BEG

Godina 922. (1516/17)

(Od 923. godine (1517/18) vrijeme vezirovanja Junus-paše.)

U skladu sa izdatim fermanom sakupljeno je hiljadu mladića sa janjičare iz pokrajine Bosne i Hercegovine i otpremljeno u carsku vojsku pod komandom Skender-bega Evrenos-zade, sandžak-bega Hercegovine.

Dok je uzvišeni sultan Sulejman-han bio prijestolonasljednik, njegov defterdar Sinan-beg, sandžak-beg Zvornika, podigao je 923. godine (1517/18) jednu medresu u Novom Pazaru. Odlučio je da ovo bude glavni izvor življenja njegovog učitelja i prijatelja Nedžmuddina, sina Mehmedova, određujući mu muderrisluk kao glavno zanimanje u njegovom daljem životu.

Kada je spomenuti hercegovački sandžak-beg Skender-beg Evrenos-zade krenuo sa janjičarskim mladićima u carsku vojsku, na njegovo mjesto je postavljen Mustafa-beg, sin Davud-pašin.

(Prijestolonasljednik Sulejman-han, kao muhafiz Edrene, podnio je izvještaj svome ocu Gazi sultanu Selim-hanu, u mjesecu mu-l-ka'detu 923. godine (novembar 1517), da je poginuo u borbi hadži Mustafa-beg, sandžak-beg Zvornika, kada je ugarski kralj napao na osmanske zemlje. Ovaj izvještaj došao je preko ulaka sultanu, kada se nalazio u Damasku, nakon osvojenja Egipta.)

(U nahiji Novi Pazar srpski kralj Stefan Veliki Nemanjić sagradio je crkvu zvanu Studenica.)

**MIHAL-ZADE
MEHMED-BEG**
Godina 924. (1518)

Spomenute godine, prvoga safera, smijenjen je sandžak-beg Hercegovine Mustafa-beg, a na njegovo mjesto postavljen je Kasim-beg, sandžak-beg Ohrida.

Mehmed-beg je godine 924. (1518) poslao vojsku na tvrđavu Jajce. Iako je svu okolicu oplijenio, nije uspio da tvrđavu zauzme.

GAZI BALI-BEG JAHJAPAŠIĆ

Godina 925. (1519)

(Od 926. godine (1519/20). Vrijeme vladavine sultana Sulejman-hana. Spomenuti je sin sultana Selima. Stupio na prijesto 926. godine (1520). Vladao 48 godina. Živio 74 godine. Uspostavio nove zakone, zato je stekao naziv Kanuni - Zakonodavac.)

Gazi Bali-beg određen je da upadne na područje Hrvatske 926. godine (1520). U mjesecu redžebu godine 927. (juni 1521) Gazi Bali-begu je fermanom naloženo da odmah s velikom vojskom krene na opsjedanje tvrđave Beograd da sa tamošnjim žiteljima stupi u otvorenu borbu i da ih na taj način opameti. On se, saglasno uzvišenom fermanu, na sremskoj strani, sa vojskom Smederevskoga sandžaka priključio glavnini carske vojske na dan 10. ša'bana 927. godine (16. VII 1521), a Gazi Husrev-beg, sandžak-beg Smedereva, već je bio prišao glavnini carske ordije.

Kada je veliki vezir Piri Mehmed-paša opsjeo tvrđavu Beograd i počeo je tući iz topova, sultan Sulejman-han se sa svojom vojskom spustio na Carevo brdo u blizini tvrđave i, prije nego što je otpočela bitka za tvrđavu, poslao je Ahmed-pašu, beglerbega Rumelije, da osvoji tvrđavu Šabac, koja se nalazi blizu tvrđave Beograd. (Pod tvrđavom Bugurdelen misli se na tvrđavu Šabac, koja se nalazi na obali rijeke Save. Kada se sultan Mehmed-han Fatih godine 861. (1456/57) vratio sa opsjedanja tvrđave Beograd ne osvojivši je, naredio je smederevskom sandžak-begu Šaban-begu da sagrađi navedenu tvrđavu Bugurdelen da bi tako pritijesnio tvrđavu Beograd. Bila je u islamskim rukama oko pet godina, a potom je zauzeta od kralja. Eto, ovog puta, zahvaljujući požrtvovnosti rumelijskog beglerbega Ahmed-paše, opet je došla u sastav islamskih tvrđava. Nakon što je spomenuti Šaban-beg sagrađio navedenu tvrđavu, to su joj nevjernici Srema i Zvornika, vežući ime tvrđave za njenog osnivača, dali ime Šabac.)

Nakon što je osvojena tvrđava zajedno sa njenom skelom, uzvišeni sultan je sa nešto vojske, pošao na Šabac i preveo vojsku preko rijeke Save na sremsku obalu, a potom se s vojskom, sa one strane rijeke Save, naspram Beograda, spustio u sremsku ravnici i otuda, preko rijeke Save počeo tući tvrđavu Beograd. Najzad je dozvolio da se Srem, uzduž i poprijeko, oplijeni i tako su borci došli do velikih dobiti.

Gazi Bali-beg se, na sremskoj strani, spojio s beglerbegovom vojskom. Sa oko šest-sedam hiljada vojnika osvojene su tri tvrđave. (Pod te tri tvrđave misli se na: Maricu, Kulolić i Zemun.)

Na dan 19. ša'bana 927. godine (25. VII 1521) - prešlo je preko rijeke Dunava na Sremsku stranu mnogo nevjernika, tako je glasilo obavještenje koje je primljeno.

Gazi Bali-beg našao se sa sultanom i predložio mu: "Da napravimo prepad na skelu!" I dobivši dozvolu, te noći pošao je na skelu. Kada je na dan 23. ša'bana 927. godine (29. VII 1521) došao do skele, saznao je da ta vijest nije bila tačna. Jurnuo je na jednu tvrđavu i razbio mnogo neprijatelja, a sedamdeset-osamdeset ih je poslao kao zarobljenike. Šesterica su bačeni zvijerima da ih razderu, a ostatak je pogubljen pred ratnim vijećem. Iza toga je spomenuti emir došao na tvrđavu Slankamen, ali nevjernici nisu mogli ostati, nego su pobjegli, a tvrđavu ostavili praznu. Spomenutom emiru naredeno je da zaposjedne tu tvrđavu i da čuva prolaz.

Posljednjeg dana ša'bana 927. godine (početak augusta 1521) došao je ulak od spomenutog emira beogradske vojske, preko koga je on izvijestio da je kralj naredio da se pripreme splavovi, a da će on, sigurno, poslati mnogo oružja i opreme kao pomoć Beogradu.

Na dan 6. ramazana 927. godine (10. augusta 1521) spomenutom emiru navedeno je da od nevjernika pohvata uhode, pa je na dan 19. ramazana 927. godine (23. augusta 1521) njegov ulak doveo sedmericu takvih zarobljenika. (Tu sedmericu zarobljenika je Bali-beg zarobio prilikom napada na Požegu.)

Na dan 23. ramazana 927. godine (27. augusta 1521) ponovo je došao čovjek i donio pet glava i doveo šestericu oklopnika. I oni su pogubljeni pred ratnim vijećem.

Veliki vezir Piri Mehmed-paša, Ahmed-paša i Mustafa-paša, koji su opsjedali beogradsku tvrđavu, tukli su je iz topova pa su na nekim mjestima kule srušene. Kada su na juriš osvojili varoš, koja je bila izvan tvrđave, nevjernici su se povukli u utvrdnu tvrđavu Nebojša. Po naređenju sultana iskopani su hendeci sa sve četiri strane tvrđave, pa pošto su napunjeni barutom, naređeno je da se spale. Nakon toga, 27. ramazana 927. godine (31. augusta 1521) osvojena je tvrđava Beograd.

(U ovom pobjedonosnom ratnom pohodu akindžijski odredi nastupili su sa dva krila. Jedan odred pod komandom Ali-bega Mihal-oğlu, povučen je iz pokrajine Vlaške i naređeno mu je da plijeni krajeve Erdelja i Temišvara. Drugi odred, pod komandom Hasan-bega, sina Omer-begova, određen je da s carskom ordijom plijeni sela i kasabe, koja su se nalazila u nepouzdanjoj okolini. Zarobili su mnogo djevojaka lijepih kao hurije, vilinskog izgleda, lica kao planeta Jupiter, toliko da im broja nema. Spomenute tvrđave u okolini, koje su akindžije opljačkale, nevjernici su ostavili prazne i razbježali se.

Njihovi manastiri i crkve pretvoreni su u mesdžide i u njima je obavljena hutba u slavu sultana.

Tvrđava Beograd priključena je sandžaku Smedereva.)

Na obostrani zahtjev izvršena je zamjena tako što je danom 6. šewwala 921. godine (13. septembra 1515) Smederevski sandžak dat Gazi Bali-begu, sandžak-begu Bosne, a Bosanski sandžak-begu Gazi Husrev-begu, sandžak-begu Smedereva.

Vojsci je dat dopust, a car se vratio u Istanbul.

Gazi Bali-beg podigao je jedan mesdžid s drvenom munarom u jednoj sarajevskoj mahali. Zbog toga se i danas ta mahala naziva imenom spomenutog, a tako je poznata i u narodu.

U vrijeme dok je bio beglerbeg Budimu, s titulom paše, pošto je osvojio tvrđavu Ostrogon, umro je 950. godine (1543/44) i došao Bogu na istinu. Pokopan je na Bali-pašinom mejdanu.

PONOVO GAZI HUSREV-BEG, SIN FERHAT-BEGA

6. šewwala 927. godine (9. IX 1521)

(... Vrijeme vezirovanja Piri Mehmed-paše.) (Od 929. godine (1522/23) veliki vezir Šahindži Ibrahim-paša. On je carski zet. Porijeklom je iz Evrope. Loza mu se veže za Janka Marijana, graditelja starog istanbulskog zida. Pugubljen je.)

(Od 942. godine (1535/36) Delvinali Ajas-paša. Umro. Porijeklom Arnaut. Ostavio iza sebe više od dvadesetero djece. Hroničar Hajrullah-efendija kaže da je spomenuti Skadranin. Iza njega ostalo je više od 120 potomaka.)

(Od mjeseca zu-l-ka'deta 946. godine (mart 1539) Lutfi-paša. Skinut s položaja i penzionisan. Porijeklom Arnaut.)

(Od 947. godine (1540) Hadim Sulejman-paša. Smijenjen.)

Spomenuti je došao u Sarajevo sa bosanskom vojskom, koja je učestvovala pri osvajanju Beograda. Godine 927. (1521) u proljeće je krenuo da povrati tvrđave: Tešanj, Kotarište i Sokol koje su bili zauzeli nevjernici, dok se spomenuti nalazio prvi puta na položaju sandžak-bega Bosne. Sve ih je silom ili predajom "na viru" zauzeo.

Na granici Bosne, uz tvrđavu Skradin, uz morski zaljev na hridi, na tijesnom prostoru na koji bi se jedva mogle smjestiti tri kuće, vrlo male i uske, nalazilo se oko dvjesto odmetnika nevjernika. Stalno su uznemiravali muslimane. Zbog toga je sandžak-beg Hercegovine Mehmed-beg, brat Ahmed-paše, poslao svoga vojvodu junačkog Bektaša sa nekoliko vrijednih ratnika graničara, sredinom 928. godine (1521/22) da zauzmu tvrđavu Skradin. Dok su se spremali za osvojenje i htjeli zauzeti tvrđavu, vojvoda Bektaš saznao je da nevjernicima stiže jedan odred u pomoć. Zašli su u zasjedu, i čim im se pružila prilika, navalili su na njih. Okršaj je bio toliko žestok da su im se i meleki s nebesa

divili, i Božija pomoć je bila saveznik pa su nevjernike rastjerali, a potom su, osvojivši tvrđavu, postigli svoj cilj.

O ovom radosnom osvojenju spomenuti Mahmud-beg podnio je izvještaj sultanu. Časni sultan bio je na putu da osvoji Rodos, pa je taj izvještaj primio preko posebnog, za to određenog čovjeka, u ponedjeljak 19. ša'bana 928. godine (14. VII 1522).

Kada je koncem 928. godine (oktobar 1522) časni sultan osvojio otok Rodos, križari koji su na njemu bili razišli su se po Kritu, Veneciji, Malti, Italiji i tamo molili za pomoć da se kršćani dignu na odmazdu. Da bi protiv muslimana nastupili složno, papa je poduzimao mnogobrojne pothvate i poduzimao žestoke napade s mora i na Bosnu i na Dalmaciju, koje spadaju u osmanske zemlje.

Gazi Husrev-beg je uputio podosta vojske na tvrđavu Jajce godine 921. (1515/16), ali nije uspio da je osvoji. To se vidi iz kronika jednog kršćanina po imenu Dragutin (a to je zabilježeno i u Klaićevoj historiji, ali je zapisano da je to bilo 930. godine (1523/24).)

U to vrijeme je francuski kralj Fransoa, u svojim osvajačkim pohodima na Italiju, između ostalog, poražen i u Bici kod Savoje gdje ga je zarobio španski kralj Šarl Kana³⁸ te je u Madridu bačen u tamnicu.

Zbog toga je majka spomenutog Fransoa, kraljica Savoje, godine 932. (1525/26) uz molbu da joj Carevina pomogne da sina oslobodi iz zatvora, posredstvom izaslanika koga je uputila preko Bosne Dvoru, poslala jedan skupocjen rubin, jedan pojas izrađen od zlata, dva konja najbolje francuske pasmine i stotinu petnaest hiljada franaka, a to je približni iznos od hiljadu pet stotina kesa, da se podijeli dostojanstvenicima Dvora. Iako je posao ovog izaslanika držan u tajnosti, nije se moglo sakriti da to ne dozna austrijski kralj Ferdinand, brat navedenog španskog kralja Šarla Kana. On je odmah poslao desetericu svojih ljudi koji su ga smaknuli u unutrašnjosti Bosanskog sandžaka i sve poklone, koje je on čuvao, uzeli. Ovakav čudan postupak

³⁸ Karlo Peti Habsburgovac (1519 - 1558).

Austrije, koji odudara od časti i ugleda jedne države, svako je osuđivao. Pristalice spomenutog Šarla Kana ovo nisu uzimali na sebe i praveći se da ništa o tome ne znaju, nastojali su da to prebace na Bosance i njihovu pohlepu i sa sebe skinu odgovornost. Ali, provjeravanjem slučaja objelodanilo se da su to učinili Austrijanci.

U to vrijeme časnii sultan krenuo je da osvoji tvrđave Budim i Peštu, koje su ugarska prijestonica. On je poslao kao prethodnicu velikog vezira Ibrahim-pašu, sa velikom vojskom, pa se on zaustavio kraj rijeke Dunava, u blizini tvrđave Zemun, gdje su se ulogorili. (Te godine naredeno je sandžak-begu Bosne da, prema ustaljenom običaju, sa jakim vojnim odredima, upadaju i plijene područja austrijske Hrvatske, da se priključe glavnini carske vojske kod Beograda.) Na dan 23. ramazana 932. godine (3. VII 1526), bosanski sandžak-beg Husrev-beg, sin kćerke preminulog sultana Bajazida, koji je imao dobro opremljenu vojsku sastavljenu od vrlo hrabrih junaka, svojih ljudi i spahija Bosanskog i Hercegovačkog sandžaka, zaustavio se blizu carske ordije, pa su odatle krenuli i spustili se blizu tvrđave Slankamen.

Ova tvrđava nalazi se na mjestu gdje rijeka Tisa, koja teče od ruske strane, utječe u rijeku Dunav. Dok se on tamo odmarao sa svojom vojskom, prispio je i uzvišeni sultan. Glavnini carske vojske priključio se i smederevski sandžak-beg Bali-beg Jahjapašić, jedan od iskusnih stratega, sa oko hiljadu svojih i očevih ljudi i četiri hiljade naoružanih oklopnika iz Smederevskog sandžaka.

Uzvišeni sultan odredio je Gazi Husrev-bega u zaštitnicu, a Gazi Bali-Bega kao prethodnicu.

Gazi Husrev-beg osvojio je jednu malu tvrđavu zvanu Ilok i otuda doveo šestericu nevjernika. (Tvrđava Ilok nalazi se na južnoj obali Dunava.) Odatle su krenuli da osvoje tvrđavu Varadin i stigli tamo. (Varadinska tvrđava se također nalazi na južnoj obali rijeke Dunava.)

Na dan 6. šewwala 932. godine (16. VII 1526) izdato je naredenje sandžak-begu Bosne Husrev-begu i Mehmed-begu

Mihaljeviću da upadnu na obale Dunava sa varadinske strane, a na dan 17. šewwala (27. VII 1526) osvojena je tvrđava Varadin.

Za ovo osvojenje svim rumelijskim bezima koji su imali ispod četiri stotine akči prihoda, darovane su svečane odore i po dvadeset hiljada akči. Onima koji su imali prihode veće od toga, kao npr. zborničkom sandžak-begu Sinan-begu darovana je svečana odora i trideset hiljada akči.

Odatle su se podigli i, idući konak po konak s velikom vojskom, prešli su rijeku Dravu. Te je noći islamska vojska napravila slavlje. I kao da se sa devet nebasa na jedno mjesto spustilo na hiljade zvijezda, tako je sve bilo osvijetljeno kao u po bijela dana. Odatle su krenuli i pješke prešli u blizinu jezera Krajišće, na donjoj strani Blatnog jezera, gdje je postavljen most. (Jezero Krajišće nalazi se u blizini Mohačkog polja, danas se ono zove Blatno jezero.³⁹) Potom je veliki vezir i rumelijska vojska, a zatim vojska svih sandžaka, marširajući presjekla podnožje planine i otišla u pravcu mjesta zvanog Jačkala, na kraju polja. Kada je uzvišeni sultan došao do visokog brijega, nazvanog Carski brijeg u Mohačkom polju, pošao je pješice, uspeo se na brdo i sjeo na jednu stolicu.

Tada je veliki vezir Ibrahim-paša rasporedio odrede rumelijske vojske na svoja mjesta. Kada je lično došao pred stolicu na kojoj je sjedio sultan, onda su pozvani krajiški emiri i dat je ferman da se održi savjetovanje.

Po carskom naređenju razaslati su čauši emirima. Prvi je došao sandžak-beg Bosne Gazi Husrev-beg, pa mu je naređeno da se ispenje na brežuljak.

Stojeći na nogama, zajedno sa ostalim vezirima pred sultanom, Ibrahim-paša se obratio neposredno Gazi-Husrev-begu, rekavši: "Vi ste emiri na granici, naš sultan želi da se sa vama posavjetuje. Eto, to je Mohačko polje, još nema ni traga od neprijatelja. A šta sad?" Husrev-beg će na to: "Moj padišahu, mi se savjetujemo sa iskusnim poznavaoocima graničnih pitanja, a po svom

39. To je očito greška, jer se Blatno jezero nalazi preko 100 km sjeverno od Mohača.

nahodenju ništa ne preduzimamo. Ako je ferman, mi ćemo doći da se posavjetujemo i uzvišenom sultanu ćemo dati odgovor." Na to će car: "Dodite ovdje svi koji ste učestvovali na tom savjetovanju."

Gazi Husrev-beg, sa mjesta gdje se nalazio, obratio se po imenu jednom svom agi, koji je stajao niže njega, rekavši: "Idi brže, naredio je naš sultan da dođu na savjetovanje: Kodža alajbeg, Kara Osman, Mehmed-subaša, Adl Tuče i Balaban-čeribaša."

Samo što je njegov čovjek otišao, pojavio se veliki junak zvan Adl Tuče. To je jedan pustinjač, koji sve što ima nosi uza se: štit na leđima, crvena kapa na glavi, prekrivač u terkiji, prosijed ljudeskara, obrijan ali brkat, brkovi mu izviruju ispod kape kao dvije krvave strijele. Gazi Husrev-beg ga je pozvao i on je došao: "Dodi Adl Tuče, naš sultan tražio je da se dogovorimo." "Ima li ovdje kakvo drugo savjetovanje osim o borbi, mene je poslao do vas Kodža alajbeg", odgovori Adl Tuče. Na to će Husrev-beg: "Neprijateljski su odredi viđeni, naša prethodnica stupila je u borbu. Dodite, nadite se pod svojim zastavama i alaje od glavnog udara držite po strani."

Na to je on podbo svoga konja i otišao svom odredu. U taj čas doveden je od Gazi Bali-bega jedan uhoda, koji je izvijestio: "Nevjernici upravo dolaze, vide se naprijed konjanici koji se spuštaju kroz klanac u polje, a po uzvisinama i zaravancima pojavljuju se tu i tamo zastave nevjernika."

Uzvišeni sultan izgubio je strpljenje i mir poslije onakvog postupka Adl Tučea i vijesti koje su stigle od Bali-bega. Odmah je sišao sa brijega i uzjahao konja. Odredio je čauše koji će spriječiti glavni napad i naredio da se alaji drže na odstojanju od glavnog udara. Onda je lično, sa desetak ljudi iz svoje pratnje, zajedno sa Ibrahim-pašom, podigao ruke i izgovorio: "O moj Bože. Ti si jedino kadar i moćan. Ti moj Bože! Tebi pripada i uprava i pobjeda. Ti si milostiv. Ti si zaštitnik. Ne ožalosti jednu skupinu Muhammedovih sljedbenika, koji su nemoćni i ne obraduj, Bože, dušmanina nevjernika!" Tada su islamski vojnici vidjeli da su se iz njegovih očiju prolile suze i čuli su jecaje. Kada

su to ugledali, u hipu su sjahali s konja, poput jesenjeg lišća kada pada s drveća. Licem su pali po zemlji i suze lili, ali nije bilo nikakve sumnje da su dobrovoljno odlučili da svoje živote žrtvuju.

I veliki vezir Ibrahim-paša je vrlo vješto pridobio vojnike, dajući im mnoga obećanja i razne milosti sultana, kojima će ih se on sjetiti. Najedanput su svi postali jednodušni i pohitali da što prije žrtvuju i dušu i tijela. Kada su ta obećanja i dova izvršeni, Ibrahim-paša je, vođen carskom dovom, odabrao poseban odred kao prethodnicu, a uzvišeni sultan došao je u carski šator i tu ostao. Izdat je ferman: Svi ostali odredi moćne i sretne vojske će iznenada, kao nebeska munja i nagla bujica, jurnuti ravno na nevjernike. Od zvukova bubnjeva, zvona, zurni, glasova ljudi, mjaskanja konja i vijenja zastava, neprijatelju je žuč pucala. Tako su bili zbijeni konj do konja, čovjek do čovjeka da ih nije bilo moguće izbrojati. Dok su tako polahko marširali, ispred njih pojavila se nevjernička vojska poput crnog oblaka i snažnog vjetrova i brzo se primicala.

Zabludjeli, zvani Tumribad, a koga neki historičari bilježe kao Papas, a neki pod imenom Parmi(?) ima, po vlasti koju obnaša, popovski položaj.

Među sobom ga zovu Bašbog. Po svom krivom uvjerenju, zanemarivao je ovaj svijet i bio je poznat pod imenom Alšpek(?), tj. kalender, a narod ga je zvao brat. Taj nevjernik sastavio je vojsku od više hiljada.

Veliki vezir nije obraćao pažnju na izginule ljude i konje, koji su pali od tanadi ispaljenih iz teških topova i pušaka, koji su se nalazili ispred alaja.

A Ali-beg i bosanski sandžak-beg Husref-beg stalno su navlaživali sa svojim sandžačkim vojskama, štiteći pozadinu, tako da se odredima vojnika za tren oka nije znalo ni za trag. Tada su odsjekli i kraljevu glavu i poslali je sultanu. Odmah su je natakli na koplje, ispred su išli izvikivači, pronoseći je kroz svu vojsku.

S Božijom pomoći nevjernik je potpuno uništen. Toga dana, do prvog sutona, na bojištu više nije bilo ni jednog neprijatelja

na nogama. Bježeći, nevjernici su stigli do poznate "Kraljeve ćuprije" na kraju Polja, mjesta poznatog po tome što je močvarno. U stisci, većina ih se podavila u blatu i, u smrtnom strahu, svoje duše predala paklenim mučiteljima. Kada je bojište opustjelo od nevjernika, pala je večer, pa se trebalo i odmoriti. Izdato je naređenje da svako konači tu gdje se zatekne. Božijim davanjem, te noći je padala tolika kiša da niko nije mogao zakonačiti pod šatorom. Svi su do zore ostali na konjima. Zorom su ugledali leševe nevjernika, razasute na sve strane. Pomakli su se za jedan do dva konjska mejdana. A onda je postavljen veliki sultanov šator, kao i ostali šatori islamske vojske. Ispred velikog carskog šatora postavljen je ukrašen carski prijesto, gdje su dolazili veziri, ugledni mirimirani te ostale istaknute starješine islamske vojske i čestitali na ovoj pobjedi.

Veliki vezir Ibrahim-paša je posebno počašćen da poljubi prijestolje. Sultan je naredio da mu se na glavu stavi ukrašena čeljenka i da se posebno odlikuje. I ostali veziri i emiri, svaki prema svome položaju, nagrađeni su počasnim odorama i brojnim odlikovanjima.

Udaralo se u bubnjeve, pisale se fethname na bogomštićene krajeve.

Od neprijatelja je, u korist države, zarobljeno trista topova, haubica i ostale ratne opreme. Izdato je carsko naređenje da se privedu svi zarobljeni nevjernici. Odmah je privedeno preko četiri hiljade tužnih nevjernika vezanih ruku. Između njih su ostavljena samo četiri nevjernika da se ispitaju, a ostali su posjećeni.

To konačište bilo je puno leševa, od čijeg zaudaranja je islamska vojska bila na mukama, pa su odmakli za još jedan konak.

Taj dan je uzvišeni sultan dozvolio akindžijama i ostalim vojnicima da vrše upade na neprijateljsko tlo. Izdvojili su se u odrede i krenuli na razne strane. Svaki dan je odlazilo i vraćalo se po pet do deset buljuka, plijeneći bližu i dalju okolicu dokle je god bilo gradova, kasaba, sela i malih naselja. Mnogobrojnim plijenom, kao što su: lijepe djevojke sa plavim kosama, stasiti dječaci i mladići, srebreni vrčevi i bokali, srebrene tepsije i svijećnjaci,

islamski su se vojnici obogatili. Ovo je jedna od najvećih islamskih pobjeda.

Od 2. zu-l-hidždžeta godine 932. (9. IX 1526) odmarali su se još tri dana na Mohačkom polju, gdje su obavljani i svi poslovi.

Četvrtog navedenog mjeseca veliki vezir krenuo je sa svojom bezbrojnom vojskom prema Budimu. Kad je došao do konačišta Kadvar(?), stigla su dva-tri nevjernička povjerenika s ključevima Budima i Pešte i zatražili predaju "na viru". Držeći se pravila: "Oprost je zekât na pobjedu", prihvaćena je predaja "na viru". Poslani su ljudi sa njima i pošli su prema Budimu.

Na dan 13. zu-l-hidždžeta (20. IX 1526), po dolasku islamske vojske u polje pod Bužimom, i muško i žensko iz tvrđave, sa obješenim keceljama i krpama o vratu, padali su po zemlji, iskazujući pokornost i poniznost. Tada je strogo upozoreno da se neće nanositi šteta imovini nevjernika, niti će se dirati njihove porodice.

Sutradan je uzvišeni sultan došao da razgleda tvrđavu. Zaplijenio je mnogo kraljeva novca, njegove svečane odore i dragocjenosti. Tu je sultan ostao punih deset dana i tada su priređivane velike gozbe. Podijeljeni su carski darovi izvođačima igara i zabava, carskim nedimima i sviračima. (Kada je osvojena tvrđava Budim, bila je data vladaru Erdelja Janošu, sultanovom vazalu. Pošto nakon njegove smrti njegov sin Stepan nije mogao njome upravljati, 7. džumade-l-ula 948. godine (29. VIII 1541) uprava nad Budimom dodijeljena je Sulejman-paši. Postavljeni su kadije i hatibi.) Nakon toga se uzvišeni sultan idući obalama rijeke Dunava, vratio u Istanbul.

Gazi Husrev-beg je postavio zasjedu jednom nevjerniku po imenu Deli Radica, koji je sa mnogo odmetnika, u pozadini vojske podigao bunu, pohvatao mnoge komornike i pobio ih. Spomenuti emir postavio je zasjedu, pa kada su neoprezno naišli, niko se između njih nije spasio, sve su ih sasjekli. On je ovim zaslužio sultanove blagoslove, a nagrađen je svečanom odorom.

Dvije godine nakon što je sultan Fatih Mehmed-han osvojio Jajce (U to vrijeme je tvrđavom Jajce upravljao njen vladar Gur-bunak(?) Stefan. Kada je ovu i još dvanaest tvrđava predao mus-

limanima, njihovi muhafizi su bez borbe pobjegli. Čak je i tvrđavu Banju Luku njen gospodar Andrija Radović, prije nego su muslimani došli do nje, predao "na viru" - Đorđe Nikšićanin.) Dok su muslimani klanjali džuma-namaz, iznenada su nevjernici napali, pobili muslimane, a tvrđavu zauzeli.

Nakon dvije godine, tj. 934. godine (1527/28) došao je jedan nevjernik Murad-begu, Gazi Husrev-begovom vojvodi i rekao: "Ja ću pokazati put da se uđe u tvrđavu Jajce pomoću merdevina, kroz jednu oštećenu kapiju." Poslije je Murad-vojvoda o tome izvijestio Gazi Husrev-bega, ali je spomenuti, zato što je posumnjao, jer je to protivno dosadašnjem običaju nevjernika, ušao i sve nevjernike otrovnim mačem zasjekao. Kada je ovaj vodič došao Gazi Husrev-begu s veselom viješću, on mu je poklonio svoga konja pod opremom, samurov ćurak sa sebe i dosta novaca.*

U historiji Latina Dragutina piše da su muslimani te godine osvojili Udbinu (Udbina, Lika i Krbava, to su tri nahije između Bihaća i Zadra.), Liku, Krbavu i Vranu. (Ta Vrana, to je jedna mala kasaba u blizini tvrđave Šibenik na morskoj obali, u sandžaku Krka. Godine 936. (1529/30) sultan Sulejman-han naredio je da se popravi tvrđava Gabela na obali mora.)

Godine 937. (1530/31), austrijski kralj Ferdinand došao je sa velikom vojskom da zauzme tvrđavu Budim. Čim je Mehmed-beg Jahjapašić, smederevski sandžak-beg, izvijestio dvor da je on opsjeo spomenutu tvrđavu, Ibrahim-paša je uputio vojsku: rumelijsku i anadolsku, a poslao je tamo i spomenutog Mehmed-bega, Ahmed-bega, smederevskog sandžak-bega, bosanskog sandžak-bega Gazi Husrev-bega i svu ostalu vojsku. Kad su saznali da su pobjedonosne vojske stigle na Mohačko polje, odmah su nevjernici napustili opsjedanje i sa svojom vojskom pobjegli.

Spomenute godine je Ibrahim-paša podigao jedan visoki konak u nahiji Udbina. Te godine su bile u rukama nevjernika tvrđave koje se nalaze na rijeci Uni: Bihać, Krupa, Novi, Kostajnica i

* Ovdje se misli na osvajanje jajačke banovine koju je skupa sa srebreničkom u jesen 1463. godine osnovao ugarski kralj Matija Korvin (1458 - 1490). Ona je do 1528. godine bila pod ugarskom vlašću. (Napomena priređivača)

Jasenovac. U historiji Latina Počkog piše da je granica Osman-skog carstva bila do ovih tvrđava. (Iste godine je Gazi Husrev-beg okončao započetu izgradnju, u sred grada Sarajeva, visoke, neobično lijepe, prostrane, ukrašene i masivne džamije sa osam i po kupola. Iste godine, tj. 937. (1530/31), dobrotvor Čekrekči Muslihuddin na Baščaršiji dovršio je jednu masivnu džamiju pod kupolom i sačinio propisnu vakufnamu.)

Početkom džumade-l-ula 938. godine (decembar 1531) sastavio je i legalizovao vakufnamu koja se odnosi na spomenutu džamiju i njegove ostale dobrotvorne ustanove koje će niže biti prikazane. (Te godine je naib šerijatskog suda u Sarajevu bio kadija Abdulah-efendija, sin Alije - sina Muejjedova.)

Prvoga zu-l-hidždžeta iste godine (5. VII 1532) uzvišeni sultan prebacio je veliku vojsku i stotinu i dvadeset teških topova sa potrebnom opremom, pomoću dvadeset hiljada kamila i šest hiljada zaprega i ulogorio se pred tvrđavom Osijek. Navedena tvrđava je jedan veliki grad. Nalazi se na ušću Drave u Dunav.

Tamo je stigla i bosanska vojska od pedeset hiljada vojnika, koja je pod komandom Gazi Husrev-bega poslana kao akindžijska prethodnica. Jedan broj mađarskih i hrvatskih vlastelina, osvjedočivši se u veliku snagu islamske vojske, bili su prisiljeni da zatraže utočište u Osmanskoj carevini. (Pod ovim vlastelinima misli se na vlastelu iz tvrđava: Kostajnice, Novog, Bojnića i Perušića, koji su zatražili utočište kod Carevine i svoje tvrđave predali.)

Idući od rijeke Drave prema rijeci Muri, uz rijeku Repi, došli su do grada Azen(?) i plijeneći uspjeli su zauzeti veliki grad Grac. Ukratko, sa svojim akindžijskim odredima prešli su austrijske krajeve do pod Beč. Preko trideset hiljada Mađara su zarobili. Poduzetni begovi: Gazi Husrev-beg, smederevski sandžak-beg Murad-beg i Džafer-beg, uzevši sa sobom pet do deset hiljada dobrovoljaca, u grupama su prešli iznad Osijeka i stalno upadali u gornja područja Mađarske. (Te godine, 938. (1531/32), muslimani su osvojili tvrđave Kostajnicu i Novi i zašli su na područje između rijeka Une i Kupe, a onda su napali na palanke Bojnić i Perušić u Liki i Krbavi - Đorđe Nikšićanin.)

Austrijski kralj Ferdinand poveo je šest hiljada pješaka, osam hiljada konjanika i još mnogo dobrovoljaca, i krenuo da dočeka one što su vršili upade na austrijsku teritoriju. Ali, krajiški begovi, koji su vršili upade na gornje dijelove Mađarske i austrijske Hrvatske, saznajući da kralj ide sa probranom vojskom na Osijek, sakupili su razasutu vojsku i napali na vojsku koju je kralj vodio. Kako se austrijska vojska iz sve snage borila, nije mogla odoljeti hrabrim napadima islamske vojske, pa se poražena i razbijena razbjerala.

Spomenuti begovi poslali su caru Arslan-pašu sa radosnom viješću da su iz ovog boja izašli kao pobjednici. (Arslan-paša je sin Mehmed-bega, sandžak-bega Smedereva.) Došao je uzvišenom sultanu u Edreni i, pri ovom susretu, Požeški sandžak izdvojen je iz sandžaka Osijek i njemu dodijeljen. I ostalim emirima poslane su pismene zahvalnice.

Godine 939. (1532/33) Nabrdilo Hadži Alija podigao je u gradu Sarajevu jednu časnu džamiju u mahali, poznatoj u narodu kao Bjelave i za nju uvakufio jedan dućan u latinskoj čaršiji, dvadeset dućana u kasabi Donja Tuzla i deset hiljada akči. Te godine sastavio je i vakufnamu.

U to vrijeme, tj. 941. godine (1534/35), serasker je sultanu poslao ključeve tvrđave Bagdad po emiru Džafer-begu. Kada je došao, nagrađen je sa jednim skupocjenim kaftanom, pet stotina filurija i tristo hiljada akči, a dat mu je na upravu Zvornički sandžak. To je bilo 23. džumade-l-ula 941. godine (30. XI 1534).

Na granici Bosne nalazi se tvrđava Klis, sastajalište nevjernika koji tvrde da su junaci. Utvrđeno je da često nanose štetu muslimanskom stanovništvu. Ali, pošto se (tvrđava) nalazi na teško prohodnom mjestu, veoma je teško dovući na nju topove ili je na drugi način osvojiti.

Sandžak-beg Bosne Gazi Husrev-beg, koji je bio ponos emira i dobroćudni Husref⁴⁰ ove zemlje, popravio je tvrđavu Solin, koja se nalazi u blizini tvrđave Klis i koja je odavno ruševna pa je stoga bila gnijezdo sova i vrana. U nju je postavio islamske borce,

40. Aluzija na legendarnog perzijskog junaka Husreva.

831. jer ako postane brana nevjernicima, nadati se da bude prepreka za osvajanje tvrđave Klis i da se i taj utvrđeni grad, bez teškoće, priključi ostalim islamskim tvrđavama. Kada je podnesen prijedlog, sultan je dao svoju saglasnost. Potom je spomenuti, kako treba, popravio tvrđavu i u nju postavio dovoljan broj boraca. Zbog toga su se nevjernici, koji su se nalazili u tvrđavi Klis, potužili kralju da su im stalno kapije zatvorene i da nemaju mira ni mogućnosti da ostanu. A ako je nužna kliška tvrđava, u tom slučaju, moraju se muslimani ukloniti iz Solina. Kralj šalje deset hiljada neprijatelja. Ta vojska imala je dva komandanta. Jedan je bio Katizjan(?), a drugi Petar Kružić. Taj Petar je u tom porazu poginuo. Saznavši za to Gazi Husrev-beg poslao je oko pet hiljada odabranih vojnika kojima je za komandanta postavio svoga hrabrog vojvodu Gazi Murata i još dosta njemu sličnih, koji su se istakli junaštvom.

Kada su se muslimani i nevjernici iznad Solina sudarili, prsa u prsa, zadnjeg dana ramazana 934. godine (18. juni 1528) to je bila tako strašna bitka kakvu svijet nije vidio i, po svoj prilici, niko se od nevjernika nije spasio. Oni nevjernici, koji su bili u tvrđavi Klis, iz straha su napustili tvrđavu i samo razmišljali kako da glavu izbave. Od poraženih nevjernika toliko su plijenom zadobili da to do danas nije viđeno.

Kada je Gazi Husrev-beg o ovom osvajanju i bici poslao izvještaj, on je unaprijeđen, a Gazi Muratu dodijeljen je zeamet.

Godine 944. (1537/38) spomenuti Gazi Husrev-beg poveo je vojsku na tvrđavu Nadin i njenu okolicu i istu mačem i borbom zauzeo. (U hronikama Đorda i Dragutina vidi se da je ovom prilikom osvojena tvrđava Cetina i da je opustošena i oplijenjena okolica Splita.) Uz to su se borci nakupili ratnog plijena.

Podnoseći izvještaj uzvišenom sultanu o ovoj sjajnoj bici, Gazi Husrev-beg je ujedno zamolio da se izdvoji kao zaseban sandžak tvrđava Klis sa svojim nahijama, da joj se dodaju još neke nahije Bosanskog sandžaka i da se, po carskoj milosti, dodijele Gazi Muradu. Njegovoj molbi je udovoljeno i ukazala se carska milost.

Kada je navedeni Gazi Murad-beg postao sandžak-beg Kliškog sandžaka, zadužen je da osvoji tvrđave Karin(?) i Obrovac. Murad-beg je svojim zalaganjem osvojio te tvrđave i priključio ih carskim posjedima. Obje ove tvrđave izgledale su kao povele kule i bile su vrlo prostrane. Te tvrđave izdvojio je od Klisa Arnaut Memi-beg, otac Sarhoš Ibrahim-paše i pripojio ih novoformiranom sandžaku pod nazivom Krka, s tim da ih je dijelila rijeka Krka.

Austrijski kralj Ferdinand bio je jako ozlojeđen Mehmed-begovom pobjedom kod Požege i time što je Murad-beg osvojio tri-četiri tvrđave u Bosni. (Mehmed-beg je smederevski sandžak-beg, a sin je Jahja-pašin.) Sada je postao uznemiren stoga što su na granici bili hrabri granični begovi, kao što su: Mehmed-beg, Gazi Husrev-beg i Murad-beg. One tri osvojene tvrđave u Hrvatskoj: Obrovac, Karin i Solin, iako su u stvari bile kule, ipak je njihovo zauzeće uznemirilo nevjernike. Ne samo stoga što su se tvrđave nalazile unutar hrvatskog teritorija, nego je postojala ozbiljna opasnost od muslimana i Veneciji, posebno zbog toga što su se tada, u blizini ovih, na granici Bosne, nalazile još neosvojene tvrđave, pa je postojao razlog da budu zauzete. Tvrđava Požega je bila jaka brana za pokrajinu Slavoniju, pa bi njenim padom otišla ta cijela pokrajina.

Zbog odlaska osmanskog sultana na vojni pohod na zaljev, ovi pogranični krajevi ostali su bez vojske. (Pod ovim se misli na bitku zvanu Polje na području Venecije.) "Nema nikoga ko bi se mogao oduprijeti našoj vojsci" - tako su govorili nevjernici. Tada je poslan vojskovođa Ivan Kocijan da zauzme Požegu i poruši: Osijek, Vukovar, Erdut i ostale islamske tvrđave, i sakupljeno je upisanih osam hiljada konjanika i šesnaest hiljada pješaka sastavljenih od Čeha, Mađara, Franaka i Hrvata. (U nekim hronikama naveden je pod imenom Koč-Kapan.)

Kada je spomenuti Mehmed-beg Jahjapašić čuo da su se, pri kraju 944. godine (1538), sakupili blizu tvrđave Koprivice, na brzinu je poslao ljude bosanskom sandžak-begu Gazi Husrev-begu, zborničkom sandžak-begu Džafer-begu, svome bratu sandžak-begu Kruševca Ahmed-begu i sandžak-begu Klisa Mu-

rad-begu da nastoje da što prije dodu pa su spomenuti odmah došli i sakupili se blizu Vukovara. (Tvrđava Vukovar nalazi se na zapadnoj obali rijeke Dunava na jedan sat udaljenosti između Osijeka i Novog.)

Tada se spomenuti nevjernik ulogorio na jednom mjestu oko milju udaljenosti sa osam baljemez-topova i trideset-četrdeset tvrđavskih topova.

Zapovjednici islamske vojske poslali su svoje najhrabrije i najodabranije konjanike, i oni su se, na tom mjestu, s njima sukobili. Od strane nevjernika su izašli hrabri konjanici i počeo je sukob. Neki ratnici su izginuli, ali je među nevjernicima bilo dvostruko više poginulih, koji su svoje duše predali paklenim mučiteljima. Sutradan su se nevjernici ulogorili blizu tvrđave Osijek, počeli postavljati zaklone i tući tvrđavu. Od Vukovara je islamska vojska pristizala svakog časa pa navaljivala na nevjernike, da im nisu dali oka otvoriti niti su im više davali prilike da pucaju na tvrđavu. Savladali su tešku bitku, tako da je većina njihovih viđenih kapetana i onih za borbu sposobnih izginula, a mnoge su zarobili. Naređeno je da se više hiljada nevjerničkih noseva i ušiju odsiječe.⁴¹ Na stotine su ih nanizali na kanap, a oko hiljadu nevjernika, većinom oklopnika, ojađenih i tužnih, vezanih, poslali su na Dvor po Arslan-paši, sinu Mehmed-begovom.

Spomenuti Gazi Husrev-beg je 944. godine (1537/38) u gradu Sarajevu dovršio gradnju svoje masivne i lijepe medrese koju je podigao naspram svoje časne džamije. A onda je postavio za muderrisa, uz dnevnu platu od 50 akči, glasovitog učenjaka Husamudin-efendiju iz Skoplja, kome je dato ovlaštenje i da izdaje fetve.

Tada je, koncem 945. godine (1538/39) najveći islamski borac, navedeni Gazi Husrev-beg, osvojio tvrđavu Tiru, koja se nalazi na obali mora a priznavala je vlast venecijanskih nevjerni-

41. U to vrijeme bilo je uobičajeno da se u znak dokaza o pobjedi nad protivničkom stranom vrše i navedena odsijecanja. To nije bio slučaj samo kod Osmanlija nego i kod pripadnika drugih naroda i zemalja.

ka, iako se smatrala dijelom Bosne. (To je jedna mala tvrđava na obali mora, između Šibenika i Splita, u blizini tvrđave Klis. Sada je poznata pod imenom Trogir.) Kada ju je napao, nevjernici su iz nje pobjegli, a on je zauzeo njihove topove i mnogo skupocjene robe. Kasabu i tvrđavu je zapalio a svu okolicu sa zemljom sravnio i oplijenio.

Tada je general tvrđave Zadar, jedne od najvećih tvrđava na toj strani, koja je bila krcata nevjernicima, sakupio iz tvrđave Split i ostalih tvrđava njihove mornarice i mnogo hiljada nevjernika. U želji da zauzme tvrđavu Klis tamo je došao i obnoć, na nekoliko mjesta postavio straže i vrebao priliku. Međutim, sandžak-beg Klisa Gazi Murad-beg bio je obaviješten o planovima nevjernika, pa je zatražio pomoć od Gazi Husrev-bega i on mu je poslao dovoljno vojske. Nevjernici su naišli na zasjede muslimana i, sa Božijom pomoći, većina ih je stradala pod sabljama islamskih ratnika. Čak je i komandant konjice iz tvrđave Zadar pao u ropstvo. Islamski borci sakupili su mnogo ratnog plijena.

Kada je iza toga Gazi Husrev-beg krenuo na Gradišku, nevjernici su računali da je to zgodna prilika, pa sakupivši desetak hiljada vojnika, izašli su sa topovima iz tvrđave Zadar i u nadi da će osvojiti tvrđavu Nadin krenuli su da je opsjedaju. Međutim, čim je Gazi Husrev-beg obaviješten, vratio se od Gradiške i na brzinu sakupio krajišku vojsku. Kada su nevjernici čuli da on ide na njih, vratili su se u svoje tvrđave da se osiguraju od napada, i to su smatrali dobitkom.

Gazi Husrev-beg stigao je i ulogorio se pred kapijom tvrđave Zadar, a nešto vojske je, pod zapovjedništvom sandžak-bega Klisa Murad-bega, poslao i naredio mu da svu okolicu oko Klisa pohara. Ovoga puta su, mimo svakog očekivanja, osvjetlali obraz.

Mnoge ugledne i hrabre nevjernike su u lance stavili, a spomenutog zapovjednika konjice stavili su na čelo povezanih. Nanizavši dosta odsječenih ušiju i noseva, kao dokaz da su glave odsječene, poslali su na Dvor i time su zaslužili pažnju i blagoslov sultana, pa ih je nagradio svečanim odorama i ostalim odlikovanjima. (U ovom ratnom pohodu bilo je preko deset hiljada zarobljenika.

Bilo ih je i takvih koji u životu nisu imali ni prebijene pare a sada su doživjeli da imaju i po deset sluga.)

Spomenute godine carska mornarica, koju je vodio Hajrudin-paša, razbijena je, pa mu je naređeno da se povuče. Dok se on povlačio, poznati španski general Andrija Dorića udario je na tvrđavu Novi, na obali mora, u Hercegovačkom sandžaku i opsjeo je. Uto je stigao hercegovački sandžak-beg Bali-beg sa sandžačkom vojskom (a to je sin Malkoča, neke hronike ga bilježe pod imenom Šišta Bali-beg). Bilo je vrlo teško odbiti napad i, iako se on do kraja založio da tvrđavu spasi, samo ju je opkolio, ali u nju nije mogao postaviti vojsku. Zbog lošeg postupka posade u tvrđavi i vršenja nasilja i nepravdi nad rajom u okolici, na njih se spustila Božija srdžba, i to je bio razlog da su kažnjeni. Treći dan je nevjernik ušao u zidine i sve zatečene muslimane u njoj pobio. Kršćanske hronike kažu da su u ruke nevjernika pale i tvrđave Kotor i Risan.

Sultan je saznao da su te tvrđave pale u ruke nevjernika, pa je nakon devet mjeseci, u proljeće, poslao Gazi Hajruddin-pašu sa carskom mornaricom. S Božijom pomoći, ne davši im oka otvori-
ti, on je osvojio te tvrđave 9. rebiu-l-ahira 946. godine (24. VIII 1539).

Te godine je i Gazi Husrev-beg osvojio tvrđavu Sinj.

Iste godine su Mlečani cijelu Dalmaciju prepustili Osmanskoj carevini i sklopili mirovni ugovor plativši trista hiljada dukata za ime ratnih troškova.

Gazi Husrev-beg je godine 948. (1541/42) krenuo na Crnu Goru da kazni pobunjenike. Za vrijeme borbe pao je kao šehid od ruke jednog nevjernika iz plemena Kuća. Prema onome što se prenosi s koljena na koljeno, na tom mjestu je pokopana utroba umrlog, pa je mjestu ostalo ime Drobunjak, koje se i danas tako zove. (Na bosanskom jeziku, utroba mrtvacu se zove drob, a za mjesto se kaže drobunjak.) Njegovo tijelo, Bogom pomilovano, pokopano je u časnom turbetu koje je podigao u Sarajevu,⁴² neka ga Bog pomiluje.

42. Kod džamije koja i danas nosi njegovo ime i predstavlja jedan od najvećih simbola Sarajeva, te Bosne i Hercegovine uopće. (Napomena priređivača)

Gazi Husrev-beg je prvi puta bio šest godina, a drugi put sve do smrti, dvadeset i jednu godinu, ukupno dvadeset i sedam godina sandžak-beg Bosne. Najviše je bio zauzet ratnim pohodima. Vodio je mnogo većih i manjih bitaka, u svakoj je pobjeđivao i postigao mnoga osvojenja.

Otac preminulog, plemeniti Ferhad-beg, sin Abdulgaffura, pretpostavlja se da je iz Sereza.⁴³ On se tazbinski srodio sa preminulim Gazi sultan Bajazid-hanom, vjenčavši se sa njegovom čestitom kćerkom princezom Seldžukom. Njegov otac Ferhad-beg, dok je bio muhafiz osmanske tvrđave Adane, koja se nalazi na granici zemalja misirskog vladara Kajitbaja, poginuo je 891. godine (1486), u borbi koju je vodio protiv brojne vojske emira Ozbeka i beglerbega Šama, a koju je poslao nečasni sultan Kajitbaj.

Gazi-Husrev-beg bio je 909. godine (1503/04) u Kefi (ta Kefa⁴⁴ je jedan osmanski grad na Krimu), zajedno sa sultanovim sinom Mehmedom, dok je ovaj tamo upravljao. (Sultan Mehmed je najmlađi sin prijestolonasljednika sultana Bajazida, a Gazi Husrev-begov daidža. Za vrijeme dok je upravljao Kefom, umro je 910. godine (1504/05).

U ruskim hronikama zapisano je da su sultanov sin i ruski vladar jedan drugome slali neslužbene izaslanike, pa kada je sultanov sin poslao Gazi Husrev-bega kao izaslanika, on je objedovao sa ruskim vladarem za istom trpezom.

Iza toga je (Gazi Husrev-beg) 910. godine (1504/05) postao sandžak-beg Skenderije. (Pod Skenderijom se misli na Skenderiju u Albaniji sada se ona zove Škodra - Skadar.)⁴⁵

Iza toga je 912. godine (1506/07) bio prvi puta sandžak-beg Bosne, a potom 918. godine (1512/13) postao je sandžak-beg Smedereva. Godine 927. (1520/21) po drugi puta postavljen je za sandžak-bega Bosne, pa je do svoje smrti, 948. godine (1541/42) ostao na tom mjestu.⁴⁶

43. Po nekim podacima i iz Hecegovine.

44. Kefa - Očahov.

45. U vrijeme dok je pisao hroniku.

46. Sa kraćim prekidima.

U gradu Sarajevu ima mnogo njegovih dobrotvornih ustanova i masivnih velikih građevina. Njegove dobrotvorne ustanove su: časna džamija, lijepi mekteb, ugledna medresa, časni hanikah, imaret, musafirhana, dvije bolnice za sirotinju, posebno muška posebno ženska, biblioteka, muvekithana, sahat-kula i pitka voda.

Njegova časna džamija je toliko visoka i prostrana, da joj rijetko ima ravne. Ona je veoma masivna i čvrsta i okolni zidovi su joj široki preko tri aršina. Čak ima u njenim zidovima i prostran prolaz, koji vodi na kupolu visoku oko četrdeset aršina, u kojoj je oko stotinu svjetiljki postavljenih s unutrašnje strane da bi se mogle paliti i gasiti. Toliko je ispunjena predavanjima, učenjem Kur'ana i tevhida, da se svaki dan poslije podnevnog namaza sakuplja trideset mudževvida na jedno mjesto, koji prouče trideset džuz'ova Kur'ana, završe časnu hatmu, a sevab od učenja poklone za dušu spomenutog vakifa.

Svakodnevno dvojica muderrisa drže javna predavanja. Pored toga što svakog petka i utorka objašnjavaju razna pitanja iz nauke i daju pouke iz raznih naučnih područja, dvije osobe izlaze na čars, drže vazove i daju uputstva iz vjere.

Za vrijeme odabranih noći,⁴⁷ te za vrijeme ramazana i Bajrama, u samoj džamiji i izvan nje, pali se oko šest stotina kandilja. Od sahat-kule do džamije postave se žice na kojima obnoć svižle kandilji tako postavljeni da ispisuju mudre izreke. Pred džamijom je jedan okrugli ljetni šadrvan iz čijih šesnaest česama teče voda. Krasne je izrade i lijepo ukrašen, čini se da pored njega stalno pirka povjetarac, pa je na tom mjestu uvijek prijatno. Nasuprot njemu je jedan podugačak zimski šadrvan. Od početka do kraja zime iz njegovih deset otvora teče topla voda.

Ta divna medresa je uvijek puna đaka i učenjaka. Oni stalno predaju i izučavaju nauke, razna vjerska pitanja i druge grane znanja. I njegov časni hanikah je pun murida, koji se neprekidno bave naukom, tevhidom i zikrom. I njegov lijepi mekteb je

⁴⁷ Misli se na Dvadeset sedmu noć ramazana (uoči Lejletu-l-kadra) i druge.

pun male djece. Kao što je uobičajeno svakog dana osim petka podučavaju se djeca učenju Kur'ana i vjeri, sve od sabaha do ikindije.

U musafirhani stalno odsjedaju siromašni putnici namjernici, koji kao gosti konače, pa se i njima i njihovim konjima daje nužna opskrba. Nikada nije manje od deset gostiju, koji se zadržavaju od jednog dana do jedne godine.

Isto tako, svima koji dodu u bolnicu, bez obzira na vjeru, svakom siromahu, strancu i beskućniku, bio muško ili žensko, daje se bolesnička odjeća i posteljina, preuzima se na liječenje i dodjeljuje mu se potrebna hrana. Ni ovdje nije nikad manje od deset bolesnika.

U imaretu se stalno kuhaju vakufnamom određena jela.

Uz onih preko stotinu službenika vakufa i više od šezdeset đaka i posluge, što iznosi oko sto sedamdeset osoba, svakog dana svakome jednako je davana po jedna oka hljeba, koja se sastoji od četiri somuna, a za vrijeme ramazana po jedna kutlača pirinčeva pilava i čorbe. U dane Bajrama i petkom, dodaje se po jedna kutlača zerdeta, kao i po jedna kutlača pirinčeva pilava i čorbe. Ostalim danima dijeli se užina i to po jedna kutlača pirinčeve čorbe, a za večeru po jedna kutlača grahove čorbe.

Sa udaljenosti od jednog sata hoda od Sarajeva dovedena je pitka voda, zvana Crnjilo, i raspoređena za potrebe naroda u sve dobrotvorne ustanove - u dvadeset i jednu mahalalu.

Turbe gdje je pokopan preminuli, to je časno mjesto Božijim svjetlom osvijetljeno i Istinom nadahnuto - mjesto gdje se polažu nade da će sve molbe biti uslišane. To mjesto nije bez onih koji traže izlaz za svoje nevolje, u smislu riječi: "Kada tražite najbolji put u svojim poslovima, zatražite Božiju pomoć blizu grobova dobrih ljudi."

Uistinu, ko god je do danas činio nešto što se kosi sa odredbama vakufname i nanosio svojim djelom štetu, na koncu je navukao na sebe Božiji gnjev i stradao. Stoga treba znati da je preminuli bio čist i na pravom putu, iskren, pravedan, pobožan, čvrst u vjerovanju, jedna sretna osoba. Sva njegova dobročinstva nastala isključivo za Božiju volju su data čista, bez ikakve

računice ili naknade, samo da Bogu ugod i da postane blizak Božijem Poslaniku.

U njegovoj biblioteci poredano je oko hiljadu i pet stotina knjiga iz raznih grana znanosti. Postavljena su dvojica bibliotekara sa zadatkom da opslužuju čitaoce.

Jedna od masivnih zgrada toga vakufa u gradu Sarajevu je han, poznat pod imenom Tašlihan. To je stari han na dva kata, koji ima šezdeset odaja u vidu magaze. To je jedan veliki karavan ispred čijih odaja su navedeni prolazi. Međutim, kasnije, nevjernici koji su zauzeli Sarajevo ove svodove iznad prolaza su porušili.

Uz njega se nalazi jedan veliki, uredan i masivan bezistan sa šezdeset dućana unutra i vani trideset.

Ima i prostran i veliki čifte hamam, poseban za muškarce, a poseban za žene. Zatim dva hana: jedan se zove Morića han, a drugi Kulhan. To su polumasivni hanovi, tj. u prizemlju su magaze i dućani, a gore je četrdeset-pedeset soba.

Spomenuti je uvakufio zemljište, oranice i obradive površine u kadilucima Zihul i spomenutom Serezu, koje je nasljedstvom od oca dobio ili kupnjom došao u njihov posjed. Prihode je odredio da se troše za potrebe te džamije i plate njenih službenika, a pošto se to dvoje podmiri, ostatak je odredio da se pripoji njegovom vakufu u Sarajevu. Kasnije je lice, zaduženo da vodi popis tamošnjih zemalja i oranica, sve te zemlje i milćeve odredila za spomenutu džamiju, a vakuf, koji se nalazio u Sarajevu, prikratio. Spomenutom Gazi Husrev-begu postavio je za mutevelliju Murad-bega, sina Abdullahova, svoga vjernog slugu i oslobođenog roba, o kome je bilo riječi, da on vodi i upravlja poslovima vakufa, s tim da položaj mutevellije nasljeđuju njegovi potomci. Taj vakuf se i danas nalazi pod njihovom upravom.

I danas se u kasi tog vakufa čuva carska temliknama, koju je izdao 940. godine (1533/34) uzvišeni sultan Sulejman-han spomenutom Gazi Husrev-begu o davanju u vlasništvo uvakufljenih zemalja u kadilucima Jajca i Tešnja, koje su i danas u posjedu spomenutog vakufa.

Sjedište bosanskog sandžakbegluka sve do smrti Gazi Husrev-bega bilo je u gradu Sarajevu, a nakon njega je preneseno u Travnik.⁴⁸

Do vremena Gazi Husrev-bega u Sarajevu nije bilo hrišćanske crkve. U njegovo doba pripadnici te vjere dobili su od njega dozvolu, pa su na mjestu gdje se danas nalazi njihova Stara crkva, sagradili bogomolju od drveta.

Iako su spomenuta dvojica: Gazi Husrev-beg i njegov otac Ferhad-beg bili sandžak-bezi, ipak su po svom ugledu i važnosti bili poznatiji i od beglerbega, pa čak i od vezira.

48. Ovaj podatak ne odgovara historijskim činjenicama. Gazi Husrev-beg umro je (ubijen) 1541. godine, a sjedište bosanskih sandžak-begova premješteno je iz Sarajeva u Banju Luku 1553. godine koja postaje i glavni grad Bosanskog ejaleta 1580. godine. To ostaje do 1639. godine kada šehar Sarajevo postaje njen glavni grad u narednih 60 godina (1699.).

Tek od 1699. godine Travnik je sjedište bosanskih namjesnika do 1850. godine, a po odluci Omer-paše Latasa i dozvolom Porte Sarajevo ponovo postaje glavni grad vilajeta.

ULAMA-BEG

Godina 949. (1542/43)

(Od 951. godine (1544/45) vrijeme vezirovanja velikog vezira Bosnevi Rustem-paše.)

Te godine je uzvišeni sultan postavio na budimsku tvrđavu islamsku zastavu i proglasio (Budim) beglerbeglukom.

Tada je austrijski kralj Ferdinand poslao svoga poslanika u Budimski ejalet i zamolio da se i njemu, kao što je učinjena dobrota kralju Janošu, dâ na upravu mađarsko kraljevstvo, pod uvjetom da za Mađarsku svake godine plaća harač.

Sultan je primio njegovog poslanika, kao što to i priliči, sa uvažavanjem i ljubaznošću i naredio da se za donesene poklone uzvрати odgovarajućim darovima kralju. Na to je rekao: "Ako želi sa nama da živi u miru, Budim je još od ranije bio naš. I sav mađarski narod pripada Budimu. On nije ni prije imao veze s njim. Nema druge, nego da Austrijanci svake godine šalju harač, pa ćemo živjeti u miru, a i oni će biti mirni u svojoj zemlji." U tom smislu je njegovom poslaniku dato carsko pismo.

Ove riječi tako su pale na nevjernička srca da im nisu dali mira ni spokojna sna. U ovoj mucu su danonoćno tražili izlaza. Nesretni ćesar je razmjenjivao vijesti s rimskim papom, kraljevima⁴⁹ Poljske, Češke, Španije, Danske, Švedske, Holandije, Venecije, Flamanije, Ankone, Napulja i svim hercezima i vlastelom u njihovim državama. Smislili su da u određeno vrijeme dođu na zbor oni koji mogu, ili da pošalju povjerljive izaslanike. Kao zbornu mjesto određen je grad Sperna, jedan od najvećih austrijskih gradova. Jedino je francuski kralj, koji je bio u prijateljstvu sa islamskim sultanom, čim je o ovom saznao, u nadi da će mu on pomoći da dode do španskog prijestolja, odmah poslao

⁴⁹. Vladarima.

svog izaslanika i obavijestio ga o pravom stanju. On je bio u namjeri da neke austrijske velikaše kao i neke kraljeve odvрати od davanja pomoći ovome skupu. Sve u svemu, prevalili su po dva-tri mjeseca puta i sakupili se na spomenutom mjestu. Nisu mogli naći drugog izlaza ni pomoći nego da se oslone na svoje snage i skupe što više vojske kakva nije nikada viđena. Na ovom mjestu je prevladalo mišljenje da će ne samo Budim, nego i sve zauzete tvrđave bez po muke povratiti pa čak da i sultan dođe neće se moći suprotstaviti. Svi hercezi, plemići i kraljevi dali su vojske, spremlje i novca prema svojim mogućnostima.

U to vrijeme se muhafiz Budima, Božijim davanjem, razbolio od kuge i umro. Po carskoj milosti na njegovo mjesto je postavljen beglerbeg Bali-paša, pa je on došao u Budim.

Nakon obavijesti primljene od francuskog poslanika sandžak-beg Bosne Ulama-beg sa vojskom Bosanskog vilajeta, bosanski alajbeg Džafer-beg sa vojskom Bosanskog sandžaka, sandžak-beg Smedereva Mehmed-beg Dukadin-zade, Arslan-beg, sin Mehmed-bega Jahjapašića, sandžak-beg Požege, sandžak-beg Čustendila Hizir-beg, sandžak-beg Klisa Murad-beg, sandžak-beg Kruševca Geždehan Mehmed-beg sa sandžačkim vojskama, zajedno sa Ulama-begom, određeni su da osiguravaju Budim. Došli su i ušli u tvrđavu Peštu.

Tada su i nevjernici stigli u polje kod Pešte i tu se ulogorili. Istog dana je došlo do žestoke bitke sa nevjerničkom prethodnicom i karaulskom vojskom, gdje je izginulo mnogo neprijatelja, ali ipak nisu odustali nego su napravili rovove u namjeri da se približe tvrđavi.

Jednog dana su nevjernici iz sve snage navalili. Iako ih je dosta ušlo u tvrđavu, nijedan se nije spasio, sve su ih mačevima isjekli. Ono što ih je preostalo te su noći pobjegli prema Beču.

Islamska vojska izašla je iz tvrđave i tjerala ih tri-četiri konaka hoda. Toliko su razbili nevjernika i toliko nakupili ratnog plijena da je to nemoguće iskazati.

Kada je u boju topovskim hicem pogoden konj glavnog kapetana, pomoćnika austrijskog komandanta, i kada je on pao s konja, i njegovu glavu su odsjekli i odnijeli Ulama-begu.

Godine 950. (1543/44) Ulama-beg je sa bosanskom vojskom krenuo u ratni pohod na Hrvatsku i osvojio tvrđave i palanke Vočin, Orahovac i Bijelu Stijenu. Iste godine poslani su iz carske ordije, koja se nalazila u blizini tvrđave Valpovo, na tvrđavu Pečuh, sandžak-beg Klisa Gazi Murad-beg i sandžak-beg Mohača Kasim-beg. Kada su tamo stigli, stanovništvo nije moglo da se odupre, nego se predalo. Odatle je poslan uzvišenom caru glasnik da javi radosnu vijest o pobjedi.

Te godine su spomenuti Ulama-beg i sandžak-beg Hercegovine Malkoč-beg sa bosanskom vojskom opsjeli tvrđavu Veliku u Bosni. Ali, njihova vojska bila je toliko iscrpljena da joj je ponestalo snage. Kada je na molbu, upućenu carevini za pomoć poslata vojska: Požege, Srema i Smedereva, Božijom dobrotom osvojili su tvrđavu.

Godine 951. (1544/45) spomenuti Gazi Murad-beg postao je sandžak-beg Požege, a umro je 952. godine (1545/46) i pokopan je u Sarajevu, neka mu se Bog smiluje, u posebno podignutom turbetu, pokraj turbeta svoga gospodara Gazi Husrev-bega.

Ulama-beg je smijenjen sa položaja u Bosni 954. godine (1547/48) i dodijeljen mu je, po carskoj milosti, Erzerum. Godine 958. (1551/52) poginuo je u tvrđavi Lipova. (Kada je spomenuti bio opkoljen u tvrđavi Lipova, izišao je "na viru", međutim, nevjer-mici su ga ubili. Spomenuta tvrđava Lipova nalazi se u vilajetu Budim.)

Navedeni je sin jednog spahije iz sandžaka Teke. Kada se pojavio Šah Ismail, on se njemu potčinio i postao mu sluga. U nekoliko bitaka istakao se svojim junaštvom, pa je zbog toga prozvan Javuz-ođlan.⁵⁰ Kada mu je bilo četrdeset godina, ponovo je poslan u rumske krajeve. Kada je veliki vezir Ibrahim-paša došao na granicu Perzije, godine 938. (1531/32) napustio je mutesarrifsku vlast, došao velikom veziru, pa mu je dodijeljen činovnički položaj. Bio je veliki junak i pametan strateg svoga vremena, i mnogo puta je osvjetlao obraz.

50. U značenju silovit mladić.

SOFI ALI-BEG

Godina 954. (1547/48)

Spomenuti je Bosanac. Kada je izišao iz carskog harema, prešao je mnoge sandžake, pa i Bosnu. Nakon toga, prije Mustafa-paše, postao je lala Selim-hana Drugog.

Potom je bio valija Maraša, Halepa i Šama. Bio je sufijskog usmjerenja i odbacivao je sve ceremonijalne formalnosti. Stoga su ga Arapi prozvali Keblun(?).

Ukratko, ispod grubog ogrtača bio je jedan častan bogougodnik.

MUHAMMED-HAN

Godina 956. (1549)

Navedeni je od potomaka Zu-l-kaderlu, koji se zovu han, a uz to mu se piše visost. On potječe od velikih hanova Tahmasba.

Godine 941. (1534/35), bježeći od kizilbaša, sa svojih hiljadu ljudi priklonio se sultanu Sulejmanu u gradu zvanom Sultaniya. Prvo je bio sandžak-beg Erzeruma, pa Bosne, a iza toga Nikopolja.

Uzvišeni sultan Mehmed-han Fatih oženio se čednom kćerkom emira Sulejman-bega iz spomenute porodice. Iz ovog braka rodio se sultan Bajazid-han.*¹⁴

*14 PRIJEPIS JEDNOG FERMANA

Pod časnim vladarskim znakom i svijetlom tugrom ovozemnog vladara, uz pomoć Svevišnjeg Gospodara u blagodatni Onoga kome se svi utječemo, naređujem sljedeće:

Pošto je Svevišnji, a Njegova su sva svojstva veličanstvena, svojom voljom odlučio da sve ključeve nad zemljama i narodima, ključeve nad vjerom i državama, preda i potčini mojim narednjima, niko nije izostao, ni učen ni neuki, ni oni pokorni ni nepokorni, da se mojim naredbama pokoravaju, svi nastoje da se potčine mojoj volji.

Neka je svaka hvala na svim blagodatima, a nema sumnje u to da su Božije blagodati nepresušne, pa je potrebno biti vječito zahvalan na Njegovim blagodatima, a sve radi toga da se ovaj svijet sredi, da se narodima poboljšaju prilike. Treba zavesti odredbe, red u pitanjima vjere i države i u svim poslovima koji se tiču vlasti i vjere, štiti propise Šerijata.

Svrha je i ovoga i njegov cilj da se još više uzvisi zastava vjere i odredbe jasnog Šerijata, da se uzdigne grana pravde i pravednosti, a podsijeće korijen zuluma i odstupanja od propisa i da se sirotinja ojača. Da bi se to postiglo, najvažnije je da se iz reda velikih učenjaka rasporede sudije koje će suditi pravedno i pripadati takvim osobama, dobrim vjernicima, a to je za mene najvažnije.

S tim u vezi, a pošto je dosadašnji kadija Višegrada kome se izdaje visoki ferman, koji sadrži toliko milosti da mu nema ravna, a koju je stekao on kao uzor među svim islamskim kadijama, najpouzdaniji upravljač narodom i pravovjernim, izvor vrlina i sigurnosti, Mevlana Osman, neke su mu trajne vrline, s obzirom da je on

HADIM ALI-BEG

Godina 957. (1550)

(Od mjeseca šewwala vrijeme vezirovanja Ahmed-paše. On je brat spomenutog Rustem-paše. Smijenjen. Porijeklom je Bosanac, iz kasabe Skradina.)

Spomenuti je bio čehaja Rumelije, pa je postavljen na položaj sandžak-bega Bosne.

Nakon nekog vremena, godine 958. (1551) je postavljen za muhafiza Budima s titulom mirimirana.

kod mog carskog veličanstva stekao veliki ugled, iskazujući mu veliku carsku milost, našavši da je shodno da se kadiluk, sa svim što pripada Novom Brdu, uz sedamdest akči dnevno, njemu preda (28. V 1548.) izdajem ovaj visoki berat, ukazujući na veliku milost, i naređujem sljedeće:

Sa današnjim danom neka dođe i neka u Novom Brdu bude kadija. Neka provodi u djelo odredbe Šerijata i prima sve tužbe parničara, sasluša ih i pokloni pažnju utvrđenju istine. Neka ne odstupa od one časne i provjerene odredbe:

"Kada ti se obrate dvojica zavađenih, presudi im podjednako (pravedno) prema riječi i duhu" (Kur'ana).

Ne pravi razlike između siromaha i bogataša. Primajući tužbe, okreći se uvijek prema onome što Allah voli, istražujući šta je u skladu sa Šerijatom časnog Poslanika.

Ti ćeš predvoditi narod u smislu (kuranskog) sadržaja:

"Kada sudite među narodom, sudite po pravdi."

Vodi knjigu hudžeta, sidžile i podrobno sve sporove i tužbe, vjenčanje malodobnih i malodobnica, smjenjivanje i postavljanje skrbnika malodobnih i zastupnika, dobrotu nasljedstva, čuvanje imovine nestalih i izgubljenih, zaključuj brakove, izvršavajući oporuke među rajom i narodom, vodi brigu oko hudovica i siročadi i čini i sve ostale poslove u potpunosti kako je Šerijatom propisano. Sve to temeljito rješavajući i postupaj po najispravnijim mišljenjima velikih učenjaka.

Svi koji tu žive, malo i veliko, neka te poznaju kao kadiju i neka znaju da se tvoje presude moraju izvršavati i da im se oni ne smiju suprotstavljati. Za sva šerijatsko-pravna pitanja će se tebi obraćati.

Službu kadije, kako ustanoviš da su je i ranije uvijek u tom mjestu kadije činile, tako ćeš i ti obavljati. Pri tome ćeš se stalno moliti za moj dug život.

SOFI MEHMED-BEG

Godina 958. (1551)

Spomenuti je kratko vrijeme bio sandžak-beg Bosne, pa je potom premješten na položaj sandžak-bega Varata. Varatski sandžak se nalazi između Budima i Temišvara.

U obavljanju dužnosti niko te ne smije sprečavati, ometati niti činiti poteškoće. To neka svako primi na znanje.

Neka se svi pouzdaju i oslone na ovaj častni znak.

Izdano početkom muharrema 956. (30. I - 8. II 1549.)

U sjedištu Osmanskog carstva,

ugostićenoj Konstantiniji.

Original izdat u kadiluku Galati. Ja sam ga sravnio i ne našavši grešku prepisao.

Muđalhalim, sin Muhammeda,

kaznaskera Anadolije

HADIM ALI-BEG

drugi put

Godina 959. (1551/52)

(Od 900. godine (1494) veliki vezir Ahmed-paša.)

(Spomenute godine sarajevski kadija bio je Alaudin-efendija.)

Te godine je dobrotvor, koji je ostavio velike zadužbine, Ferhad-beg, ličnost pohvalnih svojstava, u jednoj mahali grada Sarajeva dovršio masivnu džamiju pod kupolom, koju je još ranije počeo da gradi. (Spomenuti Ferhad-beg je i u kasabi Tešnju podigao jednu lijepu džamiju. Pokopan je u blizini te džamije. I u kasabi Žepču on je podigao jednu časnu džamiju.) Ta džamija nalazi se na kraju zapadnog dijela sarajevske čaršije. To je lijepa građevina, u njoj se i danas obavlja džuma-namaz i svih pet dnevnih namaza. Mahala u kojoj se nalazi ta džamija i sada se bilježi po imenu spomenutog. Ali-paša je u jednoj lijepoj i privlačnoj mahali, u vrlo lijepom predjelu, također sagradio masivnu džamiju pod kupolom. Pored njenog predvorja, koje je prostrano i malo uzdignuti harem, protječe Koševski potok. Mahala u kojoj se nalazi ta džamija i danas se bilježi imenom te ličnosti.

Hadim Ali-paša sagradio je i u kasabi Kladanj džamiju, koja je sada u dobrom stanju.

Godine 961. (1553/54) Holski, komandant Zrinskog, generala Hrvatske i Slavonije, sa nekoliko hiljada nevjernika, pješaka i konjanika upao je u jednu nahiju i opljačkao mnoga sela i nanio štete raji i narodu, učinio je mnogo nasilja i otjerao živu stoku koju je našao.

Čim je za to saznao sandžak-beg Klisa Malkoč-beg, bez oklijevanja pošao je sa islamskim ratnicima u potjeru. Najprije je za njima u potjeru poslao Hasan-agu, agu bešlija tvrđave Blagaj. (Ta tvrđava Blagaj nalazi se u nahiji Novi, na ušću rijeke Japre u

Sanu.) i ćehaju tvrđave Ključ Mehmed-ćehaju, a sam, čim ih stigne, tjerat će ih poput lovačkog psa.

Ovi su svom silom krenuli naprijed i oko pola noći pristigli nevjernike. Bez oklijevanja su se upustili u borbu i uzeli su sve do čega god su došli.

Čim je pristigao spomenuti mirimiran Malkoč-beg, odmah je mačem navalio na nevjernike, tako da je Holski jedva glavu spasio.

Potom je ovaj mirimiran poslao na Dvor sve zarobljenike koje je pohvatao i odsječene noseve sa smaknutih glava. Pošto je time okitio carski divan i razveselio srca svih muslimana, spomenutom Malkoč-begu, u znak zahvalnosti, dodijeljen je sandžak-begluk nad Bosnom. (Malkoč-beg je imao jednog sina po imenu Ali-beg. On se isticao među krajiškim ratnicima po svojoj neustrašivosti.)

Spomenuti Hadim Ali-paša smijenjen je sa položaja u Bosni i postavljen za valiju Egipta. (Pozvan je na treći ratni pohod, koji se vodio protiv Perzije. Kad je taj rat okončan, Ali-paša je postao valija Egipta.) To je bio vrlo osjećajan čovjek, sažaljiv i odmjeren i nadasve plemenit. Kada je umro u Egiptu, u njegovoj blagajni je nađeno dvije hiljade dukata.

DUGALI MALKOČ-BEG

Godina 961. (1553/54)

U tvrđavi Sinj, koja se nalazi na obali mora, od njenog osnivanja pa do danas, bili su samo mustahfizi, a spomenuti Malkoč-beg je te godine u nju naselio i islamsko stanovništvo. (Brat toga Malkoč-bega bio je Kara Ali-beg.)

(U nekim zapisima bilježi se kao Dugali Osman-beg.)^{*15}

* 15 Brat toga Malkoč-bega bio je Kara Ali-beg.

U gradu Foči, na desnoj strani rijeke Čhotine, u Mustafa-pašinoj mahali, sagrađena je jedna džamija osrednje veličine sa munarom od lijepog kamena. U natpisu iznad njenih vrata stoji:

“Ovu časnu džamiju gradio je i proširio Murad-aga, sin Abdullatifov, mutevellija Mustafa-pašina vakufa.”

Napisano godine 961. (1553/54).

KARA OSMAN-BEG IBN KARA MUSTAFA-PAŠA

Godina 962. (1554/55)

(Od 962. godine (1554/55) po drugi put Rustem-paša; umro.)

Navedeni je porijeklom Bosanac. I njegov otac Kara Mustafa-paša je Bosanac. U nekim bilješkama piše se pod imenom Osman-han.

(Spomenuti Kara Mustafa-paša dok je bio u carskom haremu, prema riječima munedždžim-baše, imao je nadimak Japalak a prema nekim hronikama nosio je nadimak Palak. Kada je dostigao položaj beglerbega, postao je carski zet, a onda mu je dodijeljeno vezirstvo.)

Njegov otac oženio se princezom Šah-Hubanom, sestrom sultana Sulejman-hana i postao carski zet. Iz tog braka rodio se Kara Osman-beg. Iako je bio na položaju sandžak-bega, bio je poznatiji od mnogih beglerbegova, pa čak i vezira. Bio je sandžak-beg Moraje i Inebahti, a sada je valija Bosne. U koji god je sandžak želio, sultan mu je odobravao. Čak se priča da je, ako bi slučajno naišao na novce koji su se slali za carsku riznicu, uzimao koliko je htio, a ostavljao bi priznanicu, koju bi car uvažavao. Pošto je njegovoj naravi sandžak Inebahti najviše odgovarao, u njemu je bio najčešće sandžak-beg. Tamo je podigao svoj visoki konak, divne bašče i šetalište. Umro je dok je bio na položaju sandžakbega Bosne. Spušten je u zemlju u selu Kopčić, u kadiluku Prusac. I danas se njegovo turbe tamo nalazi i održava se.

U nekim međžmuama on se vodi pod imenom Osman-han.

(Spomenutog Kara Osman-bega je sultan Sulejman-han jako volio, pa su mu prinčevi prigovarali, a on bi uvijek govorio: "Smijeniću Kara Osmana i na njegovo mjesto dovesti drugog.")

BOSANAC MUSTAFA-BEG SOKOLOVIĆ

Godina 963. (1555/56)

(Od 968. godine (1560/61) Semiz Ali-paša.)

Spomenuti je mladi brat vezira Deli Husrev-paše Sokolovića. Kada je bio bosanski sandžak-beg, podigao je u kasabi Rudo u Čajničkom kadiluku lijepu i masivnu časnu džamiju i druge vakufske objekte. Za njihovo održavanje uvakufio je dosta prihoda. U vakufnamu je sve to uneseno, a legalizirana je 963. godine (1555/56). Kasnije je došao u počasnu službu lale, napredujući sve do vezirske časti, da bi konačno dobio titulu Lala Kara Mustafa-paša.

Bio je beglerbeg Anadola, a i na drugim visokim položajima. U vrijeme dok je bio sandžak-beg Bosne, nije zabilježeno da se nešto važno zbivalo.

HAMZA-BEG

Godina 969. (1561/62)

Hamza-beg je od starih krajiških junaka. Prije dolaska na položaj u Bosni bio je sandžak-beg Stonog Biograda.⁵¹ Kada je iza toga postao sandžak-beg Bosne, sagradio je jednu džamiju u palanki Kamengrad u kadiluku Stari Mejdani. I danas se ona održava i u dobrom je stanju. Ima i svoje prihode koji su za nju uvakufljeni.

Neki ga vode pod imenom Biharoğlu Hamza-beg.

Namjesto Jakub-efendije, sina Bajramova zvanog Ankarevi Čaluk Jakub, koji se nalazio na položaju muftije i muderrisa Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, postao je muftija i muderris Mevlana Muslihudin-efendija, iz sela Čirčin, koje pripada kadiluku Balat u vilajetu Menteše. Bio je dugo vremena muftija u ovim krajevima i predavao razne grane nauka. Njegov poznanik, sarajevski kadija Bihudić Mehmed-efendija sporio se s njim o nekim pitanjima, pa je to bio razlog njihovog međusobnog neprijateljstva i svade. Te godine su obojica smijenjeni sa svojih položaja.

Na mjesto spomenutog muderrisa postavljen je Hanefi-efendija iz Jenidže Vardari i ovlašten da izdaje fetve. Spomenuti je 973. godine (1565/66) umro. Na mjesto njega je postavljen za muderrisa i muftiju Kara Sulejman-efendija Galipoljac. Sada postoji u Sarajevu mahala muftije Sulejman-efendije, po njemu prozvana.

Godine 968. (1560/61) muslimani su izvršili jedan pohod na Kranjsku. Kada su u borbi bili poraženi, nevjernički vojskovođa Zmaj despot Vuk Branković tjerao je muslimane sve do Sarajeva i grad vatrom popalio i porušio. Tom prilikom su zaplijenjeni i opljačkani nebrojeni vakufski novci Gazi Husrev-begova vakufa, brojna ratna oprema ukrašena draguljima i čistim zlatom i srebrnom, kao i drugi skupocjeni predmeti. Nevjernici su se odmah iza toga povukli. (U Tarih-i Osmani piše da se ovo dogodilo 974. godine (1566/67).)

⁵¹ Stoni Biograd je danas Sekešfehervar u Mađarskoj.

HASAN-BEG

Godina 969. (1561/62)

Hasan-beg je sin Bosanca Sokolović Tavi-Mehmed-paše, koji je u to vrijeme bio drugi vezir u carskom vijeću.

U hronikama nema spomena da je bio bosanski sandžak-beg. Međutim, u svim međžmuama koje smo imali pri ruci, zabilježeno je pod istim imenom i pod istim datumom da se nalazio na položaju bosanskog sandžak-bega. Na osnovi toga, spomenutoga smo uvrstili u red valija.

BOŠNJAK SINAN-BEG, SIN BAJRAM-AGE

Godina 970. (1562/63)

Navedeni Sinan-beg je Bosanac.¹⁵ (Priča se da je Sinan-beg bio čovjek posebne vrste. Zbog toga što je bio tamnoput, nazivan je i Kara Sinan. Kada je postao zet Mehmed-paše Sokolovića, njegov šura Mehmed-paša doveo je supružnike u Carigrad na videnje. Kada su stigli paši, da bi iskušao sestru, potajno joj je rekao: "Tvoj muž Kara Sinan je i siromašan i ružan, pa da te udam za jednog pravog stambolskog plemića. Danas sa mojom pratnjom idi na to i to šetalište, bit će puno muškaraca i žena, ko ti se dopadne pokaži pratnji da bih ja to znao." Ona je došla na spomenuto mjesto i nakon obilaska vratila se kući. Kad ju je brat upitao šta je vidjela odgovorila je: "Ne vidjeh nikoga pristalijeg od moga Kara Sinana"- "Aferim, sestro", pohvalio ju je.) On je muž sestre Bosanca Tavl Mehmed-paše Sokolovića, koji je te godine bio drugi vezir. U vrijeme njegove uprave, tačnije 971. godine (1563/64), utvrđene su granice od rijeke Une do venecijskog mora. Godine 972. (1564/65) spomenuti Sinan-beg smijenjen je sa položaja u Bosni i postavljen na položaj sandžak-bega Hercegovine. Više od dvadeset godina bio je na tom položaju. U to vrijeme on je u gradu Čajniču podigao veliku masivnu džamiju sa visokim kubetom, medresu i ostale dobrotvorne objekte i tako je kasabu oživio. Za spomenuta uvakufljenja dao je napisati i legalizirati svoju vakufnamu godine 990. (1582/83).¹⁶

I džamija i ostale njegove dobrotvorne ustanove i sada postoje i održavaju se, te kao što treba podmiruju se iz vakufskih prihoda.¹⁷

¹⁵ Porijeklom je iz Boljanića, mjesta 20 km udaljenog od Pljevalja.

¹⁶ Umro je prije hiljadite godine po Hidžri. Ukopan je u kamenom turbetu sa desne strane njegove džamije - on i njegova žena, jedno do drugog. Ispred navedene džamije ima jedan lijep šadrvan.

¹⁷ Džamiju pod kupolom i kamenom munarom u kasabi Počitelj, kadiluku Stolac, u Hercegovačkom sandžaku, sagradio je Mir hadži Ali-beg, sin Muse, godine 970. (1562-3). To se vidi iz proznog natpisa uklesanog iznad ulaza.

MEHMED-PAŠA SOKOLOVIĆ, BOSANAC

Godina 972. (1564/65)

(Od mjeseca zu-l-ka'deta 972. godine (31. V - 29. VI 1565) vrijeme vezirovanja Bosanca Tavit Mehmed-paše, sina Ahmedova.⁵³ Navedeni je zet sultana Selima Drugog. On je bio oženjen njegovom kćerkom Esmehan-sultanijom. On se uspješno petnaest godina nalazio na položaju velikog vezira. Potječe iz džemata Sokolovići u Višegradskoj nahiji u Bosanskom sandžaku. Jednoga dana, zbog neke uvrede, njega je jedan spahija, prilikom poslijepodnevnog divana, udario otrovnim handžarom u stomak i on je kao šehid umro. Spomenuti je podigao jednu masivnu ćupriju na Drini u kasabi Višegrad, kojoj nema ravne, veliki i čvrsti karavan-saraj, prostranu časnu džamiju u svom selu i druge dobrotvorne objekte. Navedena ćuprija je i sada u dobrom stanju; karavan-saraj je ruševan; časnu džamiju su srpski odmetnici spalili 1292. godine (1875).

(Budući da je Ahmed, sin hadži Davuda, graditelja časne džamije u mahali Hadži Davud u Sarajevu, spomenute godine bio mutevellija očeva vakufa, može se zaključiti da je navedeni mesdžid podignut prije te godine.)

U selu Tasovčići blizu te kasabe gore spomenuti Ibrahim-paša sagradio je kameni most.

Uvidom u jedan hudžet iz sredine rebiu-l-ewwela 971. godine (29. X - 7. XI 1563), vidi se da je u kadiluku Foča bio kadija Džafer-efendija, sin Jusufov.

53. Jedan kraći dio koji govori da je Mehmed-paša bio carski zet, ulijepljen je papirom i stoga nečitljiv.

MUSTAFA-BEG SOKOLOVIĆ, BOSANAC

Godina 972. (1564/65)

(Od 9. rebiu-l-ewwela 974. godine (24. IX 1566) Gazi sultan Selim-han Drugi. Spomenuti sultan je sin Sulejmana Zakonodavca. Došao na prijesto 974. godine (1566/67). Vladao osam godina. Živio 52 godine. Kad mu je otac umro na pohodu u Ugarsku, on je došao u Beograd i tu je ustoličen.)

Spomenuti Mustafa-beg je amidžić Sokolovića Tavi Mehmed-paše Bošnjaka, koji je te godine postao veliki vezir.

Mustafa-beg je sakupio i pripremio bosansku vojsku pa udario na zapovjednika tvrđave Krupa Pavla Bakića. Kada je tu tvrđavu opkolio i pritijesnio, a kako Pavlu nije stigla pomoć od denerala Herberta, on je pobjegao, bacio se u rijeku Unu i utopio se.

Pošto je Mustafa-beg osvojio tu i tvrđavu Novi, ušao je u Hrvatsku i mnogo mjesta opljačkao.

Posljednjeg dana rebiu-l-ewwela 973. godine (25. X 1565) u berbernici Ajasbegova hamama, u gradu Sarajevu, puštena je tekuća voda.

Te godine je Džafer-aga, sin Solak Skendera, dizdar tvrđave Dubrovnik, u kadiluku Visoko, zatražio odobrenje suda da nekud ide. Ali, pošto se izlazak dizdara iz tvrđave kosi sa zakonom, nije mu dato odobrenje.

Tvrđava Dubrovnik pripada nahiji Vareš, a nalazi se u selu Nedažići na mjestu gdje se sastaje rijeka Misoča sa rijekom Zenik.

(Dok je Kulin ban bio vladar Bosne, 594. godine (1197/98) na prostoru između grada Sarajeva i kasabe Vareš, u brdu zvanom Jagodina, otkriven je rudnik srebra. Pošto u Bosni nije bilo ni jednog stručnjaka iz rudarstva, on je rudnik dao Dubrovčanima pod zakup odsjekom. Oni su na tom mjestu sagradili tvrđavu za

čuvanje alata i proizvoda. Zbog toga se ta tvrđava i zove po imenu njenih graditelja.)

(Spomenute godine je Sinan-halifa postavio Samardžiju Aliju, sina Abdullahova, za mutevelliju uz hiljadu akči, koje je on uvakufio. To je vjerovatno graditelj časnog mesdžida, koji je u narodu poznat kao Goloderica, a nalazi se u gradu Sarajevu.)

(Kada je kapu-aga Jakub-aga saznao da je srušena džamija poznata u Sarajevu kao Šejh-Ferruh džamija, on je poslao sarajevskom kadiji Ahmed-efendiji pismo datirano s prvom dekadom 973. godine (1565) i deset hiljada akči da se džamija obnovi. S tim novcem je džamija, koja je danas u narodu poznata pod imenom Abdesthana, popravljena.)

Kada je u sjedište Bosne Travnik po carskom subaši prispio carski ferman bosanskom sandžak-begu Mustafa-begu u vezi s obnovom časne džamije sultana Fatiha Mehmed-hana u gradu Sarajevu, Mustafa-beg je, saglasno carskom fermanu, uputio u Sarajevo svoga opunomoćenika hadži Nesuha, sina Muslihudinova da sa subašom Mustafom ispita stanje ruševnosti navedene džamije i da je, kao što treba, popravi.

Njih dvojica: Mustafa-subaša i hadži Nesuh zatražili su da se nalaz zavede u sidžil. Niže se doslovno navodi tekst nalaza, koji je navedeni kadija zaveo u sidžil:

“Prispio je carski ferman da se popravi i obnovi časna džamija preminulog sultana Mehmeda-hana u bogomštićenom Sarajevu. Zidovi spomenute džamije su do pola porušeni, i ako ih bude moguće kako treba učvrstiti, neka se učvrste. Neka se prema carskom naređenju, dovede mnoštvo muslimana.”

Kada su carski subaša Mustafa i hadži Nesuh, sin Muslihudinov, zakonski opunomoćenik bosanskog valije Mustafa-bega, prema carskom fermanu, počeli da ruše zidove džamije, došli su na lice mjesta u ovaj posao upućeni ljudi i gradski ajani, a to su: Ali-beg Zaim, hadži Ali-beg, sin Hizra, Musa-beg, sin hadži Sinanov, hadži Davud, sin Timurov, hadži Ahmed, sin Ajdinov, drugi hadži Alija, sin Hizrov, hadži Husein, sin Nesuhov, hadži Ibrahim, sin Abdullahov, Kurd-hodža, sin Iskenderov, Osman, sin Hasanov, Abdi-halifa imam, hadži Hasan, sin Jusufov i dru-

gi, pa su izjavili: "U ranija vremena, jedan od nevjerničkih vođa po imenu Despot došao je sa nevjernicima, oplijenili su grad Sarajevo i spomenutu džamiju su spalili. Od žestine vatre su svi zidovi ispucali, drveni dijelovi su izgorjeli, ćošeta su se odvojila i građevina je do temelja razdrmana. Dok se to do temelja ne poruši, ne može se kako treba učvrstiti i pokriti kubetom." Osim što su izvršili uvidaj, oni su iskazali svoje namjere, i rekli: "Gradnja spomenute džamije ne može se potpuno izvršiti bez novaca iz državne kase. Ako se ne dadne novac iz sretnog Dvora, onda ćemo mi, svaki prema svojim mogućnostima, sakupiti novac i dati. Da bi se džamija izgradila, jamčimo da treba do temelja ovo srušiti, zatim podići i pokriti kubetom. To je, u svakom slučaju, najbolje. "Kad su to rekli Mustafa-beg i hadži Nesuh zatražili su da se zavede u sidžil, pa je zapisano zu-l-hidždžeta 973. godine (19. VI - 18. VII 1566)."

Uzornom carskom pohodu, osvajanju tvrđave Sigetvar, koji se desio potkraj njegovog života, jer se on u tom pohodu oprostio od ovog, prolaznog, svijeta, povod je sljedeći:

- Budimski beglerbeg Arslan-paša Jahjapašić, sin Mehmed-begov, nekoliko puta je slao Dvoru pismene izvještaje da su upadi Mađara preko granice prevršili svaku mjeru. Kako je tvrđava Egra opsjednuta, nevjernici su postali drski, iz dana u dan se njihova hajdučija povećava i nered što ga izazivaju postaje sve žestiji.

Pored ovoga izvještaja, i Simon Janoš Erdelj-oğlu se žalio da je bečki kralj Ferdinand činio napade i zauzeo tvrđave u Erdelju, Sekamar i Dogaj, i da pred njegovim vratima stvara nered i podiže bune. On je o tome više puta izvještavao i tražio pomoć.

Uzvišeni sultan, ophrvan starošću i hroničnim bolestima, čija je vladarska briga i sultanska odgovornost iznenada pokrenuta i probudena, na dan 7. šewwala 973. godine (27. IV 1566) odredio je za glavnog komandanta drugog vezira Pertve-pašu i poslao ga kao prethodnicu. Car je 9. dana tog mjeseca, u četvrtak, krenuo iz Istanbula, prema starom uobičajenom redu. S njim su u carskoj povorci krenuli veliki vezir Mehmed-paša Sokolović, Ferhad-paša - treći vezir, Ahmed-paša - četvrti vezir, Kizil Ahmedlu

Mustafa-paša - peti vezir, beglerbeg Rumelije Šemsi Ahmed-paša, kaziasker Hamid-efendija, carski nišandžija Ejri Abdi-zade Mehmed Čelebi, carski defterdari Murad Čelebi, Hasan Čelebi i Mehmed Čelebi, komandant janjičara Ali-aga, te ostali ajani i dostojanstvenici, koji su bili počašćeni da iz konaka u konak budu uz cara. Međutim, njegovo tijelo bilo je već ophrvata starost. Pojavile su mu se otekline po rukama i nogama i srce mu je oslabjelo. Najviše je putovao u kočijama, a ponekad, samo nakratko, u tahtarevanu. Jedino je, kad bi prolazio kroz gradove i kasabe, jahao na svom divnom konju. Kada su stigli u zemunsko polje, naredeno je zaustavljanje. Šemsi-paša je taj dan izveo takvu paradu kakvu svijet do tada nije vidio. Potom je Sulejman-paša, beglerbeg Karamana, poredao jedan po jedan alaj karamanske vojske, a iza njega Erdelj-oğlu, onaj što mu je od sultana darovano vojvodstvo nad Erdeljom prilikom osvajanja Budima. I on je, sa svojim savršeno opremljenim alajom, postrojen za pozdrav, bio počašćen da ga car zapazi.

Amidžić velikog vezira, sandžak-beg Bosne Sokolović Mustafa-beg, s bosanskom vojskom priključio se carskoj ordiji.

Potom je uzvišeni sultan izdao naređenje da se ide na tvrđavu Egru i da se izgradi most u Varadinu. Izdato je i naređenje za pohod na tvrđave Sekamar i Dogaj, koje je, prije godinu dana, bečki kralj Ferdinand odvojio od Erdelja i pripojio svojim krajevima.

Izdato je odobrenje konjanicima da podignu most. Bečka strana bila je jako obrasla travom i podvodna, pa se svak žurio da je što prije pređe. Međutim, ova procjena situacije bila je pogrešna.

Sandžak-beg Pečuha, koji je tamo bio određen da čuva tvrđavu Pečuh, ulogorio se u blizini tvrđave Šikloš. U to vrijeme je pečuški alajbeg Skender bio u Šiklošu. On je otišao spomenutom sandžak-begu i rekao mu da je opasno da tu zanoći te ga nagovarao da uđe u tvrđavu. Ali, on se uzdao da tu može jednu noć zakonačiti bez opasnosti. Uspostavio je jake straže, koje će dobro čuvati njegovu vojsku. Ali tada je ban Sigeta Mikloš Zrinski poslao hiljadu hajduka i četiri stotine katana da varoš Pečuh zapale i opljačkaju, da dovedu uhode i da saznaju kuda je cars-

ka vojska krenula. Ti nesretnici bili su stigli u selo Peše između Sigetvara i Šikloša i doznali da se velika vojska ulogorila pod Šiklošem. Pošto su bili upoznati da sultan ide prema tvrđavi Egra, smatrali su da je to prava prilika, pa su odmah krenuli prema Šiklošu. Tu noć padala je velika kiša, tako da su svi stražari spomenutog sandžak-bega napustili svoja stražarska mjesta i svaki se zavukao u po jednu kolibu da se skloni, i ne sluteći o neprijateljskom pokretu. Neprijatelji su u zoru naišli na sandžak-bega, ubili su njega i njegovog sina i sve što su imali opljačkali su im, raznijeli i uništili.

Čim je sultan saznao ovu neugodnu vijest, odustao je od pohoda na tvrđavu Egru, a vojsci koja je bila prešla u Bačku, naredeno je da ide u Srem. Naredeno je da se započeti most iz Varadina digne, a da se postavi na rijeci Dravi.

Na svestrano zalaganje zapovjednika janjičara Ali-age, u roku od deset dana izvršena je naredba i podignut je most, pa se onda uzvišeni sultan ulogorio sa glavninom carske vojske u polju kod Osijeka, i odmah je počeo prelaz preko mosta. Sultan se lično prevezao na kadirgi kapudana Alije Portoka i ulogorio se ispred brda zvanog Arišan u Osječkom polju, i tu se zadržao dva dana.

Tada je, po carskoj naredbi, ispred velikog sultanova šatora pogubljen budimski beglerbeg Arslan-paša. Njegov grijeh bio je ovaj: Čim je uzvišeni sultan krenuo na ratni pohod, on je sakupio budimske graničare i kod tvrđave Polata, kod Stonog Biograda, opkolio odmetnike koji su bili prevršili svaku mjeru. Ali, čim je austrijski kralj Ferdinand saznao da je sultan krenuo, počeo je sakupljati vojsku. Postojeću vojsku poslao je protiv Arslan-paše. Arslan-paša se nije mogao oduprijeti, napustio je tvrđavu i požurio da osigura Budim. Neprijatelji su pristigli i odmah tvrđavu Pesprem⁵⁴ zauzeli. Potom su došli do tvrđave Tata,⁵⁵ zauzeli je i pripojili svojim zemljama. Oni su se u blizini tvrđave ulogorili i čekali da naide islamska vojska.

54. Sada grad Vesprim.

55. Sada Tatabanja.

Iza toga je, po carskoj milosti, Budimski vilajet dodijeljen Mustafa-begu koji je, godinu dana ranije, osvojio u Bosni tvrđavu Krupu. Zbog toga je zaslužio carsku milost pa mu je dodijeljen Budimski ejalet. Iza toga je, zajedno sa beglerbegom Karamanom Sulejman-pašom, poslat na osiguranje Budima. Oni su bili zaduženi da se ulogore na jezeru kod Stonog Biograda i da štite taj kraj. Još ranije je određen Šemsi-Ahmed-paša, rumelijski beglerbeg, da sa ovog mjesta opsjedne tvrđavu. S njim su upućeni i hrabri Ali Portok i neustrašivi sandžak-beg Požege, Nesuh-beg, da izvide taj kraj i šančeve. Odmah sutradan krenuli su sa islamskom vojskom i nakon drugog konaka došli su pod Sigetvar. Međutim, carski šator postavili su s gornje strane Sigetvara na obali jezera, ali nisu uvidjeli da nije dobro da bude na dometu tvrđavskog topa. Sada je to mjesto gdje se nalazi njegovo časnno turbe jedan hrastik i teško prohodno šipražje. Odmah je posluha iz carske ergele i carskog harema to mjesto tako raščistila da se nije moglo prepoznati, napravivši lijepu poljanu. I na dan 20. muharrema 974. godine (7. VIII 1566) sultan je tu odsjeo. Ferhad-paša, treći vezir, i Mahmud-paša, anadolski beglerbeg, zauzeli su položaje sa južne i zapadne strane od sultanova šatora, a Mustafa-paša, peti vezir, i njegov mladi brat Šemsi Ahmed-paša sa sjeverne strane. Na prostoru gdje se nalazio Ferhad-paša sa rumelijskim krilom, smjestio se zapovjednik janjičara Ali-aga sa svojim janjičarima. Zapadno od Ferhad-paše postavljeni su kapudan Ali Portok i Nesuh-beg, sandžak-beg Požege. Na ovaj način se, s desnog krila, počelo danonoćno tući.

(Srušen je svod masivnog mosta s jednim oknom, koji se od davnina nalazi preko rijeke Neretve u gradu Mostaru. Spomenute godine, za vrijeme vladavine sultana Sulejman-hana, izgrađen je veći i tvrdi od prijašnjeg. Ovaj svod i danas postoji i održava se.)

Na karaulu je postavljen Muhamed-han od Zulkaderija, koji je upravljao Ćustendilskim sandžakom kao arpalukom. Šestog dana je varoš osvojena i pogubljeno je šest stotina neprijatelja. Potom su presjekli jaz, koji je okruživao unutrašnjost tvrđave, da bi istekla voda iz jezera koje je opasuje. Za nekoliko dana sva

je voda iz jezera istekla, ali je ostalo blata i mulja da bi se i divovi udavili. Vojski je naredeno da postavi ljese i dovuče drva, pa su pripremili vunu i napunili vreće. Uz to su mnogo vreća ispunili zemljom i tu močvaru nasuli. Potom je bilo omogućeno da se pride palanci.⁵⁶ Jedni su pristupili sječi kolaca i dovlačili ih, a drugi su kresali grane, a treći nasipali u temelje palanke katran i zapalili ga. Neprijateljski odred, koji se unutra zatekao, o sebi se zabavio. Svim silama nastojali su da jedan drugog smire, kao da će jedan za drugog život dati. Konačno, kad su koci palanke i drveni zidovi, što sječom, što vatrom uništeni, ono čime su ti zidovi bili ispunjeni ostalo je u obliku smetlišta i prašine. Ona mjesta, gdje je top udarao u zemlju, ostala su čvrsta i neprobojna, pa su ih neprijatelji ponovo napunili zemljom i blatom, a sa unutrašnje strane postavili privremenu građu i tako utvrdivši čekali su priliku za napad, ali nisu otvarali vatru iz topova i pušaka. Međutim, prilikom juriša, oni su gađali iz kumbara i mnogo ratnika spalili i izboli dugim bodežima, te na taj način davali otpor. Ali, islamski ratnici izumili su bodeže koji su imali na vrhu kuku, pa su time nevjernike izvlačili vani i onda im glave sjekli. Kakva se sve borba vodila, kakvi okršaji prsa u prsa i ubijanje prilikom juriša na spomenutu tvrđavu, nije ni moguće opisati. Konačno, 24. safera 974. godine (10. IX 1566) izdato je naređenje za napad. Sva hrabra vojska, u skladu sa islamskim samoprijegorom i hrabrošću, najedanput je krenula u juriš i neprijatelju nije dala oka otvoriti. I tako su je Božijom pomoći osvojili. U ovome jurišu su mnogi zaimi, timarnici i ostala rumelijska vojska došli na put šehida i oprostivši se sa ovim prolaznim svijetom dospjeli u vječni život.

Priča se i ovo: "Zapovjednik navedene tvrđave Mikloš Zrinski pokazao se kao slavan junak. Kad je shvatio šta će se dogoditi, stavio je na glavu kacigu, obukao svečanu odjeću a u džepove stavio sto dukata. Neka sve to bude dar onom ratniku koji mu glavu odsiječe. Pripasao je mač što mu je ostao od predaka i onda izišao pred islamsku vojsku. Sa suprotne strane ga je jedan

⁵⁶ Palanka - utvrđenje napravljeno od drveta i zemlje, ojačano rovovima.

ratnik pogodio iz puške u prsa, a potom ga je strijela zgodila u glavu, pa je tako ispustio dušu.

Taj dan se islamska vojska odmarala, a potom su dostojanstvenici pošli da razgledaju tvrđavu. Boraveći u njoj, pregledali su ratnu opremu i opskrbu. U podrumima kuće Zrinskog bilo je opremljeno dosta baruta. Da li je nevjernik stavio fitilj ili je od nekog pljačkaša dotaknut vatrom ne zna se, ali je od eksplozije mnogo ljudi stradalo, a neki su odbačeni čak na domet strijele. Ipak od dostojanstvenika niko nije stradao. Čim je na ovaj način ta tvrđava postala islamska, odmah je, po carskoj milosti, sandžak Pećuh dodijeljen Skender-alajbegu. Postavljeni su: kadija, dizdari, mustahfizi grada čija je oprema upotpunjena.

Islamska vojska bila je pod Sigetvarom, i tada su poslane akindžije da vrše upade. Mustafa-paša, peti vezir, i njegov brat Ahmed Šemsi-paša, rumelijski beglerbeg, sa rumelijskom vojskom i dvije hiljade janjičara, došli su do tvrđave Bobovac, i čim su se pod njom ulogorili, te noći su neprijatelji napustili tvrđavu i pobjegli. Blagodareći Svevišnjem Bogu, i ta je tvrđava osvojena. Nakon što su se kroz četiri dana opskrbili svim što je potrebno, vratili su se.

Ovaj puta sultan je odredio Pertev-pašu, drugog vezira, koga je još u Carigradu postavio za serdara, beglerbegove Vidina i Temišvara sa ejaletskom i tatarskom vojskom, zatim Sufi Mehmed-bega, sandžak-bega Varada, da zauzmu tvrđave Đulu, Janovu i Dragoš. Spomenuti Pertev-paša osvojio je te tvrđave, i o tome je stigla radosna vijest na dva-tri dana prije nego je Sigetvar zauzet i zbog toga je zavladao veselje u carskoj ordiji.

Sultanova hronična bolest se pogoršala. Na dva dana prije osvojenja Sigetvara, u četvrtak uvečer, 22. safera 974. godine (8. IX 1566) u devet sati, odazivajući se pozivu časnog ajeta: "Vrati se svome Gospodaru, dušo zadovoljna i On, tobom, zadovoljan",⁵⁷ oprostio se s prolaznom vladavinom. Neka ga Allah Svevišnji pomiluje! Osim reisu-l-kuttaba Feridun-bega, niko, čak ni veziri nisu znali.

57. Kur'an, sura Al-Fağr, ajet 28.

Odmah je pisao prijestolonasljedniku uzvišenom Selim-hanu o tome što se desilo i ponizno ga zamolio da sa srećom stane na čelo islamske vojske, te ovaj prijedlog i kratku obavijest poslao po Hasan-čaušu i jednom ulaku. Oni su, osmi dan, stigli iz Sigetvara u Kutahiju i predali izvještaj. Prijestolonasljednik je odmah krenuo na put, napustivši san i odmor.

Na dan 9. rebiu-l-ewwela (24. IX 1566) u Konstantiniji, koja je bila sjedište sultana, zasjeo je na carski prijesto. Šejhu-l-islam, visoki dostojanstvenici i ostali ajani, bili su, iskazujući svoju vjernost sultanu, počašćeni da poljube podnožje carskog prijestolja. Sutradan je džumu obavio u džamiji hazreti Ejuba al-Ansarija, a potom je obišao grobove svojih velikih predaka. Treći dan je sretno krenuo prema Beogradu. Nigdje nije zastajao, i vrlo je brzo stigao u Beograd. A na ovoj strani veliki vezir ostao je četrdeset i tri dana u polju Sigetvar, pod izgovorom da se popravlja sigetvarska tvrđava poslije njenog osvojenja.

Na dan 3. rebiu-l-ewwela (18. IX 1566) izvadili su blagoslovljeno tijelo preminulog padišaha, koje je bilo pohranjeno u carskom čadoru, postavili ga na tahtarevan i vratili se u Beograd. Veliki vezir proglasio je svoga zeta Silahdar Džafer-agu da prati tahtarevan. Prema organizaciji velikog vezira Tavi Mehmed-paše, sve do Beograda niko nije znao je li sultan živ ili mrtav. Kada su bili na konak blizu Beograda, pronijela se vijest da je u Beograd stigao prijestolonasljednik. Ali, niko nije o tome otvoreno govorio niti je smio govoriti. Te noći su sretno došli do carskog čadora i ušli u njega.

Sutradan zorom zasjeo je na sretni carski prijesto. Veziri i dostojanstvenici su, u želji da mu poljube skute, bili počašćeni prijemom i izrazili mu svoju vjernost. Ispred sultanova šatora je preminulom obavljena dženaza, a zatim je, za njegovo mrtvo tijelo, određena pratnja do Istanbula: vezir Ahmed-paša, šejh Nuruddin-zade i Ferhad-aga. Naredeno im je da ga ukopaju ispred mihraba njegove džamije.

(Za vrijeme vladavine spomenutog sultana iskovana je i izdata jedna nova vrsta novca pod nazivom šerifi. Međutim, koliko

je težila i koji je procenat zlata imala, nije nigdje napisano. Nema ni podataka da su kasniji sultani takav novac kovali.)

Za vrijeme njegove vladavine došlo je do promjene novca, s obzirom na sadržaj srebra, odnosno u smislu smjese i smanjenja količine srebra, kako je to bilo propisano: tri akče iznosile su jednu paru, a četiri su odgovarale jednoj drahmi srebra,⁵⁸ ili četrdeset akči. Malo kasnije, pet akči odgovaralo je jednom dirhemu srebra. Tada je mletački ili sultanski dukat bio u opticaju i iznosio je osamdeset akči ili dvadeset sedam para. Kada je izišao na pet akči, onda je spomenuti dukat, koji je bio u opticaju, imao vrijednost stotinu akči ili trideset i tri pare.

Kada je Mustafa-beg, sa carskom vojskom osvojio tvrđavu Sigetvar 974. godine u mjesecu muharremu (19. VII - 17. VIII 1566) kao što je gore spomenuto, smijenjen je sa položaja u Bosni i unaprijeđen u čast mirimirana te po carskoj naredbi postavljen za valiju Budimskog vilajeta. Bio je uzastopno osam godina valija Budima.

Kako se zamjerio svome amidžiću, velikom veziru Tavi Mehmed-paši Sokoloviću, poslat je mirahor Ferhat-aga koji je, godine 982. (1574/75) pogubio Mustafa-pašu, a pod izgovorom da je udario grom u budimski dvor i baruthanu.

Tamo je i kopan, neka mu se Bog smiluje!

Godine 973. (1565/66) u gradu Sarajevu dobrotvor po imenu Ali-beg, podigao je masivnu Latinsku ćupriju, koja i danas postoji. Spomenuta ćuprija bila je nazvana po imenu svog dobrotvora. Kasnije, kada se u susjedstvu naselilo katoličko stanovništvo, promijenila je ime u Latinska ćuprija i pod tim imenom je i danas poznata.^{*18 *19}

⁵⁸ Dirhem = četrinstoti dio oke.

^{*18} Isto tako, uvidom u siđžil sarajevskog šerijatskog suda iz godine 973. (1565/66) vidi se da je jedan masivan kameni most sa pet ôka, koji i danas postoji u gradu Sarajevu, još ranije podigao neki Ali-beg, pa se on spominje i pod njegovim imenom. Kasnije, kada su se u njegovoj blizini naselili katolički stanovnici, dobio je naziv "Latinska ćuprija".

^{*19} O najpoznatijoj ćupriji na rijeci Neretvi u gradu Mostaru, u zbirci pjesama Mostarca Derviš-paše, upisan je njen datum.

SOKOLOVIĆ BEG, BOSANAC

Godina 974. (1566/67)

To je brat sandžak-bega Bosne Mustafa-bega, a amidžić velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića.

Prijepis carskog fermana, koji je izdat povodom prijedloga i izvještaja ranijeg sandžak-bega Bosne Mustafa-bega, da se u dvoru riješi pitanje plaća posade Krupe i Kamengrada, u vilajetu Bosni, glasi:

“Po primitku visokog carskog fermana, neka prime na znanje slijedeće, i to: najugledniji kadija, predstavnik upravljača naroda, izvor plemenitosti i vrlina, mufettiš mevlana - sarajevski kadija, rudnik znanja, uzor među uglednim i odabranim i zaim Mehmed, neka mu se ugled poveća!:

- Raniji sandžak-beg Bosne a sadašnji beglerbeg Budima, Mustafa, potrajala mu sreća, dostavio je pismo Dvoru u kome je naveo sljedeće: ‘Još ranije određene su plaće posade tvrđava Krupe i Kamengrada, koje se nalaze u sandžaku Bosne, od dijela semhane grada Sarajeva i dijela mukata Kreševa i Fojnice. Na osnovu sudskih odluka, iz džemata određen je Ejnehan za ubiranje prihoda iz navedenih džemata. Kada je došao u nove odžake objasnio im je: - Po jednu u novcu, a po dvije akče u čohi, pripada eminu; tražio je da se to preda njegovim ljudima. Zbog toga što je činio zulum, to i jeste zulum, tako je objašnjeno.’ Sada:

- Plaće za navedene tvrđave sada se daju u novcu;

- Moja je naredba da, kada stigne moj časni ferman, ako spomenutim nije plaćeno što im je odobreno, i ako je ostalo za-

(Schovi Derviš-paše Bajezidagića):

Čupriju podiže koja podsjeća na luk duge,

Allahu moj! Ima l' na svijetu druge?

Jedan je Derviš stao i rekao riječi:

Ostav ćemo čupriju, a mi ćemo proći.

Godina 974. (1566/67)

ostataka njihovih plaća, prema mojoj ranijoj naredbi, ima da im hitno u cijelosti isplatite plaće u novcu;

- Ukoliko nema dovoljno gotovog novca da bi im se izmirile plaće, ako ima čohu kupovane od mukata, nju, ako vrijedi deset, obračunati za jedanaest ili dvanaest akči i tako im plaće odmah isplatiti.

Na taj način se poravnajte, više im ne smijete dati.

To primite na znanje i oslonite se na moj časni znak."

Napisano 12. safera 974. godine (29. VIII 1566).

Tom prilikom časni sultan osvojio je tvrđavu Siget, pa je bosanskom sandžak-begu izdata sultanova naredba da provede slavlje kako treba. Taj ferman je u cijelosti dalje naveden:

"Ponosu kadija, rudnicima znanja i učenosti: kadijama Sarajeva i Broda,⁵⁹ neka im se učenost poveća, kada stigne ova moja visoka naredba, neka prime na znanje sljedeće:

- Ranije su vam izdate i poslate časne naredbe da dignete čorahore i pošaljete ih na granicu. Tako je glasila moja naredba. Saznaje se da niste postupili prema mome naređenju, nego ste od raje uzeli novac i time ste sada zaslužili da budete kažnjeni.

Naređujem sljedeće:

- Kada stigne Omer, čauš moga dvora, ni časa ne smijete odlagati, nego ćete, prema ranijoj naredbi, dići čorahore, koji su potrebni za osiguranje zemlje, poslati ih odmah tamo gdje su na granicama potrebni i predati ih begovima.

Tvrđava Siget je osvojena. Treba da se to izuzetno proslavi i da činite dovu za trajnost moga Carstva.

Primite to na znanje i oslonite se na moj časni znak."

Izdato koncem mjeseca safera 974. godine (od 6 - 16. septembra 1566).

Za njegova vremena, tj. 976. godine (1568/69) Ferhad-beg Sokolović, sandžak-beg Klisa, krenuo je sa svojom sandžачком vojskom prema velikoj tvrđavi Zadar, koja je bila pod Mlečanima, i u njenoj blizini osvojio tvrđave: Zemunik, Ozren, Brodin i Bijelu Stijenu. Mnogo je neprijateljske vojske porazio i uništio.

Godine 980. (1572/73) zagrebački kanonik Frano Filipović sakupio je i opremio veliku neprijateljsku vojsku i krenuo na

59. Pod pojmom Bosna-Brod misli se na Travnički kadiluk.

Bosnu. Zauzeo je i tvrđavu Novi. Stigli su sandžak-beg Klisa Ferhad-beg i sandžak-beg Hercegovine Sinan-beg i upustili se u borbu s nevjernicima. U blizini tvrđave Ivanić neprijatelje su potpuno porazili i rastjerali. (Tvrđava Ivanić nalazi se na putu od tvrđave Bihać prema Kulen-Vakufu, četiri sata hoda udaljena od tvrđave Bihać.) Osim što je u ovome okršaju izginulo preko hiljadu neprijatelja, zarobljeno ih je tri stotine, a među njima i njihov vojskovođa Frano. Taj Frano imao je čast da primi islam, pa su mu dali ime Mehmed-beg. Postao je iskren vjernik. Mnogo je nevjernika uništio i postao njihov najveći neprijatelj. Još i danas ima u Bosni dosta begovskih potomaka iz ove obitelji.

Onih trista zarobljenih neprijatelja i odrezani nosevi i uši s odsječenih glava, uz bubnjeve i zastave, poslani su na Dvor.

Kasnije je spomenuti Mehmed-beg bio u počasnoj službi odgojitelja prinčeva, pa je zbog toga nazvan Lala Mehmed-paša. Godine 1013. (1604/05) dospio je do položaja velikog vezira. Nakon dvije godine, kada je čuo da ga je njegov amidžić, pomorski kapudan Derviš-paša Sokolović, obijedio sultanu, pogodi-la ga je kap i on je umro 1015. godine (1606/07).

Iako mu je bio oduzet samo novac, a ostalo trebalo dati njegovoj siročadi, Derviš-paša rekao je da je to potrebno za ratnu opremu, pa je siročadi nešto vrlo malo dao.

U spomenutoj hronici stoji da je u gradu Sarajevu u Gazi Husrev-begovoj medresi bio muderris Sulejman-efendija Galipović. Bio je i muftija.¹⁰

¹⁰ Kada sam bio u posjeti kasabi i kadiluku Čelebi-Pazara (Rogatica) u Sarajevskom sandžaku godine 1331. (1912), vidio sam tarih uklesan iznad Careve džamije:

Na putu vjere sultan Selim-han

Olimovi ovu kuću milosti

Nek' postane zborište dobrih, kuća spasa

Da trajno slave Boga oni što mu padaju ničice

Neka askete spominjanjem Njega bivaju

Priznjetljeni i blizinu Boga postižu

Izrekoh ovako tarih džamije:

"Uočite milosti, mjesto pobožnjaka".

Godina 979. (1571/72).

Nema munara je od kamena i vitka, a kroz njeno dvorište protječe voda tekućica.

[U toku srbijansko-crnogorske agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992 - 1995) porušena je i ova džamija kao i sve druge džamije u mjestima koja su četnici akupirali. (Napomena priređivača)]

**VRIJEME
BORBI,
USPJEHA I
PORAZA
1580 - 1699**

164. strana ovoj je

Str 160 prazna

Str 161 prazna

Str 162 SULTAN MAHMUD I 1730-1754

Str 165 prazna

GAZI FERHAD-BEG SOKOLOVIĆ BOSANAC

Godina 982. (1574/75)

(Od 7. ramazana 982. godine (21. XII 1574) vrijeme vladavine sultana Gazi Murada Trećeg. On je sin sultana Selima Drugog. Zasjeo na prijesto 982. godine (1574). Vladao dvadeset jednu godinu. Živio 50 godina. Navedeni sultan imao je sto petnaestoro djece.)

(Od mjeseca šewwala 987. godine (21. XI - 19. XII 1579) na položaju velikog vezira Ahmed-paša. Spomenuti je zet Rustem-paše. Od rebiu-l-ewwela 988. godine (16. III - 15. IV 1580) Sinan-paša. Od zu-l-hidždžeta 990. godine (XII 1582) Sijavuš-paša. On je hrvatskog porijekla. Smijenjen.)⁶⁰

Spomenuti Gazi Ferhad-beg drugi je amidžić velikog vezira Sokolovića Tavit Mehmed-paše. Za zasluge stečene u službi Carstvu, dok je bio kliški sandžak-beg, po carskoj milosti postao je sandžak-beg Bosanskog vilajeta.

Imao je brojnu pratnju i kada je došao u Bosnu uz njega je bio cijeli odred od sedam stotina ljudi, oko dvije stotine leventa pod nazivom "dali", odjevenih u kape i krzno od vučje kože i još dvije do tri stotine probranih momaka.

Godine 983. (1575/76) je sa islamskom vojskom upao u neprijateljske zemlje. Međutim, general austrijskog česara Herbert, koji je bio u Bihaću (u nekim hronikama navedeno je ime tog generala kao Eberhard, a u nekim kao Ošpergar), dočekao ga je sa nevjerničkom vojskom. Kad je naišao na njega ispod Bujaka, blizu rijeke Radone(?), odmah je navalio. Iako je vodio ljuti boj i žestoko se tukao, pokazavši veliku snagu, nije mogao da odoli

60. Između Semiz Ahmed-paše i Kodža Sinan-paše, dužnost velikog vezira obavljao je Lala Mustafa-paša tri mjeseca i devet dana. Ismail Hami Demišmend: *Nav. djelo*, str. 20.

islamskim junacima. Na koncu je, sa islamske strane, puhnuo vjetar pobjede, pa su muslimani u ovom okršaju mačem sasjekli neprijatelje i uništili ih. Ono što ih je ostalo iza sablje, razjurili su na sve strane.

(Ovom prilikom osvojene su tvrđave Cazin i Bužim.) U ovoj bici ubijen je i general Herbert, pa je njegova glava donesena spomenutom paši. Njegov je sin Vukoje zarobljen. (U nekim hronikama ovaj Vukoje navodi se pod imenom Ingliberdi.) Ferhad-beg je sve zarobljenike povezao lancima i sa odsječenom generalovom glavom i njegovim sinom Vukojem, poslao na Dvor.

Kako je uzvišenom sultanu Murad-hanu od spomenutog Ferhad-bega došla prva odsječena glava i prvi zarobljenici, sultan je bio time zadovoljan, pa je kao nagradu Vukoja vratio Ferhad-begu.

Majka navedenog Vukoja, da bi oslobodila svoga sina, obratila se molbom spomenutom nudeći novce koliko želi. Ferhad-beg je zamislio da u Banjoj Luci podigne džamiju i ostale dobrotvorne objekte, pa je prvo, kao otkupninu za zarobljenike, uzeo toliko novaca koliko će biti potrebno za troškove gradnje i oslobodio spomenutog Vukoja.

Ibrahim Pečevi navodi da je otkupnina bila trideset hiljada dukata. (Godine 984. (1576/77) veliki vezir Mehmed-paša Sokolović podigao je svoju poznatu ćupriju na rijeci Drini u kasabi Višegradu. On je u spomenutoj kasabi podigao još neke zadužbine.)

Godine 985. (1577/78) Ferhad-beg je krenuo sa dovoljno vojske na krajeve Hrvatske. Tada je zaredom osvojio tvrđave: Mutnik, Ostrožac, Veliku Kladušu, Stublić, Peć i Podzvizd, zajedno sa njihovom okolicom. (Nevjernačka obitelj Krešćići je, godinu dana ranije, izgradila tvrđavu Podzvizd da se zaštiti od napada islamske vojske.) Tvrđavu Gvozd porušili su i spalili, a sve što je u njoj bilo neprijatelja poubijali su.

Bili su počeli da ruše i tvrđavu Dupovac, ali je neprijateljima stigao u pomoć general Ivan Faranberg. U blizini rijeke Korane vodila se žestoka bitka. Pa ipak ga nije mogao pobijediti, tvrđava je ostala u neprijateljskim rukama.

U to vrijeme je Bosanac kadija Bali-efendija, rođeni Sarajlija, na traženje njegovog zemljaka Bedrudin Mehmed-efendije, koji je bio učitelj velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića, od velikog vezira postavljen na položaj prvog munle na sarajevskom šerijatskom sudu u zu-l-hidždžetu 986. godine (29. I - 27. II 1579). Tada je Bosanac Šejh Hamza oko pet godina bio zastupnik Husamuddina Ankarevije u Bosni.⁶¹ Kako nije postupao u skladu sa Šerijatom, dobavljen je u prijestolnicu Konstantiniju i pogubljen pod tvrđavom.

Kadija Bali-efendija bio je zadužen da utvrdi ko su sljedbenici šejha u Bosni. On je tu dužnost povjerio Pruščaku Hasanu Kafi-efendiji. Spomenuti kadija je u Tuzlanskom kadiluku dao po Šerijatu pogubiti dvanaest heretika, a njihova raskolnička organizacija je rasturena. Njegova usluga je sa zahvalnošću primljena. I sada u tim krajevima ima raskolnika čije vjerovanje nije ispravno: "Duga stasa, kratke pameti".

Godine 987. (1579/80) nevjernička vojska, koja se okupila u Turovskom polju, prešla je granicu Bosne i zauzela tvrđave: Bužim, Cazin i Zrin. Čim je za to čuo Ferhad-beg, hitno je skupio i opremio vojsku i krenuo tamo da neprijatelja suzbije. Kada je došao do tih tvrđava, nevjernici su već pobjegli glavom bez obzira, jer su uvidjeli da neće moći odoljeti navali. On je te tvrđave povratio i postavio u njih potreban broj mustahfiza.

Spomenute godine, u mjesecu zu-l-hidždžetu, smijenjen je kadija Sarajeva Bali-efendija, a na njegovo mjesto postavljen je kadija Ibrahim-efendija Burnaz. On je mjeseca šewwala 989. godine (29. X - 26. XI 1581) smijenjen sa položaja sarajevskog kadije, a na njegovo mjesto je ponovo postavljen kadija Bali-efendija. Kada je on, u mjesecu saferu 990. godine (25. II - 25. III 1582) umro, na mjesto sarajevskog kadije postavljen je Jakub-beg, jedan od ljudi sultana Mustafe, princa - nasljednika sultana Sulejman-hana.

⁶¹ Husamuddin Ankaravija bio je šejh bajramijskog tarikata, a njegov zastupnik u Bosni bio je Bošnjak šejh Hamza (Orlović). O tome postoji rad dr. Muhameda Hadžijahića.

Kadija Bali-efendija, podigao je u jednoj mahali u Sarajevu časnu džamiju, a na dvadeset koraka od nje, odvojeno, blizu ceste, visoku kamenu munaru. Naziv mahale gdje se nalazi navedena džamija službeno se vodi pod imenom spomenutog kadije. Među narodom je ta mahala prozvana "Mahala pribjeg-nute munare - Pribjeguša".

Priča se i ovo: "Kada je spomenuti kadija Bali-efendija sagra-dio tu džamiju i, po običaju, uz nju munaru, Božijim davanjem munara se odvojila od džamije i pojavila se na dvadeset koraka dalje od džamije. Navodno, iz tog razloga ostao joj je naziv 'Ma-hala pribjeg-nute džamije - Pribjeguša.'" ²¹

U vrijeme kada je bio vladika Crne Gore Benjamin, 990. go-dine (1582), Arslan-paša je sa dosta vojske udario na Vasojeviće i Bjelopavliće, ali je poražen. U spomenutoj kršćanskoj hronici, stoji da su Hrvati te godine zauzeli Udbinu. ²²

²¹ Zbog toga se ta džamija i mahala u kojoj se ona nalazi u narodu zove "Pribjeg-nuta džamija".

²² Za vrijeme vladavine Gazi sultana Murad-hana, došlo je do ponovne zamjene srebrenog novca, pa je šest akči odgovaralo jednom dirhemu srebra. Dukat je skočio na sto dvadeset akči. Računajući tri akće za jednu paru, jedan dukat vri-jedio je četrdeset para.

BOSANAC GAZI FERHAD-PAŠA SOKOLOVIĆ

Godina 991. (1583)

Do 991. godine (1583) Bosanski vilajet bio je u rang u begluka.⁶²

Do te godine, postavljene valije, iako je među njima bilo i onih sa činom mirimirana, u službenim spisima vode se pod nazivom "beg", jer je ta pokrajina bila u rang u begluka.

Iste godine Bosanski vilajet⁶³ uzdignut je na rang pašaluka,⁶⁴ a spomenutom Gazi Ferhad-begu dodijeljena je titula mirimirana. Od tada, sve valije koji su postavljeni u Bosanski vilajet, vode se pod nazivom paša.

Spomenuti je ostao neko vrijeme bosanski valija, pa je smijenjen i postavljen za budimskog valiju. Za vrijeme dok je bio budimski valija poginuo je od ruke jednog svoga sluga. Njegovo tijelo sahranjeno je u posebnom turbetu, koje je podigao u blizini časne džamije u Banjoj Luci. Bog mu se smilovao.⁶⁵

Gazi Ferhad-paša podigao je u gradu Banjoj Luci masivnu, pod kupolom, lijepo ukrašenu džamiju, sa vitkom munarom, lijepu medresu, doveo pitku vodu i izgradio druge dobrotvorne objekte. On je uvakufio u korist tih dobrotvornih ustanova, za njihovo izdržavanje, sve prihode od desetine i zakupa na trećinu koje je imao u selu Kula, kao i prihode koje je imao u selu Rebrovci, te desetinske prihode sa zeameta, koje je imao u Banjoj Luci i oko nje. Nadalje, mukate milćova u Banjoj Luci također je uvakufio u korist ovih dobrotvornih objekata.

62. Na osnovu arhivske građe utvrđeno je da je 1580. godine odlukom Porte uspostavljen Bosanski ejalet. Zbog toga navedena 1583. godina je netačna. (Napomena priređivača)

63. Terminološka greška; treba sandžak. (Napomena priređivača)

64. Terminološka greška; treba ejalet. (Napomena priređivača)

65. I džamiju i turbe srpski agresor porušio je 1993. godine. (Napomena priređivača)

Poslije merhuma Gazi Husrev-begova vakufa, ovo je, po veličini, prvi vakuf na području Bosne. I sada postoji i u dobrom je stanju.

Do njegova vremena sjedište valija bilo je u gradu Travniku, a on ga je prenio u Banju Luku.

Spomenuti Ferhad-paša je stariji brat Sokolovića Derviš-paše, koji je došao na položaj velikog vezira 1015. godine (1606/07) a daidža Ibrahim-efendije Pečevije.²³

²³ U dvorištu džamije u mahali Buzadži hadži Hasana, u gradu Sarajevu, na kamenim nišanima kamenom oivičenog mezara iz natpisa se vidi:

"Umrta je merhuma Esmā, kći Mustafina, neka Allah oprosti njoj i njenim roditeljima."

Godine 991. (1583).

KARA ALI-PAŠA

Godina 992. (1584/85)

(Od redžeba 992. godine (9. VII - 8. VIII 1584) na položaju velikog vezira Čerkez Gazi Osman-paša. Spomenuti je sin Oz Timur-paše. Umro je u carskom pohodu prilikom osvajanja tvrđave Tebriz.⁶⁶

Od mjeseca zu-l-hidždžeta 993. godine (24. XI - 22. XII 1585) Mesih-paša. Spomenuti je svrgnut zbog svoje oholosti. U nekim hronikama to stoji za Hadim Sinan-pašu.

Od mjeseca rebiu-l-ewwela 994. godine (20. II - 21. III 1586) na položaju velikog vezira Sijavuš-paša, po drugi put.)

Pretpostavlja se da bi to mogao biti Kalauz Ali-paša, koji se u historijskim spisima vodi pod nadimkom "Kalajli-Koz", jer je Kalauz Ali-paša u kasabi Maglaj sagradio jednu masivnu džamiju pod kupolom. Ta džamija i danas postoji i u dobrom je stanju. Kasaba je tom časnom džamijom ukrašena.^{*24}

Kada je navedeni bio valija Budima, zatražio je da se oženi sultanijom Ismihanom, razvedenom ženom velikog vezira Sokolovića Mehmed-paše. Kada je došlo carsko odobrenje i kada se rastajala od svoje djece, njen gorki plač rasplakao je budimska brda i kamenje. Čak njeno proklinjanje učinilo je da se i sultanov život loše završi. Nije dugo prošlo i on je umro.

Navedeni je ponovo zatražio Budim i carskom milošću mu je dat. Došao je u Budim i tamo se oprostio sa prolaznim svijetom. U gradu Budimu na jednoj uzvisini nalazi mu se grob. Neka mu se Bog smiluje.^{*25}

⁶⁶ U originalu Tevruz.

^{*24} Iz jednog hudžeta vidi se da je početkom rebiu-l-ewwela 993. godine (1885) kadija u Sarajevu bio Jusuf-efendija.

^{*25} Kada sam po drugi puta obišao grad Foču godine 1331. (1912/13) postojala je u Nazirovoj mahali Memiš-begova džamija vrlo lijepa, svijetla, a munara i minbera izradeni od kamena.

ŠEHSUVAR-PAŠA

Godina 995. (1586/87)

Nigdje se u hronikama ne vidi da li je spomenuti Šehsuvar-paša bio valija Bosanskog vilajeta. Ali, u svim međžmuama i u jednoj hronici nalazi se zabilježeno da je bio bosanski valija. Na osnovu toga je spomenuti naveden među valije Bosne.^{*26}

Iako ona nema napisane godine izgradnje, u njenom dvorištu, sa desne strane, nalazi se grob toga dobrotvora. Njegovi nišani izrađeni su od kamena boje pijeska. U natpisu piše da je defterdar Memiš-beg umro 993. godine (1585). Do njega je neki Mahmud-beg, umro 992. godine (1584), a do njega Abdi-beg, sin Kasimov, umro 1009. godine (1600/01). To se vidi na njihovim kamenim nišanima.

*26 U Sarajevu, u Bozadžić hadži Hasanovoj mahali, u džamijskom dvorištu, na nadgrobnom kamenu oivičenog mezara vidi se iz natpisa: "Umrlo Belkisa, kći Hasanova, neka njoj i njenim roditeljima Allah oprost."

Godina 995. (1586/87).

GAZI FERHAD-PAŠA BOSANAC SOKOLOVIĆ

ponovo

Godine 997. (1588/89)

Ni za ovoga u hronikama ne stoji da je drugi put bio valija Bosne, ali se u međmuama spominje da je ponovo dolazio u Bosnu, pa je i on zaveden među imena valija.

(Godine 997. (1588/89) Jakub-efendija, sarajevski kadija je smijenjen, pa je ponudeno njegovo mjesto Abdullah-efendiji Martolos-zadetu i pošto on to nije prihvatio, u mjesecu redžebu 997. godine (16. V - 14. VI 1589) imenovan je Taš-zade Ali-efendija, sin Ilijas-efendije, iz Jenišehira.)

HALIL-PAŠA

Godina 998. (1589/90)

Dok je bio valija Bosne, u selu Lijevče, kadiluk Gradiška, u Banjalučkom sandžaku, podigao je jednu džamiju. On je navedeno selo uvakufio u korist te džamije. Ukopan je u svome turbetu, koje se nalazi između Gornjeg Šehera i donjeg dijela Banje Luke. Njegova džamija i turbe su i sada u dobrom stanju.

(Spomenuti Halil-paša porijeklom je Bosanac. Kasnije je bio uzastopno nekoliko godina kapudan mornarice.)

Bio je oženjen kćerkom sultana Murad-hana Trećeg i tako postao carski zet. Druga njegova kćerka bila je žena Ibrahim-paše Bosanca za vrijeme sultana Murad-hana Trećeg. Spomenuti Ibrahim-paša bio je i na položaju velikog vezira. Njih dvojica, Halil-paša i Ibrahim-paša, bili su badžanaci.

(Sarajevski kadija Abdullah-efendija Taš-zade je smijenjen, a na njegovo mjesto je postavljen ugledni kadija Kaja Čelebi.)^{*27}

*27 PRIJEPIŠ VISOKOG FERMANA

Svim ponosnim i odabranim zapovjednicima, velikanima kojima se svako obraća, cijenjenim ljudima koji zaslužuju posebnu milost Sveznajućeg: sandžak-bezima Rumelijskog vilajeta i ponosu svih kadija, izvoru vrlina i znanja, svim kadijama Rumelijskog vilajeta, kada dode ovaj visoki carski ferman neka prime na znanje sljedeće:

Najpouzdaniji muslimanski kadija, najodabraniji upravljač pravovjernih, kadija Galate, neka mu se znanje poveća, poslao je čovjeka na moj Dvor i preko njega izvijestio o sljedećem:

- Na vašim područjima, u nadležnosti koje njemu pripadaju - poreze, oslobađanje robova, sklapanje brakova, izdavanje hudžeta - miješa mu se kaziasker.

S tim u vezi, svaki onaj koji na osnovu berata vrši službu dogandžiluka, neka mu ne bude raja, treba ih razlikovati. Oni koji pri razrezu poreza imaju stotinu ili više od stotine zaduženja na ime poreza, ti porezi pripadaju kaziaskeru. Oni koji su zaduženi ispod stotine pripadaju vilajetskim kadijama.

Djeca ovih se ne mogu ubrajati u raju. Pod ove potpadaju i njihove žene, koje su s njima u bračnoj zajednici.

SOFI MEHMED-PAŠA

Godina 999. (1590/91)

(Od mjeseca šewwala 999. godine (23. VII - 20. VIII 1591) na položaju velikog vezira Ferhat-paša. On je porijeklom Arnaut. Smijenjen.)

Za vrijeme dok je spomenuti bio valija Bosne, podigao je jednu džamiju u Banjoj Luci.

Osim prihoda, koje je uvakufio za časnu džamiju u spomenutom gradu, zavještao je i u gradu Sarajevu mukate, u mahali Šejh Ferruh Džinića, ženski hamam i gradilišta oko njega. Po svoj prilici Sofi Mehmed-paša podigao je i spomenuti hamam. Kasnije je, iz potreba vakufa i vakufskih interesa prodat. Idući iz ruke u ruku, na kraju je došao u posjed hadži Mehmeda Džinića, koji je doselio iz Beograda u Sarajevo. Spomenuti je navedeni

A dogandžija, ako je nečiji rajetin, poreze plaća spahijski. Ako neko na osnovu berata kao dogandžija uživa čitluk, ili je izuzet iz poreza, on ne spada u red vojske. On je kao i ostali narod.

Ako se spahijski rob oslobodi i izide iz spahijske službe, po svojoj volji bira posao. Čehaje i oni koji su izuzeti od rajinskih poreza samo na osnovu toga što imaju takav berat, ne mogu ući u red vojske; zvanje mulazima ne ostaje im trajno. U te spada i onaj koji je zadužen za učenje džuza, tespiha i ostalog; i naibi kadija spadaju u obične ljude. Oni daju mjesnim kadijama porez na diobu za hudžete. One službe koje su plaćene tri ili više akči dnevno, njihovi porezi na diobu su vojni porezi. Ona mjesta koja su plaćena ispod tri akče dnevno, njihovi porezi na diobu pripadaju vilajetskim kadijama.

Pošto je po kanunu ustanovljeno da poreze koje razrezuju vilajetske kadije oni i naplaćuju, to naredujem:

- Po primitku ovog časnog fermata, ubuduće ono što je u vašem nadležstvu, prema kanunu, pripada navedenim, bilo da se radi o resmi-teku, resmi-nikahu ili nekim drugim porezima, u to se, ni u kom slučaju, kaziasker ne smije miješati. Naredit ćete da se to plaća njihovim ljudima.

- Ukoliko su se do sada i miješali u to, pa su bilo šta naplatili od onoga što spada u nadležnost kadiluka, neka to vrate. To primite na znanje. Kada steknete uvid, oslonite se na moj časni znak.

Izdato sredinom muharrema 999. godine (9 - 18. XI 1590).

hamam uvakufio kao svoj evladijet-vakuf. Do godine 1240. (1824/25) bio je u dobrom stanju, a kako od tada zakupci nisu imali interesa za njega, napušten je i počeo je da se ruši. Godine 1264. (1848) porušeno je kubbe i ostali sastavni dijelovi hama-ma, pa je pretvoren u obični han. U nekim spisima Sofi Mehmed-pašu poistovjećuju sa Sofi Mehmed-begom, koji je bio sandžak-beg Bosne 858. godine (1454).

Ukratko, Sofi Mehmed-paša bio je krajnje pobožan, pa je stoga i dobio nadimak Sofi. Čak se priča da je ispod mahfila džamije, koju je podigao, iskopao jednu izbu i tu vršio ibadet. Ta izba i sada postoji.

(Sarajevski kadija Kaja Čelebija je 999. godine u mjesecu ram-azanu (23. VI - 22. VII 1591) smijenjen, a na njegovo mjesto je postavljen Sinan Jusufudin Simavi.)

Ovaj paša osvojio je tvrđavu Ripač.

BOSANAC GAZI DELI HASAN-PAŠA

Godina 1000. (1591/92)

(Od džumade-l-ahira 1000. godine (15. III - 12. IV 1591) Si-javuš-paša na položaju velikog vezira po treći put. Smijenjen.)

Za vrijeme dok je spomenuti bio valija Bosne, stalno je činio upade među nevjernike. Austrijski ćesar poslao je izaslanika na Dvor, koji je rekao: "Uklonite Hasan-pašu, u protivnom mirovni ugovor se poništava."

Zato što je Hasan-paša imao neku vezu s velikim vezirom i carskim savjetnikom Derviš-agom,⁶⁷ nisu ga smijenili sa položaja u Bosni.^{*18}

67. Ovdje se radi o Derviš-paši Bajezidagiću (umro 1603. godine), koji je u to vrijeme imao položaj carskog dogandžibaše i spjevao svoju "Murad-namu" u slavu Murata Trećeg (Vidi: Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1986., str. 351-352.)

*18 Za vrijeme Mostarca Derviš-paše, godine 1000. (1591/92), mostarski pjesnik Šahin-zade ispjevao je dosta nadahnutih stihova. On je poznat kao Adlija Husam Čelebija. Spjevao je o mostarskim uglednicima mnoge duhovite dosjetke:

*Odakle si, o povjetarče, život darovao tom mrtvom tijelu, što te traži
Donosiš li možda vijest o Mostaru, koja duh snaži?
Dodi Isa, nek' zamrlo srce počne da udara
Glas sobom ponesi o zdravlju svih gospara
Hoće li pametnima predavanje držati rječiti Muavija
Učitelj ovoga zaljubljenika, odabranik između sufija
Da li probleme naroda mufti-efendija rješava
To sunce što svijet svjetlom obasjava,
Kako je uvaženi kadija što gradom šeće
U čijoj je prirodi zakon vasiona što se kreće,
Hoće li se češće čuti pjesme Samije stiliste - umjetnika
Učenog, vidovitog, svjetiljke koja prosipa zrake znanja
Hoće li tajne otkrivati Ismail-efendija,
Mladim muridima taj šejh i sufija
Da li će Tabi, na polju Šerijata prosvijetljen i uman
Pritijesniti onog koji je zulumčar i nepokoran
Darežljivi Šemsi-zade, zaljubljenik ljepotica
Hoće li pridobiti Kečedži-zade Osmana, s pomoću srca*

On je ponovo sakupio i opremio bosansku vojsku i krenuo na neprijateljske krajeve. Opsjeo je i pritijesnio tvrđavu Bihać. Kada je osmi dan osvojio tu i tvrđavu Hrastušu, koja se na tom predjelu nalazi i kada je sredio sve oko njihova osiguranja, u

*Da li još danonoćno zove prijatelje u svoj topli kutak
Ugledni Mahmud služeći im pri tom "bešir" napitak?
Car svijeta osame, derviš zaljubljenik
(Nečitljiv tekst)
A Medžazi što može stih do savršenstva dovesti
Da li će poeziju najvećeg Selmana premašiti?
Ima li još Salih-efendijinih izlaganja nevoljama
I tegobne žrtve za dobro prijateljima?
Hoće li se uvijek o nauci raspravljati
I pitanje tefsira kod Mahmud-čehaje rješavati?
Hoće li u derishanu dolaziti na predavanja
Čejvan, hatib lijepog i melodičnog glasa?
Šta bi sa Sulejmanom i Ibrahim-efendijom
Dade l' Bog da namire gubitke što bezrazložno pretrpješ?
Neka vječno živi Musa Dedić čiji čisti dah
I mesihovske riječi čine da svaki bolesnik bude zdrav
Hoće li Muhakkim iz kafane u kojoj stalno prebiva
Voditi i dalje brigu o manama prijatelja?
Da li će čisto piće oživljavati zamrlo srce
(Tekst nečitljiv)
Hoće li nešto biti od dječaćkških pjesama
Firazije - praznoglavog, brbljivog nezalice
Hoće li vatra spaljivati grudi mladih softa
Ko svijeta leptiricu - djevojačka ognjena ljepota
Da li će se truditi rječiti Mujo da stječe znanja
Taj biser mora nauke, ružičnjak spoznanja
Nasljednik je to svog oca, Ubejdija slijedi
Da bi u poeziji bio njegov učenik govorljivi
Hoće li se obradovati ili suze liti zbog rastanka
S Jusufom, suze Ishaka što teku kao u Jakuba
Bože! Tako ti robovanja Tvojih robova iskrenih
Mene od služenja kraljici ljepote ne odvoji!
Je li Saduddin dostigao savršenstvo Džemalija
Pravo reci, nije li on Mulla Huskari svoga vremena?
S kim se njše Abdi Šah, čempres uz balće ljepote
Zaneseni sam zaljubljenik te ruže krasote?
Hoće li Hasan-han s raspusnim strancima tumarati
I ojadena srca istinskih ašika uznemiravati?
Znaju li za zahvalu ašici Kečedži-zadea
Što su pali od mača ljubavi tog prekrasnog dilbera?*

njihovoj okolini podigao je jednu novu tvrđavu zvanu Jeni Hisar.⁶⁸

Taj sandžak je Gazi Ferhad-paša dodijelio svome deli-paši Rustem-begu.

(Do osvajanja tvrđava Bihać bila je pod upravom nevjernika Josipa Lanberga. Prilikom osvajanja te tvrđave poginulo je oko dvije hiljade neprijatelja, a oko osam stotina ih je zarobljeno.)

Te godine u mjesecu ramazanu (11. VI - 10. VII 1592), znači s proljeća, spomenuti Hasan-paša počeo je kupiti vojsku. Poku-

*Zar se niko ne sjeća hadžije Čorovića, razbijenog srca
U čiju li je zamku solufa pala ptica njegova srca?
Osjeća li se dobro moj stari bliski jaran Ibrahim
Koji se druži sa dervišima želeći dostići savršenstva?
Druži li se Čaušević još s ništarijama
Da nije toga ne bi mu bilo ravna po vrijednostima
Služi li Zarif Omer ljepotici koju uze
Ili danonoćno baca oko na šetališta žena?
Osjeća li se dobro Mahmud-beg, moj prijatelj stari
Junak na bojnem polju, al' i za druge stvari?
Hoće li se davati gozbe za goste obične i odlične drage
U kući mog zeta Skenderovića Ibrahim-age?
Teži li i dalje Hadži-beg putu pravome?
Čovjek dostojan uvijek glasa "ispravnome"
Bez traga i glasa na drugi svijet ode
Onaj što bješe vrsni Muavija ovdje
Utrnula se svjetiljaka družine derviške
Sklopio se defter života rječitog Šihabija,
Edželski top sruši zid života Ahmed-agina
Iz tvrđave tijela odletje ptica života njegova
Molimo Boga Svevišnjega neka se nadu
U rajskom perivoju, u miru i uživanju,
Prilike su da će svima želje biti ispunjene
Bog zna da u ovim stihovima nema loše namjere
Uistinu ne zavidim višim, nižim neprijatelj nisam
Molim i za jedne i za druge
To što pjevam nije tvorevina moja
I moji prethodnici pjevali su tako.
Bacaju kamen medaš na nas zlonamjerni
Al' dosad se niko od tog spasio nije
Do uha mi ne dopire zlonamjernika grdnja
Dosta mi je pohvala derviša-prijatelja.*

⁶⁸. Pod pojmom Jeni Hisar misli se na tvrđavu Novigrad.

pio je zaime, timarnike i zapovjednike, koji su bili smijenjeni i one na dužnosti, svu vojsku iz krajiških tvrđava i njihove age, pa možda i svu vlašku raju, te je sa silnom bosanskom vojskom krenuo na neprijatelja. U blizini tvrđave Novigrad, na rijeci Kupi, napravio je tvrđavu i prešao u hrvatske krajeve. Pošto se sukobio za zapovjednikom te krajine Ardelićem, razbio je neprijatelje, oplijenio im imanja, a onda je silovito upao u unutrašnjost Hrvatske, zadobivši mnogo zarobljenika i zaplijenivši dosta blaga. Dvoru je poslao dvije hiljade glava, dvjesto živih nevjernika i šest stotina odsječenih ušiju. Pošto se taj događaj zbio u vrijeme historičara Ibrahim-efendije Pečevije, i kako je on bio svjedok događaja, u cijelosti ga je opisao onako kako je doživio:

“Kada je spomenuti Gazi Hasan-paša osvojio tvrđavu Bihać, u vrijeme dok se pripremao da ponovo upadne u neprijateljske krajeve, ovome siromahu je pao put u Bosnu. Kada sam stigao u Banju Luku, na jednom mjestu naišao sam na razvijene bajrake, sa izvedenim tugovima, a odred po odred islamske vojske postrojen. Začuvši trube upitao sam o čemu se radi, pa su mi rekli da Hasan-paša kreće na vojni pohod. Tada su njegove age i kapidžibaše ugledali ovoga siromaha. Kako su znali da sam ja bio njegov poznanik, odmah su stali preda me i odveli me paši. Kada smo se upitali za zdravlje ukazao mi je pažnju, uzjahao je na konja i krenuo u ratni pohod.

Ja, siromah, otišao sam u šehar Sarajevo, gdje je bila jedna lijepo uređena kafana. Tu su se okupljali, u skupinama od pet do deset, zasebno, prema pripadnosti, na primjer kadije i istaknuti muderrisi, gradski ajani, činovnici i putnici. Jednoga dana, dok su na tom mjestu razgovarali, došao je izvana jedan ajan i rekao: ‘Jedan dobar čovjek usnio je čudan san’ - ‘Kazuj’, povikao ostali - ‘Vidio je kako su Hasan-pašu, kada je išao sa islamskom vojskom, ustrojili.’ Svi prisutni su to čuli.

‘Čudna li sna’ - iznenadiše se. Međutim, među onima koji su tu sjedili bilo je dobrih poznavalaca vjerskih pitanja, ali svaki od njih je to, na svoj način, tumačio. Neki su to smatrali nevažnim, a neki vrlo važnim. Svaki je to shvatio prema stepenu svoje nao-

brazbe. U to izbi jedan derviš u suknenom ogrtaču. Svima je bilo dobro poznato da se on u narodu cijeni kao dobar tumač snova. 'Oh, dobro nam došao naš šejhu!' - povikaše i, ukazavši mu čast, ponudiše mu mjesto, te mu ispričaše taj san. Kad ga je saslušao, zavrteo je glavom: 'Hvala uzvišenom Allahu, hvala uzvišenom Allahu, Hasan-pašina vojska ili je već pobijedila ili će pobijediti' - reče.

Pitali su ga na osnovu čega on to tako tumači, a on im odgovori: 'I prije ovoga vojska bosanskog valiije Hadim Jakub-paše, koja je na Krbavskom polju razbila vojsku bana Derenčina, pobijedila je i sabljom sasjekla dvadeset hiljada neprijatelja. I Hasan-paša slijedio je njegov veliki primjer, prema tome svakako će se i u svijetu šehadeta okтити njegovim svojstvima. Uvjeren sam da će i on pobijediti.' Svi prisutni uzviknuli su: 'Aferim naš šejhu!', pohvalili ga i tome se veoma obradovali."

Za četiri-pet dana su o tome pristizale vijesti. Pismo, koje je o tome došlo sarajevskom kadiji Sinan Jusufudin-efendiji od njega, razveselilo je muslimane. Hasan-paša je dva-tri puta neprijatelje porazio i osvijetlao obraz. On je poslao čovjeka na Dvor s porukom da traži pomoć i pojačanje: "Siguran sam da će neprijatelji uskoro poći protiv nas sa jakim snagama, pa im se neće moći oduprijeti samo sa bosanskom vojskom, nego treba poslati svu rumelijsku vojsku."

Čim je došao Hasan-pašin izvještaj i ratni plijen, veliki vezir Sijavuš-paša izjavio je: "Sigurno je da će neprijatelji uložiti veliki napor da bi se osvetili. U to nema sumnje."

Međutim, Sijavuš-paša je smijenjen sa položaja velikog vezira, a mjesto njega je veliki vezir postao Sinan-paša.

S obzirom da se Sinan-paša i Gazi Hasan-paša nisu slagali, veliki vezir Sinan-paša je, koncem ramazana 1001. godine (kraj juna 1593) smijenio rumelijskog valiju Kevkili Hasan-pašu i premjestio ga na vilajet Temišvar, a svoga sina Mehmed-pašu postavio za mirimirana i tamo ga poslao.

Gazi Hasan-paša je uzaludno očekivao pojačanje. Kako je unazad dvije godine upadao na neprijateljska područja, i ovaj

puta je krenuo samo sa bosanskom vojskom i došao u Novi-grad, tu je prešao preko mosta i opsjeo tvrđavu Sisak.

Prethodne godine spomenuti Gazi Hasan-paša i Sultan-zade Mustafa-paša mutesararif Kliškog sandžaka, učinili su upad na neprijateljsko područje, pa je Hasan-paša tada podigao jednu novu tvrđavu, zvanu Novigrad. (Spomenuti Mustafa-paša je potomak sina Ahmed-paše, bivšeg sandžak-bega Smedereva, koji je po hrabrosti bio poznat među emirima. Njegov otac pogubljen je na dvorskom Atmejdanu, a pokopan je u Sultan Ahmedovoj džamiji.)

Pošto je ovaj put izvršio opsjedanje sisačkog grada, austrijski česar je zbog toga razvrgnuo mirovni ugovor. Pozivajući se na to, krenuo je u napad. Zatražio je pomoć od svoga brata Maksimilijana, a stigao mu je u pomoć, sa jakom vojskom, jedan od visokih plemića Zrinski, gospodar Kanjiže. Kada se sakupilo oko četrdeset hiljada neprijatelja, za vojskovođu im je određen Zrinski i upućen da udari na Bosnu. Kad su došli, našli su se licem u lice s islamskom vojskom. Toliko je bilo mnogo neprijateljskih oklopnika da su, neprekidno, udarali kao morski valovi. Iako je Gazi Hasan-paša bio izgubio nadu da će stići pomoć, vjerujući da neprijatelji neće doći, prešao je preko rijeke Kupe na hrvatsku stranu.

Bio je samouvjeren junak. Iako je bilo očito da mnoštvo nadolazećih neprijatelja nije mogao procijeniti, vođen svojim junčkim ponosom, sa deset hiljada bosanskih vojnika neustrašivo je zaključio da navali na neprijatelje i pripremio se za boj. I Zrinski se upustio u borbu i odmah krenuo naprijed. Pokazao je da se umije žestoko boriti. U ovoj bici poginuo je Sultan-zade Mustafa-paša mutesararif Kliškog sandžaka. Neprijatelji su porazili i zbornički odred i razbili ga. Vojnici Novog su bili dobri junaci i dobri strijelci, pa su, zaštitivši se jednim brežuljkom, žestoku vatru sasuli i mnogo nevjernika pobili.

Zrinski je i dalje silovito nadirao i tukao ih.

Cjelokupnu islamsku vojsku je nazad potisnuo. Natjerao ih je na most i tu se stvorila velika stiska, pa je na samoj ćupriji

poginuo Kodža Gazi Memi-beg. (Spomenuti Memi-beg porijeklom Arnaut, a otac Sarhoš Ibrahim-paše. Bio je oženjen sestrom Bosanca Sokolovića Lala Mehmed-paše i Mustafa-paše.) Čuprija se prolomila i kada se oko osam hiljada islamskih boraca, zajedno sa Gazi Hasan-pašom utopilo, neprijatelji su se pobjednički vratili.

Kada je o ovome stigao izvještaj na Dvor, u mjesecu šewwalu 1001. godine (1. - 29. VII 1593), to je izazvalo duboku želju kod sultana da žestoko uzvрати i dovelo do ratnog pohoda u Madarsku.

U nekim hronikama piše da se utopio i mutesarif Hercegovackog sandžaka Sultan-zade Mehmed-beg. (Spomenuti Mehmed-beg je 968. godine (1560/61) bio na položaju velikog vezira. On je unuk Rustem-paše Skradinca, koji je umro na položaju velikog vezira 968. godine (1560/61). Rustem-paša je bio oženjen rođenom sestrom sultana Bajazid-hana, princezom Mihrimah, i iz tog braka im se rodila kćer godine 988. (1580/81) koju je udao za Ahmed-pašu, a ovaj je također umro kao veliki vezir. Iz tog braka rodio se spomenuti Mehmed-beg. Zbog toga je on prozvan Sultan-zade.) Ova se predaja prihvata bez rezerve, jer postoji verzija da je kasnije, za vrijeme vladavine sultana Ibrahim-hana, Sultan-zade Mehmed-paša bio njegov veliki vezir.

O imenu spomenutog Gazi Hasan-paše hronike bilježe tričetiri nadimka. Neki ga bilježe Gazi Hasan-paša, drugi opet Hersekli Hasan-paša, treći Hersekli Telli Gazi Hasan-paša, a četvrti Hersekli Deli Gazi Hasan-paša.

Najtačnije je ovo: Spomenuti potječe iz sela Lušci, u kadiluku Mejdan. Bio je kršćanin, po imenu Niko Predivojić, pa je Božijom uputom došao na pravi put i prešao na islam. Dali su mu ime Hasan. Imao je sreću da dođe u carsku službu i ušao je u red čakirdži-baša. Bio je neko vrijeme u tom odredu, a onda je postavljen za sandžak-bega Segedina. Iza toga mu je, po carskoj milosti, dat položaj mirimirana i imenovan je za valiju Bosne. Kao što je spomenuto, poginuo je utopivši se nakon pada s mosta preko rijeke Kupe, kao bosanski valija. Neka mu se Allah smiluje.

pio je zaime, timarnike i zapovjednike, koji su bili smijenjeni i one na dužnosti, svu vojsku iz krajiških tvrđava i njihove age, pa možda i svu vlašku raju, te je sa silnom bosanskom vojskom krenuo na neprijatelja. U blizini tvrđave Novigrad, na rijeci Kupi, napravio je tvrđavu i prešao u hrvatske krajeve. Pošto se sukobio za zapovjednikom te krajine Ardelićem, razbio je neprijatelje, oplijenio im imanja, a onda je silovito upao u unutrašnjost Hrvatske, zadobivši mnogo zarobljenika i zaplijenivši dosta blaga. Dvoru je poslao dvije hiljade glava, dvjesto živih nevjernika i šest stotina odsječenih ušiju. Pošto se taj događaj zbio u vrijeme historičara Ibrahim-efendije Pečevije, i kako je on bio svjedok događaja, u cijelosti ga je opisao onako kako je doživio:

“Kada je spomenuti Gazi Hasan-paša osvojio tvrđavu Bihać, u vrijeme dok se pripremao da ponovo upadne u neprijateljske krajeve, ovome siromahu je pao put u Bosnu. Kada sam stigao u Banju Luku, na jednom mjestu naišao sam na razvijene bajrake, sa izvedenim tugovima, a odred po odred islamske vojske postrojen. Začuvši trube upitao sam o čemu se radi, pa su mi rekli da Hasan-paša kreće na vojni pohod. Tada su njegove age i kapidžibaše ugledali ovoga siromaha. Kako su znali da sam ja bio njegov poznanik, odmah su stali preda me i odveli me paši. Kada smo se upitali za zdravlje ukazao mi je pažnju, uzjahao je na konja i krenuo u ratni pohod.

Ja, siromah, otišao sam u šehar Sarajevo, gdje je bila jedna lijepo uređena kafana. Tu su se okupljali, u skupinama od pet do deset, zasebno, prema pripadnosti, na primjer kadije i istaknuti muderrisi, gradski ajani, činovnici i putnici. Jednoga dana, dok su na tom mjestu razgovarali, došao je izvana jedan ajan i rekao: ‘Jedan dobar čovjek usnio je čudan san’ - ‘Kazuj’, povikaše ostali - ‘Vidio je kako su Hasan-pašu, kada je išao sa islamskom vojskom, uštrojili.’ Svi prisutni su to čuli.

‘Čudna li sna’ - iznenadiše se. Međutim, među onima koji su tu sjedili bilo je dobrih poznavalaca vjerskih pitanja, ali svaki od njih je to, na svoj način, tumačio. Neki su to smatrali nevažnim, a neki vrlo važnim. Svaki je to shvatio prema stepenu svoje nao-

Spomenute 1000. godine (1591/92) umro je Bosanac Sudi-efendija, zna se da potječe iz sela Sudića u Sarajevskom kadiluku. Pojavivši se kao list bijele ruže, iz spomenutog sela prionuo je da stječe nauku i izobrazbu i kada se uvrstio među sposobne učenjake, napisao je: komentar Mesneviye, prijevod Đulistana, komentar Hafizovog Divana, prijevod Kafije i Šafije i postao vrlo uvažena ličnost među učenim ljudima.⁶⁹

(Spomenuti Hasan-paša pogubio je bosanskog defterdara Mustafa-efendiju.)

69. Riječ je o komentarima djela: *Mesneviye* Mevlana Dželaluddina Rumija (1207-1273), *Đulistana* Šejh Sadija Širazija (1193-1292), *Divana* Hafiza (1320-1389), prijevod gramatičkih djela Al-Kafija od Ibn Hadžiba i Al-Šafija.

AJASPAŠIĆ MUSTAFA-PAŠA

Godina 1001. (1592/93)

(Vrijeme velikog vezira Sinan-paše.)

(Spomenuti Mustafa-paša sin je Ajas-paše, koji je godine 942. (1535/36) bio na položaju velikog vezira. Navedeni Mustafa-paša bratić je velikog vezira Sinan-paše. Bio je poznat i kao Sarhoš Mustafa-paša.)

Čim je stigla strašna vijest i Dvor obaviješten da su bivši valija Gazi Hasan-paša i mutesararif Kliškog sandžaka Sultan-zade Mustafa-paša poginuli, postavljen je veliki vezir Sinan-paša za serdara, sa zadatkom da nad neprijateljima izvrši odmazdu.

Kada su neprijatelji čuli da je veliki vezir poslao brojnu rumelijsku vojsku na bosansku granicu da zauzmu Novigrad, i oni su uputili vojsku. Tukli su ga osam dana, sve dok nije stigla rumelijska vojska, pa su nevjernici bili primorani da dignu ruke od tvrđave i razbježali se na sve strane.

(U to vrijeme je neprijateljski vojskovođa, po imenu Lenković, navaljivao na tvrđavu Bihać, ali se povukao neobavljena posla.)

Pošto su se neprijatelji povukli od tvrđave Novigrad, islamska vojska stigla je i opkolila tvrđavu Sisak. Nakon što su je tukli pet dana, nevjernici, koji su u njoj bili, predali su se "na viru" i svi su pošteđeni od islamskog mača. Ratnici iz ove dvije tvrđave doprli su do Zagreba, plijenili hrvatske krajeve i za kratko vrijeme došli su do velikog ratnog plijena, a neprijateljima zadali dosta posla.

Veliki vezir Sinan-paša, da bi zauzeo tvrđave Besprem⁷⁰ i Polatu, koje se nalaze u području Sigeta, 1. zu-l-ka'deta 1001. godine (30. VII 1593) krenuo je iz Istanbula u Edrenu, odatle u

70. Radi se o mađarskom gradu Bespremu.

Uzundžaovu, pa u Plovdiv, zatim preko Sofije prešao u Jagodinu i 7. zu-l-hidždžeta (4. IX) stigao u Beograd pa se, 17. zu-l-hidždžeta (14. IX) prešavši u sremsku ravnici, tu ulogorio.

Bosanski valija Mustafa-paša priključio im se s vilajetskom vojskom. Odatle su pošli i, posljednjeg dana zu-l-hidždžeta (26. IX) ulogorili se u Osječkom polju. Nisu se ni tu zadržali, nego su krenuli da osvoje tvrđave Besprem i Polatu. U mjesecu muharremu 1002. godine (27. IX - 27. X 1593) prešli su osječki most.

Za vrijeme njihovog četverodnevno odmora stigle su zarobljeničke uhode iz Budima. One su izjavile da austrijski česar i ostali nevjernički zapovjednici, sa oko dvadeset hiljada vojnika, spremno čekaju pod tvrđavom Janok.

Održano je savjetovanje i zaključeno da je vremena malo i da je pogodno da se ide u osvajanje tvrđava Besprem i Polata, pa je odlučeno da se krene na tu stranu.

Mehmed-paša, sin spomenutog Sinan-paše rumelijskog beglerbega, zadužen je da iz Budima dovuče šest baljemez-topova i ostalu ratnu opremu u Stoni Biograd. I muhafiz Budima Kirli Hasan-paša upozoren je da bude spreman sa vilajetskom vojskom. Kada su stigli do Stonog Biograda, bosanski beglerbeg Mustafa-paša bio je prethodnica, a anadolska vojska ostala je ozada. Kada se 20. muharrema (17. X 1593) stiglo u polje Besprem, budimski muhafiz Hasan-paša, sa graničnim borcima, navalio je na tvrđavu, opkolio je i tri dana junački je tukao, zadavši dosta jada nevjerničkoj vojsci. Pritijesnili su neprijatelje i oni su poboli bajrak u zemlju, predaja "na viru" je prihvaćena i dozvoljeno je da izađu i odu kapetani, borci i njihove porodice. Raja je ostala, a tvrđava je zauzeta. Obavljen je džuma-namaz, i taj sandžak pripojen je Budimskom vilajetu i postavljen je sandžak-beg.

Nakon odmora od četiri dana došli su do tvrđave Polata. To je bila mala tvrđava s velikom varoši. S jedne strane bilo je brdo i hrastova šuma, a okolina močvara.

Junaci su jurišali na tvrđavu i ušli u šančeve. Dva dana tukli su tvrđavu i prvog safera (27. X) nevjernici su predali tvrđavu "na viru". Zauzeta je tvrđava i pripojena Bespremu.

Nevjernička vojska logorovala je u Janoku i stiglo je obavještenje da namjerava ići u Stoni Biograd. Jedan se odred neprijateljske vojske već bio spustio u polje Tata.

Kada su se dogovorili da pođu, rekli su da se prikućio Mitrovdan i da se trebaju odmarati, pa se odustalo od napada.

Veliki vezir i serasker Sinan-paša izrekao je spahijama i janjičarima pohvale za osvajanja koja su izvršili, i dodijelio im unapređenja, pa su onda krenuli prema Budimu. Sredinom sfera, na Mitrovdan (7. XII), ulogorili su se u Budimskom polju. Vojsci je podijeljena plaća i hrana.

Janjičarski čehaja, zagradžije i turnadžije ostali su u Budimu kao straža, a džebedžije, tobdžije i arabadžije određeni su za Peštu. Aga i katibi ostali su uz pašu, a ostalim janjičarima izdata je naredba da zimuju u Segedinu.

Desetak dana po Mitrovdanu spahije su digle serdarove šatore i vratili se na zimovanje u Beograd. Dana 17. rebiu-l-ahira 1002. godine (10. I 1594) stigli su u Beograd i poslat je u Istanbul Ridvan-aga da odnese poslanicu o osvojenju.

Kada su za odrede raspoređene po zimovalistima saznali neprijatelji, koji su bili u tvrđavi Janok, Maksimilijan, brat austrijskog kralja, postigao je sporazum sa mađarskim generalom Zrinjskim i ostalim, pa su opkolili tvrđavu Stoni Biograd i spalili je. U žestokom boju palo je dosta neprijatelja i mnogo topova zarobljeno. Pošto su malo zadržani, nakon nekoliko dana došao je u pomoć budimski valija Hasan-paša, sin Sokolovića Tavit Mehmed-paše. Budući da je nevjerničke vojske bilo mnogo, poređane u više strojeva, i u oklopima, a krupni joj konji povezani jedan za drugog u lancima, kad su se sukobili žestoko su navalili pa je vojska Budimskog ejaleta, u prvi mah, bila poražena.

Junački paša sa svojom pratnjom i oko sedam hiljada pješaka, upao je među neprijatelje i pobio ih. Bili su i Hasan-pašu napali mačevima ali, kako je bio zaštićen oklopom, nisu uspjeli. Samo je zadobio male ozljede od kratkog šiljatog bodeža i pao s konja, ali mu je junak Ahmed-aga, zapovjednik tvrđave, brzo dopremio konja, pa poslije teških borbi, opkoljen svojom pratnjom - delija i bešlija, povukao se ustranu i tako se spasio. Ono

pješaka što je ostalo na mejdanu, do večeri su se borili, i svi su izginuli. Ostala vojska razbježala se prema Budimu i Pešti.

Hasan-paša došao je ranjen u Budim. Podnio je izvještaj kako se sve desilo seraskeru veziru Mehmed-paši, sinu Sinan-paše u Beograd.

Kada su neprijatelji ovako izvojevali pobjedu, poslali su poruku u Janok i Tatu mađarskim đeneralima, upozoravajući ih: "Šta stojite, ima odmah da povratite izgubljene tvrđave." Složno su opkolili tvrđavu Šipošta, ali Turci su već bili poslali njene žitelje sa porodicama u tvrđavu Filek. Otpočela je borba sa nevjernicima i svi su stekli tu čast da izginu i postanu šehidi. Neprijatelji su se odatle preselili u tvrđavu Filek i opsjeli je. Prije nego što su ovi prispjeli, zaimi i timarnici su pobjegli.

U mjesecu džumade-l-ula 1002. godine (23. I - 21. II 1594) Mehmed-paša, sin Sinan-paše, koji je poslan u pomoć, polahko je išao praveći od jednog konaka pet, a opkoljeni muslimani uništili su municiju i topove, pa se neprijateljima predali "na viru".

Žiteljstvo je većinom izišlo iz vjere i, sačuvaj nas Bože, napustivši islam, ponovo primilo svoju staru vjeru. Potom je većina stanovništva iz tvrđave: Pajak(?), Soluk(?), Nova(?), Paška(?), Lodovin(?), Iniška(?), Šimuška(?) i Višegrad, pobjeglo prema Budimu i Pešti. Nevjernici su te tvrđave zatekli prazne i zauzeli ih.

Evo jedne neobične stvari: Te godine je zima kasnila oko dva mjeseca, pa su čak plodovi na granama jabuka narasli veći od oraha. Ovakva blaga klima je neprijatelju išla na ruku. Potom je neprijatelj našao praznu tvrđavu Šečan(?), pa je i nju zauzeo. Kada su nevjernici došli u nahiju Murada do tvrđave Senta, njeni žitelji pobjegli su u brda, a u tvrđavi ostao je dizdar sa desetak vojnika, koji su ispalili nekoliko puta iz topova, međutim nevjernici su zaključili da u tvrđavi ima više vojske te su odstupili. Samo se ova tvrđava spasila.

Iza toga su neprijatelji opsjeli tvrđavu Novigrad. Komandant Novigrada, Kara Ferjali Mehmed-beg, zatražio je pomoć od budimskog valije. Kako im pomoć nije stigla, nakon nekoliko

dana otpora, dobivši garanciju za svoje živote, predali su i tvrđavu i blago.

Nevjernici su i ovu tvrđavu zauzeli 9. džumade-l-ahira 1002. godine (1. III 1594). U međuvremenu je jedan odred nevjernika opsjeo tvrđavu Več(?). Kad su žitelji tvrđave čuli šta se desilo sa Novigradom, izgubili su nadu da će se spasiti, pa su tvrđavu predali.

Stanovnici tvrđave Sonta su tvrđavu zapalili i pobjegli prema Budimu.

Kada su u tvrđavi Sopotska saznali da će ih neprijatelji napasti, prije nego su stigli, oni su sve iznemogle i nejaku djecu svojim rukama pobili, a ostalim članovima obitelji naredili da bježe prema Pešti. Samo je nešto konjanika ostalo u palanki. A kada su neprijatelji došli i opkolili palanku, svi su pojahali konje i nasreću navalili na nevjernike i tako sebi put otvorili iz njihova obruča i utekli, držeći se puta prema polju. Dan i noć su dva-tri odreda konjanika tjerovali. Borce su neprekidno gonili kao lovački psi, a ovi su, strijelama i puškama odbijali one koji su im se približavali, a podizali na konje one što su posustali i zaostajali. Na ovaj način dosta ih se izbavilo od mnogobrojnih neprijatelja.

Zanimljivo je i ovo: U palanki su gajili jednog velikog ovna, pa je i on zajedno sa ratnicima bježao. Nevjernici su ga nekoliko puta pristizali i opkoljavali, ali on bi se uvijek između njih probijao i pristizao ratnike. Nisu ga nikako mogli uhvatiti. Kad su ratnici došli u Peštu, odveli su ga u Đul-Babinu tekiju i zaklali kao kurban.

Nakon svih ovih gubitaka, podnijeli su izvještaj velikom veziru Sinan-paši, budimskom valiji Hasan-paši i tamošnjem serdaru Mehmed-paši da su spomenute tvrđave pale u neprijateljske ruke, a njihovi komandanti došli u Budim.

Sinan-paša je fermanom naredio da se svi, čim dođu, kazne. U prvoj dekadi mjeseca redžeba 1002. godine (23. III - 1. IV 1594) age Sente i smederevski beg Ramazan-zade, koji je bio muhafiz Novigrada, uhapšeni su i raščinjani. Zapovjednik tvrđave

Novigrada, i nekoliko njegovih ratnika su obješeni, što je potreslo islamske borce i stanje u Krajini pogoršalo.

Nevjernici su u rano proljeće, prije nego što je islamska vojska napravila pokret, ustrojili dva tabora pa jedan poslali na Hatvan, a drugi na Ostrogon. Sredinom mjeseca ša'bana 1002. godine (1. IV - 10. V 1594) opkolili su Hatvan. Zapovjednik Hatvana junak Arslan-paša, sin Sari Ali-paše, i stanovništvo Hatvana junački su se digli i topovima pobili mnogo nevjernika. Poslali su čovjeka da traži pomoć iz Budima.

U međuvremenu je i Ostrogon bio opsjednut.

Serdar Mehmed-paša, sin Sinan-paše, i Hasan-paša Sokolović, budimski valija, smatrali su da je najpreče pomoći Hatvanu. Nevjernačka vojska se bila utaborila na obali rijeke, a islamska vojska je 11. ša'bana posla uzvodno oko jednu milju. Neprijatelji su računali da osmanska vojska bježi, prešli su rijeku i izravno se upravili na tu stranu. Hasan-paša je bio prethodnica. Mehmed-paša bijaše plašljiv čovjek, pa je ostao s vojskom u pozadini. U taj čas stigli su neprijatelja, pa kad su otpočeli borbu, odmah je neprijateljska vojska počela da gubi. Ovom prilikom je Hasan-paša bio ranjen, ali on se nije obazirao na ranu, nego se hrabro na mejdanu pokazao i svojim junaštvom bodrio vojnike na borbu. Držeći se pravila: "Rat je varka", da bi, na taj način, nevjernike domamili na domet topova, prikazali su im se kao da će bježati. Strašivica Mehmed-paša okrenuo se prema Budimu. I vojska je za njim posla. Kako su neprijatelji krenuli u bijeg i pomirili se s porazom, odjednom su se odvažili i počeli ih tjerati. Tada je, iz tvrđave Hatvan, sa svojim borcima izišao Aksaraji-paša, beg Ankare, pa je svom žestinom na njih navalio. Gdje god su nevjernike zatekli, razbijali su ih. Zaplijenili su mnogo baruta, malih topova i hrane, a velike topove su zakovali. Ova bitka bila je za vrijeme časnog ramazana. Palo je oko četiri hiljade šehida, a izginulim nevjernicima ni broja se ne zna.

Ne mogavši opsjesti tvrđavu Hatvan, pohnali su naprijed da pomognu onim nevjernicima što su opsjedali tvrđavu Ostrogon. Svi zajedno su počeli tući spomenutu tvrđavu. A raja, pomislivši:

“Kucnuo je čas”, otkazala je poslušnost i pomiješavši se s nevjernicima, mnogo je zla nanijela. Oko dvije hiljade naoružanih boraca iz redova raje, koji su ranije stigli iz bosanskih i smeder-evskih krajeva, poslani su pod Ostrogon. Dati su im bajraci u ruke, s tim da je njihovo sve što nakupe ratnog plijena. Oni su učinili izdaju. Stupili su u vezu s nevjernicima i čim su stali pred kapijom varoši Ostrogona, otvorili su je i pridružili se neprijateljskoj vojsci. Konačno su nevjernici jako opasali Ostrogon. Dnevno je ispaljivano i po hiljadu i osam stotina topovskih dula. Jednoga dana su nevjernici Mađari izvršili napad, ali Božijom pomoći su poraženi. Pošto ih je mnogo izginulo, povukli su se uz velike gubitke. Opsjedanje je potrajalo mjesec dana. Zidovi tvrđave su sa zemljom sravnjeni, u njoj nije ostala nijedna kuća. Od udaraca topova i kumbara neke su potpuno, a neke djelomično porušene. Tada je listom austrijska vojska navalila, ali je i ona s Božijom pomoći, poražena. Osim toga, zarobljena je zastava, koju je česar dao vojskovođi, uhvaćeno mnogo žena preobučenih u mušku odjeću, te izginulo dosta nevjernika. Neprijatelji su se vratili potpuno poraženi.

Oni su poručili: “Ako nam date zastavu koju ste zarobili, prekinut ćemo opsadu”, a muslimani, da bi se mogli pouzdati u njihove riječi, tražili su zalog. Neprijatelji nisu pristali na zalog pa su ponovo, i po treći put, krenuli u juriš. Njihov oficir natakao je lance od zlata, poput hamajlije, i idući iza tjerao je vojsku pred sobom. Kad bi zapovjednik Ostrogona, taj prokletnik, pao, svi bi se neprijatelji vratili. Ko god se mogao boriti, obećao mu je dati odred vojske, sandžak i što god želi. Od onih što su došli iz Budima jedan junak, po imenu Osman, iz tvrđavskog zida, sa svojom alžirskom puškom, uzeo je na nišan nevjernika sa zlatnim lancem, i povikavši: “Ja Allah!” pušcanim zrnom mu probio grudi, pa je pao s konja naglavačke. Sva neprijateljska vojska se odmah vratila, a islamski ratnici izašli su iz tvrđave, pa su ih mnoge što poubijali što zarobili, i došli do velikog ratnog plijena. Ali, kako im je raja iz okolice pritekla u pomoć, nisu se okanili opsjedanja, nego su je tukući jako oštetili.

Čak je i česar lično došao s novom vojskom, pa je ponovo tvrđavu dobro opsjeo. Od tvrđavskih zidina nije ostalo ni traga. Kad je tvrđava potpuno srušena, muslimani su iskopali dubok šanac, pa su se zaklonjeni iza njega borili. Na skladište baruta pala je jedna kumbara, pa je mnogo baruta uništeno. Zavladała je glad, pa su muslimani bili u velikim poteškoćama i iscrpljeni. Neko-liko su se puta obraćali velikom veziru za pomoć, međutim pomoć nije stizala. Na koncu su se islamski borci jedan drugom zavjetovali da će se tući do posljednjeg. Tada su neprijatelji postavili merdevine na unutrašnje zidove tvrđave i krenuli u napad. Borci su sačekali dok se svi nevjernici nisu ispeli, a onda su navalili na njih, i sve ih sabljama i mačevima pobili, a merdevine im spalili. Za vrijeme borbe poginuo je zapovjednik Ostrogona, a njegovo mjesto zauzeo je Ahmed-beg, sin Mustafa-pašin.

Za kratko vrijeme iza toga, nevjernici su zasuli grad žestokom vatrom. Islamski vojnici su većinom izginuli, a i oni koji su ostali u životu nisu se nadali da će preživjeti. U međuvremenu, sedmog dana ramazana 1002 godine (27. V 1594) serdar je poslao nešto vojske pod komandom Ajarli-bega, a iza njega su došli još Kirli Hasan-paša, beglerbeg Temišvara i Mustafa-paša, beglerbeg Bosne, pa su se okupili na polju kod Pešte. Jedne noći krenuli su u namjeri da iznenada napadnu nevjernike, ali prije nego su došli do mjesta svanulo je. Neprijatelji, saznajući za to, napustili su svoje položaje i upali među islamske borce. Ugledavši to, ratnici koji su bili u tvrđavi odmah su izašli i iznenada napali na nevjerničke položaje. Pobili su sve koje su tamo zatekli, zarobili dosta baruta, a ono što je preostalo uništili su. Sve velike topove su im zakovali i sigurno se vratili u tvrđavu. Tada je rijekom Dunav stiglo preko hiljadu hrabrih vojnika sa bogatom opskrbom i ušli su u tvrđavu. Ponovo su jedne noći izašli i napali na nevjernike i time im nanijeli gubitaka. Iza toga je stigla vijest da je veliki vezir došao blizu Budima. Neprijatelji su u mjesecu šewwalu 1002. godine (juni 1594) odustali od opsjedanja tvrđave Ostrogon i praznih ruku, uz velike gubitke, pobjegli povlačeći se prema tvrđavi Komaran.

Opsjedanje tvrđave Ostrogon trajalo je oko dva mjeseca. U to vrijeme su nevjernici do nogu potučeni od islamskih ratnika iz Bosne, koji su bili u tvrđavi Novigrad. Zbog toga se česarov brat Herceg obratio za pomoć, kako bi odbio te njihove napade. Česar je odredio šesnaest hiljada nevjernika i poslao ih da opsjednu tvrđavu Novigrad. Opkoljeni muslimani izgubili su nadu da će im stići pomoć, pa su jedne noći pod tvrđavu podmetnuli vatru, a oni pobjegli u pravcu tvrđave Kostajnice. Neprijatelji je nisu ni pokušavali zauzeti, nego su ono što je ostalo spalili i srušili. Iza toga se nisu ni trudili da je poprave, sravnili su je sa zemljom i napustili. Zato što su ratnici koji su bili u tvrđavi Sisak vidjeli da je zapaljena tvrđava Novigrad, bili su sigurni u to da su neprijatelji pobijedili, pa su i oni podmetnuli vatru pod tvrđavu Sisak, zdravi i čitavi iz nje izašli i uputili se prema islamskim krajevima. Tamo su bili na sigurnom.

Pošto je tvrđava Sisak i prije pripadala zagrebačkim svećenicima i zato što je bila njihov zavičaj, agresivni spomenuti herceg Maksimilijan opet im ju je darovao i tamo ih naselio.

Dok je još bio u ratnom pohodu, bosanski valija, spomenuti Mustafa-paša, smijenjen je sa položaja u Bosni, a na njegovo mjesto postavljen je Mihalidži Ahmed-paša. Mustafa-paša, o kome je riječ, bratić je velikog vezira Sinan-paše.^{*29 *30}

^{*29} U gradu Foči, u mahali kadije Osman-efendije, munara omanje džamije koju je sagradio gore spomenuti vrlo je lijepa, od kamena napravljena. I ploče na njenom šerefi izradene su od kamena u vidu mušebaka.

Kada sam bio godine 1331. (1912/13) u posjeti Foči, vidio sam iznad njenog ulaza uklesan ovaj tarih:

"Namaz je pravovjernim naređen u određenom vremenu
Blago onome ko u nj ude čist!"

Godine 1002. (1593-4)

^{*30} U kasabi Gornji Vakuf, u kadiću Prusac, usred čaršije je Mehmed-begova džamija, čija je munara od kamena, a zidovi od ćerpića. Krov joj je pokriven daskom.

Kada sam je posjetio 1331. godine (1912/13) iznad njenog ulaza sam vidio ovaj tarih:

*Svi oni vjeri upućeni na ovom svijetu
Troše svoj imetak na Božijem putu
"Ko izgradi..." jasna riječ svaka
Obećanje je cara vjerovjesnika*

MIHALIDŽI AHMED-PAŠA

Ramazana 1002. godine (21. V - 19. VI 1594)

Ahmed-paša potječe iz kasabe Mihalidž u vilajetu Brusa. Iako treba pisati Mihalidžli, neki hroničari pišu Mihalidži.

U mjesecu redžebu 1002. godine (mart-april 1594) razaslate su visoke carske naredbe za odlazak na ratni pohod. I veliki vezir Sinan-paša iznio je svoj šator iz zimovališta u Beogradu, pa je sredinom mjeseca ša'bana (početak maja) prešao u sremsku ravnici, konje je pustio na pašu a vojsci su podijeljeni hrana i plaće. Tamo su došli i Mehmed-paša, valija Sivasa, Ali-paša, valija Maraša, Ali-paša, valija Rike, i vojskovođa Budima Ahmed-paša kome je dat Bosanski vilajet. Odlučeno je da najprije idu na tvrđavu Tata (Ta tvrđava nalazi se u jednoj dolini prema rijeci Dunav, blizu planine, udaljena od tvrđave Komaran dvije milje. A tvrđava Komaran, to je jedno ostrvo u rijeci Dunav.), potom na tvrđavu Janok (Taj Janok je na mjestu gdje se ulijeva rijeka Rapa u rijeku Dunav, s jedne strane je opasana vrlo velikim hendekom punim vode.). Tamo je poslana sva ratna oprema.

Koncem ramazana (10 - 20. VI 1594) pristigao je u carsku ordiju aga janjičara, koji je upućen sa svojom vojskom. Odredi su raspoređeni: Muhamed-paša, sin Sinan-pašin, na topove, Kirli Hasan-paša, budimski valija, u čarhadžije, Mihalidži Ahmed-

*Mehmed-beg podiže ovo mjesto, privlačno, bez mana
I time mnogo dobra učini pravednik muslimana
Sad Kabi svakodnevno odaju poštu prolaznici
Divna je to džamija, al' ne haju nevjernici.
Mujezin vjernike na namaz poziva
Muslimani vjernici, požurite nama.
Božija je to milost, o kâmilî,
Zdanje džamije podići...
Ukaza se njen tarih:
"Vrata blagodatî, kuća pobožnih."
Godine 1001. (1592/93).*

paša, bosanski valija, na stražu, Saturdži Mehmed-paša, valija Sivasa, na desno krilo, a ostali beglerbezi na lijevo krilo. Ali-paša, valija Maraša, određen je za pojačanje.

Četvrtog šewwala (23. VI) došli su do tvrđave Tata. Nevjernici su postrojili odrede s one strane rijeke Dunava i odjahali do tvrđave Tata. Potom su muslimani u Tatu treći dan uzeli "na viru".

Prije nego što je došla islamska vojska, neprijatelji su napustili i tvrđavu Samarin, pa su i nju islamski vojnici zauzeli. Kada su zauzeli Tatu i Samarin, snabdjeli su ih svim potrepštinama.

Na dan 13. zu-l-ka'deta 1002. godine (30. VII) odatle je napravljen pokret. Kao prethodnica rasporedene su rumelijske i budimske vojske, na desno krilo vojska Anadola i Dijarbekra, odredi iz Damaska i vojska vilajeta Rike, Halepa i Bosne na lijevo krilo, a vojska Maraša određena je kao zaštitnica. Na ovaj način stiglo se do tvrđave Janok i ulogorilo u njenom polju. Kada je sultan Sulejman Veličanstveni pošao na opsjedanje Beča(?) 935. godine (1528/29) pošto se žitelji te tvrđave nisu pokorili, po sultanovom naređenju otvorena je topovska vatra i varoš je spaljena, pa je prozvana Janok (spaljena).

Tada je to bila mala palanka, a tek poslije izgrađena je u utvrđeni grad. Njeno prvobitno ime je bilo Đulvar(?), a kasnije je, iz navedenog razloga, prozvana Janok.

Islamski ratnici prešli su preko jedne viseće ćuprije koja se nalazi na velikom hendeku kraj tvrđave. Stigli su islamski borci i stupili u boj sa neprijateljskim odredima, pokupili dosta odsječenih glava i pohvatali mnogo uhoda.

Pripremljeni su zakloni i postavljeni topovi. Bilo je šest topova-bedeluški, dva kalanburna topa i osam teških topova u vezirovom krilu. Došla je i budimska vojska sa četiri bedeluška i dva kalanburna topa, te četiri topa na krilu janjičarskog age, uz to sastavljena i od krila Giraj-hana, pa je otpočela tući tvrđavu na 18. dan toga mjeseca.

Vasil-paša, sa kastamonijskom vojskom, određen je na krilo spomenutog Hana. Bosanski valija, sa svojom vojskom, postav-

ljen je prema tvrđavi Komaromu. Vojska Sivasa i Dijarbekra po naređenju ostale su u šančevima, a pripadnici spahi-oğlana određeni su u karaulu, koja se nalazila van polja, a dva buljuka postavljena su da stražare kod skladišta i šatora janjičarskog age, uz to sastavljena i od krila Gazi Giraj-hana.

Hiljadu vojnika popisani su kao serdengčtije i naređeno im je da sa dvije strane navuku zemlje. Eto, na ovaj način izvršeno je opsjedanje. Dnevno se ispaljivalo po sedamsto pedeset, a ponekad i po hiljadu hitaca iz bedeluška-topova.

Neprijatelj je postavio svoje odrede s one strane Dunava i na obali, te na dvije strane tvrđave pa je napravljen prelaz. Kapija nije zatvorena, pa je na onaj ulaz iz pravca rijeke stalno ulazio i izlazio odred po odred pješaka i konjanika. Dvadeset dana je neprekidno borba vođena. Neprijatelji su tukli topovima po polju, pa se nije moglo otvoreno prelaziti od šatora do šančeva.

Česarov brat herceg Matijaš imenovan je za zapovjednika austrijskih, mađarskih i ostalih oko sto hiljada neprijateljskih vojnika. Došao je pod Komarom i ulogorio se. U tvrđavi je zapovjednik bio kraljev zet Garuti. Koncem mjeseca zu-l-ka'deta 1002. godine (sredina augusta 1594) neprijateljska vojska je iznenada izišla iz tvrđave i udarila na janjičarske šančeve. Saznavši za to, s desne strane Hasan-paša, a s lijeve Mehmed-paša, sin serdara Sinan-paše, pritekli su u pomoć i odbili neprijatelja. Ova dvojica vezirskih sinova, koliko god su mogli, zajednički su se trudili, ali neprijateljska vojska, sačinjena od oko tri hiljade strijelaca sa puškama, tri hiljade naoružanih austrijskih konjanika i dvije hiljade mađarskih vitezova, najedanput je navalila svom silom pa je izgubila oko hiljadu janjičara i više hiljada pripadnika druge hrabre vojske. Među njima je bio i sandžak-beg Tırhale.

Po drugi put, 10. zu-l-hidždžeta 1002. godine (27. VIII 1594) neprijatelji su izišli da napadnu šančeve, s pretpostavkom da će uspjeti jer su ratnici bili zauzeti bajramskim slavljem. Silahdar-aga, Ridvan-aga i Čerkes Mahmud-paša, sandžak-beg Halepa, čvrsto su stajali na svojim položajima, ne dozvolivši da nepri-

jatelj udari na šančeve. Ali, na Hasan-pašino krilo navalilo je mnoštvo neprijatelja i vršili su napad za napadom. Oni su tamo dopremili nekoliko stotina šajki i prebacili mnogo vojnika, pa su ponovo one u šančevima doveli u slabiji položaj. Ponovo su udarili na novopopisane oklopnike i većinu su ih uništili. Ali, Mehmed-paša, beglerbeg Karamana i Mahmud-paša, sin Šemsi-paše, mutesarriif Bolua, čuvali su svoje šančeve i pokazali lavovsko junaštvo. Na koncu je neprijatelj pobjegao u tvrđavu. Sve do sada se kapija tvrđave nije zatvarala, a pošto su šančeve iskopali blizu tvrđave i kako nije bilo puta, trebalo je da Mehmed-paša i Hasan-paša promijene svoje položaje. Vilajet Rumelija dodijeljen je Hasan-paši, a vilajet Budim dat je Mehmed-paši.

Čim je Hasan-paša ušao u šanac postavljen prema kapiji odmah je počeo tući iz deset velikih topova. Silom im je kapiju zatvorio, pa je potom bio siguran od napada na šančeve.

Kao što je gore spomenuto, herceg Matijaš je sa sto hiljada vojnika logorovao, pa su s te strane priskočili u pomoć tvrđavi.

Mišljenje vojskovođe hana Giraja i ostalih ajana bilo je da ovome nema kraja sve dotle dok se ne pređe na drugu stranu i ne savlada njihov tabor, jer se drugačije tvrđava ne može osvojiti. U vezi sa ovim mišljenjem poslani su ljudi u Budim i Ostrogon, pa je došao ferman da se pripremi sve što je potrebno za gradnju mosta. Grada je dopremljena zapregama, a došle su i šajke i pontoni u dovoljnim količinama. Ukupno su podignuta tri mosta. Jedan na bivoljim kožama, jedan na pontonima, a jedan na šajkama. Odmah je popisano pet-šest stotina serdengečtija i počeli su prelaziti na drugu stranu. Kada su neprijatelji vidjeli da je prešlo i nešto Tatara, onda su odred po odred pješaka, a za njima i konjanika krenuli u napad. Kad su došli sučelice, vidjevši da niotkuda ne mogu dobiti pomoć, nisu izdržali, došli su do rijeke Dunav, pa je prešlo nešto oko dvije hiljade pješaka. Uvidjevši da neprijateljskoj sili ne mogu odoljeti, plivajući su se povukli. Ko je znao plivati i prešao je, a neki su tu i izginuli. Da muslimani ne bi ponovo prelazili preko rijeke Dunava, iskopali su šančeve i stalno su čuvali rijeku.

Upisano je oko dvije hiljade dobrovoljaca, koji su čamcima prebačeni na drugu obalu. Kada su došli na suprotnu stranu, nisu neprijatelju dali da oko otvori, zauzeli su neprijateljske šančeve i oduzeli im pet topova, te odmah počeli postavljati ćupriju. S ove strane obale nalazila se uzvisina u nivou dvije munare, pa je postavljeno desetak baljamez-topova, nekoliko kalamburnih i teških topova, a ispod nivoa zemlje je stajalo dovoljno strijelaca sa puškama. Kako Dunav na tom mjestu nije bio tako širok, topovi i puške su dobacivali. Neprijatelj se na ovo nije obazirao, stalno je navaljivao na obalu. Topovi su kosili njihove odrede, pa ih je mnogo palo na bojištu. Kako se približavala večer, trideset-četrdeset alaja su se ovako smjenjivali, i mnogo ih je izginulo. Konačno su uvidjeli da neće moći zauzeti obale Dunava, pa su se jedan za drugim povukli u svoje logore.

U međuvremenu su ćuprije dovršene. Sada je preko obje ćuprije mogla pješadija prelaziti, ali nije bilo potrebe, nego je preko pontonske ćuprije, oko jacije, počelo prebacivanje vojske na drugu stranu. Vojske iz Rumelije, Anadola, Karamana i Halepa su tek bile uspostavile zaklone i postavile topove, a serdar Sinan-paša sa svojim janjičarima i ličnom pratnjom je prispio pred ćupriju, na obali Dunava.

Budimski beglerbeg Serdar-zade Mehmed-paša sa donjeg krila, sa brojnom budimskom vojskom prešao je rijeku i ušančio se. Neprijatelja, koji je pošao na njih osuli su puščanom paljbom. Pri svakom naletu, oni su se junački držali. Mnoge su uništili hici, koji su ispaljivani. Konačno je neprijatelj izgubio nadu i povukao se. Trideset hiljada konjanika, a isto toliko Tatara i ostale vojske, koja je prešla na drugu stranu, progonili su ih, pa kad su stigli neprijateljsku vojsku, nisu im dali oka otvoriti, nego su ih sustizali, a oni, u bijegu, prelazeći preko ćuprije, pobjegli su glavom bez obzira u pravcu Ujvare. Oni što su pristizali u tabor po noći, nakupili su se ratnog plijena, a oni koji su izjutra stigli, pronašli su mnogo teške opreme: komorskih topova, baruta i kola. Zarobljene su pune fučije novca, zatim oko tri stotine šajki i lađa od borovine na rijeci Dunavu i u njima blizu četiri

stotine bedeluški, kalanburnih i teških topova sa barutom i đuladima.

U ovoj borbi ranjen je vojskovođa herceg Matijaš, a zapovjednik evropske vojske, duždev brat, poginuo je od topovskog hica, dok je blizu deset hiljada neprijateljskih vojnika izginulo ili je zarobljeno.

Kadija Siruzli Kerim-efendi-zade izrekao je tarih (pobjede) kur'anskim riječima: "Pobijedili su ih uz Božije odobrenje",⁷¹ pa je zato nagrađen i darovan mu je sandžak Tirhala.

Iza toga je tvrđava Janok sa sve četiri strane čvrsto opkoljena i otpočela je paljba. Pošto je prošlo oko mjesec dana od početka opsade, zemlja koja je dovučena dostigla je visinu tvrđave, pa su topovi, gađajući sa tog nasipa, rušili unutrašnjost tvrđave. Više puta učinili su juriše, a bacan je i dinamit pa je tako uništeno na stotine neprijatelja, a i muslimana je mnogo ranjeno i izginulo od nevjerničkih topova i kunbara. Iako je nasuta zemlja doprla sve do samog opkopa, kroz njega je tekla voda rijeke Rače, koja je bila tada nadošla, pa je nasutu zemlju tekuća voda odnosila. Čak je serdari-ekrem, da bi potakao druge, donio nekoliko torbi zemlje i sobom je nabacio gdje je trebalo. Ali, to nije pomoglo. No nekoliko hrabrih serdengečtija postavili su po tri-četiri borove daske na dva-tri mjesta ćuprije, pa su lagumdzije preko njih prešli i minirali je. Tada je u srcima neprijatelja zavladao strah, i Božjom pomoći zauzeće je bilo na pomolu.

Izašla su dvojica viđenijih neprijatelja, njihovih uglednih ljudi, i došli pred serdara. Ono što je od njih traženo prihvatili su i data je "vira". Ali, oni su tražili da im se dozvoli da odnesu dva tučena topa, koji bacaju kugle od trideset četiri oke, a koji se nalaze u tvrđavi i tri topa koja je, u svoje vrijeme zavještao jedan od neprijatelja. Pošto to Šerijatom nije dozvoljeno, nije im odobreno.

Nevjernici su sve ostalo što su imali, potovarili na lađe i otišli u svoje krajeve.

⁷¹ Kur'an, sura Bekara, ajet 251.

(Navedeni tarih po ebdžed-sistemu daje 1002. godinu)

Nakon opsade od šezdeset i četiri dana, na dan 18. muharrema 1003. godine (18. IX 1594) navedena tvrđava Janok je zauzeta. U ovoj vojni poginuli su: Kastamoni Vasil-paša i beglerbeg Maraša Mahmud-paša.

Islamska vojska ušla je u tvrđavu. Veliku crkvu pretvorili su u džamiju i obavili džuma-namaz.

Zastava je predata Osman-paši. Dvije hiljade vojnika je popisano i, uz devet akči dnevno, ostavljeno da čuvaju tvrđavu tri godine. Uz to, tri hiljade janjičara, tristo tobdžija i hiljadu džebedžija određeno je na istu dužnost. Riješeno je i podmirenje hranom i ratnom opremom.

Zadnjeg dana muharrema krenuli su u osvajanje tvrđave Komarom. Počeli su je osvajati, ali se zimska sezona približila. Pošto nisu mogli produžiti opsadu, a računajući na to da neprijatelj neće tvrđavu predati "na viru", petog safera je data dozvola Giraj-hanu da se vrati, ali da ponovo dođe u proljeće. Ujedno je nagrađen svečanom odorom, a dodijeljen mu je i dirlik, koji je zatražio, pa je otpremljen na put. Jedan njegov princ, sa oko hiljadu Tatara, ostao je da zimuje u Stonom Biogradu.

Vojskama iz: Sivas, Dijarbekra, Rake, Halepa i Damaska dat je dopust i otišli su u svoje krajeve.

Veliki vezir došao je u Budim i tu se zadržao sedam dana, a i sina Mehmed-pašu ostavio je u Budimu sa janjičarskom i rumelijskom vojskom. Lala Mehmed-pašu odredio je da sa anadoljskom vojskom zimuje u Stonom Biogradu. Bosanskog valiju Ahmed-pašu poslao je u Osijek. Topovi i municija ostali su u Budimu.

Početkom rebiu-l-ewwela 1003. godine (sredina novembra 1594) stigli su u zimovališta, u Biograd.³¹

³¹ Tarih nad ulazom časne džamije, koju je u Banjoj Luci podigao bosanski defterdar Arnaut Hasan-efendija:

*Kada ovu džamiju podiže ljubitelj dobrih djela
Nesebično utroši imetak za ljubav Boga
Zasnova lijepu građevinu i postavi joj temelj
Dobri koji je vide, govoriče: "Nagrada je sigurna od Boga."
Neka mu dâ Svevišnji, što sve prašta, oprost
Jer je Njegova neograničena milost*

BOSANAC HUSEIN-PAŠA, SIN BAJRAM-AGIN Godina 1003. (1594/95)

(Od 16. džumade-l-ahira 1003. godine (26. II 1595) vrijeme vladavine Mehmed-hana Trećeg. On je sin sultana Murata Trećeg. Zasjeo na prijesto 1003. godine (1594/95). Vladao devet godina. Živio 37 godina. Kada je osvojio poznatu tvrđavu Egru u Ugarskoj, dobio je nadimak "Osvajač Egre".

U vrijeme navedenog sultana Mehmed-hana Trećeg na srebrnom kovanom osmanskome novcu s jedne strane je stajalo ime mjesta gdje se novac kovao, a s druge strane bilo je upisano ime cara u tugri. Prvi osmanski sultan koji je svoje ime dao upisati u tugru na novcu je Mehmed Treći. Također, u vrijeme navedenog sultana, osam kovanih akči vrijedile su jedan srebrni dirhem, a dukat je iznosio 160 akči. Ako se računa da su tri akče bile jedna para, vrijednost jednog dukata iznosila je tri pare; računajući u srebru jedan dukat iznosio je dvadeset dirhema čistog srebra. Kovani srebrni novac, koji se zvao groš, iznosio je 80 akči.)

(Od džumade-l-ula 1003. godine (12. I - 10. II 1595) na položaju velikog vezira Ferhad-paša, po drugi put. Spomenuti je obijeden i pogubljen.)

Veliki vezir Sinan-paša postavio je svoga sina Mehmed-pašu za serdara i zadužio ga da čuva granicu na ugarskoj strani.

Spomenuti Mehmed-paša je prvoga šewwala 1003. godine (9. VI 1595) došao u Budim i smjestio u hambar hranu, koja je

Šta da izrekнем kao tarih ovoj lijepoj džamiji

O Sebzi! Izriče tajni glas:

"Defterdarova džamija"

God. 1003. (1594/95).

Ova džamija je pod kubetom i s lijepom kamenom munarom.

brodovima stigla iz Beograda. Poslao je čuvare u granične tvrđave, a on je sa svojim šatorom izišao u mjesto zvano Gerz Ilijas. (O tome kako je nastao naziv brežuljka Gerz Ilijas među muslimanima se priča da je jedan odvažni junak Gerz Ilijas u kasabi Janju, dok je još Beograd bio u nevjerničkim rukama, stalno pod tvrđavom sjedio pijan. Čas je nevjernike hvatao čas im je glave odsijecao, tako da nije dozvoljavao ni kapiju otvoriti, a onda su nevjernici iskoristili jednu priliku i pogubili ga. Izdvaja se jedna pjesma o njemu, koja se na jeziku Bošnjaka i Vlaha zove davorija. To je jedno posebno kazivanje, ali o Gerzu pričaju još mnogo toga sličnog. Kad su spomenutog pogubili, odsjekli su mu glavu i odnijeli je budimskom kralju. Kralj je rekao: "Ovo je glava čuvenog junaka" i dao ju je pokopati na brežuljku koji se naziva Gerz Ilijas. Priča se da je to brdo dobilo naziv po imenu spomenutog junaka.)

Pod Vlaškom se misli na područje i mjesta između rijeka Drine i Ibra. Kršćanski narod koji se tu naselio zovu se Vlasi, a na bosanskom jeziku Karavlasi.

Lala Mehmed-paša, beglerbeg Anadola, Husein-paša, beglerbeg Bosne, Hidr-paša, beglerbeg Karamana, Saturdži Mehmed-paša, beglerbeg Sivasa, Sofi Sinan-paša, beglerbeg Budima, Mihalidži Ahmed-paša, beglerbeg Temišvara, Mahmud-paša, beglerbeg Halepa i Tirjaki Hasan-paša, beglerbeg Sigetvara, svi sa svojim vilajetskim vojskama, te zapovjednici i begovi: Hatvana, Solnoka i Mohača, janjičarske čehaje, spahije, silahdari, ulufedžije sa lijevog i desnog krila - svi su se sakupili u starom Budimu i tu se ulogorili.

Tada je austrijski kralj preduzimao sve što je mogao da zauzme Ostrogon. Arnaut Ali-paša, beglerbeg Janoka, došao je sa ejaletskom vojskom u ordiju i izvijestio da je od rimskog pape, iz Donje Franačke, od Čeha, Poljaka i raznih naroda sakupljeno više od pedeset hiljada pješaka i preko dvadeset hiljada konjanika i da će nevjernici krenuti na islamske zemlje.

U trećoj dekadi mjeseca zu-l-ka'deta 1003. godine (početak augusta 1595), sa jakim snagama udarili su na tvrđave Džigerdelen i Ostrogon i opsjeli ih.

Kada su serdar i ostali beglerbezi, koji su bili u ovom kraju, sa oko trideset hiljada vojnika pripremili pohod na neprijatelja, tada je Osman-paša, koji je bio određen kao prethodnica, uhvatio nekoliko uhoda. Od njih su saznali da su im snage jake i da se vrše velike pripreme. Kada je on serdaru predložio neke planove, ovaj ih nije prihvatio, nego mu je drsko odgovorio, i Osman-paša je zašutio. I ostali, koji su bili vrlo pametni i iskusni, vidjevši kako se ovo zbilo, ušutjeli su.

Nevjernici su zauzeli vanjski dio tvrđave Ostrogon, tako da je ostala samo unutrašnja tvrđava. Dnevno su ispaljivali i po dvije hiljade topovskih hitaca. Islamska vojska prešla je iza jednog brda prema neprijatelju i tamo zasjela spremna da pruži pomoć i odatle je mogla braniti tvrđavu, ako je s one strane napadnu.

Neprijatelji su, na dan kad su se ulogorili, izbacili tri-četiri odreda mađarskih konjanika, i otpočela je žestoka bitka. Palo je samo četrdeset-pedeset nevjernika. Sljedeći dan se opet napalo na neprijatelja, pa su oni padali kao snoplje. Osman-paša navalio je na nevjernike i oni su napustili tvrđavu Džigerdelen, koju su bili zauzeli. Kada su im tamo topove zakovali, nevjernike je obuzela panika.

Četvrti dan postrojeni su odredi na čijem čelu je, na njihovu sramotu, stajao pijan vojskovođa. Naočigled vojske, koja je bila još na konjima, počeo je povraćati. Oni što su ga gledali i slušali, grdili su ga, ali nije bilo nikakve koristi, osim što je govorio: "Samo naprijed" ništa drugo nije mogao izreći.

Jednom pa drugom, Lala Mehmed-paši, pa onda Osman-paši poslao je čauše s nalogom: premda su šančevi opasani opkopi-
ma i uspostavljeni kao tabija, jasno je da konjica do tamo ne može stići. Ali, Osman-paša zaključio je da je bolje i poginuti nego poslušati riječi takvog vojskovođe, pa je krenuo u napad. Lala Mehmed-paša pošao je za njim s anadolskim odredima. Čim su se primakli Tepedelenu, neprijatelji su ih zasuli puščanom paljbom, i tada je Osman-paša poginuo. Izginulo je još mnogo ratnika. Odatle su se okrenuli prema obali rijeke Dunava, gdje su se nalazile dvije utvrđene tabije. Iz tvrđave je izišlo sto do

dvjesto muslimana leventu s puškama, napali su na tabije i osvojili ih. Nevjernici, koji su se zatekli unutra, ili su pobijeni, ili su se u vodi udavili, ili su se pak dograbili čamaca i pobjegli.

Mihalidži Ahmed-paša, beglerbeg Temišvara, i Sofi Sinan-paša, beglerbeg Budima, izašli su zajedno sa svojim odredima i razišli se prema one dvije tabije s gornje strane i kad su ih nevjernici ugledali iz tabora, poslali su u pomoć nekoliko odreda. Upravo tada je besramni serdar Mehmed-paša odlučio pobjeći i krenuo je u pravcu Budima.

Budući da je između serdara i spomenutog Lala Mehmed-paše bio jedan brijeg, koji ih je zaklanjao, Lala Mehmed-paša nije znao da serdar bježi, pa je ostao na bojnom polju. Međutim, Kara Ali-beg, koji se nalazio u tvrđavi Ostrogon i koji potječe iz obitelji bosanskih Šahinovića, a bio je u srodstvu sa Lala Mehmed-pašom, kad je vidio da je serdar pobjegao, izišao je iz tvrđave s jednim-dvojom čorbadžijom, došao do Lale Mehmed-paše i obavijestio ga da je serdar pobjegao, a da u njegovoj vojsci vlada ogorčenje. A ovaj mu je odgovorio: "Bježite i vi!" Čim se Mehmed-paša pomaknuo s tog mjesta, ugledao je da su odredi zauzeli vrh brda, pa misleći da je to islamska vojska, domahivao im je rukom, govoreći: "Dodite nama!" U tom trenutku su doviknuli iz tvrđave i poslali nekoliko vojnika da donesu poruku. Kad je to Mehmed-paša vidio, zastao je da sačeka da ovi dođu.

Rekli su mu: "Oni odredi što se vide na brijegu, to je nevjernička vojska, nije pametno da naprijed idete, nego se vratite i uđite u tvrđavu." - "Idemo, pa ćemo se tući, ko pogine nek' pogine, ko ostane nek' ostane!" - neki su rekli. A drugi će na to: "Moguće je da je tamo još odred nevjernika, ali i naprijed i nazad je neprijatelj, pa se ne može proći!" Odmah su se svi vratili i ušli u tvrđavu.

Serdar, u strahu, bježeći uopće se nije nazad obazirao. Sve dok nije stigao u Budim, nije nikako konju dizgine zatezao.

Na lijevom krilu je, sa svojom vojskom, bio Tirjaki Hasan-paša, beglerbeg Sigetvara sa ejaletskom vojskom. Kad je vidio da je serdar kukavički pobjegao, došao je u svoj logor, pa je

naredio da se šatori sruše, da se sva teška oprema potovari na kola, a varadinski top, koji je bio uspomena na preminulog sultana Sulejman-hana i u mnogim bitkama prevožen volovskim kolima, na brzinu je poslao u Budim. Odatle je došao do serdarovog šatora. Od vojnika nije bilo nikoga, a okolo su ležale rasute dragocjenosti. Leventi, koji su bili uz njega, nakupili su svašta i otišli u Budim. Nevjernici su pomislili da je to varka, pa niti su vojnike tjerali, niti su među njih upadali. Kada su nakon tri-četiri sata uvidjeli da nije niko ostao, dozvolili su da se pljačka.

Sa Lala Mehmed-pašom bio je otišao i beglerbeg Bolua Šemsi-paša-zade. Spomenuti Kara Ali-beg rekao je Mehmed-paši ovo: "Dat ću vam jednog iskusnog vodiča da sa vama pođe, a nevjernici su se zabavili oko ratnog plijena i zapili su se. Vi u međuvremenu izidite sa nekih dvjesto vrijednih ljudi, pa idite, jer ovi koji su opkoljeni, janjičari i ljudi iz pratnje, kad izgube nadu, predat će tvrđavu, a to će onda ići na vaš obraz." Na to mu je Mehmed-paša odrješito odgovorio: "Ako mi izađemo, tvrđava će ostati prazna, a da mi i ne kažeš, znam da se teško probiti."

Sutradan su nevjernici pozvali Kara Ali-bega rekavši: "Neka dođe da pregovaramo!" Svi su se emiri okupili kod Kara Ali-bega da pronadu najpametnije rješenje, koje datim prilikama odgovara, pa su nekoliko čorbadžija njima poslali.

General Ujvara, nevjernik Balgi Mikloš, koji je na granici poznat kao neprijatelj muslimana, onaj što je tvrđavu Janok zauzeo agač-topom, poručio je Ali-begu: "Mi smo odavno s vama susjedi. Vi znate kakve su prilike u vojsci; za vas i vaše obitelji je najbolje da tvrđavu predate 'na viru'."

Na to mu je Ali-beg odgovorio: "A šta se to desilo u našoj vojsci. Njihov trud bio je pružiti pomoć tvrđavi. U tvrđavu, koja vam je pred očima, još je dovedeno tri hiljade probranih vojnika pod komandom anadolskog beglerbega Mehmed-paše i beglerbega Bolua Mahmud-paše. Pred vašim očima dovedeni su u ovu tvrđavu. Oni su tvrđavu zauzeli i ja s tim više nemam ništa."

Kada im je tako odgovorio, sutradan su neprijatelji uspostavili četrdeset topova i otpočeli paljbu na tvrđavu. Kod muslimana koji su se zatekli u njoj, zavladała je malodušnost. Nakon dugotrajnih borbi i okršaja, bili su iscrpljeni. Zbog toga su nevjernicima u prvoj dekadi safera 1004. godine (6. - 15. X 1595) tvrđavu Ostrogon predali "na viru". Tvrđavu su napustili svi muslimani: Mehmed-paša, Mahmud-paša, Seid-beg, zapovjednik Ostrogona, sremski alajbeg Bojali Husein-beg i ostali i otišli u Budim.

Koncem 1003. godine (VIII 1595) Rustem-beg, koji je bio deli-baša umrlog Ferhad-paše, bio je sandžak-beg Novigrada u krajevima Bosne, pouzdan i borben, kao što je, u svoje vrijeme, bio poznati perzijski junak Rustem, sin Zalov.⁷² Kao što je spomenuto, kada su nevjernici napali na Novigrad, uvidjevši da zbog njihove nadmoći neće moći odoljeti, naposljetku je tvrđavu zapalio, a on i svi njegovi pobjegli su u Kostajnicu. I nevjernici su taj kraj zaposjeli. Međutim, oni nisu htjeli popravljati tvrđavu. Čim su, kratko vrijeme iza toga, neprijatelji napustili tvrđavu, odmah je došao Rustem-beg i utvrdio da je jača nego što je prije bila. Uzevši sve one ljude koji su u njoj od ranije bili, lično je pošao sa njima, ušli su u tvrđavu, pa su je sada čvrsto držali u svojim rukama. Stalno su vršili upade i pljačku u Turopolju i oko Zagreba, da nevjernicima nisu dali ni oka otvoriti. U tom kraju je nestalo svake sigurnosti i mira.

Na koncu su nevjernici zatražili pomoć od svog hercega, pa im je on poslao vojsku tog kraja i odredio dosta austrijskih vojnika i tamo ih uputio. Za vrijeme opsade, spomenuti Rustem-beg ranjen je iz puške, pa je nakon nekoliko dana u tvrđavi dušu ispustio. S njegovom smrću i tvrđava je pala u ruke nevjernika.

Također, koncem 1003. godine (VIII 1595) i vojvoda Vlačke digao je pobunjenički bajrak i zatražio pomoć od nevjernika, zbog čega je određena i poslata carska vojska da ga kazni.

72. Rustem-i Zal (Rustem sin Zala), najpoznatiji perzijski legendarni junak (kao što je kod Grka Herkules). On je glavni junak iransko-turanskih ratovanja. Opjevan je u čuvenoj Firdusijevoj *Šahname*. Premda su podaci o njemu zavijeni u debeli sloj drevnih perzijskih legendi, nema sumnje da je on historijska ličnost. (Vidi: *Qamus al'Alam*, I, str. 211.)

Čim je napravljen raspored za osiguranje carskih granica od ostalih neprijatelja, bosanska vojska određena je i upućena da čuva Osječki sandžak.

Spomenuti Husein-paša je brat Sin-begov, koji je 970. godine (1562/63) postao sandžak-beg Bosne. On je podigao jednu visoku džamiju u kasabi Pljevlja, a i druge vakufe.

Priča se da je do Husein-pašinog vremena, na mjestu gdje je kasaba Pljevlja, bilo jedno malo selo, u kom je on podigao džamiju, druge hajrate i ostale zgrade i tako je to selo postalo kasaba. Iz dana u dan se povećavala, dok nije postala jedna od većih kasaba.

ISMAIL-PAŠA

Godina 1004. (1595/96)

(Od rebiu-l-ewwela 1004. godine (4. IX - 13. XII 1595) na položaju velikog vezira Lala Mehmed-paša.⁷³ Poslije njega od rebiu-l-ewwela 1004. godine Sinan-paša, po peti put.)

U hronikama nije zabilježeno da je spomenuti bio bosanski valija. S obzirom da je u svim bosanskim međžmuama zapisano da je navedeni te godine bio bosanski valija, uvršten je među imena bosanskih valija.

Možda stoga što je bio kratko vrijeme i što se tada nije ništa osobito zbilo, njegovo ime se ranije nije spominjalo. Ali, kasnije, dok je bio valija Temišvara, zabilježeno je da je učestvovao u velikoj Bici kod Varada.

73. Bio je, prema Denišmendu, veliki vezir svega devet dana (od 19. do 28. novembra), kada je umro. (Ismail Hami Danišmend, Nav. djelo, str. 25.)

AJARDI MEHMED-PAŠA

Godina 1004. (1595/96)

Ni o njemu nema podataka u hronikama da je bio bosanski valija, ali se u međzmuama nalaze bilješke da je bio na toj dužnosti te je, na osnovu toga, njegovo ime uvršteno među imena onih koji su bili na položaju u Bosni.

Kako su u to vrijeme neke palanke u Bosanskom vilajetu propale, u hronikama stoji da je to bio razlog smjenjivanja spomenutog i da je stoga kratko vrijeme bio valija.

Neki ga vode pod imenom samo Ajardi-paša, neki opet Ajardi Hasan-paša, a većina ga naziva Ajardi Mehmed-paša. Kada je pružao pomoć opsjedanju tvrđave Ostrogon, bio je na položaju sandžak-bega.

HAFIZ AHMED-PAŠA

Godina 1004. (1595/96)

(Od šahbana 1004. godine (IV 1596) na položaju velikog vezira Ibrahim-paša Bosanac. On je carski zet i amidžić Murteza-paše, koji se nalazio na položaju bosanskog valije 1034. godine (1624/25). Smijenjen. Rodno mjesto spomenutog je Novi Šeher, između kasabe Tešnja i Žepča. Džamija koju je on podigao u toj palanci i sada je u dobrom stanju. Od mjeseca rebiu-l-ewwela 1005. godine (1596) Čakal-zade Sinan-paša. Spomenuti je evropskog porijekla. On je sin franačkog kapetana Čagala.⁷⁴)

Sarajevski kadija Sinan Jusufuddin-efendija Simavi smijenjen je sa položaja u Bosni u šewwalu 1004. godine (IV - V 1596), a na njegovo mjesto postavljen je Dželep Mehmed-efendija iz Kroje.⁷⁵

Nevjernici iz Hrvatske su navalili na tvrđavu Klis, a bosanski valija, spomenuti Hafiz Ahmed-paša, poslao je svoga čehaju sa bosanskim junacima da odbiju napad. S Božijom pomoći razbili su nevjernike i rastjerali ih. Zarobljeno je trista živih neprijatelja, a oko dvije hiljade ih je izginulo.

Pala su u ruke dva plemića i preko trideset njihovih zastava te ih je uz udarce bubnjeva spomenuti spremio u carsku ordiju.

U to vrijeme je uzvišeni sultan krenuo iz Istanbula na tvrđavu Egru da lično kazni nevjernike. Kada je 5. zu-l-hidždžeta 1004. godine (31. VII 1596) prispio do kasabe Niš, dočekao ga je spomenuti valija sa ratnim plijenom i iskazao mu poslušnost. Uzvišeni car ga je pohvalio i darovao. Tada mu je naredio da povрати tvrđavu Novi, koju je još prije podigao Hasan-paša na

74. On je Italijan, porijeklom iz Denove. Zarobljen je zajedno s ocem i, prije nego što je doveden na Dvor, primio je islam i uzeo ime Sinan. (I. H. Danišmend, Nav. djelo, str. 26.)

75. U originalu: Arnavud Belgrad.

obalama rijeke Kupe, na bosanskoj granici, a koju su nevjernici zauzeli. (Uzvišeni sultan je ovom prilikom navedenu tvrđavu Egru osvojio i u nju postavio mustahfize i zapovjednike.) Spomenuti paša je sa bosanskom vojskom, a prema carskom fermanu, otišao da udari na dobro utvrđenu tvrđavu Novigrad. Postavio je šančeve i svim silama se trudio da je osvoji. Nakon višednevnog opsijedanja, (tvrđava se nalazila u neprohodnom kraju tako da nije bio teren pogodan za borbu) bosanska vojska ispoljila je izdajstvo, i kada je nevjerna vojska u grupama vršila napade iz okolnih šuma, ona se sva razbježala, a na bojištu je ostao samo spomenuti paša sa svojom jedinicom. Nemajući drugog izlaza, poslao je naprijed topove, a svoje najvrjednije ljude i sejmene ostavio je pozadi. Sa nevjericima, koji su navaljivali iz šume, sprijeda, straga, zdesna i slijeva, borili su se cijeli dan i noć i s Božijom pomoći stigli su u tvrđavu Kostajnicu, na samoj islamskoj granici. U ovoj borbi su poginuli reisul-kuttab, mirahor, ulufedžibaša, njegov sestrić, kafadar i čokadar i još pedeset sejmena.

Ovaj historijski isječak zapisan je tačno onako kako je zabilježen u *Nuhbetu-t-Tawarihu*. Pošto je pisac spomenute hronike imao nekakve veze sa navedenim pašom, prikrivio je pašinu svojeglavost i kukavičluk, koji je prouzrokovao spomenuti poraz, pa ga je pripisao bosanskoj vojsci i objedio je za bijeg i izdaju. Iz ovoga se da zaključiti da hroničar, o kome je riječ, nije bio objektivan, niti se držao principa nepristrasnosti, kako je to uobičajeno kod historičara. Istinu o tom događaju zabilježili su drugi. I bez temeljitog razmatranja, samo površnim uvidom, može se zaključiti šta je bilo uzrok poraza. Ukratko, kao što je gore navedeno, vidi se koja je pašina vojska bila ona što je pobjeđivala u borbama za tvrđavu Klis. Ako je bosanska vojska dovela do ovog poraza, što je trebalo tome paši da do kraja zime ostane u Novom Pazaru i da tamo sjedi kao kakav nesretnik? Jer, ovaj poraz istovjetan je sa onim što ga je serdar Mehmed-paša u Bici za Ostrogon prouzrokovao Hasan-paši, sinu Tavl Mehmed-paše. Jer, kada je hafiz Ahmed-paša sa vojskom krenuo na tvrđavu

Novigrad i opsjeo je, i kada je nešto nevjerničkih vojnika, sa brda iz pozadine, udarilo na njega, strašivi paša je, pod izgovorom da ih nevjernici ne zarobe, topove povukao nazad i pobjegao. A kada su neprijatelji, izbijajući s brežuljka, opazili da paša bježi, iskoristili su priliku pa su ga dan i noć gonili i mnoge njegove viđenije ljude pobili. Spomenuti paša je teškom mukom stigao u Kostajnicu. I preostali islamski vojnici, što su opsjedali navedenu tvrđavu, kad su vidjeli da je paša pobjegao, razbježali su se kud koji, tražeći sebi spasa. Po dolasku u Kostajnicu, hafiz Ahmed-paša je u mjesecu saferu 1005. godine (XI - XII 1596) otišao u Novi Pazar i tamo ostao do kraja zime. Odatle je otišao na mjesto muhafiza Dunavskog vilajeta (Tuna vilayet-i).⁷⁶

76. Dunavski vilajet.

[Misli se na Smederevski sandžak. (Napomena priređivača)]

HODAVERDI-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1005. godine (23. X - 21 XI 1596)

(U nekim opisima piše Hodadad-paša.)

Ovaj paša je posljednjeg dana ša'bana 1005. godine (17. IV 1597) na osnovu prispjelog fermāna, digao bosansku vojsku i s njom došao na osiguranje Budima. Kada je namjeravao logorovati u peštanskom polju smijenjen je sa položaja u Bosni, a na njegovo mjesto postavljen je Idris-paša.

IDRIS-PAŠA

Godina 1005. (1597)

(Od rebiu-l-ahira 1005. godine (XI - XII 1596) Ibrahim-paša Bosanac, po drugi put.)

U ovom vremenu pripremao se ratni pohod da se osvoji tvrđava Tata. Iz blagajne je isplaćeno hiljadu tovara akči za podmirenje troškova. Pozvane su i vojske ejaleta: Rumelije, Anadola, Karamana, Sivasa, Dijarbekra, Maraša i Rake. Serdar islamske vojske Saturdži Mehmed-paša je u četvrtak 23. šewwala (7. V 1597) sa svojim odredima napustio Istanbul, a 29. zu-l-hidždžeta (14. VIII 1597) zakonačio je u polju kraj Beograda, pa je 2. muharrema 1006. godine (15. VIII 1597) ušao u Beograd. Objavljeno je da se tu ostaje dvadeset dana, na odmoru. Vojsci je podijeljena hrana, a pregledana je i sva ratna oprema.

Osmi dan stigao je beglerbeg Anadola Mehmed-paša i pridružio se sa svojim odredima ostaloj vojsci. Preko mosta, na rijeci Savi, vojska je iz dana u dan prelazila na sremsku stranu. Dvadeset i treći dan prešao je i uvaženi serdar i ulogorio se u sremskoj ravnici. Došao je i Idris-paša, bosanski beglerbeg, sa bosanskom vojskom, koji se nalazio na osiguranju Budima, pa im se i on pridružio u Zemunskom polju.

Murad-paša, valija Dijarbekra, ušao je u Osijek. Nastavivši put, 12. safera (25. IX), zadržali su se na konačištu u Džan Kurtaranu. Rumelijski beglerbeg Veli-paša i budimski beglerbeg Mihaliđi Ahmed-paša, došli su iz Budima i sastali se s njima na jezeru blizu Budima.

Nevjernici su već bili opsjeli tvrđavu Janok.

Sastali su se na dogovor i zaključili da pomognu (Janoku). Izdato je naređenje da se prebaci u polje Dal Sahrasi iz Budima šest bedeluški i četiri kalanburna topa s municijom. Prispjeli su Veli-paša i Ahmed-paša s vojskom i otišli da prevuku topove.

Na dan 20. safera (5. X 1597) došao je serdar, zadržao se na konačištu u Dal Sahrasi i tu se ulogorio.

Došli su sa svojim vojskama i beglerbezi Sivasa i Rake. U taj čas došao je čovjek iz Janoka i doveo uhode. Oni su izjavili: "Maksimilijan je još ranije, sa četrdeset-pedeset hiljada nevjernika opsjeo Janok." Kad je obaviješten da je serdar sa islamskom vojskom stigao i ulogorio se na jezeru, odmah je napravio pokret i došao na ostrvo Komaran. U međuvremenu su ratnici iz Janoka našli otvor, iskočili iz tvrđave i ubili hiljadu nevjernika, a oko dvije hiljade zarobili. Iza toga, kada su stigli topovi, premjestili su se 26. safera (11. IX) i ulogorili blizu tvrđave Tata. Odmah su postavljeni topovi i otpočela je paljba. Spomenuti grad osvojen je iste godine kada i tvrđava Janok. Iza toga su je nevjernici ponovo zauzeli, pa je trebalo da se opet osvoji.

Posljednjeg dana navedenog mjeseca svu su pratnju podijelili na dva buljuka. Jedni su držali karaulu prema Ostrogonu, a drugi prema Komaranu. Naređeno im je da se minira tvrđava i snažno se krenulo naprijed. Otvor kroz koji se moglo proći bio je na uzbrdici, pa su ratnike, koji su jurišali, kumbarama odbijali. Premda ulazak u tvrđavu nije uspio, ipak su oni što su bili opkoljeni bili pritiješnjeni lagumima i topovima i da su tako ostali samo još jedan dan, svi bi zasigurno stradali, tako su zaključili. Obnoć su se izvukli iz tvrđave i pobjegli u polje obraslo trskom, a onda su otišli prema tvrđavi Komaran.

Te noći je na karauli boravio anadolski beglerbeg Mehmed-paša. Pošao je u potjeru za njima, pa je neke pobio, a neke zarobio. Voda iz jezera u blizini tvrđave otjecala je prema Komaranu, i taj je prostor bio vrlo močvaran i obrastao trskom. Jedan broj neprijatelja se tu sklonio i tako spasio.

Prvoga rebiu-l-ewwela (12. X 1597) je tvrđava zauzeta. Za vrijeme osmodnevnog boravka popravljena su sva oštećena mjesta od topovskih udaraca na tvrđavi Janok, smješteno je dvadeset hiljada kejla razne hrane. U nju su došli kuloglije (vojska sačinjena od djece oslobođenih robova), rekavši: "Isteklo je vrijeme za osiguranju", i zatražili da se zavedu u defter.

TIRJAKI HASAN-PAŠA

Godina 1006. (1597/98)

(Od mjeseca rebiu-l-ewwela 1006. (12. X - 10. XI 1597) na položaju velikog vezira Hadim Hasan-paša. Spomenuti je obijeden za mito i pogubljen. Od mjeseca ramazana 1006. godine (IV - V 1598) veliki vezir Džerrah Mehmed-paša. On je penzionisan i smije-njen. Nadimak "Džerrah" dobio je po tome što je osunetio sultana.)

Još ranije je stanovništvo Budima poslalo arzuhal u kojem je navelo: "Otkako je tvrđava Ostrogon u rukama neprijatelja, a pošto je grad Budim na samoj granici, tu je nestalo mira i spokojsva."

Tada se serdar dogovorio sa zapovjednicima i žiteljstvom Budima, pa se tobdži-baša ukrcao na lađe sa dvadeset bedeluški i deset kalanburnih topova i municijom i, dok su se spremali da krenu, Božijim davanjem, baš te noći je stegla jaka zima. Pao je snijeg oko jednog aršina. Svak se zabrinuo, pa se odustalo od Ostrogona.

Na dan 12. rebiu-l-ewwela 1006. godine (23. X 1597) došao je Tirjaki Hasan-paša, koji je bio postavljen na položaj u Bosanskom vilajetu. U to vrijeme stigla je vijest da je Erdelj-oğlu opsjeo tvrđavu Temišvar. Odmah su poslata naređenja svima koji još nisu bili stigli u ordiju, i to: Mahmud-paši, beglerbegu Sivaša, Ali-paši, beglerbegu Rake, i Mehmed-paši, beglerbegu Adane, da sa svojim raspoloživim snagama dođu u pomoć Temišvaru.

U međuvremenu stigla je vijest da su nevjernici sa svojim odredima prošli Ostrogon i da su došli do Vadže, pa je odlučeno da se krene na tu vojsku. Za pet dana islamska vojska prešla je u Peštansko polje, a 16. dana toga mjeseca (27. X) serdar je prešao preko mosta i ulogorili su se blizu brijega zvanog Gerz Ilijas. Sutradan je pao veliki snijeg i danju-noću zadavao muke vojsci.

Na osamnaesti dan spomenutog mjeseca (29. X) premjestili su se u logor na mjestu zvanom Armudli i tu se čekalo da sutradan sa ladama stignu topovi. Pripadnici tatarskih odreda doveli su dvadesetericu uhoda iz neprijateljskog tabora, pa su oni izvijestili da su Erdelju stigli u pomoć. Iza toga krenuli su i 21. dana toga mjeseca (31. X) zakonačili u blizini Vadža. Navedena tvrđava bila je jedna budimska mahala, pa su zaželjeli da je zauзму. Nevjernici su se ulogorili iznad Vadža, na obali Dunava, a tvrđavu ostavili praznu.

S jedne strane tog tabora je Dunav, s druge strane veliko i teško prohodno brdo, a prednju stranu presijecali su duboki i široki opkopi. Tu i tamo su na uzvisinama uspostavili tabije i nakrcali ih tobdžijama i strijelcima. Udariti na njih nije bilo moguće, a da bi im zašli iza leđa, trebalo bi tri-četiri dana da se obide brdo.

Čim su došle islamske čarkadžije, uputili su se prema neprijatelju. Pojavila su se i tri-četiri odreda Madara i poslije kraćeg okršaja počeli su bježati.

Raspored vojske bio je ovakav:

Na desnom krilu bili su beglerbezi Anadola, Karamana i Sivas; na lijevom krilu je bila budimska i rumelijska vojska; u centru je ostao serdar s kapikulima i janjičarima, a u prethodnici su se hrabro borili Murad-paša, beglerbeg Dijarbekra i Deli Nesuh-paša, beglerbeg Sigetvara.

Sutradan, a zadesio se Mitrovdan (7. XI), na isti način je nastavljena borba.

Međutim, došao je i predao se jedan vrlo viđen kapetan neprijateljske pješadije, koja je stigla iz Španije i primio islam.

Ako se razbije pješadija, koja se bori na brdu, i to mjesto zauzme, pobjeda je sigurna. Tako su zaključili. Nešto janjičara i konjanika, sa nadžacima i kosama, krenuli su u napad. Za njima su, kao zaštitnica, išle vojske Bosne i Budima. Gdje god su došli pravili su duboke rovove i utvrde i tako se borili. Poslan je i rumelijski beglerbeg. Nevjernike su htjeli-ne htjeli iz hrastika otjerali u polje, pa ih je mnogo razbijeno. Ali, pojavili su se iz

glavne ordije odredi i sve alaj po alaj pristizao je u pomoć i zadržavao vojsci rane hicima iz topova i pušaka. I ponovo je silahdar sa svojim krilom prispio u pomoć. Iza toga je neprijateljski vojskovođa Maksimilijan izišao iz tabora, saljući u napad sve odred po odred. Iz tabora su tukli veliki topovi i stvorena je prava pometnja. Međutim, islamska vojska se junački držala na mejdanu. Vodili su borbu sve do smiraja dana. Kad je pao suton, bubnjevi su oglasili prestanak borbe.

Deli Nesuh-paša, beglerbeg Sigetvara, koji je komandovao napadom na nevjernike koji su se nalazili na brdu, sjahao je s konja te ih je dočekao na nogama i tako vodio žestoku bitku. Ponovo je pojahao konja, pa je sa svojim raspaljenim junacima ušao na mejdan. Do sutona su pokazali toliko junaštva da se to ne može opisati. Sutradan su prestali s borbom; previjali su ranjene, i pokapali poginule.

Sutradan su izbile i rumelijska i budimska vojska, došle pred ordiju i pred njom se ulogorile. Islamska vojska pristizala je u odredima, i taj dan je vođena borba sve do sutona. Na koncu su se dogovorili i zaključili sljedeće:

- Zima stiže i njihov tabor neće se lahko moći savladati. Postoji bojazan od oštećenja mostova na Dunavu i Dravi. Prema tome, nama je najvažnije da vojsku izvedemo na sigurnu stranu, preko rijeke.

U subotu, 28. rebiu-l-ewwela (9. XI 1597), po naredenju serdara, pobodeni su bajraci na toware karavana od trista deva, a za njima postrojeni su odredi vojske, tako da je iz daljine to sve izgledalo kao svečana povorka.

Islamska vojska, sa serdarom na čelu, najprije je prenoćila u Armudli, a odatle prešla u Peštu. Ulogorila se prema mlinovima, pored ostrva zvanog "Kojun-ada" (Ovčije ostrvo).

Došli su ljudi sa vijestima da Erdelj-oğlu već duže vrijeme drži Temišvar pod opsadom. Određen je Mehmed-paša, valija Sivasa, zajedno sa bosanskom vojskom i nekoliko rumelijskih emira, pa su se izdvojili iz ordije 2. rebiu-l-ahira 1006. godine (12. XI 1597) Dželep Mahmud-efendija iz Kroje, kadija Saraje-

va je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Hasan-pašin učitelj Bekir-efendija.

Kada je nastupilo proljeće, uvaženi serdar je 9. šewwala 1006. godine (15. V 1598) naredio da šatore postave u polju kod Beograda. Prvi je s vojskom došao valija Rumelija i 23. šewwala (27. V) priključio se carskoj ordiji, a sredinom mjeseca zu-l-ka'deta (juni 1598) došao je pod svoj šator serdari-ekrem. Iza toga je donesena odluka da se ide u ratni pohod na pokrajine Erdelj i Perčil(?).

Na dan 29. zu-l-hidždžeta (2. VII) islamska vojska ispod Beograda prešla je na područje Erdelja, preko mosta dugog hiljadu osam stotina aršina dovršenog za deset dana. U to vrijeme stigla je vijest da je Gazi Giraj-han prispio sa svojom vojskom u Ruščuk.⁷⁷

Na dan 8. muharrema 1007. godine (11. VIII 1598) došao je i Kodža Murad-paša, valija Dijarbekra, u carsku ordiju. Isti dan su stigli izaslanici iz Budima da traže pomoć, izvijestivši da su neprijatelji zauzeli tvrđavu Papa, a iz Stonog Biograda došli su izaslanici i tražili pomoć, s obaviješću da su nevjernici opsjeli tvrđavu Polatan na samoj granici Budima.

Na šesnaesti dan toga mjeseca (19. VIII 1598) određena je smederevska vojska od glavne komande i poslana da čuva Budim.

Kada se 26. dana toga mjeseca (29. VIII) priključio carskoj ordiji krimski han sa svojom velikom tatarskom vojskom, predana mu je svečana odora, pozlaćena sablja i jedan jako lijep konj pod potpunom opremom kao dar od sultana.

Na dan 27. toga mjeseca (30. VIII) serdari-ekrem je zajedno sa svim zapovjednicima, otišao pod šator uzvišenog hana i stojeći je saslušao carski ferman. Prema zaključku donesenom na tom skupu, vojska i Tatari prešli su preko, marširajući varadskim putem prema Erdelju. Kada su stigli u blizinu Temišvara, doznalo se da se nalaze jake austrijske i mađarske snage u tvrđavi Komaran, na samoj granici Budima. Prije nego je serdari-ekrem

77. Ruščuk - grad Ruse na Dunavu u Bugarskoj.

prešao most, došli su izaslanici iz Stonog Biograda da mole pomoć. Odmah su prema Budimu upućeni: Sinan-paša, valija Maraša, Tirjaki Hasan-paša, bosanski valija sa svojim emirima i Mehmed-paša, valija Smedereva sa svojim spahijama. Onda su 6. safera (9. IX 1598.) stigli blizu Čehada i tada je Erdelj-oğlu poslao svog izaslanika sa pismom da sklopi mir sa sultanom i krimskim hanom. Te noći su neprijatelji, koji su bili u tvrđavi Čanad, tvrđavu napustili i pobjegli. Ratnici su ih nastavili progoniti, neke su pobili, neke zarobili, a tvrđavu zauzeli.

Na dan 11. safera (14. IX), islamska vojska prešla je rijeku Tamiš⁷⁸ i kada se 24. safera (27. IX) ulogorila u polje kod Verada, tada joj se priključio valija Vana Jusuf-paša.

Poslije, u Čanadskom polju, putem koji vodi na nevjerničku granicu, krenuli su: uzvišeni han zaobilazeći, a serdari-ekrem je udario izravno i 29. safera (1. XI) spustili su se u polje kod tvrđave Varad, koju su Austrijanci držali. Prije nego je stigla islamska vojska došla je tatarska vojska i vodeći borbu dan i noć spalila je tvrđavsku varoš. Kada su neki neprijatelji sa porodicama bježali, tatarski vojnici su ih tjerajući pristizali, pa odrasle muškarce ubijali, djecu i žene zarobili i plijenili njihovu imovinu.

Čim su se serdari-ekrem i han ulogorili pod spomenutu tvrđavu 1. rebiu-l-ewwela (2. X 1598) su iskopani šančevi i počela je topovska paljba na tvrđavu. Na dan 7. rebiu-l-ewwela (9. X 1598) stigao je izaslanik, koji je tražio pomoć, izvijestivši da su neprijatelji opsjeli tvrđavu Budim.

Treba istaći ovo: pošto je donesena odluka da islamski ratnici krenu na pokrajinu Erdelj, došao je nevjernički vojskovođa Maksimilijan sa pet hiljada franačkih konjanika, a njegov brat herceg Matijaš, sa preko šezdeset hiljada konjanika i pješadije - Austrijanaca, Mađara i ostalih nevjerničkih vojnika i sastali se u blizini tvrđave Janok. Dogovorili su se da priteknu u pomoć Erdelj-oğluu. Međutim, serdari-ekrem bio je opsjeo tvrđavu Varad, a Erdelj-oğlu je bio okružen neprohodnim planinama i nije mu se mogla pružiti pomoć. Zaključivši tako krenuli su u

⁷⁸ U tekstu Termuš.

napad sa mnoštvom vojske. Najprije su od muslimana oduzeli tvrđave: Vesprim, Polet, Papu i Tatu, a onda su se mjeseca rebiu-l-ahira (XI) ulogorili kod Starog Budima sa četrdeset topova, puškama i ratnom opremom. Najveći dio pješadije su još ranije poslali ladama Dunavom. Toga mjeseca opsjeli su varoš Budim. Nakon što su se više dana tukli na dvije strane oko varoši, vatru iz topova su usmjerili ka varoškim zidinama i sravnili ih sa zemljom. Tada su preostale strane Dunava otvorene, pa su neprijatelji žestoko navaljivali i sa rijeke i sa kopna. Na koncu, sedmi dan opsade, od zore pa do zalaska sunca, vodila se neopisiva borba. Tada su izginuli branioči Budima: Sinan-paša, beglerbeg Maraša, smederevski paša i beglerbeg tvrđave Papa, a zatim i muhafiz Stonog Biograda, koji je bio došao da oslobodi Budim. Bosanski beglerbeg Tirjaki Hasan-paša i sandžak-beg Smedereva Mehmed-beg su ranjeni. S neprijateljske strane bilo je mnogo više izginulih. Ali, neprijateljska vojska je još više pojačala paljbu i neprekidno jurišala i činila napad za napadom. Islamski vojnici nisu više imali snage da se brane, pa su riješili da se povuku iz varoši a da odbranu usredsrede na tvrđavu. Svi su se te noći povukli u budimsku tvrđavu, a varoš ostavili praznu. Sutradan su neprijatelji varoš zatekli praznu, pa su oholo, s velikim veseljem, u nju ušli.

Odmah su rasporedili četrdeset topova na šančeve i ispaljujući dnevno preko hiljadu hitaca žestoko su tukli tvrđavu. Naprijed su bacali lagume i danonoćno nastojali zauzeti tvrđavu.

Opsjednuti islamski borci ostali su svaki na svom mjestu, odbijajući napade i čineći krajnje napore da tvrđavu sačuvaju. Slali su upozorenja, jedno za drugim, za pomoć serdaru i tatarskom hanu, koji su se nalazili pod tvrđavom Varad. U upozorenjima navodili su: "Ukoliko nam ne priteknete u pomoć i ne dodete vi lično, sigurno će tvrđava otići iz naših ruku." Međutim, tatarska i ostala vojska bila je što u opsadi, a što razasuta na raznim stranama, pa ju nije bilo moguće poslati.

Najprije je poslan Šahbaz Mirza, jedan od najpouzdanijih hanovih ljudi, sa sedam hiljada tatarskih vojnika, pa Bektaš-

aga, beglerbeg Egri, sa dvije hiljade vojnika Egri, a za njim dva sultanova čovjeka sa oko dvadeset hiljada tatarskih vojnika. Kada su ponovo došli izaslanici s porukom za pomoć, poslan je hanov brat Kalgaj Selamet Giraj sa nekoliko hiljada tatarskih vojnika.

Tih dana neprekidno je pucano na tvrđavu Varad. Na dan 11. rebiu-l-ewwela (13. X) učinjen je juriš, pa iako je tvrđava sa dvije strane minirana, na njoj se nisu mogli probiti otvori. Iza toga je zapaljen još jedan lagum i prolaz se otvorio, pa je otpočeo ljuti boj.

Namjesto Sinan-paše, beglerbega Maraša, koji je poginuo u Bici za budimsku varoš, za beglerbega postavljen je Mihalidži Ahmed-paša, beglerbeg Temišvara, koji se sada nalazio u ordiji pod Varodom. Njemu je još pridodato sedam sandžak-bega i pojačana mu je pratnja, pa je sa njim poslo nekoliko stotina nefara, koji su slati jedan za drugim. Devetnaestog dana toga mjeseca (21. X) zapaljen je pod tvrđavom Varad još jedan lagum, pa je opet učinjen juriš. Međutim nevjernici su podigli jedan drveni zid s unutrašnje strane tvrđave, pa se u tvrđavu nije moglo ući. Iako su sutradan i serdar i han krenuli u juriš, zbog velike kiše se opet nije moglo ući.

Na dan 20. toga mjeseca (22. X) poslan je Ismail-paša sa temišvarskom vojskom da popravi sve mostove koji se nalaze na tom putu.

Posljednjeg dana spomenutog mjeseca stigla je vijest da je Bektaš-paša ušao u Peštu.

U posljednjih tridesetak dana tvrđava Varad tučena je iz topova sa svake strane. Opet su iz Budima molili za pomoć, posebno se obraćajući uzvišenom hanu. Kako se približila zima, vojska i han prekinuli su borbu za tvrđavu Varad, pa su sve topove obnoć 3. rebiu-l-ewwela (3. X) poslali a sutradan su i oni krenuli s namjerom da oslobode Budim. Na dvadeseti dan toga mjeseca (20. X) zakonačili su na obali rijeke Tise prema Solnoku.⁷⁹

Međutim, nevjernici su podigli jedan drveni zid s unutrašnje strane tvrđave i budimska tvrđava je bila opsjednuta. Raniji bu-

79. U tekstu Sonluk.

dimski beglerbeg i vojskovoda Ahmed-paša rasuđivali su ovako: "Nismo u stanju braniti i Budim i Peštu. Nek' se Pešta ostavi, a narod neka pređe u Budim." Opsada budimske tvrđave trajala je četrdesetak dana. U ićindiju toga dana pristigao je Kulaksuz Osman-beg, beg Solnoka, koji je pokazao veliko junaštvo u Demir-kapiji sa svojim ratnicima iz Solnučke krajine, pa je takvo pogrešno razmišljanje odbacio. Uzeo je uza se peštansku posadu, pa je do svanuća na neprijatelje ispaljivao silne topovske hice. Tu njihovu skupinu istjerao je na ulicu. Pristigla je i ostala vojska iz Budima, pa kad su navalili, nevjernici su se dali u bijeg.

Već je bio došao Mitrovdan (7. X) i nastupila je zima. Kad su nevjernici saznali da su serdar i han stigli blizu Solnoka, znajući da neće moći odoljeti navalima, nisu se usudili da daju otpor, napustili su opsijedanje Budima i pobjegli u svoju zemlju.

Pošto su serdar i han sredili sve što je potrebno za Egru, Budim i ostale granične tvrđave, han je određen da sa svojom vojskom zimuje u Somboru, na obali Dunava, pa je tamo i otišao.

Serdari-ekrem Saturdži Mehmed-paša dao je vojsci dopust pa su 9. rebiu-l-ewwela (9. X) došli u Beograd i tu prezimili.

O ovim događajima podnio je opširan izvještaj Dvoru. U ovoj opsadi porušene su i spaljene sve džamije, mesdžidi, zgrade i čitave čaršije budimskoga grada.

Mjeseca ša'bana 1007. godine (mart 1598) Hasan-pašin učitelj Bekir-efendija smijenjen je sa dužnosti kadije Sarajeva, a na njegovo mjesto je ponovo došao Dželep Mehmed-efendija iz Kroje.

I Tirjaki Hasan-paša smijenjen je sa položaja u Bosni i premješten u Temišvar, a na njegovo mjesto postavljen je Ahmed-paša Dugalić, Bosanac.

AHMED-PAŠA DUGALIĆ, BOSANAC

Godina 1007. (1598/99)

(Od džumade-l-ahira 1007. godine (30. XII 1598 - 27. I 1599) na položaju velikog vezira carski zet, Bosanac Ibrahim-paša, po treći put.

Umro je u Beogradu kao serdar.)

U nekim spisima spomenutog bilježe pod imenom hafiz Ahmed-paša. Navedeni je bio kratko vrijeme bosanski valija. I što je bio, bilo je za vrijeme zime, a kako se za njegova vremena nije ukazala potreba za bitkama i pokretima vojske, nije ni bilo nekih ratovanja. Još i danas ima dosta uglednih obitelji iz te loze.^{*32}

^{*32} Za vrijeme vladavine sultana Murad-hana Trećeg, koji je došao na prijesto 18. džumade-l-ula 1003. godine (29. XI 1594), kovan je srebreni osmanski novac. Sa jedne strane imao je naziv mjesta gdje je kovan, a na drugoj je ime sultana u carskoj tugri. Prvi osmanski sultan koji je svoju tugu utisnuo na novcu bio je sultan Mahmud-han Treći.

Za vrijeme njegove vladavine osam akči vrijedilo je jedan dirhem srebra. Jedan dukat iznosio je sto i četrdeset akči. Na bazi obračuna, tri akče bile su jedna para, vrijednost jednog dukata je pedeset i tri pare. Računajući po vrijednosti srebra, jedan dukat vrijedio je koliko dvadeset dirhema čistog srebra. Kovani srebreni groš dostigao je vrijednost od osamdeset akči.

MOSTARAC DERVIŠ-PAŠA⁸⁰

Godina 1008. (1599/600)

U mjesecu muharremu 1008. godine (24. VII - 22. VIII 1599) veliki vezir Ibrahim-paša prešao je s islamskom vojskom preko podignutog mosta na rijeci Savi i odsjeo pod svojim šatorom u polju kod Janeboja(?). Dana 24. toga mjeseca (16. VIII 1599) prešao je preko mosta u Osijeku, i kada se treći dan ulogorio u polje kod Mohača, carskoj vojsci su se pridružili: Mehmed-paša, valija Rumelije, Ali-paša, valija Rake, a nakon njega i bosanski valija Derviš-paša došao je u carsku ordiju. Kada je Gazi Girajhan, koji je zimovao u Somboru, čuo kako je zbog nebrige i propusta pogubljen raniji serdar Saturdži Mehmed-paša, pomislio je: "Tako će postupiti i s nama", i odlučio da ne krene na pohod nego da, bez dozvole, ode tamo gdje je njegov narod. Čim se za to saznalo, poslani su: Mihalidži Ahmed-paša, valija Sivasa, Čerkez Mahmud-paša i silahdar-aga, da ga, uz najveće iskazivanje počasti, pozovu na ratni pohod.

Na dan 7. safera (30. VIII 1599), kada su bili na konaku kod Janosa(?), došao je Bulukči-zade Mustafa-čauš, sa Mihaljevim izaslanikom iz Erdelja. Kada su 17. toga mjeseca (10. IX) zakonačili na Jezeru, na obalama rijeke Dunava, došao je čovjek s pismom tatarskog hana u kome izvještava da je njemu upućen čovjek iz Beča da zamoli za sklapanje mirovnog ugovora. Na 21. dan navedenog mjeseca (14. IX), kad su se spustili na konačište u polje kod Džan Kurtarana, čulo se da je, na suprotnu obalu, stigao tatarski han, zbog tog su veliki vezir i serdar prešli čamcem do njegovog šatora. Kada se 27. dana toga mjeseca (20. IX) zakonačilo u polju Gerz Ilijas, kraj Budima, i tatarska vojska zaustavila se s druge strane obale u polju kod Pešte. U roku od četiri dana podignut je most preko Dunava. Kada je

80. Radi se o Derviš-paši Bajezadagiću.

serdar sa islamskom vojskom prešao u Peštansko polje, Dvor je poslao jednog konja pod opremom, svečanu odoru i jedan ukrašen mač tatarskom hanu. Taj dan je s vojskom došao i Džanpolad-zade Husein-paša. Kada je 10. rebiu-l-ewwela (1. X) prispio do mjesta zvanog Armudluk, te noći su neprijatelji, koji su se nalazili u tvrđavi Vac, a koja je bila u blizini, napustili tvrđavu i pobjegli. Kad su 21. toga mjeseca (11. X) zakonačili u blizini tvrđave Vac, nevjernici su poslali čovjeka iz Gornjeg tabora, koji se nalazio naspram Ostrogona, radi sklapanja primirja, koji je došao prvo tatarskom hanu, a onda serdaru. Nakon dva dana pogazili su ugovor, krenulo se na njih i ovi su bili prisiljeni da napuste Novu Palanku u blizini tvrđave Virgil, na obalama Dunava, a topovi, koji su se u njoj nalazili, dopremljeni su u carsku ordiju. Sutradan su ih prisilili da i tvrđavu Virgil napuste, i tada je zapaljena.

Dvadeset drugog dana toga mjeseca (12. X) serdar i tatarski han su se pripremali za borbu u opkopima i tabijama, naspram tvrđave Ostrogon. Približili su se neprijateljskom taboru, a neprijatelji su te noći napustili svoj tabor i preko Dunava pobjegli u Ostrogon, drugim putem. Kada su se te noći spustili do tabora, neprijatelji su ga već bili napustili i odatle pobjegli prema Komaranu. Nakon toga se serdari-ekrem zaustavio u tim predjelima poslavši jaku vojsku u neprijateljske krajeve koja je izvodila napad za napadom na tvrđave. Možda bi i prijestonicu Beč i ostale krajeve porušili i porobili, ali se primicala zima. Dvadeset osmog dana toga mjeseca (18. X) vratili su se i kad su došli do polja Džigerdelen, u blizinu svog starog logora, saznalo se da će ih neprijatelji napasti.

Serdar je stigao sa islamskom vojskom 6. rebiu-l-ahira (27. X) u polje kod Pešte. Ne obazirući se na snijeg i kišu, naredio je da se oko Budima kopaju hendeci, a uzvišeni han je uz dozvolu krenuo prema Kipčaku.⁸¹

Serdari-ekrem odredio je spomenutog Derviš-pašu, bosanskog beglerbega, za osiguranje Stonog Biograda sa odgovarajućim

81. Kipčaku - Kipčačka stepa.

brojem bosanske vojske. Na dan 7. džemade-l-ula (25. XI 1599), kada je vojska stigla u polje kod Biograda, dat joj je dopust da tu zimuje. Za vrijeme dok je spomenuti Derviš-paša bio na osiguranju Stonog Biograda, bilo je raspoređeno oko tri hiljade vojnika, koji su ranije bili poslani iz Evrope kao pomoć Austrijancima, da čuvaju franačku tvrđavu Papa.

Pošto nisu primili plaće za minulu godinu, a kako su se zavadili sa Mađarima, nekoliko puta su se međusobno sukobili. Na koncu, kada su Franci pobijedili u toj njihovoj međusobnoj borbi, i kad su razbili Mađare, poslali su pismo spomenutom Derviš-paši u kome su naveli:

“Pod uslovom da nam se isplate zaostale plaće, i da nas primite u službu koju sada vršimo, a da nam plaće tromjesečno isplaćujete, mi ćemo tvrđavu Papa predati muslimanima, a nas dvije hiljade ljudi prihvatit ćemo se dužnosti koje nam budu date i zdužno se zalagati u službi serdari-ekremu.”

O ovim uvjetima podnesen je prijedlog Dvoru i prihvaćen je. Čim je isplaćeno oko šezdeset hiljada filurija zaostalih plaća, oni su tvrđavu predali muslimanima. Njih dvije hiljade, naoružanih Franaka, sa svojim starješinom kardinalom, izašli su i pridružili se spomenutom paši. Odatle su, noseći izvještaj i pismo, otišli u Beograd serdari-ekremu, koji ih je lijepo primio. Kada je pošao u rat kod Kanjiže, oni su prvi zaposjeli šančeve i u svim bitkama i pohodima bili veoma odani. U svakom ratnom pohodu isticali su se svojom neustrašivošću i junaštvom i bili su u tome iznad ostalih. Čak i kada je sultan Osman-han pošao u pohod na Hotin, tih nekoliko stotina Franaka, koliko ih je bilo preostalo zajedno sa ostalim, išli su u carskoj pratnji i u bici kod Hotina nisu ni časa dangubili. Naročito kada su im predati na izvršenje kazne zarobljeni Slaveni: Rusi i Kozaci, oni su ih tukli i sjekli dok su god davali znakove života, vatrom i na druge načine ih mučili, dok sve nisu pobili.

Kasnije je spomenuti Derviš-paša, bosanski valija, dok je bio serasker, godine 1012. (1603 -1604.) poginuo.

U Mostaru postoji Derviš-pašina džamija i druge njegove zadužbine.

SOFI SINAN-PAŠA

Godina 1009. (1600/01)

Iz hronika se ne vidi da je Sofi Sinan-paša bio bosanski valija. Ali, u većini razasutih spisa koji govore o Bosni, zapisano je da je te godine bio na toj dužnosti, pa je uvršten među valije Bosne.

Ne vidi se da je igdje zapisano da je on sâm ili sa bosanskom vojskom spomenute godine učestvovao u pohodu ili u boju. Godine 1013. (1604/05) bio je kajmekam velikog vezira.

U nedjelju, 14. džumade-l-ula 1009. godine (21. XI 1600) osvojena je tvrđava Kanjiža.⁸²

Vojska iz Anadolije, koja je učestvovala u ovom osvajanju, poslana je sa anadolskim beglerbegom da zimuje u Banjoj Luci.

⁸². Vjerovatno se radi o Nad Kanjiži, koja se nalazi u Mađarskoj, u blizini Sigeta.

TATAR MEHMED-PAŠA

Godina 1010. (1601/02)

(Od muharrema 1010. godine (2. - 31. VII 1601) na položaju velikog vezira Jemišči Hasan-paša. U nekim hronikama njega bilježe kao Mejveji Hasan-paša. Porijeklom je Arnaut. Smijenjen, a poslije pogubljen. Do dolaska na vezirski položaj spomenutoga, srebreni novac dostigao je vrijednost od skoro četrdeset akči, a poslije toga mu je opadala vrijednost. Čak je dukat iznosio 220, a groš 110 akči. Kada je spomenuti Hasan-paša došao na vezirski položaj pokušao je da popravi vrijednost novca, pa je počeo da kuje akče pune vrijednosti. Zlatnik je spao na 160, a groš na 80 akči.)

Nakon što je tvrđava Kanjiža osvojena, svi nevjernički narodi bili su pogodeni. Kako se zima primicala kraju, herceg Matijaš došao je u polje kod Janoka zajedno sa austrijskim i mađarskim vojskovođama. Krenula je brojna vojska od oko četrdeset do pedeset hiljada Austrijanaca, Mađara, Čeha i Poljaka sa dvadeset topova i devet šahi-topova na Stoni Biograd. Ali, nešto prije nego što je ova vojska prešla preko mosta u Osijeku, nevjernici su silovito napali i 9. safera 1010. godine (9. VIII 1601) tvrđavu zauzeli "na viru". Zauzevši tvrđavu i postavivši svoju vojsku u blizini su se ulogorili.

Nevjernički tabor sastojao se iz dva buljuka. Jedan je buljuk poslan na Stoni Biograd, a drugi je upućen na tvrđavu Kanjižu.

Kada su nevjernici opkolili Kanjižu sa šezdeset topova, došao je čovjek iz Kanjiže da traži pomoć. Iako je snijeg bio napadao na oko dva pedlja dubine, serdari-ekrem bio je prisiljen krenuti u pomoć Kanjiži da bi je spasio. Kada je serdar stigao do tvrđave Sigetvar, neprijateljima, koji su udarali na Kanjižu, bilo je ponestalo opskrbe, pa su zbog žestoke zime bili u velikom strahu.

Čim su čuli da je serdari-ekrem prispio do Sigeta, a da se približavaju vojske Rumelije, Anadola i Bosne, koje su još ranije upućene u pomoć Stonom Biogradu, oni su svu svoju ratnu opremu i sve što su imali ostavili u šančevima. Kada je serdari-ekrem bio u blizini Sigeta, čuo je da su muslimani izašli iz tvrđave i da su sve napušteno uzeli kao ratni plijen, on se vratio u Biograd i tu proveo zimu.

A kada je smijenjen sa položaja u Bosni, spomenuti Mehmed-paša zadužen je da sredi pitanja u Biogradu i drugim tvrđavama. Između ostalog zarobljenog ratnog plijena, što su ga ostavili mnogi nevjernici koji su opsjedali Kanjižu, Mehmed-paša prebacio je topove u Biograd. Još za vremena ranijih sultana, topovi koji su pali u ruke kao ratni plijen iz tvrđavâ po Ugarskoj i poraženih tabora, a bili su višak, prebacivani su u biogradsku tvrđavu, pa je bila toliko puna da više nije bilo mjesta da se ijedan smjesti. Zato je spomenuti Mehmed-paša izgradio posebnu tophanu na podesnom mjestu, neposredno uz biogradsku tvrđavu, za topove donesene iz Kanjiže, i tu ih smjestio.

Spomenutog još zovu Mehmed-paša Đurdijanac (Gruzin).

U mjesecu saferu te godine (VIII 1601) sarajevski kadija Dželep Mehmed-efendija iz Kroje napustio je kadiluk, a na njegovo je mjesto postavljen Vaiz-efendija, to jest Mustafa Hilmi-efendija, poznat kao Vaiz-efendija.

DERVIŠ-PAŠA

ponovo

Krajem zu-l-ka'deta 1010. godine (maj 1602)

Veliki vezir i serdari-ekrem Jemišči Hasan-paša, krenuo je iz Istanbula sa janjičarskim agama i na dan 1. muharrema 1011. godine (20. VII 1602) stigao je u carsku ordiju u Beogradu. I ostala vojska iz okolnih krajeva prispjela je u Beograd. Podijeljeno joj je sljedovanje u hrani, a u Budim su poslani ratna mornarica i brodovi. Potom su se prebacili u Srijem i 15. muharrema (5. VII) prispjeli su u Džan Kurtaran. Iz Budima su stigli topovi bedeluške i na 22. dan muharrema (12. VII) opsjednuta je tvrđava Stoni Biograd. Ta tvrđava je početkom 1010. godine (1602) bila pala u neprijateljske ruke.

Iz Budima je došao Lala Mehmed-paša i ulogorio se sa južne strane tvrđave ispred Duge Varoši, s jednog krila veliki vezir, janjičarski aga sa sedam topova i bosanski beglerbeg, spomenuti Derviš-paša, te budimska vojska, ušli su u šančeve, nanijeli zemlju i podigli tabije.

Tri hiljade serdengečtija i četiri stotine nefera upisani su kao stalna pratnja i bili su neprestano u službi uz velikog vezira.

Podmetnuli su na četiri mjesta lagume i nekoliko dana lagumima minirali utvrđeni grad s četiri strane. Na krilu, gdje je bio Mehmed-paša, neprijatelj je zazidao kapiju, koja je bila ruševna, i čuvao je. Čim su krenuli u napad, istjerali su ih iz jedne velike kule, koju su bili nanovo podigli, pa su je zauzeli. Pred kulu zvanu "Batal Kapu" postavili su topove i otpočeli je tući. Tukli su je nekoliko dana, pa se preko tih ruševina moglo izaći. A neprijatelji su u unutrašnjosti postavili još jedan zid i iskopali rovove.

Sedamnaesti dan, dok je Mehmed-paša objedovao, jedan njegov sluga uzevši u ruku zastavu, trkom se, preko krova od

čeremide popeo na kulu i pobo bajrake. Kad su to ugledali janjčari i ostala vojska, odmah su se rastrčali i cijelu tvrđavu napunili. Zatekli su pet-šest neprijateljskih stražara i natjerali ih u bijeg, ali neprijatelji su odolijevali iza zida i nisu se ni na šta obazirali. Islamski borci jurišali su s ove strane i puškama neprijatelja istjerali iza zidina, te sa Mehmed-pašom ušli unutra i varoš zauzeli.

Čim je serdar čuo da su ovi izašli na kulu, otišao je i on tamo, postavio svoj šator i tu odsjeo.

Kada su neprijatelji vidjeli da ratnici sa svih strana navaljuju, pobjegli su u unutrašnjost tvrđave i nju opsjeli. Na strani od varoši digli su lagumom u zrak jednu kulu, pa kad su napravili otvor, onda su neprijatelji predali tvrđavu "na viru".

Izašlo je nekoliko njihovih videnijih ljudi u svečanim odorama. Njihov starješina, janočki grof, uz puno uvažavanja poslan je sa ostalim neprijateljima u svoje krajeve.

Postavljen je sandžak-beg i određena je vojska. Nakon što je obavljeno sve što je potrebno za osiguranje, koncem mjeseca safera (15. - 21. VII), krenulo se prema Budimu. Kada je serdari-ekrem stigao u Budim, prešao je na onu stranu gdje je Pešta da bi pošao u pokrajinu Erdelj radi plijena.

Neki dobri poznavaoči ove granice izjavili su: "Nevjernički tabor na ostrvu Komaran je u pripravnosti. Čim vi odavde ođete, oni će doći i opsjesti tvrđave Budim i Peštu. Vi trebate ovdje ostati do zime i pobrinuti se za dobro osiguranje ove tvrđave." Koliko god da su to govorili, serdari-ekrem ih nije slušao. Čim se udaljio na tri konaka, nevjernici su došli i iznenada od Dunava upali u tvrđavu, gdje je tu bila od ranije otvorena i bez zidova i u njoj pobili muškarce, a žene i djecu zarobili. Došao je još jedan buljuk, pa su budimsku tvrđavu opsjeli i počeli je tući iz topova. Iako se serdari-ekrem vratio čim je za to čuo, nije mogao ni prići tim tvrđavama. Poslao je Mehmed-pašu, rumelijskog valiju, sa nešto vojske budimskoj tvrđavi, a on je sa sto muka došao u Beograd.

Neprijatelji su oko mjesec dana opsjedali tvrđavu Budim i većinu njenih zidina topovima srušili.

Kažu da je Sulejman-paša, budimski valija, smislio plan po kojem je burad napunjenu barutom zakotrljao na nevjernike, pa kako bi koje eksplodiralo, stvarali bi se geleri koji su pobili više od deset hiljada neprijateljâ. Pa ipak, nevjernici nisu odustajali od borbe. Jednoga dana su topovima jednu tvrđavu srušili. U vrijeme napada, te noći, Lala Mehmed-paša je sa žiteljima tvrđave iznenada naišao na nevjerničke šančeve. Došla je vijest da se neprijateljski tabor nalazi na velikoj udaljenosti. U roku od dva sata, otkako je otišla poruka, stiglo je vojno pojačanje te je oko dvadeset hiljada nevjernika sasječeno sabljama. Zarobili su mnogo topova, municije i hrane, ostalo im spalili, a onda su se povukli u tvrđavu Budim.

Sutradan je stigla vijest da su neprijatelji došli, i kad su vidjeli šta se zbilo pobjegli su, a o tome velikom ratnom plijenu podnesen je izvještaj Dvoru. Tim je povodom sultan poslao Lala Mehmed-paši svečanu odoru, pozlaćeni mač i jednog konja i postavio ga za serdara islamske vojske.

U jednoj kršćanskoj hronici stoji da je nahija Lika, koja se nalazi na bihačkoj strani Bosanskog vilajeta, 1011. godine (1602/03) pala u neprijateljske ruke.

DŽELALI HASAN-PAŠA

Koncem 1011. godine (1602)

(Od 18. redžeba 1012. godine (23. XII 1603) na prijestolju sultan Gazi Ahmed-han. Spomenuti je sin sultana Mehmeda Trećeg. Ustoličen je 1012. godine (1603). Vrijeme vladanja - četrnaest godina. Živio dvadeset osam godina.

Spomenuti je Bosanac Malkoč. Godine 1010. (1601/02) napustio je službu silahdara i postao valija Egipta. Godine 1012. (1603/04) smijenjen je sa položaja valije Egipta i imenovan velikim veziirom. Umro je u Beogradu 28. safera 1013. godine (27. VII 1604.)

Navedeni Hasan-paša je Hasan Dželali, brat Kara Jazidžije, koji je, kada se u Anadoliji, tačnije u Karamanu odmetnuo, prozvan Deli Hasan.

On je digao bunu protiv vlasti, pa ga nije bilo moguće suzbiti silom, zato se turnadžibaši Husein-agi povjerilo da ga nagovori da se vrati u pokornost. On je Dželaliju Deli Hasana nekako nagovorio da se okani odmetništva i da se pokaje.

Kada je od sultana zamoljeno da mu se oprost, rečeno je: "Neka vojuje u rumelijskoj krajini!", pa mu je, na zauzimanje mnogih, oprošteno i data mu je pokrajina Bosna. I navedeni odmetnik je, sa svojom velikom ličnom pratnjom, krenuo prema Bosni, te dok je prelazio preko Rumelije i stigao do na granicu Bosne, ubijao je ljude u svim mjestima kuda je naišao, pljačkao im imovinu i velike nevolje nanio.

Kada se prevezio preko mora u Galipolju, luci koja je spajala Anadol sa Rumelijom, lađaru koji je, dok je ovaj izlazio iz čamca, htio da mu poljubi skute i iskaže poštovanje, opalio je šamar. Kada je lađar ponovo pošao da mu poljubi skut, dao je znak slugama pa su ga bacili u more, a kada se jadni lađar uhvatio rukama za čamac ne bi li se spasio, naredio je slugama da ga ubiju iz pušaka, i tako se utopio.

Kada je taj odmetnik stigao blizu Bosne, u Sarajevo je poslao za mutesellima svoga ćehaju Kurda, u Banju Luku jednog drugog svog čovjeka, a sâm je krenuo prema Beogradu da bi se priključio ordiji serdara Mehmed-paše.

Navedeni mutesellim počinio je mnoga nasilja i bezbrojne nepravde. Na koncu je uhvatio jednog golobradog mladića - tabaka i stavio ga u lance. A onda su Sarajlije navalile i zapalile njegov konak. Ćehaju Kurda ubio je jedan učenik medrese po imenu Halil Ustunija, a onda su ga bacili u zapaljen konak. Banjalučani su svi složno protjerali mutesellima navedenog Dželalije.

Krajem zime je Lala⁸³ Mehmed-paša iz Budima došao u Beograd i pripremio sve što je za ratni pohod potrebno, a vraćajući se u Budim, bosanski valija zulumčar Hasan-paša priključio se ordiji na Mohačkom polju. I tu je mnogo zla počinio i nevolja nanio. Na Čepel-adi, otoku na Dunavu, više hiljada neprijatelja nije dopuštalo ladama islamske vojske da prevoze opskrbu za Budim, pa se počelo sa gradnjom mosta prema ostrvu. Na spomenuto ostrvo poslano je nešto vojske koja se odmah ušančila.

Kada se, pod komandom seraskera Derviš-paše (Bajeziđagića), navedeni Dželali Hasan-paša sa oko šest hiljada hrabrih konjanika i pješaka prebacio na drugu stranu napustivši rovove, na priličnoj udaljenosti od njih, u blizini novopodignutog mosta prema Pešti, zametnuo se boj sa organiziranom neprijateljskom vojskom, koji se vodio od ranog prijepodneva do predvečer. Ali, kako most nije bio dovršen, nisu mogli preći na drugu stranu. Od šest hiljada muslimana spasilo se nekoliko stotina, a ostali su zajedno sa Derviš-pašom izginuli.

Pošto su neprijatelji postavili pontone ispod mosta, na ovu stranu prešla je njihova vojska i za jednu noć podigla šančeve. Uspostavili su i most da vojska prode. Novi serdari-ekrem je na njihove pokrete tri dana potajno motrio, pa su nevjernici mislili da se muslimani boje i na ovu stranu su uzastopce prebacivali vojsku.

⁸³. U originalu stoji Tavl Mehmed-paša, a radi se o Lala Mehmed-paši Sokoloviću.

Hasan-paša je po nalogu prešao s vojskom na onu stranu i uništio neprijatelja. Oko osam hiljada neprijateljskih vojnika, koji su bili prešli na ovu stranu, mačevima je isječeno.

Poslije ovih pobjeda serdari-ekrem i islamska vojska krenuli su u Budim.

Kada su neprijatelji uvidjeli koliki su poraz pretrpjeli, prešli su u blizinu Pešte i ipak zametli žestoku bitku sa islamskom vojskom. Međutim, iz Budima je izišlo nekoliko hiljada muslimana, navalili su na neprijatelje od kojih se mali broj spasio.

Već se prikućila zima. Pošto je serdari-ekrem sredio sve oko snabdijevanja Budima i Stonog Biograda i uradio ono što je potrebno, izvršio je smotru kuloglija i upisao još novih pet stotina. Za komandovanje stražom postavio je Turnadžibašu Hasan-agu, a za osiguranje (Budima i Stonog Biograda), odredio je rumelijskog valiju Murad-pašu sa njegovom vilajetskom vojskom.

Dana 14. rebiu-l-ahira 1012. godine (21. IX 1603) vratio se u Beograd da tamo provede zimu.

Većina odmetnika spomenutog Deli Hasan-paše razbijeni su u bici na ostrvu. Kada je došao sa ono preostalih vojnika u Bosnu, kao u svoj vilajet, narod nije mogao podnijeti sve te njegove ružne postupke. Između zapovjednika uzeli su sebi za vodu nekog Sefer-bega i prozvali ga Sefer-pašom. Kada su serdaru Mehmed-paši dostavili pismenu žalbu da spomenuti vrši nasilje, naredeno im je da se tome odupru. Pošli su na Deli Hasan-pašu, ali su u prvom pokušaju poraženi. Drugi puta su se dobro pripremili i navalili na njega zapregama i teškim topovima i razbili razbojnika. Svu su Deli Hasanovu imovinu raznijeli. I nakon što je svaki namirio štetu, spomenuti Deli Hasan je iz Zvornika, u strahu, preko Drine pobjegao.

Stanovništvo Bosne podnijelo je Dvoru optužbe protiv njega zbog njegovih dosadašnjih nepravdi i nasilja. Progledano mu je kroz prste, pa je mjeseca zu-l-hidždžeta 1012. godine (maj 1604) premješten na begluk u Temišvar.

Spomenuti Sefer-beg bio je voda narodu samo da bi suzbio Deli Hasan-pašu. U nekim spisima zavedeno je da je bio bosan-

ski valija. I poslije Hasan-paše, bilježe ga kao Dželali Bozan Sefer-pašu (Sefer-paša, rušilac Dželalije). Ali, to nije tačno.

Spomenuti Deli Hasan-paša bio je umiješan u još jednu veliku izdaju. On je poslao po jedno pismo mletačkom duždu i papi i naveo: "Dodite sa mornaricom do tvrđave Risan, u blizini Novog, i budite tu i pripravnici, ja ću vam tvrđavu predati, a potom ću vam i ostale tvrđave u Jadranskom moru⁸⁴ predati. Ali, za tvrđavu Risan ćete mi sada platiti sto hiljada dukata."

Dok je još bio u Bosni, na ovo nije stigao odgovor. Za vrijeme dok je bio valija u Temišvaru, jednom ćurčiji - kršćaninu dao je sto dukata i poslao ga. Taj ćurčija otišao je tadašnjem serdaru Murad-paši i obavijestio ga o tome, pokazavši mu njegovo pismo. A paša, pretpostavljajući da je i to moguće, upozorio ga je: "Ti idi i odnesi pismo. Ali, kada se ovamo vratiš, prvo trebaš meni doći." Iza toga je ćurčija otišao. Kada je predao Deli Hasan-pašino pismo, s njim su pošli jedan nevjernik španskog kralja i jedan papin čovjek i oni su sa granica Klisa došli do Zemuna i sa izaslanikom odsjeli u jednoj kući.

A kada je ćurčija došao serdaru i obavijestio ga, iz njihovog pisma saznalo se sljedeće: "Ljudi koje vam šaljemo, jesu naši poznati ljudi. Sve što vam oni kažu, budite sigurni, kao da smo vam i mi rekli" - tako su uvjerali, pa su oni nevjernici rekli ćehaji Murad-paše Abdi-agi: "Eto vam Hasan-paša. On pismo šalje." Eto, tako su objasnili i još štošta dodali. A što se tiče traženih sto hiljada dukata, rečeno je da se uzmu od beogradskih Franaka, pa kada stigne, preko ovih ljudi, poslat će se na to potvrda. Iza toga su ove nevjernike pobili.

Što se tiče Deli Hasan-paše, valjalo je stati nakraj njegovim zlodjelima u Temišvaru. Poslije osvajanja Ostrogon, jednoga dana kada je serdari-ekrem Mehmed-paša dao znak narodu (da krene na njega) oni, uvrijeđeni, čekali su zgodnu priliku. Izašli su jednoga dana iz tvrđave, pa su, idući u lov, navalili na njegove pristalice i poubijali ih. On je pobjegao u Beograd. Tamo ga je

⁸⁴ U tekstu stoji Ak-deniz - Sredozemno more.

kajmekam serdara Hasan-paša odveo u svoj konak, poslije ga zatvorio u tvrđavu i poslao izvještaj u Istanbul. A onda je, na osnovu Šerijata, stigla naredba da se pogube Deli Hasan-paša i njegov bratić, mladi beg, pa ih je serdar pogubio.

Tadašnji kadija Sarajeva Vaiz-efendija, pod imenom Mustafa Hilmi-efendija, smijenjen je u mjesecu zu-l-ka'detu 1012. godine (juni 1604), a na njegovo mjesto je po treći put postavljen Dželep Mehmed-efendija iz Kroje.

AHMED-PAŠA BOSANAC DUGALIĆ

ponovo

Godina 1013. (1604/05)

(Od mjeseca safera 1013. godine (29. III - 27. VII 1604) na položaju velikog vezira Mehmed-paša Bosanac Sokolović. Spomenuti je amidžić bivšeg velikog vezira Tavi Mehmed-paše Sokolovića. On je brat budimskoga beglerbega, ili Bošnjaka Mustafa-paše. Umro.)

Ma koliko se veliki vezir Jemišči Hasan-paša trudio da spriječi ratni pohod na Ugarsku, za koji je bio zadužen, nije bilo koristi, jer se veliki vezir Bosanac Malkoč-zade Javuz Ali-paša spremio krenuti prema Ugarskoj da to učini. Određena je rumelijska i bosanska vojska, aga janjičara, šest buljuka spahija i ulufedžija te buljuci stranaca da krenu na Ugarsku.

Veliki vezir Ali-paša imenovao je za svoga kajmekama Sofi Sinan-pašu. Vezir se pribojavao ranijeg kajmekama hafiz Ahmed-paše zbog njegove prisne veze sa sultanovim učiteljima. On je htio da hafiz Ahmed-pašu udalji iz Istanbula, pa ga je uputio u Bosanski ejalet. Hafiz-paša se preselio u jednu bašču van grada i tamo se zadržao desetak dana pod izgovorom da čeka goniča deva i mazgi. Veliki vezir poslao je naređenje da bezuvjetno mora otići. Kada je veliki vezir, iz njegovog postupka, uočio da on razvlači, poslao mu je tezkiru u kojoj je stajalo: "Tjeraš me da prolijem krv! Ima odmah da odeš! U protivnom ja ću lično doći da te smaknem." Hafiz Ahmed-paša shvatio je da ovaj ima namjeru da mu, ni krivom ni dužnom, prolije krv. Naizgled mirno i poslušno, pristupio je pripremama za tobožnji odlazak, a potajno je otpočeo akciju.

Prvog muharrema te godine (30. V 1604) veliki vezir Ali-paša, polazeći u punom sjaju sa svojom pratnjom za Ugarsku, odsjeo je pod vezirskim šatorom, postavljenim kod Davud-paše. Svi ajani

i dostojanstvenici došli su da ga isprate. Bio je zatražio od državne blagajne novac za pohod i dok je čekao da stigne, došao mu je prijeteći carski ferman kojim mu je naredeno: "Ako hoćeš glavu na ramenu, onda bezuvjetno sutra kreći!" Daljeg odlaganja nije moglo biti.

Dan nakon što je određen pokret pronijela se ova vijest: Bostandžibaša je, po carskom nalogu, digao hafiz Ahmed-pašu iz bašče, u kojoj se bio sklonio, i doveo ga u Istanbul. Izdat je carski ferman da on bude kajmekam velikog vezira.

Što se tiče Ali-paše, on je pošao na ratni pohod, ali mu je bilo jako krivo što je hafiz Ahmed-paša, mimo njegove volje, postao kajmekam velikog vezira i jedan od povjerljivih ljudi kome je data vlast u ruke. Od pretjerane brige zbog toga izgubio je dobro raspoloženje i iz dana u dan sve je više slabio. Otkako su krenuli iz Sofije on se potpuno izmijenio i postao iscrpljen; nije mogao ni da jede. Idući konak po konak nekako je stigao do Beograda i tu se sastao sa tamošnjim serdarom Mehmed-pašom. Te godine, 28. safera (11. VII), dok su radili na pripremama za pohod, preselio se na drugi svijet ostavivši i položaj i slavu.

Navedeni serdar Mehmed-paša poslao je časni pečat velikog vezira u Istanbul. Istog dana kada je pečat stigao u Istanbul, ponuđen je hafiz Ahmed-paši, ali je on odbio da ga primi, pa je pozvan Mustafa-efendija, sultanov učitelj, u carski Dvor na dogovor kome da se preda carski pečat. "Hafiz Ahmed-paša, neće da ga primi" - rečeno je - "a na ugarskoj granici neophodan je jedan serdar." Zaključeno je da se dā Lala Mehmed-paši Sokoloviću, koji je odnedavno serdar u tom kraju. Na dan 9. rebiu-l-ewwela te godine (6. VIII 1604) poslan je vezirski muhur po Džafer-agi, čehaji kapidžija.

Razlog zašto hafiz Ahmed-paša nije htio primiti muhur je ovaj: kada je ranije Mehmed-paši došao ferman da se postavlja za serdara u ovim krajevima, islamska vojska nije se nikom drugom pokoravala osim velikom veziru. Čak je zbog toga prošle godine i tatarski han napustio vojsku, a i mnogo Bosanaca je otkazalo poslušnost. Kada je dostavljen izvještaj, da se tu, dok ne dođe veliki vezir, ne može ništa srediti, poslan je vezir Ali-paša.

Ovaj put se hafiz Ahmed-paša povukao sa položaja serdara. On je i ranije, a naročito u ratovanju sa Mihaljom i Vlaškom, okusio serdarski napitak, pa ga je prošla volja za tim. Zbog toga je odbio primiti pečat velikog vezira i tako je on dopao Lala Mehmed-paši. Uz sve počasti pečat je stigao Mehmed-paši i on je zasjeo na taj položaj u mjesecu rebiu-l-ewwelu 1013. godine (VII - VIII 1604) i dobio je zaduženje da osvaja ugarske zemlje.

Pošto je snabdio vojsku ratnom opremom i ostalim što je potrebno i izvršio pripreme za osvajanje, krenuo je sa islamskom vojskom prema Budimu. Odlučivši da zauzme Ostrogon, odredio je za Budimski ejalet Bektaš-pašu, iz okolice Osijeka, i poslao ga, sa oko tri hiljade vojnika, kao prethodnicu.

Spomenuti serdar Mehmed-paša nastupao je uz veliku pompu, pokazujući svoju veličinu u tim krajevima. Nevjernici, koji su se bili smjestili u tvrđavi Pešta, a koju su ranije zauzeli, greškom Jemišči Hasan-paše, napustili su je i pobjegli ne ponijevši ništa od ratne spremne. Kada je to spomenuti vezir saznao, prešao je sa nekoliko lađa preko Dunava i zauzeo tvrđavu. Ali, nevjernici su imali čvrstu namjeru da tvrđavu što više oštete i da je sruše, te su na tri mjesta postavili lagume. To su saznali od jednog bolesnog nevjernika koji je ostao u tvrđavi kada su oni otišli i tvrđavu su pretražili i pronašli lagume. Bilo je ostalo još svega pola aršina pa da vatra stigne do baruta, ali je ugašena i tako je, zahvaljujući svevišenjem Allahu, i ta nedaća otklonjena. Ovo je jako obradovalo i velikog vezira i vojsku, pa su Bogu zahvaljivali.

Sretni serdar popravio je tvrđavu Fudvar i Džan Kurtaran, koje su porušene u ratu s neprijateljima, i opskrbio ih vojskom i hranom, te je početkom mjeseca džumade-l-ula (IX - X) iste godine došao sa pobjedonosnom vojskom do Budima. Ali, kada je do tamo stigao, uspostavilo se da su neprijatelji presjekli most koji spaja Peštu. Izdato je naređenje da se postavi kako je i ranije bio.

S tim u vezi stigla je vijest da su neprijatelji, koji su ranije bili zauzeli tvrđavu Hatvan, iz straha pobjegli. Tada je serdar naredio da se tvrđava radi osiguranja snabdije hranom i da se postavi

posada, te da se obnove gradine i kuće koje je neprijatelj prilikom bijega popalio. Potom je serdar krenuo da ponovo osvoji tvrđavu Vac, koju su nevjernici prije dvije godine zauzeli, i ulogorio se u Starom Budimu prema toj tvrđavi. Na tvrđavu je uputio vojsku lađama Dunavom sa dvije strane i na 21. dan džumade-l-ula (16. X) tvrđava je opkoljena sa svih strana. Zbog njihove odlučnosti, nevjernike u tvrđavi uhvatio je strah; te noći, vidjevši da su ovi uporni, zapalili su utvrdu i tabije, koje su se nalazile na ostrvu prema tvrđavi i ukrcavši se u lađe u ponoć su krenuli prema Ostrogonu. Čim su to saznali, došli su u tvrđavu i zauzeli je, a potom se s vojskom krenulo prema Ostrogonu.

Na 24. dan džumade-l-ula (19. XI) opsjeli su tvrđavu i otpočeli je tući topovima i puškama sa svih strana. Ali, približavala se zima. Zbog neprestanih padavina, kiše i snijega, u šančevima se nije moglo ostati. Osim toga, najviše vremena predviđenog za rat, moralo se utrošiti na poslove oko popravke tvrđava: Pešte, Hatvana, Vaca i mosta. Opsjedanje tvrđave Ostrogon nije ni bio glavni zadatak. Trebalo je nevjernicima samo pokazati moć, i ništa više. Kako vojska to nije svesrdno prihvatila i izvršavala, nevjernici su s one strane Dunava, uspostavili svoj tabor. Otuda su prešli most vezan za Ostrogon i štitili ga topovima. Namjesto ranjenih neprijatelja, postavljeni su drugi snažni. Ponekad bi noću nevjernici iznenada izlazili i napadali šančeve, pa je tako dosta boraca izginulo. To je kod vojske u opsadi povećavalo malodušnost. Poslije ovoga, janjičari su zatražili da se vrate, izjavljujući da je opsada beskorisna. Serdar je dopustio Tahtamiš Giraju, sinu krimskog hana Gazi Giraja, koji je u tom pohodu učestvovao namjesto svoga oca sa više hiljada Tatara, te rumeljskom beglerbegu Hasan-paši, da sa vojskom pljačkaju te nevjerničke krajeve. Nakon vojevanja, koje je trajalo trideset i jedan dan, on se digao i s ordijom krenuo prema Budimu. Kad je tamo stigao, nakon što je sredio poslove na granici i sve oko osiguranja tamošnjih tvrđava, 3. redžeba (26. XII) te godine prispio je u Beograd.

Čim je serdar stigao u Beograd i smjestio se, došao je carski ferman da odmah dode u Istanbul. Serdar je krenuo iz Beograda

i 20. ramazana te godine (II 1605) stigao je u prijestonicu i doživio veliku pažnju od cara.

U mjesecu saferu te godine (VII 1604) smijenjen je kadija Sarajeva Dželep Mehemed-efendija iz Kroje, a na njegovo mjesto postavljen je Dramali Sofi Mehmed-efendija.

U nekim hronikama nije zabilježeno da je spomenuti valija Ahmed-paša bio po drugi put bosanski valija. Ali, u priјepisu mahzara stanovnika Sarajeva, što su poslati u Istanbul, navedeni se spominje da je dva puta bio valija Bosne. U međzmuama je upisano da je poslije spomenutog ponovo Dželali Hasan-paša, a u nekim Tirjaki Hasan-paša. Te bilješke o obojici daleko su od istine. Njihova imena i ponovna postavljenja ne treba uzimati u obzir. Jer, Dželali Hasan-paša je 1012. godine (1603/04) pogubljen u Beogradu, a Tirjaki Hasan-paša je tih godina bio neprekidno valija Rumelije.

HADIM HUSREV-PAŠA

Godina 1014. (1605/06)

Kako je bilo najvažnije da se prilike na Ugarskoj granici srede, a sultan htio da se tvrđava Ostrogon osvoji, to je veliki vezir Lala Mehmed-paša i dalje ostavljen za serdara, a sultan je zadužio njega i Husein-agu, brata janjičarskog age Trnakčije, da to obave.

U ponedjeljak, 27. zu-l-hidždžeta 1013. godine (17. V 1605) napustio je prijestonicu i sa velikom pratnjom, koncem mjeseca safera 1014. godine (7. - 17. VII 1605) stigao je u Beograd. Nakon što je završio sve ratne pripreme, na 4. dan rebiu-l-ahira (19. VIII 1605) krenuo je iz Zemunskog polja prema Budimu.

Vojska se sabrala na jednom mjestu u Osijeku, te kada je obavljeno savjetovanje, janjičari i njihove age poslani su prema Kanjiži. Čim je serdar odlučio da sutradan sa ostalom vojskom napravi pokret, on je uputio pismo kaziaskeru Vildan-zade Ahmed-efendiji: "Provedi kroz knjige da smo se saglasili da je bolje da se krene prema Kanjiži, i u tom smislu napiši hudžet." A kadija mu je odgovorio: "Dušman nas vreba iza leđa i ne bi bilo pametno slijediti ono što želi jedna grupa pohlepnika, pogotovo kad je sultan Vama lično rekao: 'Moj je krajnji cilj da se osvoji Ostrogon!' Uz to, dok se mora čuvati država i štititi vlast, ići radi prolaznih ovosvjetskih dobara, na drugu stranu nije vjerom preporučeno. Ako dode u opasnost makar i jedno jedino selo na području islamskih krajeva, Vi se nećete moći opravdati pred sultanom." Ove riječi upozorenja spomenutog kadije djelovale su na serdara, i kao iz sna probuđen, otvorio je oči i postao radostan. *Bez oklijevanja je poslana naredba da se janjičari koji su bili upućeni prema Ostrogonu priključe carskoj vojsci, jer je bio glavni cilj osvojenje Ostrogona svi su se tamo i uputili.*

Bosanski beglerbeg Hadim Husrev-paša poslan je naprijed sa svojom vojskom i naredeno je da se dvadeset i pet topova, trideset hiljada đuladi i deset hiljada kantara baruta,⁸⁵ sve to, uz ostalu ratnu opremu, natovari na lade i dopremi. Kada se stiglo na Mohačko polje, spahijama je podijeljeno oružje iz skladišta, a janjičarima puške, pa su izvršili smotru.

U okolici Ostrogona, na jednoj uzvisini, bilo je podignuto jedno zdanje koje je zatvaralo put, a bilo spojeno tajnim prolazom prema Ostrogonu i predstavljalo neku vrstu zaštite od iznenadnih napada. To je tvrđava Tepedelen. Mustafa-paša Sokolović Bošnjak određen je sa nešto svoje vojske da je opkoli sa svih strana i počne tući. Kako su prošle godine, s onu stranu Dunava, naspram Ostrogona, na strani Džigerdelena, neprijatelji su postavili tabor i bez ikakvih poteškoća pružili pomoć tvrđavi u hrani i vojsci, a iz iskustva se zna da je to prepreka za osvajanje tvrđave. Da bi se branila ta pozicija bilo je važno vojsku prebaciti na stranu Džigerdelena. Postavljen je most van dometa topovskih hitaca, a topovi su prebačeni i sa te strane počeli su tući unutrašnjost tvrđave.

Husrev-paša je određen da udari na tvrđavu Višegrad da bi je osvojio. Ona se nalazila na obali Dunava prema Ostrogonu, između Vaca i Ostrogona, i zbog nje nisu mogle prolaziti lade sa ratnom opremom i hranom. Stigavši do nje, osvojio ju je "na viru". U njoj su bili isti oni Franci, koje je papa poslao kao pomoć Austriji, raspoređeni u ratne tvrđave. Bivši veliki vezir Ibrahim-paša ih je privolio za se, pa su priključeni islamskoj vojsci. On ih je smatrao Francima, koji služe uz velike plaće. A oni su, slijedeći svoje istovjernike, caru bili pokorne sluge. Onih prije i ovih sada je bilo nešto preko hiljadu, a većina ih je pala u borbama.

Kada je riješio pitanje tvrđave Višegrada, Husrev-paša se, sa nešto vojske i spomenutim kršćanima, priključio Mustafa-paši Bošnjaku i budimskom beglerbegu, koji je pošao da osvoji

⁸⁵ Jedan kantar = 44 oke.

tvrdavu Tepedelen. Opkoljene nevjernike obuzeo je strah. Islamski borci prikupili su snagu, i na 6. dan džumade-l-ula (20. IX), poslije sabah-namaza, ispalili su istovremeno hice iz tri topa i složno krenuli u napad. Božijim čudom, to jutro bila je magla i tama da se izdaleka ljudi nisu mogli raspoznavati. Ušli su unutra, a neprijatelji ih nisu opazili. Već pri prvom napadu osvojili su varoš tvrđave Tepedelen, a kada su drugi put navalili osvojili su i sâm Tepedelen. Toga dana su, pored navedene tvrđave, zauzeli jednu za drugom i sve kule i tabije koje su se nalazile između Ostrogona i ove tvrđave. U roku od pola sata zauzeli su jednu kulu ravnu Ostrogonu, sa svim što joj pripada. Od nevjernika, koji su u njoj bili, niko se nije spasio, oko četiri hiljade ih je došlo pod sablju. Njihov zapovjednik, grof koji je izišao vani da traži milost, tu se zatekao te noći, a kasnije je naden među ostalim ubijenim. Osvojena je i višegradska tvrđava.

Hrana, vojska i ostala ratna oprema stigla su blizu, pa su iskoristili priliku da sačekaju i odmore se. Na znak serdara, vojska koja je bila unutra izašla je i na jednom mjestu, zvanom Ada, postavila zaklone, te su jurnuli na nevjernike koji su ih uznemiravali. Na tim zaklonima su blizu dvije stotine nevjernika sasjekli. Kada su im zarobili topove, vratili su se u unutrašnju tvrđavu i, pružajući (stanovništvu tvrđave) pomoć, jako su oštetili njenu unutrašnjost. A na ovoj strani, janjičarski položaji su pomjereni varoši Ostrogon i dok su gađani topovima iz pravca Tepedele-na, serdar je zapalio palanku. Da bi ih odbili, nevjernici su se ustremili na njega, pa dok su se trudili da požar ugase, otvorena je na njih paljba iz topova, i jako mnogo neprijatelja je stradalo. Na 16. dan džumade-l-ula (30. IX), izvršena su tri napada i u trećem napadu zauzeta je cijela varoš, a zatečenih dvije hiljade nevjernika je poubijano.

Spomenuti Mustafa-paša Bošnjak, nakon što je osvojio Tepedelen, zadužen je da zauzme vodenu kulu Ostrogon. On se trudio, pa kad je tu kulu osvojio, pošto je obećao lijepe nagrade, neki odvažni momci poboli su zastave na nekoliko mjesta u unutrašnju tvrđavu i dobili nagrade. Kada su napunili šančeve,

nevjernici su primijetili stisku i shvatili da će oni napraviti juriš. Ukazivano je na to da je nemoguće još jednom izdržati napad. U ponedjeljak, 20. dana toga mjeseca (3. X), izašao je serdarov pouzdanik Pečevija Ibrahim-efendija da pregovara o predaji "na viru". Izišla su dvojica nevjernika i pregovarali o predaji "na viru". Prema starom osmanskome običaju data je "vira". Na 21. dan džumade-l-ula (4. X) pet hiljada i četiri stotine nevjernika, ranjenih i nesretnih, koji su pali u šake, sa onoliko hrane i imovine koliko su mogli ponijeti na ladama otpremljeni su u nevjerničke krajeve. Ovom prilikom je jedan njihov ugledni kapetan postao musliman, te ga je serdar obilato nagradio. Isto tako, oni Franci, o kojima je već bilo riječi, koji su među vojnicima zatečeni u ovoj tvrđavi, priključili su se svojim istovjernicima i vojsci, i kao i njihovi prethodnici postali su podanici.

Očistili su džamiju od tragova nevjerstva kojima je bila ispunjena još otkad su je nevjernici bili zauzeli, pa je obavljen džuma-namaz, a potom je određeno onoliko vojnika koliko je bilo potrebno za osiguranje tvrđave.

Sa veselom viješću o osvojenju i pobjedi u Istanbul je poslan spomenuti Pečevija Ibrahim-efendija. Hvala Stvoritelju svjetova što je omogućio da se za kratko vrijeme ostvare ove pobjede i razveselio cijeli islamski svijet.

Čim je osvojena tvrđava Ostrogon, ubrzo je pala i tvrđava Ujvar. Kada je poslan zagardžibaša sa hiljadu janjičara i bosanski valija spomenuti Hadim Husrev-paša, austrijske nevjernike, koji su bili u tvrđavi, obuzeo je strah, pa su i tu tvrđavu predali.

Istodobno su došli rumelijski beglerbeg Hasan-paša sa nešto rumelijske i druge vojske i mutesararif Hercegovačkog sandžaka Tatar Mehmed-beg sa bosanskom vojskom, te kad su tvrđave Polatu i Vesprim zauzeli "na viru", vratili su se i, u okolini Budima, priključili ostaloj vojsci.

Veliki vezir Lala Mehmed-paša, poslije osvojenja Ostrogona, na 5. dan džumade-l-ahira iste godine (19. X 1605), poslao je svog sestrića beglerbega Kanjiže Sarhoš Ibrahim-pašu, sina Arnaud Memi-bega lično i vojsku sa te krajine i od erdeljskog bana

Počaka jednog seraskera, nešto Tatara i Mađara, ukupno oko dvadeset hiljada vojnika, da idu harati nevjerničke krajeve. Ovi su došli pa su okolicu Beča toliko poharali da bi bilo nemoguće povjerovati kad bi se to opisivalo i procjenjivalo. Toliko su izveli roblja i zaplijenili blaga da se to nije ni moglo procijeniti.

Većina mađarskih odreda pokorila se i priključila njihovim odredima. Jedino gospodari Zrina i Baje, i pored ukazane im dobrote, ponašali su se nedostojno i nisu im se pokorili. Njihovi glavni komandanti su se, sa svojom vojskom, pridružili islamskoj ordiji i sa njom učestvovali u plijenu.

Na granici Hrvatske su se sukobili sa sakupljenim nevjernicima, i u žestokoj bici pobijeno je na hiljade neprijateljskih vojnika. Tri puta su na njih udarale jake austrijske snage i sva tri puta su poražene. Na tom području osvojili su tvrđave: Sombor, Helj(?) i Karmend i pobili austrijske nevjernike. Zarobili su dosta Austrijanaca, a potom se sretno vratili.³³

Kadija Sarajeva Dramali Sofi Mehmed-efendija smijenjen je u mjesecu džumade-l-ahiru 1014. godine (14. X - 11. XI 1605) a na njegovo mjesto postavljen je Ahmed-efendija, sin Abdurrahman-efendije Babakuša. I on je smijenjen u mjesecu zu-l-hidždžetu 1014. godine (9. IV - 8. V 1606), a na njegovo mjesto, kao naib sarajevskog kadije postavljen je Zunnun-efendija.

³³ U hudžetu datiranom 1. rebiu-l-ewwela 1014. godine (17. VII 1605) u sarajevskom sudu stoji da je bio sarajevski kadija šejh Muhamed-efendija, sin Mustafin.

Na njegovom muhuru pisalo je:

"Njegov rob šejh Muhamed."

GURDŽI MEHMED-PAŠA

U muharremu 1015. godine (9. V - 7. VI 1606)

(Od mjeseca muharrema 1015. godine (9. V - 7. VI 1606) na položaju velikog vezira Derviš-paša Sokolović. Spomenuti Derviš-paša poginuo je u Budimu. On je mladi brat Ferhat-paše, koji je sahranjen u Banjoj Luci. Pogubljen.

Od mjeseca ša'bana 1015. godine (XII 1606) na položaju velikog vezira Kujundži Murat-paša. Spomenuti je porijeklom Hrvat. U djelu *Šekâik-i Numaniyye* piše da je porijeklom Hrvat, a starinom da je Bizantinac. Pogubljen je u Dijarbekru. Bio je padišahov miljenik. Padišah mu se obraćao sa "Lala", a on njemu sa "Dragi oče".) Gurdži Mehmed-paša porijeklom je iz Kefe. Kada je smijenjen sa položaja u Egiptu, dodijeljen mu je Bosanski ejalet.

Kada je 1017. godine u mjesecu muharremu (17. IV - 16. V 1608) smijenjen sa položaja u Bosni, dato mu je naređenje da, zajedno sa velikim veziirom i vojskom iz Anadola, progoni dželalije.

Godine 1031. (1621/22) postao je veliki vezir. Tada je austrijski kralj sa Osmanskim carstvom sklopio mir. Ovaj mirovni ugovor je zaključen tako da će austrijski kralj, prilikom sklapanja mirovnog ugovora, platiti dvije stotine hiljada groša, a u roku od dvadeset godina svake godine slanjem poklona iskazivati će svoju pokornost. On je poslao Dvoru ugovorom predviđene iznose, pa su ratovanja u Ugarskoj prekinuta i preduzeti su vojni pohodi za kažnjavanje i progon kalenderija i dželalija u Anadolui.

Godine 1016. (1607/08) smijenjen je sarajevski kadija Zunnun-efendija, a na njegovo mjesto postavljen je Dramali Sofi Mehmed-efendija.^{*34}

^{*34} Tarih smrti, upisan na nišanu šejh Hasan-efendije Visočaka, koji je zakopan u kasabi Osijeku u Mađarskoj:

SOFI SINAN-PAŠA

ponovo

Muharrem 1017. godine (17. IV - 16. V 1608)

Spomenuti je ranije dva puta bio kajmekam velikog vezira, a neko vrijeme bio je i bosanski valija, pa je smijenjen.

Dramali Sofi Mehmed-efendija, kadija Sarajeva, smijenjen je u mjesecu džumade-l-ula 1017. godine (13. VII - 11. IX 1608) a umjesto njega postavljen je Džerrah-zade Mehmed-efendija za naiba sarajevskog kadije.

*"Po odlasku šejha Hasana rekoše
Njegovi siromašni derviši:
Odluka je Tvoja Gospodaru!
Ko dođe na ovaj svijet sigurno i ode.
Vječan je samo On, Allah jedini."
Gajbi prouči dovu i sklopi riječi tariha.
Neka ga vječno prati milost Stvoritelja!
Godine 1016. (1607/08)*

KURŠUNDŽI-ZADE MUSTAFA-PAŠA

Godina 1017. (1608/09)

Iz hronika se ne vidi da je spomenuti Mustafa-paša bio bosanski valija, ali u svim pojedinačnim listinama, zapisanim u Bosni, vidi se da je spomenuti te godine to bio. Na osnovu toga i njegovo ime uvršteno je među valije.

U mjesecu zu-l-hidždžetu 1017. godine (8. III - 5. IV 1609) španska mornarica od trideset lađa došla je na jednu-dvije milje daleko od tvrđave Novi, na samoj obali, u namjeri da zauzme tvrđavu i opljačka njenu okolicu. Sandžak-beg Hercegovine nalazio se u ratnom pohodu na Erdelj pa je odmah dojurio bosanski defterdar, ušao u tvrđavu i otvorio topovsku paljbu. Neprijatelj se vratio neobavljena posla.

Ta tvrđava je ranije usljed jakog zemljotresa bila srušena. Prihodi sa njenih mukata, koji su iznosili godišnje četrdeset i četiri tovara akči, utrošeni su u njenu obnovu. U njenoj blizini, na obali mora, bila je solana, koja je donosila četiri-pet tovara akči prihoda (godišnje). Međutim, od zemljotresa je potonula u more koliko za jedan domašaj strijele, zbog čega je njena proizvodnja smanjena.

IBRAHIM-HAN

Godina 1018. (1609/10)

Spomenuti je, dok je bio bosanski valija, u Banjoj Luci podigao jedan han i imaret.

On je sin Mehmed-paše Sokolovića i njegove sultanije - miljenice.

U nekim spisima ga bilježe kao vezir Ibrahim-paša.

KURŠUNDŽI-ZADE MUSTAFA-PAŠA

drugi put

Godina 1019. (1610/11)

Od džumade-l-ahira 1020. godine (11. VIII - 8. IX 1611) na položaju velikog vezira Nasuh-paša. Spomenuti je smaknut u nekom selu kod Gumuldžine.)

U hronikama nije zapisano da je spomenuti bio bosanski valija. Međutim, u raznim listinama zabilježeno je da je obavljao tu dužnost.

U ramazanu 1019. godine (1610) smijenjen je sarajevski kadija Džerrah-zade Mehmed-efendija, a na njegovo mjesto postavljen je Bakari Muharrem-efendija mjeseca ša'bana 1020. godine (9. X - 6. XI 1611).

KARAKAŠ MEHMED-PAŠA

U mjesecu šewwalu 1021. godine
(25. XI - 23. XII 1612)

Dok se spomenuti nalazio na položaju dogandžibaše dodijeljen mu je bosanski ejalet (Naima).

Na osnovu zakona naređeno je svoj dvorskoj posluži u carskom haremu da ne smije napuštati harem. Beglerbegluk nad Bosnom dodijeljen je dogandžibaši Mehmed-agi. Spomenuti je 1023. godine (1614/15), dok je bio beglerbeg Kaniže, popravio deset ruševnih tvrđava u okolini grada.

Sarajevski kadija Mehmed Sadik-efendija smijenjen je u rebiu-l-ahiru 1022. godine (1613), a na njegovo mjesto postavljen je Mustafa-efendija, sin Mehmedov.

ISKENDER-PAŠA

Godina 1022. (1613/14)

(Od ramazana 1023. godine (5. X - 4. XI 1614) na položaju velikog vezira Damad Kara Mehmed-paša. Spomenuti je poznat pod nadimkom "Oküz", jer je sin jednoga potkivača volova sa područja Kara Gümrüka. Smijenjen.)

Iskender-paša porijeklom je iz Pečuha. Bio je čehaja Tirjaki Hasan-paše, a punac historičara Ibrahim-paše Pečevije.

Sarajevski kadija Mustafa-efendija, sin Mehmedov, u mjesecu zu-l-ka'detu 1022. godine (13. XII 1613 - 11. I 1614) je smijenjen. Njegovo mjesto ponudeno je Arapadži-zade Džuvani-efendiji, te pošto je on to odbio, ostao je i dalje raniji kadija. Spomenuti je ponovo smijenjen džumade-l-ahira 1023. godine (9. VII - 16. VIII 1614), a Nuri-efendija postavljen je za naiba sarajevskog kadije. Spomenuti Nuri-efendija je mjeseca muharrema 1024. godine (31. I - 1. III 1615), zbog pritužbi na njega, uklonjen, a namjesto njega za sarajevskog kadiju postavljen je Mehmed-efendija iz Rodosa.^{*35}

*35 Nadvrtni tarih lijepe časne džamije sa kamenom munarom, koju je podigao manje poznati neimar hadži Osman u hadži Osmanovoj mahali u gradu Foči.

Zdanje hadži Osmanove džamije, kao raj

O čuda! Posta ugledna bogomolja čistih,

A po njenom završetku vjernici izrekoše tarih:

"Privlačno mjesto, divna džamija posta."

Godine 1022. (1613)

Prema kazivanju, u haremu te džamije sahranjen je utemeljitelj hadži Osman, ali su nišani vremenom nestali. Spomenuti hadži Osman je kamen za džamiju i ostali materijal dopremio lično na bijeloj mazgi. Porijeklom je iz Novog. I tom prilikom je spomenuta mahala nazvana Nova mahala.

ABDULBAKI-PAŠA

Godina 1024. (1615)

Abdulkaki-paša bio je defterdar, a godine 1024. u rebiu-l-ahiru (30. IV - 28. V 1615) postao je valiija Bosne.

Nakon što je smijenjen, opet je postavljen za baš-defterdara i na tom položaju ostao je do kraja života.

Umro je 1034. godine (1624/25).

SKENDER-PAŠA

ponovo

Godina 1025. (1616)

(Od 23. zu-l-ka'deta 1026. godine (1617) na sultanskom prijestolju Mustafa-han. Spomenuti sultan je sin sultana Mehmeda Trećeg. Na prijesto zasjeo 1026. godine (1617). Vladao tri mjeseca. Svrgnut. Navedeni sultan je svrgnut zato što je bio malouman.

Na srebrenom kovanom novcu stajao je natpis bez tugre navedenog sultana: "Sultan dva kopna".

Od mjeseca muharrema 1026. godine (9. I - 7. II 1617) na položaju velikog vezira Bosanac Halil-paša. On je carski zet. Smijenjen. Dva puta bio je zapovjednik mornarice (kapudani derya.)

Bosanac Hasan Kafi-efendija je blagoslovljene "berat-noći", 15. ša'bana 1025. godine (28. VIII 1616) zaklopio knjigu života. On je došao na svijet u vilajetu Bosni u, kao latica bijele ruže lijepom gradu Pruscu u istoimenom kadiluku. Dao se na stjecanje znanja i borio se sâm sa sobom dok nije ušao u krug sposobnih, a onda je došao kadija Bosne Bali-efendija i postao njegov istaknuti naib. Godine 986. (1578/79) u istrazi o hamzevijama, spomenuti kadija ga je postavio svojim mulazimom. Iza toga posvetio se sudskoj struci i stavljen je na kušnju da sudi i presuđuje. Nakon što je bio kadija u značajnim gradovima i tamo stekao veliki ugled, posvetio se tom pozivu u kadiluku Prusac. Preko dvadeset godina časno je obavljao kadijsku dužnost. Zbog svog velikog i dragocjenog znanja dobio je nadimak "Kafi", da bi se time istakla njegova učenost i pobožnost, jer su se u njemu objedinile sve najljepše vrline toga vremena i najbolji postupci, kakvih je u to vrijeme malo bilo. Postoji predanje da je oko trideset godina proveo u stalnom postu. Kroz dvadeset godina mrsio

je svaki treći dan, a bio je poznat i po "sawm-i davudijji".⁸⁶ Umjesto košulje nosio je odjeću od botane i debelog sukna i to je držao za asketizam, a pravedno suđenje smatrao je pobožnošću. Strogo se pridržavao šerijatskih propisa i bio je veoma pobožan. Miješao se u poslove šejhova svoga vremena, kritizirao njihovo djelovanje i kažnjavao ih po zakonu.

Od njegovih naučnih djela ističu se: četiri sveska komentara na *Kuduriju*,⁸⁷ jedan tekst i komentar o osnovama šerijatskog prava, osnovni tekst i komentar iz stilistike, a ima i sa drugih područja svojih samostalnih radova, te mnogo spisa od neprocjenjivog značaja. Osnovao je kasabu pod imenom Nevabad i podigao časnu džamiju, medresu, mekteb i još mnoge zadužbine. U haremu spomenute džamije je njegovo zemno počivalište.

Pradjed spomenutog Hasana Kafije bio je kršćanin po imenu Jakov. Bio je nastanjen u selu Vukovo u kadiluku Prusac. U vrijeme kada je Ebu-l-Feth sultan Mehmed-han, neka je na njega Božija milost i oprost, osvojio Bosnu taj navedeni Jakov je u dobi od sto godina primio islam. Živio je sto dvadeset i sedam godina. Njegov sin Davud poginuo je u pohodu na Ugarsku, a Davudov sin Turhan umro je u svom zavičaju. Od toga Turhana je 954. godina (1547/48) rođen spomenuti Hasan Kafi-efendija.

U mjesecu ša'banu 1025. godine (VIII - IX 1616) sarajevski kadija Mehmed-efendija sa Rodosa je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Uzun Abdulvehab-efendija.

U to vrijeme izašao je iz carskog dvora Piri Deli-paša i postavljen je za mutesarrafa sandžakâ Klisa i Livna. Kada je došao u Livno, bez ikakva razloga pogubio je Zulfikar-pašu Atlibegovića, koji je tamo važio za drugog Hatema, a po svojim vrlinama bio ravan Muhammedu Šejbaniju.⁸⁸ Kasnije je Piri-paša bio

86. Post svakog drugog dana.

87. Poznato i vrlo korišteno pravno djelo na arapskom jeziku. Autor: Ahmad ibn Muhammad ibn Ahmad ibn Gafar al-Quduri al-Bagdâdî al-Hanafî. (Wilhelm Ahlwardt, *Verzeichnisse der arabischen Handschriften*, IV, str. 56.)

88. Abu Amr Ishaq ibn Mirar Šaybanî - arapski učenjak, kod koga je i predstavnik hanbelijskog mezheba Ahmad ibn Hanbal slušao predavanja iz hadisa. Umro 821/22. godine. Napisao je više djela na arapskom jeziku. Prikupljao je i arapsku poeziju. (Semsuddin Sâmi, *Qâmus al-'Alam*, IV, Istanbul, 1893., str. 2892.)

matesarrić Hercegovačkog sandžaka, a iza toga ponovo matesarrić Klisa i Livna.

Žena ranije umrlog vladara Moldavije Jeremije - Dumana(?) otišla je u Poljsku, jer je tamo imala velike posjede, a svoju kćer tamo je udala za jednog uglednika Korska(?). Mnogo se istrošila da bi sakupila oko četrdeset hiljada ruskih i poljskih vojnika, namjeravajući da sa tom vojskom udari na Moldaviju. Od pokojnog muža Jeremije ostala su joj dva sina. Vojvoda Moldavije Stefan, koga je sultan tamo bio postavio, suprotstavio joj se i iako se kako treba borio, poražen je, te je pobjegao iz Moldavije, a spomenuta Dumina zauzela je pokrajinu.

Da bi se to riješilo spomenuti bosanski valija Skender-paša je koncem 1025. godine (1616) bio zadužen da krene u ratni pohod. Bosanska vojska krenula je sa još deset hiljada vojnika iz ejaletâ: Srema, Smedereva i Kruševca, a pridružio joj se i Bošnjak Sarhoš Ibrahim-paša, valija Silistre, sa vilajetskom vojskom. Kad su tamo stigli razbili su moldavsku vojsku i hametice je potukli. Spomenutu Duminu, njena dva sina, te zeta navedenog Korska i još pet stotina vojnih starješina su zarobili. Sve su ih vezane i okovane poslali na Dvor. Kćerka Dumine, žena spomenutog Korska pala je u ropstvo Tatarima, a kasnije je oslobođena uz otkupninu od trideset hiljada groša. Ona je ostala trudna s jednim Tatarom i rodila dvije kćeri. O ovome događaju su jedno vrijeme nastajale poznate pjesme i priče u Poljskoj.

Skender-paši je zauzvrat za ovu uslugu, po carskoj milosti, dodijeljen položaj vezira, a početkom 1026. godine (1617) vratio se u svoj ejalet Bosnu.

Bosanac Muniri-efendija, čije je pravo ime Nurullah, sâm je odabrao taj pseudonim. Mnoge godine je bio vaiz, muzekkir i muderris u Beogradu, pa je najzad postao i muftija. Umro je spomenute godine.

Sultan je odlučio uništiti kozačke odmetnike koji su izašli na Crno more. Godine 1026. (1617) morem je krenula carska morarica, a kopnom bosanski beglerbeg Skender-paša, sa titulom rumelijskog beglerbega, kao zapovjednik pobjedonosne vojske,

određene iz ejaleta Rumelije, Budima i Kanjiže. Naređeno mu je da krene čim nastane proljeće. Skender-paša je odmah krenuo iz Bosne i pošao s jakom vojskom, a pridružili su mu se vladar Erdelja Betlen Gabor i vojvoda Moldavije i Vlaške sa svojim vojskama. Kada su se ulogorili prema palanki zvanoj Bodile(?), na obali rijeke Dnjestra⁸⁹ u Moldaviji, hatman pokrajine Poljske i kralj Poljske Žigmund zajedno sa svojim vojskovođom i zastupnikom Stanislavom Šiklošem i sa poljskom vojskom ušli su u mjesto zvano Barudža. Kad je trebala početi borba između njih, došli su izaslanici, na obje strane, navodeći da su kozački i tatarski odmetnici ti koji su prouzrokovali narušavanje mira i njih treba ukloniti. Navedeni hatman se prema ranijem ugovoru obavezao da neće dopustiti kozačkim hajducima da silaze rijekom Dnjepar⁹⁰ na Crno more. On je jamčio za mir i sigurnost podanika i obavezao se da se neće uplitati u pokrajine Erdelj, Moldaviju i Vlašku. Ako bi Hotab-i oğlu i Širnan ili neko drugi htio preuzeti vlast nad ove tri pokrajine, on im neće dati da prolaze preko njegove teritorije, a pokloni koji su se slali hanu i dalje će se davati; uz to ima da se pošalje poslanik u Istanbul, sa temessukom, pod njegovim ličnim pečatom.

Hatman je zajedno sa svom svojom vlastelom iz tabora pod svojim ličnim pečatima poslao dva temessuka, jedan na turskom, a drugi na poljskom jeziku, u kojima je zamolio da se zaključi ugovor o miru kao što je ranije bio.

Spomenuti Skender-paša je na dan 26. ramazana te godine (28. IX 1617) izdao temessuk da je napisan ugovor i zajamčio da Tatari ubuduće neće nanositi štete Poljskoj, neka se trgovci slobodno kreću.^{35a}

89. U originalu Turla.

90. U originalu Özü.

^{35a} Tarih koji je spjevao pjesnik Kamili iz Donjeg Vakufa, prilikom otvorenja puta koji su izgradili Prozorčani:

Prozorčani svoju plemenitost pokazаше

Novi put, nek' nadu raj, otvoriše.

Hajdemo! - naib-efendija poviknu:

"Svi uzmite u ruke alatke!"

KURŠUNDŽI-ZADE MUSTAFA-PAŠA

treći put

Godina 1027. (1618)

(Od 3. rebiu-l-ewwela 1027. godine (28. II 1618) na sultanskom prijestolju Osman-han Drugi. Navedeni sultan je sin sultana Ahmeda Prvog. Na prijesto zasjeo 1027. godine (1618). Vladao četiri godine. Živio osamnaest godina. Svirepo ubijen od ruku nasilnika.

Na srebrenom i zlatnom novcu, koji nije imao tugru navedenog sultana, upisan je tekst: "Sultan dva kopna". U tom vijeku srebreni novac počeo je opadati; jedna srebrena drahma iznosila je deset akči. Na taj način zlatni novac iznosio je dvije stotine, a groš stotinu akči. Po ovom obračunu osmanski dukat i mletački dukat iznosili su šezdeset sedam akči.

Od safera 1028. godine (18. I - 15. II 1619) na položaju velikog vezira Damad Kara Mehmed-paša, po drugi put. Spomenuti je umro. Od muharrema 1029. godine (8. XII - 6. I 1620) veliki vezir Čelebi Ali-paša. Navedeni je sin Ahmed-paše Nikopoljca. Umro.)

U hronikama nije zapisano da je ovaj puta spomenuti bio valija Bosne. Ali u mnogim međžmuama stoji da je navedeni te godine to bio. Na osnovu toga je njegovo ime uvršteno među imena valija.

Kada je u mjesecu redžebu 1027. godine (24. VI - 24. VII 1618) smijenjen sarajevski kadija Uzun Abdulvehab-efendija, na njegovo mjesto postavljen je Čokači-zade Mehmed-efendija, iz Soluna. I on je 1028. godine (1619) smijenjen, a na njegovo mjesto došao je Baba Husein-efendija.

*U ruke krampe i čekiče prihvatiše
Da dobro učine navališe.*

IBRAHIM-HAN

ponovo

Godina 1029. (1619/20)

(Od muharrema 1029. godine (8. XII 1619 - 6. I 1620) na položaju velikog vezira Čelebi Ali-paša.)

Nema traga u hronikama da je spomenuti i ovaj puta bio bosanski valija. Ali, pošto je njegovo ime uvršteno u međzmua-ma među imena valija, to se i ovdje bilježi.

Te godine se odmetnuo hromi momak vojvoda Moldavije Konstantin, zaveden od svoje majke Dumine. On je pljačkao trgovačku robu i sa osamdeset hiljada vojnika, koje je doveo od poljskog kralja, došao je Slavenima. I kada je kralj Slavena sa Kanširom napao na Rumeliju, valija Silistre Skender-paša stigao je sa velikom vojskom do Očakova,⁹¹ odatle do Akkermana, a dalje idući, na trećem konaku, naišao je na neprijatelja i vidio da su svoje kapudžije postrojili van tabora i pripremili se. Samo što su otpočeli borbu, neprijatelj je bio poražen i pobijeno je više od pedeset hiljada nevjernika, a poginuo je i Kanširov sin. Navedena kraljica Dumina pala je u ruke jednom bosanskom spahiji po imenu Omer-aga. Uhvaćen je i njen hromi sin Konstantin i zatvoren. Kasnije je zbog njegova bijega iz kule Galata obješen dizdar tvrđave.

*Kamil naredi, pa trešnjeve kočeve pobodoše
I tako temelje iskopaše i utvrdiše.*

Prisloni uho, Kamili, i poslušaj glas,

Tarih izriče:

"Feth-i kizil bat"

Godine 1027. (1617/18)

91. U tekstu Özü - Ozija.

BOSANAC BALTADŽI MEHMED-PAŠA

Godina 1030. (1620/21)

(Od rebiu-l-ahira 1030. godine (23. II - 23. III 1621) na položaju velikog vezira Husein-paša. Spomenuti je Arnaut, sin jednog spahije iz Ohrida. Svrnut.)

Od ramazana 1030. godine (20. VII - 18. VIII 1621) na položaju velikog vezira Dilaver-paša. Porijeklom Hrvat. Pogubljen na carskom dvoru.)

Kada je sultan odlučio da lično krene u ratni pohod na Hoćin, upućen je poziv za pohod i izdat ferman da se izvrše ratne pripreme. U pokrajine su upućeni fermanski da se s proljeća dode u Istanbul.

Dok je veliki vezir Ali-paša vršio pripreme za vojni pohod vidjelo se da će umrijeti, jer se njegova davnašnja bolest, kamen u bubregu, pogoršala, i na dan 15. rebiu-l-ahira (9. III 1621) je umro. Pečat velikog vezira predat je Husein-paši, koji je došao s položaja bostandžibaše. On je preuzeo brigu oko ratnih priprema i svega ostalog što je bilo potrebno.

Na dan 7. džumade-l-ahira, a to je bio mjesec april, postavljen je veliki carski šator na Davud-pašinu polju. Sa svih strana pristizala je u odredima pobjedonosna vojska i priključivala se carskoj ordiji. Odatle su krenuli i stigli do Isakče 22. ša'bana (11. VII 1621). Tu su im se priključili sa vojskom svoga vilajeta bosanski valija Baltadži Mehmed-paša i sandžak-beg Zvornika.

Na dan 10. ramazana (29. VII 1621) krenuli su iz Isakče, prešli na drugu stranu Dunava i zakonačili u blizini Jeniköja. Tu se priključio carskoj ordiji i Dilaver-paša, beglerbeg Dijarbekra. Prišli su im još i beglerbezi Ahsihe, Silistre i vojvoda Moldavije. Odatle su krenuli i 15. šewwala (2. IX 1621) ulogorili se u jednom brdovitom predjelu kraj Hoćina.

U podnožju tvrđave bio je most, a tu se nalazila i jedna mala palanka. Pod tvrđavom je bio tabor Poljaka, a s donje strane, na obali rijeke Dnjestra, bio je postavljen tabor Kazaka. Na tom mjestu Džanbek Giraj došao je pod sultanov šator i imao je čast da mu poljubi ruku.

U ovoj carskoj ordiji bili su: Hasan-paša, beglerbeg Anadola, hadži Abdullah-paša iz Soluna, Husein-paša, beglerbeg Očakova, Jusuf-paša, beglerbeg Rumelije, Baltadži Mehmed-paša, beglerbeg Bosne, Mustafa-paša, čehaja Nesuh-paše, Dilaver-paša, beglerbeg Dijarbekra, Kara Mehmed-paša, beglerbeg Budima, beglerbezi: Ahsihe(?), Silistre, Karamana, Sivas, Halepa i Šama, te tatarski sin i vojvoda Moldavije. Na dan 16. šewwala (3. IX 1621) spustili su se do mjesta blizu tabora, i sa bojnog polja su neprijatelja potjerali u tabor i mejdan očistili.

Na obali rijeke Dnjestra bio je beglerbeg Dijarbekra, malo navije beglerbeg Anadola, iza njega beglerbeg Karamana i Sivas, za njima janjičari, iza njih spahije i centar vojske, a poviše njih vojska Šama i Halepa, te muteferrike i kuttabi, malo dalje vlaški beg, a sasvim na ivici šume tatarski han rasporedio je svoje redove i tako su neprijatelja opkolili. Imali su namjeru da boj zametnu u šumi. Pala je večer, te su se vojske razmakle. Taj dan nevjernici nisu izlazili, nego su iz topova i pušaka mnogo ljudi poubijali. Bosanski beglerbeg Baltadži Mehmed-paša poginuo je pogođen metkom kroz usta. Navedeni paša poginuo je 16. šewwala 1030. godine (3. IX 1621). Šest puta su jurišali na nevjernički tabor, a u četvrtom jurišu poginuo je budimski beglerbeg Karakaš Mehmed-paša. On je bio razlog da je veliki vezir Husein-paša smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Dilaver-paša, valija Dijarbekra. Poginuo je i Dogandži Ali-paša. Ostali bezi i beglerbezi, vršeći upade na neprijateljska područja, zadobili su veliki ratni plijen i izveli su oko sto hiljada zarobljenika, pa su se u vojsci zarobljenici prodavali po vrlo niskim cijenama.

Nakon izvršenog šestog napada nevjernicima je ponestalo snage, zapali su i u veliku nepriliku zbog nestašice hrane i posljed-

ica sušne godine, pa su razglasili da žele sklopiti mir. Pristali su na sve one uvjete koje su prihvatili za vrijeme vladavine sultana Sulejman-hana.

U ovom ratovanju mnogo je muslimana izginulo, a koliko na neprijateljskoj strani i ne pitaj. Uz to, u njihovoj vojsci zavladała je nesigurnost i malodušnost, a nisu se, kao što su se nadali, mogli više pouzdati ni u svoje odrede ni u tvrđave. Sada se carevo srce izmijenilo prema vojsci, pa je pristao na mir. Kao posrednik određen je jedan od vrlo istaknutih plemića, Radul. Došli su predstavnici s obje strane. Tvrđava Hoćin, koja je bila jedan posebno utvrđen grad, od davnina nalazila se u granicama Moldavije. Kada je Gašpar digao bunu, tada je ona data kralju Poljske, pa je u nju postavljeno stotinu-dvije stotine vojnika. Ta se tvrđava treba vratiti Moldaviji, uz uvjet da kazački odmetnici više ne napadaju krajeve pod osmanskom zaštitom. Dok se ne pošalje danak, koji je ugovoren, stiglo je nekoliko viđenijih neprijatelja da ostanu kao taoci. To su bili uvjeti mira.

Već se primicala zima. Na dan 23. zu-l-ka'deta (3.X 1621) krenuli su odatle i vratili se u Istanbul.

U mjesecu saferu 1030. godine (26. XII 1620 - 24. I 1621) Baba Husein-efendija je smijenjen, a namjesto njega postavljen je Uzun Abdulvehab-efendija.

BOSANAC BAJRAM-PAŠA

Godina 1030. (1621)

Spomenuti je izišao iz reda silahdara i postavljen na dužnost u vilajet Bosnu.

Za njegovog vremena su Dubrovčani zamolili da im se dozvoli slobodna trgovina u svim krajevima Carstva, a oni će plaćati dvije hiljade i petsto dukata na ime džizje. To je prihvaćeno, pa je njihova džizja dostigla dvanaest hiljada i petsto dukata.^{*36}

^{*37, *38}

^{*36} U gradu Sarajevu su krojačke zanatlije 1030. godine (1620/21) u Skender-pašinoj bašči održale teferiç.

^{*37} Sredinom rebiu-l-ahira 1030. godine (4. - 13. III 1621) carskim beratom postavljen je za pisara Šerijatskog suda u Foči Habib-halifa.

^{*38} Godine 1030. (1620/21) Nerkesi Muhamed-efendija kao kadija u Mostaru, preveo je s arapskog jezika i protumačio *Gazavat-i Mesleme*, što je jedno od djela iz njegove *Hamse*. Tu brošuru nazvao je "Pouzđano kazivanje o ratovima muslimana".

BOSANAC SARHOŠ IBRAHIM-PAŠA

Ša'ban 1031. godine (11. VI - 10. VII 1622)

(Od 10. redžeba 1031. godine (21. V 1622) na carskom prijestolju sultan Mustafa-han, po drugi put. Vladao godinu dana. Živio 47 godina. Spomenuti je bio predan Božijoj milosti, a ravnodušan prema ovom svijetu, pa je stoga svrgnut. Nakon svrgnuća živio šesnaest godina.

Od mjeseca redžeba (12. V - 10. VI 1622) na položaju velikog vezira Bosanac Davud-paša. Od ša'bana 1031. godine (11. VI - 10. VII 1622) Mere Husein-paša. Spomenuti je nakon četiri dana smijenjen. Porijeklom Arnaut. Od mjeseca ša'bana 1031. godine (11. VI - 10. VII 1622) Lefkeli Mustafa-paša. Smijenjen.

Od mjeseca zu-l-ka'deta (7. IX - 7. X 1622) Gurdži Mehmed-paša. Smijenjen.

Spomenuti Ibrahim-paša je sin Memi-begov i sestrice Mustafa-paše Sokolovića i Lala Mehmed-paše. I sada u kasabi Bihaću ima mnogo njegovih potomaka.)

Dana 10. redžeba 1031. godine (21. V 1622) sultan Mustafa-han je po drugi puta zasjeo na osmanski prijesto.

U mjesecu redžebu 1031. godine (12. V - 10. VI 1622) smijenjen je sarajevski kadija Uzun Abdulvehab-efendija, a na njegovo mjesto postavljen je Kurdistani Burhan-efendija.

Bosanski valija, navedeni Sarhoš Ibrahim-paša, poslan je sa vojskom u pomoć erdeljskom namjesniku Betlenu Gaboru, koji je plijenio okolicu Beča.

Dok je Sofi Mehmed-paša bio u društvu sa poslanikom Beča u Budimu, poslanik je opazio da vojska prelazi preko mosta, pa kad je upitao o tome rečeno mu je da idu na smotru. Iza toga je navedenom Betlen Gaboru stiglo pojačanje i kada je učinio upad na neprijateljsko područje, on je austrijski tabor razbio u mjestu zvanom Sakolm(?) i nakupio se plijena.*³⁹

*³⁹ Hafiz Seid Sulejman-efendija, koji je bio kadija Foče sa Ulogom, odredio je za svog zamjenika 1. ša'bana 1032. godine (31. V 1623) Mustafa-efendiju.

BOSANAC BAJRAM-PAŠA

ponovo

Godina 1032. (1622/23)

(Od 14. zu-l-ka'deta 1032. godine (9. IX 1623) na prijestolju sultan Murat-han Četvrti. Navedeni sultan je sin sultana Ahmeda Prvog. Ustoličen 1032. godine (1622/23). Vladao sedamnaest godina. Živio dvadeset devet godina. On je kaznio janjičare da bi se osvetio za sultana Osmana.

Na nekom srebrenom i zlatnom novcu navedenog sultana upisano je: "Sultan dva kopna", a na nekom srebrenom utisnuta je tugra.

Od rebiu-l-ahira 1032. godine (2. II - 2. III 1623) na položaju velikog vezira Mere Husein-paša, po drugi put. Nakon pet mjeseci i dvadeset četiri dana pogubljen na Aga-kapiji.)

Sarajevski kadija Burhan-efendija je smijenjen u mjesecu zu-l-hidždžetu 1032. godine (26. IX - 24. X 1623) a u tom vremenu, mjesto njega, postavljen je Seid Ali-zade.

Na njegovom muhuru napisano je ovo:
"O moj Bože, učini da Sulejman živi časno."

BOSANAC MURTEZA-PAŠA

Godina 1033. (1623/24)

(Od mjeseca zu-l-ka'deta 1032. godine (27. VIII - 26. IX 1623) na položaju velikog vezira Kemankeš Kara Ali-paša. Spomenuti je pogubljen u vilajetu Hamid.

Od džumade-l-ahira 1033. godine (11. III - 9. IV 1624) na položaju velikog vezira Čerkez Mehmed-paša. Spomenuti je pogubljen u Tokatu.

Od rebiu-l-ahira 1034. godine (11. I - 9. II 1625) na položaju velikog vezira Filibeви hafiz Ahmed-paša. Sin je jednog mujezina iz Plovdiva. Imao je izvanredan glas i znao lijepo zapjevati, a bio je i vrstan pjesnik. Imao je sreću da stupi u carski harem na službu i da postane carski nedim. Na kraju, došao je na položaj velikog vezira. Smijenjen.)

Murteza-paša rođen je u palanci zvanoj Novi šehar, koja se nalazi između kasaba Tešnja i Žepča. On je živio u Banjoj Luci, gdje je bilo sjedište vezira.

U Hercegovačkom sandžaku, daleko od onih koji su bili glavni u odlučivanju, iza visokih brda, nasuprot mirnom području, dugi niz godina i mjeseci je otvoreno činio drumsko razbojništvo Kapunedži-zade, pljačkao imovinu trgovaca, ubijao slobodne putnike i po brojnim zlodjelima postao poznat. Kada je to saznao spomenuti paša-valija i kada se stanovništvo požalilo, poslao je na njega nekolicinu svojih iskusnih leventa koje je toga časa imao, i uništio ga. "Kada tamo stignu, neka toga buntovnika pozovu da se preda. Ako se preda u redu je, u protivnom, ako se usprotivi, onda ga, bez odlaganja imate uhvatiti ili živa ili mrtva." Tako je naredio tim svojim slugama. Kada su ti njegovi oružnici stigli na određeno mjesto, pozvali su toga odmetnika da se preda. On se odupro i nije htio da se pokori. Oružnici, u skladu sa onim kako im je naredeno, pribjegli su oružju i u žestokoj borbi

uspjeli su da toga odmetnika uklone, a narod oslobode njegova zla.

Na veliko zauzimanje spomenutog valije u roku od dvije godine podignuta je velika kula tvrđave Bihać. Tvrđave u okolici Bihaća: Tržački, Cazin, Bužim, Todor Novi, te Prekovirački, koja pripada Kostajnici, kao i samu Kostajnicu, neke je iz temelja obnovio, a neke samo učvrstio.

U sandžaku Cernik on je iz temelja obnovio tvrđave zvane Kraljeva Velika. U tvrđavi Cerniku obnovio je jednu carsku džamiju.

U Hercegovačkom sandžaku, podigao je nadaleko poznatu tvrđavu Novi, na obali mora, i u njoj časnu džamiju, a u sandžaku Krka, tvrđavu Vrana, koja je bila do temelja srušena, iznova je podigao.

Kada su nevjernici saznali da je 1035. godine (1625/26) perzijski šah napao na krajeve oko Bagdada, računali su da je sada prilika da zauzmu krajeve pod osmanskom upravom i da dođu do ratnog plijena, jer je Osmansko carstvo svu svoju snagu okrenulo prema Iraku. Nakon što je Mehmed-paša, serdar u Budimu, saznao da su počeli činiti velike upade, poslao je poruku bosanskom valiji Murteza-paši, kako slijedi: "Dođi sa dosta vojske i tvojom cjelokupnom pratnjom u bogomštićeni Budim."

Spomenuti valija je, pokoravajući se serdarevoj naredbi, sa bosanske krajine pod svoju komandu stavio probrane junake i spahije u pancirima pod oružjem i pred njima krenuo u Budim. Betlen Gabor, koji je po volji sultana postao kralj mađarskih i erdeljskih nevjernika, i kako je bio dobroželitelj islamskog cara, opširno je obavijestio spomenutog serdara o dogovoru neprijatelja. Spomenuti je, sa dobrim poznavaočima situacije, razmotrio stanje i ustanovio da je austrijski kralj poslao izaslanika perzijskom šahu sa porukom: "Ti ćeš poći sa istoka, a ja sa zapada na Rumeliju."

Sultanu je dostavljen izvještaj o toj njihovoj skovanoj zavjeri. Na to je došao carski ferman: "Ako se procjenjuje da će nevjernici udariti na granice Budima, kralj Erdelja Betlen Gabor neka

pritekne u pomoć sa svojom vojskom. Ako se budu okrenuli da udare na Erdelj, neka Mehmed-paša pohita u pomoć sa islamskom vojskom." Tako je glasio carski ferman. Međutim, austrijski kralj sakupio je oko osamdeset hiljada vojnika kraj tvrđave Filek i pripremio preko četrdeset baljemez-topova.

Kada je o ovome saznao navedeni Betlen Gabor, da bi dao pojačanje muslimanima, odmah je požurio sa oko dvadeset hiljada leventi na navedenu tvrđavu Filek, a o tome poslao je pismenu poruku islamskom serdaru: "Opaki austrijski kralj sa još oko osamdeset hiljada naoružanih vojnika i preko četrdeset baljemez-topova ulogorio se kod tvrđave Filek. Trudite se da krenete prema toj tvrđavi, mi ćemo s one, a vi s druge strane, pa da se sastanemo na jednom mjestu. Jer, ako se ovaj veliki dušman ubaci među nas prije nego što se sastanemo, ta razdvojenost bi dovela do teškog stanja jer se pojedinačno ne bismo mogli suprotstaviti neprijatelju. Ako bi, u takvom slučaju, ne daj Bože, na bilo koju stranu napao, sigurno bi te naše krajeve odmah pregazio, to je sasvim jasno." Tako je sve potanko pismeno iznio i još mnogo tajnih pojedinosti.

Kada je vezir obaviješten da tako, sa Božijom pomoći, krene na tu stranu, on je to postavio pred veliko vijeće, koje se sastalo pod vezirskim šatorom u polju kod Pešte. Zatraživši mišljenje o tome od svih mirimirana, miriliva, muteferrika, čauša, miralaja, zaima i ostale islamske vojske i iskusnih graničara, od starih iskusnih ajana i od ajana iz samog Budima, dao je da se pročita carski ferman. I kada su svi prisutni obaviješteni o sadržaju pisma koje je stiglo od spomenutog Betlen Gabora, s obzirom na to da je taj Betlen Gabor odavno odan sultanu, a pogotovo što je carskim fermanom rečeno da jedni drugima priteknu u pomoć, odmah su se saglasili da hitno krenu na tu stranu.

Na dan 28. zu-l-hidždžeta 1035. godine (19. IX 1626) spomenuti Murteza-paša i beglerbeg Egri Mehmed-paša, krenuli su sa pobjedonosnom vojskom i desetak teških tvrđavskih topova iz polja kod Pešte u pravcu tvrđave Filek i već sutradan u podne ulogorili su se ispod ratne nevjerničke tvrđave Novigrad. Nevjer-

nici koji su se nalazili u tvrđavi, pucali su iz topova na sve četiri strane, pa je stradalo nekoliko gazija i njihovih konja. Da bi ih kaznili, sa ove strane opkolili su tvrđavu, te se ispalilo nekoliko hitaca iz teških topova. I kad su otpočinjali borbu stigao je čovjek sa pismom od erdeljskog kralja Betlena Gabora, u kome je naveo: "Austrijski tabor krenuo je iz mjesta Filek i ulogorio se oko ratne tvrđave Loh. Sigurno će jednog od nas dvojice napasti. Prije nego bilo ko od ove dvije strane padne u njihove ruke, i prije nego što se oni ubace među nas, da bi nas rastavili i pomeli, najvažnije je da se ove dvije vojske spoje. Uz Božiju milost, kada se ostvari jedinstvo, lahko ćemo s njima izaći nakraj. Uz to, određen je i poslan nama u pomoć Mančakl(?), zvani Herceg-vojskovođa, glavar nevjernika, sa odabranom i velikom vojskom, i on samo što nije stigao. Poslao sam jednog moga kapetana, Hrvata Ištvana, sa šest hiljada brzih leventi da ga dočeka i provede kroz opasna i neprohodna područja, čuvajući ga od neprijatelja. Vi trebate odmah krenuti, pa da se sastanemo u blizini ratne utvrde Viregil". Tako je on u svojoj poruci naveo.

Ovaj njegov izvještaj bio je u skladu sa stvarnim stanjem. I dok su bili u namjeri da krenu na tu stranu, već se neprijateljski tabor nazirao na suprotnoj strani. Kao prethodnica islamske vojske naspram njih pošao je Mehmed-paša, beg Egere, da bi uhvatio kojeg uhodu. I uhvatio ih je. Međutim, austrijski vojskovođa krenuo je ispod navedene ratne tvrđave Loh ravno na islamsku vojsku. A islamska vojska ulogorila se na ugovorenim mjestu, pod palankom Viregil. Tamo je stigao sa svojom vojskom i spomenuti Betlen Gabor, pa su otpočeli borbu s neprijateljima. S jedne strane udarili su alajbeg Smederevskog sandžaka sa svojom vojskom i alajbezi Bosne i Klisa sa svojim spahijama, a s druge strane Betlen Gabor sa svojom vojskom. Sve od ranog prijepodneva do 14. jula vodili su borbu.

Kada je Betlen Gabor vidio ovu situaciju, odmah je došao serdaru te je donijeta odluka da se sve snage ubace u borbu protiv neprijatelja. Svaki je bio u pripravnosti, pa su složno navalili na neprijatelja i borili se do jacijskog ezana. Nekoliko stotina

neprijatelja su otpremili u dubine paklene vatre. U taj čas došao je austrijski izaslanik a u pismu koje je donio stajalo je:

“Prekinite dalju međusobnu borbu. Vi se povucite za jedan konak nazad, a i mi ćemo se povući za konak nazad; potom, razborito otpočnimo pregovore o zaključenju mira.”

Iako je bilo tako napisano, serdar nije bio voljan da to prihvati. Ali, kada je o tome zatražio mišljenje Betlena Gabora i ostalih iskusnih ratnika, oni su ga nagovorili da ipak dadne svoj pristanak.

Obje vojske povukle su se za jedan konak. Međutim, kada je serasker čuo da je austrijski komandant prekinuo borbu da bi ga zavarao, naredio je da se odmah pređe u napad i da otpočne borba. Ali, Betlen Gabor tražio je da se stvari postave kako treba. On je napominjao da nije uputno kretati protiv neprijateljske vojske prije nego što stigne u pomoć češki komandant Mančikl, koji već ide sa svojom vojskom, i Hrvat Ištvan, koga je on poslao da ga dočeka i provede. Ali, uvaženi serdar ovo mišljenje nije odobrio. On je sumnjao u to da će doći u pomoć taj Mančikl iz Češke i Hrvat Ištvan, s obzirom da su ovi nevjernici istovjernici. Pomislio je da se i ovdje ne radi o kakvoj prevari. Dok je on o tome razmišljao, stigla je vijest da su taj Mančikl i Hrvat Ištvan došli u islamsku ordiju. Serdar je izišao sa velikom pratnjom da ih dočeka. Kada su se uz veliko veselje priključili carskoj ordiji, Mančikl i Hrvat Ištvan su najprije poljubili ruku uvaženog serdara, a onda su se rukovali sa Betlenom Gaborom.

Kad je austrijski komandant saznao da su ovi stigli u pomoć, nisu ni poćasili u tvrđavi Loh, u koju su se bili povukli, nego su se vratili i svu vojsku ulogorili s druge strane velike rijeke Vah.⁹² Iskopali su šančeve i postavili zaklone. Poredali su i topove, pa ako islamska vojska prevlada, borit će se s one strane rijeke i izdaleka joj prirediti dobrodošlicu. Zaključili su da islamska vojska ne može preći preko rijeke, a ni boriti se na rijeci.

Kada je serdar krenuo sa svom vojskom protiv neprijatelja i kada je došao do ratne tvrđave Loh, zatekao ju je napuštenu od

92. Lijeva pritoka Dunava u Slovačkoj. U originalu Vag.

nevjernika i potpuno praznu. Ali, kada je krenuo na neprijatelja, Mehmed-paša, beglerbeg Egre, poslao je oko tri-četiri hiljade islamskih boraca i Hrvata Ištvana, iz sastava vojske Betlena Gabora, sa dvije hiljade leventa u prethodnicu, naprijed jedan-dva konaka. Tako, dok su neprijatelji prelazili preko rijeke Vah, oni su ih zdesna i slijeva napadali i uznemiravali, pa su ovi uzvikivali: "Slava ti Bože, šta je ovo! Kakva je ovo snaga u osmanskoj vojsci, da su i oni u prethodnici ovako moćni, a glavnina još nije ni pristigla. A kada stigne glavnina, bit će nam kraj", pa su tako pali u očajanje.

Ukratko, vojnici iz prethodnice su u potjeri oko sedam-osam hiljada nevjernika sabljama sasjekli, a mnoge zarobili i u lance okovali. Toliko su osvjetlali obraz da to čovjek nije u stanju da ispriča. Kada je nevjernička vojska prešla preko rijeke, mislili su da su sigurni od napada islamske vojske i da će s one strane rijeke biti mirni i da se ne moraju plašiti iznenađenja od muslimana. Tamo su sada uspostavili svoj tabor.

Na ovoj strani iskusni Mehmed-paša, koji je nevjerničke krajeve više puta obilazio, prešao je sa svojom vojskom preko spomenute rijeke na neočekivanom mjestu, i zajedno sa Betlenom Gaborom, dok su muslimani uzvikivali "Allah, Allah!", a Gaborovi vojnici na svom jeziku dozivali Boga, ulijevajući strah neprijatelju, do potpunog svanuća napadali na njihov tabor. To je bio neviden napad, pa je ionako uplašene neprijatelje obuzeo veliki strah. Dok su njihove straže došle k sebi i otvorile oči i kad se potpuno razdanilo, ti neustrašivi ratnici su sedam-osam hiljada neprijatelja sasjekli ostrim mačevima i otpremili u pakao.

Nakon nekoliko dana, jedan čovjek iz serdarove pratnje, koji je odgojen i odrastao u carskom haremu, po imenu Osman-aga, junak od mejdana, pojahao je sa nekoliko hiljada iskusnih ratnika, a pridružio im se i Hrvat Ištvan, iz pratnje iskusnih boraca Betlena Gabora, koji je komandovao svojom konjicom sa nešto Madara leventa. Oni su, kao i ranije, u vrijeme kad im se i ne nadaš, u cik zore naišli na neprijatelje i Božijom pomoći više ih

poubijali nego ranije, zarobili i plijena se nakupili. Ovoga puta došli su do ratnog plijena u tolikoj mjeri da se to nije moglo ni procijeniti. Kažu da su i oni najslabiji ratnici odsijecali po pet-šest glava nevjerničkih, a mnogi su ih po petericu-šestericu dovodili, užetom vezane, pred serdarov šator.

Bilo je prošlo pedeset i četiri dana od Mitrovdana, kada se serdar vratio u Budim sa svojom pobjedonosnom vojskom, raznim ratnim plijenom i prepunim sanducima novca. Kad se islamska vojska ulogorila u polju kod Pešte, s namjerom da serdar izrazi svoju zahvalnost i podijeli zaslužena odlikovanja junačkim ratnicima, odmah je, svakome prema njegovoj zasluži, podijelio odlikovanja i nagrade. Nekome je data čelenka kao dar sultana, a nekome svečana odora, prema razlikama u zasluži i naredeno je da se priredi gozba za vojsku. Takva je to bila gozba da će je vojska po izobilju jela pamtiti dok je živa. Odmah poslije gozbe je svim vojnicima data dozvola da idu u svoj zavičaj. Iza toga se vezir obratio spahijama odreda riječima: "Ja sam skinuo sa vas navedeni porez i bešliju." Ova iznenadna radosna vijest, koja je značila i nagradu i pomilovanje, otvorila je srca svih vojnika, kao kad se otvara pupoljak ruže. A onda je nastavio: "Za ovo što ste ovoga puta pokazali prema halifi i što ste služeći mu učinili, za tu svoju odanost i pokornost bit ćete dostojno nagrađeni. Novac, koji ćete od sebe dati za pribavljanje oružja i dobrih konja će vam se nadoknaditi čim vas dogodine pozovem, požurite i odmah se odazovite, potpuno opremljeni, da opet služite sultanu."

Kad su vojska i ostali uvidjeli ovolike blagodati koje su im učinjene, svi su bili zahvalni sultanu do smrti, moleći se za njegovu trajnu sreću i izražavajući mu svoju zahvalnost povicima, koji su dosezali do neba. Svaki je veseo i zadovoljan krenuo svome zavičaju.

Bosanac Husein Lamekani, nakon naukovanja, posvetio se tesavvufu. Godinama je sjedio u tekiji, u dvorištu Careve džamije, i davao upute onima koji su tragali za Istinom. Godine 1034. (1624/25) preselio se u vječni svijet. Ukopan je kraj svoje tekije.

U mjesecu rebiu-l-ewwelu 1034. godine (12. XII 1624 - 10. I 1625) smijenjen je sarajevski kadija Seid Ali-zade, a na njegovo mjesto postavljen je Abdurahman-efendija. I on je smijenjen u mjesecu džumade-l-ula 1035. godine (29. I - 27. II 1626), a na njegovo mjesto postavljen je Isa-efendija Baba-zade. Međutim, pošto on nije prihvatio to postavljenje, taj položaj dodijeljen je Muslihudin-efendiji. U mjesecu muharremu 1036. godine (22. IX - 21. -X 1626) i on je smijenjen, pa je na njegovo mjesto ponovo postavljen za sarajevskog kadiju Seid Ali-zade.

Spomenuti bosanski valija Murteza-paša, koji je amidžić Bosanca Murteza-paše, ranije je tri puta bio na položaju velikog vezira.

GAZI MUSTAFA-PAŠA

Godina 1036. (1626/27)

(Od rebiu-l-ewwela 1036. godine (20. XI - 19. XII 1626) na položaju velikog vezira Bosanac Halil-paša, po drugi put. Smijenjen.)

U hronikama nigdje ne stoji da je spomenuti bio bosanski valija. Međutim, gotovo u svim međžmuama upisano je da je bio.

Ne vidi se da se u njegovo vrijeme zbilo nešto značajno.^{*39a, *40, *41}

^{*39a} Na nišanima sina bosanskog defterdara Osman-efendije, koji je ukopan u mezarju s prednje strane Careve džamije u gradu Sarajevu, vidi se ovaj tarih (godine 1322. /1904/)

Neka Bog učini dugovječnim u sreći

Dušu uglednog Osman-efendije

U tarihu, po smrti, svom sinu napisa tarih:

"Neka rajski ružičnjak bude mjesto Alije."

Godine 1034. (1624/25)

^{*40} U kasabi Donji Vakuf, na jednoj običnoj džamiji sa drvenom munarom, vidi se tarih godine 1315. (1897)

Dobrotvor Hilmija izreče tarih:

"Bogomolja vjernika, zborište muslimana sunija"

Godine 1035. (1625/26)

^{*41} Kao što je gore spomenuto, godine 1315. (1897) u kasabi Prusac, koja je ranije bila sjedište kadiluka, vidio sam tarih na jednoj džamiji sa kamenom munarom:

Ovu džamiju podiže Hajdar-aga, za ljubav Boga

Ko god je vidi ili za nju čuje - treba činiti dovu

Drugi je to časni Harem, po svom stilu prelijepom

Može li se ko na zemlji pohvalit ovakvom građevinom

Neka mu Bog nagradu učini mnogostrukom

Jer zbog ovog stila Jahja-paša ostade živim

A kad su završene građevina i molitva

Nasta lijep tarih:

"Potrebna je kuća Božija"

Godine 1034. (1624/25)

ALI-PAŠA ARNAUTOVIĆ

Godina 1037. (1627/28)

(Od redžeba 1037. godine (7. III - 5. IV 1628) na položaju velikog vezira Husrev-paša Sokolović. On je mladi brat Kara Mustafa-paše Sokolovića. Smijenjen, a potom ubijen.)

Za njegova vremena smijenjen je kadija Sarajeva Seid Ali-zade, muharrema 1037. godine (12. IX - 11. X 1627), a na njegovo mjesto postavljen je Mustafa-efendija Budinli. Iza toga je spomenuti Ali-paša, 1040. godine u mjesecu džumade-l-ula (6. XII 1630 - 4. I 1631) u ratnom pohodu na Sehrezur pogođen puščanim metkom u desnu nadlakticu i podlegao.

BOSANAC EBU BEKIR-PAŠA

Godina 1037. (1627/28)

U hronikama je zabilježeno da je on bio bosanski valija, ali se ne vidi da se što značajno dogodilo za njegova vremena. Međutim, kada je on kasnije bio valija Temišvara, tj. godine 1046. (1636/37) za poraz islamske vojske u boju kod Sente sva krivica svaljuje se na spomenutog Bekir-pašu. Stigao je ferman da ga dovedu. Došle su kapidžije, pa su Bekir-pašu okovanog u lance kolima otpremili u Istanbul. Siromah Bekir-paša govorio je: "Ako mi sultan dozvoli da kažem, objasniću mu kako je došlo do te smutnje", ali mu uopće nisu dali da govori. Čim je došao pred Divan, posječen je sabljom.

ABAZA MEHMED-PAŠA

Godina 1038. (1628/29)

Mehmed-paša se nije pokoravao sultanu dok je bio valija Erzeruma, ali se navedene godine predao "na viru" pa mu je dat vilajet Bosna. Došavši tamo, posvetio se zavodenju reda. Sâm po sebi bio je dobre naravi i bezazlen i sa svakim se lijepo ophodio. Žitelji pokrajine su mu bili naklonjeni. Uz to, u pogledu politike bio je neumoljiv, sjekao je kao sablja. Ali, što se tiče ubijanja janjičara, koji su mu bili krvni neprijatelji, oprezno je postupao. U područjima Hercegovine, Pljevalja i Prijepolja nekoliko janjičara se izdvojilo, prisvojili su vlast, raju su koristili i potčinjavali. Zlostavljali su one koji nisu htjeli da im se potčine. Kada bi u te krajeve odlazili ubirači džizije i ostali službenici, neku sitnicu bi im dali, pa su oni htjeli-ne htjeli uzimali i vraćali se, a onaj koji ne bi to primio i dolazio da se s njima pogada, njega bi ili ubijali ili plijenili. Oni su na taj način bili zavladaali tim vilajetom i rajom. Nisu saginjali glavu pred valijama.

Kada su čuli da je Abaza-paša postao bosanski valija, grdili su ga i neprijateljski se prema njemu postavili. Nisu mu dozvoljavali da se miješa ni u običajna prava, niti u bilo šta drugo. Manje poznati hadži Sulejman-aga Ljubović, koji se izdavao za ajana, isticao se među njima i nastojao zavladatai nad svima.

Abaza-paša je odlučio stati ukraj tim nasilnicima, pa kada je, predstavljajući se da obilazi vilajet, zakonačio u polju kod Gacka, nije očekivao da će se ti nasilnici usuditi da ga napadnu. Zanoćio je u jednoj lijepoj poljani sa oko dvadeset-trideset ljudi iz lične pratnje. Kada su se odmarali, još jedan Ljubović po imenu Mustafa-beg, koji je bio nastanjen u čifluku u tom kraju i kome nije bilo ravnog ni po imetku ni po broju pratnje, a ranije je zauzimaao položaj defterdara, doznao je da paša namjerava da i njega uhvati. On se posavjetovao o tome sa nekim svojim istomišljenicima. Jedan bestidni janjičar po imenu Osman-paša Čolak,

nabjeđivao je Abaza za pijanstvo, a Ljubovića nagovarao: "Da ga ubijemo, da svijet od njegova zla izbavimo, jer ovakva se više prilika neće pružiti". Sa jednom ruljom svojih naoružanih pristalica obojica su pojahali konje i krenuli ravno na Gatačko polje. I dogodilo se da su obojica izbili iza icindije, u času dok je Abaza-paša uzimao abdest pod svojim šatorom. Čim su ova dvojica nesretnika ovako razjareni stigli, odmah su ga napali i počeli ga gadati strijelama i hicima iz pušaka. Janjičar Čolak, ohrabren pijanstvom, okrenuo se prema Abaza-paši te grdio ga i psovao govoreći: "Ti janjičare već duže vremena tamaniš, a sad ćemo se mi za njih osvetiti", pa držeći mač u ruci, natjerao je konja na Abaza-pašu da svoj posao obavi. Vidjevši u kakvu je nevolju zapao, Abaza-paša se prošao uzimanja abdesta, pa su se on i sve njegove najbliže sluge prihvatili oružja i odmah svom snagom okinuli i strijelama zasuli poprište borbe. Prvi je Abaza-paša odapeo strijelu i pogodio janjičara Čolaka u grudi i ubio ga. Ubio je još jednog-dvojicu njegovih ljudi, a većina ih je zadobila rane od strijela. Ovi su razbijeni, a Mustafa-beg Ljubović nije imao drugog izlaza nego da pobjegne i sakrije se. Paša je došao na njegov čifluk i zaplijenio mu sve što je na njemu bilo. Janjičare oko Prijepolja vješto je pohvatao i podavio. Tada je uzviknuo: "Slava Tebi Bože, ustezao sam se da janjičare ubijam i uvijek se Tebi utjecao. Ovi zlikovci su me zbog svojih nedjela prisilili da odstupim od zadate riječi i zakletve, i na kraju su našli ono što su tražili".

Iza toga je Sulejman-aga Ljubović iz straha pobjegao u tvrđavu Novi. Kada su došli Abaza-pašini ljudi i tamo ih je na najgrublji način psovao i vrijeđao. Zbog toga je Abaza-paša stavio sebi u zadatak da ga po svaku cijenu uhvati i pogubi. Abaza-paša je tada govorio: "Ja sam doživio tolike bitke i opasnosti, ali do onda kada me je iznenada u Gatačkom polju napao Mustafa-beg Ljubović, nisam preživio toliku nevolju. Nisam u borbi vidio tako srčanih junaka kao što su ovi, a posebno junaka kao Mustafa-beg".

Konačno je Abaza-paša pribjegao lukavstvu. On je uhvatio sina hadži Sulejman-age Ljubovića, Omer-čelebiju, koji je tek bio stasao, ukazavši mu pažnju pridobio je njegovo povjerenje i

rekao mu je: "Zašto tvoj otac u nas sumnja i od nas bježi. Ja valjane ljude volim, on od mene neće doživjeti nikakva zla. Neka dođe i on će biti uvažavan kao i ti." I on ga je nagovorio da dovede oca, a mladić je nasjeo pašinim lažnim uvjerenjima, pa je tako pao u šake.

Spomenuti Ljubovići - hadži Sulejman i Mustafa-beg su iz stare ugledne obitelji u nahiji Novi. Oni su bili u zavadi sa jednim nepokornim i tvrdoglavim plemenom Šabanovići iz Novog. Povodom tužbe oko nekih zapuštenih međa na posjedima, oni su Abaza-pašu nagovorili protiv njih. I Abaza-paša je povodom te tužbe spomenute zatvorio u namjeri da im svu imovinu zaplijeni. Neki hadži-Husein iz obitelji Šabanovića, sa svojim drugovima, obećao je paši plaće straže Novog u iznosu od pet tovara akči, pod uvjetom da ovaj poubija Ljuboviće. Za ovo niko ništa nije znao. Kada je priveo Omer-čelebiju i njegovog oca hadži-Sulejman-agu i Mustafa-bega, svu trojicu je uhapsio. Sutradan je sazvao divan i naredio da se ajani vilajeta Šabanovići uhapsu. U toku suđenja, Šabanovići su ove optužili da su najgori ljudi, izjavljujući da je prijeka potreba da ih se ukloni. Omer-čelebija bio je naivan i hrabar mladić i zatražio je iz tog kraja dvojicu hadžija kao svjedoke, za koje je mislio da se može u njih pouzdati. Kada je rekao: "Ako i oni kažu isto što i moji protivnici, neka moja glava ide u zalog." Paša je poslao ljude po hadžije i dobio ih. Posredstvom svoga čehaje im je potajno zaprijetio i zastrašio ih da zauzmu neprijateljski stav inače će biti pogubljeni. Tako su hadžije upoznate sa pašinom namjerom. Kada su došli pred pašu, bojali su se da kažu istinu zbog njegove sile, pa su i protiv svoje volje potvrdili ono što su Šabanovići rekli. Tada se Omer-čelebija, u skladu sa datom riječju, izgovorivši: "Bismillah" i "Amentu billah", raskopčao i počeo zagrtati rukave. Kada im je Abaza-paša pobrojao sve počinjene grijehe i kada ih je najstrožije optužio, hadži Sulejman nije pokleknuo, nego mu je odvažno odgovorio: "Ti sudi kako sudiš, ali ti sudiš samo na ovom svijetu!"

Abaza je naredio da se prvo sabljom, pred očima svoga oca, posiječe Omer-čelebija, a onda da i njega pogube. Oni su smireno primili smrtnu presudu. U času dok se Omer-čelebija, izgovara-

jući "kelime-i šehader" predao džellatu, kako god sin mu je, otac je zaplakao, a on mu se obratio riječima: "Šta plačeš? Zar ne znaš koji je ovo mjesec? Ovo je mjesec muharrem. Shvati da smo u Jezidovim rukama i bit ćemo ubijeni." A bio je mjesec muharrem 1039. godine (21. VIII - 20. IX 1629). Prvo su pogubili Omer-čelebiju, a onda oca mu hadži Sulejmana. Na zauzimanje ajana Mustafa-beg je pošteđen od pogubljenja, ali mu je mnogo imovine oduzeto, sve što je imao izgubio je. Osman-beg, koji je spasio Omer-čelebijino tijelo, sakrio se. Kada je iza toga posada Novog zatražila svoje plaće, hadži Husein im je odgovorio da ih je Abaza-paša uzeo. Kada je to posada saznala, hadži Huseina su kamenovali tako da se na njemu mrtvom stvorilo čitavo brdo kamenja. Svi su Šabanovići protjerani iz Novog, pa su tri godine lutali po tuđim zemljama.

Poslije ovih burnih događaja Abaza-paša je došao na granicu Klisa. On je imao namjeru da osvoji zadarsku tvrđavu koju je ranije Ejne-han opsjeo, a koja je pripadala mletačkom duždu - tvrđavu punu raznovrsnog blaga.

Jedan između njih rekao je ovo: "Kada Abaza-paša dode i ude u tvrđavu, pa potom izjavi da će tu i ostati i da više neće izlaziti, šta ćete vi činiti? Ako ga ubijete, mir ćete narušiti. Koji će to od vas imati hrabrosti da ga uhvati za jaku i izbaci van?"

Nakon toga su paši poručili da se zadovolji uobičajenim darovima i zatražili od njega da ne traži od njih ono što mu ne mogu udovoljiti. Abaza-paša se rasrdio i opsjeo tvrđavu, a neprijatelji su poslali svoga bajila u Istanbul sa pismom da su zapali u nevolju. Bajilo je potrošio mnogo novca u Istanbulu uspjevši da Abaza-pašu ukloni iz Bosne, pa su odahnuli nakon doživljenog straha.

Čim je Abaza saznao da je smijenjen, krenuo je od Zadra i otišao u Sarajevo gdje su mu ajani izašli na doček. Tu se nekoliko dana zadržao, a onda otišao u Beograd nastojeći da dobije Budimski vilajet, ali u tome nije uspio. Dodijeljen mu je Vidinski sandžak sa zadatkom da čuva obale Dunava.

Dok je spomenuti Abaza-paša bio valija Bosne, u Sarajevu je živio jedan bogat trgovac hadži Sinanudin Jusuf, otac Mustafa-age, koji je bio jedan od bliskih carevih ljudi. Abaza-paša je od

spomenutog čas novac uzajmljivao, a čas ga opet, zbog svoje pohlepe za novcem uznemiravao, te ga najzad zatvorio u tvrđavu Hodidjed. Ovaj se već bio pomirio da će izgubiti život, jer mu je prijetio da će ga smaći. Taj starac je ove nedaće strpljivo podnosio govoreći: "Po zakonu, ništa mi ne možeš oduzeti, a ako baš hoćeš da me ubiješ ja se pokoravam Božijoj odredbi. Ja nisam ni činovnik ni zakupac. Ovo svoje veliko bogatstvo nisam stekao na račun države. Ako ga imam, nisam ga dobio ni od države ni od raje. Sve što sam stekao, to sam zaradio od trgovine i štednjom, uskraćujući sebi mnoga zadovoljstva. To što sam postigao, to je moja životna glavica. U čemu je moj grijeh da tako ispaštam." Tako je on uporno govorio i akće nije dao. A Abaza-paša se nije libio da ga na razne načine ponižava, što mu je bilo teže od smrti, pa je hadži Sinan-aga previše trpio.

Kada je Mustafa-aga, sin hadži Sinan-agin, postao sultanov prijatelj, Abaza-paša je pustio na miru hadži Sinan-agu i zamolio ga za oprost zbog svojih postupaka. Ali se hadži Sinan-aga, za ono što ga je snašlo, potužio svome sinu na Abaza-pašu. Iako je trgovčevom sinu ostala rana na srcu, pred sultanom se prividno sa Abaza-pašom lijepo ophodio.

Na koncu su izbili veliki sporovi između Grka i Ermena o pitanju uskršnjeg praznika. Ermeni su platili Abaza-paši pedeset hiljada groša, moleći ga da im pomogne. Kada je za ovaj slučaj saznao sultan, iz njega je planuo carski gnjev. Bog zna, trgovčev sin, zbog one "rane na srcu", tražio je njegovo smaknuće. Zbog toga je u četvrtak, posljednje noći mjeseca safera 1044. godine (24. VIII 1634) zadavljen. Ukopan je u Istanbulu, u turbetu Kodža Murat-paše.

U mjesecu ša'banu 1038. godine (26. III - 24. IV 1628) smijenjen je sarajevski kadija Budimlija Mustafa-efendija, a namjesto njega je postavljen Omer-efendija.⁴²

⁴² U gradu Sarajevu, u velikom groblju na strani gdje su Bjelave, na nišanu je viđen tarih 1327. godine (1909):

Kad Ahmed ode u visoki džennet, svako ko vidje

Od srca reče: "Ode Emin!"

MURAD-PAŠA HERCEGOVAC

Godina 1039. (1629/30)

U vrijeme kada je spomenuti bio bosanski valija, nije se desilo ništa značajno što bi bilo vrijedno zabilježiti. U to vrijeme je sultan bio zauzet kažnjavanjem kizilbaša i pobunjenika.

Spomenute godine dijelovi časne Kabe su se bili nageli. Na dan 19. ša'bana 1039. godine (1. IV 1630) padala je kiša praćena jakom grmljavinom, munjama i sijevanjem. Kiša je ušla u časni Harem u visini od dva aršina. Drugi dan u predvečerje, pali su zidovi Harem-i šerifa iznad brave. Na Dvoru je tada bio nakibu-l-ešraf mula Medine Ankarevi Seid Mehmed-efendija. Prema fermanu, on je Kabu ogradio daskama, pa je onda sva četiri njena zida porušio i, od čvrstog zelenog kamena, koji je sačuvao u temeljima, obnovio ih onakve kakvi su i bili. To je bila obnova Kabe.^{*43}

*Ljudi izgovoriše, Bože: "Učini nam ga zagovornikom
Tarih na tvom mezarju napisa Hemin."*

Godine 1038. (1628/29)

*43 Pjesnik Kamil-efendija spjevao je tarih za džamiju, koja je njegova zadužbina, u kasabi Gornji Vakuf u kadiluku Prusac:

Završio sam gradnju ove džamije i pode mi za rukom ovaj tarih:

"U džamiji utemeljenoj na bogobožnosti od prvog dana."

Godine 1039. (1629/30)

BELINELI PAPAS-OĞLU MEHMED-PAŠA

Početak 1040. godine
(prva dekada augusta 1630)

(Od rebiu-l-ewwela 1040. godine (8. X - 6. XI 1630) na položaju velikog vezira Ahmed-paša, po drugi put. Ubijen na divanu.)

Veliki vezir Husrev-paša smijenio je sa dužnosti u bosanskom vilajetu Hercegovca Murad-pašu, a namjesto njega postavio je Belineli Mehmed-pašu, zvanog Papas-oğlu. Kada ga je poslao, to se pametnim ljudima nije dopalo, pa su ga zbog toga kritizirali.^{44, 45}

⁴⁴ Temessuk o vakufu džamije i ostalih zadužbina vezira Mustafa-paše, u kasabi Rude (Danas, 1295. godine /1879/ ona se zove Rudo), ovako je glasilo:

- U kasabi zvanoj Rudo, koja pripada kadiluku Čajniče, ranije, dok je bio beglerbeg Budima, sada umrli Mustafa-paša, sagradio je jednu džamiju, muallimhanu i karavan-saraj i na rijeci Lim podigao čupriju.

Prema visokom carskom fermanu, spomenuta kasaba, zajedno sa njenim prihodima i svim što joj pripada, data je (od cara) u vlasništvo navedenom Mustafa-paši. Nekoliko sela, koja su označena u carskoj defterhane, određena su za popravak i održavanje spomenutih zadužbina, njegove čuprije i karavan-saraja.

Kada plate Šerijatom propisanu džizju, ispendžu i ostale šerijatske ušrove, oni se opraštaju od ukonačivanja vojvoda, a od njih se neće uzimati ni adžem-i oğlani, avariz-i divanija i čerahorluk. Sve je to, na osnovu visokog carskog fermana dato u vlasništvo gore spomenutom Mustafa-paši.

Svi muslimani i muslimanke, koji su nastanjeni u gore navedenoj kasabi, prema izloženom, opraštaju se od nameta avariz-i divanija, tekelif-i šakke nameta, čerahorluka i uzimanja adžem-i oğlana, te ukonačivanja vojvoda. O tome im je izdat carski berat i izvod iz defterhane.

Zamolili su da se izda s naše strane i poseban temessuk na osnovu visokog carskog fermana koji oni imaju.

Izdaje im se ovaj temessuk sve dotle dok budu vršili besprijekorno svoju dužnost. Stanovnici gore spomenute kasabe i raja spomenutih sela, kao što je gore izloženo, opraštaju se, s tim da ih niko u tome ne smije ometati.

Ovo je napisano u vidu temessuka i njima dato u ruke koncem šewwala 1040. godine (23. - 31. V 1631).

Osman sandžak-beg Hercegovackog sandžaka

⁴⁵ Tarih na kući koju je sagradio defterdar Mustafa-paša u Hisaru:

Plemeniti Mustafa-paša, vezir divnih osobina

Zahvalio je Bogu za blagodati taj mudri, pametni

HATTAT HASAN-PAŠA

Godina 1041. (1631/32)

(Od redžeba 1041. godine (23. I - 22. II 1632) na položaju velikog vezira Redžeb-paša Bosanac. Spomenuti je optužen za pobunu, pa je pogubljen.)

Veliki vezir Redžeb-paša nije se slagao sa janjičarskim agom Hattat Hasan-agom, pa je u mjesecu ša'banu te godine (22. II - 21. III 1632) Hasan-agu smijenio sa pozicije janjičarskog agaluka i poslao ga za valiju Bosne.

Janjičarski agaluk dao je Hasanu-halifi.

*Podigao je ovu zgradu
Neka mu život dugim učini Vječnoživi
Ako želiš njen pun tarih da znaš, o Kamili:
"Tarih njegov od mene uzmi".
Godine 1040. (1630/31)*

ARNAUD MUSTAFA-PAŠA

Godina 1042. (1632/33)

U hronikama nije zabilježeno da je spomenuti bio bosanski valija. Ali, raniji valija Hattat Hasan-paša bio je dva puta bosanski valija. Prvi puta u mjesecu ša'banu 1041. godine (22. I - 21. III 1632), a drugi puta postavljen je u rebiu-l-ahiru 1043. godine (5. X - 3. XI 1633). U razdoblju između ovih njegovih imenovanja, moguće je da je Mustafa-paša bio bosanski valija. I u međmuama piše da je spomenuti Mustafa-paša te godine bio bosanski valija.^{*46}

^{*46} U mahali Dev Sulejman-bega, u kasabi Foči, ima jedna džamija sa kamenom munarom, koju je sagradio gore spomenuti emir. Kada sam po drugi puta posjetio Foču godine 1331. (1914) vidio sam nad ulazom te džamije ovaj tarih:

*Usnio sam Muhammeda - vjerovjesnika
Bogu za ljubav mesdžid sam sagradio
Mesdžidi samo Allahu pripadaju
Pa ne obožavajte drugog pored Njega.
Godine 1042. (1632/33).*

[Kao i mnoge fočanske džamije i ova je 1992. godine porušena od srpskog agresora. (napomena priređivača)]

HATTAT HASAN-PAŠA

drugi put

Godina 1043. (1633/34)

Veliki vezir Tabankebir Mehmed-paša je u mjesecu rebiu-l-ahiru 1043. godine (5. X - 3. XI 1633) Hattata, drugačije zvanog Jazidži Hasan-paša, postavio za valiju Bosne.

Te godine je bio mutesararif Kliškog sandžaka Nišandži Jusuf-paša i ostao je na tom položaju pet-šest godina.

MOSTARAC SULEJMAN-PAŠA

Godina 1044. (1634/35)

Silahdar Mustafa-aga, treći sin bogatog trgovca iz Sarajeva hadži Sinanudina Jusufa, je još ranije bio u službi Hattat Hasan-paše ili Jazidži Hasan-paše, a kasnije, postavši na carskom Dvoru sultanov paž, sto puta bio je bliži sultanu nego Čelebi, koji je u boju pao. Spomenutog Hasan-pašu je potajno mrzio, pa je, kada je postao silahdar, isposlovao carski ferman da ga ubije. On je navedenog Sulejman-pašu učinio bosanskim valijom i poslao ga da na prepad ubije Hasan-pašu. U to vrijeme zadesio se u Istanbulu jedan Hasan-pašin sluga, po imenu Šaban. Čim je za ovo saznao, iz istih stopa krenuo je nastojeći, po svaku cijenu, da pretekne Sulejman-pašu i da prije njega stigne, ali to nije mogao postići. Gdje god bi pao na konak, saznao bi da je Sulejman-paša krenuo dalje. Tako, u selu Glasinac, na jedan konak dalje od Sarajeva, jedan spahija, ne znajući o čemu se radi, pripremio je jela što mu se našlo pri ruci, a pošto je bio ramazan zaustavio je Sulejman-pašu na iftaru. Božijom odredbom, baš je te noći navedeni sluga Šaban pretekao Sulejman-pašu i jureći stigao na dan prije njega u Banju Luku, sjedište tadašnjih vezira. Saznao je da je Hasan-paša otišao u džamiju da klanja teravijh-namaz, pa je odmah poslao čovjeka. Hasan-paša ga je pozvao u konak i kad ga je ovaj obavijestio o svemu šta je i kako je, Hasan-paša se sakrio u kuću svoje sestre. Sulejman-paša je došao, i kako nije mogao pronaći Hasan-pašu, pošto mu je zaplijenio sve što je imao, odredio je svoga ćehaju Saka Mustafa-agu da u zoru kuću po kuću pretraži. Obaviješten je da je kod sestre, pa iako je tamo otišao nije mogao Hasan-pašu prepoznati, jer se bio preobukao u žensko odijelo. Kasnije je obaviješten da se nalazi u kući kadije Reis-zade Ali-efendije. Kada je ćehaja došao, kadija mu je rekao: "Izvolite, pretražite! Ali, ako ga ne nadete, izvijestit ću

Dvor da ste mi napali kuću.” Kada mu je tako rekao, čehaja nije ušao u tu kuću. Iza toga se Hasan-paša sklonio u jednu pećinu, u planinu Erigan, sa nekoliko svojih najbližih ljudi. Kada je jednoga dana došao neki vlah, tj. karavlah i izvijestio Sulejman-pašu da je Hasan-pašu vidio u pećini, s vlahom su pošli ljudi i stigli blizu pećine. Hasan-paša je kroz dvogled osmatrao sve puteve. Kada je vlah ljude, koje je imao sa sobom ostavio pozadi, a on pošao naprijed, Hasan-paša ga je ubio strijelom. Pošto vlah nije došao, ljudi koji su ostali pozadi su se vratili. Jadan Hasan-paša morao je provesti tri mjeseca u planinama u teškoj zimi. Kada je nastalo proljeće, otišao je preobučen u Istanbul i sakrio se.

U to vrijeme je sultan bio odlučio da povede rat protiv kralja. Osim vojske koja je određena za istočni front, naredio je da se sva vojska sakupi i sastane u Edreni. U carskom fermandu kojim se poziva Sulejman-paša sa bosanskom vojskom, rečeno je: “Ti, Sulejman-pašo, ako dodeš samo sa jednim čovjekom manje od dvadeset hiljada ljudi, glavu ću ti odsjeći!” Iza toga, Sulejman-paša popisao je za vojsku sve što je bilo starije od sedam godina, pa sa svojom vojskom krenuo u Edrensko polje. Sva vojska je već bila stigla u Edrensko polje, pa su se tu sakrili.

Tada je bilo došlo do nekih promjena na položajima. Najprije je sultanov miljenik Mustafa-aga, sin trgovca iz Sarajeva, postao silahdar Mustafa-paše u svojstvu vezira. Dotadašnjem silahdaru Husein-agi dodijeljen je Bosanski vilajet. Tada je Sulejman-paša došao s mnogobrojnom bosanskom vojskom i priklučio se carskoj ordiji. Kako je izazvao divljenje kada je nastupio u paradnom maršu i dalje mu je ostavljen Bosanski ejalet, kao što je i bio. Sulejman-paša je došao sa bosanskim gazijama i uputio se prema carskom prijestolju. U Edrenskom polju pokazao je takvu paradu, kakva nije skoro viđena. Bezi i uglednici, obučeni u svečane odore, izazvali su sultanovo divljenje.

Hrabri vezir Murteza-paša određen je za serdara vojske na Poljsku - ili da sklopi mir ili da ratuje s Poljskom. Sa njim su poslani još: Sulejman-paša sa dvadeset hiljada bosanske vojske,

Džanpulat-zade vezir Mustafa-paša sa rumelijskom vojskom, zatim oni iz Smedereva i ostali rumelijski kapi-kuli sa ostalom vojskom i dvadeset i pet topova.

Murteza-paša je krenuo sa svojom vojskom i idući konak po konak stigao do Ruščuka i ulogorio se na obali Dunava. Uspostavljen je i most, i kada su prešli u polje Jerkuk(?) došao je komandant pokrajine Vlaške i obukao svečanu odoru.

Od Šahin-age pristigli su izvještaji u kojima stoji da će se sigurno pokoriti, pa da se koji dan sačeka. Na tom su se mjestu odmorili. (Navedeni Šahin-aga bio je poslanik u Poljskoj ispred Carstva.) A Car je krenuo iz Edrena i vratio se u Istanbul.

U mjesecu džumade-l-ula 1045. godine (13. X - 11. XI 1635) sklopljen je mir sa Poljacima, pa je vojsci dozvoljeno da ide kućama.

MOSTARAC SALIH-PAŠA

Godina 1045. (1635/36)

(Od mjeseca ramazana 1046. godine (27. I - 25. II 1637) na položaju velikog vezira Bajram-paša. Spomenuti je iz Istanbula. Umro je na putu za Bagdad.)

Sultan je smijenio bosanskog valiju Sulejman-pašu, a na njegovo mjesto postavio ćehaju kapidžija spomenutog Salih-agu, s titulom vezira.

Putujući za Bosnu Salih-paša je, Božijom odredbom, pao s konja i slomio nogu. Kad se oporavio i kad je došao u Bosnu, njegov glavni savjetnik bio je defterdar Mahmud. Za njegova vremena izdat je carski ferman da se naplaćuje takozvana bedeli-šaika, pa je naplaćen određeni iznos s kuće na kuću. To je bilo 1046. godine (1636/37). S tim teškim nametom bilo je zaduženo i malo i veliko, svako prema svom imovnom stanju.

Kada je raja iz okolice došla u Sarajevo da preda paši predstavku kojom odbija da plaća tu "šajka-akču", uzela je kao predvodnika kadiju Mustafa-efendiju, sina šejh Ismaila Travničanina. Tada mu se obratio Mahmud-defterdar riječima: "Ti si postao buntovnički vođa i ti si tu gomilu doveo!", a onda je rekao spomenutom Salih-paši: "Ovoga smakni! Njegova krv neka ide na moj vrat". Ovako ga je naveo, pa je Salih-paša kadiju zatvorio u tvrđavu Hodidjed i zadavio ga. (Spomenuta tvrđava je na istočnoj strani Sarajeva, sat i po hoda, kraj rijeke Miljacke, na jednoj litici. Ona je već odavno ruševina i danas (1290. godine (1874) je leglo gavranova.)

Iza toga je Salih-paša otišao za muhafiza Osijeka. Bosanski defterdar, navedeni Mahmud-efendija, došao je na sud u Sarajevu, pa je okupio raju s područja Sarajevskog kadiluka iz nahija: Sarajevsko polje, Visoko, Kreševo, Prozor, Neretva i Trnovci. Onako kako je to bilo samo njemu i njegovoj suludoj šejtanskoj

naravi i pohlepi svojstveno, počeo je drobiti: "Onaj ko se protivi carskoj zapovijedi bezvjerac je. Prema tome jeste li platili 'šajka-akču', šta kažete na to?", govorio je grdeći raju. Ne prekidajući riječi i kadiju je počeo psovati, pa je sarajevski kadija Muhamed-efendija ostao zapanjen. Raja je tada rekla: "Istina je da mi do sada nismo to zaduženje plaćali. Uostalom, to je običajni porez, i mi znamo da se sultan može smilovati na raju, pa neka se o nama podnese arzuhal u Istanbul." Tada je i kadija, lijepo i blagim riječima dodao: "Ne može biti da baš ništa ne date, jer se zapovijedi mora udovoljiti, to se zna."

Međutim, taj defterdar je bio zanesenjak, ohol i sulud. Toga dana došao je sa svojim slugama opasan sabljom. Onako razjaren, skočio je na noge, rekavši: "Vi se protivite carskoj naredbi! Nevjernici, vas sve treba pobiti!", pa kada je prema raji isukao sablju, raja se najedanput zatalasala, pa kao bujica navalila na mehkemu i zasula je kamenjem. Jednog su muhafiza ubili. Kada je defterdar Mahmud vidio šta bi, prošao se svega i odmah pobjegao kroz kadijin haremluk, a odatle je preskočio zid, pao na ulicu i na jedvite jade se spasio. I kadija se u toj nevolji sakrio. Neki nitkovi počeli su da pljačkaju pa je došlo do velikih nereda. O ovom slučaju saznalo se u Istanbulu, te su smijenjeni i kadija i defterdar.

Ibrahim-efendija Pečevija, drugi defterdar u Istanbulu (spomenuti Ibrahim-efendija je pisac *Pečevi Tarih-i*), koji je te godine otišao iz Budimskog vilajeta za mutesarrafa sandžaka Kopana, došao je namjesto Mahmud-efendije za bosanskog defterdara. Kada je sultan naredio Bajram-paši, kajmekamu vezira: "Nadi nekog pametnog namjesto sarajevskog kadije!", on mu je predložio historičarevog oca, komentatora djela *El-Menâr*⁹³ pa je carskim fermanom on postavljen.

93. *Al-Menâr* - tačnije *Manâr al-usûl*. Radi se o djelu iz područja islamske pravne filozofije, koje je napisao Abdullah ibn Ahmad an-Nasafi (umro 720. godine /1320/). O ovom djelu napisani su brojni komentari. (Vidi: W. Ahlwardt, *Verzeichniss der arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, B. IV, Berlin, 1892., str. 18.)

Poraz, koji je pretrpljen u ratu oko Sente, dogodio se najprije zato što je erdeljski kralj Gabor bio odmakao u godine, a bio kralj. On se poslušno odnosio prema Osmanskom carstvu i pazio na to da svake godine pošalje svoje izaslanike, prikladne darove i svoju pismenu obavezu. Čak su budimski veziri, koji su bili na muhafizluku Budima, njemu povjerovali da posreduje u sporu između ruskog cara i tatarskog hana. Ali, kada je Betlen Gabor umro, namjesto njega postao je kralj njegov brat Betlen Ištvan, pa je dugo vremena i on tako kraljevaio. Kasnije je, iz nekih razloga, došlo do razdora među vođama erdeljskog naroda, pa su se pobunili protiv Betlena Ištvana. Čak se i njegov rođeni sin Bela pobunio i otkazao mu poslušnost, a digli su se i kapetani tvrđava i sva njegova vojska. Betlen Ištvan nije više bio u stanju da zavede red.

Rakoci, vlastelin srednje Mađarske i tamošnji kralj, bio je poznat među nevjernicima kao vrlo oštar i hrabar. Betlen Ištvan se s njim sastao i obavijestio ga šta želi, pa su oni napravili tobožnji dogovor i kao zaključili: radi velikog interesa on će Rakociju predati svoje kraljevstvo, a on će se povući. Rakoci će njegovog sina i sve njegove protivnike dovesti u pokornost, a one koji su se digli protiv njega kazniti. Kada u državi zavede red i mir, kraljevstvo će ponovo predati Betlenu Ištvanu. Kao naknadu za ovu uslugu on će Rakociju ustupiti neke tvrđave. Rakoci je bio lukav i hrabar nevjernik. Uvidio je da je to koristan posao da bez muke dode do kraljevstva, ne ulažući ništa, pa je to odmah prihvatio. Betlen Ištvan se povukao, a Rakoci je postao kralj. Pokazujući svoju darežljivost, pridobio je narod za sebe. Uhvatio je sina Betlena Ištvana i zatvorio ga. I ostali protivnici su mu se pokorili.

Rakoci je do sada bio vladar samo nad srednjom Mađarskom, a sada je preuzeo pod svoju vlast i Erdelj. Iza toga se ispunio tobožnji sporazum. Betlena Ištvana nazivali su budalom. Kada je zatražio svoj prijesto, Rakoci mu je odgovorio: "Hej budalo, upravljanje nad državom i pokrajinama pripada onome koji pravilno rasuđuje i zna koristiti oružje! Zar ću ti sada dati goto-

vu halvu u usta, državu u kojoj sam silom zaveo red? Misliš li da neko pametan može takvu glupost učiniti?" Tim odgovorom ga je razočarao. Bio je uhvatio i Betlena Ištvana i htio ga zatvoriti. Betlen Ištvan je tek tada u svojoj pomućenoj glavi shvatio u šta se uvalio. Sa nekoliko stotina nevjernika iz svoje pratnje pobjegao je i došao do Egre. Tu se zadržao desetak dana, zatim krenuo u Budim te neko vrijeme u Pešti ostao. Obratio se i požalio Husein-paši, sinu Nesuh-paše, budimskom muhafizu, da mu oslobodi prijestolje iz Rakocijevih ruku, obećavši mu za to veliki novac. Kada je Husein-paša poslao pismo, Rakoci se nasmijao i vrlo energično, ti svom odgovoru, izvijestio da to odbija.

"Srednja Mađarska nije ga (Betlena) prihvatila. On je državu oslabio svojim lošim postupcima. Nije bio u stanju da sredi pitanje svojih podanika, pa su ga zbog toga otjerali. Sada je ta zemlja pod mojom upravom, uz pristanak svih Mađara. Ni jednog jedinog Mađara nema protiv mene.

Što se tiče moga prijateljstva i pokornosti prema islamskom sultanu, meni u tom pogledu nema zamjerke. Svake godine poklone i harač šaljem u Istanbul. Sa budimskim muhafizom ja se ne pogađam, ja sam se potčinio islamskom vladaru i o tome ću ga izvijestiti, a o Betlenu Ištvanu upoznajte ga vi sa svoje strane. Ja nisam buntovnik. Meni su vlast predali složno svi Mađari, a njega neće. Nije dobro hlepiti za imetkom slabijeg da bi se nametnula vlast jačem."

Husein-pašu je to rasrdilo, pa je o tome podnio svoj izvještaj Dvoru i zatražio da mu se dozvoli da se pripremi za ratni pohod da bi silom uklonio Rakocija, a namjesto njega postavio za vladara Erdelja Betlena Ištvana. On je počeo vršiti ratne pripreme i razaslao naredjenja da se sakupe vojske iz Bosne, Temišvara i sa tih krajina da se Rakoci kazni. Čim je Husein-pašin prijedlog došao na Dvor, a pošto su neki članovi vijeća pristali da se to provede u djelo i odobrili mišljenje spomenutog paše, izdat je i poslan carski ferman koji je glasio: "Neka se Rakoci ukloni a za kralja postavi Betlen Ištvan. Ako se Rakoci bude protivio i bude tvrdoglav, kazniti ga!"

Nesuh-paša-zade je, u smislu carskog fermana, sakupio vojsku. Bosanac Bekir-paša, beglerbeg Temišvara i Salih-paša, beglerbeg Bosne, krenuli su sa svojim odredima prema Budimu. Salih-paša je za četiri dana stigao sa Mohačkog polja do Budima. Husein-paša je već bio spreman. Izišli su iz Budima i vodeći vojsku, što su brže mogli, za četiri dana stigli su u blizinu tvrđave Solnok.

Rakoci je bio dalekovidan i nije se dao iznenaditi. Svoje sjedište vladavine nad Erdeljom uspostavio je u gradu zvanom Erdelj Belgradu, a za pomoć se obratio kršćanima. Poslali su mu ponešto vojske sa svih nevjerničkih strana tako da je bio spreman za borbu.

Kada je Nesuh-paša stigao do Jezera tu je sakupio svu vojsku koja je bila pozvana. Ta mjesta - polja oko Jezera i Lipove bila su puna vojske. I Husein-paša je tu logorovao. S obzirom da je Bekri-paša, beglerbeg Temišvara, bio pametan starac, njega je odredio za seraskera. Ostalim emirimima sandžakâ i beglerbegu Bosne naredio je da pođu s njim. Betlena Ištvana, koji je sve ovo zakuhao, odredio je da sa svojom pratnjom bude vodič nevjernicima i poslao ih u Erdelj. U zao čas su na put krenuli. Da bi bili što odmorniji na bojnom polju, naredeno je da janjičari iz Budima pješadiju ukrcaju na kola i prevuku.

To su ravničarski krajevi. Zbog poplava rijeka i jezera bile su to neplodne, trskom obrasle površine. Toliko je bilo močvarno, da kad bi konjanik upao u blato, ostao bi u njemu. Kretanje vojske bez vodiča je u tim krajevima jako otežano. Danima bi nailazila na rukavce rijeka i močvare do koljena zarasle u trsku. Idući naslijepo i ne nalazeći puta, dolazili bi ponovo tamo odakle su pošli. Na onu stranu, kuda su oni htjeli da idu, vodio je jedan prolaz. To je bila jedna opasna pustara, okružena s obje strane kaljugom. Sa hiljadu muka su konačno naišli na taj prolaz i prošli. Stigli su do nevjerničke palanke zvane Senta, između Jezera i Temišvara. To je ona palanka u čijoj je blizini tvrđava Varad, koju je ranije opsjedao Saturdži-paša. A Rakoci je svoju vojsku okupio u tvrđavi Senta i tamo se bio pripremio.

Donesena je odluka da se sa neprijateljem sukobi, pa je Bekir-paša dao raspored vojsci i postrojio je u bojne redove. Došla je neprijateljska vojska sa suprotne strane, postrojena u odrede, po mađarskom običaju, u vidu volovskih rogova i pojavila se kao krda svinja, pa su navalili kopljima zvanim "kustanica". I sa ove strane učinjen je žestok napad prsa u prsa. Već u prvom naletu islamska vojska potisnuta je nazad i mnogo je islamskih boraca izginulo. Vojnici, ohrabreni držanjem svojih komandanata, još jednom uzviknuvši "Allah, Allah!", stojeći jedan uz drugog, osuli su puškama po neprijateljima. Rulja nije ustuknula iako ih je većina od rana nanesenih pušakama popadala i izginula. Ponovo su hrabri janjičari osuli paljbu iz pušaka kao kiša i neprijatelje prostrli po zemlji, pa su se ovi povukli. Betlen Ištván je oko pet-šest stotina vojnika iz svoje pratnje povezao sa po jednim peškirom, tako da su se oni, kao uniformisani, mogli na bojištu raspoznati od nevjernika - svojih protivnika. Kada je to vidio Rakoci i on je povezao peškire mnogim svojim vojnicima da se ne bi razlikovali od Betlenove vojske. Ti nevjernici s povezanim peškirim, sačekali su Betlenove odrede, pa su se među njih umiješali. Betlenova vojska je njih, s tim znakovima, smatrala svojim pripadnicima i nisu se branili. Ovi su potegli sablje na njih i većinu Betlenovih vojnika sasjekli. Ova bitka bila je u mjesecu džumade-l-ula 1046. godine (1. X - 30. X 1636).

Iako je na strani muslimana bilo dosta poginulih, i na strani nevjernika je palo, što od sablje a što od puške, preko dvije hiljade. Ukratko, islamska vojska razbila je neprijatelje i potisnula ih nazad. A kažu da su ih nastavili goniti i da se nijedan nije spasio.

Kada se spustio mrak, dvije vojske se više nisu raspoznavale, pa su se povukle nazad. Dok se islamska vojska u veselju odmarala, dotle se neprijateljska spremala da bježi. Međutim, neki izdajnici vjere povikali su: "Noćas će doći Rakoci i zasigurno će napraviti noćni prepad", pa je narod obuzeo strah i nastala je panika. Čovjeku kao što je serdar trebalo je da razmisli i sračuna: "Ako neprijatelj u ovako mrkloj noći zaista udari, onda treba paziti da ne dode do rasula. Tu gdje su se sakupili i zanoćili,

trebaju ostati. Pogotovo kada se zna da je neprijatelj poslije poraza u bijegu, pa je neshvatljivo da bi mogao ponovo napasti i nije pametno da se pridaje važnost izmišljotini." Bekir-paša je uzeo za istinu ono što narod priča. Htio je da se vrati do svog šatora gdje mu je bila smještena glavna oprema i čim je izustio: "Pripremite mi konja da se vratim!", istog časa se u narodu pro-
nio glas da serdar bježi. Vojska se uzaludno uznemirila, pa je u grupama počela bježati. Nije ničemu koristilo upozore-nje da je paša tu. Ostavljajući opremu i konje, poput bujice se buljuk po buljuk u strahu povlačio nazad. Vidjevši to, serdaru nije ništa drugo preostalo nego da sa svojom pratnjom pojaše konja i vra-
ti se tamo gdje su im šatori bili postavljeni.

O ovome slučaju izvještava Fočak Safer-beg: "Te noći je, Božijom odredbom, zavladao iznenadni strah. Vojska je u grupama, sve do svanuća, na tom divljem mjestu obezglavljeno tumarala. Kada je svanulo, onako umorna od jučerašnjeg dana i nespavanja, zaplašena i izbezumljena, ne znajući puta, bez vodiča, vojska je po brdima i šikarama lutala. Ma koliko da su tumarali po toj pustari, opet ih je put vodio u močavare, pa su se morali vraćati. Neki su slučajno naišli na prolaz, a neki su opet našli vodiča da im ga pokaže, pa su se vratili u ordiju. Mnogo je bilo onih koji nisu našli prolaz pa su, u nevolji, natjerali konje u kaljugu i mnoštvo pješaka i konjanika zaglavilo se u blatu te tamo i ostalo. Mnogo je muslimana stradalo.

Nevjernička raja, koja je plaćala Carevini harač, sa onih područja gdje su ovi ostali zaglavljени u kaljugama, hvatala ih je, svlačila do gola, a onda ih predavala Rakocijevoj vojsci. One koje nisu mogli uhvatiti jer su im se suprotstavljali, ubijali su. Na koncu, malo ih se spasilo, a oni ostali ili su izginuli ili su nestali u močvarama. Većina ih je pala u ropstvo. Kasnije su oni koji su bili imućni oslobođeni uz veliki otkup."

Kada su paše i vojska koja se bjekstvom spasila, došli Nesuhpaši-zade, izvijestili su ga o onome što se zbilo. Paša je pokazivao radost kao da je neprijatelj razbijen, pa je naredio da se pašama podijele svečane odore. Ali, na Bekir-pašu je još od ran-

ije imao omrazu. Poniženje koje se desilo on je pripisao njegovom kukavičluk i bjekstvu, pa je podnio arz sultanu, kojim ga je do kraja ocrnio. On je odatle krenuo, pa se, došavši u Lipovo, ulogorio s ove strane rijeke Moroš.⁹⁴ Iz dana u dan stizala je ona izbezumljena i iznurena preostala vojska. Rakoci je mislio da je to njegova vojska, da se samo malo promijenila. I kada je dobro očima vidio i obavijestio se šta se desilo s islamskom vojskom, u njemu se javila pohlepa za osvetom, pa je pod Sentom organizirao jaku vojsku, a onda se premjestio iznad Lipove i tu ulogorio. Neki hrabri borci htjeli su otići i živa ga uhvatiti, ali je vezir zabranio da prelaze preko rijeke i da idu na neprijatelja, da se vojska ne bi rasipala. Njegova namjera je bila da on dođe sa svojom vojskom. Međutim, pale su jake kiše, na sve se strane stvorila kaljuga. Jedne noći, onako isto kako se dogodilo u Bekir-pašinoj vojsci, pronijela se lažna vijest u neprijateljskoj vojsci da je vezir stigao. Oni su se, bez razloga, te noći smeli i razbježali. Kad je islamska vojska to saznala, prešla je preko rijeke i ugledala mnoštvo konja, šatora, oružja, opreme i svega drugog što su ostavili i na brzinu pobjegli. Čak i mješine pune vina i rakije, ispečeni ćevap na šiševima, pečene kokoši i druga jela, koja su bila pripremljena nisu pojeli, pobjegli su i sve ostavili. Islamska vojska se time počastila, nakupila se plijena i vratila.

Neki kazuju da je vezir Husein-paša Nesuh-paša-zade bio vrlo vješt u pripremanju ratnih varki. Iz Budimskog sandžaka bijaše tu jedan alajbeg, koji je znao više neprijateljskih jezika. On je preobučen otišao među njih, kao uhoda. Paša pozove toga alajbega i potajno mu obeća hiljadu groša da on, na prevaru, skloni nevjerničku vojsku da ne dođe do borbe s njima. Taj alajbeg uzme još nekoliko ljudi, koji su također znali nevjernički jezik, oni se preobuku u njihova odijela i, nekako oko sutona, umiješaju se u njihov logor. Po noći nekoliko konja odvežu, pa ih natjeraju na njihov logor, povikavši na nevjerničkom jeziku: "Hej vi, evo vezir je napao, gotovi ste! Šta čekate?!" Dok je tako svaki sa

94. Danas Mureš u Rumuniji i Mareš u Mađarskoj. Ulijeva se u Segedinu u Tisu.

svoje strane iz svega glasa dovikivao, nevjernici se razbježaše misleći da je istina. Nije daleko od pameti da sva ova priča potječe od hrabrih krajišnika, koji su znali nevjernički jezik. Iza toga se Nesuh-paša-zade vratio u Budim i vojsci dao dopust. Salih-paša je otišao u Banju Luku, a Bekir-paša u Temišvar. (U jednoj zabilješci stoji da je Bekir-paša, koji je bio bosanski valija 1037. godine (1627/28) pogubljen zbog boja kod Sente.)

Kada je Salih-paša došao u Banju Luku, u okolnim planinama pobijedio je jednu rulju drumskih razbojnika koja je pričinjavala štete, a njihovog vođu uhvatio. To je bio jedan golobrad mladić, po imenu Ibrahim-vojvoda. Provodeći istragu o tome ko je on, odakle je i kakav je, ustanovljeno je da je to žena iz Kliškog sandžaka, po imenu Rabija, koja je sama sebi nadjela ime Ibrahim. Ta prokletnica je mnoge karavane opljačkala. Ona i njena družina su vješanjem pogubljeni.

Nakon toga je Salih-paša proveo ramazan u gradu u Sarajevu. Zbog toga slučaja Salih-paša je smijenjen sa dužnosti u Bosni, a na njegovo mjesto postavljen je Vučo Mehmed-paša, koji je ranije bio bostandžibaša.

Kada je spomenuti Salih-paša smijenjen, došao je 1047. godine (1637/38) u Istanbul i strogo je ukoren. Malo je nedostajalo da mu glava ode, ali su ga neki zagovornici spasili. Sve što je imao oduzeto mu je i još mu je traženo četrdeset hiljada groša. Dobrim je dijelom to dao, a za ostali dug potpisao je obavezu. Iza toga, da bi ga udaljili dodijelili su mu sandžak Karahisar. Kada je tamo došao, za nekoliko je dana umro.⁴⁷

⁴⁷ Iz jednog hudžeta izdatog u sarajevskom sudu 6. ramazana 1046. godine (13. II 1636), vidi se da je tada sarajevski kadija bio Mehmed-efendija, sin Alijin. Na dva pečata stoji:

"Milost Božiju traži Muhammed",

"Božije zadovoljstvo moli Muhammed".

BOSANAC SILAHDAR VUČO MEHMED-PAŠA

Šewwal 1047. godine (16. II - 16. III 1638)

(Od rebiu-l-ewwela 1048. godine (13. VII - 11. VIII 1638) veliki vezir Tajjar Mehmed-paša. Poginuo u pohodu na Bagdad.

Od ša'bana 1048. godine (8. XII 1638 - 9. I 1639) veliki vezir Kara Mustafa-paša. Porijeklom Arnaut. Pogubljen. Imao nadimak Kamankeš.)

Spomenute godine je sultan krenuo na Bagdad da ga osvoji. Strogo je naredio, pod prijetnjom kazne, da se za potrebe pohoda na Bagdad izradi i pošalje pet hiljada kugli, a da svaka teži po dvadeset i pet oka. U Bosnu je stigao i ferman kojim se to strogo naređuje. To je preuzeo na sebe i uradio jedan majstor, koji je bio u radionici u Bosni, pa je sve utovareno na lađe i prevezeno u Istanbul.

Sa carskom vojskom upućenom da od kizilbaša osvoji tvrđavu Bagdad poslana je i vojska Bosanskog vilajeta. Prilikom osvajanja te tvrđave dosta je uglednih ljudi izginulo. Čak je u prvom napadu poginuo i veliki vezir Tajjar Mehmed-paša.

Arnauti su se odmetnuli u planinu Kliment. Uski prolaz, zvan Rogozina, koji vodi za Doljan, Selanik i Kavakli nalazi se blizu Novog Pazara. Kroz njega prolaze karavani koji idu prema Skoplju. To je opasno mjesto, kojim ni ptica ne može neopaženo proći, pa tu arnautski odmetnici napadaju karavane koje prolaze i pljačkaju ih. Kako ih niko ne suzbija, ta se njihova razbojništva uvećavaju. Čak napadaju i na granice Bosne. I u nahiji Podgorici i drugim nahijama Arnauti su otkazali poslušnost, pa su s njima zajedno počeli da presijecaju puteve i čine druga zla što je prevršilo svaku mjeru. Novopazarsku nahiju također pljačkaju uz to paleći sela i njihovu okolicu. Nema ni broja koliko su otjerali ovaca, krava i ostale stoke. Koga uh-

vate ne ostavljaju ga u životu, jer su ti prokletnici poznati po vještom baratanju kratkim kopljem i sabljom.* Žitelji Novog Pazara i ostalih nahija čuvaju danonoćno svoje kasabe iz straha od njih. Kada je o tome stigla vijest u Istanbul, mjeseca šewwala 1047. godine (16. II - 17. III 1638), izdat je ferman spomenutom Vuči Mehmed-paši da sa bosanskom vojskom krene u pohod na Kliment i da arnautske odmetnike iskorijene.

Kada je Vučo Mehmed-paša došao do Novog Pazara, Mlečani su bili zauzeli trideset i dva sela od islamskih zemalja, koja su se nalazila uz bosansku granicu, u području koje pripada njihovim dvjema tvrđavama, sa ove strane Zaljeva uz Zadar i Šibenik. S obzirom na udaljenost toga mjesta, nije se na njega naročito pazilo, pa su nevjernici sve to bespravno zauzeli. Prisvojili su svu obradivu zemlju, povrtnjake i milčeve.

Kada je došao u prijestonicu i podnio o tome izvještaj, Mustafa-aga Baraković, kapetan te granice, mletački bajilo ponudio je veliki novac tražeći da se spomenuti Mustafa-aga Baraković pogubi, ali nije naišao na podršku. Povjerovalo se da je ono što je Mustafa-aga govorio bilo u skladu sa Šerijatom, odmah je sazvano vijeće da se o tome raspravi, pa ako se utvrdi da je to tačno neka se te zemlje vrate nazad. Tako je izdat carski ferman i određeni su za to bosanski valija Vučo Mehmed-paša i sarajevski mula. Dok je još bio na putu, divan-čauš Jusuf je sobom donio drugi ferman da se pohod protiv Arnauta odgodi. Mehmed-paša je došao ravno u Sarajevo. Po dolasku čauša, bosanski kadija, u skladu sa carskim fermanom, u mjesecu rebiu-l-ewwelu (24. VII - 22. VIII 1637) krenuo je na granicu Klisa, a sutradan Vučo Mehmed-paša je, prema osmanskome običaju, ušao u Sarajevo sa svojom pratnjom i odsjeo na livadi zvanoj Kolaguzovića bašča. Bosanski ajani izašli su na doček i iskazali mu počast.

Toga dana, kada je odsjeo pod šatorom, bila je omorina i sparina. Iza visoke planine Trebevića, koja se nadnosi nad Sarajevom, sa istočne strane, pojavio se crni oblak, pa je najednom

* Kako ne bi bili razotkriveni. (Napomena priređivača)

počelo grmjeti i sijevati, smračilo se i prolila se jaka kiša, koja je pod pašinim hladnjakom zaplavila sofru i hranu, pa je paši postalo jasno da na tom mjestu ne može dovršiti objed. Pašino se raspoloženje promijenilo i razgalamio se: "Zašto nas mula-efendija nije sačekao, mi bismo ovo izbjegli?"

Ali, s fermanom koji je stigao po čaušu, došlo je i za njega prijeteće pismo, pa je nastala prava zbrka. Jusuf-čauš je produžio dalje i došao u Zadar. General, koji je bio kapetan mletačkog dužda, zastavio je Jusuf-čauša i zatvorio ga u jednu odaju. Oduzeo mu je carski ferman koji je nosio, vezirovo pismo, potvrde njihovih bajila i senede i poslao ih mletačkom duždu. Prošlo je podosta vremena dok su se ti nevjernici posavjetovali, a Jusuf-čauš je ostao zatvoren u toj tijesnoj sobi.

Kada je sarajevski kadija izišao iz Sarajeva prošao je kroz Lepenicu u nahiji Kreševo, razgledao vrelo mineralne vode u Kiseljaku i prenoćio u novom hanu. Odatle je otišao u selo Vitez, pa u Prusac, pa na...⁹⁵, a onda na Kuprešku visoravan, poznatu veliku planinu, prešao ju je kao i prostrano polje, a odatle je prispio u Livanjsko polje. U Livnu je sjedio miriliva Klisa. Na mjestu oko pola konaka od navedenog polja, odsjeo je na čifluku Atlagića. To je bio veliki hanedanski odžak.⁹⁶

Dvojica braće stalno troše veliko blago i ugošćavaju putnike namjernike. Bivalo je nekada da je preko stotinu putnika sa konjima nahranjeno i ugošćeno. Bili su vrlo bogati. I spomenutog kadiju sa njegovom pratnjom ugostili su dvadeset dana i noći.

Kako od Jusuf-čauša nije bilo nikakvih vijesti (kadija) je krenuo do tvrđave Klisa, pa do kasabe Sinja i konačno stigao na odredište, u kasabu Drniš na islamskoj granici. Ta cijela kasaba bila je na jednoj litici i njeno tle bilo je jedan neobični krš. Ovdje se mogao čuti odjek pucnja topa sa nevjerničkih tvrđava: Šibenika i Trogira. A još ranije, dok je Ferhad-paša bio valija Bosanskog ejaleta s titulom mirimirana, bio je došao sa jakom vojskom na tu granicu i kada je nevjerničku vojsku u borbi oslabio

95. Tekst nečitak.

96. Odžak u kojem se neprestano časte putnici namjernici.

i pošao da i Zadar osvoji, tada su se nevjernici predali i pristali da sa Ferhad-pašom zaključe mir i da se, prema njegovoj želji, odredi granica. Ferhad-paša je stao na morskoj obali i bacio topuz koji je imao u ruci rekavši: "Od mjesta gdje je topuz pao naovamo, naše je!", i tako odredio granicu, pa su, na taj način, granični znaci postavljeni.

Iza toga oni su prešli to mjesto, stupili na neprijateljsku granicu i zauzeli trideset i dva sela, koja su se nalazila na granici koju je postavio još sultan Sulejman.

U fermanu, koji je poslan po Barakoviću bilo je napisano da mletački vlastelini izađu na granicu, da kadija po zakonu napravi uvid i da se postave međaši tamo gdje je bilo razgraničeno.

Pogranično stanovništvo je od sveg srca željelo da to naruši i u tom smislu izražavalo svoje težnje. Neprijatelji su sve do zime oklijevali da odgovore, a zatim je od strane đenerala stigla ova vijest:

- Odgovor mletačkog dužda je sljedeći: "Mi smo sluge osmanskome sultanu, pa nije nikakvo čudo ako se prelazi sa jedne strane na drugu, tako je oduvijek bilo. Kako je bilo naređeno da se po pravdi izvidi, stanovništvo sa kopnenih granica Krke, Ludovine(?) i Vrljika naselilo se u naše krajeve. Sada neka se počne iz primorja, počev od Krke, pa neka se izvidi sve do Šibenika, Drniša i Klisa."

Namjera iz ovog odgovora nevjernika je da kažu: "Ako taj mubašir i kadija pristanu, vi ste zaduženi za klišku granicu, pa zašto ste došli do Krke?" - tako su nastojali da se to pitanje odgodi. A ako ne pristanu, dok stigne drugi odgovor doći će zima, pa će problem ostati do sljedeće godine. Pa kako to već biva, neka se radi na tome, a to će se riješiti snagom novca. Božijom pomoći, prozrele su se te njihove namjere.

Kadija je nekoliko puta slao pismo paši i molio ga da dode. Vučo-paša je poznao mletačke smutnje i bojao se da se s njima upušta u ovaj opasan spor. Stoga je zamolio Dvor da ga odredi na muhafizluk Osijeka i u tom smislu stigao je carski ferman. Ostao je dvadeset dana u Sarajevu, a onda je krenuo preko nahije Visoko na tvrđavu Vranduk, odatle do Banje Luke,

a potom na muhafizluk Osijeka. A kadija, kako je izgubio nadu da će paša doći i da će nevjernici izići, ostao je u čudu, a onda je Jusuf-paša, koji je upravljao Kliškim sandžakom, kao arpalukom, došao u Drniš i sastao se s kadijom. Stigao je bez ikakve pompe iz straha da ga možda graničari ne opljačkaju i da se ne skupe pa da silom mubašira i kadiju ne povedu na nevjerničku granicu i da, bez ikakva dogovora, ne naprave smutnju i postave granicu.

I ranije, za vrijeme prijašnjeg bosanskog valiye Murteza-paše, zbog ove iste stvari, na isto mjesto otišao je njegov čehaja sa dvadeset hiljada ljudi, pa su se najedanput pojavili neprijatelji i topovima i puškama ga prisilili da bježi. Eto, zbog toga je Jusuf-paša potajno došao, jer mu je i naredeno da tako dođe.

Tada se Jusuf-čauš uspio spasiti iz Zadra i došao je. Odgovor što ga je dao mletački dužd neprijatelji su dali kotarskom kadiji da ga zavede u sidžil, a od kadije Klisa zatraženo je da izda hudžet s obrazloženjem kako se desilo.

Jusuf-paša i kadija su u smislu tog hudžeta napisali arz, a stanovništvo pokrajinskih krajeva svoj mahzar, pa su sve to poslali po Jusuf-čaušu u Istanbul. Potom je kadija krenuo preko Prozora i šesti dan stigao u Sarajevo. Vučo-paša je, da bi se riješio franačkih problema*, odlučio da ide na ratni pohod protiv Arnauta za što je i određen. Izdao je pismeno naređenje svim ceribašama i alajbezima da sakupe ejaletsku vojsku, a sam se, iz Osijeka, vratio u Banju Luku, pa je odatle krenuo i kad je došao do Gatačkog polja, prispjeli su sa svojom vojskom i sandžak-bezi Zvornika, Požege, Krke i Hercegovine, i priključili se ordiji. I Jusuf-paša je poslao probranu vojsku iz Klisa; zbornu mjesto bilo je u Gatačkom polju, odakle je Vučo-paša rasporedio vojsku.

Nuh-paša, sandžak-beg Hercegovine sa hercegovačkom vojskom, zvornički beg Omer-beg, pa Halil-beg, koji je bio smijenjen sa dužnosti u Krki, i ostali emiri sa vojskama od blizu tri hiljade ljudi, ulogorili su se blizu kasabe Podgorice.

* Misli na probleme sa evropskim zemljama. (Napomena priređivača)

Narod, koji je pripadao Arnautima, iz nahija Bjelopavlići i Piperi, pokorio se i vratio u poslušnost.

Spomenutog Halil-bega postavio je na čelo dijela vojske i poslao u planinu Kliment. Poveo je žestoku borbu i potukao neprijatelje, mnogo ih zarobio i poslao paši. U ovoj borbi poginuo je zbornički alajbeg Omer-beg sa mnogo islamskih boraca. Arnauti su se vratili u pokornost. Predali su se uz obavezu da će ubuduće davati harač, kao što su ga i do sada davali, a da više neće činiti drumska razbojništva.

Vučo-paša je odsječen glave, kao što je bio običaj, sa po četiri perčina sa srebrenim lancima, koje su omotavali oko vrata, i naušnicama u obliku srebrnih halki, po svom agi Mehmed-agi poslao u Istanbul, a on se otuda vratio u Gacko i Cernicu.

U to doba su u tvrđavi Karlovac, koja je bila prijestonica Hrvatske, a pripadala bečkom kralju, sjedili ćesarovi zapovjednici - oni su ćesara zvali Derečki. Tu Karlovačku tvrđavu čuvalo je više hiljada austrijskih strijelaca. Iz te tvrđave, kao i iz onih u okolici, stalno su iskakale čete i uznemiravale napadima tvrđave i nahije na granici Bosne. Ni islamsko stanovništvo nije mirovalo, stalno su im uzvraćali istom mjerom i nikad nije bilo bez čarki.

Koncem 1047. godine (1. - 16. IV 1638) kapetan Karlovca Gašpar Janković, iskusni stari nevjernik, poslao je svoga sina Petra sa nešto neprijateljskih konjanika da vrše upade na granici oko tvrđave Bihać. Kada su to saznali islamski borci u tvrđavama, izašli su iz tvrđava Bihaća i Krupe te drugih obližnjih utvrđenja. Bihaćki borci izabrali su za svoga vodu starog junaka po imenu Hasan-aga i suprotstavili im se. Taj nevjernik, što ga zovu Petar, pijan je jahao konja i dok je trčao i vraćao se u obje strane mnogo je ljudi nagazio. Kada je Petar pao sa konja, tu se nalazila domaća nevjernička raja, pa su na njega nasrnuli sa štapovima u rukama, uhvatili ga i svezali. Bišćani su nanijeli poraz nevjerničkoj konjici i ne znajući da je Petar zarobljen pošli su u potjeru za njima.

A Krupljani, smatrajući to gotovim dobitkom, zgrabili su Petra iz rajinskih ruku, poslali ga u svoju tvrđavu i predali svome agi

Hajrudin-agi da ga on drži u zatvoru. Međutim, Bišćani su se ovome usprotivili i nisu ni jednog časa htjeli čekati, nego su ga izveli iz tvrđave Krupe i poslali u tvrđavu Ostrovcu, a Ostrovičani, u sporazumu sa stanovništvom tvrđave Cazin, odmah su toga zarobljenika uputili u tvrđavu Kostajnicu. Kapetan tvrđave Kostajnica Omer-kapetan, njen dizdar Omer-aga i bivši bosanski nazir, a sadašnji dizdar tvrđave Ostrovice Nesuh, koji je bio vrlo lukav čovjek i iskusni vuk, saglasio se s krajiškim agama da ovaj debeli lov treba dobro čuvati, pa su ga prevezli preko rijeke i poslali u tvrđavu Cazin i tamo ga zatvorili. Kada su Bišćani saznali šta se desilo, poručili su Krupljanima: "Mi smo neprijatelja razbili. Zarobljenika o kome je riječ naša je raja uhvatila. Kako možete uzeti i odvesti tako vrijedan lov, koji nama pripada" - i zatražili su zarobljenika, a opet ga Krupljani, u sporazumu sa ostalom posadom iz tvrđave, nisu dali. Između Bišćana i ostalih tvrđavskih posada došlo je do žestokog razdora.

Kapetan tvrđave Bihać Idriz-beg, otišao je u Sarajevo. On je u sporazumu sa Mahmudom, defterdarom Bosne, razglasio da je taj zarobljeni Petar sin ćesarova bajraktara i da ima četrdeset hiljada svojih ljudi. Svakoga je obradovalo da je jedan tako ugledan nevjernik zarobljen.

Musa-paša, budimski vezir, i Vučo Mehmed-paša, bosanski mirimiran, poručili su posadi tvrđave Kostajnice: "Toga uglednog zarobljenika trebate ovamo poslati!" A ovi su im na to odgovorili: "Našeg svijeta i naših rodaka ima u njihovom zarobljeništvu, pa ga zamijenimo za njih." Kada su im tako rekli, Musa-paša i Vučo-paša su se rasrdili i podnijeli su arz da je zarobljenik precijenjen. Kada je to saznao sultan, on ga je lično zatražio, rekavši: "Kad se zarobi tako ugledan nevjernik, stari je običaj i zakon da se šalje Dvoru."

Ali, krajišnici rekoše: "Odmah da to učinimo, makar i bez dozvole." Da Musa-paša neće na to pristati znali su, i da je Vučo-paša strašiv, a spomenuti je zarobljen na području njegova ejaleta. Oni su primili odobrenje preko Mehmed-čehaje hadži Oručzade, pa se on sa ocem zarobljenika Gašparom sporazumio da mu ovaj dâ osmericu zarobljenika i dvanaest hiljada groša i to:

nešto u novcu, a nešto u vrčevima i svijećnjacima, te srebrenim posudama. Kada je to kao otkupninu primio, oslobodili su navedenog Petra. Ovo je Idris-bega, bihačkog kapetana, jako uvrijedilo, jer je i on nasjeo Mahmud-defterdaru, kome je bilo u krvi da prima mito. Tako se on s njim sporazumio, a taj je smutljivac precijenio zarobljenika Petra. Zato je on podnio arz Dvoru da su Kostajničani i ostali iz drugih tvrđava, osim tvrđave Bihać, suprotno carskom fermandu, izručili nevjernika uz novčanu naknadu od četrdeset hiljada groša.

Kada je ono ranije došao carski ferman kojim je zatražen taj zarobljenik, tada su oni iz tvrđava odgovorili: "Mi smo ga zamijenili za naše zarobljenike." Iza toga prispio je u Istanbul isti takav arz Mahmud-defterdara i mahzar Biščana, pa je sultan posumnjao da se primilo četrdeset hiljada groša i tako je slučaj preuveličan. "A Vučo Mehmed-paša je neuk čovjek, pa se po njegovom ne bi moglo ravnati, a ovi bezvjerci se ne pridržavaju moga naredenja!" Stoga je izdao upozoravajući ferman i uputio ga lično Vuči Mehmed-paši: "Iz Kostajnice, Ostrovice i Krupe, šest nefera, i to: Omer-kapetan, dizdar Omer, Nesuh, Husein i Turčalović Mustafa,⁹⁷ nisu se pridržavali carskog fermana, pa ćeš im glave odsjeći i meni poslati, zajedno sa onih četrdeset hiljada groša što su ih primili.

Ako se moja serhatska vojska, o ovom pitanju, ne bude s tobom složila i bude se usprotivila da preda šest glava tih ljudi i onih četrdeset hiljada groša, onda ćeš podići sve stanovnike Bosne, pa ćeš poći na njih i pobiti posade tih tvrđava. Potom ćeš upisati nove ljude i zvesti red u pokrajini." Tako je glasio carski ferman, a na fermandu je napisano carsko pismo: "Ako te glave o kojima je riječ i četrdeset hiljada groša ne pošaljete, i ako se suprotstavite mome naredenju, sve ću vas uništiti." Kao carski mubašir određen je Mustafa-beg Davudpašić. On je uzeo ferman, i nikoga ne obavještavajući, otišao je. Nije se znalo kojim povodom je došao.

97. Iz teksta se ne vidi ko je šesti.

Kada je Vučo Mehmed-paša, na povratku iz Arnautluka došao u Hercegovinu, carski kapidžibaša mu je uručio časni ferman. Paša je bio smijenio čehaju Mehmeda zajedno sa njegovom pratnjom zbog njihovog vladanja. Čehaja Mehmed je otišao u Mostar u posjetu rodbini. Tada je Vučo-paša rekao: "Nisam mu dao dozvolu, a ako mu je neko dao onda je to učinio ne obavijestivši mene. Ja ništa ne znam o tome." Međutim, Vučo Mehmed-paša poslao je bujuruldiu u Mostar i zatražio čehaju. Mehmed-čehaja se pretvarao da je bolestan i nije se pojavljivao.

Vučo-paša bio je naivan i neuk čovjek. On nije shvatio zašto nešto mora kriti od svoje pratnje i ukućana, koji su također bili neuki Arnauti, pa je to među njima pričao, a oni su tu tajnu razglasili. Oni su među svijetom ispričali da je sultan naredio da se krajišnici unište, pa su se krajišnici pripremili za otpor.

Iza toga je spomenuti paša nabrzinu otputovao sa jednim samurovim kalpakom na glavi i poput Čerkeza upao u Sarajevo, a odatle nabrzinu krenuo u Banju Luku, vodeći sa sobom i defterdara i stigao je u muharremu 1048. godine (15. V - 14. VI 1638). On je odsjeo u konaku pašâ, zvanom "Saraji Ibrahim-hana", a defterdar Mahmud-efendija u tvrđavi.

Da bi zaplašio krajišnike, poslao im je prijepis carskog fermana po svom čovjeku Mehmed-agi i pozvao ih na pokornost. Oni su ga vratili, ispalivši iz topa i psujući mu oca i majku. Božijim davanjem, kada su ispalili iz topa, on se rasprsnuo i pobio tobđije.

Mehmed-aga se vratio i izvijestio o njihovoj nepokornosti, a krajišnici su još više raspalili vatru bune, sakupili se i naoružali pet-šest hiljada ljudi iz Krajine, koji ni riječi ne znaju turski, niti šta razumiju. Govorili su: "Da odemo, da vidimo šta to hoće paša od nas? Nama defterdar ne isplaćuje cijele plaće, nego ih daje svojoj posluzi. On uništava naše agaluke, pa mi zbog njega trpimo ovoliki zulum i patnje. Mi ovu granicu čuvamo i mi se tu mučimo. On nas kod sultana ogovara i svojim lažima i objedama isposlovao je carski ferman da nam dode glave. Šta smo to mi zgriješili da nas pobije?" Ovako raspaljeni, kao usijana lavi-

na, krenuli su na Banju Luku. Kroz Banju Luku pronijela se vijest da su došli krajišnici. U srcima je zavladao strah i trepet. Da ne bi došlo do pobune i među njegovom pratnjom, paša ju je svu pozatvarao u svom saraju, a sejmene zatvorio u štalu i strogo naredio da niko ne zameće kavgu, jer više nije bilo vojske uz njega nego samo pratnja.

Bio je petak, posljednji dan muharrema (13. VI 1638), a kod paše su bili na okupu: spomenuti mubašir kapidžibaša, banjalučki muftija Bešir-efendija, vrlo učen čovjek, brat Husein-paše koji je umro u Sofiji, banjalučki kadija Murat-efendija i ostali ajani. Tog dana su iznenada krajišnici napali na pašin konak, pa su jurišajući uzvikivali: "Moraš nam predati defterdara, on je naš neprijatelj. On je na nas nalagao sultanu, ogovarajući nas i prikazujući nas sultanu kao nevaljalce." Tako su otpočeli borbu i opsjedanje. Da ga ne bi svega sasjekli na komade, paša je te noći defterdara uputio na put, dajući mu i jedno pismo. Defterdar je, spasavajući glavu, put od četrdeset osam sati prevalio za osam sati i iz Banje Luke stigao u svoje rodno mjesto Zenicu, a odatle u Sarajevo.

Kad su krajišnici čuli za defterdarevo bjekstvo, opkolili su pašu u njegovom konaku sa sve četiri strane i otvorili vatru govoreći: "Zašto si dozvolio dušmanu da pobjegne?" Kadije i muftije su odmah pobjegli kud koji a i većina pratnje je utekla. Neki su se bacili u rijeku, koja tu protječe, i tako pobjegli.

Neferi su zapalili konak, pa kada su navalili paša je vidio da je vatra obuzela sa svih strana i nije imao kud nego je otvorio vrata staja, izveo svoje sejmene i sve ih naoružao. Buljukbaša sejmena Visočanin Derviš naprijed je nosio pašin bajrak, a za njim je paša na konju jahao. Uzviknuvši "Bismillah!" pojavio se pred tim glupim i nerazumnim ljudima. Jedan nefer je iz puške pogodio pašina momka i ubio ga, a pašin čovjek po imenu Arsuz Hasan-aga mačem je udario toga ubojicu i skinuo mu glavu. Sejmeni su osuli paljbu. Kad je Arsuz Hasan-aga izašao pred kapiju, iza kapije bio je pripravan jedan nefer, udario ga je kamenom u grudi, a Arsuz ga je udarcem mača oborio. Međutim,

krajišnici su osuli kuršumima i ranili pašinog haznadara. Ali, sejmeni su navalili i razbili Krajišnike, te ih u bijeg natjerali. Za jedan čas ih je više od dvadeset pobijeno. Od pašinih ljudi, osim onoga momka niko nije poginuo. Preostali krajišnici su se razbjegli, a neki su se bacili u rijeku Vrbas i utopili. Nakon dva-tri dana su leševi Krajišnika u zelenim dolamama isplivali na površinu vode. Svi ostali su se razbjegli.

Stanovništvo vilajeta sakupljeno je i nagovoreno da pljačka konak. Ali, veći dio kuhinje već je bio izgorio. Odjeća Vuče Mehmed-paše, i naročitih nekoliko kaftana, kojima ga je sultan lično ogrnuo i koje je on iz poštovanja čuvao je razgrabljeno, pa je bio veoma pogoden.

Možda će se krajišnici opet sakupiti i vratiti, razmišljao je paša i poslao službeno pismo u Sarajevo s objašnjenjem na koji način će borbu voditi. U smislu carskog fermana strogo je naredio da sarajevski mula što prije podigne stanovništvo Sarajeva i da dode.

Među sarajevskim svijetom nastalo je gundanje. Otpočelo je dogovaranje sa stanovništvom i esnafima, pa iako su se prividno odazivali carskom fermanu, u dušama su osjećali veliku odbojnost i sumnjičavost.

Te noći je kadija iznio svoj šator na Goricu, a esnafi su podigli svoje bajrake. Kad su htjeli izaći pao je suton a bio je prvi dan safera (14. VI 1638); to je bio dan kada se izlazilo radi kišne dove. Čim se izašlo na Goricu, pobodene su zastave, pa je ubrzo stigao i svijet iz grada. Kad su se sakupili, međusobno su jedan drugom dovikivali: "Šta mi imamo s tim što su defterdareve laži prouzrokovale bunu? Zašto da uništavamo islamske borce koji čuvaju granicu?!" Dovikujući sa svih strana izjavili su: "Mi nećemo ići," i optužujući i galameći vratili su se svi u grad. Nije im bilo moguće uputiti ni jednu riječ u vidu savjeta i preporuke, što propisuje Šerijat. Ajani, koji su držali do sebe, uklonili su se. Kada im se kadija, sjedeći u mihrabu Gazi Husrev-begove džamije, u smislu kur'anske izreke: "Belegat il-kulûb-u Hanadzîre", obratio, izazvao je negodovanje, pa je malo nedostajalo da se

bujica pobune razlije. Nisu navalili na kadiju, nego su govorili: "Hajde, podi s nama da uhvatimo defterdara i da ga mi sobom predamo krajišnicima, pa neka se time buna okonča." I dok su to vrlo razumno govorili, ništa nisu mogli dokazati. Dovikivali su mu da oni traže ono što je Šerijatom dozvoljeno. Na to im je on rekao: "Šta vi želite? Sve što hoćete ja ću zavesti u sidžil, pa ću vam, ako Bog da, kasnije dati odgovor šta propisuje Šerijat." Oni su mu opet odgovorili: "Ako defterdar dode među nas, mi ćemo ga uhvatiti i odvesti u Banju Luku. Eto, to ti upiši u sidžil." On je to unio, rekavši: "Sad ćemo vidjeti."

Narod se malo-pomalo razilazio i sve se smirilo, a kadija se spasio iz tog škripca i došao u mehkemu. Proveo je noć razmišljajući šta će se sutra dogoditi. Kad se smrklo, došao je ulak iz Banje Luke i donio u pismu ovu obavijest: "Krajišnici su otišli. Stanovnici Sarajeva neka ostanu gdje jesu." To je izazvalo radost takvu da se ne može zamisliti.

Vučo-paša, razbivši Krajišnike, vratio se i postavio svoj šator na prostoru konaka i tu se smjestio. Tada je Bešir-efendija sa nekoliko pametnih ljudi otišao krajišnicima da ih posavjetuje i rastumači carski ferman, da bi im otvorio oči da saznaju što su na udaru. Oni su rekli: "Mi nemamo ništa protiv paše. Defterdar je naš stari neprijatelj, on nas je potvorio. Ne, tako nam Boga, uopće nije tačno da smo za zatvorenika primili četrdeset hiljada groša, nego samo dvanaest hiljada i osmericu zarobljenika smo dobili, mi ćemo to poslati našem sultanu. Ništa drugo nismo primili. Defterdar nas je potvorio iz mržnje. Mi i sada od njega potražujemo dvadeset i pet hiljada tovara akci od naših plaća, to je naše pravo. Za onu šestericu aga mi jamčimo. Neka se podnese ilam sultanu, onako kako je bilo, pa šta god on naredi mi se slažemo."

Kada su došli Bešir-efendija i Murat-efendija i o ovim odgovorima izvijestili pašu, prevladalo je mišljenje da se, za dobrobit zemlje, ima postupiti ovako: - odlučeno je da se arz, mahzar, sidžili i hudžeti po jednom mubaširu dostave Dvoru. Oni su se obavezali u arzovima i na ovo: "Ako nam naš sultan ne ukaže

svoju milost, nego je njegova želja da mu ipak predamo Petra, mi ćemo mu ga otpremiti u Istanbul.”

Kako je buna smirena, paša je došao u Sarajevo gdje ga je narod svečano dočekaao. Što se tiče onih Krajišnika za koje je došao ferman da se smaknu, a to su: dizdar Omer, koji je poznat po junaštvu na Krajini i Nesuh-paša, koji je varalica od zanata, oni su sa arzovima i mahzarima krenuli u Istanbul. S obzirom da se sultan nalazio na pohodu u Bagdad, ova dvojica su pošli za njim u Bagdad, pa su tamo podnijeli vezirima arz.

Sultan je položaj bosanskog valije dodijelio Šahin-paši. Kako se situacija razvijala spomenut će se, ako Bog da, kad bude riječi o Šahin-paši.

Te godine je Kazgandži-zade Mustafa-aga, komandant pješadije, koji je bio zadužen da sakuplja dječake u devširmu u ejaletima Arnautluka i Bosne, časno obavio svoj posao i od svakog kadije primio izvještaj o njegovom dobrom ponašanju, pa kada je prikupio dječake za devširmu vratio se u Istanbul.

Bosanskom valiji Mehmed-paši pismeno je iz Bagdada naređeno da se provede slavlje tri dana i tri noći i da se ukrase gradovi, da bi se, sa svom braćom, proslavilo osvajanje Bagdada od kizilbaša, u mjesecu ša‘banu te godine (8. XII 1638 - 5. I 1639).

x x x

Spomenuti Mustafa Turčalović zapravo dvorski kapidžibaša Mujo Hrnjica, koji je u tom stoljeću bio nastanjen na Bosanskoj krajini u Velikoj Kladuši, po svom junaštvu i hrabrosti sličan je Rustemu. On se nad ostalim ljudima isticao, pa se pokazalo umjesnim da se na ovom mjestu dâ kratak životopis Muje Hrnjice i njegove rođene braće Halila i Omera.

Njihov otac je Turčin. Došao je iz Azije zajedno sa Fadil-pašom, koji je bio određen na muhafizluk kasabe Knin, koja se danas nalazi u Dalmaciji, oženio se sestrom Hurem-age Kozlice, tadašnjeg ajana Udbine. Iz toga braka rodili su se spomenuti

Mujo, Halil i Omer. Njihov otac poginuo je četujući u jednoj bici. Kako su spomenuti Mujo, Halil i Omer još u djetinjstvu ostali siročad, o njihovom izdržavanju brinuo se navedeni im daidža Hurem-aga. Kad su postali zreli, stanovnici Like ih nisu podnosili i budući da su se često žalili na njih, Hurem-aga ih je poveo preko planine Plješivice u Petrovo Selo, a odatle ih je preveo preko rijeke Korane. Došli su u tvrđavu Šturlić a otuda u kadiluk Cazin u jedan džemat u njegovoj okolini zvani Peći, u naselje Vidoska. Sada se to zove Hurem-agina voda. Prešavši preko rijeke, odveo ih je u džemat Veliku Kladušu i tamo ostavio, a on se vratio u Liku.

Spomenuti Mujo Hrnjica i braća mu, kako su ostali bez igdje ičega, u Velikoj Kladuši su, na jednom osamljenom mjestu, blizu jednog izvora, napravili kolibu od pruća i tu se, zajedno sa svojom majkom, naselili.

Iza toga je Mujo Hrnjica krenuo u Banju Luku nekim poslom. U to vrijeme tim krajevima kružio je jedan harambaša sa svojom četom nanoseći stanovnicima nevolje. Kad su naišli na Muju, htjeli su i njega napasti i opljačkati, ali je on pobio i toga harambašu i njegove drugove.

U to vrijeme je bosanski valija imao svoje sjedište u Banjoj Luci (Vrlo vjerovatno, to je bio Bosanac Memi-beg-zade Sarhoš Ibrahim-paša.). Kada je čuo za to, pozvao je sebi Muju i pitao ga ko je, odakle je i kojim poslom je došao u Banju Luku. I kada je iz odgovora saznao pravu istinu, a kako se sâm bio spremio da, prema fermanu, obide pogranične krajeve, naumio je da spomenutog Muju povede sa sobom, pa ga je kao gosta u svom konaku zadržao nekoliko dana, a onda su krenuli na Krajinu. Kada su stigli u Kladušu, paša je razapeo svoj šator na svom posjedu zvanom Pašina Luka i naredio da se Mujo, sa svojom obitelji, na tom mjestu nastani, pa je tu ostao dok nije podignuta jedna masivna kula, a potom se vratio u Banju Luku.

Sve dok su bili živi spomenuti Mujo i njegova braća stalno su upadali u neprijateljske zemlje sa svojim četama, i tamošnje krajeve plijenili. Čak su o junaštvu, koje su ovi ratnici pokazali u

ratovanjima, spjevane mnoge pjesme na bosanskom jeziku. One se još i danas pjevaju i prenose s koljena na koljeno.

Brat po mlijeku spomenutog Muje bio je Meho Katarica, koji je prešao na islam, ali mu je potajno bio najveći neprijatelj. Kada ga je jednom prilikom u razgovoru upitao: "U čemu je tajna da ti u ovoliko bojeva nisi poginuo, niti si bio ikada ranjen?" - Mujo mu je odgovorio: "Meni olovo ne može ništa. Jedino, ako bi me pogodilo zrno od dva dirhema zlata to bi me moglo usmrtiti." I kad mu je tako kazao, taj prokleti Meho, u jednom klancu koji vodi tvrđavi Podzvizd, u planini Risnu(?), na samoj granici Bosne, u kadiluku Cazin, napravio je zasjedu, napunio pušku zlatnim mecima i ubio spomenutog Muju.

A Halil je, sa ostalim krajišnicima, došao u Banju Luku da protjeraju bosanskog defterdara Mahmud-efendiju. U borbi koja se vodila sa bosanskim valijom Vučom Mehmed-pašom, ubijeni su Halil i Ličanin Tale i sahranjeni u Banjoj Luci.

Treći Mujin brat Omer, idući u Liku, u šumi Plješivici, iznad sela Korjenica, kraj izvora bunara zvanog Korjenica, nabasao je na zasjedu harambaše Stojana, koji ga je ubio.

BOSANAC ŠAHIN HASAN-PAŠA

Godina 1049. (1639/40)

(Od 16. šewwala 1049. godine (15. II 1639) na osmanskome prijestolju sultan Ibrahim-han. Spomenuti sultan sin je sultana Ahmeda Prvog. Zasjeo na prijesto 1049. godine (1639/40). Vladao devet godina. Živio trideset godina. Svrgnut.

I pored toga što je spomenuti sultan bio neuravnotežen, zbog njegovog osvajanja tvrđave Hanije na Kreti, dobio je titulu "Osvajač Hanije" (Haniye Fatihi.)

Na zlatnom i srebrenom novcu bio je utisnut natpis: "Sultan dva kopna." Ali, na zlatnom novcu, kovanom u njegovo vrijeme u nekim zapadnim kovnicama, stajalo je: "Kovač pobjede"; srebreni novac bio je s tugrom ili bez tugre. Srebreni novac imao je u sebi dosta primjese. Jedan zlatnik vrijedio je dvije stotine i pedeset akči, a groš stotinu dvadeset i pet akči, tj. zlatni je novac izišao na dvadeset i tri pare. U to vrijeme je veliki vezir Kemankeš Kara Mustafa-paša popravio novac. Jedan dukat snizio je na stotinu šezdeset akči, a groš na osamdeset akči. Opet je dukat vrijedio pedeset i tri pare, a groš dvadeset i sedam para.

Kada su došli arzovi i mahzari podneseni sultanu u vrijeme osvajanja Bagdada, u kojima je, kako je to već izloženo u vezi s nesretnim zarobljenikom Petrom, objašnjeno da je došlo do spora sa posadama tvrđava u Krajini i da je naredeno Vuči Mehmed-paši da ih pobije, spomenuti je odmah smijenjen, a namjesto njega postavljen je Šahin Hasan-paša da on sredi pitanje Krajine.

Poslije ovoga slučaja Vučo Mehmed-paša došao je u sukob sa stanovnicima Sarajeva, a i s krajišnicima, pa iako se trudio u svim poslovima za koje je bio zadužen, sve mu je bilo uzalud.

Mjeseca ramazana 1048. godine (6. I - 5. II 1639) bez ikakve bojazni, došli su ljudi sa granice i zatražili svoje plaće a on im je

rekao: "Vi ste mene opkolili u banjalučkoj tvrđavi." - a zatim je ubio dvojicu graničarskih aga i to: Mustafu Čauševića i oda-bašu Džafera. Naredio je da ga leventi noću čuvaju, jer je zamišljao da je zapao u težak položaj.

Do svih ovih smutnji došlo je zbog gramzivosti i pokvarenosti defterdara Mahmuda. Ali, stoga što je on bio povezan sa silahdarom Mustafa-pašom nije ga mogao smaknuti, jer onaj koji na zastavi mijenja mjesec (čini izdaju) do sada je bivao smijenjen.

Trajala je još proslava osvojenja Bagdada, ali u Bosanskom vilajetu nije bilo potpune proslave. Došao je Šahin-pašin muteselim, a Vučo Mehmed-paša je ravno krenuo iz Sarajeva u prijestonicu. Ispratili su ga ajani grada. Toliko je tog dana bio srdit da je naredio da se jedan Krajišnik pogubi, pa su s mukom izmollili oprost i spasili ga.

U mjesecu saferu 1049. godine (3. VI - 2. VII 1639) spomenuti Šahin Hasan-paša prešao je granicu vilajeta i stigao u nahiju Rogaticu, svoj rodni kraj. Mještani, njegovi zemljaci, ukazali su mu gostoprimstvo, pa je tu ostao nekoliko dana.

Ima više od deset dana kako po bosanskim planinama kruži haramija po imenu Abdurahman-vojvoda i stalno pljačka. Zbog blagog odnosa prema tome zlu nije pao u ruke nego je dalje šetao. Jedan njegov pripadnik po imenu Zuko-haramija, koji je ranije činio zločine presretanjem na drumovima, uhvaćen je sa dosta svojih drugova i zatvoren u tvrđavi Hodidjed. I kada su ih htjeli smaknuti, spriječio je to bosanski defterdar Mahmud. Oni su još prije napali jedan karavan i iz njega opljačkali čohu i kumaša u vrijednosti od nekoliko tovara novca, pa je on računao da će od toga nešto i njemu pripasti.

Taj Zuko bio je iz kasabe Kladanj. Došle su njegova majka i sestra i izjavile da je on bez zakonske presude zatvoren i da nije kriv. Tvrdile su da je prema njemu učinjeno nasilje i tako moleći i preklinjući nekoliko su dana hodale po gradu. Ustvari, one su došle da smisle varku kako će ga spasiti. Jednoga dana su mu, preko jednog kršćanina, doturile u zatvor gvozdeni ašov u kise-

lom mlijeku, nekoliko klanfi i jedno uže, koje su smjestile u drvenu kablicu i u jednu fučiju za vodu. Oni su jedne noći prokopali zid tvrđave i svi pobjegli. Tada je Vučo-paša bio tek stigao iz Arnautluka. Kako je dizdar tvrđave Gazgani hadži Uveys bio pouzdanik silahdar Mustafa-paše, nije ga zbog toga kaznio. Ali je zato uhvatio Zukinu majku i sestru i onoga kršćanina koji je sve to prenio, pa ih povješao.

Jedan od ljetnih godišnjih vašara bivao je svake godine u nahiji Prozor, u mjestu zvanom Radine, i trajao je tri dana. Tu su dolazili trgovci iz svih krajeva i po običaju se trgovalo. Pošto su i Sarajlije većinom bili trgovci, i oni su dolazili na taj vašar, kao i mnoge zanatlije i vrijedni majstori u nadi da će nešto steći. Po obavljenom poslu oko četiri stotine ljudi vraćalo se sa vašara u jednom sarajevskom karavanu. Ali po izreci "Masa je kao stoka", čaršijski su ljudi bezglavo i bez reda raštrkani krenuli naprijed. Idući kroz okolne šume, zašli su u jedan prostran, travom obrastao klanac okružen šumama, koji je bio i na ulazu i na izlazu sužen, a s obje strane bila je trnovita šikara. U tom klancu bio je jedan plitki izvor, pa je jedna grupa ljudi zakonačila pored te vode. Pustili su konje da se odmaraju na tratini, a oni su se raspemili i odmarali. Kad je neko rekao da u tom klancu ima haramija i kad su bili odlučili sačekati one što za njima dolaze, da se dogovore, nekolicina nitkova, koji su bili među njima, namagarčili su ih. Njihove su puške ispraznili i, da bi ismijali one što su ostali, uzviknuvši: "Jahu ja menhu" (O Bože), pojurili su; ni utroje nisu išli zajedno, da ne bi jedan bio voda a drugi da ga slijede, kako je bio običaj na svakom putovanju. Međutim, oni nisu imali vodu, nego su bježali kud koji. Upravo kada su svi stigli na otvoren prostor nasred toga klanca, Abdurahman-vojevoda i onaj Zuko, što je pobjegao iz tamnice, sa svojih tridesetak naoružanih drugova, okružili su ih sa sve četiri strane i tako su svi upali u zasjedu. Istodobno su svi navalili, pucajući sa svih strana iz pušaka, pa zrna prokletnika, sve po dva, koga su pogodila nije mu bilo spasa i tako je karavan razbijen. Padali su i mrtvi i ranjeni. A oni koji su se dizali i izašli iz šume, dočekani su na

sablje. Drugi, da bi spasili život, ostali su pozadi. Prokleti Zuko, iz osвете za svoju majku i sestru, kasapio je muslimane i psovao Sarajlije; mnogo im je novca, robe i tovara opljačkao. Od trgovaca poginulo je devetnaest muslimana i jedan kršćanin. Sarajlije su doživjele veliku nevolju.

Nakon što su nesretnici razbili karavanu i opljačkali je, vratili su se na svoje mjesto.

Kada ih je put nanio na Prusac, tamošnji kadija Srebrić, onaj stari kadija i jedan od mulazima preminulog Mehmed-efendije, pozvao je narod i iz Prusca su krenuli u potjeru, pa su sustigli prokletnike. Jedan mujezin, po imenu Abdulmumin, otišao je naprijed i kada je jednog njihovog ranio, oni su ga ubili. I ostali su pristigli, poubijali nekoliko njihovih, a jednoga su živa uhvatili. Ovi su ostavili dvadeset četiri natovarena konja, pa su robu otpremili njihovim vlasnicima. Kada je za ovaj slučaj čuo Šahin-paša, poslao je vojsku u Prusac i okolicu, pa su sve pretražili i ljude spasili velikih nevolja.

Otuda je Šahin-paša, na dan 12. rebiu-l-ewwela 1049. godine (11. VII 1639) sa svojim alajom ušao u grad Sarajevo, svoj veliki šator postavio pod Goricom i tu odsjeo. Sutradan je sa alajom otišao na džuma-namaz, a u subotu je sazvao divan i pogubio bosanskog defterdara Mahmud-efendiju (Spomenuti defterdar Mahmud je Bosanac iz Zeničkog kadiluka.). Na njegovo mjesto postavljen je Sarajlija Musli-čelebija Hadžimemić. (Navedeni Musli-čelebija bio je emin Bosanca Silahdar Mustafa-paše, zaduženog za izgradnju hana u Malatiji, pa je tada postavljen za bosanskog defterdara.)

Razloga za kažnjavanje spomenutog defterdara Mahmuda ima mnogo. On se osposobio u službi bosanskog defterdara Osman-efendije. Kasnije je, vođen svojom zlom prirodom, u želji da postane čuven, svoga pretpostavljenog ocrnio na Dvoru i učinio da ga dovedu u prijestonicu, pa je ovaj od straha u zatvoru presvisnuo. Na taj način prouzrokovao je smrt svoga dobročinitelja. Iza toga povezao se sa hadži Sinan-agom i postao bosanski defterdar i pod njegovim pokroviteljstvom obavljao tu dužnost sedam

godina. U međuvremenu je samo kratko vrijeme bio defterdar Ibrahim-efendije Pečevije.

Taj prevrtljivac Mahmud imao je godišnje prihode oko trideset kesa. Međutim, iz pohlepe i gramzivosti zagazio je u mnoge grijehе i nevaljale poslove. Na daleko poznatom Ibrahim-efendiji Roznamedžiji slao je stalno poklone, i dok je god ovaj bio živ bio je pod njegovom zaštitom. Povećanim zaduženjima uznemirivao je raju pa je stoga žitelje mnogih sela raselio. Učene je ljude ponižavao, bio zlikovac, pogan na jeziku, pohlepan i veliki smutljivac, da mu u pokvarenosti nije bilo ravnog. On se bio, u ovim krajevima, u tolikoj mjeri nametnuo da je i kadije tjerao da čine prijestupe. Njegovu šejtansku prirodu kadije nisu podržavale, niti su slijedile njegove strasti.

U Sarajevu je bio jedan tip poput njega, grješnik i nazovi muftija po imenu Ibrahim-efendija Bistriki. (Taj Ibrahim-efendija umro je 1075. godine (1664/65). Ukopan je u turbetu, u mezarju na lijevoj strani Careve džamije.) Uspostavio je neki ferman kojim se on postavlja za muftiju bejtu-l-mala. Bio je isti kao i on i kad bi htio nešto protuzakonito provesti, od njega bi uzimao fetvu i to provodio. Nema broja nezakonitim radnjama koje su oni učinili. Ako bi se neko usprotivio zlu koje je nanosio prilikom prikupljanja prihoda, on je govorio: "Usprotivio se predstavniku vlasti, treba ga ubiti!", i tako narodu tjerao strah u kosti.

Kada bi umro neki bogati hadžija ili neki dobrotvor, onda bi on izmišljao fetve u kojima bi stajalo: "Ovaj je živio od kamata, on se tereti da je stalno zabranjeno smatrao dozvoljenim, a onaj ko smatra da je dozvoljena kamata on je bezvjerac, i smrću murtata, njegovi se nasljednici prikraćuju u nasljedstvu, njegov imetak je prljav i ide u korist države." Tako su glasile fetve. Nasljednici umrlih davali su mnogo novaca i sa sto muka izbavljali se iz njegovih ruku. Ako bi neki umrli bogataš ostavio oporuku u novcu, izjavljivao je: "Kada je državna blagajna u krizi, uzima se", i to bi uzimao. Ako neko i nije ništa oporučio, on bi našao svjedoke da potvrde da je jednu trećinu oporučio, i to bi uzi-

mao. Koliko je samo pakosti činio borcima na granici, a koliko im je plaća prikrio i pronevjerio, to se ne može ni opisati. On je podnio i onaj lažni arz kad je zarobljen Petar da su primili četrdeset hiljada groša, pa je prouzrokovao da svi budu pobijeni. Koliko je samo ljudi zbog njega nedužno stradalo.

Kao glavni razlog da se spomenuti osudi, uzet je ovaj:

Mletačka mornarica progonila je jednu grupu lađa alžirskih i tuniskih gusara. Gusari su pobjegli u zaljev Avlone da bi izbjegli opasnost. Mletačka mornarica opkolila je ulaz u zaljev i tukla topovima, pa su srušili svjetionik tvrđave i još mnogo mjesta na tvrđavi. Kada je o tome zločinu Mlečana podnesen izvještaj sultanu, ovaj je poslao kajmekamu carski ferman i strogo mu naredio da uhapsi mletačkog bajila. Također je priprijetio, jer su mletački nevjernici prekršili ugovor, da u njihovu zemlju ne ulaze trgovci i da se splitska skela zatvori kako ne bi trgovci dolazili.

Neki veziri izložili su sultanu da u blagajnu Bosanskog vilajeta godišnje pristizhe po pedeset tovara akči iz Splita. Sultan je na to odgovorio: "Moja je želja da kaznim Mlečane. Ja se odričem tog novca. Ko god mi bude o tome govorio, to je po svojoj pameti, glavu ću mu odsjeći." Prije nego što je stigao ovakav energični emri-šerif i Musa-pašino pismo, defterdaru Mahmudu došlo je jedno posebno vezirovo pismo, ali on ga je sakrio i čitav mjesec dana dopustio da se sa splitskom lukom posluje. Iza toga došlo je pismo i Musa-pašina naredba, pa izdajući nalog da se uvede u sidžil i objavi preko telala, pohlepni defterdar rekao je: "Ona budala ionako teško vrijeme pogoršava i ide na štetu državnih prihoda." Zbog toga se bio uzmučio pa je napisao Musa-paši jedno pismo u kome mu je rekao da je ovo, po svojoj prilici, pogrešna odluka bosanskog beglerbega Šahin-paše, jer on kao stranac-beglerbeg ne zna ništa o prilikama ovoga kraja, pa je državnoj blagajni nanio grdne štete i dodao: "Smilujte se barem vi i predložite da se ovo otkloni." Ova površna budala gledao je stvari izvana. Mislio je da pedeset hiljada akči predstavlja neku vrijednost kod cara, pa je napisao mnoge besmislice

kako bi se trebalo starati o državnoj blagajni i tako pokazao neznanje.

Musa-paša je ovo pismo predočio lično Šahin-paši, skrenuvši mu pažnju na izraz "stranac".

Nakon svada koje su se dogodile među krajišnicima zbog borbe oko ranije spomenutog Petra, o tome je obaviještena prijestonica. Dobavljeni su: dizdar Omer-aga, kapetan Omer i Nesuh-aga za koje je bio izdat ferman o pogubljenju. Oni su stigli pod Bagdad, njihova situacija izložena je Silahdar-paši i ostalim vezirima. Oni su se pokajali za učinjene prestupe, ponovo se obavezali da će uhvatiti spomenutog Petra i da će predati novac koji su primili, pa su pomilovani. Kada su izvijestili cara o nasiljima i podvalama defterdarovim, prouzrokovali su da se izda ferman o njegovom pogubljenju. Održano je javno suđenje i pošto su dokazane defterdarove laži, on je počeo iz svoje blesavosti i pokvarenosti da se prepire i raspravlja sa dizdar-Omerom i njegovim drugovima uzvikujući iz sveg glasa: "Ja sam sultanov opunomoćenik za pitanja državne imovine. Moja je dužnost da se u svakoj prilici brinem o državnoj imovini." Bio je pao u takvu srdžbu da više nije znao šta govori. Kada je paša naredio da ga izvedu, zgrabili su ga i odveli pod buljukbašin šator. Upali su u njegovu kuću i sve mu oduzeli. Tada su opljačkane, s obje strane, i kuće njegovih susjeda, a on je taj dan zadavljen. Njegova lažna veličina je potpuno uništena i Božiji robovi riješili su se njegova zla i odahnuli.

U Naimijevoj historiji *Gülšen-i Tarih* stoji da je spomenuti Šahin Hasan-paša razriješen dužnosti valije Sirijskog Tripolisa⁹⁸ i postavljen na dužnost u Bosni. A Katib Čelebi kaže da je smijenjen s položaja janjičarskog age.

⁹⁸ Danas Tripoli u Libanu.

KURŠUMDŽI MEHMED-PAŠA

Godina 1050. (1640/41)

Spomenuti se u nekim spisima vodi pod nadimkom "Bostandži", a u nekim pod "Turnadžić". Taj Mehmed-paša sagradio je česme u nekoliko mahala grada Sarajeva i u njih je doveo vodu sa izvora Javornik.

Mjeseca džumade-l-ula te godine (19. VIII - 18. IX 1640) umro je Bosanac Isa-efendija. Nakon što je Mehmed-paša bio muftija u Budimu, postavljen je za kadiju u Edreni i Brusi 1047. godine (1637/38), bio je kadija u Istanbulu, 1048. godine (1638/39) postavljen je za kaziaskera u Anadolui, a 1049. godine (1639/40) za kaziaskera Rumelije. Njegovih potomaka ima i danas u gradu Sarajevu.

Godine 1051. u ramazanu (4. XII 1641 - 3. I 1642) rodio se u srećnom braku sultana Ibrahim-hana princ prijestolonasljednik Muhammed. Povodom ovoga Allahova dara izdat je carski ferman svim valijama da se širom Carstva, po svim tvrđavama i naseljima, provede veselje kakvo se do tada nije vidjelo. I bosanskom valiji Kuršumdži Mehmed-paši, pod istim datumom, izdato je takvo naređenje.

DELI HUSEIN-PAŠA

Godina 1051. (1641/42)

(Od mjeseca zu-l-ka'deta 1053. godine (11. I - 9. II 1644) veliki vezir Sultan-zade Mehmed-paša. Spomenuti je smijenjen. Umro je kao serdar na Kreti. Porijeklom je Bosanac. Sin je Rustem-pašine kćerke i Ahmed-paše.)

Husein-paša je smijenjen sa Silistre i imenovan za valiju Bosne. Godine 1054. u mjesecu muharremu (10. III - 8. IV 1644), smijenjen je sa dužnosti u Bosni i predat mu je Budimski vilajet pod upravu.

Dok je bio budimski valija počeo je kandijski ratni pohod, pa je u mjesecu ša'banu 1055. godine (22. IX - 20. X 1645) i on pozvan sa svojom vojskom. Prema pouzdanim kazivanjima on je tada, idući na taj ratni pohod, pokupio timarnike iz Bosne i poveo ih sa sobom. Taj ratni pohod trajao je oko dvadeset i šest godina. Sinovi islamskih boraca iz Bosne, koje su oni ostavili u bešici, dorasli su i postali sposobni za vojsku. Priča se da su neki otišli u taj rat i smijenili svoje očeve.

Spomenuti Husein-paša pogubljen je u Istanbulu godine 1069. (1658/59).

Sarajevski kadija (Abdulhalim-efendija) pisac komentara na djelo *El-Menar*, smijenjen je 1051. godine (1641/42), a namjesto njega postavljen je Dokuzović.⁴⁸

⁴⁸ Iz jednog hūdžeta izdatog u sarajevskom sudu godine 1052. (1642/43), vidi se da je te godine sarajevski kadija bio Handan-efendija. Na njegovom pečatu stoji: "Ako Allah odredi da Handan bude siromah, lahko ću to podnijeti."

VOJNIK AHMED-PAŠA

Muharrem 1054. godine

(10. III - 8. IV 1644)

Spomenuti Ahmed-paša je iz Hazar-grada. Te godine smijenjen je sa položaja janjičarskog age i po kazni postavljen je za valiju Bosne.

U mjesecu saferu te godine (9. IV - 7. V 1644) smijenjen je sa dužnosti u Bosni i sproveden u okovima u istanbulski zatvor. Neko vrijeme bio je u zatvoru pri dvorskoj straži, a onda je pomilovan i dodijeljen mu je vilajet Adana.

**BOSANAC VARVAR
ALI-PAŠA
Godina 1054. (1644)**

On je iz sela Varvar koje se nalazi u blizini rijeke Rame, u nahiji Prozor, u vilajetu Bosni.

Godine 1058. (1648), dok je bio valija Sivasa, pogubljen je po visokom carskom fermanu.*⁴⁹

*⁴⁹ Sredinom mjeseca zu-l-ka'deta godine 1054. (9. - 18. I 1645) po carskom beratu postavljen je za muftiju grada Foče tamošnji mještаниn Habib-efendija.

ŠAHINDŽI OMER-PAŠA

Godina 1055. (1645)

Od mjeseca šewwala 1055. godine (20. XI - 18. XII 1645) veliki bio je vezir Bosanac Salih-paša. Spomenuti Salih-paša došao je u Janjinu. Tamnošnji defterdar i vezir Mustafa-paša zbog svoje sposobnosti stekao je vezirovu naklonost, pa je prešao u buljuk. U vrijeme njegovog zaštitnika umiješao se među ajane, a poslije njega zato što je bio Bosanac kao i Ibrahim-efendija Roznamedži, ovaj mu je postao oslonac pa je zauzeo neke položaje na Divanu: bio je baš-muhasib, emin za džizju, emin za brodogradnju, a onda, na zauzimanje nekih rodaka, postao je mirahor, zatim ja-njičarski aga, te defterdar. Za tri godine prošao je sve ove položaje i sa defterdarskog položaja postao je veliki vezir. Tada još nije imao ni pedeset pet godina. Godine 1057. (1647) zbog carske službe skončao je život. On je brat Murteza-paše, koji je 1033. godine (1623/24) bio bosanski valija.

Salih-paša je amidžić Bosanca Ibrahim-paše, koji je bio na položaju velikog vezira 1007. godine (1598/99).

Sultan Ibrahim bio je duševno bolestan čovjek. Gdje god se čulo da postoji vidar on se tamo upućivao kolima. Zabranjivao je da kola idu po Istanbulu da mu se neko ne bi ispriječio. Božijom odredbom susreo se sa jednim kolima natovarenim sijenom. Iza toga dobio je velikog vezira i pogubio ga 17. šewwala 1057. godine (15. XI 1647).

Švedski kralj krenuo je u napad, a Jakoš, vojskovoda erdeljskog vladara Rakocija, koji je priznavao osmansku vlast i plaćao harač, dok je bio u pokretu nanosio je štete austrijskim zemljama, pa se stanovništvo tih sela razbježalo. I kad je Rakoci sabrao vojsku i htio krenuti u napad, švedski kralj je s jedne strane napadao Austriju, pa je zbog toga austrijski imperator bio uznemiren i na velikoj mucu. Naredio je da se bečka tvrđava

sa svih strana opase opkopima, te da se podignu novi zakloni na kapijama oko tvrđave. Svoga je brata postavio za vojskovođu i poslao protiv Švedske sa dvadeset i pet hiljada vojnika. Za komandante je odredio: Jegen-oğlua, Zrin-oğlua i Nižadli-oğlua, a s njima je pošao i spomenuti Jakoš sa oko dvadeset hiljada vojnika: Austrijanaca, Mađara i Hrvata.

Ali, s obzirom da se to kosilo sa odredbama mirovnog ugovora između Carevine i Austrije, sultan nije bio zadovoljan pokretima spomenutog Rakocija. Veliki vezir je svojim pismenim upozorenjima na to Rakociju skrenuo pažnju, posлавši mu pismo po Beg-zade Mehmed-čaušu.

Na dan 18. rebiu-l-ewwela te godine (15. V 1645) spomenuti čauš došao je u Budim. Odatle mu je Husein-paša dao jednog čovjeka i poslao ga Rakociju. Ovaj čauš stigao je upravo kada je Rakoci spalio austrijsku varoš Filek. Kada je bio došao do tvrđave Rimesonbot(?), koja se nalazi na dvije milje udaljenosti, susreo se s Rakocijem i predao mu strogu naredbu. Uz to mu je i usmeno objasnio carski ferman, a on je iznio razne izlike i isprike i izjavio: "Ja sam saveznik švedskog kralja i među nama postoje razne obaveze i ugovori, i ja idem da se s njim sastanem." Iza toga je napravio pokret svojih trupa i došao do pred Budim, do mjesta Sečenj, oko pet milja daleko, a odatle je otišao do Ujvara, a sa druge je strane došla švedska vojska.

Husien-paša je u svom izvještaju naveo: "Vidi se da će se te dvije vojske, koje se nalaze na dvije milje udaljenosti, sjediniti, i ako do toga dode to neće biti dobro za osmansku državu." Dok su spomenute vojske bile već na putu da se spoje, s ove strane, u Osijeku se sakupila vojska iz Bosanskog vilajeta. U mjesecu džumade-l-ahiru (25. VII - 22. VIII), austrijski komandant poslao je pismo Husein-paši u kome mu skreće pažnju da Rakocijevi postupci nisu u skladu sa mirovnim ugovorom, pa ga upozorava da je on postavljen za komandanta i dužan da osigurava svoje krajeve. Drugog rješenja nema.

Konačno kad su došli ljudi i donijeli pismo Rakociju od budimskog beglerbega Husein-paše, kojim ga je strogo upozorio

da ima da se lijepo opohodi i da međusobne odnose savjetima dovede u red, u mjesecu redžebu (23. VIII - 21. IX) su se i on i njegov vojskovođa povukli na svoja mjesta.

Jusuf-paša, koji je ponikao u Bosni, dospio je u carski harem, pa je s vremenom postao silahdar. I dok je on bio nedim ranijeg sultana Murad-hana, postao mu je blizak i iz okolnosti što je uživao njegovu naklonost, postao je isto tako i nedim sultana Ibrahim-hana. Pošto ga je pustio iz Dvora u rangü vezira, oženio ga je svojom kćerkom kojoj je bilo dvanaest godina, pa je ugled spomenutog porastao i postao je kapudan mornarice.

On je prouzročio da počne kandijski rat, pa se zbog toga, carska pažnja koju je stekao, na koncu pretvorila u srdžbu i kada je došao iz ratnog pohoda, dao ga je pogubiti.

Dužnost kapudana dodijeljena je Bosancu Musa-paši godine 1055. (1645/46).

GABELELI IBRAHIM-PAŠA

Koncem 1055. godine (1646)

Dok je Ibrahim-paša bio bosanski valija 1056. godine (1646/47), sa vilajetskom vojskom zauzeo je mletačke tvrđave na obali mora u sandžaku Krka, i to: Novigrad, malu tvrđavu Bera(?) i Biograd, koji se zvao Stari Zadar, pa tvrđave: Buse(?), Oriju(?), Suder(?), Man(?) i Sulb-Mako(?) - ukupno pet tvrđava, a u sandžaku Klis: Vrm i Kise. Sve su to bile jake i dobro utvrđene tvrđave na obali mora. Osim Novigrada sve ostale je porušio. U tvrđavu Novigrad postavljeno je pet stotina muhafiza.

Podnesen je izvještaj Dvoru da nevjernici u tom kraju, osim Zadra i Šibenika, nemaju više nijednu tvrđavu.

Dok je bio silahdar u carskom haremu, Musa-paši koji je bio porijeklom Bosanac, 1040. godine (1630/31) dodijeljen je vilajet Egipt. On je tada izišao iz carskog harema i kada je tamo otišao, upravljao je kratko vrijeme. On je bio jako pobožan i uz to učen upravljač, ali je mnogo okupljao svoje bližnje, pa je zbog toga imao neprimjeka. Nakon što je smijenjen, došao je na Dvor. Tri puta mu je dodjeljivan Budimski vilajet; on se u tim krajevima lijepo spominje i ostavio je mnogo dobrih uspomena.

Kada je rahmetli sultan Murad-han⁹⁹ pošao na vojni pohod u Bagdad, on je ostavljen na Dvoru, na muhafizluk i do njegova dolaska obavljao je dužnost kajmekama. U to vrijeme počeo je kandijski ratni pohod, pa je on poslan na mjesto Jusuf-paše i godine 1056. (1646/47) kao kapudan poginuo je pred Agribom. Njegovo mrtvo tijelo preneseno je u Istanbul i pokopan je u Üsküdaru.

U Novoj kasabi u Zvorničkom sandžaku nalazi se jedna krasna džamija Musa-paše s kamenom munarom, kao i druge

99. 1623-1640. godine. (Napomena priređivača)

njegove zadužbine. I sada je u dobrom stanju. Održava se prihodima svojih vakufa.

Koncem 1056. godine (9. XII 1646 - 8. I 1647) spomenuti bosanski valija Ibrahim-paša dobio je naređenje da sa bosanskom vojskom udari na Šibenik i Zadar. Međutim, kako je on odugovlačio s tim i bio nemaran, nevjernici su zauzeli sandžak Krk, pobili mnoštvo muslimana i mnoge odveli u ropstvo. Mnoge su nahije opljačkali i pričinili mnogo štete. Ibrahim-paša je smijenjen sa dužnosti u Bosni, a namjesto njega postavljen je Tekeli Mustafa-paša, zvani Biar (Bezobrazni).

TEKELI MUSTAFA-PAŠA

Godina 1057. (1647)

(Od 17. redžeba 1058. godine (6. VII 1648) na sultanskom prijestolju Gazi Mehmed-han Četvrti. Njega zovu Avdži sultan Mehmed. Zato što je imao strast za lovom dobio je naziv "Avdži". Navedeni sultan sin je sultana Ibrahima. Došao na prijesto 1058. godine (1648). Vladao četrdeset godina. Živio pedeset dvije godine. Kada je abdicirao, živio je još četiri godine. Došao je na prijesto u sedmoj godini.

Od ša'bana 1057. godine (1. IX - 30. IX 1647) veliki vezir Hazar-pare Ahmed-paša. Prilikom ustoličenja iskomadan od garde. Sin je jednoga spahije iz Tavšan-mahale u Istanbulu.

Od mjeseca redžeba 1058. godine (22. VII - 20. VIII 1648) veliki vezir Sofi Mehmed-paša. Smijenjen i pogubljen u Malkari. Bio je nasilnik u ruhu sufije.)

Za vrijeme sultana Mehmed-hana Četvrtog na srebrenim i zlatnim novčanicama je stajalo, kao i na sultan Ibrahimovim novčanicama: "Sultan na dva kopna." I do tog vremena zlatnici osmanske moćne države bili su čisti. Bili su i po težini i po čistoći kao i mletački zlatnici. Međutim, zbog nastalih finansijskih teškoća, u njihovoj čistoći došlo je do promjene. Cijene jalduza mađarskih zlatnika, te rijala zvanog kara-groš, koje su uzete kao mjera, jako su skočile. Čak je veliki vezir spomenutog sultana Melik Ahmed-paša, u svoje vrijeme, dao nalog da se kuje patvoreni novac za isplatu plaća vojsci u Bosni, Arnautluku i Beogradu. Za jedan zlatnik određena je vrijednost od stotinu osamnaest akči, pa je stoga vrijednost jednog zlatnog jalduza dostigla osamdeset para. Iza toga je kvalitet akče počeo da se srozava i kviri.

Kodža Mehmed-paša Ćuprilić i iza njega njegov sin Ahmed Fazil-paša, dok su se nalazili na položaju velikog vezira, pokušali

su popraviti stanje novca. Njegovi nasljednici su ponovo novac lišili patvorenosti i nisu mnogo marili za to pa je pri kraju vladavine spomenutog sultana jedan zlatni jalduz iznosio četiri stotine akči, ili stotinu trideset i tri pare.

Mletački vladar sakupio je osam hiljada vojnika Hrvata i drugih, uz dnevnu plaću od po jedan dinar, i 5. safera te godine (12. III 1647) okupio ih u Zadru. Tu ih je napao sandžak-beg Krke Halil-beg sa svojom vojskom i nakon žestoke borbe zauzeo im je tvrđavu. Iza toga su neprijatelji udarili topovima na Novi grad, nastojeći da ga opsjednu. Međutim, kada je ta tvrđava nešto ranije oduzeta iz neprijateljskih ruku, ostali su pod zemljom lagumi napunjeni barutom a da ovi to nisu znali. Sada su je neprijatelji, znajući za to, gadali vatrom. Pošto su digli tvrđavu u zrak i sedam stotina mustahfiza, koji su bili u njoj, zauzeli su je. Iza toga su svoj tabor postavili pred Zadrom i dvije hiljade neprijatelja - konjanika krenulo je na tvrđavu Klis. U taj čas prispio je bosanski defterdar Mustafa-aga i navalio na njih. S Božijom pomoći, puhnuo je vjetar pobjede s islamske strane i oko stotinu neprijatelja je izginulo, a ostali su pobjegli u svoj tabor.

U mjesecu saferu (6. III - 6. IV 1647) određen je i poslan turnadžibaša sa nekoliko hiljada janjičara, a 25. rebiu-l-ahira (30. VI 1647), popisao je pet stotina čaluk-spahija uz obavezu da idu u ratni pohod na Zadar, i odmah su tamo poslani. Ishod toga bio je da je te godine na granici Bosne bilo mnogo štete. Neprijatelji su zauzeli veći dio sandžaka Krke, ostala je samo tvrđava Vrani, ali su i nju opsjeli.

Oni iz Krke, što su se spasili, ostavili su obitelji te goli i bosci izbili u Bosnu. Oko četiri stotine graničara i spahija Novigrada i Obrovca je zarobljeno. Žene su im poskidali gole pa ih utjerali među neprijateljsku vojsku. Halil-bega, sandžak-bega Krke, otpremili su Mlečanima. Da ne bi išao praznih ruku nego s poklonom dali su mu jedan sanduk. Kada je došao pred mletačkog dužda, stavio je sanduk pred njega, otvorili su ga, a unutra je bila odsječena glava njegova oca. Izvadili su je i smijući se i omalovažavajući na razne načine je skrnavili.

Spomenuti Tekeli Mustafa-paša, koji je postavljen za valiju Bosne, bio je određen da s vojskom Bosanskog vilajeta ide na Zadar i Šibenik, ali on nije tome dorastao. Zbog loše organizacije i njegove gramzivosti u vojsci je došlo do rascjepa, a nevjernici su udarili i sve ih rastjerali. Zauzeli su čitavu dalmatinsku obalu. Kad su došli nadomak Prusca, stanovništvo Sarajeva je u strahu izvelo vojsku u Sarajevsko polje. Nakon što je iza toga neprijatelj došao na tvrđavu Klis, pošto im nije bila prispjela pomoć, oni su i Klis zauzeli. Kako su neprijatelji zauzeli sve oko tvrđave, kliški komandant Pijale-zade nije mogao odoljeti opsadi, pa su neprijatelji postepeno zauzeli i unutrašnjost tvrđave. Kada je u mjesecu saferu 1057. godine (8. III - 5. IV 1647) o ovome stigla vijest u Istanbul, sultan se raspitivao kako je došlo do toga i htio je saznati pravu istinu. Šta je samo izgovorio vezirima i koliko ih je izgrdio! Kad bi cijeli svijet pitao šta im je sve nagovorio, ne bi umio ponoviti. Ljudi su bili zgranuti. Kako sultan o ovome nije ništa mogao saznati, onda mu je tadašnji veliki vezir Hezargradi Ahmed-paša ovako objasnio: "Nevjernici su na granici Bosne zauzeli jednu ili dvije palanke i jednu crkvu, a to je ionako ranije bilo njihovo." Međutim, te godine u mjesecu rebiu-l-ewwelu (6. IV - 5. V 1647) došao je iz Rumelije carski zet i njegov miljenik Bosanac Fadil-paša. On je bio dostigao najveći vezirski položaj (kubbe-i nišin). Kad se susreo sa sultanom, rekao je da su se u Rumeliji prilike izmijenile i da se stanovništvo raseljava i slabi. Također mu je kazao da su neprijatelji doprli do bosanskih granica. Čestiti sultan će na to: "A meni moj vezir kaže da su neprijatelji zauzeli jednu-dvije palanke na granici Bosne sa jednom crkvom, koje su ionako ranije bile njihove. To što govoriš kakve su to riječi, bi li to potanko mogao ispričati pred mojim lalom."

Na gozbu, koja je priredena u vezirovom konaku, došao je i sultan i na tom skupu upriličeno je da se susretnu veliki vezir i Fadil-paša. Kada je Fadil-paša, pred velikim vezirom, ispričao sve potanko o pustošenju Rumelije i o osvajanjima neprijatelja po Bosni, veliki vezir ga je utjerao u laž: "Moj care, to su ti koji

hoće da se prikažu velikim, pa od sitnih stvari velike, sumnjive vijesti izbacuju nasrijedu, jer žele da ih se ubroji u dobroželitele. Ratovi sa neprijateljem na islamskoj granici do sada nisu prestajali. I do sada bilo je poraza i pobjeda. Naši veziri, koji se nalaze u Bosni, zauzeli su jednu-dvije tvrđave od neprijatelja. Nakon što su neprijatelji došli sa jakim snagama, jest da su bili malo prešli granicu, ali poslana je velika vojska sa sposobnim zapovjednicima, oni su sve to od nevjernika povratili, pa njihovu zemlju, uz carski blagoslov, uništavaju. Fadil-paša drsko nastupa. Moj sultanu, lično se zainteresirajte i obavijestite o pravom stanju. On hoće kazati da je lala, primajući mito, doveo svijet u propast, da para nema a da su raja i vojska prepušteni Bogu. Izvolite pogledati čemu vode ovakvi postupci. Ne obazirite se na ovakve ujdurme!" Na te riječi je veliki vezir dodao: "Moj sultanu, ovakve prepirke i ovakvi prigovori imaju svoju skrivenu namjeru. One dolaze samo iz zavisti onih koji žele da se domognu carskog pečata. Zavide tvome slugi koji se nalazi na vezirskom položaju. Njima se ne sviđa ono što naš dobrotvor carskim fermanom rješava - čas govore o neprijateljima, čas o pobuni raje i vojske. Iz zlobe kažu: 'Da smo mi na vezirskom položaju, mi bismo to bolje riješili.' Time žele kazati da onaj koji ne zna štetnost od širenja glasina među svijetom kojima se doda još deset a koje bi mogle da zastraše odgovorne ljude i uznemire narod, kako mogu rješavati svjetske poslove. Ja, tvoj rob, prema svojim mogućnostima, učinio sam za vjeru i državu sve što sam bio kadar. Što se treba obazirati na pojedinačne prigovore? Ja do sada nisam učinio ništa mimo naredaba moga sultana. To neka je jasno. Nek' ti je jasno, moj sultanu, oni koji se prikazuju ovako iskreni, da bi bili nazvani dobroželitecima, prigovaraju carskim odredbama. Ustvari, sve što sultan rješava smatraju pogrešnim i to ismijavaju. Ovakvim, riječima punim zlobe, ne treba dopuštati da se u srcima naroda stvara odbojnost i da među narodom prouzrokuju bezvlašće." Htijući da ovom mudrom govorancijom skrene pažnju Fadil-paše, zašutio je. Fadil-paša reče: "Da ja kažem - nije pametno da veliki vezir, našavši zgod-

nu priliku, sve pojedinosti koje je čuo, iznese našem gospodaru i tako ga oneraspoloži. Mi svi na Dvoru trebamo složno tražiti rješenje, da djelujemo na zadovoljstvo našeg sultana i kako to on želi, da se trudimo da dostojno obavljamo poslove." Potom su se razišli. Tog časa, car je kratko naredio: "Fadil-paša je veliki znalac ratne strategije. Neka se pošalje na ratni pohod na Kretu!" O tome je odmah izdat carski ferman.

Ali, lošim postupcima i nepromišljenim odlukama velikog vezira ni narod ni ajani nisu bili zadovoljni stoga što nisu bili sigurni ni za živote ni za imovinu, pa su se svi složili, kako ajani tako i ulema, i uputili se u Orta džamiju, te donijeli ovaj zaključak: "Vezir je taj, koji je sve smutnje napravio. Treba ga ukloniti i postaviti ispravna čovjeka za vezira." Ostali su uporni u ovim izjavama, zahtijevajući da ih svi slijede. Kada su se u džamiji sakupili sve spahije, poslali su jednog čovjeka po vezira Ahmed-pašu i tražili da dođe u džamiju, da se porazgovara o stanju naroda. A vezir, čuvši za ono što se te noći desilo, bio je pobjegao. Kada je sultan o tome obaviješten, nastojao je sačuvati vezira Ahmed-pašu, jer mu je to bio zet ali, na traženje naroda, postavio je za velikog vezira Sofi Mehmed-pašu i mimo svoje volje.

Na skup je došao aga mirahora Mustafa-paša i upitao: "Gdje je vezir?" Kada je (neko) odgovorio: "Otkud ja znam, neka ga nađu!", tada je skupu doviknuto: "Mi hoćemo vezira lično! Ako je sultan, neka izađe i sazove divan, na brzu ruku, da mu izložimo naše želje. Kao prvo, ovako se nemarno ne može vladati, a vezira će svakako dati." Bosanac Varvari Ali-paša bio je zaslužan, pošten i pobožan čovjek; koje to pravilo propisuje da njegova glava i Ibrahim-pašino tijelo, nepravedno leže dvadeset dana u carskom Dvoru. Sultan je ovoga nasilnika nametnuo narodu. On se samo bogati, prima mito, odstupajući od Šerijata on je narod doveo u ovo stanje. Žene utječu na važne poslove; hazina je prazna, ne može dostići za prekomjerne troškove, a raja je ojađena. Neprijatelji su zauzeli četrdeset tvrđava na granici Bosne. Sada su toliki ratni neprijateljski brodovi u moreuzu, a niko ih

ne suzbija. Istanbul je opsjednut. Mi ćemo, kako bilo da bilo, Ahmed-pašu ubiti, a prijestolonasljednika ćemo dovesti na prijesto" - poručili su.

Kada je Mustafa-paša izvijestio sultana šta su rekli na skupu, sultan je na bedeme carskog dvora izvukao topove i naredio da se dvorske straže naoružaju mačevima i puškama, pa su se naoružali i pripremili za borbu. Skup je uspio da pronade vezira, pa su ga na dan 16. redžeba (5. VIII 1648) ubili.

Kada je sultan Ibrahim-han čuo za to, pripremio je svoju ličnu gardu i dvorsku stražu sa sabljama i puškama, naredivši im strogu pripravnost.

Na ovoj strani su se dogovorili veziri i ulema i zaključili:

- Sultan je nasjeo zlobi svojih najbližih saradnika i poveo se za njihovim nevaljalim riječima. On je obuzet svojim prohtjevima, a ne bavi se državnim poslovima. Porezi mimo svake mjere i pravde, napadi na bezistane i otimanje imovine od trgovaca, čak i ubistva bez ikakva osnova, u ovom vremenu prevršili su svaku mjeru. Situacija je nepopravljiva. Pohlepa za bogaćenjem, obuzetost podmićivanjem, odstupanje od časnog Šerijata - a mitom se sve ruši; blagajna je ispražnjena prekomjernim troškovima, pa je zbog svega ovoga neprijatelj zauzeo Bosansku krajinu. Evo, i ovoga časa, sedamdeset-osamdeset neprijateljskih lađa kao tvrđave stoje u moreuzu, a carska mornarica ne izlazi, pa je Istanbul opkoljen.

Kada su to sultanu saopćili, odgovorio je: "Lažete! Naprotiv, obavještenje koje sam ranije dobio od sada ubijenog velikog vezira je da su neprijatelji na granici Bosne zauzeli samo jednu crkvu, a iz moreuza su lađe odavno isplovile." Tako je on izjavio. Sultan još ne vjeruje istinitim riječima. Jednog ispravnog vezira, Kara Mustafa-pašu, koji mu je bio jedan od najbližih saradnika, pogubio je. Bosanca Jusuf-pašu, osvajača Hanije, ubio je zato što mu nije donio novac sa Kandije. Pogledajte sve to! Mi se, od danas, moramo osigurati. Pa su se odvažili da se sastanu i dogovore. Na skupu su se saglasili i u subotu, 17. redžeba 1058. godine (7. VIII 1648), u devet sati, ustoličili su na osmanski pr-

ijesto maloljetnog, sedmogodišnjeg sultana Mehmed-hana Četvrtog.

Najprije je šejhu-l-islam, a za njim veziri, ulema i najistaknutiji ajani izrazili svoju vjernost, poljubivši mu skute, a da se dijete ne bi uplašilo, zabranili su ostalom svijetu da mu se približava. Potom su, nakon duge rasprave, sultana Ibrahima utamničili, a zatim, na dan 28. redžeba (19. VIII 1648) držeći se pravila: "Kada se zajedno nađu dvojica halifa, jednog od njih ubiti", pogubili su sultana Ibrahima.

Te godine smijenjen je Dokuzović, sarajevski kadija, a namjesto njega postavljen Imamović.

DERVIŠ MEHMED-PAŠA, POTOMAK KETENDŽI OMER-PAŠE

Godina 1058. (1648)

Derviš Mehmed-paša bio je najprije mutesarraf Silistre, pa je onda postavljen na dužnost u Bosanski vilajet, a na njegovo ranije mjesto imenovan je dotadašnji bosanski valiija Ibrahim-paša Gabeleli.

Derviš Mehmed-paša odredio je za serdara nekog Ali-agu, koji je imao sjedište u Livnu, i poslao ga na Klis. On je tada podnio izvještaj Dvoru da je spomenuti donio sedam stotina odsječenih glava. On je 1058. godine u mjesecu zu-l-ka'detu (17. XI - 17. XII 1648) poslao Dvoru arz da ga je udarila kap i da više nije sposoban za rad. Tada je namjesto njega na dužnost u Bosanski vilajet postavljen Hasan-paša, sin Sarhoš Ibrahim-paše, a spomenuti je otišao u Istanbul, pa nakon što je izliječen, dodijeljen mu je vilajet Silistra. Godine 1063. (1652/53) postao je veliki vezir.

Spomenuti je porijeklom Čerkez.

Godine 1058. (1648) u Anadolu se bio pojavio odmetnik Mehmed Hajdar-oğlu, koji je izjavio: "Veliki vezir Ahmed-paša Hazargradlija, koji je ubijen, uzeo mi je trideset hiljada groša, obećavši mi dodijeliti jedan sandžak." Čak je te godine napao i na hadžije iz Bosne i počinio velika zlodjela.

HASAN-PAŠA, POTOMAK SARHOŠ IBRAHIM-PAŠE

Zu-l-ka'de 1058. godine
(17. XI - 17. XII 1648)

(Od mjeseca džumade-l-ula 1059. godine (13. V - 11. VI 1649) veliki vezir Murat-paša. Spomenuti je Arnaut. Smijenjen.)

Hasan-paša je bio valija Bosne i Hercegovine.

Kada je oko tri hiljade nevjernika bilo došlo do Prologa u namjeri da napadnu kasabu Livno, iz svih tvrđava na granici sakupilo se i izišlo oko dvije hiljade članova posade protiv nesretnih neprijatelja. Sukobili su se s neprijateljima, došli iza leđa i zametnuli borbu, pa su oko devet stotina živih zarobili, a oko pet stotina pobili. Glavari su ovu sjajnu pobjedu pripisali sreći spomenutog Hasan-paše. Uistinu, Hasan-paša bio je čovjek koga su krasile moralne vrline, pamet i hrabrost.

Zbog zuluma u vrijeme prethodnog valije Tekeli Mustafa-paše pojavio se odmetnik Deli Mahmud, pa kada je stigao po poklon Mustafa-pašin karamatardžija, napao ga je u selu Kuti, blizu Glasinca, u nahiji Rogatica, rastjerao mu pratnju i oteo mu konja i dvije stotine groša. On se nije pokoravao ni jednom beglerbegu, nego se stalno krio. Međutim, kada je spomenuti Hasan-paša poslao svog kapidžibašu Zulfikar-agu sa pismom naslovljenim: "Mome bratu Deli Mahmudu", pozvavši ga da dode, Deli Mahmud je došao, u Livnu se sastao sa Hasan-pašom, a ovaj ga je zagrmio počasnom odorom. Kad ga je poslao sa jednim manjim odredom konjanika na granicu, Deli Mahmud je donio oko trideset odsječenih glava uhoda. Kada se ponosno, uz počasti, vratio na svoje mjesto, i kad je Hasan-paša poslao Zulfikar-agu po poklon, Deli Mahmud je sakupio svoj imetak i poslao.

U tome je Hasan-paša bio razborit i pouzdan, to je znalo i malo i veliko i bilo je to jasno kao dan. Također, ondašnji paša Hercegovine Musli-beg hadži Memić, koji je ranije bio defterdar Bosne, poznat je po svojoj pametnoj politici i hrabrosti. On je sudio stanje u Hercegovini. Svojim lijepim postupcima doveo je u pokornost i arnautske odmetnike i u tim krajevima nastao je mir.

Ovakvog čovjeka, koji je za svaku pohvalu obavljao sve svoje dužnosti, kakav je bio Hasan-paša, smijenili su sa dužnosti u Bosni, a namjesto njega postavili su u mjesecu rebiu-l-ahiru 1060. godine (3. IV - 2. V 1650) Mehmed-pašu, sina Prevezeli defterdar Mustafa-paše, koji je smijenjen sa dužnosti u Erzerumu.

Iz Bosne potječe Ahmed-paša, koji je odgojen na carskom Dvoru i iz njega izišao kao bostandžibaša. Zatim je napredovao. Prilikom carskog ustoličenja postao je kapudan pa je otišao u rat u Kretu. U boju za Foču¹⁰⁰ pokazao je veliko junaštvo. To je bio junak koji je svoju hrabrost pokazao i u tom boju. Kada je došao na Kretu, nije se slagao sa Husein-pašom. Imao je neke svoje zamisli kako da se zauzme tvrđava Suda. I kada ju je opsjeo 1059. godine (1649) doletjelo je topovsko tane iz tvrđave, pogodilo ga u glavu i poginuo je. Neka mu se Bog smiluje.

100. Ovdje se misli na Foču na obali Egejskog mora.

MEHMED-PAŠA, POTOMAK PREVEZELI DEFTERDAR MUSTAFA-PAŠE

Godina 1060. (1650)

(Od ša'bana 1060. godine (30. VII - 27. VIII 1650) veliki vezir Melek Ahmed-paša. Spomenuti je Abaza. Smijenjen.)

Ranije su, za vrijeme Tekeli Mustafa-paše, a nakon njega i za vrijeme Derviš Mehmed-paše, iz Sarajeva, na osnovu fermana, kupljeni sejmene zbog toga što je stanovništvo Sarajeva određeno da pode u ratni pohod za muafijet. Međutim, kada je bio valija Hasan-paša, sin Sarhoš Ibrahim-paše, na cijelom bosanskom području vladao je mir, ali je on, bez ikakva razloga, smijenjen, a Bosna je data u ša'banu 1060. godine (30. VII - 27. VIII 1650) navedenom Mehmed-paši.

Kada je zatražio da iz grada Sarajeva, po običaju, daju strijelce pod puškama radi čuvanja granice, Sarajlije su uz platu od po pet hiljada akči mobilizirali sejmene i poslali ih u pašinu ordiju. Kada je paša izjavio: "Ja ovaj put ne trebam ove ljude, vi trebate sakupiti po pet hiljada akči u novcu i poslati", on je time zaveo dvostruko zaduženje. Kada su se sakupili ajani grada i svi gradski imami radi dogovora kako da se riješi ova nevolja, niko među njima nije pristao da novac kupi. Kako to nije bilo moguće, obavijestili su navedenog pašu, a neki pokvarenjaci su ga još i potpaljivali, pa je spomenuti paša poslao jednog buljukbašu sa bašibozucima da rastjera građane. Došli su leventi i rastjerali ih pucajući iz pušaka, te su neke muslimane ubili ili ranili. Čak je sarajevski muderris Herceglia Hasan-efendija, dok je na obali Miljacke, po običaju, bio zabavljen čitanjem, ranjen u nogu. Ovaj događaj je navedeni paša u svom izvještaju što ga je podnio Dvoru pripisao tadašnjem sarajevskom kadiji Hasan-efendiji Arapoviću. I njegov kapu-ćehaja je tako izvijestio velikog vezira. Kada su zatražili da se izda carski ferman da se Hasan-efendija

smijeni, onda su pisma koja su stigla od Kadi-zade-efendije, pa Malkoč-zadea i drugih ajana, poslali šejhu-l-islamu. To što su rekli Mehmed-paša i njegov kapu-ćehaja oni su pobili - i objasnivši sve kako je bilo, uspjeli su da mulu spase od smjenjivanja i učinili da se paša smijeni.

Ali Katib Čelebi u svojoj historiji, zvanoj *Fezleke*, navodi ovo: "Kada je dodijeljen Bosanski vilajet navedenom paši, tada su bosanski pokvarenjaci, bivši defterdar Musli-beg i drugi bili umiješani u vilajetske poslove. Miješali su se i u poslove suda i tako izazivali nered, pa je izdat carski ferman da se tome stane nakraj. Kada su oni za to saznali, svi su se okupili na jedno mjesto uzevši za povod naoružanje leventa, pod tim izgovorom pozivali su narod u gradu da im se pridruži i tako ga okupili."

Paša je o ovome podnio svoj arz dvoru, a on se uputio na osiguranje Bihaća. Na drugoj strani, neki istaknuti bosanski velikaši ušutkali su pašinog kapu-ćehaju i utjerali ga u laž, pa su se i oni pridružili onim nevaljalcima i, na koncu, u mjesecu zu-l-hidždžetu 1060. godine (25. XI - 25. XII 1650) učinili su da se paša smijeni.

Muslihudin-aga, koji potječe iz Bosne, otišao je u Istanbul i postao janjičar i po tome janjičarskom redu, napredovao je, pa je 1030. godine (1620/21) postao beg-ćehaja, pa sejmenbaša i konačno jajabaša. Od ustoličenja sultana on je bio jedan od značajnih aga i stupova države. Umro je u petak uvečer, 27. ramazana 1060. godine (24. XI 1650) - odabrane noći Lejletu-l-kadra. Njegov zet bio je Bosanac Mahmud-aga. On je postao janjičarski ćehaja 1058. godine (1648).

Godine 1060. (1650) vraćena je nahija Gabela. U toj nahiji je, za vrijeme sultana Sulejmana, sagrađena jedna tvrđava i u nju postavljeno dvanaest aga sa tri stotine nefera. Kasnije je Ali-paša Čengić izgradio vanjske zidove i postavio četiri stotine nefera sa dvanaest agaluka.

BOSANAC FADIL AHMED-PAŠA MAGLAJLIJA

Godina 1061. (1650/51)

(Od ramazana 1061. godine (18. VIII - 17. IX 1651) veliki vezir Sijavuš-paša.)

Za njegova vremena je, po carskoj milosti, dotadašnjem alajbegu Bosne Ali-begu Čengiću, uz položaj mirimirana, data na upravu Hercegovina.*⁵⁰

*⁵⁰ Dotadašnji muftija grada Foče Habib-efendija, carskim beratom izdatim koncem redžeba 1061. godine (10. - 19. VII 1651), ponovo je tamo postavljen za muftiju.

JADIGAR MUSTAFA-PAŠA

amazan 1061. godine (18. VIII - 16. IX 1650)

enuti je izišao iz službe kol-ćehaje i dat mu je na upravljanje Bosna. Uzevši sa sobom mnogo zlata i novca, odredio je otišao je iz Istanbula. Da bi svoju pratnju učinio vjernom i šakom im je dijelio dukate, i sa velikom karavanom Tekfurdaga otišao prema Malkari.

Kada je čuo da je Bektaš-aga ranije poginuo, on je izbjegao tamo gdje je postavljen. Stalno su ga obuzimale sumnje i biti optužen da je pobjegao. Kada je iz Istanbula pisao ješten od nekih osoba, koje je dobrom zadužio, da je u čauš, došao je do uvjerenja da ni on neće moći doći zdrav. Ostavivši svu prtljagu i šatore koje je imao, on se zatekli i uzevši sa sobom jedne bisage dukata i nekoliko, te dva-tri povjerljiva saradnika, bio je odlučio bježati sa pouzdanim slugama. Kada se saznalo za njegovo bježenje, poslan je carski ferman mutesarrifu sandžaka Moreje Dardanele Mehmed-paši da ga po svaku cijenu uhvati. Spomenuto Mustafa-paša je nekako uhvaćen u kadiluku Feredžik i savladan, izgubivši nadu da će ostati u životu, on je zamolio Mehmed-pašu da ga živa ne šalje u Istanbul, nego da ga tu pusti. Mehmed-paša mu je na to odgovorio: "Meni je tako naredilo da ga je da mu dozvoli da uzme abdest; uzeo je abdest, čitao namaz, učinio tevbu i istigfar, a onda je svojom rukom odjednostojanstveno, podigao bradu i stavio omčicu na vrat, izgovarajući šehadet, dušu ispustio. Potom mu je odmah poslano i uz ramazan 1061. godine (18. VIII - 16. IX 1650) da ga se odvede u Istanbul.

Prigovor za njegovu osudu je ovaj: Jedna grupa nepokornih vođa se skupila u Jeni džamiji i, uz veliku galamu, vjerovala u sultana, a kako je i on bio jedan od njihovih vođa i čelnika, ostali, osuđeni na smrt.

FADIL AHMED-PAŠA MAGLAJLIJA

Šewwal, 1061. godina

(17. IX - 15. X 1651)

Nasljednik navedenog Fadil Ahmed-paše Jadigar Mustafa-paša, prije nego što je stigao na mjesto postavljenja u putu je ubijen, pa je Bosanski ejalet ostavljen navedenom Fadil Ahmed-paši kao i do sada. Kratko iza toga, Fadil Ahmed-paša pozvan je u Istanbul, a na njegovo mjesto postavljen je na dužnost u Bosni Si-javuš-paša, koji je bio svrgnut s položaja velikog vezira i protjeran u Malkaru.

SIJAVUŠ-PAŠA, BIVŠI VELIKI VEZIR

Muharrem 1062. godina
(14. XII 1651 - 12. I 1652)

U to vrijeme govorilo se da su se neprijatelji pobunili pa je stoga spomenutom Sijavuš-paši u Bosanski vilajet poslano jedanaest oda janjičara, što je približno tri hiljade nefera. Bivši baščauš, a tadašnji hasēcija Hasan-aga određen je za zabita i tamo upućen.

Kada su ranije neprijatelji osvojili Klis zauzeli su područja Knina, Like, Udbine, Zemunike, Drniša i druga, koja čine nekoliko sandžaka koji se nalaze na području islamske granice, na sjevernoj strani iza rijeke Cetine, s one strane tvrđave Knin, u slivu rijeke koja izvire iz velike planine i teče u pravcu jugozapada te se ulijeva u venecijanski zaliv. Klis i Sinj su iza te rijeke. Sve su to neprijatelji zauzeli. Prostor u dužini osam, a u širini četiri dana hoda su neprijatelji držali u svojim rukama. Međutim, ima jedna godina kako se hrvatski vlastelin Zrinski tazbinski orodio sa mletačkim deneralom, pa jedan drugom pomažu. Zrinski je poslao konjicu, pa kada je došla do rijeke Cetine, onda su se približili deneralovi ratni brodovi, pa sa desne strane Gabele, a na lijevoj strani od ušća rijeke Neretve sve do rijeke Cetine, napali su na muslimanske predjele. U nahiju Imotski nisu sada upadali, jer su je ranije opljačkali. Prešli su preko zapadne strane ispasišta koje se nalazi u predjelu rijeke Neretve. Kad su namjeravali da navale na Mostar, koji se nalazi na obali rijeke Neretve, a stanovnici su mu borbeni, ustalo je oko osam stotina hrabrih momaka iz grada Mostara, stupili su s nevjernicima u boj i razbili ih, ali je oko četiri stotine mostarskih junaka poginulo.

Poslije toga su neprijatelji promijenili pravac, napali su na tvrđavu Zadar, koju su ranije opljačkali i porušili, te je opsjeli. Oni su lahke topove, koji su možda tu ostali još od Timurova vremena, razmontirali, jer ih je težak put sprečavao da ih odjed-

nom prenesu. Prenijeli su tri-četiri topa, postavili ih i pritijesnili tvrđavu. Pozvali su onih tri-četiri stotine muslimana koji su napali na tvrđavu da se predaju na viru. Kako su izgubili nadu da će im stići pomoć, predali su tvrđavu. Neprijatelji, prekršivši zadanu riječ i ne ispunivši ono što su oni tražili, njihovu djecu su noževima rasijecali i bacali pred majke. Potom su pošli da okolicu pustoše, žensko-muško sve su zarobili, pa ukrkali na lade. U tvrđavu su postavili šest stotina strijelaca, a oni nastavili da dalje po okolini pljačkaju.

Kada je to saznao spomenuti Sijavuš-paša, brzo je tamo krenuo i ulogorio se između navedene tvrđave i nahije Prozor. Pozvao je narod Bosanskog vilajeta da se digne. Narod iz svih kadiluka, cijelog vilajeta, krenuo je tamo. Dok se narod okupio, neprijatelji su razrušili tvrđavu Zadar i stigla je vijest da su pobjegli. Ali, kako je bila žestoka zima, oko tri stotine muslimanskih vojnika promrzlo je i stradalo.

Spomenuti paša je o ovome podnio arz Dvoru i, uz arz, poslao je krvlju napisanu molbu za pomoć. Kada je u rebiu-l-ahiru 1062. godine (12. III - 9. IV 1652) stigla predstavka u Istanbul, sazvan je divan kod sultana. Tada je mufti-efendija prekorio velikog vezira Gurdži Mehmed-pašu rekavši mu: "Zar ja vama nisam rekao da se za ovo pobrinete", a paša je odgovorio: "To što su oni zauzeli, nije ništa naročito. To je samo jedna palanka, koja ne vrijedi ni za njih ni za nas."

Kasnije je mletački bajilo izjavio velikom veziru: "Ja se obavežujem da ćemo tu tvrđavu vama predati. Ja to uzimam na sebe i nemojte se sekirati. Smatram da je problem riješen", i uzeli su kao da se nije ništa dogodilo.

Ovo je bio razlog da su se Sijavuš-paša i Fadil Ahmed-paša Maglajlija zamijenili za položaje, pa je Sijavuš-paša postavljen na dužnost u Rumeliju, mjeseca džumade-l-ula 1062. godine (10. IV - 9. V 1652) a Maglajlija Fadil Ahmed-paša sa dužnosti u Rumeliji na dužnost u Bosanskom vilajetu.

Navedeni Sijavuš-paša bio je rob Dželali Abaza-paše.

BOSANAC FADIL AHMED-PAŠA MAGLAJLIJA treći put Godina 1062. (1652/53)

(Od mjeseca redžeba 1062. godine (8. VI - 7. VII 1652) veliki vezir Turhundži Ahmed-paša. Spomenuti je iz sela Mat u Arnautluku. Pogubljen.

Od mjeseca rebiu-l-ahira 1063. godine (1. - 29. III 1653) veliki vezir Čerkes Derviš Mehmed-paša. Spomenuti se šlagirao.

Od mjeseca rebiu-l-ahira 1064. godine (19. II - 19. III 1654) veliki vezir Ibšir Mustafa-paša. Ubijen je po dogovoru vojske.)

Hasan-efendija Vejazić, rođen je i odrastao u Bosni. Uz Bosanaca Roznamedžiju Ibrahim-efendiju, postao je mulazim, pa muderris i nakon Sulejmanije medrese postao kadija u: Halepu, Brusi, Edreni i Istanbulu. Umro je 28. džemade-l-ula 1063. godine (28. IV 1653). Bio je jako pobožan čovjek. Ostavio je iza sebe jednog sina.

Na tvrđavu Knin, koja je ranije podignuta i utvrđena, u koju je dopremljena ratna oprema i postavljeni mustahfizi, a nalazi se na granici prema Zadru, napalo je dvanaest hiljada neprijatelja. Čak je rimski papa poslao vojskovodi kapu od crvene čohu, omču, čelenku izradenu u ružinim motivima i još štošta. Ugledajući se u njega i Franci, Nijemci, Mađari, Hrvati i drugi su poslali ukupno dvanaest hiljada neprijatelja, koji su dovukli topove.

Kada su opsjeli i napali tvrđavu Knin, bosanski valija Fadil-paša nalazio se u Banjoj Luci i naredio je da se pokupi vilajetska vojska. Jedan od bosanskih odžakovića Ali-beg, uputio je teške riječi paši, rekavši mu: "Ti lično ništa ne preduzimaš. Zar i ti hoćeš predati neprijateljima zemlju, kao što ju je predao Tekeli Mustafa-paša. Ako to namjeravaš, neće biti dobro." On mu je, bez ikakva straha, tim riječima zaprijetio.

Fadil-paša je pojahao konja pa je sa vilajetskom vojskom - leventima, došao iza leđa neprijatelja i otpočeo žestok boj.

Hajdar-beg Šahinpašić je sam uhvatio deset neprijatelja i time se proćuo, a više od dvije stotine nevjerničkih glava odsječeno je i oko tri stotine živih neprijatelja je zarobljeno. Poraženi su nevjernici pobjegli. Za vrijeme bitke, islamski borci bili su opkolili onoga nevjernika sa perjanicom. Po svom pogrešnom uvjerenju, on se postavio na top koji mu je poslao rimski papa i dobro se zaklonio. Iako su nastojali da ga odvoje od topa, da bi ga tako živa zarobili, nikako nisu mogli. Borci su ga napali maćevima i iskomadali ga, a njegovu glavu i perjanicu uzeli i poslali u Istanbul. Osim hiljadu i dvije stotine glava, ne računajući one što su na putu stradali, dvije stotine i dvadeset živih neprijatelja, kao i mnoge bubnjeve i zastave i dosta vrijedne ratne opreme, sve su to, koncem džumade-l-ula 1064. godine (9. - 18. IV 1654) poslali u prijestonicu. Većina nevjernika u toj borbi bili su u oklopi-ma, pa su izgledali kao da su od željeza - ali oprema ne ratuje. Borci su ih svojim snažnim rukama hvatali za jake i kad bi ih oborili na zemlju, probadali su ih maćem i bodežima kroz stražnjicu, i tako ih ubijali.

Spomenuta bitka odigrala se u petak, 2. džumade-l-ula, u proljeće navedene godine (21. III 1654).

Odsječene glave zarobljenika i ratni plijen, i ono što je poslao Fadil-paša, prispjelo je u Istanbul 20. džumade-l-ahira iste godine (8. V 1654). Kada su stigli ti koji su to sve donijeli i zarobljenike doveli, nagrađeni su svećanim odorama.

Ova vijest razveselila je i sultana i sve muslimane. Kapudan-paša je ćehaji naredio da, između ovih zarobljenika, trideset pomorskih oficira predaju pomorskom emiru Suvejdanzade Mehmed-paši. Kad su predati, Suvejdanzade je obradovan od kapudan-paše, ruku mu poljubio, zahvalio mu se i poklonio mu crnu ćohu za ćakšire.

Žitelji Gradiške su 1065. godine (1654/55) digli bunu. Paša je krenuo da ih pobije. Međutim, oni su još prije pošli na pašu i u bici je bilo mnogo poginulih s obje strane, ali paša ih je, ipak, pobijedio i rastjerao.^{*51, *52}

*51 Iz sudskog hūdžeta izdatog u sarajevskom sudu 16. ša'bana 1063. godine (12. VII 1653) vidi se da je kadija u Sarajevu bio Sulejman-efendija. Na njegovom pečatu bile su riječi: "Moli milost Milostivog - Njegov rob Sulejman."

*52 Godine 1064. (1653/54) u gradu Sarajevu je esnaf krojaća održao teferić na Koševu. Ovom prilikom je za alajbega toga esnafa izabran Arapović.

DELLAK MUSTAFA-PAŠA

Godina 1065. (1654/55)

(Od redžeba 1065. godine (7. V - 5. VI 1655) veliki vezir Murat-paša, po drugi put. Smijenjen.)

Od šewwala 1065. godine (4. VIII - 1. IX 1655) na položaju velikog vezira Malatijeli Ermen Sulejman-paša. Spomenuti je svrgnut i postavljen na dužnost u Bosanski vilajet.)

Ni iz jedne hronike se jasno ne vidi da je spomenuti Mustafa-paša bio bosanski valija. Ali, iz jednog odlomka u *Tarih-i Naima* dâ se zaključiti da je spomenuti to bio, jer je navedeni Mustafa-paša bio vezir u vrijeme velikog vezira Ibšir-paše i njegov odani pristalica. Kada je u redžebu 1065. godine (7. V - 5. VI 1655) taj Ibšir-paša pogubljen, njegov nasljednik Murat-paša, koji je namjesto ovoga došao na položaj velikog vezira, pobio je neke pristalice svoga prethodnika, a neke je udaljio dajući im službe vani. Pretpostavlja se da je i spomenuti Mustafa-paša, tom prilikom, postavljen za bosanskog valiju i tamo poslan.

U većini spisa koji se nalaze u Bosni zabilježeno je da je on bio bosanski valija. On se u nekim dokumentima spominje pod nadimkom "Dellali", ali ovo ne može biti tačno jer nije bilo ni jedne ličnosti s nadimkom "Dellali".^{53, 54}

⁵³ Glavni silahdar u Istanbulu Mustafa-efendija, sin merhum Isa-bega iz Foče, u Hercegovačkom sandžaku, uvakufio je nekretnine u korist Ali-pašine džamije u istoimenoj mahali u spomenutoj Foči, zvanoj Atik Ali-paše. O tome je sastavljena vakfija u Istanbulu, u Davud-pašinom sudu dana 20. rebiu-l-ahira 1066. godine (16. II 1656) koju je potpisao i pečatom ovjerio kadija Ibrahim-efendija, sin Hurremov. Pisac u "Takvimu-t-tavarihu" navodi da je ovaj Mustafa-efendija iznenađeno umro u Istanbulu, u nedjelju 16. zu-l-hidždžeta 1067. godine (25. IX 1657).

⁵⁴ PRIJEPIŠ HUKMA IZDATOG U SUDU GRADA SARAJEVA

Stanovnici grada Sarajeva i okolnih nahija i sela došli su pred visoki sud sa dužnim poštovanjem i žalili se na nasilja i nepravde:

MALATIJEI ERMENI SULEJMAN-PAŠA

6. džumade-l-ahira 1066. godine
(2. II 1656)

(Od mjeseca džumade-l-ula 1066. godine (27. III - 25. IV 1656) veliki vezir Husein-paša. Umro prije nego je stigao carski muhur.)

Kada je spomenuti Sulejman-paša smijenjen sa položaja velikog vezira, postavljen je na dužnost u Bosanski vilajet.

Za njegova vremena dogodio se veliki požar u Sarajevu.

Abdunnabija, Sari Hasan iz Prače, Sari Alija iz Timurove mahale, Pambugi Ahmed, te Durak i Ćor Bešir iz Zabrda, ne bave se svojim poslovima nego stalno odlaze beglerbegu, sandžak-begu, mutesellimu, vojvodi i ostalim činovnicima, siju zlo i spletkare. Nekoga potkazuju, nekome ruše ugled i hapse ga bez ikakva povoda te uzimaju novac. Njihov nered, progone i nasilja narod više ne može trpjeti. Neka im se stane nakraj i neka ih se kazni. Mi tražimo da se oni protjeraju iz našeg vilajeta.

Tako su svi izjavili.

O navedenim su ispitivane Sarajlije i seljaci iz okolice Sarajeva. Mnogi pouzdani ljudi su pred sudom potvrdili da je tačno da gore navedeni stalno prave nered, da odlaze činovnicima i bez ikakva osnova spletkare, ogovaraju, optužuju i čine da se ljudi zatvaraju. I to je provjereno.

Donesena je stroga naredba da im se kuće prodaju, da se iz grada i iz selâ protjeraju u neki drugi kraj.

Sve je uvedeno kako se dogodilo.

Dana, 16. džumade-l-ula 1066. godine (13. III 1656).

FADIL AHMED-PAŠA MAGLAJLIJA, BOSANA

četvrti put

Muharrem, 1067. godine

(20. X - 18. XI 1656)

Spomenuti je ovoga puta bio samo dvadeset dana bosanski valija, a iza toga je premješten za valiju Rumelije. Godine 1068. u mjesecu redžebu (4. IV - 3. V 1658) pogubljen je u Edreni.

U nekim bosanskim spisima stoji da je nakon Fadil Ahmed-paše bosanski valija bio Topal Hasan-paša, ali to neće biti tačno, jer je u *Tarih-i Naima* zabilježeno ovo: "Fadil Ahmed-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni 1067. godine (9. XI - 17. XII 1656), u mjesecu saferu, a namjesto njega postavljen je Sejdi Ahmed-paša."

SEJDI AHMED-PAŠA

24. safera 1067. godine

(12. XII 1656)

(Od mjeseca džumade-l-ula 1066. godine (26. II - 26. III 1656) na položaju velikog vezira Zurnazemi Mustafa-paša. Spomenuti je samo četiri sata bio veliki vezir. Svrnut.

Od mjeseca džumade-l-ula 1066. godine (26. II - 26. III 1656) Sijavuš-paša, po drugi put. Smijenjen.

Od mjeseca redžeba 1066. godine (25. IV - 24. V 1656) veliki vezir Bosanac Bojunegri (Krivovrati) Mehmed-paša. Svrnut. Neki kažu da je on iz Džanića.

Od mjeseca zu-l-ka'deta 1066. godine (21. VIII - 19. IX 1656) veliki vezir Mehmed-paša Ćuprilić. Spomenuti je umro. Nazvali su ga Kodža Köprülü Mehmed-paša. Ocu mu je ime Hasan-aga. Porijeklom je Arnaut. Nastanio se u kasabi Köprü u Anadolu, pa je dobio ime Köprülü Ahmed-paša.)

Spomenuti je bio kapudan, međutim smijenjen je i dodijeljen mu je Bosanski vilajet. Kada je tamo poslan, u Istanbulu su se pobunili janjičari. Ali, veliki vezir Mehmed-paša Ćuprilić je pogubio oko šezdeset istaknutih buntovnika, a mnoge je rastjerao.

Spomenuti Ahmed-paša napao je na tvrđavu Zadar, koja je bila pod upravom Mlečana ali je nije mogao osvojiti. Idući usput, popalio je sve na šta je naišao: vrtove, oranice, sela...

Smatrajući da će moći osvojiti tvrđavu Marta, krenuo je i idući naišao, u jednom klancu, na oko četiri hiljade nevjernika i s njima je vodio žestoku bitku. S Božijom pomoći pobijedio je nevjernike - preko dvije hiljade ih sabljama sasjekao, a oko hiljadu zarobio i potom, za kratko vrijeme, osvojio je spomenutu tvrđavu. Svu imovinu i hranu im je zaplijenio.

Ali, smatrajući da se spomenuta tvrđava neće moći braniti ni čuvati, jer se nalazi unutar neprijateljske zemlje, srušio ju je i sa

zemljom sravnio. Kada je u sretnu prijestonicu stigla vesela vijest o osvojenju, spomenutom paši je, zahvalnicom, poslana na dar sablja i kaftan.

Navedeni Ahmed-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni mjeseca džumade-l-ahira 1069. godine (24. II - 24. III 1658) a namjesto njega je bosanski valija postao Melek Ahmed-paša.

MELEK AHMED-PAŠA, BIVŠI VELIKI VEZIR

Džumade-l-ahir 1069. godine
(24. II - 24. III 1659)

Te godine smijenjen je sa dužnosti u Hercegovini hercegovački mutesararif Ali-paša Čengić i premješten u Temišvarski ejalet.

Spomenuti Melek Ahmed-paša sa svojim bosanskim junacima vodio je bitku u kliškom području na Krajini. Razbio je oko tri hiljade nevjernika, a oko trista glava je posjekao i otpremio u Istanbul.

U to vrijeme dogodila se velika pobjeda u Rusiji, u krajevima u kojima je vladao Hatman, pa se to u Carigradu proslavljalo sedam dana i sedam noći.

Spomenuti Melek Ahmed-paša smijenjen je džumade-l-ahira 1070. godine (13. II - 12. III 1660) i postavljen za valiju Budima.

SERDAR ALI-PAŠA

Džumade-l-ahir 1070. godine

(13. II - 12. III 1660)

(Od rebiu-l-ewwela 1072. godine (25. X - 23. XI 1661) veliki vezir Köprülü-zade Fazil Ahmed-paša, sin Mehmed-paše. Spomenuti nije smijenjen sve do smrti. Bio je darežljiv i učen. Pohvalno je nazivan "posljednji vezir".)

U hronikama se ne vidi da je spomenuti bio bosanski valija, ali se u većini bosanskih spisa nalaze bilješke o njemu.

U nekim bilješkama Serdar Ali-pašu pišu pod imenom: Bosanac Varvar - Serdar Ali-paša. S obzirom na to da navedeni uistinu ima nadimak "Varvar" proizlazi da je on porijeklom Bosanac, jer postoji selo Varvar u nahiji Prozor, u Bosni. Moćuje je da on otuda potječe.

Navedene godine on je postavljen za serdara u Ugarskoj. Zbog toga je, vjerovatno, prilikom postavljenja na dužnost u Bosni, postao serdar i valija.

Spomenute 1071. godine (1660/61) osvojio je tvrđavu Varad i sve što njoj pripada, kao i ratnu opremu.

U saferu 1074. godine (4. IX - 2. X 1663) osvojena je tvrđava Ujvar, poznata po rudnicima zlata i srebra.

Ali-paša je popravio tvrđavu Knin, koja se nalazi na venecijanskoj obali.⁵⁵

⁵⁵ Iznad hudžeta izdatog 14. redžeba 1071. godine (15. III 1661) u sarajevskom sudu upisan je tekst:

"Mahmud-efendija, sin hadži Ibrahima, vojni kassam u Bosanskom vilajetu. Navedeni hudžet odnosi se na brisanje tereta sa nekretnina u Čekrekči Muslihuddin mahali u Sarajevu."

Muhur: "Mahmūd"

BOSANAC ISMAIL-PAŠA

Godina 1074. (1663/64)

Spomenuti je smijenjen kao budimski valija i postavljen na dužnost u Bosnu. U nekim spisima stoji da je smijenjen sa položaja mekama Istanbula i postavljen na dužnost u Bosnu.

Nakon osvojenja tvrđave Ujvar, veliki vezir i serdar Fazil Ahmed-paša Ćuprić ulogorio se u svom zimovalištu u Beogradu. Izdao je naredjenja na sve strane da dođu vojske da se ide s proljeća u ratni pohod na Austriju. Međutim, beg Pečuha Murad-beg poslao je pismo u kome je izvijestio da je austrijski kralj u toku zime dao trideset hiljada Austrijanaca i četrdeset topova Zrinskom, Jegen-oğluu i hrvatskom deneralu, pa su oni iznenada udarili na palanku Berence,¹⁰¹ u blizini Sigetvara, i spalili je. Serdar je za seraskera odredio Mehmed-pašu, koji je bio u tvrđavi Osijek. Pošto je odredio da s njim idu i valije Stonog Biograda i Janoka, pa Kaplan-paša i tatarska vojska te spahije iz Zvorničkog sandžaka, naredio je hanovu sinu Ahmed Giraj sultanu i ostalim emirima i njihovim vojskama, koje su zimovale u Bačkoj, da se svi stave pod komandu seraskera Mehmed-paše u Osijeku.

Kako se približavala zima, u Beogradu je bilo malo vojske. Pa ipak, serdari-ekrem je krenuo, neka se to pročuje, pa je 2. redžeba (30. I 1664) postavio tugove u Beogradskom polju, a sutradan je sa oko hiljadu ljudi iz svoje pratnje i dvije hiljade vojnika i lahkom opremom prešao na zemunsku stranu, a odatle prema Osijeku. Međutim, neprijatelji nisu izvojevali pobjedu kod Sigetvara, pa su odustali od opsade i otpočeli su opsjedati tvrđavu Pečuh. Čim su čuli da dolazi serdari-ekrem Mehmed-paša, otišli su u svoj kraj.

101. Postoji mjesto pod tim nazivom u Mađarskoj u blizini Sigetvara.

Za čuvanje Sigetvara određen je serdari-ekrem Mehmed-paša, Kaplan-paša za Požegu, kapetan Bihaća, bosanski alajbeg i budimski mutesellim za čuvanje Komana i Kolečvara, a Temišvara - tri paše. Posada Pečuha i ostala vojska određeni su za čuvanje tvrđava i palanki na granici. Potom se serdari-ekrem vratio u svoje zimovalište u Beograd.

Kada je serdari-ekrem napustio svoje zimovalište u Beogradu već je došlo vrijeme za ratni pohod, pa su 22. ša'bana (21. III 1664) pobodeni tugovi u Beogradskom polju. Pošto su nadopunjeni vojni odredi i podmireni ratnom opremom, na dan 17. ramazana (13. IV 1664) serdari-ekrem je prešao preko mosta na Savi i premjestio se na zemunsku obalu. Odmah je naredio da se most u Osijeku, koji su bili spalili Zrinski i Jegen-oğlu, počne popravljati. Preko uhvaćenih uhoda saznao je da nevjernici kane da ga opet spale prije nego što prede islamska vojska. Odredio je Kaplana Mustafa-pašu, muhafiza Osijeka, bosanskog valiju Ismail-pašu i samsundžibašu da čuvaju taj most u Osijeku. U međuvremenu došlo je pismo od Husein-paše, muhafiza Ujvara, u kome je stajalo:

"Iz srednje Mađarske došao je Palatinoš sa petnaest hiljada Madara i jedan austrijski kapetan sa petnaest hiljada Austrijanaca. Oni su zametli boj oko tvrđave Tatra i opsjeli je, a ta tvrđava je prošle godine osvojena." U pomoć upućeni su Husein-paši: Kučuk Mehmed-paša, valija Varada, Kasim-paša, valija Janoka, Halil-paša, valija Egri, sa svojim vojskama, aga Jale(?) Ahmed-aga sa tatarskom vojskom, a poslano je nešto vojske i iz Budima i Ostrogona da pomognu da se spasi navedena tvrđava.

U taj čas došlo je pismo i od Husein-paše, valije Kanjiže, u kome je izvijestio da su austrijski nevjernici potpuno opsjeli tvrđavu Kanjižu i da vode bitku:

"Žiteljstvo u tvrđavi nema hrane, pa ako ne stigne pomoć, postoji bojazan za tvrđavu." Serdari-ekrem je obavijestio pismom Husein-pašu da će sa carskom vojskom pružiti pomoć Kanjiži, a kralja Erdelja Mihajla odredio je u pomoć stanovništvu tvrđave Tatra. Tada je stiglo i drugo pismo valiji Kanjiže od

Husein-paše, u kome je napisao: "Zrinski i Jeggen-oğlu, koji opsjedaju Kanjižu, izgradili su tabije i postavili mnogo topova, pa dan-noć tuku." Zamolio je da mu se pošalje pomoć. Ujedno je napisao da se tvrđava Tatra predala neprijateljima "na viru".

Serdari-ekrem krenuo je 11. šewwala (7. V 1664) sa carskom ordijom iz Zemunskog polja i 20. istog mjeseca (16. V) prešao preko mosta u Osijeku. Prvo je naredio da se palanka Darda, koju su neprijatelji spalili, popravi i postavio je posadu da je čuva. Iza toga se serasker Husein-paša sa vezirima, koji su mu dodijeljeni, i vojskom, približio tvrđavi Tatra, pa kada je čuo da su neprijatelji, prije nekoliko dana, zauzeli tvrđavu "na viru" i da su otišli da opsjedaju tvrđavu Loh, odmah je krenuo tamo. Neprijatelji su imali namjeru da spomenutu tvrđavu osvoje. Čim su čuli da se približava islamska vojska, odustali su od opsjedanja i pobjegli. Kada su islamski borci čuli da oni bježe, dva dana i jednu noć gonili su oko hiljadu petsto neprijatelja, a sva okolna sela spalili.

Na drugoj strani, kada je islamska vojska koja je išla u pomoć Kanjiži stigla do Bogaz ćuprije, neprijatelji koji su ćupriju opsjedali čuli su za to i pobjegli. Kada je sutradan Husein-paša izišao na doček serdari-ekrema u polje pred Kanjižom, serdari-ekrem mu je poklonio dva samurova ogrtača i jedan ukrašen nož. Sada su neprijatelji odustali od opsjedanja Kanjiže i pobjegli prema Jeni Kala, udaljenoj dva sata hoda od Kanjiže i, prošavši rijeku Moravu, tamo su zastali. Kada je serdari-ekrem za to čuo, odredio je trista zarobljenika i trista sejmena da sagrade most za prelaz na onu stranu. Preko napravljenog visećeg mosta prešlo je šezdeset boraca i počeli su kopati šančeve. Kada je trebalo da i ostali pređu, jedne noći su neprijatelji, od onih šezdeset nefera što su bili prešli, pedeset i osmericu pobili, a dvojica su uspjela plivajući doći u ordiju i o tome izvijestiti serdari-ekrema. Iza toga su se neprijatelji, da bi zatvorili prelaz preko rijeke, smjestili u šančeve na suprotnoj obali rijeke.

Islamski borci opsjeli su tvrđavu i polovicom zu-l-ka'deta (9. VI 1664) su ušli u nju. Neprijatelji su treći dan od opsade napali

na šančeve, mnoge muslimane pobili i natjerali u bijeg. Iza toga su nevjernici, koji su bili u Jeni Kala, izgubili nadu da će odoljeti, ali iz njihova tabora, koji se nalazio s one strane Morave, neprekidno su dolazili do tvrđave, u dva maha napadali na šančeve i deset puta na njih bacali lagume. Ali, kako su uvidjeli da se islamski borci čvrsto odupiru, razočarani su se povukli. Kada su došli do šančeva, islamski su borci zapalili lagume, a onda napali na tvrđavu i kada su se popeli na neke od zidina, neprijatelji su pobjegli u svoj tabor, s one strane rijeke Morave. Nevjernici, koji su bili u svom taboru, plašili su se da će ih ovi progoniti, pa su most srušili. Ono što je, na onoj strani tvrđave, ostalo neprijatelja, sve je pobijeno. Međutim, kako nisu mogli sačuvati spomenutu tvrđavu od neprijateljske vatre, naredili su da se poruši. Sada je ostalo samo da se osvoji tvrđava Komaran, u blizini tvrđave Kanjiže. Serdari-ekrem je krenuo od Jeni Kala na dan 18. zu-l-hidždžeta (12. VII 1664) i došao pred tvrđavu Komaran. Poslao je pismo kapetanu tvrđave: "Ako tvrđavu predate 'na viru', prije nego što otpočne borba, garantovat će vam se imovina i životi. U protivnom, svi ćete doći pod sablju." Na dan 20. toga mjeseca, neprijatelji su predali tvrđavu "na viru".

Na dan 22. istog mjeseca (16. VII) stigli su do izvora rijeke Kanjiže, i tamo, pet sati hoda daleko od Osijeka, uhvaćene su uhode preko kojih su saznali da će neprijatelji pobjeći iz navedene tvrđave prije nego što stigne islamska vojska. Dok je bosanski valiija Ismail-paša uspostavljao most za prijelaz u tvrđavu, saznao je da su neprijatelji napustili tvrđavu i pobjegli, o čemu je pisмено izvijestio serdari-ekrema. Kada je došao sa carskom ordijom pod tvrđavu Komaran, uzeli su iz nje devet teških topova i oslobodili preko deset hiljada muslimana zarobljenika. Odatle su stigli do palanke Egerder(?) i Kemendar(?) i njih "na viru" zauzeli.

Mjeseca muharrema 1075. godine (25. VII - 23. VIII 1664) napravili su pokret ispod palanke Egerder(?), a sutradan su poslani Gurdži Mehmed-paša, Ismail-paša, bosanski valiija i Kaplan-paša da idu naprijed do obale rijeke Rabe. Oni su naišli na

oko pet stotina neprijatelja u zasjedi i s njima vodili borbu. Pobili su dvjesto i dvadeset neprijatelja, a ostale natjerali u bijeg. S one strane te rijeke stigli su naspram palanki Kirmende(?) i Čakan, pa kad su htjeli uspostaviti most da bi prešli, spriječili su ih neprijatelji koji su bili na drugoj strani. Spomenuti Ismail-paša i Kaplan-paša prešli su sa nešto vojske preko jednog prelaza na rijeci, udaljenog sat hoda od palanke Sankonedžer(?). Bili su počeli zauzimati šančeve radi osiguranja obale rijeke i radi gradnje mosta, ali kada su to čuli neprijatelji navalili su. Njih oko dvije hiljade islamski borci su vrlo brzo razbili i u grupama prešli na drugu stranu. Međutim, neprijatelji su mislili da je sva vojska prešla rijeku, pa su htjeli bježati, a kada su saznali da je prešlo oko deset hiljada boraca, zametnuli su boj koji je trajao od zore do ičindije, pa je većina boraca izginula. Kada su pokušali da pređu na drugu stranu, nisu mogli od neprijatelja koji su se nalazili s druge strane rijeke.

U ovoj bici su poginuli: Ismail-paša, bosanski valija, janjičarski aga i aga spahija, a to se zbilo 8. muharrema 1075. godine (1. VIII 1664). Ipak su u ovoj bici nevjernici potučeni i kada su pobjegli u svoje krajeve, austrijski česar je zatražio mir. Zaključen je mir na dvadeset godina, uz deset uvjeta, koje je postavio sultan.

ARNAUT MUSTAFA-PAŠA

Godina 1075. (1664/65)

U nekim listinama je zabilježen pod imenom Mustafa-paša. U hronikama se ne vidi da je on bio bosanski valija, ali je u listinama, koje se nalaze u Bosni, zapisano da je obavljao tu dužnost.

Moguće je da je to Kaplan Mustafa-paša, jer postoji selo Kaplan u blizini rijeke Vardar, četiri sata hoda udaljeno od Skoplja u Arnautluku. Spomenuti Kaplan Mustafa-paša bio je u ratu u kojem je poginuo raniji bosanski valija Ismail-paša. Možda je tamo tada bio i veliki vezir i serdari-ekrem, pa je on spomenutog Mustafa-pašu postavio za bosanskog valiju, jer nigdje se spomenutoga datuma, niti u godinama prije ili poslije tog datuma, ne spominje neka ličnost pod imenom Arnaut Mustafa-paša.

U kršćanskoj hronici Počkoga stoji da je bosanski valija te godine išao na Hrvatsku sa svojom vojskom i da je osvojio tvrđavu Zrin.

BOSANAC MUHARREM-PAŠA

Godina 1075.

(1664/65)

Spomenuti je umro u selu Glasinac dok je išao da preuzme dužnost valiye Bosne. Tijelo mu je preneseno u Sarajevo i pokopano na strani okrenutoj kibli u groblju kod Careve džamije. Neka mu se Bog smiluje.

SUHRAB MEHMED-PAŠA

Godina 1075. (1664/65)

S obzirom na to da su mnoge mletačke čete činile upade u Bosnu, spomenuti Mehmed-paša je na brzinu sakupio vojsku i krenuo na njih. Oko hiljadu i pet stotina ih je pobio i ranio, a samo je četrnaest muslimana poginulo. On je poslao carskom Divanu stotinu sedamdeset odsječenih glava, pedeset i šest zarobljenika, deset zastava i njihov doboš. Kada su ti zarobljenici došli u Istanbul, bez oklijevanja su postali muslimani, pa je Mehmed-paši zbog toga ukazana posebna pažnja.

Nekoliko dana kasnije, spomenuti je opet poslao u Istanbul pedeset odsječenih glava.

Nešto malo prije toga mletački nevjernici sagradili su jednu tvrđavu u Imotskom, na granici Bosne i Hercegovine i tu su se sabirali i nanosili štete na islamskoj granici. Spomenuti je zadužen da je sruši.

Kada su Austrijanci, u blizini Bosanskog vilajeta, na jednom mjestu izgradili novu tvrđavu, a što je bilo suprotno zaključenom mirovnom ugovoru, to je pripisano u grijeh Mehmed-paši. Na osnovu izdate carske naredbe pod tom optužbom pogubljen je u mjesecu saferu 1078. godine (23. VII - 20. VIII 1667).

U Klaićevoj historiji stoji ovo: "Na dan 25. tešrini ewwela 1078. godine (25. XI 1667) vojskovođa kralja Leopolda, princ Baden je napao na Bosnu i zauzeo tvrđavu Zvornik."⁵⁶

⁵⁶ Prema jednoj odluci sarajevskog suda, izdatoj 29. rebiu-l-ewwela 1075. godine (16. X 1664), te godine je bio sarajevski kadija Abdurahman Hifzi-efendija.

KOSE ALI-PAŠA

Godina 1077. (1666/67)

Iako se iz hronika ne vidi da je spomenuti bio bosanski valija, u nekim međžuama koje postoje u Bosni piše da je to bio, ali se ne vidi da se u njegovo vrijeme nešto važno dogodilo.

Šaban-efendija je sin Velijudin-efendije Nevesinjca iz Hercegovačkog sandžaka, onoga koji je podigao u kasabi Nevesinju jednu časnu džamiju i sahat-kulu. Godine 1025. (1616/17) učeći i stječući znanje, dostigao je glas pobožna i čestita čovjeka. Napredujući, godine 1043. (1633/34) postao je kaziasker, a 1045. godine (1635/36) postavljen je za kadiju Damaska. Bio je kadija i u Egiptu, a dva puta i u Edreni. Kada je 1061. godine (1650/51) bio kadija u Istanbulu, imao je titulu anadolskog kaziaskera, a 1065. godine (1654/55) stekao je titulu rumelijskog kaziaskera. Umro je 1077. godine (1666/67).

BOSANAC IBRAHIM-PAŠA TEŠNJAK

Zu-l-hidždže 1078. godine

(13. V - 10. VI 1668)

Pošto je tada sa okolnim neprijateljima bio zaključen mir, muslimani, nastanjeni u granicama Bosne su odahnuli, pa je veselje trajalo tri dana. Spomenuti Ibrahim-paša, dok je bio na položaju kubbe-vezira, postavljen je na dužnost u Bosanski vilajet.^{*57}

^{*58, *59}

^{*57} Godine 1079. (1668/69) u Sarajevu je umro stanovnik ovoga grada hadži Muzafer, sin Oruč-spahije, sina Kur Ali-spahije. Od njega potječe obitelj Muzaferija u spomenutom gradu. Poznati hadži Husein-efendija, sin Muzaferije je od njega potekao. Njegov djed, spomenuti Oruč-spahija umro je 1035. godine (1625/26).

^{*58} Te, 1079. godine (1668/69) umro je mujezin Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu Tekešinović, šejh Careve tekije.

Također je te godine umro i hadži Musli-dede.

^{*59} O Sarajliji Hasan Kaimi-babi, koji je ukopan u blizini Zvornika, Mula Muhtari-efendija spjevao je godine 1079. (1668/69) sljedeći tarih:

*Šejh derviša pokrajine Jemena
Zaljubljenik poslanika Muhammeda
Bješe Uvejs al-Karni
Za života, ogrtač mu je sličio ćefinu,
Poslije, grob mu bijaše nalik tuge domu
Ima li u Bosni njemu ravan?
Jedini mu sličan, to je derviš Hasan
Sâm proniknu mnoge istine tajne
Dobročinitelj ga darova vrlim zanosom
Oni bremeniti ljubavlju istinitom
Izrekoše mu tarih:
"O dobra namjero!"
Godine 1079. (1668/69)*

MUFETTIŠ MEHMED-PAŠA

Godina 1080. (1669/70)

Kako je u to vrijeme zaključen mir sa mletačkim duždom, upućeni su ovlaštenici da utvrde novu granicu za sandžake: Klis, Krku i Skradin, koji graniče sa Mlečanima, u Bosanskom vilajetu.

Prema članu 8. Mirovnog ugovora, u mjesecu rebiu-l-ahiru 1081. godine (18. VIII - 15. IX 1670) predata je mletačkom duždu utvrda Klis.

Kada je u mjesecu zu-l-hidždžetu 1081. godine (11 IV - 9. V 1671) mletački dužd počeo popravljati neke utvrde u okolini Bosne, što se kosilo sa mirovnim ugovorom, na trgu ispred carskog Dvora u Carigradu iznesen je carski tug da se ide u ratni pohod protiv njega. Čim su Mlečani čuli za ovo, porušili su te utvrde i otklonili ratnu opasnost.

Mehmed-paša je umro u mjesecu zu-l-hidždžetu 1081. godine (11. IV - 9. V 1671) i pokopan je u Livnu. Na njegovo mjesto je postavljen, u muharremu 1082. godine (10. V - 8. VI 1671), Bosanac Mahmud-paša Maglajlija koji je smijenjen sa dužnosti kajmekama u Istanbulu.^{*60}

^{*60} Godine 1080. (1669/70) u gradu Sarajevu umrli su: Sim-zade Ahmed-efendija i Mustafa Čelebija, katib sarajevskog mule.

BOSANAC MAHMUD-PAŠA
MAGLAJLIJA
Muharrem 1082. godine
(1671/72)

Nakon što je spomenuti bio istanbulski kajmekam, postavljen je na dužnost u Bosnu. Nije bio ni četiri mjeseca bosanski valija, pa je smijenjen.

Za njegova vremena nije bilo nikakvih važnijih događaja.

**DŽANPOLAD-ZADE
HUSEIN-PAŠA**

26. rebiu-l-ahira 1082. godine
(3. IV 1671)

Husein-paša bio je mirahor, pa mu je data titula vezira i postavljen je za valiju.^{*61}

^{*61} Godine 1082. (1671/72) umro je Omer-dede, šejh Hadži Kemaluddinove džamije u gradu Sarajevu. Iste godine umrli su i: šejh Hadži Sinan-agine tekije u spomenutom gradu i Ahmed-efendija Čehić, kadija.

ARNAUT KODŽA IBRAHIM-PAŠA

Godina 1083. (1672/73)

Spomenuti je smijenjen sa položaja budimskog valije i postavljen na dužnost u Bosanski vilajet.

Preduzimljivi sultan je 8. safera te godine (5. VI 1672) odlučio da ide u rat na Poljsku i krenuo iz Edrena. Kada je došao i odsjeo u Babagi polju 4. rebiu-l-ewwela (30. VI 1672) stigao je i bosanski valija spomenuti Ibrahim-paša sa svojom bosanskom vojskom. Čim su došli pod carski šator na konačište u Isakču, poslan je beogradski ajan Zaim Jusuf-aga da podigne pontonski most i prikupi iz Moldavije i Vlaške ono što je potrebno. Posredstvom Osman-paše, valije Nikopolja, postavljen je most preko Dunava iz pristaništa Isakča. Na dan 11. toga mjeseca (7. VII) sultan je prešao preko tog mosta sa cjelokupnom vojskom.

Znajući da bi neprijatelj mogao praviti štete u Moldaviji, i da bi se čuvala prikupljena hrana u tom kraju, određeni su bosanski valija Ibrahim-paša i anadolski valija Ali-paša da je štite. Za prijevoz lađa sa hranom preko Dunava, u pravcu rijeke Prut, određen je valija Nikopolja Osman-paša.

Da se na mjestu dostave topovi i cjelokupna ratna oprema zadužen je Murad-paša, valija Kankari(?).

Za čuvanje mosta, koji se nalazi u pristaništu Isakča, određen je Mehmed-paša, valija Hodanventgara.

Na dan 12. toga mjeseca (8. VII 1672) stigli su u carsku ordiju: Kaplan Mustafa-paša, valija Halepa, Ali-paša, valija Karmana, Kučuk Mehmed-paša, valija Hamida i Jeni Šehira, a došli su i begovi Kir Šehira i Srema. Na dan 16. toga mjeseca (12. VII) kada su prispjeli u polje Kol Sahra, došli su u ordiju i valija Edrene Husein-paša i beg Silistre Ibrahim-beg.

Na dan 24. toga mjeseca (20. VII) stigli su do mjesta Čučur-je(?) koje se nalazi prema kasabi Jaši.

Na 29. dan istog mjeseca (25. VII) zaduženi su da izgrade most na rijeci Dnjestru: Halil-paša, valija Očakova, valije Anadola i Karamana i beg od Čirmena. Valija Edrene zadužen je za smještaj vojske.

Na dan 3. rebiu-l-ahira 1083. godine (29. VII 1672) otišli su iz Čučura na konačište u Paporu, a 8. toga mjeseca (3. VIII) stigli su u mjesto Modika, pa kada su 9. (4. VIII) došli na Bunar Baši, na jedan i po sat hoda daleko od tvrđave Hotin, tamo na suprotnoj obali rijeke, neprijatelj koji se nalazio u palanci Zvance je pobjegao, pa je na čuvanje te palanke poslan Kučuk Mehmed-paša.

Na 12. dan toga mjeseca (7. VIII) valija Očakova Halil-paša prešao je preko rijeke Dnjestra splavom. S njim je poslan i Murad-paša, valija Kankarija. Kasnije je uspostavljen most preko rijeke Dnjestar, pa ga je uzvišeni sultan sa cjelokupnom vojskom prešao 20. dana toga mjeseca (15. VIII) te su postavljeni šatori na području Poljske. U pravcu tvrđave Kamenica,¹⁰² koja je daleko odatle pet sati hoda, poslani su kajmekam-paša Kaplan-paša, Ibrahim-paša te neki alajbezi i tobdžibaše da oko tvrđave ocijene mjesta pogodna za šančeve. Iako su neprijatelji ispalili mnogo hitaca iz topova sa tvrđave, ubili su samo jednog sejmena i jednog konja. Od neprijatelja, koji su vani izašli, zarobili su jednu djevojku i jednog starješinu.

Na dan 23. toga mjeseca (18. VIII 1672) sultan je postavio svoje šatore u polju kod tvrđave Kamenica. Poslao im je obavijest: "Ako tvrđavu predate bez borbe, dat će vam se jamstvo za imovinu i živote. U protivnom, svi ćete biti sasječeni". Neprijatelji su se odlučili za borbu uzdajući se u čvrstinu tvrđave, pa su muslimani tvrđavu opsjeli.

Na dan 25. toga mjeseca (20. VIII), kada je osula paljba iz topova, neprijatelji su poboli zastave za predaju "na viru" i izjavili: "Sutra ćemo vam predati tvrđavu!" Kada je serdari-ekrem zatražio da obje strane daju zalog, pa kako nisu na to odgovorili, onda je na dan 26. toga mjeseca (21. VIII), od vatre topova

¹⁰² Danas Kamenac Podoljski, na lijevoj obali Dnjestra.

srušen jedan dio zida na neprijateljskoj tabiji. Na dan 29. toga mjeseca (24. VIII) primakli su se do samog opkopa. Na dan 30. toga mjeseca (25. VIII) došli su izaslanici u ordiju sa viješću da su se dva odreda serdengečtija i rumelijski odred sa opremom primakli na dohvat ruke do kamenih zidova tabija, a da se neprijatelj povukao u glavnu tvrđavu.

Na dan 1. džumade-l-ula 1083. godine (25. VIII 1672) zauzeta je tabija i borci su istakli islamsku zastavu na zidinama tvrđave. Na dan 2. toga mjeseca (26. VIII) potpaljeni su lagumi i bačeni su u zrak kameni i drveni zidovi, a kako je pozadi bio još jedan zid podmetnuli su još jedan lagum.

Na dan 3. toga mjeseca (27. VIII) poslali su petericu neprijatelja kao taoce, izjavivši da će tvrđavu predati. Prihvaćeno je da je predaju "na viru", po ugovoru, na temelju pet tačaka:

prvo - da se ne diraju njihova djeca, čeljad i imovina, koji su ostali u tvrđavi Kamenici i njenoj okolini;

drugo - oni koji se odluče da idu, da budu otpremljeni tamo kuda žele;

treće - da se onima koji ostaju u tvrđavi ostavi dovoljan broj bogomolja;

četvrto - da se vojska ne smješta po kućama poljskih plemića i popova koji su ostali u tvrđavi, i

peto - da vojska ne dira u djecu, oružje i imovinu neprijatelja koji odlaze.

Kada im je predat ovaj ovjereni sened, predali su tvrđavu. Poljski kralj obavezao se da Carevini plaća godišnje po dvadeset i dvije hiljade dukata. Tako je zapisano u *Gulšen-i Tarihu*.

Neprijateljski soldati pronašli su barut u tvrđavi i, potpalivši ga, u tren oka su tvrđavu sraznili, a nekoliko stotina neprijatelja su poslali u smrt.

Kada je na dan 16. toga mjeseca (9. IX) denereal tvrđave predao ključ serdari ekremu, naredeno je da se tri dana i tri noći, na području cijelog Carstva, provodi veselje.

Na dan 26. toga mjeseca (19. IX) sultan je odlučio da ide u neprijateljske predjele, pa je 5. džumade-l-ahira 1083. godine (28. IX 1672) došao u blizinu palanke Kolandan, koja je ranije zauzeta predajom "na viru". Sutradan je određen defterdar

Ahmed-paša da uspostavi most na rijeci, u pravcu kretanja. Kada su došli pred palanku zvanu Počas(?), neprijatelji koji su se u njoj nalazili, iako su bili obavezni da se odupru, predali su se "na viru" kada su ovi udarili na njih. Zauzeta je bez borbe i palanka Jezilavica. Na dan 19. toga mjeseca (16. X 1672) opsjednuta je palanka Zolotnik, a sutradan je predata "na viru".

Kaplan-paša i ostale paše, koji su ranije upućeni da pljačkaju, stigli su do tvrđave Ilboj, koja je bila zborna mjesto neprijatelja, i nakon borbe sve su ih rastjerali, kuće im porušili i popalili a tvrđave osvojili. U toj okolici bila je tvrđava Buzanovo(?). Njeni stanovnici nisu ničim pokazivali da će se predati, pa je određen bosanski valija Ibrahim-paša da tvrđavu zauzme sa jednim-dva topa i deset odreda janjičara. On je stigao, i sve što je bilo u varoši tvrđave pobio i oplijenio, a uz to je tvrđavu tukao cijeli dan i noć, i tako ju je osvojio.

Kada je sultan ovo mjesto posjetio, stanovnike okolnih sela i tvrđava Bočaš i Jezilavica obuzeo je strah, pa su se tog dana predali "na viru". Obližnju tvrđavu Zolopad zauzeo je drugi vezir Mustafa-paša, a palanku Taranpol osvojio je bosanski valija Ibrahim-paša. Tada je kralj Poljske zatražio mir. Pošto je sklopljen mir, pod uslovom da poljski kralj svake godine plaća po dvadeset i dvije hiljade dukata, izdat je carski ferman da se izaslanik, koji je došao da zaključi ugovor, vrati svome kralju. Za njegovo osiguranje, određeni su da ga prate do granica njegove zemlje bosanski valija Ibrahim-paša i mirimiran Dijarbekra Hasan-paša. Murteza-paša, mirimiran Sivasa i Osman-paša, mirimiran Nikopolja određeni su da čuvaju tvrđavu Kamenicu zajedno sa vezirom Halil-pašom.

Sultan je odatle krenuo i 17. ša'bana (8. XII 1672) došao u Edrenu. Poslije osvojenja Kamenice, uzvišeni sultan nagradio je vezire i sve emire, ali je istovremeno na nekim visokim položajima proveo izmjene. Tada je bosanski valija Ibrahim-paša određen za valiju Damaska, a za bosanskog valiju postavljen je Hisardžikli¹⁰³ Kemankeš Sulejman-paša.^{*62}

¹⁰³ Hisardžikli = iz Grocke.

^{*62} Tarih Vuslet-bega, miralaja Smederevskog sandžaka o zauzeću Kamenice, koju je sultan Mehmed-han osvojio:

HISARDŽIKLI KEMANKEŠ SULEJMAN-PAŠA

Godina 1083. (1672/73)

Kada je sultan osvojio tvrđavu Kamenicu i ostale tvrđave i zaključio mirovni ugovor sa kraljem Poljske, krenuo je u Edrenu. Upravo kada je carska pratnja sa sultanom bila u polju Baba Dag, gdje su se ulogorili, poljski kralj pogazio je ugovor o miru i svi veliki i mali poljski hatmani i veliki letonski hatman, čije je područje potpadalo pod Poljsku, dogovorili su se i složno napali na muslimane, koji su čuvali tvrđavu Hotin. Čim je to čuo serasker Husein-paša, odmah je požurio s vezirima, koji su bili uz njega, pa su prešli preko mosta na rijeci Dnjestru u tvrđavi Kamenici. Dok je ostala islamska vojska prelazila preko mosta, zbog velikog opterećenja most se srušio i mnogo se boraca utopilo. U borbi, koja se vodila sa navedenim neprijateljima, mnogo je boraca i istaknutih emira dostiglo stepen šehida. Između ostalih izginuli su: Sulejman-paša, bosanski valija, valija Soluna, beg Ohrida, zagradžibaša, alajbeg desnog krila, čehaja Rumelije i njegov defterdar. Mnogi su ranjeni, a beg Ćustendila i pet aga bajraka, te bosanski miralem sa još mnogo muslimana pali su u ropstvo.

*Sultan Mehmed-ban što vojske razbija, zemlje osvaja
Potjera svog brzog konja i u boj na Poljsku krenu
Od junačke pandže lovačkog sokola neprijatelj zastrijepi
U strašno more kao ptica ronac nevidom zaroni.
I dok su dulad topovska neprijatelju rušila utvrde
K'o da ih sa svakim pucnjem pogodi srdžba sudbine
Vusleti koji je gledao boj i zauzeće tad tarih izreče:
"Sultan Mehmed borbom zauze Kamenicu grad."
Godine 1083. (1672/73)*

Kada je ova vijest stigla u carsku ordiju i kada joj je sadržina shvaćena, budući da se zima primicala, carski pohod odložen je do proljeća.

Serdari-ekrem je zimovalište carske ordije premjestio iz Isakčije u polje Baba Dag, a sultan je zauzeo zimovalište kasabu Hadžioğlu. Na dan 23. ša'bana (14. XII 1672) sultan je tamo otišao.

Kako je poginuo bosanski valija Sulejman-paša, za bosanskog valiju postavljen je Kara Mehmed-paša.

KARA MEHMED-PAŠA

Godina 1084. (1673/74)

Kada je sultan bio u ratnom pohodu protiv Poljske i vojska konačno prelazila preko postavljenog mosta na rijeci Dnjestru, zbog prevelikog opterećenja most je pukao, pa se mnogo islamske vojske i istaknutih emira utopilo, a u navali poljskih nevjernika, koji su prekršili ugovor o miru, mnogi su izginuli i zarobljeni. Pored toga, zima se bila primakla, pa je zato sultan odgodio rat protiv Poljske do proljeća. Carski šator postavljen je u kasabi Hadžioğlu, a visoki veziri zimovali su u okolici kasabe Jaši.

Pošto je nastupilo proljeće, sultan je na dan 11. safera 1085. godine (17. V 1674) ušao u novopostavljeni carski šator u polju Hadžioğlu Bazari. Kada je tamo prešao, sultan je odredio da u njegovoj pratnji idu sa svojim ejaletskim vojskama Čauš-zade Mehmed-paša, valija Sivasa, Ibrahim-paša, valija Damaska, Hasan-paša, valija Silistre i Kara Mehmed-paša, bosanski valija, kao i vojska iz Misira.

Na dan 11. rebiu-l-ewwela 1085. godine (15. VI 1674) sultan je naredio pokret iz tog polja. Na dan 16. toga mjeseca (20. VI 1674), prije nego što je stigla sultanova pratnja do konačišta Čiftaj, veliki vezir krenuo je iz Baba Dağa i na putu se susreo sa kajmekamom carskog Dvora Mustafa-pašom, pa su zajedno svečano dočekali sultana.

Kada se carska vojska sa carskom pratnjom sjedinila, rekao je: "Dva beskrajna mora su se uzburkala."

Na dan 20. toga mjeseca (24. VI 1674) svi veziri prešli su preko mosta u Isakčiji, a sutradan je prešao i sultan sa cjelokupnom vojskom. Na dan 2. rebiu-l-ahira (6. VII 1674) stigli su do konačišta Zrniš, a 8. toga mjeseca (12. VII 1674) do Jagula. Tada je došao i Selim Giraj-han pa su 11. rebiu-l-ahira (15. VII 1674) šatori postavljeni u polju Čučura.

Kada se čulo da je Rusija od hatmana Kozaka, jednog od carskih sluga, zauzela nekoliko palanki, odustalo se od rata s Poljskom, pa je određen Mehmed-paša Čauš-zade da podigne mostove za rat protiv Rusije.

Husein-paša, valija Damaska, dobio je naređenje da opsjedne tvrđavu Hotin, pa ju je borbom zauzeo. O tome je stigla vijest 22. toga mjeseca (26. VII 1674) u carsku ordiju. Taj dan je sultan naredio pokret iz polja Čučura. Konačno su stigli 27. toga mjeseca (31. VII 1674) na obalu rijeke Dnjestra, u blizini tvrđave Soroka, na kraju Moldavije.

Kada su 6. džumade-l-ula 1085. godine (8. VIII 1674) stigli i kada je poduzetni sultan sa islamskom vojskom prešao na obalu Kazaka u polju Esjel(?), postavili su šatore, a poslani su: vojvoda Moldavije da dopremi pedeset hiljada šinika pšenice i brašna do mjesta Jaši, a vojvoda Vlaške da naprijed izgradi mostove.

Stigavši na konačište Komar 10. toga mjeseca (12. VIII 1674) Selim Giraj-han dobio je nalog da ide u pomoć hatmanu Kazaka, koga su Rusi opkolili u tvrđavi Čehrin.

Ibrahim-paša, valija Halepa i valija Anadola, dobili su naređenje da sve mostove naprijed dovrše i da predu na neprijateljsko područje. Oni su porušili sva mjesta na koja su naišli. Kada su stigli 11. toga mjeseca (13. VIII 1674) u Timotoki(?) na konačište, došao je izaslanik iz Poljske. Neki borci što su pošli na palanku Kopanica, koja se nalazi blizu toga mjesta, izginuli su, a neki zarobljeni. Poslani su rumelijski valija Mehmed-zade i Mehmed-paša, valija Soluna, s vojskom i topovima. Na dan 14. toga mjeseca (16. VIII 1674) izbili su na obalu rijeke Ak Su,¹⁰⁴ koja protječe pored tvrđave Ladizin. Neprijatelji su spalili varoš tvrđave, a iz tvrđave počeli borbu. Čim su opkoljeni, zatražili su predaju "na viru". Prije nego što je dat pristanak stiglo je nekoliko neprijatelja, pa su izjavili: "Mi smo sultanovi podanici, a oni što se bore, njih oko dvije hiljade barabaša, oni su austrijski odmetnici." Na to im je veliki vezir rekao: "Ako ste vi sultanovi podanici, predajte nam odmetnike!", i time ih je poistovjetio sa odmetnicima.

104. Bijela voda. (Napomena priređivača).

Za vrijeme borbe, koja je toga dana otpočela, stiglo je nekoliko nevjernika koji su izjavili da se svi dobrovoljno predaju u ropstvo. Kod predaje palanke, nekoliko stotina zatečenih neprijatelja u njoj je okovano u lance.

Mehmed-paša, rumelijski valija, kao što mu je naređeno, spalio je palanku Kobanica, a u njoj zatečene odmetnike Kazake je što pobio, što zarobio.

Izaslanik Poljske, koji je došao iz Timotoke, donio je službeno pismo kralja i kancelara i predao ga velikom veziru. U njemu je stajalo da je kralj Poljske umro, pa da je on postao novi kralj i on želi zaključiti novi mirovni ugovor. Ali je izaslanik tražio da mu se vrati Podolija i Ukrajina, što nije prihvaćeno i on je vraćen nazad.

Carska ordija poslana je pod komandom kajmekama Kara Mustafa-paše, valijâ Mulga(?), Anadola, Rumelije, Damaska i Bosne sa vojskom i topovima da zauzmu tvrđavu Uman, udaljenu četiri sata hoda od kazačkih tvrđava.

Na dan 29. toga mjeseca (31. VIII 1674) stiglo je pismo Selim Giraj-hana, koji je pošao prema tvrđavi Čehrin. On je pisao: "Kad su neprijatelji čuli da dolazi tatarska vojska, pobjegli su iz svoga tabora u čerkesku tvrđavu Kerman, a tvrđavu Čehrin zapalili. Brzo su se povukli prema rijeci Dnjepru, pa i da su ih gonili ne bi ih stigli."

Na dan 3. džumade-l-ula 1085. godine (6. VIII 1674) kada su se udaljili od polja Ak Su dva sata hoda, došlo je pismo da je kajmekam-paša borbom zauzeo tvrđavu Uman. Kada je na dan 10. toga mjeseca (12. VIII 1674) stigao on lično u carsku ordiju, 13. toga mjeseca (15. VIII 1674) dat je dopust vojsci, a sultan se vratio. I veliki vezir, pošto se pobrinuo za osiguranje granica, 23. redžeba 1085. godine (23. X 1674) se vratio.

Da bi pokazao svoju moć i snagu preduzmljivi sultan u ša'banu 1087. godine (9. X - 6. XI 1676) u pismu koje je uputio naveo je imena valija ejaletâ. Tada je ubilježeno ime Kara Mustafa-paše što se može pročitati iz kopije pisma.^{*63, *64}

*63 Godine 1084. (1673/74) bio je teferiç krojača grada Sarajeva na Koševu.

Ovom prilikom postao je kalfa-baša esnafa krojača zanačija hadži Memija.

*64 U fermanu izdatom 19. rebiu-l-ahira 1087. godine (5. VI 1676) vidi se da je mutesarriif Hercegovačkog sandžaka bio Veli-paša.

HADŽI EBU BEKIR-PAŠA

Koncem 1087. godine (1675/76)

(Od ša'bana 1087. godine (9. X - 6. XI 1676) veliki vezir Kara Mustafa-paša. Porijeklom je iz Merzifona. Budući da je prilikom osvajanja tvrđave Beč islamska vojska bila poražena, on je pogubljen u Beogradu.)

Dok su u to vrijeme ruski vojskovođa Romaneško(?), barabaški vojni starješina i hatman - zapovjednik nekoliko hiljada Tatara Kalmuka, prelazili rijeku Dnjepar, uzvišeni han prešao je rijeku Tasmin.¹⁰⁵ Smatrajući, ukoliko se ne mogu suprotstaviti neprijateljima, zatvorit će im prolaz za pomoć koju će poslati tvrđavi. Hanu u pomoć upućeno je dosta vojske. Han je javio da će neprijatelji stići do pod tvrđavu Čehrin, pa je zatražio još vojske. Pridružili su mu se Kaplan-paša, valija Dijarbekra kao serdar i bosanski valija sa dosta vojske. Kada su neprijatelji uvidjeli da je islamska vojska zatvorila prolaz, htjeli - ne htjeli utaborili su se na ivici močvare, ispred prolaza. Postavljanjem vojske i oko četrdeset topova u tjesnace, između Čehrina i spomenutog mjesta, neprijatelju je bio spriječen prolaz. Međutim, neprijatelji su omeli islamsku vojsku zauzevši tjesnace i natjerali je u donji dio polja. Ali, islamska vojska je otpozadi stala na prolaz nevjernicima. Oni su u početku stupili u borbu sa islamskom vojskom, koja je bila naspram njih, i kada je njihova pješadija pala u polje, razbijeni su i pobjegli u pravcu močvare. Sutradan su došli do pod tvrđavu i kada su svoje tabore postavili nasuprot carskoj vojsci, islamski borci, koji su se nalazili u šančevima, izmiješali su se sa njima. Na dan 3. redžeba 1088. godine (1. IX 1677) iz krila samsundžija su dva laguma ispalili u varoš, pa su kroz tako otvoreni prolaz u nju ušli. Kada su ušli unutra zarobili su oko

¹⁰⁵. U tekstu Tasmali.

dvadeset hiljada biranih neprijatelja i zauzeli mostove, kojim se prelazi na neprijateljsku stranu, zapalili sve četiri strane tvrđave, a neprijatelje koji su ostali u tvrđavi su potpuno razbili. Neprijatelji, koji su bili u taboru pokraj tvrđave, na suprotnoj strani rijeke Same(?), kada su vidjeli da su islamski borci tvrđavu zauzeli, utekli su u tabor, na obali rijeke Dnjeptra, koji su ranije bili utvrdili, ali su ih borci slijedili i sustigli. Ne mogavši se njima suprotstaviti, napustili su sva svoja teška kola i sa hiljadu muka ušli u tabor. Islamska vojska opkolila je njihov tabor i sa svih strana ih napala. Časnoj Carevini pošlo je za rukom da osvoji tvrđavu Čehrin. Neprijateljska vojska, koja se pred njom nalazila, potpuno je uništena. Neki su pobjegli s malo izgleda za povratak.

Postupivši tako serdari-ekrem je sa carskom vojskom došao u Silistru kod sultana. Kada je saopćio da je tvrđava Čehrin osvojena, izdat je ferman da se provodi veselje po cijelom Carstvu sedam dana i sedam noći.

DEFTERDAR AHMED-PAŠA

Godina 1088.
(1677/78)

Dok je spomenuti bio valija Dijarbekra, smijenjen je i postavljen za valiju Bosne. Ahmed-paša je mjeseca ša'bana 1088. godine (29. IX - 27. X 1677) postavljen za valiju Bosne. Za njegova vremena u hronikama nije zabilježeno da je bio ijedan ratni pohod.

KODŽA IBRAHIM-PAŠA

Godina 1089.

(1678/79)

Iz hronika se ne vidi da je spomenuti Ibrahim-paša ponovo bio bosanski valija, ali je u većini međzmua koje se nalaze u Bosni zabilježen kao valija.

Kasnije, dok je bio valija Budima, pogubljen je u tvrđavi Janok.*⁶⁵

*⁶⁵ Uvidom u jednu muraselu izdatu u sarajevskom sudu 13. džumade-l-ahira 1089. godine (2. VIII 1678) vidi se da je te godine bio kadija u Sarajevu Abdulhalim-efendija. Muhur mu je sadržavao sljedeće:

"Pokajah se, Ti Jedini - Abdulhalim moli."

ARNAUT KODŽA HALIL-PAŠA ponovo

10. ramazana 1089. godine
(26. X 1678)

Ne vidi se da se za njegova vremena nešto važno događalo.

Navedeni je učestvovao sa bosanskom vojskom u pohodu na Hotin i tako poginuo.

DEFTERDAR AHMED-PAŠA

ponovo

Godina 1090. (1679/80)

Kada je Kara Mehmed-paša bio serdar, s vojskom je zimovao u Baba-dağu. U proljeće je fermanom naredeno valiji Ahmed-paši da sagradi dvije tvrđave u mjestu Turdžankazagu. Na prelazu preko rijeke Dnjepra, Kara Mehmed-paša određen je da preuzme njihovo osiguranje, pa mu je poslana sva potrebna oprema.

Kada je Ahmed-paša izgradio tvrđave, poslano mu je po sto pedeset džebedžija i po trideset tobdžija, a u tvrđavu, koja je izgrađena na Ak Su, upućeno je stotinu džebedžija i trideset tobdžija. Nakon što je obavio ovu dužnost, Ahmed-paša je poslan u tvrđavu Kamenicu da je popiše.*

Na koncu je Ahmed-paša smaknut tako što mu je dat otrov da ga popije, ispod tvrđave Beč.

Godine 1091. mjeseca šewwala (25. X - 23. XI 1680) smijenjen je valija Varada Hasan-paša i postavljen na dužnost u Hercegovački sandžak.*⁶⁶

*Misli se na cjelokupan popis. (napomena priređivača)

* 66 Godine 1090. (1679) umro je šejh Gazi Husrev-begova hanikaha u Sarajevu i imam njegove džamije Ali-efendija.

ABDURAHMAN-PAŠA

Godina 1092. (1681)

Austrijski česar zauzeo je nekoliko tvrđava u srednjoj Mađarskoj, koje su i ranije bile njegove i njihovo stanovništvo potčinio sebi. Zauzeo je i tvrđavu Kallo, koja je prošle godine bila zauzeta u korist kralja Korsa(?). Izgradio je jednu-dvije tvrđave i most mimo odredaba mirovnog ugovora sa Osmanskom carevinom.

Za seraskera određen je Uzun Ibrahim-paša, muhafiz Budima i dodijeljeni su mu: Abdurahman-paša, bosanski valija, Küçük Husein-paša, rumelijski valija, Mehmed-paša Seid-zade, temišvarski valija, Mustafa-paša, valija Silistre, valija Nikopolja, samsundžibaša, kao i kraljevi Erdelja i Malga. Mjeseca redžeba te godine (17. VII - 15. VIII 1681) najprije je opkoljena tvrđava Dotut(?), koju je česar poslije trodnevnog opsjedanja oduzeo od vladara Korsa. Ujedno su osvojili i tvrđave Filek i Kaša, te oko četrdeset utvrda.

Koncem 1092. godine (12. XII 1681 - 9. I 1682) komandant mletačke tvrđave Zadar je u nekim graničnim čarkama u Bosanskom vilajetu pobio oko dvjesto i deset muslimana i imovinu im opljačkao. Kada je veliki vezir Kara Mustafa-paša protestirao kod mletačkog bajila, oni su se obavezali da će dati naknadu za ubijene. Od utvrđene naknade naplaćeno je pet stotina kesa u novcu. Na prijedlog velikog vezira da se odmazda ostavi za kasnije, ukratko, povučen je carski ferman.

U mjesecu redžebu 1093. godine (6. VII - 4. VIII 1682) Abdurahman-paša je smijenjen sa dužnosti u Bosni i postavljen za muhafiza tvrđave Kamenica.^{*67}

^{*67} Godine 1092. (1681) umro je u gradu Sarajevu muftijin katib Ali-efendija.

HIZR-PAŠA, ČEHAJA VALIDE SULTAN

Godina 1093. (1682)

Sultan je u mjesecu rebiu-l-ahiru te godine (9. IV - 7. V 1682) krenuo iz polja kod Edrene i 6. džumade-l-ula (13. V 1682) stigao u Beograd, pa se tu zaustavio. Za svoga kajmekama postavio je Kara Ibrahim-pašu, a velikog vezira Kara Mustafa-pašu odredio je za serdari-ekrema. Pošto je predao zastavu i on je 18. toga mjeseca (25. V 1682) krenuo iz Beograda i 6. džumade-l-ahira (12. VI 1682) prispio u polje kod Osijeka, a 29. istog mjeseca (5. VII) postavljeni su šatori na krajnjoj granici Carstva, u polju kod tvrđave Stoni Biograd.

Murad Giraj-han približavao se sa tatarskom vojskom, a serdari-ekrem se nekoliko dana tu odmarao. Pripremio je vojsku da napadne na tvrđavu i neprijatelje u tvrđavi Vespren, udaljenoj četiri sata hoda. Atlibegović i zapovjednik tvrđave Stoni Biograd, došli su po naređenju i zauzeli tvrđavu "na viru".

Han je došao da pozdravi serdari-ekrema pod njegovim šatorom. Tada je pala odluka da se ide na tvrđavu Beč, sjedište austrijskog česara.

Na dan 3. redžeba (8. VII 1682) carska vojska krenula je iz Stonog Biograda. U manastiru i u palanki Šumarhun(?), koja se nalazi naspram polja zvanog Bez(?), nevjernici su se svake godine po jedanput okupljali. Čuvši da će naići tuda carska vojska bježali su prema tvrđavi Janok i nabasali na prethodnicu čarhadži Mehmed-paše. Ona je nešto neprijatelja pobila, nešto zarobila, a po odobrenju razrušeni su manastir i utvrda.

Sutradan je carska vojska došla do tvrđave Janok i htjela je na mejdanu otpočeti borbu s neprijateljem. Neprijatelji, koji su bili izašli iz tvrđave, vidjevši da neće moći odoljeti, pobjegli su u tvrđavu, a šatori islamske vojske postavljeni su nasuprot tvrđave.

Neprijatelji su s one strane rijeke Rabe podigli svoj tabor i postavili topove da bi spriječili prijelaz islamske vojske i to na prostoru između rijeka Rabe i Repce, u polju kod Janoka. Došao je sultan Nuruddin sa dvadeset hiljada Tatara, pa je u prvoj navalu zauzeo utvrde. One koji su bili unutra potukao je, pa kada je prešao preko rijeke Raba i navalio na nevjernički tabor, ovi su uvidjeli da ne mogu odoljeti pa su oni, koji su izašli vani, bježali u svoj tabor, a on ih je tjerao i mnoge pobio i zarobio.

Pješadija, koja je bila u taboru, pobjegla je u tvrđavu Janok, a konjica je prešla rijeku Repcu i, iz straha od potjere, spalila je most na toj rijeci. I dok su oni bježali prema svojoj zemlji, tatarska vojska, prošavši spomenutu rijeku, gonila ih je sve do tvrđave Altun Bardak. Oni koji su izostali na mostu, lišeni su blagodati spasenja.

Kada je sutradan došao Kara Mehmed-paša, kapetan tvrđave poslao je ovu poruku: "Ako želite da ovu tvrđavu zauzmete, mi imamo dovoljno vojske i opreme, bit će mnogo žrtava na obje strane. Prije ćete zauzeti tvrđavu Beč, a mi ovu bez borbe ne predajemo." Na to je serdari-ekrem odustao od osvajanja tvrđave Janok, da bi se krenulo na tvrđavu Beč. Kada se prešlo preko čuprijâ podignutih na rijeci Rabi, kapetan tvrđave Tata predao je tu tvrđavu, a velikom veziru doveo sedamnaest muslimana koji su bili zarobljeni.

Neprijatelji koji su bili u tvrđavi Tata ostali su tvrđoglavi. Međutim, kada su im veziri došli i predložili da predaju tvrđavu "na viru", oni su je predali.

Tvrđava Tata data je na čuvanje begu Čanada Mehmed-begu, a za muhafizu tvrđave Papa postavljen je beg Sigetvara.

Na dan 13. redžeba (18. VII 1682) cjelokupna islamska vojska prešla je preko mostova na drugu stranu i zakonačila na konačistu Repce. Na udaljenosti od dva sata bio je kraljev karavan-saraj, koji se nalazio u blizini tvrđava Uvar(?), Komaran i Janok i tamo je kralj bio sakupio pšenicu i drugu hranu. Da bi se to osvojilo poslani su: čehardar Kara Mehmed-paša, valija Halepa, Bekir-paša i valija Adane Mehmed-paša. Oni su otišli i

napali tvrđavu Uvar i za četiri sata borbe je osvojili. U njoj su zatečene neprijatelje uništili, a hranom zadovoljili carsku orđiju. Da ne bi neprijatelju ostalo oko trideset-četdeset hiljada ke-
 jla pšenice, spalili su je i, idući prema Beču, po nalogu, sve tvrđave, palanke, sela i kasabe koje se nalaze lijevo i desno, opljačkali su i porušili.

Za osvojenje Henrikove tvrđave došao je valija Halepa Bekir-paša sa deset hiljada vojnika. Spomenuta tvrđava, na obali Dunava, bila je uz samo brdo, veoma čvrsta, građena od kamena, a unutrašnja tvrđava bila je na uzvisini. Međutim, borci su je, boreći se sa brda, za jedan dan i noć osvojili, a sve nevjernike s hranom su zarobili. Spaljen je i česarov posjed, koji se nalazio u blizini. Iza toga su, s obje strane rijeke Rabe, četrdeset i devet tvrđava, palanki, gradova i varoši, neke borbom a neke predajom "na viru" zauzeli. Oni koji su se pokorili dali su jamce i tako se spasili. Serdari-ekrem nije odsjeo u polju Ešhek(?), udaljenom tri sata hoda od Beča, nego se smjestio pod Bečom. Ocijenivši mjesta na kojima će biti šančevi, uvjerio se da je tvrđava jako utvrđena. Uto je iz tvrđave izašlo nešto neprijatelja, pa kada su se uhvatili u koštac, islamski borci su ih oko osamdeset pobili, a nešto zarobili. Potpalivši vatru na nekoliko mjesta tvrđave i varoši, oko pet stotina ljudi i žena, koji su bili unutra, su zarobili.

Sutradan, 19. redžeba (25. VII 1682) postavljeni su šatori ispred Beča. Te noći bili su na desnom krilu serdari-ekrem, aga Mulga(?) i rumelijski valija sa svojom vojskom, a Kara Mehmed-paša, valija Dijarbekra, Bekir-paša, valija Halepa, Ahmed-paša, valija Anadola sa svojim vilajetskim vojskama i zagradžibaša sa agom Malage na lijevom krilu. Valija Temišvara Ahmed-paša i valija Sivasa Halil-paša sa svojim ejaletskim vojskama, pa zaimi i timarnici Karamana, samsundžibaša i čehaja džebedžija, ušli su u šančeve i tako opsjeli tvrđavu. Međutim, Dunav se ispred tvrđave račva na četiri kraka. Ostatak neprijateljskog tabora, koji je ranije pobjegao na suprotnu stranu onog kraka Dunava koji teče ispred tvrđave, na udaljenosti od četiri sata hoda, saku-

pio se i preko mosta došao na drugu stranu Dunava, te ušao u tvrđavu. Zbog toga je naredeno vojvodama Vlaške i Moldavije da na dva mjesta na Dunavu sagrađe dva mosta. Valiji Adane Seid Mehmed-paši, pa Serčešme Mahmud-begu, valiji Hamida Hasan-paši, misirskoj vojsci, valiji Saruhana Ahmed-paši, valiji Nikopolja Ali-paši, naredeno je da pregaze rukavac rijeke Dunav, koji teče ispred tvrđave, da sruše most između tvrđave i neprijateljskog tabora i da zauzmu ostrvo.

S one strane odakle je otok zauzet bosanski valija Hizir-paša, sa svojim vojnim zapovjednicima, ušao je u šančeve da bi tukli tvrđavu preko šančeva.

Kučuk Hasan-paša, rumelijski valija poginuo je, a na njegovo mjesto određen je Hasan-paša hadži-zade.

Otkako je počelo opsjedanje tvrđave Beč prošlo je pedeset dana. Valjalo je ići po sijeno po petnaest-dvadeset sati daleko. Stoka i tegleća marva bile su u teškom stanju, a volovi koji su vukli topove su većinom stradali. Vojska je listom ostavljala namaz i upuštala se u zabranjene stvari, pa su se ljudi zabrinuli.

Kada je česar saznao da borci idu da udare na Beč, obratio se kršćanskom svijetu za pomoć.

Kralj Poljske, iako je zaključio mirovni ugovor sa Osman-skom carevinom, iskoristio je tu priliku da vrati tvrđavu Kamenicu i pokrajine Podolje i Ukrajinu.

Smatrali su da je pomoć Austrije zajednička obaveza svima. Austrijski česar došao je do kamenog mosta na dvanaest sati hoda od Beča. Baš-hatman i kir-hatman sa dvadeset i četiri hiljade pješaka i konjanika poljske vojske, trideset hiljada pripadnika česarove vojske i četrdeset hiljada pripadnika austrijske vojske, 20. ramazana (22. IX 1682), šezdeseti dan od početka opsade napali su s brda, naspram mjesta gdje se ulogorila islamska vojska. Nakon sat-dva borbe odred budimskog valije Ibrahim-paše uvidio je da ne može odoljeti, pobjegao je i tako se poremetio sav vojni poredak, a neprijatelji su ušli u tvrđavu. Borci, koji su dolazili iz bitke nisu se mogli zastaviti u ordiji, jer su neprijatelji, prema tvrđavi Janok, napadali na ordiju. Vojska je opljačkala iz

državnih magazina sto dvije kese novca, zatečene u blagajni, šezdeset dugih samurovih ogrtača i hiljadu sto dvadeset i pet kratkih svećanih dolama, a mnogo topova, municije, hrane i šatora ostavili su neprijateljima. I to je bio pravi uzrok što su doživjeli poraz.

Iza toga je serdari-ekrem, sav utučen, došao u tvrđavu Janok i rekao budimskom valiji Kodža Ibrahim-paši Arnautu: "Ti toliko dugo služiš Carevinu, a da bi zadovoljio svoje pritajeno neprijateljstvo, ti si se stavio na čelo onih koji bježe s ratnog polja i ti si prouzrokovao poraz", pa ga je pogubio.

Ukratko, sva raspršena vojska sabrala se pod tvrđavom Janok. Bilo je sasvim jasno da se tvrđava Tata neće moći sačuvati od neprijatelja pa su je usput srušili, a zatim se 25. ramazana (27. IX 1682) ulogorili u polju kod Budima. U međuvremenu čulo se da će pedeset-šezdeset hiljada poljskih nevjernika, koji su stigli u pomoć Austrijancima, doći i opsjesti tvrđavu Ostrogon. Za seraskera određen je budimski valija Kara Mehmed-paša. On je prešao Dunav preko mosta postavljenog u mjestu zvanom Džigerdelen sa: Ahmed-pašom, rumelijskim valijom, Halil-pašom, valijom Sivas, Mustafa-pašom, valijom Silistre, Hizir-pašom, bosanskim valijom i mirimiranima Šišman Mehmed-pašom i Šatir Ahmed-pašom. Došlo je oko dvadeset i četiri hiljade pješaka i konjanika na čelu sa kraljem Poljske. Kada je u nedjelju zametnuta borba, uništeno je preko deset hiljada neprijatelja, a ostali su pobjegli.

Dva dana iza toga stiglo je još pedeset hiljada neprijatelja. Nakon dva sata borbe neki su se islamski vojnici povlačili prema mostu, razbijeni i nemajući kud skakali su u vodu. U ovoj bici poginuo je bosanski valija Hizir-paša, Halil-paša i Mustafa-paša su zarobljeni, a Šišman Mehmed-paša i Šatir Ahmed-paša su nestali.

Serdari-ekrem je, saznavši za sve ovo, uputio valiju Dijarbekra Ibrahim-pašu sa cjelokupnom vojskom na čuvanje Ostrogona. Međutim, oko pet stotina islamskih boraca ušlo je u tvrđavu, a uto su došli neprijatelji, opsjeli je i zauzeli "na viru".

Pošto je sultan odredio sve što je bilo potrebno za tvrđavu Budim, 18. šewwala (20. X 1682) krenuo je za Beograd.

Naredio je da Kara Mehmed-paša pogubi Bekir-pašu, Arslan-pašu, zagradžiju, samsundžiju i zemberekčibaše, koji su napustili tvrđavu Ostrogon i nakon predaje izišli. Sari Husein-pašu, valiju Šama, postavio je za muhafiza Pešte, koja se nalazi prema Budimu, on je došao u Beograd da se preko zime pripremi za iduću godinu, a serdari-ekremu naredio je da zimuje u Beogradu. I serdari-ekrem došao je sa carskom ordijom u Beograd iz Budimskog polja i naredio da vojska tu provede zimu.

Dok je bosanski valija Hizir-paša bio u ratnom pohodu na Beč u mjesecu džumade-l-ula 1093. godine (8. V - 6. VI 1682) u jednom mjestu sarajevske nahije nađeno je nekoliko ubijenih osoba, ali se nije saznalo ko je ubica. Ni poslije provedene istrage, ubica se nije mogao naći. Ali, mutesellim i sarajevski kadija su se dogovorili, da se ne bi ubuduće ovako nešto događalo, da natjeraju narod da se kloni toga. Posluživši se lukavstvom, svu su sirotinju - raju, nastanjenu u nahijama Bosanskog vilajeta, silom doveli u grad da jedni za druge jamče, s tim što bi od svakog pojedinog ubrali po dva groša radi prisilne jamčevine. Smatrali su da će, ako stigne dvadeset hiljada ljudi, dobiti četrdeset hiljada groša i to međusobno podijeliti. Izdali su muraselu da narod iz svake nahije dođe u grupama u Sarajevo i da se sakupi kod mehkeme. Iz iskustva se zna da je, kada bi se ovakav skup sabrao, dolazilo do nereda. Međutim, kadija i mutesellim, gonjeni gramzivošću i pohlepom, da bi što više novaca dobili, svu su raju Bosanskog vilajeta silom i zastrašivanjem skupili u Sarajevo.

Na dan 28. džumade-l-ula te godine (4. VI 1682), u petak, poslije obavljenog džuma-namaza, dok je vaiz Careve džamije Kešfi-efendija, sin Abdulkerim-efendije, išao kući, okupljeno okolno stanovništvo ga je uhvatilo za skute odjeće dovikujući mu: "Zašto ne spriječite ovo nasilje nad nama?" Mimo njegove volje dovukli su ga na mehkemu i uveli u kadijinu odaju. Jedan od prisutnih udario je štapom po peštahti i slomio je, iz nje je

ispalo dvije hiljade sakrivenih dukata, pa su ih, za tren oka, razgrabili. Onda su povikali: "Pošto smo se mi usudili da opljačkamo kadijine dukate i izazovemo ovoliki nered i bunu, da bismo se izbacili iz njegova zuluma treba ga svakako ukloniti!" Da bi ga se riješili, nekoliko tih hajduka zgrabili su kadiju i bacili ga niz stepenice. Iako u ovome jadni naib nije imao nikakva udjela i njega su bez razloga ubili.¹⁰⁶

Čim se na Dvoru saznalo za ovu smutnju, naredeno je jednom od dvorskih kapidžibaša silahšoru Frenk-begu da provede istragu o vinovnicima ovog izgređa. On je ustanovio da je došlo do narušavanja reda širom vilajeta. Od bogatijih se uzimalo mito, a sirotinju su mučili i progonili. Ako bi se opet pojavila ovakva smutnja, naredeno je da se, u tom slučaju, kolovođe pohvataju i predaju, a da se carskoj blagajni ima platiti četrdeset hiljada dukata.

Ovo je bila opća obaveza čiji je tekst sa tarihom uklesan na jednom kamenom stupu na mjestu gdje se najviše okuplja sarajevski svijet, a taj zulum pripisan je mutesellimu i kadiji.⁶⁸

106. Iz ovoga proizlazi da je sarajevski kadija imao naiba.

⁶⁸ Ovaj kameni znak bio je postavljen kod Careve ćuprije koja gleda u Sultan Fatih Mehmed-hanovu džamiju i tu je bio usađen.

Godine 1109. (1697) u velikom požaru za vrijeme napada neprijatelja on je razbijen i uništen.

Prijepis hudžeta sastavljenog u sarajevskom sudu povodom ovoga slučaja:

"Došli su pred vijeće suda: šejhovi, ulema, dobri ljudi, ajani, ešrafi, imami, hatibi, čehaje zanatlije nastanjeni u gradu Sarajevu, zatim ispred svih građana grada, sela i nahija predstavnici raje, poimenično pozvani njihovi imami kao punomoćnici, pa su u prisutnosti Mehmed-bega, povećao mu se ugled, najodabranijeg i najuglednijeg carskog silahšora, koga je njegovo carsko veličanstvo odredilo svojom naredbom kao mubašira u vezi sa kažnjavanjem odmetnika - krvarine za ubijenog Omer-efendiju, koji je bio mula grada Sarajeva, u ovoj godini, i njegovog naiba Ahmed-efendiju, izjavili sljedeće:

- Mi se stidimo pred milostivim prijestoljem moćnog sultana, neka Allah ovjekovječi njegovu vlast i neka ga čuva, zbog ove bune u našem gradu i pred ostalim uglednicima, po sto hiljada puta se kajemo i molimo Boga za oprost.

Ako ubuduće neko od buntovnika bude rasplamsavao vatru bune, mi ćemo se svi dići da tu vatru ugasimo, na to se obavezujemo. A ako, sačuvaj Bože, ovakva buna bude opet izbila, mi se obavezujemo da damo bejtu-l-mal za sirotinju u iznosu od petsto hiljada u čistim novčanicama.

AHMED-PAŠA, POTOMAK OSMAN-PAŠE

Godina 1094. (1683)

(Od muharrema 1095. godine (20. XII 1683 - 18. I 1684) veliki vezir Kara Ibrahim-paša. Spomenuti nije uspio osvojiti tvrđavu Ostrogon, pa je pogubljen.)

U to vrijeme je đeneral Zadra, koji je bio pod upravom Mlečana, na granici između Bosne i Hrvatske, ubijao islamske vojnike i odvodio u ropstvo. Osim toga, on je omogućio neprijateljskim hajducima u splitskoj luci da opljačkaju i zarobe preko dvije stotine trgovaca iz Bosne i ostalih islamskih gradova, koji su se radi trgovine već duže nalazili u Mlecima, kada su ovi svoju robu utovarili na lađe da je pošalju u svoje zemlje.

Serdar Kara Mustafa-paša je toga proljeća naredio vojsci, koja je u okolici provodila zimu, da dođe u ordiju, a onda je krenuo iz Beograda u Osijek.

Austrijski česar došao je sa oko dvije stotine hiljada vojnika, koje je sakupio među kršćanima i zauzeo putem predaje "na viru" tvrđavu Višegrad, na obali rijeke Dunava, nedaleko od Ostrogona. Iza toga je budimski muhafiz Kara Mehmed-paša pismeno obavijestio serdara da se on sprema da prijeđe Dunav. Na to je serdari-ekrem poslao svoga čehaju Rustema, valiju Hercegovine Ahmed-pašu, valiju Temišvara Sejid-zade Mehmed-pašu, bosanskog valiju Osman-pašu-zade Ahmed-pašu, pa borce Srema, Smedereva, Budima i Pešte, sina tatarskog hana sa tatarskom vojskom, sa strogim nalogom da neprijatelje iznenada napadnu pod Ostrogonom. Kada su ih napali, oko hiljadu su što pogubili što zarobili. Zbog toga što nije bilo islamske vojske ni

Da bi se sačuvalo ono što je rečeno, izdaje se ovo službeno pismo. U saglasnosti sa svim prisutnim, u gradskoj čaršiji, na jednom postavljenom bijelom kamenu je ovo uklesano."

Ša'ban 1095. godine (5. VIII - 3. IX 1682).

koliko desetina neprijateljske, poginuo je Sejid-zade Mehmed-paša, a oni su se vratili u Budim. Nakon toga, neprijatelji su prešli preko mosta što su ga sagradili kraj Ostrogona, i kad su išli prema Vacu, serdari-ekrem poslao je Kara Mehmed-pašu, Sejid-zade Ahmed-pašu i valiju vilajeta Egre Ahmed-pašu sa ejaletskim vojskama, sina tatarskog hana sa tatarskom vojskom i bosanskog valiju spomenutog Ahmed-pašu Osman-pašu-zade, pa su oni došli i iznad Vaca pobili oko hiljadu neprijatelja. Ali su neprijatelji sa silnom vojskom na njih napali i pucali iz oko dvije stotine topova, pa ne mogavši tome odoljeti, islamski borci su se povukli.

Kada su neprijatelji u redžebu 1094. godine (26. VI - 27. VII 1683), poslije zauzimanja tvrđave Vac, bili krenuli da udare na Budim i primakli se Pešti, muslimani su spalili sve kuće i varoš Peštu i došli u Budim. Neprijatelji su zauzeli Peštu. Prešli su na jedan dunavski otok, koji je naspram Vaca, a sa otoka su sišli u Bulgarski tjesnac, preko mosta koji su podigli u Bijeloj Crkvi, blizu starog Budima.

Serdari-ekrem Mustafa-paša došao je sa mnogo više vezira i vojske u blizinu Bijele Crkve i u prvom naletu pobio je dvije hiljade neprijatelja, a ostali su protjerani do njihovih tabora. Ne obazirući se na njih, došao je u Budim. Pošto je odredio za čuvanje tvrđave Budim Čerkes Ahmed-pašu, Abdulumumin-pašu i ejaletske vojske Adane, Karamana, Srema, Smedereva i Budima, kao i zaima i timarnike Rumelije, sa ostalom vojskom otišao je prema Hamza-begu.

Iza toga su došli neprijatelji i 1. ša'bana 1094. godine (26. VII 1683) sa brda Muhtes(?) opsjeli tvrđavu Budim i šest dana varoš rušili. Islamski borci, koji su bili u njoj, udarili su na neprijateljske šančeve i oko dvije hiljade ih pobili. Na dan 6. toga mjeseca (31. VII 1683), probivši zid sa strane kapije, oni su pobili oko tri hiljade hrabrih islamskih boraca, a ostali su se povukli u unutrašnjost tvrđave. Čim su neprijatelji saznali da se vojska nalazi kod Hamza-bega, 8. dana toga mjeseca (2. VIII 1683) njih je trideset hiljada navalilo na ordiju, i nakon kratke borbe,

prsa u prsa, islamski borci su pobjegli, a nevjernici su pokupili ono što su oni ostavili, pa su opet opsjeli tvrđavu Budim. Podigli su prema tvrđavi dvije tabije, tri tabije na brežuljku Garga nasuprot Avala-kapije, a na zaravanku koji se nalazi ispod brežuljka Garga jednu kapiju, pa su na njih postavili baljemeze, havan i šahi-topove, a na gornju stranu spomenutog mjesta topove i havane, te su tako veći dio tvrđave razrušili i prepriječili put muslimanima koji su bili u njoj. Neprijatelji su svaki dan gađali iz hiljadu do hiljadu i pet stotina što topova, što kumbara i palili mnogo laguma. Međutim, jedan od laguma koji su nevjernici napravili, odbio se unazad i dosta ih pobio.

Kada su neprijatelji ukopavali tri laguma pokraj Kasim-pašine kule, budimski muhafiz Kara Mehmed-paša obećao je nagradu lagumdžijama u zijametima, pa su ih oni uništili.*

Jednoga dana Kara Mehmed-paša izišao je iz tvrđave i pokazivao lagumdžijama kako će postavljati podzemne lagume u okolici Kasum-pašine tvrđave, pa mu je geler iz neprijateljskog topa razmrskao ruku. On je i u takvoj situaciji vodio brigu o podmirenju tvrđave potrebnim ratnim materijalom i borce hrabrio da izdrže. Međutim, 18. ša'bana (12. VIII 1683) doletjela je kugla iz neprijateljske kumbare i usmrtila Kara Mehmed-pašu.

Ibrahim-paša je davao nagrade onima koji su donosili odsječene glave i dovodili zarobljenike, kao i onima koji su udarali na neprijateljske šančeve. Jedan dječak spustio se užetom iz tvrđave, zavezao neprijateljski bacač vatre i dovukao ga do tvrđave. Neprijatelji su se zaprepastili.

Kada se primijetilo da neprijatelji postavljaju lagume kraj Kasim-pašine tvrđave, prokopane su iz šančeva rupe ispod zemlje, pa je pomoću eksploziva uništeno trideset neprijatelja. I lagum pored tvrđave Karakaš se nazad odbio i uništio trista neprijatelja. Ponovo su tamo ukopali jedan lagum i kada su htjeli da ga zapale, islamski borci izašli su i pobili ih oko četiri hiljade.

* Misli se na uništenje tvrđave. (Napomena priređivača)

Sredinom mjeseca ramazana 1094. godine (3. - 12. IX 1683) kada je, po uputstvima česara, dvadeset hiljada neprijatelja prelazilo rijeku Dunav kod vodene tvrđave, došao je Ahmed-paša, valija vilajeta Egri sa tri hiljade vojnika i dočekavši neprijatelje pred Peštom, sve ih je pobio. Tada su izašli i borci iz budimske tvrđave, pa su pobili četiri hiljade neprijatelja. Kada je 28. toga mjeseca (30. IX 1683) došao sa svojom vojskom Sijavuš-paša, valija Dijarbekra, iz tvrđave je izašlo dvije hiljade junaka, pa su oni zajedno upali u neprijateljske šančeve i četiri hiljade ih pobili. Neprijateljski lagumdžije, koji su u ovoj bici zarobljeni, otkrili su Ibrahim-paši da su neprijatelji postavili lagume pod tvrđavom, ispod tri svoda, a ranije su postavljeni veliki lagumi ispod kraljevog dvora i tamnice. Paša je te lagumdžije sa tri hiljade boraca poslao, pa su otišli i pobili četiri hiljade neprijatelja, a iz laguma izvadili četiri stotine kesa baruta. Dvadeset franačkih neprijatelja potpalili su lagume ispod tvrđave, pa kad su ostali navalili na tvrđavu, islamski borci izašli su kroz otvore na tvrđavi i za jedan sat ih pet hiljada pobili. Konačno, od oko dvije stotine hiljada neprijatelja koji su opsjedali tvrđavu, više od pola ih je pobijeno, a ostali, nakon opsade od stotinu dvadeset dana, 20. zu-l-ka'deta (10. XI 1683), otišli su razočarani u svoju zemlju.

Spomenuti Ahmed-paša Osman-paša-zade, pošto je smijenjen sa položaja u Kutahiji, postavljen je na dužnost u Bosanski vilajet.

HERCEGOVAC OSMAN-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1095. godine

(17. II - 17. III 1684)

Osman-paša je smijenjen sa dužnosti u Misiru i postavljen na dužnost u Bosanski vilajet.

Zbog dugotrajnih borbi i opsjedanja prošle godine, kule i zidine budimske tvrđave oštećene su od udaraca topova i pušaka, i da bi se popravili i učvrstili kako treba pokupljeni su tesari i radnici iz raznih krajeva, pa tako i iz Bosanskog vilajeta.

Te godine tvrđava Solnuk iz Temišvarskog ejaleta pala je u neprijateljske ruke.

Osman-paša je kasnije poginuo pod tvrđavom Egrom.

FUNDUK MUSTAFA-PAŠA

Godina 1096. (1684/85)

Kada je đeneral tvrđave Zadar, prokleti uskok koji se nalazi blizu bosanske granice, opsjeo tvrđavu Sinj, došli su te 1096. godine u mjesecu džumade-l-ula (5. IV - 4. V 1685) bosanski valija spomenuti Mustafa-paša, hercegovački valija Gurdži Mehmed-paša i muhafiz Livna Navlundži Hasan-paša s kapukulima i vojškama ejaletâ i udarili na neprijateljsku vojsku. Preko dvije hiljade neprijatelja su sabljama sasjekli i učinili nad njima odmazdu.

U mjesecu muharremu spomenute godine (8. XII 1684 - 6. I 1685) za čuvanje budimske tvrđave raspoređeni su domaći janjičari Bosne i Zvornika, i tamo upućeni.

Iste su godine neprijatelji zauzeli tvrđavu Ostrogon, a osječku varoš spalili i dućane opljačkali.⁶⁹

⁶⁹ "Visokom carskom prijestolju, neka ga Bog sačuva od svih nedaća, ubogi siromah podnosi izvještaj kako slijedi:

Za pružanje pomoći u ratu protiv Mađarske, koji je vođen 1095. godine (1683/84), na osnovu visokog fermama, za upis sejmena, posredstvom pouzdanog ajana Bjelopoljca buljukbaše Mustafa-age, iz kadiluka Užice upisano je u sejmene sedamdeset i dva nefera. Iz novca, koji je država dala, svakom neferu isplaćeno je na ime mjesečne plaće po pet groša za deset mjeseci, i to: deset mjesečnih plaća po pedeset groša.

Gore navedeni su otišli, ali njegova visost uvaženi serdari-ekrem Mustafa-paša, podnio je ilam Dvoru da oni ne vrše svoju dužnost. Tim povodom je 1096. godine (1684/85) izdat visoki carski ferman da se neferima od onih pedeset groša, koje su primili iz državne blagajne, iz samilosti, ostavi po deset groša na ime dvije mjesečne plaće, i to kao putni troškovi. Ostatak od po četrdeset groša ima se sudski naplatiti od njih lično ili od njihovih jamaca. Tako je glasilo visoki carski ferman.

Pošto je nakon zavođenja u knjige trebalo tako i uraditi, ispostavilo se da su i sejmeni i njihovi jamci siromašni.

I prije nego je došao visoki carski ferman oni su, na osnovu drugog visokog fermama, otišli - neko u džebedžije, neko u janjičare, a neki su opet nekako pobjegli. Od svih njih samo od trideset i osam sejmena naplaćeno je u korist državne blagajne po četrdeset groša. Trideset i četiri sejmena, niti ima, niti ima njihovih jamaca, pa se to nije nikako moglo putem suda naplatiti.

SIJAVUŠ-PAŠA

Godina 1097. (1685/86)

(Od mjeseca muharrema 1097. godine (28. XI - 27. XII 1685) veliki vezir Mirahor Sulejman-paša Bosanac.

Budimska tvrđava pala je u neprijateljske ruke pa je doživljena velika sramota. Islamska vojska je sljedeće godine pretrpjela težak poraz na Čatal-čupriji. Spomenuti je pobjegao ispod tvrđave Varadin i zbog te sramote je u tvrđavi pogubljen.)

U to vrijeme veliki vezir Sulejman-paša bio je serdar u ratnom pohodu na Ugarsku. Pošto je podmirio ratne potrebe sa dvije hiljade kesa novca iz državne blagajne, na dan 25. džumade-l-ula te godine (19. IV 1686), preuzevši zastavu, postavio je šatore na Kemalovoj livadi kod Edrene. Krenuvši odatle prema Beogradu, u putu je čuo 25. redžeba 1097. godine (17. VI 1686) da je Austrija opsjela tvrđavu Budim.

Pošto se 2. šewwala 1097. godine (22. VIII 1686) ulogorio Hamza-beg, na četiri sata hoda daleko od Budima, pošao je i opazio neprijateljski tabor pred Budimom, kako su oko zaklona iskopali opkope, podigli čvrste tabije i prepriječili put napadu islamske vojske.

Kada su prethodnice i drugi odabrani islamski ratnici udarili na neprijateljske prethodnice, mnogo su im glava odsjekli i mnogo ih zarobili. Neprijatelji su, pobojavši se da će islamski borci zauzeti brežuljak Karga, koji je bio prepreka da se izade na šančeve naspram Avah-kapije, te noći tu postavili deset hiljada vojnika.

Pošto je neopozivo traženo i naredeno da se to preko pouzdanih ljudi ispita i, pošto se to i službeno zapiše, odmah o toj stvari da se podnese prijestolju arzu-ilam, neodložno, pa je to i učinjeno."

Izdato 19. ramazana 1096. godine (19. VIII 1685)

Sluga visokog Dvora Ahmed,
kadija u gradu Užicu.

Ma koliko da su serdari-ekrem, bosanski valija Sijavuš-paša i tatarska vojska pokušavali, nisu mogli ući u tvrđavu. Serdari-ekrem došao je do brežuljka zvanog Lokum-tepe da izvidi sa kog mjesta je najpogodnije da se neprijatelj napadne, pa je poslana vojska u pravcu uzvišice Karga.

Sutradan, kada je otpočela borba, Sijavuš-pašino krilo se osjetilo nemoćnim, pa su se ponovo povukli na Lokum-tepe. Iako su neprijatelji željeli da iza leđa napadnu islamske borce, iz klanca koji se nalazi s lijeve strane, leventi i Tatari su ih rastjerali, pa su oni pobjegli u svoj tabor.

Sutradan je upisano nekoliko hiljada boraca osobito vještih u rukovanju mačem, uz nagradu svakom pojedinom od trideset groša. Jedan broj ih je ušao u tvrđavu, a većina ih je izginula. Iako su se borci u tvrđavi hrabro borili, opsada je trajala sedamdeset i osam dana. Potpuno su izgubili nadu da će stići pomoć, a od topovskih udaraca pojavilo se dosta otvora. Neprijatelji su svakodnevno jurišali, pa kada su osvojili budimsku tvrđavu "na viru", sutradan je donesena odluka da se carska vojska povuče. I tvrđava Stoni Biograd iziskivala je da se dobro čuva, pa je 10. šewwala te godine (31. VIII 1686) Ahmed-paša Šejh-zade poslan na njeno osiguranje.

Iza toga se serdari-ekrem Sulejman-paša, sa razbijenom carskom ordijom, spustio pod tvrđavu Varadin i kada je poslao vojsku i hranu za segedinsku tvrđavu, u mjestu Senti dočekali su ih neprijatelji, vojsku porazili, a hranu oteli. Prvoga zu-l-ka'deta 1097. godine (19. IX 1686) u neprijateljske ruke pale su i tvrđave Pečuh i Šikloš.

Serdari-ekrem došao je u Beograd i odmah je razaslao naredbe da se vojska skupi u proljeće. U međuvremenu su neprijatelji tvrđavu Segedin zauzeli predajom "na viru", a njen muhafiz Gurdži Mehmed-paša, sa svojih dvije stotine nefera, u mjesecu muharremu 1098. godine (27. XI - 27. XII 1685) došao je da provede zimu u Beogradu.

Izdat je carski ferman da se širom Carstva od ajana i trgovaca zatraži zajam kao ratna pomoć.

Iz kršćanskih hronikâ vidi se da su Hrvati koncem 1097. godine (XII 1685) zauzeli palanke: Kostajnicu, Dubicu i Bijelu Stinu.

Bosanski valija spomenuti Sijavuš-paša je oslobođeni rob Ahmed-paše Ćuprilića. On je u gradu Sarajevu na jednoj mukata-arsu merhum Gazi Husrev-begova vakufa, koja se sada zove Sijavuš-pašina दौरا, podigao veliki karavan-saraj, poznat pod imenom Veliki Mahmud-han, koji je imao četrdeset i osam soba. On ga je vezao za svoju džamiju, koju je podigao u Istanbulu.^{*70}

Prema vjerodostojnim kazivanjima, kada su neprijatelji zauzeli Budim, među tamošnjim izbjeglicama bili su Jevreji koji su došli u Sarajevo i uzeli pod zakup spomenuti han uz plaćanje zakupnine za svaku odaju godišnje po sto para, i tu se naselili. Od te godine, pa do danas, u sobama navedenog hana stanuju Jevreji i tu zakupninu redovno plaćaju.^{*71}

Na koncu je kao veliki vezir (Sijavuš-paša) od nasilnika iskasapljen.

Dok nije Budim pao u neprijateljske ruke, sjedište bosanskih valija bila je Banja Luka, a to je bila i prijestonica vilajeta. Iza toga je premještena u Travnik.

^{*70} U narodu se to zove čifuthana - 1290. godine (1873).

Ova दौरا sa južne strane graniči Ferhadijom, sa istočne imaretskom čaršijom, a sa sjeverne strane ulicom Gornja čemaluša. Tamo je podignuta sinagoga.

^{*71} U toj dairi stanuju siromašni Jevreji.

MEHMED-PAŠA ATLIBEGOVIĆ LIVNJAK

Godina 1098. (1686/87)

(Od 2. muharrema 1099. godine (8. XI 1687) na carskom prijestolju sultan Sulejman-han Drugi. Navedeni sultan sin je sultana Ibrahima. Ustoličen 1099. godine (1687/88). Vladao tri godine. Živio pedeset jednu godinu.

Od zu-l-ka'deta 1098. godine (8. IX - 7. X 1687) veliki vezir Sijavuš-paša. Navedeni je porijeklom Abaza, oslobođeni rob Čuprilića. Ubijen je prilikom navale odmetnika.

Od rebiu-l-ewwela 1099. godine (5. I - 3. II 1688) veliki vezir Nišandži Ismail-paša. Spomenuti je dobio nadimak "Tevki". On je porijeklom iz Ajaša. Smijenjen.

Od mjeseca redžeba 1099. godine (2. - 31. V 1688) veliki vezir Tekirdagli Mustafa-paša. Smijenjen. Uspostavio porez na duhan i opojno piće.)

(Navedeni sultan kovao je srebreni novac zvani groš, koji je težio šest dirhema srebra. Na njemu je bilo utisnuto: "Sultan al-bereyn" - Sultan dva kopna.

Tadašnji veliki vezir Tekirdagli Mustafa-paša je u dogovoru sa ostalim državnim ministrima izdao naredenje da se iz jedne oke čistog bakra skuje osam stotina novčića (mangira), a svaka dva imala su vrijednost jedne akče. Mangiri, koji su kovani u Istanbulu nisu bili dovoljni, pa da bi ih bilo više, izdata je naredba da se taj novac kuje i u Bosni i Arnautluku. Na taj način se mangir rasprostranio, a zlatnog i srebrenog novca skoro da je nestalo.

Godine 1101. (1689/90) tadašnji veliki vezir Keprili Mustafa-paša doprinio je vrijednosti akče. Tako je srebreni groš vrijedio šezdeset akči, a "šerifi" dukat tristo i šezdeset akči, dukat madžarija i jalduz četiri stotine akči. Jedna para vrijedila je četiri akče, pa je po ovome obračunu groš izišao na četrdeset para,

dukat šerifi na devedeset para, a madžarija, jalduz i filurija na stotinu para.)

Te godine, nakon osvajanja tvrđave Novi, među narodom je došlo do međusobnog ubijanja, nad rajom je činjeno nasilje, prema paši je otkazana poslušnost, a na kadije se gledalo osvetnički. Zbog svega toga došli su neprijatelji Mlečani i navedenu tvrđavu opsjeli i zauzeli.⁷²

Te godine u mjesecu ramazanu, na poznati dan Alidun, čuveni neprijatelj Nikola Novković napao je na tvrđavu Stolac sa pet hiljada i osam stotina vojnika. Islamski vojnici su ga hrabro dočekali i s Božijom dozvolom neprijatelje potukli i natjerali ih da se poraženi razbježe.

U to vrijeme, tj. u redžebu 1099. godine (2. - 31. V 1688), pala je u neprijateljske ruke tvrđava Egra.

Kada je Sijavuš-paša smijenjen sa dužnosti u Bosni, on se raspodio na Mehmed-pašu Atlibegovića koji je poslije njega postao valija. I kada je Sijavuš-paša postao veliki vezir, postavio ga je za muhafiza tvrđave Knin. Mehmed-paša je, budući da je dobio sitan položaj, u čuvanju spomenute tvrđave pokazao nemarnost, pa kada su je neprijatelji opsjeli, za inad velikom veziru, nakon petnaest dana opsjedanja, on ju je predao neprijateljima. Tamošnja raja, izlazeći iz nje, uvrijeđena od njega, rekla je: "Ovo si ti u sporazumu sa kršćanima učinio, a ne s nama." Tako su ga uhapsili pa je umro u zatvoru u Prištini u redžebu 1099. godine (2. - 3. V 1688).

Koncem ramazana 1099. godine (20. - 29. VII 1688) veliki vezir i serdari-ekrem Sulejman-paša prešao je most kod Osijeka. Došlo je do borbe na Čatal-čupriji, u blizini tvrđave Šikloš, i islamska vojska je potpuno poražena. Sve topove i veliku ratnu opremu su neprijatelji zaplijenili.

Kada je deneral Karlovca u to vrijeme došao do kasabe Der-vente kraj rijeke Save sa četiri stotine austrijskih vojnika i ustan-

⁷² Iz jedne murasele sarajevskog suda iz godine 1098. (1686/87) vidi se da je u sarajevskom sudu bio kadija Abdullah-efendija. Na njegovom pečatu stoji: "Ja samo od Allaha tražim pomoć - Njegov rob Abdullah."

ika, mobilisani bosanski vojnici pobjegli su čim su čuli za to. Čak u tvrđavi Gradiški, gdje su imali preko pedeset topova i ratnu opremu i mogli dugo izdržati opsadu, njeni muhafizi, kada su čuli da su mobilisani vojnici pobjegli, tvrđavu su zapalili i bježeći tvrđave i palanke u toj okolini prepustili neprijateljima.

U Bosanskom ejaletu, u sandžaku Krka, tamo gdje se rijeka Zrmanja ulijeva u more, osim iz tvrđava Novog i Starog Obrovca, koje čine islamsku granicu, još iz četrnaest tvrđava i palanki, a na Ličkom polju iz devet tvrđava i palanki, većina je mustahfi-za pobjegla. Nije ih ostalo ni pola, a možda ni trećina ili četvrtina. Zato su neprijatelji toliko mnogo tvrđava i palanki zauzeli.

TOPAL GAZI HUSEIN-PAŠA

Redžeb 1099. godine

(2. - 31. V 1688)

Te godine, mjeseca ramazana (30. VI - 29. VII 1688), neprijatelji su namjeravali zauzeti krajeve Užica i Novog Pazara. Mutesarrif sandžakâ Prizren i Dukadin Mahmud-beg i Sijevuš-beg iz Bihora, pošli su sa opremljenom nahijskom vojskom na Užice, Novi Pazar, Kruševac, Čačak, Prijepolje i Zvornik. Gdje god su naišli na neprijatelje, razbili su ih. Nakon što su čuli da su neprijatelji opsjeli palanku Kruševac, ostavivši svu tešku opremu u Srebrenici, sa lahkom opremom otišli su da je oslobode. Kada su neprijatelji htjeli zarobiti tu njihovu tešku opremu, njen čuvar (Srebrenice) većinu je razbio, a Sijavuš-bega je u nahiji Komaran, nedaleko od Prijepolja, presreo, popalio kuće i imanja, a muškarce i žene zarobio.*

* Misli se na habzburške jedinice. Na prostoru Smederevskog sandžaka u ovom ratu bili su od strane Beča organizirani srpski dobrovoljački odredi koji su se borili protiv osmanske vojske. (Napomena priređivača)

JEGEN OSMAN-PAŠA

Ramazan 1099. godine (30. VI - 29. VII 1688)

Spomenuti Osman-paša bio je grješnik, pokvarenjak i zulumčar. Dok je bio valija Rumelije, veliki vezir Ismail-paša, da ne bi morao ići u rat na Ugarsku, postavio je spomenutog Osman-pašu za seraskera protiv Ugarske, a njegovog rodaka Deli Veli-pašu za valiju Rumelije.

Spomenuti Osman-paša, postavši serdar, u pohodu na Ugarsku pustošio je po Rumeliji. Neke položaje u Anadoliji dodijelio je silnicima, svojim pristašama. Iz izvještaja se razabralo da je zbog toga došlo do neredâ i bunâ. Budući da je on imao dosta leventa uz sebe, smijenjen je sa položaja seraskera, i da bi ga se udobrovoljilo dodijeljen mu je Bosanski ejalet, a položaj serdara u Ugarskoj dodijeljen je valiji Beograda haznadaru Hasan-paši. Izdato je i naređenje da se Osman-paša, po kazni, smakne.

Spomenuti je za ovo saznao, pa nije otišao u Bosnu, nego je krenuo prema Beogradu. Idući tamo, u putu je uhvatio Hasan-pašu, čehaju carskih kapidžibaša, koji je nosio za Hasan-pašu imenovanje za serdara, uzeo je od njega carski ferman koji je nosio Hasan-paši, sablju i svečanu odoru, pa je sam sebe proglasio ugarskim serdarom, a Gazi Husein-paša ostao je kao i ranije bosanski valija.

Izdajnik Osman-paša nahuškao je pljačkaše, koji su bili uz njega, pa su sva sela i kasabe do Vidina opustošili i kada se približio Mitrovdan, otišao je u Sofiju pod izlikom da zimuje. Mobilisana vojska, koja je poslana na njega, opkolila je Sofiju. Kako se nije mogao probiti u Anadol, on je sa Deli Veli-pašom i ostalim svojim zlikovcima pobjegao u pravcu Arnautluka. U tom kraju Mahmud-beg, sin Hamza-bega, koji je bio zadužen da ga uhvati, napisao je pismo kojim će ga privući. Kada su se Jegen-paša, Deli Veli-paša i ostali njihovi sklonili baš u kuću toga Mahmud-bega, on im je rekao: "Vi ste se sklonili u moju kuću, ja vas neću izručiti!" Poslao je Dvoru četrnaest odsječenih glava odmetnika.

TOPAL GAZI HUSEIN-PAŠA ponovo Godina 1099. (1687/88)

(Od mjeseca muharrema 1101. godine (15. X - 14. XI 1689) veliki vezir Mustafa-paša Ćuprilić. Spomenuti je mladi sin Kodže Mehmed-paše Ćuprilića. Bio je pravičan, učen, poznavalac šerijatskog prava i pobožan. Nestao je u bici kod Slankamena. To iznosi Jusuf-paša koji se pojavio u Sarajevu. On je mladi brat Fadil Ahmed-paše, koji se nalazio na položaju velikog vezira 1072. godine (1661/62).

Spomenuti Jusuf-paša je za sebe podigao jednu zaviju, poput kolibe, u blizini rijeke Miljacke, na mjestu gdje se sada nalazi Sim-zade medresa u Hadži Isa mahali u gradu Sarajevu. On je tu do kraja života boravio. Kada je umro, stanovnici te mahale su ga sahranili u mezarju na Alifakovcu i na njegovom časnom mezarju podigli turbe pod kubetom na četiri stupa, jer je smatran evlijom. Sve do sada bolesnicima daju da piju vodu iz bunara, koji je spomenuti paša iskopao u blizini navedene zavije, pa oni nalaze ozdravljenje. I danas se taj bunar naziva "Jusuf-pašin bunar".

U starim zapisima navodi se da je Jusuf-paša, kada je bio muhafiz ejaleta Tebriz, trebao biti pogubljen na osnovi fermana o pogubljenju, ali je on otuda nestao. Dana 4. muharrema 1141. godine (10. VIII 1728) pojavio se u Sarajevu kao "dobri".

Za vrijeme dok je bio samozvani serasker spomenuti izdajnik Jegen Osman-paša, došli su neprijatelji i opsjeli tvrđavu Beograd. Na dan 25. šewwala 1099. godine (23. VIII 1688) na juriš su zauzeli tvrđavu. Ono što je u njoj bilo muslimana većinom je pobijeno.

I smederevsku tvrđavu našli su praznu od vojske, pa su i tu tvrđavu zauzeli.

U ovakvoj situaciji Austrijanci su udarili na osmanske granice i zauzeli sve tvrđave i utvrde do Beograda - Osijek, Varadin, Pečuh, a potom i tvrđave Beograd, Šabac, Zvornik, pa Užice, Niš, Vidin, Orahovo, Prištinu, Kačanik, Skoplje, Kumanovo, Štip, Novo Brdo do Dubice.⁷³

U Klaićevoj *Historiji* piše da je te godine, tj. 1099. (1687/88) princ Badena Ludvig sa austrijskom vojskom zauzeo Banju Luku.¹⁰⁷

U mjesecu džumade-l-uhra 1100. godine (23. III - 20. IV 1689) petnaest hiljada neprijatelja zauzeli su ćupriju preko rijeke Drine, kraj Višegrada, u Bosanskom ejaletu s namjerom da spriječe prelazak muslimana u Bosnu. Bosanski valija Husein-paša došao je i vodio borbu pet sati i pobio ih oko hiljadu, ostale natjerao u bijeg, a zarobljenike poslao Dvoru zajedno sa njihovih šezdeset zastava.

Ovoga puta zaduženi su arnautske paše: Adem-paša, Mehmed-paša, Mustafa-paša i Mahmud-paša Hasanbegović, da udare na neprijatelje koji su bili u bosanskim krajevima. Kada su iz kadiluka Stari Vlah stigli do Dubice, čuvši da su oko šest hiljada Mađara, hajduka i raje, izgradili šaranpoe i opkope u kasabama Čačku, Požegi i Kragujevcu, primakli su se na jedan konak, Mađari i hajduci razbježali su se u brda, a raju su poslali u unutrašnjost da se naseli. Za bjeguncima su pošli u potjeru i sve ih pobili, a njihove šančeve i opkope spalili. Krenuli su na neprijatelje koji su bili podigli šaranpoe u Valjevu, razbili ih i sela im spalili, a onda su ih počeli goniti dok su oni bježali prema obalama Srema i Beograda i većinu ih mačem sasjekli. Kada su porušili šaranpoe i kuće koje su oni podigli u Valjevu, razišli su se na sve strane da plijene. Došavši do skele u Kovinu, na obali Save, tri sata udaljenosti od Beograda, sela i šaranpoe su im porušili, kao i sela i palanke u okolini tvrđave Šabac. Nastavili su goniti neprijatelje, koji su bježali prema brdima u Kosovnici(?) i kada su ih uništili u kasabi Purenice, vratili su se.

⁷³ To je današnji Mali Zvornik, pripojen Srbiji - godine 1291. (1875).

¹⁰⁷ Netačan podatak. (Napomena priređivača)

Tom prilikom je Gazi Husein-paša došao da oslobodi tvrđavu Zvornik. Kada ju je opkolio sa strane Drine, arnautske paše su sva mjesta s ove strane opustošili, opsjedali je nekoliko dana i zauzeli.

Tih dana je sultan Sulejman Drugi lično krenuo da oslobodi tvrđavu Beograd. Kada je u mjesecu šewwalu 1100. godine (19. VII - 17. VIII 1688) postavljen carski šator u jednom mjestu kraj Beograda, pa kada su mu opisivali Mustafa-efendiju Gaibiju, sultan je izrazio želju da se susretne. Upućeno mu je carsko pismo kao poziv, a on mu je poslao odgovor čija se kopija na ovom mjestu nalazi.¹⁰⁸

Ovakvo je on to potpisao. Kada je stiglo sultanu ovakvo pismo, on se bespomoćno čudio izrazima i značenju, ne mogavši to shvatiti. Najzad je naredio da se dâ nekome ko će ga znati protumačiti, pa se to objašnjenje niže navodi.

Nakon zahvale Allahu i pozdrava Njegovom Poslaniku te molbe za sultana, slijedi dio pisma koji znači:

“Na ovom prolaznom svijetu nema nijedna teškoća a da iza nje ne slijedi olakšanje, jer je Svevišnji rekao: ‘Uz svaku tegobu postoji i olakšanje.’”¹⁰⁹

Slijede riječi koje znače:

“Ako neprijatelji ne podvaljuju varkama, nema potrebe potezati sablju za kažnjavanje, kao što je rečeno: ‘Ako neko od nevjernika traži da ga primiš za susjeda, primi ga’ - a po toj uzvišenoj normi se ne postupa. Radi se suprotno Allahovoj Knjizi i časnom Šerijatu. Zaneseni i obmanuti mnoštvom vojske, napadaju na njih. Nekoliko puta po stotinu i sedam kola novca, ratne opreme i hrane, sve je to ostalo u rukama neprijatelja. Od toga islamska vjera nije imala nikakve koristi, nego je skupo platila cilj. Znači da će, ako Allah bude htio, ubuduće, s Njegovom pomoći doći do pobjede, pa će im se ono što je oduzeto vratiti u vidu poklona. A kada se ova radost Svevišnjeg obistini

108. Pismo Šejha Gaibije napisano je u neshvatljivim alegorijama i stoga neprevodivo. Njegovo puno značenje vidi se iz objašnjenja Gaibijinih riječi.

109. Kur'an, sura El-Inširah, ajet 6.

ja ću se radovati. Bit će vremena da se i drugi svijet raduje, a prema onoj 'sve u svoje vrijeme.'"

Dalje će se navoditi rečenice iz pisma i njihova tumačenja.

"Ovo je tako, ne može biti drukčije nego što je Allah naredio."

To znači: Današnja vojska je nasilna, u tom smislu će biti pobijena, a nevjernik nadire i okolo osvaja - on pobjeđuje, jer "Allah neće izmijeniti stanje jednog naroda dok se taj narod sâm ne izmijeni."¹¹⁰

"Neprijatelji su izbili na mnoge islamske granice, pa su tvrđave i granice opustošili."

Ovo znači: Ako Bog da, Allah će nas uputiti da od sada pomoću čudotvornih mu'džiza Božijih poslanika, uz blagoslov bogougodnih i časnih ljudi, ostanemo u ovoj jasnoj vjeri.

"Iako su tu i visoka vijeća, titule, sjaj i pompa, sve dok čovjek ne dođe do istine ne može se ovo razumjeti."

Što znači: U carskoj državi ima svakojakih laži, nasilja, buna, onoga što je protuupravno, a i zaduženjima nigdje kraja, toga je mnogo. Malo se obraća pažnja na pravi put, na Šerijat i pravdu, niko se na to ne obazire.

"Ako se držiš onoga što je naredeno, a kloniš se onoga što je zabranjeno, tako će i cio svijet činiti, jer 'narod slijedi vjeru svojih vladara.'"

To znači: Ako ti ne naređuješ ono što se mora provoditi i ne zabranjuješ ono što se ne smije raditi, Šerijat zapostavljaš i ne postupaš po njemu, čitav svijet će tako raditi.

Po ovom savjetu postupaj i na ovo se oslanjaj i budi uvijek na tome. To je bilo tumačenje pisma.

Godine 1100. u mjesecu ramazanu (19. VI - 19. VII 1688) ban Hrvatske, deneral Zadra i uskočki hajduci napali su na neke tvrđave na granici Bosanskog vilajeta. Naređeno je veziru, spomenutom Husein-paši, da sakupi nešto leventa da bi spriječio štete.

¹¹⁰ Kur'ân, sura Er-Ra'ad, ajet 11.

Tom prilikom ukazano je na potrebu da se u samom Sarajevu kuje novac od bakra - mangir za podmirenje troškova. U Istanbulu je izdat ferman da se kuje taj mangir prema utvrđenim mjerilima, tj. iz jedne oke čistog bakra da se iskuje osam stotina mangira, a svaka dva komada da vrijede jednu akću. Pod nadzorom spomenutog vezira Husein-paše pristupilo se kovanju.

Priča se i to da su mangiri kovani u magazama zvanim Oprkanj u Kazandžiluku.

U to vrijeme je mitropolit crnogorskih neprijatelja Velkranski(?) Vasilije prešao preko islamske granice i nanio velika zla i štete. Valija, spomenuti Husein-paša, sakupio je jedan odred vojske, pa kada ih je tamo poslao oni su ga suzbili i te islamske krajeve oslobodili.

U hronici Latina Počkog zapisano je da su Hrvati te godine zauzeli tvrđave Brod i Gradišku, na obalama rijeke Save.

Godine 1100. (1688/89) bosanski junaci su pod komandom Rizvan-age Ženkovića osvojili Liku, Udbinu i Krbavu.

U hronici Latina Počkog zapisano je da su spomenute godine, prema miru sklopljenom sa Austrijom, tvrđave: Sinj, Knin, Gabela, Kotor, Risan i Novi ušle u granice austrijske Dalmacije.

Te godine je serasker Mahmud-paša sa islamskim borcima povratio od Austrije tvrđave: Dubicu, Kumanovo, Štip i Skoplje. On je tada zarobio kralja Kumanova Karpuza,¹¹¹ koji je nosio kalpak austrijskog cara. On ga je objesio na mostu u Skoplju, a njegovo mrtvo tijelo izloženo je kao opomena.

Iste godine su krimski han i Halil-paša krenuli iz polja kod Skoplja, pa su u žestokim borbama povratili i osvojili sve tvrđave i palanke do Kačanika, Prištine, Prizrena i Niša koje su Austrijanci bili zauzeli.

U zu-l-hidždžetu 1101. godine (5. IX - 4. X 1689) veliki vezir i serdari-ekrem Mustafa-paša povratio je od Austrije Pirot, Musa-Pašu i Niš, koje je Austrija bila zauzela, a zatim i tvrđavu Smedrevo.

¹¹¹. Misli na Karpaša koji je imao titulu kneza, a ne kralja. (Napomena priređivača)

Te godine je kršćanska raja nahije Neretve u zloj namjeri dovela četebašu Stojana Jankovića. Međutim, njihove nakane se nisu mogle ostvariti, pa su stoga spomenuti Stojan i neretvanski fratar sa oko četiri stotine porodica, pobjegli u kasabu Sinj u Dalmaciji.

Spomenute godine je skadarski valija Sulejman-paša Blagajac krenuo na Crnu Goru, zauzeo je i oplijenio, kuće porušio i sa zemljom sravnio. Čak je na Cetinju porušio Ivan-begovu kulu i konake.

Spomenutom veziru Gazi Husein-paši carskim fermanom, dostavljenim po carskom kapidžibaši, naredeno je:

“Tebi, veziru muhafizu Bosne Husein-paši, naređujem da, kada primiš moj visoki ferman, sa junacima Bosne prijedeš rijeku Savu, da opsjedneš tvrđavu Osijek i svakako nastojiš da je oslobodiš od neprijatelja.”

Izvršavajući visoki carski ferman, spomenuti je vezir, sa za-imima i timarnicima Bosne, sa zapovjednicima sejmena i ostalim borcima, sa njih preko dvadeset hiljada junaka, na dvadeset i tri dana prije Mitrovdana, prešao rijeku Savu na skeli Rača, a onda krenuo ravno na Osijek. Zauzeo je tvrđavu Vukovar i Morović(?) i tu okolicu oplijenio.

Opsjeo je tvrđavu Osijek, tukao ju je sedamnaest dana iz šančeva topovima i kumbarama, ali je došla zima. Zbog jakih kiša i velike studeni nije mogao tvrđavu osvojiti, pa se mirno vratio. Na Mitrovdan, koncem 1101. godine (5. IX - 4. X 1690), vratio se preko Save. Kada je došao u Banju Luku, ponovo se pripremao, pa je opsjeo tvrđavu Novi i zauzeo je, a potom je zauzeo tvrđave Sokol, Dubicu, Jasenovac i Slapnu - 9. muharrema 1102. godine (13. X 1690).

U mjesecu saferu 1102. godine (4. XI - 3. XII 1690) serdarekrem Mustafa-paša oslobodio je i povratio od Austrijanaca tvrđavu Beograd. Kako je austrijski česar uzastopno tri godine raju, koja se nalazila u pokrajinama Rumelije i islamskih zemalja, nagovarao na nered i bune, a neke krajeve bio zauzeo, bosanski valija Gazi Husein-paša, koji je bio razborit i pametan, da bi

odbio napade i štete od neprijatelja i osnažio svijetlu vjeru, upisao je među muslimanima što konjanika, što pješaka, dvadeset bajraka leventa. Dvanaest hiljada šest stotina vojnika, vrsnih ratnika prijestonice, on je rasporedio na islamskoj granici. Na sve četiri strane Bosne budno je motrio i osluškivao, pa je na pobjedonosnoj granici, gdje je to bilo potrebno, odredio i uputio dovoljan broj vojnika, spomenutih leventa. Gdje god da su se neprijatelji pojavili, on ih je odbio.

Prema približnoj procjeni, u vodenim bitkama u vremenu od četiri i po godine, pobijeno je oko četrdeset i osam hiljada neprijatelja, čije su se odsječene glave valjale pod konjskim kopitama gazija, a živi su neki pohvatani, zarobljeni i vezani u lance.

Tih godina se u bosanskim krajevima prodavala jedna oka pšenice za trideset bijelih akči ili sto dvadeset bakrenih akči, tj. mangira.

Cijena živežnih namirnica u to vrijeme:

bijeli hljeb: 1 oka - 20, meso bravlje: 1 oka - 18, meso govede: 1 oka - 13, pečeno meso: 1 oka - 28, maslo: 1 oka - 80, med: 1 oka - 20, sol: 1 oka - 16, vosak: 1 oka - 60, loj: 1 oka - 35.

Ovdje je u obračunu uzeta jedna para za šest akči, a jedan groš vrijedio je dvije stotine četrdeset akči.

Uz Božiju pomoć i zauzimanjem spomenutog vezira, neprijatelji koji su napadali na vilajet su odbijeni.

Troškove godišnjih plaća raspoređenih leventa, o kojima je bilo riječi, spomenuti valija i sarajevski mula su obračunali, pa je na osnovu šerijatskog hudžeta iznos od stotinu trideset i sedam tovara, sedamdeset i sedam hiljada i pet stotina šezdeset akči uzet iz blagajne Gazi Husrev-begova vakufa u Sarajevu, i to: stotinu trideset i sedam čupova bešluka i jedan dugum zlata.

Spomenuti Husein-paša je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Džafer-paša, valija Temišvara.^{*74} ^{*75}

^{*74} Godine 1101. (1689/90) umro je hadži Derviš, sin umrlog Abdurahmana, sina Kurt Alije, spahijske, amidžićke gore spomenutog Muzafera, u godini 1079. (1690). Iza njega je ostao sin Mustafa Čelebija.

^{*75} Šestog muharrema 1102. godine (20. XI 1689) umro je u Sarajevu Isbeji Husein-efendija.

BUJUK DŽAFER-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1102. godine

(3. XII 1689 - 2. I 1690)

(Od 26. ramazana 1102. godine (24. VI 1691) na sultanskom prijestolju sultan Ahmed-han Drugi. Navedeni sultan sin je sultana Ibrahima. Ustoličen 1102. godine (1690/91). Vladao četiri godine. Živio pedeset tri godine.

Novac koji je kovan za vrijeme ovog sultana i po obliku i po izgledu bio je kao i novac za vrijeme sultana Sulejman-hana Drugog, a i prometna vrijednost mu je bila približna.

Od mjeseca zu-l-hidždžeta 1102. godine (26. VIII - 23. IX 1691) na položaju velikog vezira Emin Ali-paša. Navedeni je ubijen. On je rodom iz Ohrida. Kako je one na koje je padala njegova srdžba uklanjao u kolima za prijevoz ćumura, prozvan je Arabadži.

Od mjeseca redžeba 1103. godine (19. III - 17. IV 1692) veliki vezir Merzifoni hadži Ali-paša. Smijenjen.)

Te godine vladala je velika epidemija kuge u Bosanskom vilajetu. Iste godine je na Tuzlu napao neprijatelj pod imenom Perčinli-vojvoda, ali nije mogao pričiniti neke veće štete. Jedino su, za vrijeme njegova napada, neke katoličke obitelji bile potajno uz njega, pa je on sa sobom odveo oko tri hiljade duša.

Pošto su sve do tada mletački neprijatelji stalno napadali na tvrđave Stolac i Gabelu u Hercegovini, a kako su se ti napadi oduljili, od Carevine im je poslano pojačanje u vojsci. Zbog borbi koje su bez prestanka trajale, carska vojska bila je zasićena bitkama.^{*76, *77}

^{*76} Uvidom u sidžil šerijatskog suda u kasabi Foči vidi se da je 17. redžeba 1102. godine (16. IV 1691) hadži Mustafa-paša bio valija Hercegovine.

^{*77} Za vrijeme njegove vladavine, novac koji je kovan bio je po izgledu i obliku kao i novac za vrijeme sultana Sulejman-hana, a i prometna vrijednost bila mu je približna.

Kada su 1104. godine (1692/93) Hrvati napali na Bosnu, bosanski valija spomenuti Džafer-paša ih je s vojskom dočekao i, kada se s njima upustio u borbu pod tvrđavom Dubicom, iako se hrabro borio pretrpio je poraz, a neprijatelji su zauzeli tvrđavu Novi a tvrđavu Krupu srušili. Zbog ovoga je spomenuti Džafer-paša smijenjen sa dužnosti u Bosni. Kasnije je određen za muhafiza tvrđave Beograd. Najzad je na rijeci Tisi poginuo.^{*78, *79}

^{*78} Mutevellija merhum Gazi Husrev-begova vakufa Mustafa-efendija, po pribavljenom mišljenju tadašnjeg sarajevskog kadije Kermani Mehmed-efendije, putem suda ustupio je pod zakup nekom Salih-paši da plaća u četiri rate sve zakonom propisane uvjete, kao i mjesne poreze: juva, kačkun, bejtu-l-mal, mali-gaib i sve beduhava takse, koje pripadaju vakufu, na osnovu carske temlikname, iz sela Dnoluka, koje se nalazi u kadiluku Jajce, kao vakufsko, i to sve prihode ostvarene od početka marta do konca decembra 1104. godine (1693) sa stotinu devedeset hiljada akči, ili preračunato u groše za sedam stotina i devedeset i po groša i kusur para. To što sam ovaj odlomak zapisao na ovom mjestu, bila mi je namjera da pokažem koliki su prihodi tih selâ bili te godine, a koliki sada, to jest godine 1300. (1882/83). Inače, šerijatski ušrovi svega iznose od sedamdeset hiljada do devedeset hiljada groša. Ovo je navedeno radi uporedenja.

^{*79} U mjesecu džumade-l-ula 1102. godine (31. I - 1. III 1691) u gradu Sarajevu je umro Mahmud-efendija Halvo, a u mjesecu džumade-l-ahiru (1. III - 30. III) umro je Mustafa-efendija Logavija. Godine 1103. (1691/92) u gore spomenutom gradu umro je šejh Faiki.

BOSANAC GAZI MEHMED-PAŠA KORČA

Godina 1104. (1692/93)

(Od 22. džumade-l-ahira 1106. godine (10. VII 1694) na carskom prijestolju sultan Mustafa Drugi. Navedeni sultan sin je sultana Mehmeda Četvrtog. Došao na prijesto 1106. godine (1694/95). Vladao devet godina. Živio četrdeset jednu godinu. Navedeni sultan je, zbog nasilnog janjičarskog prevrata, morao napustiti prijesto. Nakon pet mjeseci je umro.

Od redžeba 1104. godine (8. II - 6. III 1693) veliki vezir Bijikli Mustafa-paša. Navedeni je iz Bozoka. Smijenjen.

Od redžeba 1105. godine (26. II - 27. III 1694) veliki vezir Surmeli defterdar Ali-paša. Rodom je iz Dimotike. Ubijen. Kako je imao običaj da navlači surmu na oči, dobio je nadimak Surmeli.

Od ramazana 1106. godine (15. IV - 14. V 1695) veliki vezir Almas Mehmed-paša. Spomenuti je rodom iz sela Hošalaj u Sinopu. Neki ga nazivaju Arabadži Mehmed-paša. Poginuo je sa svom islamskom vojskom u blizini tvrđave Temišvar na rijeci Tisi.

Od safera 1109. godine (19. VIII - 16. IX 1697) veliki vezir Husein-paša Čuprilić. Navedeni veliki vezir je mladi brat Kodža Mehmed-paše Čuprilića. Ocu mu je ime Hasan-aga. Smijenjen.)

Budući da je raja tvrđave Gabela, koja se nalazi blizu obale mora, u Hercegovačkom sandžaku Bosanskog vilajeta, kao i raja kasabe Mostara, koja se nalazi na obali rijeke Neretve, bila blizu granice, nije više ništa plaćala osim godišnje po jedan dukat, kao džizju. Zato što su ih paše po nekoliko puta godišnje obilazile i opterećivale, oni su se okupili pod vodstvom Jukšaj-oğlu-ua(?), pa su se nastanili u blizini tvrđave Sopa, u okolini rijeke Cetine, i zauzeli su tvrđavu Pužin(?), koja se nalazi u klancu Neriman(?). Iako je Husein-paša prije toga bio oslobodio spomen-

utu tvrđavu, postavio je jednog domaćeg zlikovca za agu, a drugog za čehaju spomenute tvrđave, a oni su njemu bili dušmani. Iza toga im je Husein-paša rekao: "Ako izadete van iz tvrđave, pogubit ću vas!" Pa ipak oni, izdajnici, poručili su raji Makarske: "Ako nas sačuvate do Husein-pašina smjenjivanja, mi ćemo vam tvrđavu predati bez borbe."

Spomenuta tvrđava je na taj način prešla u ruke neprijatelja. Carska raja, koja je do tada hranu doturala tvrđavi Gabeli, nije mogla da je donosi pa je stanovništvo te tvrđave došlo u veliku nevolju i nestašicu. S tim u vezi je stanovništvo Mostara došlo hercegovačkom valiji Sulejman-paši, tražeći da se Dvoru pošalje mahzar u kome je zahtijevano da se sruše tvrđave(?) i Pužin(?), da se tvrđava Podgorica oslobodi od neprijatelja. Da bi se spomenute tvrđave oslobodile sve do Sutorine,¹¹² potrebno je da se odredi skadarski muhafiz Sulejman-paša s arnautskom vojskom. U protivnom, neprijatelji će zauzeti mnoge zemlje.

Kada je Sulejman-paša saznao da je određen za muhafiza Gabele, naredio je Arnautima da udare na raju. Zaključivši da bi i on mogao doći do plijena i izvući korist od toga, odmah je napustio osiguranje tvrđave Gabele i požurio na doček skadarskog muhafiza Sulejman-paše. Čuvši za ovo raja iz okolice Mostara, koja je bila do tada pokorna, iz straha od njih, prebjegla je mletačkoj raji. Spomenuti mletački neprijatelji, tj. mletački vojvoda Dolgin(?), 28. šewwala te godine (2. VII 1693) došao je s vojskom koja je bila upućena brodovima i opsjeli su tvrđavu Gabelu. Da su muhafizi koji su se nalazili u tvrđavi željeli da se brane, sve bi poduzeli da to učine. Ovako, oni su omogućili neprijatelju da ovu tvrđavu zauzme.

Kada je o tome 1105. godine (1693/94) stigla vijest na Dvor, izdata je naredba Blagajcu Sulejman-paši, valiji Skadra i bosanskom valiji spomenutom Mehmed-paši da je oslobode. Pošro su tada veliki vezir i serdari-ekrem Mustafa-paša i hitra tatarska vojska bili na drugim stranama gdje su pošli radi osvajanja,

¹¹². U tekstu Sadvarna.

saznavši za to Austrijanci su iskoristili priliku i opsjeli tvrđavu Beograd, koja se nalazila na ugarskoj granici. Danonoćno su ospjednute muslimane u tvrđavi tukli vatrom iz topova i kumbara i vodili bespoštednu bitku. Čim je za to saznao sultan, odmah je naredio da se vrati vojska koja je bila upućena na razne strane i da pritekne u pomoć navedenoj tvrđavi.

Carska vojska krenula je što je mogla brže, pa kada se ulogorila na jednom mjestu blizu tvrđave Beograd, i kada su neprijatelji o tome saznali, nisu se mogli zadržati na svom mjestu, pa izgubivši nadu u uspjeh, 10. muharrema 1105. godine (11. IX 1693) su pobjegli. Muslimani, koji su bili opsjednuti, tjerovali su ih i mnoge pobili i zarobili velike količine opreme.

Za popravak tvrđavskih kula, koje su bile oštećene za vrijeme opsade, sakupljeno je u Bosanskom ejaletu tri stotine graditelja i zidara i dovedeni su u Beograd.

Zaduženi su Abdullah-paša, valija Bruse, koji se nalazio u Beogradu, mutesarraf Jenišehira ćehaja Mehmed-paša, koji se nalazio u Nišu i mutesarraf Klisa bivši defterdar Ismail-paša, i oni su sa vojskom, koja je mobilizirana u Bosni i Hercegovini, 1. zu-l-hidždžeta 1105. godine (4. VII 1694) došli i opsjeli tvrđavu Gabelu. U stvari, to je bila jaka tvrđava. Između dvije kule, koje je neprijatelj podigao na jedan strijelomet i tvrđave, izgradili su šaranpoe i šančeve.

U vojsci koja je poslana uz jedan top i jednu kumbaru bila je većina Arnauta, koji su došli sa Sulejman-pašom, bili su nevjernici, pa se u njihovu pomoć nije moglo pouzdati. Islamskoj vojsci nije preostalo ništa drugo nego da se devet dana bori iz šančeva koje je podigla. Deveti dan voda neprijatelja Kukolj izišao je iz tvrđave sa dvije hiljade neprijatelja i navalio na šančeve. Ipak su ih borci većinu pobili i zarobili, pa kada je i taj Kukolj-oğlu poginuo, muslimani su se sastali na dogovor i zaključili: "Tačno je da su neprijatelji poraženi, ali islamska vojska samo sa jednim topom i jednom kumbarom ovako utvrđenu tvrđavu ne može zauzeti."

Kada je veliki vezir čuo da su se povukli, izdao je naredbu da se ta tvrđava po svaku cijenu ima zauzeti. On je tada premjestio

Sulejman-pašu, hercegovačkog valiju u Livno za muhafiza, a za Hercegovački sandžak odredio je Ali-pašu Skopljaka. Potom je naredio da se iz tvrđave Beograd pošalju u tvrđavu Zvornik dva kalanburna topa, pet šahi-topova i dvije kumbare sa municijom, a zatim je zadužio bosanskog valiju Mehmed-pašu da ih prebaci u Bosnu.

Spomenuti Mehmed-paša je sa mjesnim muhafizima tvrđava iz okolice Gabele, sa svim zaimima i timarnicima Bosne, kao i ostalom vojskom, koja je ranije bila određena za opsjedanje, sada ponovo opsjedao tvrđavu Gabelu.

Međutim, stoga što se zima oduljila tvrđava se nije mogla zauzeti. Osim toga, on je naredio svome bratu Redžeb-paši, muhafizu nahije Trebinje,¹¹³ koji je bio zadužen da čuva dvanaest kula u unutrašnjosti granice i jednu palanku u mjestu Tvrdoš, da ide na opsjedanje tvrđave Gabele. Idući tamo Redžeb-paša je, bez ikakva povoda, zapalio navedenu palanku i time izazvao nespokoјstvo i bijeg stanovništva toga kraja. Kada su Mlečani čuli za to, zauzeli su tu nahiju, pa kada su krenuli na tvrđavu Klobuk, koja se nalazi u tom kraju na jednoj uzvisini, mustahfizi koji su u njoj bili, i ne pokušavši da se neprijatelju odupru, predali su im tvrđavu "na viru".

U historiji Latina Jukića navedeno je da je ban Hrvatske Adam Batijan te godine zauzeo tvrđave Bosanskog vilajeta: Vrnograč (tu tvrđavu sagradila je kršćanska obitelj Krešćići 860. godine (1455/56), zatim Novo Todorovo i Veliku Kladušu.

O tom zauzimanju u Klaićevoj historiji stoji da se desilo to da su prilikom sklapanja mirovnog ugovora u Karlovcu 1110. godine (1698/99) te tvrđave vraćene Osmanskoј carevini.

Prema ahdnami Dubrovčani su trebali slati Dvoru džizju svake godine po dvanaest hiljada i pet stotina dukata. Kako su bili iscrpljeni stalnim ratovima, nisu je slali nekoliko godina, pa su 1106. godine (1694/95) zamolili da im se oprostí minula džizja

113. U ovo vrijeme Trebinje nije imalo ono mjesto i ulogu kao što će imati od XVIII stoljeća. (Napomena priređivača)

dok ne srede ratne neprilike. Kada su carskoj blagajni predali 85 kesa, odmah je izdan ferman u kome se kaže da im je udovoljeno.

Te, 1106. godine (1694/95), mletački nevjernici udarili su na tvrđavu Stolac, a prema nekim hronikama i na tvrđavu Mostar. U blizini Ravnice, islamska vojska izašla je na junački mejdan. Pobili su ili zarobili tri stotine sedamnaest nevjernika, njihovog vojskovođu živa uhvatili, zarobili su im topove i zastave, pa su ih donijeli u tvrđavu i došli do velikog ratnog plijena.

Iste godine hrvatske vojskovođe Janković i Vučković i mletački vojskovođa Letrešić sa dvanaest hiljada neprijatelja, napali su iznenada na nahiju Uskoplje u Bosanskom vilajetu (tj. Donji i Gornji Vakuf), pa su sva sela oko Donjeg Vakufa opljačkali i opustošili. Međutim, pristigao je bosanski valija Mehmed-paša, koji se tada nalazio sa vojskom na visoravni Vitola, navalio na neprijateljske odrede i Božijom pomoći ih pobijedio. Oko osam hiljada neprijatelja je sabljom sasječeno. I navedeni Letrešić je živ uhvaćen, a odsječene glave spomenutih Jankovića i Vučkovića, zajedno sa njihovim zastavama poslane su na Dvor. Spomenuti Mehmed-paša je tada nagrađen. Živog zarobljenog Letrešića je sultan vratio paši, kao svoj poklon, pa je paša za otkup toga zarobljenika naplatio sedamdeset kesa u novcu, i oslobodio ga.

(Na dan 22. džumade-l-ahira 1106. godine (2. II 1695) na osmanskom prijestolju sultan Mustafa-han Drugi.

Za vrijeme njegove vladavine izgled tugre bio je jako uljepšan. Na nekim zlatnim monetama utisnuta je carska tugra, a na ostalim zlatnim i srebrenim novčanicama utisnut je naslov: "Sultan ul-berreyn". Za vrijeme vladavine toga sultana kovan je srebrni novac zvani "zolota" u težini od sedam dirhema, a vrijedio je devedeset i dvije akče.)

Mjeseca šewwala te godine (15. V - 12. VI 1695) na žitelje Bijelog Polja u kadiluku Bihor u Hercegovačkom sandžaku, koji je pripadao Bosni, od rijeke Save napali su hajduci i prčinili mnogo štete. Pošto na bosanskoj džadi, od Save do Bijelog polja, nije bilo ni selâ ni kasabâ, počela se graditi jedna palanka u selu Sjenice.

Tih dana je iz Bosanskog ejaleta poslano nešto vojske i hrane za tvrđave u hercegovačkom sandžaku: Počitelj, Ljubinje, Ljubuški i Poduška. Kada je hiljadu pet stotina vojnika đenerala Gabele napalo na tvrđavu Poljanice(?), u okolici Poduška, čuvši to muslimani, koji su dopremali hranu, u prvom naletu su neprijatelje razbili. Osim što su došli do ratnog plijena, preko tri stotine su ih pobili, oko stotinu i pedeset zajedno sa njihovim starješinama zarobili, a nekoliko njih, zajedno sa njihovim zastavama, poslali u ordiju.

Početkom muharrema 1107. godine (12. - 21. VIII 1695), pošto zidovi tvrđave Beograd, prema rijeci Savi, nisu bili utvrđeni, da neprijatelji ne bi s te strane napali, naredeno je muhafizu Džafer-paši da tamo podigne dvije tabije.

Na osiguranje tvrđave Beograd određeni su: Dursun Mehmed-paša, valija Halepa, age na službi u Arnautluku, Bosanac Fazli-buljukbaša i Tarpan buljukbaša sa svojim odredima.

Te godine, također u mjesecu muharremu (12. VIII - 10. IX 1695), osvojena je tvrđava Lipova kod Temišvara, a u mjesecu saferu (11. IX - 9. X 1695) tvrđava Titel, na ušću rijeke Tise u Dunav. Istog mjeseca, safera (11. IX - 9. X), zauzete su i tvrđave Logoš i Šipoš.

Kada su te godine Hrvati i Kotorani bili navalili da osvoje ispasište Kupres u Bosni, muhafiz toga kraja Kizli Ismail-paša je došao i većinu ih razbio.

Iste godine je uzvišeni sultan sa rumelijskom i bosanskom vojskom prešao na temišvarsku stranu s namjerom da osvoji neke tvrđave. Kada se ulogorio u mjestu zvanom Bigar(?), nije uopće znao za austrijski tabor. Međutim, đeneral po imenu Nalkijan sa šesnaest oklopnika - konjanika i osam hiljada pješaka austrijske vojske, iznenada je upao u carsku ordiju i kada je stigao do carskog šatora, tu je nastala žestoka bitka. Tada je rumelijski beglerbeg Mehmed-paša sa rumelijskom vojskom, janjičarskom vojskom i pješadijom bosanske vojske, pred carskim šatorom dočekaao neprijatelje. Navalivši iz sve snage, razbili su austrijske odrede i ostvarili veliku pobjedu. Osim vojnika, u bici je poginulo devet beglerbegova.

Godine 1108. (1696/97), petnaesti dan po Đurdevdanu, austrijski deneral princ Eugen sa dvadeset hiljada austrijskih vojnika, ban Hrvatske i deneral Karlovca sa silnom vojskom i dvadeset i šest baljemez topova, kalanburni te šahi i havan-topova i cjelokupnom opremom, namjeravali su zauzeti tvrđavu Bihać koja se nalazi u bosanskim krajevima. Čim je za to saznao bosanski valija spomenuti Mehmed-paša, odmah je krenuo prema bihaćkoj tvrđavi. Naredio je da se svi opkopi oko tvrđave očiste i da se postave parmakluci. Za muhafiza postavio je svoga čehaju Sari Ahmeda; na tabije odredio je bosanskog alajbega Hasanbega sa zaimima i timarnicima, hiljadu graničara i hiljadu i pet stotina pješaka - sejmena, sa dovoljnim brojem topova i kumbara.

Navedeni neprijatelji došli su da na spomenutu tvrđavu udare, pa kada su je opkolili, nekoliko dana su je tukli i većina kula tvrđave je srušena. Osim parmakluka nije ostalo nikakvo utvrđenje. Ipak su islamski borci mnoštvo neprijatelja pobili hici-ma iz katapultā, topova i kumbara. Trideset i jedan dan tvrđava je tučena, tri puta su na nju jurišali, ali su bili odbijeni od njenih branilaca. Kada su neprijatelji, u trećem jurišu, svom žestinom navalili preko opkopa na prepreke, islamski borci su ih većinu razbili. Tako neprijatelji nisu imali nikakve koristi od toga, samo su im vojnici izginuli. Ostavivši na bojištu osim Hrvata i pet hiljada poginulih Austrijanaca i meterize, 8. zu-l-hidždžeta te godine (28.VI 1697) povukli su se poraženi u svoje krajeve.

U to vrijeme je sultan Mustafa-han lično došao u Beograd i krenuo na tabor navedenog princa Eugena. Međutim, on je na varku pobjegao ispred islamske vojske. Uzvišeni sultan, idući konak po konak, došao je do rijeke Tise i postavivši most on je odmah prešao, a ostaloj vojsci naredio je da pređe u zoru.

Spomenuti princ Eugen je u ićindiju organizirao svoje odrede i udario na carsku ordiju. Borbe su trajale sve do sutona. Pošto je srušio most, mnogi islamski vojnici utopili su se u rijeci Tisi. U ovom okršaju poginuli su veliki vezir Almas Mehmed-paša, Džafer-paša, osamnaest beglerbegova i janjičarski aga. Uzvišeni sultan je te noći jedva izvukao živu glavu.

Kada je valija Mehmed-paša čuo za ovaj poraz islamske vojske, od tuge se razbolio i petnaesti dan umro. Ukopan je u Travniku. Sultan je saznao da je bosanski valija dao sve od sebe za osiguranje Bosne, pa mu je predloženo da mu ukaže posebnu milost i da ga odlikuje. Na osnovu izdatog fermana dodijeljena mu je visoka titula vezira. Ali, prije nego je i primio ukaz o odlikovanju na čast vezira, podnesen je ilam od kadije da se navedeni preselio u vječni mir.

Da se ne bi rasturila njegova pratnja, mjeseca rebiu-l-ewwela 1109. godine (17. IX - 16. X 1697) postavljen je sa titulom bosanskog beglerbega čehaja umrlog Sari Ahmed-paše, pa je izdat carski ferman kojim mu se naređuje da preuzme čuvanje Bosne.

Mehmed-paša je porijeklom iz sela Korče u Sarajevskom kadiluku, stoga je i prozvan Korča Mehmed-paša. U tom selu i sada ima njegovih potomaka i njegovih konaka.

Ovoga vremena, vakufska sela merhum Gazi Husrev-bega, koji je sahranjen u gradu Sarajevu, a koja se nalaze u Dinoluku u kadiluku Jajce, za godinu 1104. (1692/93), računajući od marta ove do kraja februara iduće godine, svi zakonski ušrovi i resmovi, a to su: resmi juva i kačkun, bejtu-l-mal, mali gaib i sve badu have, svi ti ukupni i pojedinačni prihodi, prema carskoj temliknami, pripadaju vakufu. Mutevellija navedenog vakufa Mustafa-efendija je, uz mišljenje sarajevskog kadije Muhamed-efendije, to ustupio nekom Salih-baši u zakup na četiri rate u iznosu od 190.000 akči, tj. 791,5 groš i kusur para. Cilj pisanja ove bilješke je da se vidi koliki su bili prihodi navedenih sela te godine. Ove godine, tj. 1300. (1882/83) samo zakonski ušrovi navedenih sela dostigli su od 80.000 do 90.000 groša. I to se bilježi da bi se zapamtilo.⁸⁰

⁸⁰ Godine 1107. (1695/96) u Sarajevu je bio kadija neki Musli-efendija, što se vidi iz odluke sarajevskog suda izdate početkom džumade-l-ula 1107. godine (8. - 17. XII 1695). Na njegovom pečatu stoji:

"Musli".

Iz jednog drugog hudžeta sarajevskog suda, izdatog 8. rebiu-l-ahira 1108. godine (7. X 1696) na njegovom pečatu i potpisu stoji:

"Musli, sin Osmana, zamjenik mule. Neka mu grijesi budu oprošteni."

BOSANAC SARI AHMED-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1109. godine

(17. IX - 16. X 1697)

Sari Ahmed-paša bio je ćehaja prethodnog bosanskog valije, umrlog Korča Mehmed-paše, pa mu je, nakon njegove smrti, dodijeljen Bosanski vilajet.

On se rodio i odrastao u džematu Osijek udaljenom dva sata hoda od grada Sarajeva. Zbog toga ga neki pišu Osijekli Sari Ahmed-paša, a neki Šehri Ahmed-paša. Pod nazivom "Osijekli", misli se na selo Osijek u Sarajevskom polju. Spomenuti je iz toga sela. Njegovih potomaka i danas ima u selu Crnotina, koje se nalazi blizu navedenog sela.

Nakon ranijeg poraza nanesenog carskoj ordiji, koju je predvodio sultan Mustafa-han Drugi na rijeci Tisi, vojskovođa neprijatelja princ Eugen tjerao je islamsku vojsku sve do rijeke Save.

U to vrijeme umro je bosanski valija Mehmed-paša. Neprijatelji su računali da je među bosanskim leventima, koji su bili zaduženi da brane Bosnu, došlo do pometnje, to su iskoristili pa su prešli rijeku Savu i iznenada krenuli ravno prema Sarajevu. Držeći se pravca uz rijeku Bosnu, prvo zauzeli su tvrđavu Doboj, zatim tvrđavu Maglaj, a tvrđavu Tešanj su tukli topovima. Treći dan došli su u Žepče. Stanovništvo je davalo otpor, ali kako nije moglo odoljeti, princ Eugen zauzeo je i ovu tvrđavu.

Tom prilikom je bosanski valija Ahmed-paša, sa onoliko vojnika koliko je mogao sakupiti, pošao da dočeka neprijatelja, postavivši mu zasjedu u tvrđavi Vranduk, koja je bila "ključ" Bosne. Tvrđava Vranduk je dva sata hoda udaljena od Žepča, a od Travnika šest sati. To je tvrđava između dva visoka brda na rijeci Bosni, na putu koji vodi od rijeke Save u unutrašnjost Bosne. Kada su neprijatelji došli do tog tjesnaca navalili su svom snagom ali su mu oni spriječili prolaz. Budući da su neprijatelji bili

mnogobrojni, oni su, sjeverno od tvrđave, preko jednog visokog brda, po njegovom naređenju otvorili taj put, (Taj put i danas postoji. Kraći je za jedan sat hoda. Tu prolazi mnogo pješaka i konjanika. Poznat je pod imenom Kameni put.) spustili se do tvrđave, pa kada su se sukobili sa Ahmed-pašom, pobijedili su i prošli prema kasabi Zenica. Stanovnici Zenice, prije dolaska Eugena, sa nešto imovine i čeljadi razbjegli su se po okolici. Neprijatelj je i tu prošao, pa je dva sata hoda daleko odatle izbio do planinskog klanca Osičanik. Tu su se bili utvrdili stanovnici Kaknja i dali otpor, ali nisu imali snage da izdrže. Nevjernici su ih gotovo sve pobili i kuće im popalili, (Spomenuti Kakanj je ime jednog sela.) a onda su došli u selo Moštre, jedan sat hoda od kasabe Visoko i tu poboli svoje zastave. (Razdaljina između kasaba Zenice i Visokog je osam sati hoda, a Kakanj je na sredini puta. Na podnožju navedene planine Osičanik, nalazi se groblje gdje su pokopani poginuli iz tog rata.) Potom je princ Eugen uputio pismo stanovništvu grada Sarajeva:

“Ako se predate bez borbe, vašoj imovini, životima, djeci i nekretninama, neće se ništa desiti. U protivnom, ako se oduprete, sve ću vas pobiti, imovinu vam opljačkati a kuće popaliti.”

Tako je glasilo pismo, koje je poslao u Sarajevo po jednom svom čovjeku, da ga se pročita i narodu objelodani. Uz njega je poslao i jednog trubača, koji će sazvati narod da čuje za njegovo pismo i da se upozna sa sadržajem. Kada su ova dvojica došli blizu Sarajeva, trubač je zasvirao na trubu, a činovnik je izvadio pismo i čekali su da stanovništvo dode. Međutim, niko im nije došao. Toga časa su na njih zapucali iz pušaka, pa su trubača ubili, a činovnika ranili. On je teškom mukom pobjegao u svoj tabor. Vojskovođa princ Eugen se rasrdio. Na dan 7. rebiu-l-ahira 1109. godine ili 13. oktobra 1697. godine u utorak, princ Eugen je sa četrdeset hiljada neprijatelja došao do Sarajeva. Stanovništvo Sarajeva je ranije sklonilo svoje imetke i čeljad i zatvorilo se u tvrđavu. Neprijatelji su, ne našavši bogatstva koja bi pljačkali, zapalili cijelo Sarajevo.

Kada je princ Eugen ušao u Bosnu, nadao se da će mu se većina stanovništva pokoriti bez borbe i da će bosanske krajeve vrlo lahko zauzeti. Ali, idući od Save pa do Sarajeva nijedan pripadnik bilo koje vjere nije mu došao u susret, niti mu se pokorio. Kako se primicala zima, bojao se, ako se duže zadrži, da će mu ponestati hrane i da će zbog toga stradati, pa je u petak 10. rebiu-l-ahira 1109. godine (26. X 1697) krenuo nazad.

Od ulaska neprijatelja u Bosnu do njihova odlaska proteklo je osamnaest dana.

Te godine, 14. ša'bana (23. II 1698), oko hiljadu i trista neprijatelja došlo je na tvrđavu Stolac. Prevarivši stražu, potajno su ušli kroz tvrđavsku kapiju koja se nalazi s gornje strane. Međutim, silom su istjerani, mnogi su pobijeni, a ostali su pobjegli.

Spomenutog mjeseca je Sari Ahmed-paša smijenjen sa dužnosti u Bosni i postavljen na dužnost u Hercegovački sandžak, a na njegovo mjesto određen je Daltaban Mustafa-paša.

U kući, koju je imao spomenuti Ahmed-paša u Ferhad-begovoj mahali, u gradu Sarajevu, stanovala je njegova kćerka Emina sve do 1141. godine (1728/29).^{*81}

^{*81} Godine 1109. (1697/98), kadija Sarajeva bio je Edirnevi Bali-zade Mehmed-efendija.

DALTABAN MUSTAFA-PAŠA

Ša'ban 1109. godine

(12. II - 12. III 1698)

(Navedeni je pogubljen dok se nalazio na položaju velikog vezira(?).)

Mustafa-paša je još ranije bio protjeran u palanku Počitelj u Bosanskom ejaletu. Kada je, po carskoj milosti, oslobođen, dat mu je na upravu Bosanski ejalet.

Bosanski valija Ahmed-paša postavljen je za mutesarriba Hercegovine; hercegovački mutesarrif Redžeb-paša određen je za muhafiza tvrđave Livno; bivši hercegovački mutesarrif Sejfullah-paša za muhafiza tvrđave Tešanj; bivši mutesarrif Kliškog sandžaka Selim-paša za muhafiza tvrđave Bihać, a Mustafa-beg Ferhadpašić za muhafiza tvrđave Banja Luka.

Za vrijeme dok je spomenuti Mustafa-paša bio bosanski valija, razaslao je četiri hiljade pješaka i pet stotina konjanika levanta u mjesta gdje je bilo potrebno.

Kada je spomenute godine Timur-paša, koji je poslan iz Istanbula da učini kontrolu crnogorske raje, došao u Podgoricu, naredio je da se dovede tadašnji mitropolit Crne Gore Danilo Njegoš radi dogovora, pa ga je bacio u zatvor. Pošto je na razne načine mučen, stanovnici Crne Gore dali su Timur-paši šest stotina dukata madarija, i tako su ga izbacili iz tvrđave.

Mjeseca zu-l-hidždžeta te godine (10. VI - 9. VII 1698) sakupilo se oko pet hiljada neprijatelja: Mlečana, Hrvata i drugih, pa su njih dvije hiljade posli na tvrđavu Počitelj, a tri hiljade na tvrđavu Nevesinje, i opsjeli ih. Kada je mutesarrif Hercegovine Ahmed-paša sa vojskom došao do Nevesinja, u borbi ih je razbio. Kada su čuli neprijatelji, koji su opsjeli tvrđavu Počitelj, šta je bilo u Nevesinju, odustali su od opsade i pobjegli u svoje krajeve.

Kada je navedeni valija Mustafa-paša 1110. godine (1698/99) otpremio hranu u tvrđavu Bihać, pošao je sa više od deset hiljada boraca toga kraja na denerala Karlovca i bana Hrvatske, koji su činili zulumе. Spalio im je oko hiljadu kuća, dva šaran-poa i varoš tvrđave Novi, blizu pet stotina neprijatelja je pobio, a toliko ih je i zarobio. Kada su Hrvati, koji su pošli da zauzmu tvrđavu Glamoč čuli za to, pobjegli su u svoje krajeve. Spomenuti paša ušao je na neprijateljsko područje, pa je u nahiji Pivka popalio petnaest sela, šest kula i sve šančeve porušio, a stanovnike odveo u ropstvo. Opustošio je i nahije Poško Polat i Donje Skoplje(?) te hrvatske glavare i Jankovića poubijao.^{*82}

*82 Godine 1109. umro je u Sarajevu Abdulah-efendija, sin Abdulkerima.

DEFTERDAR KÖSE HALİL-PAŠA

Džumade-l-ula 1110. godine

(15. XI - 4. XII 1698)

Prema mirovnom ugovoru, zaključenom u Karlovcima 1110. godine (1698/99), predviđeno je da od bosanskohercegovačkih područja na primorju: Četina, Imotski i Makarska pripadnu Mlečanima, a Kaštel Novi, Risan, Perast, Kotor i Budva¹¹⁴ da ostanu pod sultanovom upravom. Granice Bosanskog vilajeta određene su rijekom Savom do rijeke Une, pa rijekom Unom do mjesta Divišin, u blizini tvrđave Novi, a odatle kopnom do tvrđave Horjan(?), odatle duž visoravni na bihačkoj granici. Za određivanje granice postavljen je bosanski valija Halil-paša, a Osman-aga je određen za starješinu straže 1111. godine (1699/700).^{*83, *84}

Kada god je neka tvrđava na granici Bosne opsjednuta od neprijatelja, svi muslimani nastanjeni u Sarajevu, kao i oni iz Sarajevskog kadiluka, na opći poziv bi pohitali da odbiju neprijatelja. Zauzvrat, stanovnici o kojima je riječ od davnina su bili izuzeti od svih tekalif-i orfijja. Međutim, ima nekoliko godina, iako to stanovništvo date mu dužnosti obavlja kao i prije, njih se zadužuje sa tekalif-i šakkom i orfijjom. Zbog toga su se kon-

114. Ovaj podatak je netačan. (Napomena priređivača)

*83 Prema jednoj muraseli sarajevskog suda od 6. safera 1111. godine (3. VIII 1699) u sarajevskom sudu bio je Mustafa Fevzi-efendija. Na njegovom pečatu stoji:

"Prah na putu članova obitelji Vjerovjesnikove - Mustafa."

U nahiji Kreševo, a prema hūdžetu koji je sam napisao, vidi se da je 1111. godine (1699/700) sarajevski kadija bio Omer-efendija. Na njegovom muhuru stoji:

"Sluga čistog Šerijata, Njegov rob Omer."

*84 U subotu, 18. džumade-l-ahira 1112. godine (30. XI 1700) u Sarajevu je umro imam Careve džamije i prvak uleme Abdulkерim-efendija, poznat kao Miri-zade. Ukopan je, po svoj prilici, u haremu iste džamije.

cem 1112. godine (1700/01) sva ulema nastanjena u Sarajevu, pobožni ljudi, šejhovi, sirotinja i ostali okupili da traže muafijet, pa su podnijeli arz i mahzar. I valija, spomenuti Halil-paša, od sebe je ponudio arz i ilam, pa je izdat carski ferman o muafijetu, čiji se prijepis niže navodi:

“Pod visokim časnim znakom najvišeg vladarskog mjesta, pod blistavom tugrom Onoga Koji krase svijet i njime upravlja, uz pomoć Sveopćeg Gospodara i po milosti Onoga Koga svi slavimo i kome se svi utječemo, odlučujem kako slijedi: Moja carska milost i moja prevelika carska ljubav okrenuta je cijelom svijetu i ona neprekidno dopire kako do onih koji su odabrani, tako i do onih običnih. Posebno je moja carska milost usmjerena na one koji odano i predano vrše svoje dužnosti na granici moga Carstva, koje sam uvijek, prema njihovim zaslugama, nagrađivao, a izuzimao od svih zaduženja.

U vezi s tim, moj slavni djed, neka je na njega Božija milost i oprost, kome je savijeno gnijezdo u džennetu, Ebu-l-Feth Gazi sultan Mehmed-han, neka mu je lahka zemlja, kada je koncem svoje sretne vladavine osvojio Bosanski vilajet, od tada su svi muslimani nastanjeni u Sarajevskom kadiluku, uvijek nastojali, i to putem općeg poziva, da, kada bi god zaprijetila opasnost, odbiju napad neprijatelja od svake tvrđave na granici toga vilajeta. Oni imaju carski ferman prema kome su, zauzvrat, svi žitelji nastanjeni u tome kadiluku oslobođeni od svih tekalif-i orfijja i tekalif-i šakka. Tu im je milost darovao sultan. Po toj muafnami postupalo se i ona je obnovljena, a bila je na snazi sve do vremena osvajanja. Međutim, u velikom požaru, nastalom povodom opsade neprijatelja, ta je njihova muafnama izgorjela.

Ulema, čestiti ljudi, šejhovi i sirotinja, nastanjeni u gradu Sarajevu, zamolili su da se ona prema starim spisima obnovi i da se prema njenom sadržaju postupa. O tome su podnijeli svoj arz i mahzar. I moj vezir Halil-paša, sadašnji valija Bosne, on, koji je istaknut, mudar vojskovođa, dobar upravljač svijetom, podnio je svoj arz i ilam da se, u tom pogledu, ukaže moja carska milost.

Uvidom u deftere, koji se nalaze u mojoj carskoj defterhانی vidi se:

- da Sarajevo ima devedeset mahala;
- da se navedena kasaba nalazi na granici moga Carstva;
- da je stanovništvo, o kome je riječ, od osvajanja pa sve do danas, kada god su emiri i mirimirani Bosne pošli na bilo koju stranu da odbiju opasnost, prema svojim mogućnostima išlo u borbu - imućni na konjima i pod punom ratnom opremom, a sirotinja pješke. Oni su svoje dužnosti besprijeckorno vršili;
- da stanovništvo kasabe živi, neki od zanata, a neki od trgovine;
- da su im i prijašnji sultani, neka ih Allah pomiluje, izdavali svoje ukaze.

I u vrijeme mojih slavnih djedova, neka im Allah osvjetli grob, izdata im je svijetla naredba 14. rebiu-l-ahira 980. godine (24. VIII 1572) koja glasi: 'Sve dotle dok svoju dužnost besprijeckorno vrše, neka budu oslobođeni od svih avariza: kurekčiluka, nezla, dželba i općenito od sakupljanja nameta.' Tako glasi carski ferman.

Kada bi se predložili prijepisi deftera o muafijetu iz ranijih popisa, vidjelo bi se da su mirimirani Bosne kretali u vojničke pohode da bi odbranili zemlju od neprijatelja. Tada bi i stanovnici ove kasabe, konjanici i pješaci, sa punom ratnom opremom, išli u pohod i ispunjavali besprijeckorno svoje dužnosti. Zbog toga su oslobođeni od avariz-i divanije i tekalif-i orfije, što je zavedeno na margini u novom carskom defteru, pa sam izdao carski ferman da se ponovo izda carska muafnama u tom smislu.

Ispoljavajući prema njima moju veliku carsku milost, dana 3. rebiu-l-ahira 1113. godine (7. IX 1701) moje carsko veličanstvo izdalo je ferman da se ta nestala muafnama ponovo provede kroz knjige, pa naređujem sljedeće:

- kao što je izloženo, navedeni kadiluk nalazi se na granici moga Carstva;
- još od osvajanja pa do sada, kada god su emiri Bosne i mirimirani odlazili da odbiju neprijateljsku opasnost, i stanovništvo

navedene kasabe išlo je s njima u rat, svako prema svojim mogućnostima, imućni na konjima i pod oružjem, a sirotinja pješke i tu su dužnost besprijekorno obavljali;

- stanovnici te kasabe žive neki od zanata, a neki od trgovine.

Kako god su stanovnici te kasabe, za vrijeme mojih slavni predaka, neka im Allah osvjetli grobove, na osnovu njihovih fermama, zauzvrat za njihovu službu bili pošteđeni avariz-i divanije, tekalif-i orfije i tekalif-i šakke, ponovo se oslobađaju od avariz-i divanije, tekalif-i orfije i tekalif-i šakke, kurekčiluka, dželba, komore i svih ostalih nameta kao i ranije.

To neka se primi na znanje i osloni na moj visoki znak."

Izdato 15. rebiu-l-ahira 1113. godine (19. IV 1701) u bogomštićenoj sultanovoj prijestonici Konstantiniji.

Za vremena sretnog valije spomenutog Halil-paše bosansko stanovništvo živjelo je u potpunom miru.

Godine 1112. (1700/01) dubrovačko stanovništvo, zbog dugotrajnog ratovanja, nije nikako plaćalo svoju džizju. Sada, kada se rat završio, oni imaju ferman, pa su namjesto džizje platili u carsku blagajnu osamdeset i pet kesa. Po sultanovoj milosti taj im je ferman dat u ruke.

Otkako je sa kršćanskim narodima zaključen mirovni ugovor, kada je god od njih zatražena džizja, dolazili su njihovi izaslanici pa su molili ili da im se ubuduće jedan dio džizje otpiše, ili da im se smanji. Bosanski valija Halil-paša bio je zadužen da tu džizju ubere.

Spomenuti je na kraju pogubljen u tvrđavi Jaši.^{*85, *86, *87}

*85 Godine 1111. (1699/700) priredjen je teferič na Koševu u Sarajevu esnafa krojača. Za alajbega izabrali su Kadri-bega.

*86 Godine 1109. (1697) austrijski nevjernici popalili su i porušili cijelo Sarajevo. Kada je, nakon tri godine, bosanski valija Kōse Halil-paša, koji je smijenjen sa dužnosti defterdara, poslao posebnog mubašira sa bujuruldiom da se posredstvom suda ispita i utvrdi broj spaljenih, porušenih i oštećenih džamija i da se popišu, to je učinjeno. Slijedi popis zaduženog katiba:

DŽAMIJE I MESDŽIDI KOJI SU SPALJENI I PORUŠENI, A DO DANAS NISU OBNOVLJENI:

1112. godina (1700/01)

Džamija Duradžik u istoimenoj mahali. Za vrijeme provala izgorjela i srušena. I sada je srušena.

- Džamija Ajas-pašina u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale, i sada je u ruševnom stanju. Samo se imam, hatib i mujezin plaćaju iz mukata. Drugog vakufa nema.
- Džamija Mula Arab Atik u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela; i sada srušena.
- Džamija Mula Arab Džedid u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; i sada srušena.
- Džamija Nebrdilo hadži Alije u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela; i sada srušena.
- Džamija hadži Hasanova u Küçük Katibovoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela; obnavlja se posredstvom mutevellije i službenika. Ima uvakufljenog novca.
- Džamija Kebkebir u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale nevjernika izgorjela i srušena. Počeo je graditi hadži Ahmed-aga, stanovnik te mahale.
- Džamija Vekil Harč u istoimenoj mahali. Izgorjela je u velikom požaru za vrijeme provale nevjernika. Sa nešto vakufskog novca i uz pomoć stanovnika spomenute mahale obnovljena je. U njoj se obavlja namaz. Nakon poravnjanja računa pojavila se dvadeset i jedna hiljada akči.
- Džamija šejh Ferruh u istoimenoj mahali. U provali je spaljena. Stanovnik mahale hadži Musa-aga uvakufio je novac za njenu opravku, i ona je, posredstvom njenih službenika, obnovljena. Sada se u njoj namaz obavlja. Za službenike navedene džamije određen je timar, drugih novaca ni mukata nema.
- Džamija Pačadži hadži Nesuh u istoimenoj mahali. Izgorjela u velikom požaru prilikom provale nevjernika. Obnovio ju je stanovnik istoimene mahale hadži Mustafa i sada se u njoj namaz obavlja.
- Džamija Bali-zade u mahali Sunbul-zade; u provali izgorjela, ali joj je munara ostala. Pola navedene džamije pokrilo je navedeno stanovništvo. Sada se u njoj klanja.
- Džamija Kartal u istoimenoj mahali. Iako je i oko i unutra porušena, u njoj se klanja.
- Mehmed-begova džamija u istoimenoj mahali; u velikom požaru prilikom provale izgorjela. Njeni vakufi su nekretnine i ubiru se mukate. Obnovljena je i sada se u njoj klanja pet namaza. Službenici se plaćaju od mukata dućana, koji su dati pod zakup.
- Mesdžid Haračdži u istoimenoj mahali. U dobrom je stanju i u njemu se klanja.
- Džamija Nesib hadži Derviša u istoimenoj mahali. U dobrom je stanju i u njoj se klanja.
- Mesdžid Nesib hadži Derviša u Tabačkoj čaršiji. Sada je u dobrom stanju i u njemu se klanja.
- Mesdžid Čokadži hadži Sulejmana u istoimenoj mahali. U navali nevjernika je potpuno spaljen. Sadašnji bosanski muhafiz vezir Halil-paša obnovio ga je i u njemu se klanja pet vakata namaza.
- Džamija Džedid u mahali Bakir-baba; za vrijeme provale izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Kalin hadži Alije u istoimenoj mahali. Izgorjela je u velikom požaru; sada je srušena.
- Džamija Sarač Ismaila u istoimenoj mahali. Izgorjela u velikom požaru; sada je srušena.
- Džamija Uzun hadži Mustafe u istoimenoj mahali. Izgorjela u velikom požaru; sada je srušena.

- Džamija Uzun hadži Mustafe u istoimenoj mahali. Džamija, koju je merhum vakif izgradio, izgorjela je i srušena za vrijeme provale nevjernika. Obnovljena je posredstvom mutevellije i službenika.
- Džamija Čoban Hasana u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale potpuno izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Kose hadži Sinana u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Armagandži hadži Sinana, u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; sada je ruševna.
- Džamija šejh Magribije u istoimenoj mahali. Bila je ruševna i prije provale. Prilikom provale potpuno izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Emir-efendije u mahali Ahmed Čelebije. U velikom požaru izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Sarač Alije u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; sada je srušena.
- Džamija Kadi Bali-efendije u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela, sada je srušena; munara joj se raspukla.
- Careva džamija u Atik mahali, okolo i unutra porušena, međutim, namaz se u njoj obavlja. Hatibska, imamska i mujezinska dužnost plaća se timarom. Drugih mukata-prihoda novca i vakufa nema.
- Gazi Husrev-begova džamija u istoimenoj mahali. U dobrom je stanju; u njoj se namaz obavlja. Vakuf su joj čitluci i građevine.
- Ferhad-begova džamija u istoimenoj mahali. Sada je u dobrom stanju; u njoj se obavlja namaz. Nema svog vakufa. Imam i mujezin se plaćaju iz Skender-čehajina vakufa, pa je za to određena mukata od nekoliko dućana.
- Skender-pašina džamija u istoimenoj mahali. Sada je u dobrom stanju, ali joj je harem ruševan. U njoj se obavlja namaz.
- Od novaca nakon poravnjanja pokazalo se da ima sto trinaest hiljada četiri stotine akči na dugu kod poznatih osoba.
- Jahja-pašina džamija u istoimenoj mahali. To je džamija koju je podigao umrli Jahja-paša. Spaljena je i srušena u najezi nevjernika. Stanovnik te mahale ugledni Salih-aga Čurčić obnovio je spomenutu džamiju i sada se u njoj namaz obavlja. Hatibska i mujezinska služba plaća se od mukata.
- Džamija Kasap-zade hadži Ibrahima u istoimenoj mahali. U dobrom je stanju; u njoj se obavlja namaz. Nakon poravnjanja računa pokazalo se novaca...
- Džamija Čekrekči Muslihuddina u istoimenoj mahali. U dobrom je stanju i u njoj se klanja. Plaće službenika isplaćuju se od mukata dućana.
- Džamija hadži Durakova na Baščaršiji. Kube joj je bilo od daske, pa je izgorjelo. Sada se u njoj namaz obavlja, ali krajnje je nužno da se opravi. Plaće imama, hatiba i mujezina isplaćuju se iz mukata arsi, koje je uvakufio vakif.
- Džamija Buzadžić hadži Hasana. Tetimma joj je srušena, ali se u njoj klanja. Nakon poravnjanja računa, pokazalo se da ima četrdeset dvije hiljade i dvije stotine akči.
- Džamija Divan Katiba u istoimenoj mahali. Za vrijeme nevjerničke provale izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Sadr hadži Alije u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela; sada je srušena.
- Džamija Hitri Sulejman-efendije u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; sada je srušena.

- Džamija Kečedži hadži Sinana u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale izgorjela, a munara joj je ostala; sada je srušena.
- Džamija Hadži-zade hadži Ahmeda u istoimenoj mahali. Izgorjela je za vrijeme provale. Sada ju je počeo praviti Husein-baša, stanovnik te mahale, svojim novcem.
- Džamija Bali-begova u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; sada je srušena.
- Džamija Kulin hadži Bali je u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale, munara joj ostala; sada je srušena.
- Džamija hadži Ahmedova u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme provale; sada je srušena.
- Džamija Havadžezade hadži Mustafe u istoimenoj mahali. Izgorjela za vrijeme nevjerničke provale, a munara joj stoji; sada je srušena.
- Džamija hadži Hasan-efendije u istoimenoj mahali, za vrijeme provale izgorjela, a munara je ostala; sada je srušena.
- Džamija Topal Ejnehana u Lubinoj mahali. Za vrijeme provale nevjernika izgorjela; sada je srušena.
- Mesdžid Kemal-bega u istoimenoj mahali. Izgorio u velikom požaru za vrijeme provale nevjernika; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Idrisa u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Sahtijandži hadži Alije u istoimenoj mahali. I prije provale bio je ruševan; sada je srušen.
- Mesdžid Dajanli hadži Ibrahima na Gorici. Izgorio za vrijeme provale i sada je srušen.
- Mesdžid Demo hadži Sinana u istoimenoj mahali. Izgorio u nevjerničkoj provali; sada je srušen.
- Mesdžid Dudi-bule u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Nalčadžić hadži Osmana u istoimenoj mahali. Za vrijeme provale nevjernika je izgorio; sada je srušen.
- Mesdžid Kasim Katiba u istoimenoj mahali. Za vrijeme nevjerničke provale izgorio; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Džafera u istoimenoj mahali. Izgorio u nevjerničkoj provali; sada je srušen.
- Mesdžid Džano-zade u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid Davud Čelebije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Mimar Sinana u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Bagdadije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Jagdži-zade u istoimenoj mahali. Za vrijeme nevjerničke provale potpuno izgorio; sada je srušen.
- Mesdžid Pehlivan hadži Oruča u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Hasečija u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Sagrački hadži Mahmuda u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid Peltek u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Tabak hadži Sulejmana u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

- Mesdžid šejh Muslihuddina u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Iplidžik u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid Sinan-vojvodine hanume u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Tokmo hadži Alije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Pehlivan Hasana u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Abdulhalim-age u istoimenoj mahali. Izgorio u nevjerničkoj provali; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Turhana u Soukbunar mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale, sada je srušen.
- Mesdžid Pešiman hadži Huseina u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid Ojandži-zade u istoimenoj mahali. Izgorio u nevjerničkoj provali; sada je srušen.
- Mesdžid Nedžar Ibrahima u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Žagrići u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Memije u mahali Komatin. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Ivlakovo u istoimenoj mahali. Za vrijeme nevjerničke provale izgorio i srušen. I sada je srušen.
- Mesdžid Čeljigovići u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme nevjerničke provale; sada je srušen.
- Mesdžid Muftije Sulejman-efendije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid Hallač Davud Čelebije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Alije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale. Sada je srušen.
- Mesdžid Jakub-paše u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale nevjernika. Porušen.
- Mesdžid Đerdani hadži Huseina u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale nevjernika; sada je srušen.
- Mesdžid Mokro hadži Sinana u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.
- Mesdžid hadži Jahja u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; i sada je srušen.
- Mesdžid Kadi Ahmed-efendije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; i sada je srušen.
- Mesdžid SAGR hadži Mahmuda u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; i sada je srušen.
- Mesdžid hadži Sinana u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; i sada je srušen.
- Mesdžid Terzi-baše u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

Mesdžid Ašik hadži Memije u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

Mesdžid hadži Oručove hanume u istoimenoj mahali. Izgorio u provali; sada je srušen.

Mesdžid Hubijar-age u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

Mesdžid Abdi-halife u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

Mesdžid Strošići u istoimenoj mahali. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

Mesdžid Minnet-oğlu Mehmed-bega. Izgorio za vrijeme provale; sada je srušen.

*87 Iz jednog hudžeta izdatog od sarajevskog suda posljednjeg dana zu-l-ka'deta 1113. godine (28. IV 1702) vidi se da je tada sarajevski kadija bio Ali-efendija. Na njegovom muhuru stoji:

"Od Njegove skrivene milosti, svako dobro za Njegovog roba."

IV

OD KARLOVAČKOG
DO SVIŠTOVSKOG

MIRA

1699 - 1791

010 9E
443 Stranica

Str 440 pane

441 pane

Str 442 SULTAN MUSTAFA III 1757-1774

BOSANAC SEJFULLAH-PAŠA

Redžeb 1114. godine
(21. XI - 20. XII 1702)

(Od mjeseca džumade-l-ula 1114. godine (23. IX - 22. X 1702) veliki vezir Daltaban Mustafa-paša. Navedeni je rodom iz Bitolja. Pogubljen je u Edreni. Od mjeseca ramazana 1114. godine (19. I - 17. II 1703) veliki vezir Rami Mehmed-paša. Navedeni je rođen na Ejubu u Istanbulu. Smijenjen i izgnan.)

Kada je spomenuti postao valija Bosne, njegov prethodnik Halil-paša postavljen je za muhafiza Kandije.

Pošto je zaključen mirovni ugovor sa Austrijom i Mlecima, prestale su borbe i odbijanje napada, pa je stanovništvo živjelo mirno.^{*88, *89}

^{*88} Iz hudžeta izdatog 22. ša'bana 1114. godine u šerijatskom sudu u Sarajevu vidi se da je tada bio kadija Abdulah-efendija. Na njegovom muhuru stoji:

"Moli milost Vječnog Gospodara Abdulah ibn Muhammed."

^{*89} Za vrijeme njegove vladavine kovan je zlatni novac zvani "funduk" u težini jednog dirhema, to jest pet zrna pšenice, a imao je dvadesetkaratno zlato. Isto tako kovane su još dvije vrste zlatnog novca: "zerr-i mahbub" i "islambol" dukat, iste težine i čistoće kao i "funduk" dukat. Ovi "zerr-i mahbub" i "islambol" imali su polovice i četvrtine, a i po dva, tri i četiri u jednom komadu. Njihova prometna vrijednost iznosila je po sto para.

DOGRAMADŽI MEHMED-PAŠA

Džumade-l-ahir 1115. godine (12. X - 9. XI 1703)

(Od 9. rebiu-l-ahira 1115. godine (22. III 1703) na sultanskom prijestolju sultan Ahmed-han Treći. Navedeni sultan sin je sultana Mehmeda Četvrtog. Vladao 28 godina. Živio 65 godina. Navedeni sultan je sticajem okolnosti napustio carski prijesto. Povukao se u osamu i živio još šest godina.)

U vrijeme navedenog sultana Ahmeda Trećeg počeo se kovati novac zvani "findik altun" u težini jedne drahme i pet zrna pšenice od 20 ajara. Isto tako, kovale su se i dvije vrste zlatnog novca pod nazivom "zeri mahbub" i "islambul" u težini i čistoći findik altina. Navedeni zeri mahbub i islambul zlatnici, to su nisfija i rubijja, a kovane su i dvojke, trojke i četvorke i bile su iste veličine. Navedeni findik altun, zeri mahbub i islambul, vrijedili su po sto para.

Od rebiu-l-ewwela 1115. godine (15. VII - 13. VIII 1703) veliki vezir Kavonos Husein-paša. Smijenjen. Potječe iz jedne porodice iz Trabzona. Pošto mu je djed bio po zanatu majstor za ćupove, dobio je nadimak Kavanos. Od mjeseca redžeba 1115. godine (10. XI - 9. XII 1703) na položaju velikog vezira Damad Hasan-paša. Rodom je sa Peloponeza.

Spomenuti je za vrijeme sultana Mustafa-hana od janjičarskog age dospio na položaj vezira i kada je smijenjen iz Hanije, naredeno mu je da ostane u svojoj kući. Međutim, ukazana mu je carska milost time što mu je dodijeljena Bosna kao ejalet i njegov visoki položaj je učvršćen.

Te godine došao je dubrovački izaslanik pa je, poklonivši se pred sultanom, predao harač. Kako su stanovnici spomenutog grada zamolili da im se od novog padišaha ukaže milost, da obnove ugovor o plaćanju danka koji su i do sada plaćali Carevini, to je na osnovu međusobnog pristanka prihvaćeno i određeno je da im se na dosadašnji danak doda još dvije hiljade petsto dukata, pa su ugovor obnovili s tim da godišnje plaćaju petnaest hiljada dukata.

ELČI HADŽI IBRAHIM-PAŠA

Šewwal 1115. godine (7. II - 6. III 1704)

(Od džumade-l-ahira 1116. godine (3. VIII - 31. VIII 1704) veliki vezir Kalajli Ahmed-paša. On je iz Cezareje. Smijenjen.

Od mjeseca ša'bana 1116. godine (29. XI - 27. XII 1704) veliki vezir Baltadži Mehmed-paša, pod drugim imenom Teberdar. Rodom je iz Kastamonije. Smijenjen.)

Spomenuti hadži Ibrahim-paša smijenjen je sa dužnosti u Rumeliji i postavljen na dužnost u Bosanski vilajet.

Godine 1116. (1704/05) muslimani su prešli preko rijeke Une, pa su na njenoj zapadnoj strani, putem četovanja i hajdukovanja, pustošili i pljačkali hrvatske zemlje koje su bile pod Austrijom.

Ibrahim-paša je podigao u Travniku jednu medresu i jednu dershanu sa drvenom munarom.

SIRKE OSMAN-PAŠA

Džumade-l-ula 1117. godine (21. VIII - 19. IX 1705)

(Od muharrema 1118. godine (15. IV - 14. V 1706) veliki vezir Čorlolu Ali-paša.)

Spomenuti Osman-paša zamijenio je mjesto sa svojim prethodnikom hadži Ibrahim-pašom, tj. Osman-paši je dodijeljena Bosna dok je bio muhafiz Agriboza, a bosanskom valiji dodijeljen je ejalet Agriboz.

Kada je u neprijateljske ruke pala tvrđava Novi,¹¹⁵ u Hercegovачkom sandžaku, u mjestu Banvir, drukčije zvanom Trebinje, izgrađena je jedna jaka tvrđava, mjeseca zu-l-ka'deta 1117. godine (14. II - 15. III 1706).

Dana 23. džumade-l-ula 1118. godine (2. IX 1706) za sarajevskog kadiju postavljen je Sim-zade Mehmed-efendija.

Godine 1118. (1706/07) došao je dubrovački izaslanik u Istanbul i platio trogodišnju džizju odsjekom.

U to vrijeme jedan od najistaknutijih vezira Veli-paša, kako je bio neobično prisan sa sultanom, tražio je povod da se tadašnji veliki vezir Čorlolu Ali-paša ukloni. Kada je jednog dana došao u posjetu velikom veziru, neki su ljudi iz njegove pratnje izjavili: "Naš paša će uskoro postati vezir." Tada je vezir Ali-paša Veli-paši lično rekao: "Brate pašo, što ne zabraniš svojim pratiocima da govore ono što izaziva zabunu."

Jednoga dana je u prisustvu sultana, u želji da on postane vezir, rekao: "On stvara nered u državi, a ovoga vjernog carskog slugu je zapostavio." Tada je Veli-paši dodijeljen ejalet Bosna i tako je udaljen. Čim je spomenuti došao u Bosnu, 4. zu-

¹¹⁵ 1687. godina. (Napomena priređivača)

l-ka'deta 1118. godine (7. II 1707) skinut je s vezirskog položaja i protjeran u Dimetoku.

Spomenuti sarajevski kadija Mehmed-efendija, sin Selimov, je smijenjen, a namjesto njega postavljen je Ahmed-efendija.

Kada je spomenuti Osman-paša u rebiu-l-ahiru 1120. godine (20. VI - 18. VII 1708) pozvan u Istanbul i kada je tamo došao oženio ga je Trnakči Ibrahim-paša jednom princezom. Odmah poslije prve bračne noći postavljen je na dužnost u vilajet Karaman, a na njegovo ranije mjesto u Bosni postavljen je kao valija jedan od bosanskih plemića Banjalučanin Mustafa-paša Ferhatpašić.⁹⁰

⁹⁰ Godine 1109. (1697/98) kada su nevjernici provalili, u velikom požaru u gradu Sarajevu u mahali Jagdži-zade izgorjela je džamija. Na njenom mjestu podignuta je nova džamija. Iznad vrata te časne džamije stoji ovaj tarih:

*Povjerenik riznice i dobrotvor
Mehmed-efendija, Bosne defterdar
Iz najčišćeg svog imetka novac je izdvojio
I ovo divno zdanje - džamiju izgradio
Izrekoh tarih pomoću "Užlera":
"Ovaj mesdžid je novogradnja defterdarova."*

Spomenutu džamiju i njen harem, austrougarska vojska uzela je u svoju nadležnost 1295. godine (1878). Mnogo godina su tu držali vojnu opremu i džamiju ruinirali. I konačno, 1317. godine (1899) potpuno je porušena, a mezarje oko nje uništeno. Sada, 1329. godine (1912) to je slobodan prostor.

MUSTAFA-PAŠA FERHATPAŠIĆ BANJALUČANIN

U rebiu-l-ahiru 1120. godine
(20. VI - 18. VII 1708)

Dok je Mustafa-paša bio bosanski valija, iz hronika se ne vidi da se nešto značajnije dešavalo u Bosni.

Navedeni je umro u Banjoj Luci i tamo je sahranjen.^{*91, *92}

*91 Jedna mukavva za svijeće, s lijeve strane mihraba Gazi Husrev-begove džamije u gradu Sarajevu, pred samo podne iza kušluka, u utorak, 4. zu-l-ka'deta 1120. godine (15. I 1709) Božijim davanjem zapušila se, zasvijetlila i počela gorjeti. U to vrijeme bili su učaci uzvišenog Kur'ana u džamiji i tu su učili poglavlje "Ve-n-Naziati" i taj skup je to na svoje oči vidio.

Iz zbirke Muzaferije Husein-efendije

*92 Iz murasele izdate u sarajevskom sudu 4. džumade-l-ula 1120. godine (22. VII 1708) vidi se da je u tome sudu bio kadija Mustafa-efendija. Na njegovom muhuru stoji:

"Ja se ne uzdam i ne oslanjam ni na koga osim na Allaha. Njegov rob Mustafa."

MAGLAJLIJA SEFER-PAŠA, BOSANAC

Godina 1121. (1709/10)

Spomenuti Sefer-paša umro je u šewwalu 1121. godine (4. XII 1709 - 1. I 1710) dok je bio na položaju bosanskog valije. Ukopan je u selu Crna Rijeka u Sarajevskom kadiluku, u zasebnom turbetu. Njegovo turbe i sada je u dobrom stanju.

U nekim spisima namjesto spomenutog Sefer-paše zapisano je da je bio Sejfulah-paša Bosanac. Ali to neće biti tačno. Jer, prema kazivanju stanovnika Sefer-pašina rodnog mjesta kasabe Maglaj, taj što je ukopan u rodnom selu je Sefer-paša. Još i danas ima njegovih potomaka u kasabi Maglaj.

KARA JILAN ALI-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1121. godine

(11. V - 9. VI 1709)

(Od rebiu-l-ahira 1122. godine (30. V - 27. VI 1710) veliki vezir Mehmed Numan-paša Ćuprilić.

Navedeni je sin Fazil-paše Ćuprilića. On je bio dva mjeseca i dva dana vezir. Smijenjen.

Od džumade-l-ahira 1122. godine (28. VII - 25. VIII 1710) Baltadži Mahmud-paša, po drugi put. Navedeni je na Prutu potukao rusku vojsku i bez dozvole sklopio mir, pa je stoga pogubljen.)¹¹⁶

Prema visokom fermanu, bosanski valija spomenuti Ali-paša pošao je s Hasanom, alajbegom, i njegovim hrabrim junacima te se priključio carskoj ordiji koja se nalazila u blizini rijeke Prut, koja teče kroz Besarabiju, u borbu protiv ministra ruskog kralja Širmed-oglua.

Kada su konačno uspjeli da neprijatelje pritijesne, izišao je jedan neprijatelj sa zastavom da od bosanske vojske traži primirje.

Toga časa je o tome bosanski valija spomenuti Ali-paša izvijestio velikog vezira što je odmah i oglašeno putem telala. Dato je tri sata primirja. Po isteku ta tri sata, ponovo je naredeno telalima da na šančevima objave da je dato četiri sata primirja, a po isteku ta četiri sata, dato je ponovo primirje do zore sljedećeg dana, tj. do nedjelje 7. džumade-l-ahira 1122. godine (3. VIII 1710).

Te noći su veziri, ajani i članovi vijeća sklopili mirovni ugovor sa neprijateljima, a nakon toga se vratio svako na svoju stranu.

¹¹⁶ Podatak je historijski samo djelomično tačan. (Napomena priređivača)

Medutim, iako je ruska vojska ovako poražena, veliki vezir Baltadži Mehmed-paša zaključio je mirovni ugovor bez dozvole, pa je zbog toga pogubljen.

Spomenuti Ali-paša umro je u Gumuldžini.^{*93, *94, *95}

*93 Koncem godine 1121. (april 1709) u gradu Sarajevu umro je Hasan-efendija, muallim Skender-pašinog mekteba.

*94 Posljednjeg dana mjeseca safera 1121. godine (10. V 1709) bosanski defterdar Mehmed-efendija krenuo je iz Sarajeva u Travnik između akšama i jacije po kišnom danu. U četvrtak, 2. rebiu-l-ewwela, Božijom odredbom, pukao je grom, i on je, zajedno s konjem, ostao na mjestu mrtav.

On je iz Sarajeva iz mahale Hadži Ahmed, u kojoj je stanovao i obnovio džamiju godine 1118. (1706), namjesto one koja je izgorjela u požaru 1109. godine (1697)

*95 U subotu, 17. rebiu-l-ewwela 1121. godine (27. V 1709) šejh mevlevijske tekije Abdulfettah Hakki-efendija bio je pošao iz Sarajeva u Travnik. U blizini Rustem-pašine velike kamene čuprije sa petnaest oka, kraj Ilidže, u Sarajevskom polju, naprasno je umro. Njegovo mrtvo tijelo preneseno je u Sarajevo i pokopano u mevlevijskom mezarju, u mahali Bentbaši, kraj rijeke Miljacke. Njegov tarih o smrti glasi:

*Oko prvo moje, proli suze krvave
Zgrada strpljenja i postojanosti, ovog puta se sruši
On, najučeniji među učenim, taj šejh mevlevija
On je ugledan, učen, među ljudima hvaljen
Otkrivao je tajne časne "Mesneviye"
Ova knjiga njegovom velikom znanju dokaz posta.*

BOSANAC SARI AHMED-PAŠA

ponovo

Godina 1123. (1711/12)

(Od mjeseca šewwala 1123. godine (12. XI - 10. XII 1711) veliki vezir Gurdži Jusuf-paša. Smijenjen.)

Od mjeseca šewwala 1124. godine (1. - 29. IX 1712) veliki vezir Sulejman-paša. I on je smijenjen.)

Ugovor o miru, zaključen poslije poraza ruskog cara na rijeci Prut 1122. godine (1710/11) sa Osmanskom carevinom, car je čas poštovao, a čas, opet, radio suprotno. Osim toga, on je stalno podsticao na bunu svoje istovjernike, crnogorske nevjernike i bodrio ih da susjednim muslimanima nanose štetu. Po njegovim preporukama Crnogorci su digli bunu, pa kada su krenuli u zulume i pljačku nad muslimanima po Bosni, bosanski valija Ahmed-paša pošao je na njih s vojskom da ih zbog toga kazni i upokori.

Stupivši u borbu sa neprijateljima bio je poražen, izginulo je mnogo islamske vojske i on se povukao. Neprijatelji su mjesto gdje se vodila bitka nazvali "Carev Laz" i ono se i danas tako zove.¹¹⁷

Zbog toga što je ruski car podvaljivao, pravio nered, odlagao sprovođenje mirovnog ugovora, da bi se protiv njega ponovo poveo rat, izdat je ferman da sva islamska vojska dođe do Isakče, pa je sa svih strana ona stigla. Bosanski valija Ahmed-paša sa vojskom Bosanskog ejaleta i 4000 sejmeha došao je do Isakče u mjesecu redžebu 1124. godine (4. VIII - 2. IX 1712).

Tada je ruski kralj* ispunio odredbe mirovnog ugovora, pa pošto je predao tvrđave i pošto je utvrđena granica, izdat je fer-

¹¹⁷ Vidi radove Jovana Tomića. (Napomena priređivača)

* Osmansko carstvo ruskim vladarima nije priznavalo carsku titulu do sredine XVIII stoljeća. Zato su ih oslovljavali kao kraljeve. (Napomena priređivača)

man da se islamska vojska ne razide, nego da izgradi tvrđavu Hoćim, pa je za to zadužen serasker Barli Abdulah-paša. Sa svojom vojskom on je već do Ramazanskog bajrama napravio tu tvrđavu i iskopao potrebne opkope.

Potom je izdat ferman da se svi razidu svojim kućama, a spomenuti Abdulah-paša neka ostane kao muhafiz u tvrđavi.

Spomenutom Sari Ahmed-paši je 1129. godine (1716/17) raznesena ruka u Beogradu.

ARNAUT ALI-PAŠA

Godina 1124. (1712/13)

Iz hronika se ne vidi da je spomenuti Ali-paša bio bosanski valija, ali je u gotovo svim spisima, koji se nalaze u Bosni, uvedeno da je on to bio. U Katib Čelebijinom "Tarih-i Takvimu",¹¹⁸ piše:

"Dana 14. šewwala 1125. godine (4. XI 1713) sejmenbaša Bekir-aga postavljen je za bosanskog valiju". Ali, te godine je mutesarriif Hercegovine bio Bekir-paša. Možda je to omaška pisara, pa je namjesto Hercegovine napisana Bosna. Postavljanje Ali-paše i Bekir-paše na dužnost u Bosanski vilajet, samo je u prijestonici provedeno, ali oni nisu došli, ili ako su došli, u vrlo kratkom vremenu su smijenjeni.

118. "Historija vremena". (Napomena priređivača)

MEHMED NUMAN-PAŠA, POTOMAK VELIKOG VEZIRA FADIL AHMED-PAŠE ĆUPRILIĆA

Godina 1125. (1713/14)

(Od rebiu-l-ewwela 1125. godine (26. III - 27. IV 1713) veliki vezir Hodža Ibrahim-paša. Navedeni je sin jednog pehlivana iz kasabe Urla. On je nakon osamnaest dana pogubljen.

Od rebiu-l-ahira 1125. godine (27. IV - 25. V 1713) veliki vezir Damad Silahdar Gazi Ali-paša. Navedeni je rođen u selu Soloz kod Iznika. Sin je hadži Husein-age. Poginuo u pohodu na Varadin.)

Kao što je spomenuto, kada se ruski car bio osilio tada su se i Crnogorci digli na bunu. Budući da su oni neke muslimane u Bosni pljačkali i zlostavljali, spomenutom bosanskom valiji Numan-paši poslan je ferman po čaušbaši Jusuf-agi da te pobunjenike zarobi, pa sve one koji su se drznuli da pustoše, pljačkaju i otvoreno stupaju u borbu, pobije i povješa i tako ih kazni.

Mletačkoj republici poslan je drugi carski ferman koji je glasio: "Ako naši podanici pobunjenici, koji su nanijeli zla tvrđavama Novi i Risan, koje se nalaze uz samu mletačku granicu, prebjegnu na vašu stranu, vi ih nemojte prihvatiti. Ako ih prihvatite, time ćete prekršiti ugovor o miru."

Spomenuti Numan-paša podigao je sve što je bilo sposobno za oružje i vojsku i krenuo mjeseca ramazana 1126. godine (10. IX - 9. X 1714) te zakonačio u blizini tvrđave Nikšić, a na dan 4. šewwala (13. X 1714) ulogorio se u mjestu zvanom Drobnjaci.

Hercegovački mutesararif Bekir-paša krenuo je sa svojom vojskom prema tvrđavi Kotor(?), koja se nalazi u sredini spomenutog brda, a Ahmed-paša, mutesararif Skadra i Ohrida sa arnaut-

skom vojskom iz mjesta zvanog Jezero, pa su tako napali na crnogorske neprijatelje sa tri strane. Tako su neprijateljske grupe rastjerali, a sela su im oplijenili i spalili. Sve što je u njima bilo kula, masivnih kuća i crkava, sve su sa zemljom sravnili, a sve zatečene neprijatelje pobili su ili zarobili.

Vojske su se sastale u mjestu zvanom Berane(?). Neprijatelji, poraženi i u beznadu pobjegli su u pećinu na krševitom području i tamo se sakrili. Kada se saznalo da su se tamo posakrivali, otišli su pa su ih lagumima, fosforom, naftom i raznim drugim zagušljivim sredstvima istjerali iz pećina, potom ih većinu poubijali, a žene i djecu im zarobili. Oko dvije hiljade neprijatelja je pobijeno, a oko tri hiljade zarobljeno. Nisu ni gonili one koji su se nekako spasili bježeći prema Mlecima, čuvajući se da ne povrijede mirovni ugovor, nego su se s vojskom vratili na svoje položaje.

U mjesecu rebiu-l-ahiru 1127. godine (6. IV - 4. V 1715) spomenuti Numan-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni. Taj Numan-paša sagradio je banjalučku tvrđavu.

BOŠNJAK SARI MUSTAFA-PAŠA, MOSTARAC

Rebiu-l-ahir 1127. godine (1715/16)

Spomenute godine, u mjesecu šewwalu (30. IX - 28. X 1715) bilo je dosta mletačkih tvrđava i utvrđenja oko Bosne. Bilo je najvažnije da se neke od njih unište ili zauzmu, a islamske tvrđave, koje se na tom području nalaze, da se osiguraju od neprijateljskih spleta i da se opreme.

Za seraskera je postavljen muhafiz Bosne spomenuti Mustafa-paša. Neki emiri i mirimirani, koji su bili pod njegovom komandom te mutesarrifi: Prizrena, Zvornika, Klisa i Hercegovine, svi zaimi i timarnici Bosanskog vilajeta i vilajeta Maraš, pa tatarski sultan Nuruddin sa pet stotina miri-leventa jesu određeni, a pripremljeno je jako mnogo hrane, opreme i raznih sredstava. Spomenuti muhafiz krenuo je da udari na neprijateljsku tvrđavu Sinj i nakon sedam dana opsjedanja povukao se, zaključivši da će se zadovoljiti za ovu godinu samo osiguranjem tih krajeva. O tome je podnio i izvještaj.

Kada je sultan obaviješten da se ovako brojna vojska pokrenula i nekoliko mjeseci se uzalud zamarala, da su toliki troškovi napravljeni, a da od toga nije bilo nikakve koristi, izdan je upozoravajući carski ferman da se spomenuti muhafiz ponovo založi na čuvanju zemlje, pa je Mustafa-paša sada pošao i sve mletačke krajeve uz granicu Hercegovine dar-mar učinio.

Navedeni je umro u Gendži.^{*96}

^{*96} Godine 1127. (1715), umro je sarajevski učenjak Osman-efendija Šugli. Ovo su Osman-efendijini stihovi:

*Niti ima neko savršeno učen
A ni iko ko bi njegovu vrijednost znao
Nema snage da bi se ovdje ostalo
A ni mjesta kuda bi se otišlo*

UZUN HADŽI JUSUF-PAŠA

18. muharrema 1128. godine (13. I 1716)

Na podneseni arz stanovništva Bosne da se oproste, kao i ranije, od bedeli-nezla i ostalih tekalif-i šakka,¹¹⁹ kojima su bili zaduženi, 12. muharrema 1128. godine (7. I 1716) izdan je, po carskoj milosti, muafijet ferman.

Kada su mletački nevjernici zauzeli tvrđavu Gabelu, u susjedstvu Bosne, onda su potrošili oko dvije stotine kesa novca i podigli veliku tvrđavu, a zatim 12. rebiu-l-ewwela 1128. godine (7. III 1716) posljednje noći "babinih huka" ona je srušena lagumima i topovima, a neprijatelji su natjerani u bijeg. Kada se čulo da je tvrđava ostala prazna, poslan je bivši defterdar Osman-paša da je zauzme i naseli.

Na dan 12. redžeba 1128. godine (1. VI 1716) izdan je visoki carski ferman da se poprave i urede sva oštećena i porušena mjesta na tvrđavi Gabeli, koju su neprijatelji napustili.

U mjesecu džumade-l-ula 1128. godine (23. IV - 22. V 1716) spomenutom bosanskom valiji Jusuf-paši poslana je od sultana jedna sablja i dolama da se pripremi za ratni pohod protiv Austrije.

Na dan 28. džumade-l-ahira 1128. godine (19. VI 1716) razaslate su bujuruldiye spomenutog Jusuf-paše svim kadilucima, kako slijedi:

I ovo su stihovi Šugli Osman-efendije:

Zar odan prijatelj postoji

Što so i hljeb cijeni

Laže da kaže ko ga je imao...

Kad bi neko so i hljeb cijeniti znao

Prijatelj bi stalno ostajao

Dan dva je poneko prijatelj od srca

Treći dan postaje ti dušman.

119. Vrsta poreza (Napomena priređivača).

“Pošto su se sa granica preselili u unutrašnjost Bosne neki mještani i janjičari, zbog njihova odlaska granični krajevi ostali su napušteni. Izdan je ferman da se svi oni koji su se do danas preselili vrate u svoj zavičaj.”

Kako su slati arzi i mahzari Dvoru iz kadiluka vilajetâ, u kojima je izvještavano da je Jusuf-paša zulumčar, izdan je carski ferman kojim mu je izrečena kazna i naređeno njeno izvršenje. Mjeseca redžeba 1128. godine (21. VI - 20. VII 1716) po carskoj milosti, bosanski beglerbegluk i čast vezira dodijeljeni su tadašnjem defterdaru Beograda Ibrahim-efendiji Kaba-kulaku.

U ša'banu 1128. godine (21. VII - 18. VIII 1716) Jusuf-paša je pogubljen, a njegova odsječena glava poslana je na Dvor. Spomenuti hadži Jusuf-paša pogubljen je u Livnu.

KABA-KULAK IBRAHIM-PAŠA

Redžeb 1128. godine

(21. VI-19. VII 1716)

Spomenuti je bio čehaja Mehmed Numan-paše Ćuprilića. Ibrahim-paša je bio kratko vrijeme bosanski valija, pa je smijenjen.

Samo u jednoj bosanskoj medžmui vidi se da je namjesto njega postao bosanski valija Žepčak Ahmed-paša, ali to se ne može pouzdano dokazati.

Spomenuti Ibrahim-paša je kasnije u Beogradu pogubljen.

KARA MUSTAFA-PAŠA

Prva dekada ramazana 1128. godine
(19. VIII - 28. VIII 1716)

(Od ramazana 1128. godine (19. VIII - 17. IX 1716) veliki vezir Bostandžibaša Halil-paša. Rodom je iz Elbasana. Navedeni je porijeklom Arnaut. Zbog poraza islamske vojske i predaje beogradske tvrđave neprijatelju, pobjegao je s vezirske stolice, pa je ovaj čin okarakteriziran najvećom nesrećom.)

Kara Mustafa-paša je preko Korfeza došao u Bosnu. Dok je bio serasker Korfeza, postavljen je na dužnost u Bosanski vilajet.

Za njegova vremena izdan je visoki carski ferman da se učini predračun za podizanje vanjskih zidova sarajevske tvrđave.

Za dovršenje banjalučke tvrđave iz Sarajeva je poslano četrdeset dundžera u mjesecu šewwalu 1128. godine (18. IX - 16. X 1716).

Dana 8. zu-l-ka'deta 1128. godine (24. X 1716) sarajevski kadija Sejjid Mehmed-efendija je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Abdurahman-efendija, koji je razriješen s kadijskog položaja u Sofiji.^{*97, *98}

^{*97} Na njegovom muhuru stoji:

"Zar Bog nije dovoljan svome robu - Abdurahman",

^{*98} Prijepis pisma bečkog cara upućenog velikom veziru Ali-paši (Isprava nije dovršena, stoga nije ni prevedena).

MEHMED NUMAN-PAŠA ĆUPRILIĆ

ponovo

U džumade-l-ahiru 1129. godine
(13. V - 10. VI 1717)

(Od mjeseca ramazana 1129. godine (9. VIII - 7. IX 1717) veliki vezir Okz Mehmed-paša. Navedeni je rodом iz Cezareje. Smijenjen.

Od mjeseca džumade-l-ahira 1130. godine (2. - 30. V 1718) veliki vezir Damad Ibrahim-paša. Spomenuti je rodом iz Cezareje. Njega su ubili janjičari, a njegov leš dali psima da pojedu.)

Spomenute godine su dvojica paša iz obitelji Čengića i jedan beg iz obitelji Ljubovića, krenuli s vojskom na Crnu Goru. U historiji Crne Gore piše da su sva trojica poginula.

U mjesecu ša'banu iste godine (11. VII - 8. VIII 1717) u petak, tvrđava Imotski u Hercegovačkom sandžaku pala je u ruke mletačkih nevjernika.

Kada je islamska vojska doživjela poraz zbog loše strategije velikog vezira Halil-paše, iza toga opkoljena je i tvrđava Beograd. Na dan 12. ramazana te godine (20. VIII 1717) šezdeset i peti dan opsijedanja, pala je u ruke neprijatelja.

Nakon što je austrijski vojskovođa princ Eugen zauzeo tvrđavu Beograd sa vojskovođom Draškovićem i sa preko deset hiljada vojnika, iznenada je napao na Bosnu. Prvo se ustremio na tvrđavu Novi. Spomenuti bosanski valija Numan-paša poslao je pet hiljada vojnika krajišnika pod komandom bihačkog kapetana Mustafa-paše i muhafiza Majdana Omer-paše, da ih dočekaju.

Istodobno je neprijateljska vojska pod komandom vojskovođe zvanog Petraša napala Zvornik. Čim se čulo da su napali, njegov čehaja Ibrahim-aga poslan je prema Zvorniku sa nekoliko hiljada mobiliziranih vojnika. U međuvremenu, Numan-paša je iščekivao

da primi izvještaje o tome da li su stigli na obje strane ti koji su tamo upućeni. Međutim, došao je izvještaj od muhafiza tvrđave Novi Skopljaka Gazi Ahmed-paše o pobjedi.

Kada su nevjernici, koji su došli do Zvornika, čuli da stiže vojska iz Bosne, poslali su svoje odrede da je dočekaju. Islamski borci stupili su s njima u boj i natjerali ih u bijeg, u pravcu tvrđave Zvornik. Neprijatelji, koji su opsjeli zvorničku tvrđavu su se raštrkali i odustali od opsade. Iako su se s brojnom svojom vojskom borili, oni su poraženi i razbježali su se; tom prilikom je ranjen i spomenuti Petraš. Islamski borci su ih gonili, većinu su ih pobili, a mnoge su zarobili i oduzeli im topove i opremu. To se sve zbilo 1. zu-l-ka'deta 1129. godine (7. X 1717).

Tih godina bili su mutesarrifi Kliškog sandžaka Abdulah-paša, a Hercegovačkog Omer-paša.

U bitkama kod Novog i Zvornika poginulo je devetnaest hiljada i sedam stotina neprijatelja. U Zvorniku je zarobljeno oko trista neprijatelja.

Spomenuti valija Numan-paša podnio je Dvoru arz i ilam u mjesecu rebiu-l-ahiru 1130. godine (4. III - 1. IV 1718) kako slijedi:

“Neprijatelji koji su se ulogorili da zimuju na granici Bosne, još su tu. Samo je ovih dana osamdeset hiljada konjanika otišlo u Beograd. Osim Austrijanaca, pred nama je i srpska i hrvatska vojska. Pošto neprijateljstvo traje, govori se da će neprijatelji, koji tu zimuju, uskoro napasti na ćupriju u Višegradu, zatim na Zvornik, a s druge strane na tvrđave: Tešanj, Banju Luku i Novi.”

Spomenuti Numan-paša je kasnije umro na Kritu.

DEFTERDAR EMIN OSMAN-PAŠA

Polovica ramazana 1130. godine

(8. - 18. VIII 1718)

Prvog šewwala 1130. godine (28. VIII 1718) smijenjen je sarajevski kadija Abdurahman-efendija, a na njegovo mjesto postavljen je Mehmed Kemaludin-efendija, muderris Osman-efendijine medrese.

Prema mirovnom ugovoru trebalo je odrediti predstavnike koji će utvrditi granice između Osmanske carevine s jedne, i Austrije i Mletaka s druge strane. U mjesecu ramazanu 1130. godine (29. VII - 27. VIII 1718) za utvrđivanje granica sa tri strane Bosne kao i sa Hrvatskom, zadužen je bosanski valija spomenuti Osman-paša.

Iako je Osmansko carstvo ušlo u primirje s Austrijom nije ga se pridržavalo i nije prestajalo sa borbama, pa su s vremena na vrijeme izbijale čarke. Zato je i došao s vojskom Petraš, đeneral austrijskog kralja, koji je zaposjeo tvrđave Brod, Derventu i Doboj. Ali, valija Osman-paša je odmah sakupio vojsku i pošao protiv njega. U borbi je spomenute tvrđave osvojio i povratio.

Prema mirovnom ugovoru zaključenom u Požarevcu 21. jula 1719. godine između Osmanske carevine i austrijskog kralja, određena je granica duž rijeke Save, na dva sata hoda od rijeke Save u unutrašnjost Bosne. Na tim graničnim prostorima austrijski kralj izgradio je čardake za osiguranje. Novi, Dubica, Jase-nova i rijeka Drina ostale su u granicama Osmanskog carstva.

U svim palankama Hercegovine, koje su Mlečani bili zauzeli u godini 1130. (1717/18) potpuno su potučeni.

Koncem 1131. godine (1717/18) mukate koje su postojale u Bosanskom ejaletu, bilo one koje su nekim domaćim neferima dodijeljene kao odžakluk bilo one koje su upisane kao irsalijja, više su opterećene. Naročito su domaći neferi stalno imali velike

troškove oko toga što su njihovi naplatnici dolazili na Dvor, pošto su im plaće bile odobravane samo sa jednog mjesta, pa su morali čekati dok svi ne naplate i tako su pravili velike troškove. Umjesto tih velikih troškova, mukata, a to su bili njihovi odžakluci, bilo bi korisnije i za državnu kasu, a i njima bi bilo lakše, da to prime s uvećanjem. One mukate, koje nisu opterećene povećanjem, a koje su potpadale pod odžakluk, nisu se ni dirale, ostale su kao što su i bile. A one, koje su se mogle povećanjem opteretiti, ako su neferi željeli oni su ih uzeli, u protivnom njima je neko drugi bio zadužen.

Prije nekoliko godina podnesen je izvještaj da se sa mukatahassova zbog buna nije ubirao prihod. Sada se čuje da opet prihodi stižu. Postavljeno je pitanje da li su te mukate date neferima kao odžakluk, ili ih defterdar drži pod svojom upravom. Naročito otkako je Beograd zauzet, pa sô ne dolazi u Bosnu rijekom Savom i Dunavom, ovdje su se neki javili i traže da im se dâ tuzlanska mukata pod mjesečni zakup od hiljadu i trista groša, ali tamo ima i drugih, koji bi i više platili. Sređivanje pitanja tih mukata prepušta se bosanskom valiji Osman-paši.

Povodom izvještaja spomenutog valije Osman-paše da Ibrahim-efendija, čehaja njegovog prethodnika Numan-paše, u vrijeme ratova na bosanskim granicama, uzeti novac iz državne blagajne za nabavku opreme i popis leventa nije utrošio. Pokazalo bi se, ako bi se doveo u Bosnu i svodio s njim obračun, da on duguje nekoliko stotina kesa novca. Tako je on napisao velikom veziru. Veliki vezir je na to odgovorio: "Ako je tačno da Ibrahim-efendija duguje državnoj blagajni onda ga dovedi, a ako nije kriv, onda ništa."

Kada je spomenuti Ibrahim-efendija ponudio posredstvom Tezkeredži Ibrahim-paše, muhafiza Bogazhisara, da položi Dvoru dvije stotine kesa u novcu da bi se spasio od sprovođenja u Bosnu, samo je potvrđeno ono što je Osman-paša naveo.

Navedeni Ibrahim-efendija sproveden je u Bosnu. Osman-paša je izjavio: "Neka dođe, dobit će ono što mu pripada!" Kada je razaslao glasnike na sve strane, niko nije ustao protiv njega

tužbom, ali da bi spomenuti Ibrahim-efendija priznao taj dug on ga je uhapsio.

U međuvremenu pristizale su pritužbe Dvoru zbog Osman-pašinoг nasilja, pa je traženo da se smijeni. Osim toga, u tužbama su tražili i svoja prava. I kad je trebalo poslati mubašira, pristigli su mahzari od sarajevskog kadije i ostalih kadija Bosne, u kojima su iznesene pritužbe, onda je Osman-paši dat sandžak Avloneje, a mutesariflu Avloneje Topal Osman-paši dodijeljena je Bosna u mjesecu rebiu-l-ahiru 1132. godine (11. II - 10. III 1720).

Muderris Kara Ahmed-efendija ovlašten je da sasluša tužbe navedenih stanovnika protiv Osman-paše i da naplati njihova potraživanja, te da ispita slučaj spomenutog Ibrahim-efendije.

Prvog rebiu-l-ewwela 1132. godine (12. I 1720) dotadašnji kadija Sarajeva Mehmed Kemaluddin-efendija je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Osman-efendija, koji je smijenjen sa dužnosti u Beogradskom kadiluku.^{*99}

Kada je bivši valija Emin Osman-paša pouzdano saznao da su protiv njega stanovnici podnijeli tužbe, pobjegao je iz vilajeta prije nego što je došao postavljeni mula. Kasnije je umro u Perziji.

*99 "O Bože! Neka je moj muhur nasmiješen kao razvijena ruža - Osman."

TOPAL OSMAN-PAŠA

Rebiu-l-ahir 1132. godine

(11. II - 10. III 1720)

Spomenuti Osman-paša došao je u Bosnu zajedno sa Kara Ahmed-efendijom, koji je postavljen za bosanskog mulu.

Kada su došli, nisu zatekli ranijeg valiju Osman-pašu. Nakon što je spomenuti Kara Ahmed-efendija povjereni mu predmet ispitao podrobno, nije se pokazalo da je čehaja Ibrahim-efendija sumnjiv, a kada se shvatilo da je bivši valija Osman-paša zlonamjerno postupao i da navedeni Ibrahim-efendija nije kriv, on se vratio u prijestonicu.

Za vrijeme spomenutog Osman-paše ukinut je u Bosni bedelinezl. Osim toga, u njegovo vrijeme se nije ništa značajnije zbi-
lo.^{*100}

* 100 Tarih koji je spjevao Akhisari Sulejman-aga za novoizgrađenu duvanjsku tvrđavu:

Neka ga Bog blagoslovi - vezir ugledni
Taj Abdullah-paša sretni
Podiže jaku tvrđavu i njene zidine
Dok bijaše valija Bosne
Ružu u bašči ove krajine usadi
Neka mu uzvišeni Bog dug život podari
Dušmanin posta brižan i tužan
Pogotovo tvrdoglavi, opaki Evropljani
Bogu hvala, njen naziv nasti i tarih:
"Jer bi dovršen novi grad utvrđeni".
Godine 1136. (1723/24)

MUHSIN-ZADE ABDULAH-PAŠA

Godina 1133. (1720/21)

Godine 1134. (1721/22) na osnovu carskog fermana, Osman-paša Trebinjac izgradio je tvrđavu Ljubinje.

Spomenuti valija pogubio je Mustafa-pašu iz Bihaća, Salih-pašu iz Kulen-Vakufa i Sofradži-bašu Abdulah-efendiju.

Za vrijeme spomenutog valije u Bosni su ukinuti sejmeni.

U mjesecu džumade-l-ahiru 1136. godine (26. II - 25. III 1724) desilo se da su njegovi konaci, koji su se nalazili u Bagče Kapiji u Istanbulu, izgorjeli.^{*101}

Na crnogorske neprijatelje, koji su se bili ponovo odmetnuli, pošao je spomenuti Abdulah-paša sa dovoljno vojske i potpuno ih uništio, a te krajeve osvojio u mjesecu saferu 1138. godine (9. X - 6. XI 1725).

Godine 1138. (1725/26) za vrijeme sultana Ahmed-hana, srebrni i zlatni novci, koje je dao kovati veliki vezir Ibrahim-paša, imali su sljedeću vrijednost izraženu u akčama:

Zlatnici:

Vrsta	Komad	Vrijednost u akčama
Džedidi Istanbul	1	400
Zerri mahbub	1	380
Zindžirli Misir	1	330
Tugrali Misir	1	315

*101 Iz jednog hudžeta sarajevskog suda izdatog 12. rebiu-l-ewwela 1134. godine (31. XII 1721) vidi se da je te godine sarajevski kadija bio Hasan-efendija. Na njegovom pečatu stajalo je:

"Bože, neka blista svojim dobročinstvom. Hasan!"

Vrsta	Komad	Vrijednost u akčama
Jalduz	1	378
Mađar	1	360
Džedid guruš	1	120
Nisfija	1	60
Rubija	1	30

Srebrenjaci:

Vrsta	Komad	Tež. u dirhemima	Vrijed. u akčama
Atik-esed groš	1	144	8,5
Sulija rijal	1	186	8,5
Kara guruš	1	181	9
Polija groš	1	173	8,5
Bujuk lipur	1	24	2
Kučuk lipur	1	12	1
Atik zolota	1	88	1

Četiri akče iznosile su jednu paru.

Na samoj granici Bosanskog ejaleta tvrđava Novi bila je izgrađena od zemlje. Pošto je za vrijeme opsade srušena, to je bila započeta 1133. godine (1720/21) izgradnja od čatme. Preostala polovica dovršena je po dolasku navedenog valije. Računalo se da će ta čatma moći trajati dvadeset-trideset godina. Međutim, ona je bila izgrađena od drveta zvanog "bijeli hrast", pa je istruhla i bila sklona padu te nije bilo drugog izlaza nego da se izgradi od kamena.

Na prijedlog spomenutog valije da se odobri, prema predračunu, izgradnja čvrste tvrđave sa pet tabija, dvije kapije sa kulama i zidom, koji će je okruživati sa sve četiri strane, u obimu od osamnaest hiljada i pedeset jednog aršina, a da se za tu izgradnju zaduže svi bosanski kapetani, age i zabiti, da svaki prema svojoj mogućnosti pomogne u novcu i radnoj snazi, na vali-

jin arz i traženje dozvole, u redžebu 1139. godine (22. II - 23. III 1727) došao je valiji i narodu carski ferman po kojem je, kao što je naprijed rečeno, odobrena izgradnja tvrđave.

Spomenuti Abdullah-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni u muharremu 1140. godine (19. VIII - 18. IX). Iskazana mu je čast i dodijeljen mu je muhafizluk tvrđave Niš sa Rumelijskim vilajetom.

Kasnije, 1150. godine (1737/38), postao je veliki vezir.^{*102}

*102 Iz jednog hudžeta izdatog u sudu grada Sarajeva 1. redžeba 1136. godine (26. III 1724) vidi se da je tamo bio kadija Husein-efendija. Na njegovom je muhuru zapisano:

"Tako Ti crnih očiju Poslanikovih, oprosti, moj Bože, grijeh Huseinu!"

TOPAL OSMAN-PAŠA ponovo

Muharrem 1140. godine
(19. VIII - 18. IX 1727)

Kada je spomenuti Osman-paša bio prvi puta u Bosni kao valija, pošto se stanovništvo na njega tužilo, iz Istanbula je određen mula da to ispita. Međutim, navedeni je pobjegao iz Bosne, pa ipak je predloženo da mu se dodijeli Rumelijski vilajet. I rumelijsko stanovništvo se na njega tužilo zbog nekih njegovih postupaka. Smijenjen je sa dužnosti u Rumeliji, pa je ovoga puta postavljen na dužnost u Bosanski vilajet.

Da se ovakav valija, na koga se žale stanovnici svakog vilajeta gdje je bio, zbog toga ne kazni nego da se ponovo postavlja, to se kosi sa pravilima pravednosti i zakonitosti. Međutim, kako je bio s nekom osobom na Dvoru blizak, zatvarale su se oči pred njegovim nepodopštinama.

U rebiu-l-ewwelu 1140. godine (17. X - 15. XI) poslani su leventi iz svih carskih pokrajina da bi se potpuno suzbio Ešref-šah Afgani, koji je zauzeo pokrajine Sultaniju, Zindžar, Tarem i Ebher, koje su se stavile pod zaštitu Osmanske carevine. Uz to, u Bosanskom vilajetu je, od države, popisano četiri hiljade pješaka - hrabrih junaka i poslani su pod komandom mutesarrafa Hercegovackog sandžaka Skopljaka Gazi Ahmed-paše i njegovog sina Rustem-bega i mutesarrafa Kliškog sandžaka. Oni su upućeni putem Balkalve(?) do sandžaka Trabzon, a odatle na navedena mjesta. Spomenuti šah, vidjevši da se ne može suprotstaviti carskoj vojsci, odmah se, prije nego što je počeo pohod na Istok, bez borbe povukao. Do tog časa, uz Božiju pomoć, što milom, a što silom, osvojeno je i pripojeno Osmanskom carstvu još mnogo predjela na području Perzije kao što su: Kermanšah, Hamed-

an, pokrajina Suna(?), Erdelan(?), Nihavend, Hurem, Sergen(?), u Azerbejdžanu lijepi Tabriz, Gendža i svi krajevi Azerbejdžana, Karabeg, Revan, Ordubad, Načivan, Tiflis, a uz to i cijeli Đurdistan (Gruzija), vilajet Šumahi(?) sa pokrajinom Širvan. Sve je to sada potpalo pod vlast osmanskog sultana. Napuštane su i pokrajine Sultanija, Ebher, Zendžar i Tarem, koje su zauzete prošle godine.

Dogovoreno je da se Osmanskoj carevini predaju topovi i sva oprema ostavljena prošle godine u dolini Endživan.

U ovoj vojsci bio je Sarajlija Musa-baša, sin Salihov iz Hadže Sinanove mahale. Umro je u gradu Hamadanu.

Spomenuta dvojica: Gazi Ahmed-paša, sin Skopljaka Rustem-paše i njegov sin Rustem-beg, mutesararif Kliškog sandžaka, koji su otišli sa bosanskom vojskom u ta mjesta, stekli su veliki ugled kod sultana. Po carskoj milosti, Ahmed-paši je dodijeljen Bosanski ejalet sa titulom beglerbega Rumelije, a njegovom sinu Rustem-begu mutesarrifluk nad Hercegovačkim sandžakom, mjeseca džumade-l-ahira 1140. godine (14. I - 11. II 1728).

Na dužnost u Kliški sandžak postavljen je Kurd Omer-paša, dotadašnji mutesararif sandžaka Skoplje.

Spomenuti Topal Osman-paša dobio je sandžak Nikopolje s tim da bude i vidimski muhafiz.*¹⁰³

*¹⁰³ Umrli u godini 1140. (1727/28).

Godine 1140. (1727/28) napustio je ovaj svijet Ali Nutki-dede, koji je nosio čulah melevijskog tarikata kome je i pripadao. On je bio pjesnik.

BOSANAC GAZI AHMED-PAŠA, POTOMAK RUSTEMPAŠIĆA IZ USKOPLJA Džumade-l-ahir 1140. godine (14. I - 11. II 1728)

Na osnovu izdanog carskog fermana od prije dvanaest godina, za vrijeme bosanskog valije Kara Mustafa-paše, treba se sačiniti predračun za izgradnju okolnog zida sarajevske tvrđave. Pošto su dostavljeni potrebni defteri u Istanbul, izdan je carski ferman kojim se odobrava izgradnja tih zidova, pa je ona počela.

Tvrđava grada Sarajeva, koja je od davnina postojala, sve do sada mogla je primiti samo oko dvjesto ljudi. Bila je to mala tvrđava, podignuta na jednoj kamenoj hridi, pa je učinjen uvidaj i napravljen proračun.¹²⁰

Kako je to veliki grad i ima mnogo stanovnika, bila je prijeka potreba da se, uz spomenutu tvrđavu, na odgovarajućem prostoru, izgrade okolni zidovi. Stoga je spomenuti valija predvidio da se uz staru tvrđavu naokolo, na prostoru od skoro jedan sat hoda, izgrade jaki zidovi u visini deset, a u širini dva aršina i na pogodnim mjestima podignu četiri tabije. U ovom krugu bilo je obuhvaćeno četiri-pet stotina kuća grada Sarajeva i isto toliko praznog prostora. Zatraženo je odobrenje Dvora da se ovako tvrđava proširi. Kada je odobrenje izdano, otpočela je izgradnja 1142. godine (1729/30).

Te godine podignuta je jedna tabija u ime sultana Ahmeda, koji je tada zasjeo na prijesto. Danas se u narodu zove "Arnautska tabija".

Druga tabija podignuta je iste godine u ime Ibrahim-paše, tadašnjeg velikog vezira. Danas se ona u narodu zove "Tabija kod kapije".

¹²⁰. Kod Kadića je ovaj tekst dat sa više važnih detalja.

Treću tabiju podigao je Ahmed-paša u svoje ime, a pošto se nalazi na uzvisini, ona se u narodu zove "Tabija na Jekovcu".

Četvrtu tabiju podigao je u ime svoga oca Rustem-paše, a kako se ta tabija nalazi iznad mahale Strošići, ona se u narodu zove "Tabija Strošići".

Iako je spomenuti valija imao jednog sina po imenu Rustem, taj nije bio paša nego je imao naziv bega.

Eto, te četiri tabije, koje su podignute, ovako su uvedene u sidžil u Istanbulu, a vezane su za imena četverice značajnih ljudi.

Konačno je izgradnja ove tvrđave dovršena 1150. godine (1737/38) za vrijeme dok je Hekim-oğlu Ali-paša bio valija Bosne.

U gradu Sarajevu je sve do 1140. godine (1727/28) postojala hrišćanska crkva od drveta. Hrišćani vjernici dobili su dozvolu od Ahmed-paše, pa su podigli masivnu kamenu crkvu.

Ranije, kada je Numan-paša Ćuprilić bio po drugi put valija, dvojica paša Čengića i jedan beg Ljubović poginuli su u pohodu na Crnu Goru. Godine 1142. (1729/30) Čengiće Bekir-paša pošao je na Crnu Goru da ih osveti, ali se vratio poražen. Tako piše u historiji Crne Gore.

Spomenuti Ahmed-paša je kasnije umro u tvrđavi Niš. Njegovih potomaka i danas ima.^{*104}

*104 Četvrtog muharrema 1141. godine (10. VIII 1728) pojavio se u gradu Sarajevu jedan čovjek zanesenjak, u derviškoj odjeći, po imenu Köprili Jusuf. U mahali u kojoj je bila Sim-zade medresa, to jest Hadži Isa mahali, kraj rijeke Miljacke, pronašao je jednu malu kolibu, koju je pretvorio u tekiju i tu se do kraja života nastanio i dane provodio u pobožnosti. Kada je umro, stanovnici grada Sarajeva su ga pokopali na groblju Alifakovac, odakle je lijep pogled na grad. Nad njegovim mezarom napravili su turbe na četiri stuba i kupolom.

Priča se da je spomenuti Jusuf-paša bio muhafiz u ejaletu Tebriz. Međutim, kada je izdat carski ferman o njegovom pogubljenju, njega je odatle nestalo pa se kasnije pojavio u Sarajevu. Ima mnogo znakova, koji kazuju da je on bio "dobri" a bunar, koji je kraj te tekije iskopao i sada se, kao ljekovit, koristi za bolesnike.

TOPAL OSMAN-PAŠA

treći put

Godina 1143. (1730/31)

Kada je spomenuti Osman-paša došao u Bosnu, pogubio je bosanskog defterdara Abdulah-efendiju. Ostao je kratko vrijeme na položaju bosanskog valije, pa je smijenjen.

I on je kasnije, po izreci: "Kazna se kaznom vraća", pogubljen u Perziji.

SIRKE OSMAN-PAŠA

ponovo

Godina 1143. (1730/31)

(Na dan 19. rebiu-l-ewwela 1143. godine (28. IX 1730) na osmanski prijesto zasjeo je sultan Gazi Mahmud-han. Navedeni sultan sin je sultana Mustafe Drugog. Ustoličen 1143. godine (1730/31). Vladao 25 godina. Živio 60 godina. Navedeni sultan umro je na konju vraćajući se sa jedne ceremonije kad mu se konj okliznuo.

Od mjeseca rebiu-l-ahira 1143. godine (14. X - 11. XI 1730) veliki vezir Silahdar Mehmed-paša. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen nakon dva i po mjeseca.

Od redžeba 1143. godine (10. I - 8. II 1730) veliki vezir Kaba Kulak Ibrahim-paša. Rodom je iz Kara Hisara. Smijenjen.)

Kada je spomenuti dolazio za bosanskog valiju, tom prilikom umro je u kasabi Čajniče i tamo je i pokopan.

HADŽI IBRAHIM-PAŠA ĆEHAJA NUMAN-PAŠA

Džumade-l-ula 1143. godine
(12. XI - 11. XII 1730)

(Od mjeseca rebiu-l-ewwela 1144. godine (3. IX - 2. X 1731) veliki vezir Topal Osman-paša. Rodom je iz Moreje. Smijenjen.

Od ramazana 1144. godine (27. II - 27. III 1732) veliki vezir Hekim-zade Ali-paša. Smijenjen. Sin je Nuh-efendije, glavnog dvorskog ljekara.)

Navedeni je imao nadimak Kaba Kulak.

Spomenuti Ibrahim-paša je unaprijeđen, pa je s položaja carskih kapidžija, gdje je nosio titulu age, poslan za valiju Bosne.

Kada su za njegova vremena Austrijanci došli sa trideset hiljada vojnika da osvoje Bosnu, spomenuti hadži Ibrahim-paša pošao je sa nekoliko hiljada boraca da ga odbije. Takva je bila bitka, da ih je uništio više od dvadeset hiljada, a ono što nije od sablje izginulo, natjerao je u bijeg u njihovu zemlju.

Spomenuti Ibrahim-paša podigao je jednu veliku ćupriju, na rijeci Drini, blizu palanke Goražde.

Zbog pritužbi žitelja na navedenog, on je smijenjen sa dužnosti u Bosni i određeno mu je boravište u tvrđavi Resmo na otoku Kritu, a kasnije je tamo i pogubljen.^{*105}

^{*105} Na jednoj bujurulđiji bosanskog valije od 14. zu-l-hidždžeta 1142. godine (30. VI 1730) vidio sam muhur sa ovim tekstom:

"Bože, Ti si veliki dobročinitelj, a ja veliki grješnik. Oprosti mi, a ja o Tebi, moj Bože, mislim najbolje, pa potvrdi, moj Bože, ovo moje mišljenje."

Na sredini ovakvog muhura tekst:

"Spas na Ibrahima."

MUHSIN-ZADE ABDULAH-PAŠA

drugi put

Početak 1145. godine (1732/33)

(Od safera 1148. godine (24. VI - 22. VII 1735) veliki vezir Gurdži Ismail-paša. Smijenjen nakon sedamdeset dana.)

(Od džumade-l-ula 1148. godine (19. IX - 19. X 1735) veliki vezir Silahdar Sejjid Mehmed-paša. Rodom iz Dimotoke. Smijenjen.)

Početak 1145. godine (1732/33) dotadašnji valiija Saide(?) Abdulah-paša Muhsinović postavljen je za valiiju Bosne.

Ima neko vrijeme kako se kumbaradžijski zanat ne izučava i potpuno je zanemaren.

Te godine je uzvišeni sultan, da bi se taj zanat izučavao radi ojačanja islamske vojske, popisao iz Bosanskog vilajeta tri stotine nefera, alufedžija - kumbaradžija. I tu grupu je, kao samostalni odžak, organizirao u dvorcu Aljazma na Uskudaru, uspostavio neku radionicu i pribavio opskrbu i opremu. Za starješinu kumbaradžija postavljen je Ahmed-paša,¹²¹ koji je posjedovao veliku vještinu i sposobnost u kumbaradžijskom i vatrometnom zanatu.

Svakom od tih nefera određeno je na ime plaće dnevno po osamnaest akči, a njihovom alajbaši dnevno tri stotine i šezdeset akči. Dnevno sljedovanje i odjeću im je plaćala država, a onima koji se osposobe obećano je da će im se dati timari i zijameti.

Za službu u carskoj vojsci, za čuvanje tvrđave Kafe¹²² na poluo-toku Krimu, naređeno je da se od zatečenih članova posada po tvrđavama i palankama u ejaletu Bosni kojih je bilo, što pješaka

121. Bio je to raniji austrijski feldmaršal, grof Boneval(?). (Napomena priređivača)

122. Kafa - Teodosija

a što konjanika, ukupno dvadeset hiljada devet stotina i trideset domaćih nefera, na svakih dvadeset upiše i opremi po jedan nefer-konjanik, a pored toga država će popisati levente, zajedno sa zaimima i timarnicima Bosne, pa je za njihovog zapovjednika postavljen mirimiran Bekir-paša Čengiđ.

Hitno je poslan u Bosnu izaslanik Dvora, tadašnji nadzornik straže Kösedž Ali-aga, da što prije spomenutu vojsku organizira i opremi, da ih prema popisu digne iz kuća i pošalje u sastav carske vojske u Isakči.

I svi popisani leventi su tamo upućeni. Kada su u mjesecu redžebu 1148. godine (17. XI - 16. XII 1735) stigli u Moldaviju, izdano je naređenje da tamo zimuju.

Pošto je spomenuti Abdulah-paša Muhsinović zapovijedao i nad ovom vojskom, na njegovo mjesto u Bosni određen je Hekim baši-zade Ali-paša.

Do ove godine sjedište Bosanskog vilajeta bilo je u Banjoj Luci, a te godine preneseno je u Travnik - tako stoji u Klaićevoj historiji na hrvatskom jeziku.^{*106, *107}

^{*106} Prema jednom hudžetu sarajevskog suda od 10. muharrema 1142. godine (2. VII 1730.) na spomenutom sudu bio je kadija Favzi Mustafa-efendija.

U njegovom muhuru upisano je:

"Prah na putu Vjerovjesnikova roda.
Mustafa."

^{*107} Na jednoj bujuruldiji od džumade-l-ula 1146. godine (10. X - 8. XI 1733), koja se čuva u sarajevskom muzeju, vidio sam muhur spomenutog (Abdullah-paše) sa sljedećim tekstom:

"Uputa je samo od Allaha, ja se Njemu predajem, na Njega se oslanjam i Njemu se s pokajanjem obraćam.
Abdullah."

HEKIM BAŠI-ZADE ALI-PAŠA

Godina 1149. (1736/37)

(Od rebiu-l-ahira 1150. godine (29. VII - 27. VIII 1737) veliki vezir Abdulah-paša Muhsinović. Rodom je iz Halepa. Kratko vrijeme bio je veliki vezir, pa je smijenjen.

Od ša'bana 1150. godine (24. XI - 23. XII 1737) veliki vezir Gumrukči Jegen Mehmed-paša iz Istanbula. Smijenjen.

Od zu-l-hidždžeta 1151. godine (12. III - 10. IV 1739) veliki vezir Ajvaz Mehmed-paša. Smijenjen. Rodom je iz Jagodine. Imao je nadimak: Evlija-aga i Fatih-i Belgrad (Osvajač Beograda).

Od rebiu-l-ewwela 1152. godine (8. VI - 8. VII 1739) veliki vezir Jegen hadži Ahmed-paša. Navedeni je protjeran. Rodom je iz kasabe Foče sa poluotoka u Sredozemnom moru).

Te godine ruska kraljica Marija Terezija¹²³ sa sto osamdeset hiljada vojnika pojavila se, kao olujni vjetar, i na Petrovdan napala na tvrđavu Očakov, koja se nalazi na obali rijeke Dnjepra. Tadašnji muhafiz te tvrđave Jahja-paša, zatražio je pomoć od serdara Abdulah-paše Muhsinovića, koji se sa vojskom nalazio u Moldaviji. On mu je, i ne tražeći prethodno odobrenje od bosanske vojske koju je imao uza se, poslao 1047 nefera, junaka poput Rustema, sina Zalova, sa miralajom zaima i timarnika, dvije hiljade konjanika, dvije hiljade bešlija, tri hiljade pješaka sejmena, ukupno oko osam hiljada bosanskih vojnika po Bosancu Bećir-paši Čengiću. Ovi su brzo stigli i ušli u tvrđavu. Koliko god su mogli, borili su se i branili, ali pošto je omjer islamske vojske prema neprijateljskoj bio suviše mali, većina ih je izginula i ranjena. Pored toga, u pet kula, koje su se nalazile izvan unutarnje tvrđave, bilo je mnogo kantara baruta. U tvrđavi je bilo nagomilano dosta sijena, da se nade u slučaju nužde. Sa

123. Marija Terezija nije ruska kraljica, nego je to Ana.

nevjerničke je strane pala jedna kumbara na Stambol-kapiju zahvativši i okolne kuće. Kako je pogođeno i mjesto gdje se nalazilo sijeno, sve nastambe u tvrđavi i sva njena unutrašnjost zahvaćene su vatrom. Vatra se proširila i na skladište municije u tvrđavi, pa je odjednom sve odletjelo u zrak. Kamena i drvena građa kuća je odozgo padala na narod i mnoge pobila i spalila.

Tada su neprijatelji ušli u tvrđavu i sve što je bilo u njoj zarobili. Dok su neprijatelji zauzeli tvrđavu Očakov izginulo je šesnaest hiljada njihovih vojnika. Na dan 14. rebiu-l-ewwela 1150. godine (12. VII 1737) pala je i tvrđava Očakov. U tvrđavi je bilo oko dvadeset hiljada duša: muškaraca, žena i djece. Jedna trećina toga svijeta poginula je od vatre koja je zahvatila skladište municije koje se nalazilo u tvrđavi.

Početkom redžeba ili 18. oktobra 1149. godine (1736), na Lučin dan, u Sarajevu i kadilucima istočno od njega, namjesto kiše pado je snijeg u vidu crvene zemlje. Usljed velikih padavina, sve su vode i rijeke nadošle. Rijeka Drina zaplavila je kasabu Foču i šta god je bilo kuća, dućana i hanova oko nje, sve je srušila. Porušila je i odnijela i ćuprije u navedenoj kasabi i u kasabi Goražde. Te godine napadao je veliki snijeg, a kada se istopio mnoga je mjesta raznio i u crno zavio.*¹⁰⁸

Kada su neprijatelji ušli u tvrđavu i zarobili preostale borce, žene i djecu, dato im je obećanje da im se neće ništa desiti. Međutim, zli neprijatelji su jednu polovicu zarobljenika - Bekir-pašu Čengića, Mehmed-pašu, unuka Džafer-pašina, dvojicu sinova Mahmud-paše: mutesarrafa Prizrena Husein-pašu i Gazi Sulejman-pašu te još mnogo istaknutih zabita pogubili. Preostalih na životu sedam hiljada sedam stotina i četrdeset troje muškaraca, žena i djece zarobljenika poslali su u Pravlošinu(?), koja je bila udaljena četrdeset i pet konaka hoda. Odatle su, između tih zarobljenika, poslali u Petrograd - prijestonicu ruskog kralja - Jahja-pašu, seraskera Očakova.

* 108 U jednom dokumentu od 23. redžeba 1150. godine (16. XI 1737) vidi se da je u Fočanskom kadiluku, u to vrijeme, bio kadija šejh Mahmud-efendija.

Ostale zarobljenike razdijelili su na tri grupe. Jednu su grupu otpremili zajedno sa pašom Očakova Mustafa-pašom i Osman-begom Repovcem u tvrđavu Garić u Kazakluku. Drugu grupu sa Hasan-begom, sinom Gazi Ahmed-paše i Sulejman alajbegom, sinom Osman-begovim, alajbegom Osman-begom poslali su u Priluk(?). Treću grupu sa umrlim Bekir-pašinim bratom Jahja-kapetanom i Kasabali Ahmed-begom u tvrđavu Ravna Gora. Tamo su ih bacili u tamnice i okovali tomrucima. Ovako su ostali u zatvoru sve do 22. ramazana 1151. godine (20. I 1737), a tada su oslobođeni tomruka.^{*109}

Među tim zarobljenicima nalazile su se poznate ličnosti: zaim Kliškog sandžaka Dugalić Muhamed-beg Šahinpašić, unuci Korčali Mehmed-paše Abdi-beg i Husein-beg, zaim Zvorničkog sandžaka Abdi-beg, sin Džafera Zaimovića, Smail-aga, haznadar umrlog Biščaka Mustafa-paše, hadži Alija iz Sarajeva, Derviš-beg kapetan Tuzle i kapetan Ljubuškog Ali-beg.

Kada je došlo do oslobođenja na dan 29. zu-l-ka'deta 1152. godine (29. II 1740), od tih sedam hiljada sedam stotina i četrdeset tri zarobljenika, bilo je ostalo na životu samo hiljadu tri stotine i četrdeset duša. Ostali su, neki u putu ubijeni, neki pomrli od gladi, a neki od mučenja u zatvoru. Većinu su žena i djece neprijatelji među sobom razdijelili. Za onih hiljadu tri stotine i četrdeset preživjelih nefera, svakome je ruski kralj dao po jedan garbon(?) i otpremljeni su svome zavičaju.

Kao što je spomenuto, za ovaj rat sa Rusijom 1149. godine (1736/37) upućena je i islamska vojska iz Bosanskog vilajeta. Nakon toga se, Božijom odredbom, u bosanskim krajevima pojavila epidemija kuge. Pomrlo je mnogo svijeta.

Budući da je stanovništvo Bosne bila poklopila iznenadna nevolja, zbog koje je bilo u velikom jadu, austrijski neprijatelji, koji su prividno htjeli zaključiti mir sa Osmanskom carevinom, jedva su dočekali što je ovo snašlo muslimane. Međutim, oni su

*109 Dana 28. safera 1151. godine (17. VI 1738) mutesarriif Kliškog sandžaka bio je Ibrahim-paša.

potajno sklopili savez s Rusijom u namjeri da sa svih strana navale na islamske krajeve, što im je oduvijek i bila želja. Glavni njihov cilj bio je da odmah pođu, napadnu i zauzmu Bosanski vilajet, pa su se složili i sklopili savez da ostvare tu svoju zlu namjeru.

Tada su austrijski nevjernici samo u pohod na Bosnu odredili i naoružali oko sto pedeset hiljada vojnika, što regularnih, a što neregularnih jedinica da bi izveli ono što su imali u svojoj pokvarenoj duši. Rusi su počeli da potajno izazivaju bune i nered protiv Osmanskog carstva. A što se tiče Austrije, kako je između nje i Osmanskog carstva bio na snazi mir, oni su neko vrijeme mirovali i Osmansko carstvo je s te strane bilo sigurno, ali se i u toj sigurnosti prevarilo. Jedna za drugom islamske vojske krenule su na Rusiju.

Čim su osjetili da su krajevi Bosne i ostali krajevi Osmanskog carstva ostali bez vojske, zaključili su da je to sad prilika, pa su munjevito krenuli u napad na osmanske zemlje. Stotinu i osamdeset hiljada neprijateljskih vojnika raspoređeno je u pet tabora, znači podijeljeno je na pet krila.

Osamdeset hiljada Austrijanaca i dvadeset hiljada Mađara, pod komandom princa Hildburghauzena,¹²⁴ sa još četiri denerala, potrebnom municijom i opremom, poslano je da zauzmu Banju Luku, a on je, na udaljenosti od osam sati hoda od tvrđave, na rijeci Savi, napravio most, prešao ga i došao do pred palanku Gradišku, koja je bila blizu islamske granice.

Ban Hrvatske, zajedno sa deneralima tvrđavâ Koprivice i Varadima, sa austrijskom i hrvatskom vojskom, sačinjavao je drugo krilo, na samoj granici Bosne, ispred tvrđava Bužima i Cetine.

Treće krilo sačinjavali su denerali Like, Karlovca i Osijeka sa dvadeset hiljada austrijskih vojnika ispred tvrđave Stara Ostrovica.

Četvrto krilo sa mađarskom vojskom smjestilo se pred tvrđavu Zvornik, blizu Beograda.

¹²⁴. U originalu Hisburghaus.

Kada su kapetani tvrđava sa granice Bosne o tome pismeno izvijestili bosanskog valiju, spomenutog Ali-pašu, on im je odgovorio: "Ja sam o svemu pismeno obavijestio velikog vezira i čekam odgovor. U pismima, koja su došla iz carske ordije, stoji da je naše prijateljstvo sa Austrijom čvrsto. Oni kažu da ne smeta što se Austrijanci tu i tamo okupljaju." Odgovorivši im tako on ih je tješio.

Međutim, oni su iz ovih pokreta zaključili da se ne radi ni o kakvom posredovanju, pa su zato poslali svoga čovjeka onome nesretniku koji je bio komandant na prvom krilu da traže objašnjenje za to. Spomenuti je otišao tamo komandantu i uručio mu poruku od Ali-paše: "Zašto se približava tolika vojska prema islamskim granicama, to se kosi sa odredbama ugovora o miru, zaključenom između Austrije i Osmanske carevine u Požarevcu. Taj ugovor je i dalje na snazi, a među njima se nije ništa zbilo što bi moglo izazvati neprijateljstva." Navedeni prokletnik je odgovorio: "Mi ništa ne činimo mimo mirovnog ugovora. Mi samo osiguravamo svoju granicu." A kada mu je postavljeno pitanje: "Ovoga časa niko ne napada, niti je bilo šta sumnjivo, zašto vi ipak s tolikom vojskom osiguravate granicu?", on je drsko odgovorio: "Nama je ovako strogo naredeno. Vidjet ćete na Petrovdan." Time je ciljao na prekidanje mirovnog ugovora.

Kada je taj čovjek došao i izvijestio o tome Ali-pašu, on je naredio da se pozovu u njegovo mjesto boravka, Travnik, kadija grada Sarajeva, kadije pokrajine i ajani. Na sastanku im je rekao: "Austrija će otpočeti rat, to je sigurno, iako se nije ništa zbilo što bi kvarilo mirovni ugovor s Osmanskim carstvom, ali oni ne drže do riječi. Oni samo čekaju zgodnu priliku da udare na islamske granice. To se saznalo iz podnesenih izvještaja graničara, a i iz izjava čovjeka koga sam poslao u njihov tabor da traži objašnjenje. Vi se dogovorite kako da mi postupimo." Rekavši im tako, ustao je i izišao, a nakon jednog sata ponovo je došao na taj sastanak. Kada ih je upitao kakav su zaključak donijeli na sastanku, oni su tada izjavili: "Jasno je da neprijatelji hoće da napadnu na naše krajeve. Oni se nadaju da će ih sreća

poslužiti na Petrovdan, jer oni uvijek počinju važne poslove na taj dan."

Iako su bivši veliki vezir Mehmed-paša i Osman-ćehaja pisali iz Isakčije: "Ako Austrijanci i prelaze islamske granice, to je po mirovnom ugovoru, nemojte im se zbog toga suprotstavljati", Ali-paša je saopćio: "Nas Allah zadužuje da budemo spremni za borbu." I kada je to izjavio, svi prisutni na tome sastanku su povikali: "Mi ćemo žrtvovati i glavu i dušu protiv neprijatelja, ma gdje se pojavio!" Tada se Ali-paša sa ovim složio da se pripremi vojska i oprema.

U trideset i dva kadiluka vilajeta Bosne postavio je sposobne zapovjednike, a svima sposobnim za borbu naredio je da se sprema i čim bude trebalo da hitno dodu u travničko polje i razaslaao bujuruldije.

Muhafizima tvrđava na granici Bosne strogo je naredeno da dobro motre i da budu oprezni. I ratna sprema je pripremljena.

Kroz nekoliko dana došao je Petrovdan. Neprijateljski tabori su, odred po odred, ušli u islamske zemlje. Na dan 11. rebiu-l-ewwela 1150. godine ili 29. juna 1737. godine, neprijateljski tabor Srba i Mađara, koji je bio u blizini palanke Lešnice, kraj tvrđave Zvornik na bosanskoj granici, napao je na tu palanku. Sve što je u njoj bilo muškaraca su pobili, četiri stotine žena i djece odveli u ropstvo i sve što su imali opljačkali, a palanku spalili.

Kada su stanovnici tvrđave Zvornik o tome pismeno izvijestili Ali-pašu i zatražili njegovu pomoć, zbog toga što će drugi neprijateljski tabori taj dan početi napade na ostala mjesta, jedno za drugim, svi su se borci, a naročito Ali-paša, bili u čudu našli.

Držeći se reda šta je od čega preče, prvo je poslao mirimirana Ahmed-pašu sa njegovom pratnjom i onih pet bajraka serdengečtija, upisanih u gradu Sarajevu, s nalogom da uđu u tvrđavu Zvornik. Iza toga razaslaao je bujuruldije svim ratnicima, kojima je još ranije naredeno da se pripreme i kad zatreba da odmah dodu u carsku ordiju.

Odmah su počeli dolaziti u carsku ordiju, svi za borbu pripremljeni, iz svih trideset i dva kadiluka, sa svojim zapovjednicima,

kadijama, ulemom, zaimima, timarnicima, iz sva četiri sandžaka, i uopće svi sa Krajine.

Tada, tj. 18. rebiu-l-ewwela (16.VII 1737) stanovnici Stare Ostrovice, koja se nalazi na samoj granici Bosne, dostavili su mahzar da su stanovnici Like, Karlovca i Osijeka, koji su već bili pred navedenom tvrđavom, spomenutog dana, sa svojim odredima, opsjeli tvrđavu.

Ali-paša je odmah odredio Ali-bega, sina Osman-pašina, uz njega bivšeg zborničkog kapetana Mehmed-kapetana, koji će biti zapovjednik i njegovog delibašu, te vojsku iz kadiluka Prusca i Travnika sa jednim brojem graničara i bosanskom zastavom. Spomenuti Ali-beg je, sa oko pet hiljada ljudi, krenuo iz Travnika. Kad je pošao prema Staroj Ostrovici, naredeno je i krajišnicima tvrđava Bihaća, Novog i ostalih u tom kraju, da pođu sa Ali-begom da bi oslobodili opkoljene borce.

Već je prošlo petnaest dana kako su neprijatelji opsjeli tvrđavu Zvornik. Sa nekoliko stotina topova i kumbara su danonoćno tukli borce, koji su u njoj bili. Međutim, borci su to sve snažno odbijali. Pored toga, naoružale su se i cijele čete žena, pa su i one oružjem napadale neprijatelje, pojile vodom iznemogle te previjale i liječile ranjene.

Ali, pod udarcima neprijateljskih topova i kumbara, tvrđava je oštećena na mnogo mjesta. U času kada su borci pod opsadom, stalno tučeni, već bili malaksali, nevjernici su saznali da islamskoj vojsci stiže pomoć, pa su napustili opsjedanje i pošli prema njima da ih dočekaju. Ali, nastupajući muslimani većinu su ih uništili, a i one što su bježali gonili su pet sati pa su i njih pobili ili zarobili. Zaplijenili su topove, municiju, svu opremu i sve što su imali i tvrđavu spasili.

Mnogo je muslimana izginulo, a nema ni broja poginulim i zarobljenim neprijateljima. Ali-paši je poslan pismeni izvještaj u kome je navedeno da se nije spasio ni hromi deneral, a ni jedan jedini njihov oficir. Kada je Ali-paši poslan deneral Ostrogof sa nekoliko zarobljenih kapetana, on je one što su ih doveli i donijeli veselu vijest nagradio svećanim odorama i čelenkama.

Ali-paša se ulogorio pred kasabom Jajce. Ponovo su kadije i zabiti izvijestili pismeno Ali-pašu da je taj dan stigao na banjalučku tvrđavu prokleti Hildburghauzen, poslan od ćesara. Ali-paša je nastojao pružiti pomoć, pa je obavijestio o porazu neprijatelja u boju kod Stare Ostrovice i poslao na osiguranje tvrđave Banje Luke bivšeg sarajevskog kajmekama Ibrahim-agu sa agom serdengečtija i nešto hrabrih momaka. Oni su došli i ušli u tvrđavu, prije nego što su neprijatelji stigli, i ispričali o tom događaju. Kada su neprijatelji napravili pokret od Gradiške, kao svoju prethodnicu poslali su ćesarovog bliskog ćovjeka sa osam hiljada probranih nevjernika da poruše varoš i tvrđavu Banje Luke.

Na dogovoru mustahfiza i stanovništva rećeno je: Austrijanci su unutar islamskih granica srušili palanku Jasenicu, a njeno su stanovništvo pobili, opkolili Staru Ostrovicu, pa sad idu da udare na naš grad. Mi ćemo se braniti. Ako se mi zdušno i predano počnemo boriti i našu tvrđavu ćuvati, što smo i dućni, smijemo li ubijati ljude prije nego je rat otpoćeo.

Jedna grupa vojnika, izražavajući bojazan, obratila se kadiji s pitanjem: "Ako se neprijatelj primakne na svega pet sati hoda, smije li ga se po Šerijatu borbom odbiti?" A on im je na to odgovorio: "Nama je svima sveta dućnost da se borimo za vjeru." Nakon što je tako izjavio, iz tvrđava se odmah izdvojilo osam stotina hrabrih junaka, kojima su se stavili na ćelo: aga serdengećtija, vekil kapetana tvrđave Mehmed-aga i kapetani Gradiške i Maglaja. Oni su poslali uhode da izvide stanje kod neprijatelja i ovi su došli i izvijestili. Kao što je naprijed rećeno, taj prokletnik, koji je upućen kao prethodnica, poslao je prvo hiljadu vojnika lahke prethodnice, dvije hiljade ljudi kao glavninu prethodnice, a onda se on pripremio da krene sa pet hiljada boraca iza njih i za svaku jedinicu odredio je odstojanje od petnaest minuta, naredivši i da u slućaju potrebe jedni drugima priteknu u pomoć.

Islamski borci su, u trećoj trećini te noć, iznenada napali na lahku prethodnicu i većinu ih pobili. Dok su ovi bježali prema glavnom dijelu prethodnice, koja je bila iza njih, borci su se

umiješali među ostale i pobili ih. Nešto preostalih iz ove grupe je sada bježalo prema glavnini svoje vojske, a glavnina, vidjevši da ne može izdržati, pobjegla je tri sata hoda u pozadinu u svoj glavni tabor. Islamski ratnici su se pobjedonosno vratili.

U ovoj bici poginuo je spomenuti Ali-beg i pedeset boraca, a toliko ih je i ranjeno. Koliko je bilo poginulih neprijatelja nema ni broja, a mnogo je zarobljeno i njihovih oficira i zapovjednika.

Jedan deneral je htio uhvatiti živa Salih-agu, čehaju Mustafapaše Ferhadpašića. Čehaju je pogodio metak iz deneralove puške, a čehaja je denerala pogodio mizrakom, pa su oba sa konja popadali. Dok su se borili jedan sa drugim, deneral je upitao čehaju: "Ima li dosta vojske u tvrđavi?", a čehaja mu je na to rekao: "Hej nevjerniče, nakon ovoga, što će biti od vas? Dodi, pa da vidiš pakao!" U tom trenutku obojica su izdahnuli.

Potom su se ratnici s plijenom vratili u tvrđavu. Uhvaćenog denerala i kapetana, uz pismeni izvještaj o pobjedi, poslali su Ali-paši.

Kada su neprijatelji ovaj put opsjeli tvrđavu Banju Luku, Ali-paša se bio ulogorio u polju kod Podrašnice, šest sati hoda naprijed.

Kada su se iza toga vratili pobjedonosni ratnici u carsku ordiju, poslani u pomoć tvrđavi Stara Ostrovica, Ali-paša je svim starješinama darovao svećane odore, a istaknutim borcima čelenke.

Zapovjednik te vojske spomenuti Mehmed-kapetan sa nešto krajišnika i nešto ljudi iz tog kadiluka, poslan je da pomogne tvrđavi Banja Luka. Kako je tvrđava bila opkoljena neprijateljima, on je čekao da mu se ukaže prilika da uđe u nju. Kada je Ali-paša za to čuo, služeći se ratnim varkama, da ne bi za to saznali neprijatelji koji su bili pod Banjom Lukom, naredio je da se tajno sagrađe splavovi. Ali-paša je preostale ratnike sakupio u polju kod Orašnice i dok je čekao, spomenuti ban Hrvatske i denerali Varadina i Koprivice, svaki sa po dvadeset hiljada neprijatelja bili su na dva tabora. Jedan je opkolio islamsku tvrđavu Bužim, s ove strane islamske granice, a drugi je opsjeo tvrđavu Cetina, na samoj granici Bosne.

Ali-paša je obavio savjetovanje, i tada je iznio sljedeće: "Hvala Allahu, briga za Staru Ostrovicu je svršena. Sada, nastojeći da drugu brigu riješimo, trebamo odlučiti kuda da krenemo. Tvrđave Bužim i Cetingrad su opkoljene, a tvrđava Banja Luka pritiješnjena. Na koju stranu da odemo?" Na to su svi prisutni odgovorili: "Tvrđava Bužim i Cetingrad su na samoj granici. Ako i padnu u ruke neprijatelja, dok je zemlja u našim rukama, bit će ih moguće osloboditi. A tvrđava Banja Luka je usred Bosne. Ako ona padne u neprijateljske ruke, to će stanovništvo uplašiti, pa bi to svu Bosnu uzdrimalo. Osim toga, vojska koja ide tamo, mnogobrojna je, i prije nego se borci razidu trebaju krenuti u pomoć Banjoj Luci." A Ali-paša je na to rekao: "I moja je namjera ta!"

Neprijatelji su već bili iskopali opkope i tabije oko tvrđave Banje Luke, a sa jugozapadne strane, od rijeke do rijeke, prokopali su opkope pa su, preko mosta, koji su izgradili ispod tvrđave, preveli četvrtinu svoje vojske i cijelu varoš opkolili opkopima. Sa devet mjesta neprijatelji su danonoćno tukli tvrđavu vatrom iz topova i kumbara i svakodnevno ubijali mnogo muslimana, koji su bili u tvrđavi.

U međuvremenu je jedna muslimanka pala u neprijateljske ruke, pa je njihov starješina po ovoj ženi poslao pismo koje je glasilo:

"Paši, muhafizu tvrđave Banja Luka i svim oficirima dostavlja se sljedeće:

Vama je poznata ćesarova snaga. Ovo što ste do sada izdržali i odolijevali, to je sve, dalje nam se nećete moći suprotstavljati. Paša, od koga očekujete pomoć, ima samo tri-četiri hiljade vojnika, a od naših četverice istaknutih denerala svaki pojedinačno može vašem paši odgovoriti, a paša na ovu stranu neće moći doći.

Tvrđave Bužim i Cetingrad su sada našom vojskom opkoljene, a i tvrđava Niš je već do sada zauzeta.

Ako tvrđavu predate, pustit ćemo vas da slobodno iznesete što imate i svoje živote sačuvate. Eto, to je sve."

Pročitavši ovo pismo, muhafiz tvrđave obratio se ostalima: "Šta velite?", a oni su mu odgovorili: "Carsku tvrđavu, a naš zavičaj, mi nećemo dati neprijatelju. Odlučili smo da za vjeru i državu živote žrtvujemo!" Rekavši to, svi su položili ruku na časni Kur'an.

Pošto su dali takvu prisegu, otvorili su vatru iz topova i pušaka. Na to pismo odgovorili su topovima i puškama i Ali-pašu tim putem obavijestili. Ali-paša je odmah dao znak svojoj velikoj vojsci da krene u pomoć i počeo iznalaziti pravce odakle da udari na neprijatelja. U međuvremenu su ga uhvaćene uhode izvijestile da su neprijatelji sve puteve prema Banjoj Luci dobro zatvorili, izgradili čvrste brane, tabije i opkope i postavili lagume. Tada je Ali-paša održao savjetovanje. Kada je postavio pitanje: "Da li da idemo pravo putem koji su neprijatelji zatvorili, ili ćemo putem za koji i ne znaju", odgovorili su: "Pošto su granični putevi opasni, mi ćemo ići glavnom carskom džadom." Poslije duže rasprave o tome, Ali-paša se potajno posavjetovao sa dobrim poznavacima prilika, pa su oni pronašli drugi put, kako ih neprijatelj ne bi otkrio. Iza toga se oglasilo da se ide ravno džadom.

Na dan 6. rebiu-l-ewwela 1150. godine (6. VIII 1737), idući izravnim putem prema neprijatelju, kada su se približili na tri sata do Banje Luke, krenuli su planinskim obroncima, koji se protežu na obje strane rijeke Vrbasa od zapada prema istoku sve do Banje Luke i tako su spomenutu tvrđavu opsjeli. Pomoću splavova, koje je izgradio spomenuti Mehmed-kapetan, prešli su na istočnu stranu rijeke Vrbasa i pod obroncima planina, blizu tvrđave su se odmarali. Sutradan su se spustili u banjalučko polje, gdje su raspoređeni centar i oba krila.

Agā Sarajeva s pratnjom age serdengečtija, neregularni vojnici i kadije sa stanovništvom iz trideset i dva kadiluka, ostali su kao centar, a Mehmed-kapetan i svi krajiški kapetani, zabiti i ostali odgovorni ljudi, na desnom krilu, dok su alajbezi, iz sva četiri sandžaka, zaimi, timarnici i ostali junaci raspoređeni na lijevo krilo.

Ali-paša je svima objasnio kako će postupati.

Kada su neprijatelji opazili da su islamski borci iznenada sišli s planine, prokleti komandant je odmah poslao svoja četiri odabrana đenerala sa petnaest hiljada probраних neprijateljskih oklopnika s onu stranu rijeke, gdje se nalazila njegova vojska. Ovi su postavili topove na svoja mjesta, rasporedili odrede i tako se pripremili. Tada su islamski borci učinili opći napad na neprijatelje. Za vrijeme dvosatne borbe pobili su bezbroj neprijatelja i trojicu istaknutih đenerala, a mnogo ih se podavilo u rijeci Vrbasu. Premda bi se reklo da je s neprijateljima bilo gotovo, ipak, budući da ih je bilo mnogo, pristizalo im je pojačanje. I dok su oni prelazili preko rijeke, nastao je prekid borbe, a islamski borci su malo predahnuli.

Sada, za vrijeme novog napada, pod Mehmed-kapetanom su četiri puta konji ubijeni, pa je ustajao i borio se kao pješak. Bio je ranjen i iz glave mu je tekla krv, ali je tako krvareći napustio tabor i nije bio zarobljen. Kada mu je Ali-paša dao konja, odoru i čelenku, pošto je prethodno naredio da mu se rana previje, on je opet nastavio da se bori.

Iza toga su se borci borili dva sata. Kao i ranije, sa manjim predasima, opet su stupali u borbu i do zalaska sunca učinili su pet juriša, pa je bilo toliko neprijateljskih leševa da je bojište izgledalo kao klaonica. Kod posljednjeg napada, neprijatelji su bježali prema mostovima na rijeci Vrbasu ne bi li preko njih prešli, ali je njihov komandant ranije naredio da se mostovi poruše. Kako neprijatelji nisu mogli izdržati gonjenje, većina ih se utopila, a dosta ih je i sabljama sasječeno. Od neprijatelja kojih je, na ovoj strani bilo mnogo, ni dvije stotine se nije spasilo.

Islamski borci zarobili su od neprijatelja, kao ratni plijen, dvanaest topova, tri havan-topa, dvije hiljade i tri stotine čergi i čadora i petnaest hiljada fučija baruta. U ovoj bici poginula su dvojica đenerala po imenu Duval(?) i Majfing(?). Zaplijenili su im još i druge ratne opreme, tovarnih životinja, stoke i ostale robe.

Ali, kako je most bio srušen, nije se moglo preći na suprotnu stranu, a neprijatelji, na onoj strani, ostavivši sve što su imali, za pet sati su pobjegli. Kada su islamski ratnici osposobili mostove i prešli na drugu stranu, nastavili su ih goniti tri sata, pa su mnoge pobili, a mnoge zarobili. Mnogi su opet od iscrpljenosti, jedva živi, licem tarući zemlju, plakali i molili na sav glas: "Osmanlije, ako za Boga znate i ako volite Božijeg Vjerovjesnika, smilujte nam se!" Stoga su ih borci prestali goniti, digli su ruke od njih i vratili se.

Sutradan je Ali-paša sazvaio divan. Pošto je čestitao islamskim ratnicima, muhafizima, svim stanovnicima grada, zabiti-ma, odgovornim vojnim licima i ulemi, svim ratnicima je darovao odore i čelenke.

Kada su iza toga neprijatelji, koji su bili opkolili tvrđave Bužim, Cetingrad i druga mjesta čuli za ovo, bježali su u svoje krajeve, a narod ih je gonio. Kako su ih pristizali, tako su ih ubijali.

Osim što je uklonjena glavobolja od ovih neprijatelja i nevjernici, koji su bili osvojili tvrđave Vidin i Niš, spremali su se da bježe.

U narodu se prepričava o ovoj banjalučkoj pobjedi, kao istinito, ovo:

Kao što je spomenuto, kada je austrijski česar bio skupio jake snage na granicama Bosne, ovaj pokret trupa shvaćen je kao sigurna namjera za napad na Bosnu. Zbog toga je tadašnji bosanski valija Ali-paša pripremio islamske stanovnike vilajeta sposobne za borbu i u sve kadiluke poslao pismene naredbe i upozorenja, izdate na osnovu mišljenja članova Vilajetskog divana da, u slučaju potrebe, odmah krenu prema mjestima gdje budu pozvani. Navedeno stanovništvo se, prema bujuruldiji, revnosno pripremilo za rat. Ono se nalazilo u punoj bojnoj gotovosti.

I stanovnici Sarajeva su danonoćno bili spremni pod oružjem. Kada su bili pozvani da što prije stignu u odbranu banjalučke tvrđave, koju je neprijatelj napao, mnogi od njih se nisu ni navraćali kući, odmah su krenuli na put ne obuvši ni opanke, nego onako, sa kajsarli-firalama na nogama, kako su se i zatekli, brzo

su pošli da priteknu u pomoć. Dva konaka su prelazili za jedan i stigli do brežuljaka u blizini navedene tvrđave, gdje su se neprijatelji bili ulogorili. Kada im je izdano naređenje da navale na neprijatelje, kako se ni firale poput opanaka nisu vezale uz nogu, mnogi ratnici koji su došli u firalama, da bi se lakše kretali, skinuli su ih s nogu, pa su bosonogi navalili na neprijatelja. Od mnogih skinutih kajsarli-firala, taj brežuljak poprimio je crvenu boju.

Neprijatelji, pak, da bi svoju vojsku osigurali od napada, poboli su oko cijele vojske čarkufelek, tj. željezne kolce vezane međusobno lancima, koje su dovukli sa sobom i tako uspostavili osiguranje.

Jedan od stanovnika Sarajeva junačina hadži Ahmed Kandelija, nastanjen u Čekrekči Muslihudinovoj mahali i njegova dvojica drugova - gazija, i to: Gejlan-alemdar i Hasan-aga, golim rukama pokidali su čarkufelek i tako otvorili put islamskim ratnicima, koji su se bili približili da bi krenuli u napad. O toj izvanrednoj hrabrosti, koju su tada pokazali spomenuti junaci hadži Ahmed Kandelija i njegovi drugovi i danas se među narodom prenosi priča.^{*110}

Spomenuti hadži Ahmed umro je u gradu Sarajevu i ukopan u mezarju blizu tvrđavske kule, koja se nalazi na cesti zvanoj Kovači u gradu Sarajevu.^{*111}

Kao što je spomenuto, austrijski ćesar bio je pripremio i naoružao sto osamdeset hiljada neprijateljskih vojnika¹²⁵ da zauzmu bosanske krajeve, pa je tu vojsku rasporedio i razdijelio na pet tabora, da u Bosnu udare s pet strana. Od tih pet tabora, objasnili smo odakle su udarila četiri tabora i kako su poraženi.

Za komandanta petog tabora austrijski ćesar postavio je svoga zeta Lorinija, naredivši mu da zauzme bedem Bosne Novi Pazar sa njegovim tvrđavama i okolicom, koji je predstavljao njen ključ. Izvršavajući taj zadatak, najprije ga je uputio da zauzme tvrđavu Niš.

*110 "Kandelija i dvije delije čarku felek rukam raskopaše."

*111 To je mezarje koje se nalazi prema Kebkebir džamiji, malo na lijevoj strani.

125. Ovo je netačan podatak. Zna se da ih je bilo oko 30. 000. (Napomena priređivača)

Taj komandant je sa cjelokupnom vojskom došao ravno na Niš. Pošto je zauzeo tvrđavu Niš, izdvojio je jedan dio vojske, ustrojio poseban tabor pa ga uputio na tvrđavu Novi Pazar, koja je bila u sastavu Bosne. Kad su stanovnici Novog Pazara čuli da su se neprijatelji približili, obuzeo ih je strah. Umislivši sebi da im se nikako ne mogu oduprijeti, napustili su tvrđavu i krenuli u bijeg. Kada su neprijatelji došli, našli su praznu tvrđavu i zauzeli je bez teškoća. Raznim obećanjima pridobili su tamošnje arnautsko pleme Klimenta, koje je bilo nastanjeno u okolnim brdima, pa im se i ono pridružilo u pljački nahija Novi Pazar, Bihor i Bijelo Polje i upustilo se u borbu sa islamskim stanovništvom. Na ovaj način zatvorili su i ulaz i izlaz iz Bosne.

Iako je bosanski valija Ali-paša četiri tabora ćesarove vojske, koja je bila udarila na Bosnu, tj. one njegove tabore koji su bili pošli u Zvornik, Staru Ostrovcu, Bužim sa Cetingradom i Banju Luku s Božijom pomoći uništio i iz tih krajeva neprijatelje protjerao, te stanovnike oslobodio svake nevolje, stanje nije iziskivalo da on ostane ovdje.

Još je od ranije u gradu Sarajevu, koji je ponos cijele Bosne, počela izgradnja jedne posebne tvrđave. Ali, kako su na pokrajinu u međuvremenu napali neprijatelji sa svih strana, to je spriječilo da se ona dovrši. Tek nakon svega ovoga, spomenuti valija je u rebiu-l-ewwelu 1150. godine (29. VII - 26. VIII 1737), krenuo iz Banje Luke u Sarajevo da tu tvrđavu dovrši i opremi svim onim što joj je potrebno. Za vrijeme putovanja došao je u Travnik, gdje mu je bilo sjedište, pa pošto se vrlo kratko vrijeme tu odmorio, nastavio je put u Sarajevo da sa srećom, čim stigne, odmah pristupi dovršenju gradnje tvrđave. On se pobrinuo da se tvrđava snabdije svim onim što je potrebno. Upravo tada stigla je strašna vijest o divljanju neprijatelja i zauzimanju Novog Pazara i njegove okolice. Spomenuti valija je odmah odredio svoga ćehaju Jakub-agu, čauš-ćehaju Mehmed-agu, Murat-bega Durmišpašića sa njihovom pratnjom, a iz Hercegovačkog sandžaka sve za rat sposobne ljude sa njihovim vodama, da odmah krenu na neprijatelja.

Kada su oni stigli do Novog Pazara odmah su, Božijom pomoći, oslobodili tvrđavu Novi Pazar iz ruku neprijatelja, a pobili mnoge izdajnike i odmetnike, koji su se bili pridružili neprijateljima, njihove su žene i djecu zarobili, a imovinu i hranu im zaplijenili. Sve su zatvorene puteve otvorili, krajeve očistili od buna i nereda, a onda se vratili u Sarajevo.

U međuvremenu su neprijatelji zauzeli tvrđavu Niš a potom izdvojili oko petnaest hiljada neprijatelja, ustrojili poseban tabor i došli da udare na bosansku tvrđavu Užice. Čim su opsjeli tvrđavu, stanovništvo je o tome podnijelo arz i mahzar valiji.

Kako se u taj čas većina vojske bila razišla u svoje kuće da se malo odmori, spomenuti valija je svuda naokolo razasla svoje bujuruldiye i naredio da odmah dođu svi u logor na Glasinačko polje. I valija je krenuo iz Sarajeva, pa se ulogorio u Glasinačkom polju. Čim se islamska vojska što je mogla prije okupila na zbornom mjestu, svi su krenuli u pravcu neprijatelja i, da bi bili bliže, napravili su pokret iz spomenutog polja i spustili se u mjesto Osmaci i tu se ulogorili.

Spomenuti vezir imao je običaj da se u svakoj prilici dogovara sa vojnim starješinama, uglednicima, poznavaoacima prilika na Krajini i sa svim pametnim i iskusnim koji sagledavaju posljedice. Kada je u logoru sakupio divan i posavjetovao se, složili su se da se ustroji pet-šest hiljada neustrašivih vojnika, a za zapovjednika postavljen je glasoviti junak i borac zvornički kapetan Mehmed-kapetan, pa su upućeni na Užice.

Navedeni emir požurio je da pritekne u pomoć opkoljenoj tvrđavi. Ali, pošto su stanovnici tvrđave bili nekoliko dana pritiješnjeni opsadom, sumnjajući da će moći odoljeti mnoštvu neprijateljske vojske, predali su tvrđavu "na viru".

Prema uslovima predaje, da bi stanovnici tvrđave zdravi i čitavi došli u svoje odredište, za pratnju su im dali dva kapetana i sto trideset austrijskih vojnika. Idući tako, slučajno su se susreli sa spomenutim Mehmed-kapetanom. Kapetan je sve stanovnike navedene tvrđave, zajedno sa neprijateljima, doveo valiji Ali-paši. Kada je valija saznao šta se zbilo odmah je, bez ikakve samilosti, pred Austrijancima, pogubio zabita tvrđave kapetana

hadži Smajla i naiba Mustafa-efendiju, a mnoge kaznio. Naredio je da austrijske kapetane i njihove vojnike, kako je i dolikovalo, zadrže kao goste nekoliko dana u komandi da se odmore. Odmah je ponovo poslao Mehmed-kapetana sa pet-šest hiljada junaka da spomenutu tvrđavu oslobode.

Nakon što su ti Austrijanci zadržani dva-tri dana, njihovim kapetanima poklonjena je po jedna čoha za čakšire, vojnicima po dukat, a zatim su vraćeni u svoj tabor.

Kada je navedeni Mehmed-kapetan, iznenada, idući bez predaha, stigao blizu tvrđave Užice, a nije imao uza se ni topova ni municije koliko je potrebno, uvidio je da je bila besmislica ići na tvrđavu, jer od toga ne bi bilo koristi, a ljudi bi uzalud stradali. Razmislivši dobro o tome, iznenada je napao na grad ispred tvrđave. Pet-šest stotina austrijskih pobunjenika, zatečenih u gradu, jeste pobio, a preko hiljadu žena i djece zarobio. Pošto su opljačkali sva neprijateljska sela u okolici, sa velikim plijenom su se mirno vratili u svoju komandu.

Međutim, poodavno su prestala da dolaze pisma i naređenja od velikog vezira i serdari-ekrema, pa nije znao gdje je sada carska ordija, a nije imao nikakvih obavještenja ni o tome gdje su neprijatelji, šta namjeravaju, kuda se kreću, pa je stoga islamska vojska došla u neizvjesnost, a to je uvidio i spomenuti mušir. Zato se trudio da nađe izlaz iz ovog teškog stanja da bi se što prije razvezao taj čvor.

Da bi ispitao pravo stanje on je poslao spomenutog Mehmed-kapetana i sa njim sto dvadeset junaka na neprijateljsku stranu. Dok je spomenuti Mehmed-kapetan išao od Užica četiri sata naprijed, na putu za Beograd naišao je na jednu grupu mađarskih katana. Odmah su na njih navalili kao lavovi, dosta su ih pobili, a osmericu žive uhvatili, pa kada su ih vezane doveli spomenutom valiji, to ga je jako obradovalo. Naredio je da se kapetan zaogrne svečanom dolamom, a on mu je svojom rukom stavio na glavu zlatnu čelenku. I sve njegove drugove koji su bili s njim na prikladan je način nagradio.

Kada su dovedeni zarobljenici ispitivani, svi su govorili isto, pa im se moglo vjerovati:

Nakon što je česarov zet, koji je određen da zauzme tvrđavu Niš, nju zauzeo, poslao je jedan tabor vojske i uputio ga da zauzme tvrđavu Užice, a potom da pređe most u Višegradu. Imao je u planu da zauzme veliki grad Sarajevo. Ali, kada je tabor te vojske stigao u Užice, saznali su da se bosanski valija nalazi sa velikom vojskom na osam sati hoda daleko od Užica, u mjestu Osmaci. Zbog toga su odustali od pohoda na Sarajevo, pa su odmah krenuli da zauzmu tvrđave i palanke: Šabac, Valjevo i Sokol.

Spomenuti valija Ali-paša je odmah odredio Mehmed-kapetana sa njegovom pobjedonosnom vojskom da idu u pomoć tvrđavi Sokol. Istom bujuruldijom odredio je da s njim pođu i Mehmed-aga Alibegović Zvorničanin i Mustafa-efendija Kebirić Tuzlak, zajedno sa stanovnicima svojih kadiluka.

Spomenuti kapetan sukobio se s neprijateljima prije nego je i došao do tvrđave Sokol. Ušavši u boj, pokazali su koliko im vrijede sablje i koplja, silovitim napadom odredili su pravu cijenu - sve su neprijatelje pobili. Oni što su ostali iza sablje, bježali su prema palanci Valjevo. Međutim, spomenuti kapetan ih je gonio sve do palanke Valjevo i kada ju je opkolio, neprijatelji su je napustili i pobjegli u svoj tabor, koji se nalazio blizu Šapca.

U ovoj bici su muslimani na hiljade neprijatelja pobili, a oko tri hiljade zarobili. U logor su se vratili sa mnogo blaga, stvari i stoke.

Kako se preko zarobljenih i dovedenih uhoda saznalo da neprijatelji, koji su se okupili oko Šapca, ponovo kane udariti na Zvornik, spomenuti valija krenuo je s vojskom iz mjesta zvanog Osmaci i ulogorio se kraj tvrđave Zvornik, u mjestu zvanom Kostirovo(?). Da bi saznao kuda neprijateljski tabor kreće, opet je uputio Mehmed-kapetana sa hiljadu hrabrih junaka prema njihovom taboru. A kada je spomenuti došao do tvrđave Šabac, česarov zet, komandant neprijateljske vojske, saznao je da se vali-paša s velikom vojskom ulogorio kod Zvornika. Uplašio se i, nemajući snage da se zadrži u Šapcu, prešao je sa svojom vojskom preko rijeke Save na zemunsku stranu.

Čim je to saznao Mehmed-kapetan, vratio se u logor i izvijestio valiju, a on je u velikom veselju Bogu zahvalio.

Kako su na ovoj strani suzbijene nevolje, vali-paša je odatle krenuo i sretno i pobjedonosno došao u Sarajevo i pristupio dovršenju izgradnje tvrđave, kojoj je temelje još ranije bio postavio.

Iako je nastupila zima, spomenuti valija je smatrao da ni tada ne smije gubiti vrijeme. Pozvao je na savjetovanje kadije Bosanskog vilajeta, ostalu ulemu, alajbege sandžaka, kapetane sa krajevine i druge iskusne i odgovorne ljude da se okupe u Sarajevu.

Kada su svi došli na zakazano vijećanje, on se prisutnim obratio riječima:

“Daleko svega dvadeset i četiri sata hoda od ovoga grada Sarajeva, u kojem se mi sada nalazimo, tvrđava Užice ostala je u neprijateljskim rukama. A pobunjenici, koje nazivaju Crnogorcima, još su ranije opljačkali i porušili palanke i nahije: Novi Pazar, Sjenicu, Bihor, Bijelo Polje. Poznato vam je da su se oni sada utvrdili u visokim planinama.

Od ova dva zamršena klupka, koje je preče da se odmah razmrsi, kako postupiti?”

Kada je zatražio izjašnjenje, prisutni su izjavili:

“Preče je crnogorske ustanike dovesti u red i prisiliti na pokornost. Najbolje će biti da s arnautske strane s vojskom udare bivši mutesararif sandžaka Dukadin Mehmed-paša, Mahmud-beg-oğlu i mutesararif Skadra Arif-paša Hodaverdi, a sa ove strane hercegovački mutesararif Murad-beg sa sandžačkom vojskom. Očekivati je da će se na ovakav način lahko postići cilj.

Kada se pošalje jedan iskusen ratnik i dobar strateg sa dovoljno vojske i ratne spremne da oslobodi tvrđavu Užice, postići će se željeni cilj.”

Mišljenje i ispravan odgovor koji je dat od učesnika savjetovanja naišao je na odobravanje kod valije, pa je, u tom smislu, i dostavio svoj prijedlog Dvoru.

Kada je izdan carski ferman o tom pitanju, ne obazirući se na žestoku zimu, na snijeg i kišu, kako je već ranije rečeno, s ciljem da se unište i kazne crnogorski pobunjenici, upućene su ranije

pripremljene vojske s dvije strane, pa su ih tamo pritijesnili. Iako su se pobunjenička plemena hrabro i tvrdoglavo borila, nisu mogla izdržati pred snažnom islamskom vojskom, nego su bila konačno poražena. Sada im je jedino preostalo da se ponizno predaju "na viru" i da mole da im se oprost. Obećali su da će se pokoravati kao i ranije, da primaju podaništvo, da će ubuduće biti uvijek pokorni, a da bi im se vjerovalo dali su pouzdane zaloge.

Kada su muslimani sredili sve što je potrebno sa nevjerničkim pobunjenicima, vratili su se sa velikim ratnim plijenom, imovinom i zarobljenicima.

Uklanjanjem ove nevolje valija Bosanskog vilajeta počeo se pripremati za oslobođenje tvrđave Užice. Kako bi uradio taj važan zadatak, on je odredio oko petnaest hiljada hrabrih pobjedonosnih vojnika - krajišnika, a za njihove zapovjednike postavio je, iz reda mirimirana, Ibrahim-pašu, sina Ali-pašina i po svojoj hrabrosti čuvenog bivšeg kapetana zborničke tvrđave Mehmed-kapetana. Povezli su sa sobom pet topova, dvije kumbare i dovoljne količine municije, pa su se uputili na Užice.

Kada su ta dvojica serdara stigli sa pobjedonosnom vojskom blizu Užica, odmah su rasporedili ratnu spremu, postrojili borbene redove, opkolili tvrđavu i pritijesnili je.

Spomenuti Mehmed-kapetan izdvojio se iz ordije sa pet-šest hiljada konjanika, pa pošto je opljačkao, popalio i porušio sva sela i palanke koje su bile na neprijateljskom području, vratio se opet u ordiju.

Nakon što se malo odmorio, Mehmed-kapetan je primio vijest da toj tvrđavi stiže pojačanje iz Beograda, pa je sa četiri-pet hiljada vojnika pošao njima u susret. Kada je izbio pred nevjernike u blizini tvrđave Rudnik, bez oklijevanja krenuo je u silovit napad. Mada je neprijateljska vojska neko vrijeme istrajala u otporu, na koncu je krenula u bijeg prema Beogradu, a Mehmed-kapetan se sa nešto zarobljenika vratio u logor.

Opkoljeni neprijatelji u tvrđavi čuli su za poraz vojske koja im je dolazila kao pojačanje i, kako se više nisu mogli nadati pomoći, predali su tvrđavu "na viru".

Kada su podnijeli izvještaj o osvojenju tvrđave i o ostalom što se zbilo u tim krajevima, vali-paša se jako obradovao, pa je preporučio da se i palanka Rudnik osvoji. Neki pobunjenici iz Crne Gore i plemena Klimenta, koji su se priključili neprijatelju, a ranije su zauzeli Novi Pazar, nakon što su razbijeni, pobjegli su u palanku Rudnik i tamo našli utočište. Odatle su širili bune i oslanjajući se na Austriju, činili razna zla nad rajom Osmanske carevine. Da bi se ovi konačno suzbili i uništili, spomenuti kapetan Mehmed-paša je sa dovoljnim brojem vojske iz užičke ordije krenuo da osvoji Rudnik. Kad su to saznali neprijatelji u tvrđavi Rudnik, obuzeo ih je veliki strah, pa su, spašavajući goli život, tvrđavu i svu ratnu opremu u njoj napustili i pobjegli prema Beogradu. Kada je Mehmed-paša došao, zatekao je praznu tvrđavu, pa je uzeo sve topove i municiju, postavio čuvarâ koliko je potrebno i vratio se u ordiju u Užice.

Oko dvije hiljade neprijatelja iz tvrđava Kostajnice i Dubice, u nakani da napadnu islamsku utvrdu - palanku Kozarac, da opljačkaju i opustoše nju i okolinu, jedne mrklike noći su se sakrili u zasjedu u blizini te palanke da napadnu muslimane sutra kada budu klanjali džumu. Kada je mujezin izišao na minaret da objavi džuma-namaz, opazio je neprijatelja i isti čas obavijestio muslimane, a oni su odmah, neko na konja, a neko pješake, prije nego su neprijatelji izašli iz zasjede, na njih žestoko navalili. A neprijatelji, uvidjevši da neće moći napad izdržati, dali su se u bijeg. Goneći ih sve do visoravni Kozarca, muslimani su ih devedeset i šest pobili, a oko pedeset žive uhvatili i zarobili, pa su se tako vratili. U ovoj bici poginulo je svega pet muslimana, a osam ranjeno.

Poslali su Ibrahim-agu, brata kapetanova, i Mehmed-čauša da izvijeste vali-pašu o ovoj bici, a kao potvrdu da je sve bilo tako poslali su mu četiri zarobljenika. Kada su došli, vali-paša ih je pohvalio i darovao im svečane dolame i čelenke.

Jedna grupa neprijatelja, od onih austrijskih odreda što su napadali na tvrđavu Zvornik, iznenada je udarila na palanku Derventu, opsjela je i pritijesnila. Nakon toga je ono malo stanovnika i čuvara u njoj, našavši se u krajnjoj nevolji, bilo

prisiljeno da ponudi dušmanima predaju palanke. Zatim su se bili na sve strane razišli, onda se sakupili na jednom mjestu, opkolili palanku, pritijesnili je i tako je oslobodili iz ruku neprijatelja.

Iz tvrđave Novi, koja se nalazi također na samoj granici, otišlo je pedeset-šezdeset hrabrih pješaka i konjanika, kao četa, prema neprijateljskoj Kostajnici da pustoše neprijateljske krajeve. Oni su mnoge neprijatelje pobili, a više od trideset su ih žive uhvatili i zarobili i svi se sigurno vratili. O ovome su izvijestili valiju preko hrabrog čehaje Ahmeta, po kome su mu poslali i trojicu zarobljenika. Kada su došli valiji, on je lijepo nagradio Ahmed-čehaju poklonima i čelenkom. Osim toga, valija je arsom zatražio od Osmanskog carstva da se Ahmed-čehaji dodijeli agaluk nad tobdžijama tabije, poznate kao Ahmed-pašina tabija u tvrđavi Novi. Kada je stigao visoki pristanak od Carevine, to je obradovalo spomenutog Ahmed-čehaju.

Okol sedamdeset neprijatelja iz tvrđave Kostajnice bili su došli u okolinu Kozarca u namjeri da nanesu štetu tamošnjim muslimanima. Jedne noći, neki seljak javio je da su se oni zapili na jednom skrovitom mjestu, u šumi, pa su odmah kapetan Kozarca Omer-kapetan i Ibrahim-aga Memković, sa jednim brojem hrabrih ljudi, otišli tamo. Opkolili su neprijatelje sa sve četiri strane i iznenada ih napali. Samo se jedan od njih spasio, a ostale su pobili ili zarobili. Kada su se vratili, uz izvještaj valiji šta se desilo, poslali su šest zarobljenika, pa su nagrađeni svečanim odorama i čelenkama.

U međuvremenu sakupilo se preko dvije hiljade neprijatelja iz tvrđava Kostajnica i Zrin - pripremili su se da napadnu islamsku tvrđavu Novi sa njenom okolicom i da je opustoše i pregaze. Svoju vojsku rasporedili su na tri odreda. Jedan odred pošao je s one strane Une, drugi s ove strane, a treći je na čamcima doplovio rijekom Unom i napao tvrđavu Novi.

Ali, na ovoj strani, iskusni ljudi iz tvrđave Novi, i to: Ahmed-aga Mehmed Čelebić, Ahmed-aga Fazlagić, dizdar Halil-aga, Salih-aga, te Husein-aga i Bećir-aga Zrnić nisu se dali zavarati od neprijatelja, nego su obavijestili o postojećem stanju.

Čim su neprijatelji došli u mjesto zvano Poljavnica(?), muslimani su odmah te noći izašli iz tvrđave i silovito napali na neprijateljski odred s ove strane Une. Kako je noć bila mračna, a između dvije grupe neprijatelja bila je rijeka Una koja ih je razdvajala, jedni drugima nisu mogli priteći u pomoć. Zato su muslimani odred s ove strane porazili, čamce im uništili, pa odredu s one strane rijeke nije ništa preostalo osim da se razbježi.

U ovoj je borbi oko dvije stotine neprijatelja poginulo, a oko sedamdeset ih je živo uhvaćeno i mnogi čamci im zarobljeni. Muslimani su se pobjedonosno vratili u tvrđavu.

U Klaićevoj historiji piše da su, u to vrijeme, Hrvati bili napali na tvrđavu Kulen-Vakuf, ali su se poraženi vratili.

Kada je oko tri hiljade Hrvata došlo u blizinu tvrđave Ostrožac na samoj granici, u namjeri da je iznenada, noću, napadnu, vrebali su priliku da uđu u tvrđavu. Obilazeći oko tvrđave, u mrkloj noći, polahko su prislonili uza zid stepenice, koje su sa sobom donijeli, a da straža to nije opazila. Imali su namjeru da otvore vrata tvrđave da bi ostala neprijateljska vojska odjednom navalila. I upravo kada je dosta opasnih neprijatelja ušlo u tvrđavu, i kada su htjeli da kapiju otvore, to je osjetila jedna žena dok je dojila dijete, pa je otrčala da izvijesti kapetana tvrđave. Kapetan je, ne čekajući ni časa, jednim pucnjem puške probudio muhafiza tvrđave, pa su počeli sabljama i kopljima ubijati neprijatelje koji su već bili ušli unutra, i izgoniti ih napolje. One koje su stigli odmah su pobili, neke žive uhvatili, a ostali su pobjegli. Navedeni stanovnici su nekoliko neprijateljskih kabadahija, kao zarobljenike, poslali bosanskom valiji Ali-paši.

U to vrijeme, tj. sretne 1151. godine (1738/39) Ali-paši, valiji vilajeta, došao je carski ferman da hara i plijeni neprijateljske krajeve.

Spomenuti valija pozvao je iskusne ljude Bosanskog ejaleta da dodu u grad Sarajevo. Kada su se posavjetovali na zakazanom vijeću, donijeli su jednoglasno odluku: kako neprijateljski krajevi između Kostajnice i Zrina i između rijeka Une i Kupe, još od 1090. godine (1679/80) nisu pljačkani, pa su se sredili i dobro

žive, a oni su veliki dušmani muslimana, treba upasti i uzeti ratni plijen.

Poslije toga je spomenuti valija, sa ono vojnika što je imao, krenuo iz grada Sarajeva i odatle na četrdeset i osam sati hoda daleko, u polju pod tvrđavom Novi se ulogorio. Naredio je da se preko rijeke Une podigne most. Kada je s vojskom prešao na drugu stranu, neprijatelji tvrđava Polje i Gorica, u susjedstvu tvrđave Zrin, u strahu su pobjegli, pa su obje te tvrđave, bez ikakve muke, zauzete i u njih je postavljen potreban broj muhafiza. A islamski odredi, koji su upućeni da upadaju na neprijateljska područja i da plijene, na sve strane su se razišli u grupama kao bujica, plijeneći Kostajnicu, Novodol i okolicu rijeke Kupe, pa iako su se više puta sukobili s neprijateljem, svaki puta su pobjeđivali i sa velikim ratnim plijenom su se vratili vali-paši.

Vali-paša je pošao lično u pohod na tvrđavu Zrin. Pošto je topovima i kumbarama dobro pritijesnio tvrđavu, oštetiio njene kule i zidine, popalio i porušio sve njene zgrade, vratio se i ulogorio u mjestu zvanom Tomine, u blizini Starog Majdana. Međutim, ban hrvatskih krajeva, koji graniče sa Bosanskom krajinom, imao je još ranije namjeru da napadne islamske zemlje, ali kako mu nije pošlo za rukom, pobjegao je u svoje krajeve. Kasnije, udruženi s mnogo nevjernika iz okolice Dubice i Kostajnice, ponovo su vrebali priliku za iznenadni napad. Vali-paša je za to čuo upravo u vrijeme kad je od Dvora Bosni upomoć upućen Mehmed Giraj sultan sa tatarskom vojskom, koji je ubrzo stigao u logor. Tada je vali-paša odredio oko šest hiljada odabranih bosanskih junaka, zajedno sa tatarskom vojskom, hercegovačku vojsku sa mirimiranom Mehmed-pašom, turnadžibašu i njegove janjičare, svoga čehaju Jakub-agu s njegovom pratnjom, da upadnu preko neprijateljske granice i da na istočnoj strani rijeke Une plijene nahije: Knezovu, Dubicu i Jasenovac.

Navedena vojska krenula je kuda joj je naredeno. Usputno je sve nahije do obale rijeke Une oplijenila i poharala, zarobila mnogo žena i djece, a bezbroj stoke, konja i ostalog blaga uzela kao ratni plijen.

U to vrijeme neprijatelji su bili pripremili vojsku u namjeri da opljačkaju islamske krajeve, pa su se bili utaborili u tvrđavi Slabin i odlučili se za napad. Međutim, spomenuta vojska je slučajno naišla na neprijateljski tabor i odmah je lavovskom snagom navalila na njih sabljama i kopljima. Božijom pomoći, u neprijateljskoj vojsci se javio strah od poraza, pa su pobjegli prema rijeci Savi. Islamski ratnici su ih gonili sve do te rijeke, mnogo su ih pobili i vratili se sa velikim ratnim plijenom vali-paši u logor islamske vojske.

Tada je bio došao kapetan Nubaš(?) sa hiljadu odabranih vojnika iz Brodar Brstena i drugih kapetanija da napadnu na palanku Kotor-Varoš, u blizini Banje Luke, i da je opljačkaju. Nekoliko sati borio se sa hrabrim muhafizima, ali je poražen pobjegao. Borci su ih gonili, preko tri stotine neprijatelja su pobili, pa je i spomenuti kapetan, bježeći ranjen i stradao.

Kako su mnogo neprijateljskih krajeva pregazili i opustošili, vali-paša je dao odsustvo vojsci, a on je došao u Travnik. Pošto je već nastupila zima, spomenuti valija se ozbiljno pripremao za ratne pohode sljedeće godine. On se savjetovao sa iskusnim ljudima šta će činiti i na koju stranu će krenuti. Međutim, kada se prikućilo proljeće, bosanskom valiji Ali-paši je izdan carski ferman da se sa bosanskom vojskom priključi carskoj ordiji velikog vezira i serdari-ekrema, koji je upućen da osvoji Beograd. Navedeni valija je prvo uredio čuvanje granica i zatražio da se na opasnim mjestima postave čuvari u odgovarajućem broju, i kada je organizirao sve poslove važne za zemlju, krenuo je iz svoga sjedišta - Travnika i ulogorio se na visoravni Orahovica. Tada se sakupila islamska vojska, određena iz Sarajeva, Hercegovackog i Zvorničkog sandžaka i došla u valijinu ordiju. Odatle su krenuli i priključili se carskoj ordiji, koja je bila opsjela Beograd.

Na dan 7. džumade-l-ula 1152. godine (12. VIII 1739) bosanski valija Ali-paša i vojska koja je sa njim bila, prešli su na drugu stranu da opkole Zemun, naspram Beograda. Nakon što su navalili na neprijateljske krajeve, neprijatelji su se razbježali, a borci su došli do ratnog plijena.

Kada je spomenuti valija pošao za Beograd, odredio je hrabru vojsku iz krajeva niže Sarajeva: Travnika, Prusca, Jajca, Banje Luke, Kozarca, Novog, Bihaća, Ostrošca i Stare Ostrovice, da upadaju u susjedne neprijateljske krajeve i da ih plijene, a za njihovog zapovjednika postavio je Mahmud-pašu, sina mirimirana Ali-paše.

Nakon što se ta vojska sakupila u Bilajskom polju, krenula je odatle i upala u neprijateljske krajeve: Liku, Udbinu, Kotare i Vrance(?). Plijeneći i pustošeći, nekoliko puta su se žestoko sudarili sa neprijateljskom vojskom, ali su ih svaki put potukli, i pregazili su njihove krajeve. Islamski vojnici su se pobjedonosno vratili u svoje zavičaje sa velikim ratnim plijenom. Kada je ova radosna vijest stigla do carske vojske, koja je opsjedala Beograd, to je obradovalo sve muslimane. One koji su tu vijest donijeli nagradili su serdari ekrem i bosanski valija svečanim odorama i obradovali ih drugim darovima. Iza toga, a Božijom pomoći, 1. džumade-l-ahira 1152. godine (5. IX 1739) osvojena je tvrđava Beograd i zaključen mirovni ugovor, a onda je dato odsustvo bosanskoj vojsci, pa se spomenuti valija vratio u Bosnu.

Valija Ali-paša bio je ugledan vezir, pravičan, borben i s pravom je nosio naziv gazije. Njegovoj prirodi bila su urođena najljepša svojstva iz kojih je izvirala plemenitost. Bio je najodabraniji među velikanima, sojević, vrlo hrabar i pametan. Učinio je mnogo značajnih djela, bio je dostojanstven, pobožan, rodoljubiv, čovječan - kratko rečeno: rudnik pohvalnih svojstava. On je bio takav velikan da ga je voljelo u Bosni i malo i veliko. Svojim lijepim ophodjenjem privukao je srca i običnih i odličnih ljudi i postao svačije utočište. Naročito je bio darežljiv prema svim onima koji su u ovim pobjedonosnim ratovima ispoljili hrabrost i junaštvo, obilato im dajući darove i visoke položaje. Između ostalog, predložio je Dvoru:

- da se Ibrahim-agi, koji je bio na muhafizluku tvrđave Banje Luke, dodijeli čast mirimirana;

- da se muhafizu Trebinja Ibrahim-paši Alipašiću, koji je došao u pomoć tvrđavi Banjoj Luci, dodijeli mutesarrihluk nad sandžakom Klis;

- Mehmed-begu, kapetanu Jajca, za pokazanu hrabrost u tvrđavi Stara Ostrovica da se dâ mirimiranluk;

- Mehmed-agi Alibegoviću iz Zvornika, za pokazanu hrabrost u borbi za palanku Valjevo, da se dodijeli mutesarrihluk nad Zvorničkim sandžakom sa titulom mirimirana;

- Murat-begu Durmišpašiću, mutesarriifu Hercegovačkog sandžaka, za pokazano junaštvo u pokoravanju crnogorskih pobunjenika, da se dâ čast mirimirana;

- za pokazano junaštvo u borbama oko Banje Luke i Stare Ostrovice i za osvojenje tvrđave Užice bivšem zvorničkom kapetanu Mehmed-kapetanu da se dodijeli visoka titula gazije i čast mirimirana.

Mnogim uvažanim alimima da se dodijele kadijski položaji, a drugim uglednicima agaluci.

On je to aržom zamolio od Dvora, pa kada je stigao ferman, on ih je tim položajima unaprijedio.

Mehmed-beg Mahmutpašić iz Sarajevskog kadiluka uživao je posebnu naklonost valiije. Neko vrijeme vali-paša se nije od njega odvajao.^{*112, *113}

*112 Iz jedne bujuruldiije od 8. šewwala 1150. godine (29. I 1738) vidi se da je Murad-beg bio mutesellim Hercegovine.

*113 Prijepis pisma upućenog od princa, koji je opsjedao banjalučku tvrđavu 1150. godine (1737/38), mutesellimu Banje Luke Mehmed-agi Čatoviću o pitanju predaje tvrđave bez borbe.

- Njegovoj visosti, cijenjenom paši, poslije upućivanja moga pozdrava, dostavljam sljedeće:

- U ruke pobjedonosne vojske njegova veličanstva imperatora, pala je tvrđava Nis. Pošto su primili tu vijest, u znak zahvalnosti Svevišnjem, sinoć su ispaljeni hici iz topova, a u našoj vojsci je priređeno tim povodom veliko slavlje, o čemu vas obavještavamo. Ujedno da vam saopćimo, s obzirom na toliko junaštvo koje su ispoljili ljudi koji čuvaju tvrđavu, da ne nalazimo za shodno da oni uzalud gina, pa vam šaljemo ovo iskreno pismo koje smo dostavili njegovoj visosti, a kojim tražimo da tvrđavu predate. Nakon toga, a prema dogovoru koga bismo odmah otpočeli za vrijeme opsjedanja, na ljude koje bismo mi poslali u tvrđavu vi ne biste pucali ni iz topova, ni iz pušaka, što bi se kosilo sa općim pravom, jer bi se to shvatilo kao tvoj nepristanak. Mi i ne sumnjamo da ćete vi na sve ovo pristati.

Moj pašo, Vaša opsjednuta tvrđava je u vrlo teškom položaju. Vi nemate vojske koja bi bila u stanju da se nama suprotstavi, niti je možete takvu sakupiti. Mi se nadamo da ćete i Vi shvatiti da vam je najbolje da tvrđavu predate prema onome kako se budemo dogovorili i to bez odlaganja.

MUHSIN-ZADE ABDULAH-PAŠA

treći put

Godina 1153. (1740/41)

Te godine u mjesecu zu-l-hidždžetu odlučeno je da se uspostave granice između Osmanskog carstva i Austrije. Kada je na bosanskoj strani Seid-efendija, koji je određen da uspostavi granicu, htio otpočeti sa tim, oni koji su bili s austrijske strane postavljene da odrede granicu tvrdili su da treba Austriji da ostanu tvrđave, palanke, šančevi, kasabe i sela u dužini sto šezdeset sati hoda, pa je stoga odloženo pitanje razgraničenja. Nekoliko puta su izmijenjena pisma, a ispred Dvora ovlašteni su pregovarali s austrijskim poslanikom u Istanbulu i francuskim poslanikom, kao posrednikom ne bi li svršili posao, ali oni su ostali uporni u pogledu svojih riječi, pa se tako ni ugovor o miru nije mogao poštovati. Opet je bio na pomolu novi rat. Na zauzimanje velikog vezira Ahmed-paše, nakon naknadnih pregovora i pogađanja, odlučeno je da se jedanaest tvrđava, palanki i šančeva, te preko devet stotina kasaba i sela, koje se protežu u dužini od sto šezdeset sati hoda, preda Osmanskom carstvu. Prema mirovnom ugovoru, zaključenom u Požarevcu 1131. godine (1718), odlučeno je da se granice, koje su povučene duž rijeke Save, na dva sata hoda unutar bosanske teritorije ponište, a osmatračnice da se prenesu na austrijsku teritoriju, s one strane rijeke Save. Određeno je da se rijekom Savom uspostavi granica.

Tako je spor riješen zvaničnom ispravom, koja je imala četiri člana i zaključne napomene.^{*114}

U protivnom, mi više uopće nećemo sa Vama pregovarati, niti se dogovarati. Sve ćemo Vam pobiti osim djece. To treba da primite na znanje.

Šta ćete u ovom slučaju učiniti to najbolje znate Vi, cijenjeni pašo.

Napisano 3. augusta 1737. godine.

Neka se uruči sadašnjem muhafizu Banje Luke, njegovoj visosti Mehmed-paši, na ruke.

Dobroželitelj: Hildburghausen

^{*114} Godine 1153. (1740/41) u Mostaru je bio kadija neki Ali-efendija.

AJVAZ GAZI MEHMED-PAŠA

Godina 1154. (1741/42)

Iz hronika se ne vidi da se išta značajno zbilo u Bosni u njegovo vrijeme.

Umro je u Agribozu (Eubeja u Grčkoj).

GUMRUKČI JEGEN MEHMED-PAŠA

Godina 1155. (1742/43)

(Od mjeseca safera 1155. godine (7. IV - 5. V 1742) veliki vezir Hekim baši-zade Ali-paša, po drugi put. Protjeran na Kretu.

Od ša'bana 1156. godine (20. IX - 19. X 1743) veliki vezir Sejjid Hasan-paša. Smijenjen. Narod ga zove i Deli Hasan-paša. Porijeklom je iz istočnog Kara Hisara. Njegov je onaj poznati Hasan-pašin han u Istanbulu.)

Spor oko područja Sjerovača (na bosanskom Sjernica) koja se nalazi prema tvrđavi Novi, u Bosanskom ejaletu, okončan je u Istanbulu sa austrijskim opunomoćenikom i razmijenjeni su zvanični dokumenti u ministarskom konaku.

U Tarih-i Gülšenu stoji da je ova razmjena dokumenata učinjena u zu-l-hidždžetu navedene godine, a u Tarih-i Subhi da je to bilo 20. džumade-l-ahira 1156. godine (11. VIII 1743).

Spomenuti je umro u pohodu na Perziju.

HEKIM BAŠI-ZADE ALI-PAŠA
drugi put
Ramazan 1157. godine
(8. X - 7. XI 1744)

Dok je spomenuti bio bosanski valija, ništa se osobito nije zbilo.
Narod je živio u potpunom miru.^{*115}

* 115 Dana 5. safera 1157. godine (30. III 1744) na sarajevskom sudu bio je kađija neki Mustafa-efendija.

Na njegovom muhuru bilo je upisano:
"Postigao je Božiju milost Mustafa."

BOSTANDŽI SULEJMAN-PAŠA

Ša'ban 1158. godine
(29. VIII - 27. IV 1745)

Navedeni je smijenjen s položaja bostandžibaše i postavljen na dužnost u Bosanski vilajet. Kako je bio u toj službi, dobio je nadimak "Bostandži".^{*116, *117}

*116 Godine 1158. (1745) krojački esnaf Sarajeva na svome teferiću priređenom na Sedreniku izabrao je za svoga alajbega Jašarbegovića.

*117 Iz jednog berata o hatıbskoj dužnosti, izdatog 10. zu-l-ka'deta 1158. godine (4. XII 1745) vidi se da je džamiju u Hotolju, u nahiji Ulog, u kadiluku Foča, izgradio neki hadži Alija.

HEKIM BAŠI-ZADE ALI-PAŠA

treći put

Godina 1159. (1746)

(Od redžeba 1159. godine (20. VII - 19. VIII 1746) veliki vezir Tirjaki hadži Mehmed-paša. Navedeni je rodom iz Istanbula. Smijenjen.)

Od ša'bana 1160. godine (8. VIII - 6. IX 1747) veliki vezir Sejjid Abdullah-paša. Smijenjen.)

Navedeni Ali-paša sin je šefa dvorskih liječnika Nuh-efendi-je, pa je zato i prozvan Hekim-oğlu ili Hekim baši-zade. Umro je u Kutahiji, idući u Anadolski vilajet, koji mu je bio dodijeljen, dana 9. zu-l-hidždžeta 1171. godine (14. VIII 1758). Sahranjen je pokraj Hisar-begove džamije.

Roden je 1100. godine (1688/89). Živio sedamdeset jednu godinu. Godina njegove smrti je 1171. (1757/58).

MUHSIN-ZADE ABDULAH-PAŠA

četvrti put

Godina 1161. (1748)

Te godine je u po dana izbio požar u jevrejskoj dairi, u gradu Sarajevu.

Mjeseca rebiu-l-ahira 1162. godine (21. III - 19. IV 1749) umro je u sjedištu vezira - Travniku, a sahranjen je u turbetu kraj tvrđave. Turbe mu je u dobrom stanju.

Spomenuti Abdulah-paša sagradio je jednu divnu džamiju pod kupolom sa kamenom munarom, blizu tvrđave, u Travniku.

KODŽA HADŽI BEKIR-PAŠA

Godina 1162. (1749/50)

(Od safera 1163. godine (10. I - 8. II 1750) veliki vezir Divitdar Mehmed-paša. Smijenjen. Budući da je bio divitdar Damad Ibrahim-paše po tome je dobio ime.)

Dok je spomenuti hadži Bekir-paša bio muhafiz Agriboza, umro je Abdulah-paša u Bosni pa je on postavljen na njegovo mjesto.

Za njegova vremena, 1163. godine (1749/50), hanikah mehem Gazi Husrev-bega u gradu Sarajevu je izgorio.

U to vrijeme su Crnogorci prekršili svoju podaničku obavezu, pa je spomenuti valija, da bi ih kaznio, sakupio potreban broj bosanske vojske i na tu stranu je uputio. Ta vojska je 1163. godine (1749/50) poražena kod tvrđave Nikšić.^{*118}

^{*118} Godine 1162. (1748/49) hadži Jahja, sin Muzaferijin, iz Sarajeva, umro je u Damasku.

ĆEHAJA SEID ABDULAH-PAŠA

Rebiu-l-ewwel 1164. godine

(28. I - 27. II 1751)

elu odmetnika u Sarajevu bio je utjecajni ajan Abd efendija Muharremi, a van Sarajeva derviš Alija-kap od njih tvrdio je da je glavni. Oni su se toliko međus ili da su se stanovnici iz vilajeta počeli tući sa Sarajli akvoj Bosni, koja se nalazi na granici Carstva, došlo ene bune, a tome su se susjedni neprijatelji radovali. tavljen za bosanskog valiju spomenuti Seid Abdulah žen da bunu smiri. On je došao pa je neprijateljstva p prijateljstva, a od rasula napravio red i poredak. elije ovih promjena, na njegov arz da se krivci pom o je prijeteći ferman i sporovi su potpuno nestali.

o vrijeme među vojsku mulga koja se nalazila na os osanskih tvrđava, uvukli su se nitkovi, poput zlih du rezultat toga stanja ne samo da su prestali biti pouzo nego su za sobom povukli i stare, ugledne borce, pod i da traže plaće, pa je napisana nizamnama koja je sad ređenja i preporuke poslana po mubaširu iz odžaka godine se na granici Bosne rodilo jedno žensko dije e ruke koje su donijeli u Sarajevo. Nogama je sukalo l o. Kada je djevojka dovedena u Istanbul, pokaziva

1. *119

iz jednog hudžeta sarajevskog suda od 4. redžeba 1164. godine (29. V se da je u gradu Sarajevu bio kadija Jusuf-efendija.

vjedoci se spominju Seid Hašim-efendija, sin Šerif-efendije i hadži Su nadži Šabanov.

n muhur sadržavao je sljedeći tekst:

a je Božija milost na Jusufa, Njegova roba."

Spomenute godine je navedeni valija krenuo s vojskom iz Bosne i Hercegovine na crnogorske pobunjenike, pa im je mnogo štetio i kaznio ih.

Spomenuti je kasnije umro u Beogradu.^{*120, *121}

*120 Dana 23. zu-l-hidždžeta 1164. godine (12. XI 1751) kadija Ljubinja Ahmed-efendija, sin Mehmed-efendije, sina Muteveliça.

*121 PRIJEPIŠ VISOKOG CARSKOG FERMANA POSLANOG PO AMMABEGU IZ CARKE SLUŽBE SILAHŠORA

Plemenitom i cijenjenom muširu, koji uređuje svijet, koji osmišljava sve državne poslove, rješava potrebe naroda, postavlja osnove pravednosti i sreće, koji je obdaren milošću Svevišnjeg, sadašnjem mutesarifu Bosanskog ejaleta, mome veziru Abdi-paši, neka mu Allah učini veličinu trajnom, kada primi ovu visoku carsku naredbu, stavljam na znanje sljedeće:

- Ti si jedan od mojih najistaknutijih vezira, od najboljih i najpoznatijih, jedan među najoštroomnijim, koji ima rješavati sva pitanja, pa u svakom pogledu zasluži milost i naklonost, zbog čega ti iskazujem svoju najveću carsku milost svojom fermanom od 7. šewwala 1164. godine (29. VIII 1751) kojim sam ti dodijelio Bosanski ejalet, a koji ostaje i dalje na tebi. Tako je odlučeno.

Po mom carskom fermanu, kao i do sada, Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom ostaje i dalje na tebi. Ti ćeš time kao i do sada upravljati.

Naređujem kako slijedi:

- Prema carskom fermanu i dalje ćeš ostati valija Bosne sa Hercegovačkim sandžakom i kao i do sada njima upravljati. Ti ćeš održavati red, štititi raju i naređivati obavljati sve ostale povjerene ti dužnosti u ime moga carskog veličanstva, i zabijati se na tome, koliko god možeš, da se više nad rajom i narodom ne čine takva nasilja i odstupanja od zakona. Toga se osobito kloni i čuvaj.

Tako to primi na znanje i osloni se na ovaj častni znak.

Napisano 7. šewwala 1164. godine (29. VIII 1751) u bogomštićenom Carigradu.

ŠERIF HALIL-PAŠA

Safer 1165. godine

(20. XII 1751 - 16. I 1752)

(Od safera 1165. godine veliki vezir Mirahor Mustafa-paša, pod drugim imenom Bahir-Köse. Rodom je iz kasabe Čorlu. Smijenjen.)

Spomenuti Šerif Halil-paša bio je muhafiz Agriboza. Kada mu je dodijeljen Bosanski vilajet i kada je tamo pošao, naprasno je u Jenišchiru umro.^{*122}

*122 Prema carskom fermanu za kajmekama, dok on tamo ne dode, određen je mutesarraf Kliškog sandžaka Smail-paša.

AHMED-PAŠA ĆUPRILIĆ, SIN NUMAN-PAŠE Godina 1165. (1751/52)

Muhafizu Agriboza Šerif Halil-paši bio je dodijeljen Bosanski ejalet, a bosanskom valiji Sejjid Abdulah-paši muhafizluk nad Agribozom. Međutim, kako je Šerif Halil-paša, idući u Bosnu, te godine, u mjesecu saferu umro, Sejjid Abdulah-paši je dobio muhafizluk nad Beogradom, a dotadašnjem muhafizu Beograda spomenutom Ahmed-paši Ćupriliću, sinu Numan-paše, dat je Bosanski ejalet. Muhafizluk nad Agribozom dodijeljen je mirimiranu Mustafa-paši hadži-zade.^{*123, *124, *125, *126, *127, *128, *129}

*123 "Plemenitom i cijenjenom muširu, koji uređuje svijet, koji osmišljava sve državne poslove, rješava potrebe naroda, postavlja osnove pravednosti i sreće, koji je obdaren milošću Svevišnjeg, dosadašnjem muhafizu Beograda, mome carskom veziru hadži Ahmed-paši, kada primi ovaj visoki carski ferman, daje se na znanje:

Ti si jedan od mojih najistaknutijih iskusnih vezira, poznat si, jedan među najodanijim, od onih koji izvršavaju moje zadatke, zbog čega si zaslužio moju carsku milost, pa si stekao i moju veliku pažnju. Stoga, na osnovu izdatog visokog carskog fermata od 28. rebiu-l-ewwela 1165. godine (9. II 1752), po carskoj milosti tebi se dodjeljuje Bosanski ejalet i dodaje ti se i Hercegovački sandžak, od dana navedenog dana, na upravu. Tako je naredeno da se svima objavi, pa naredjen sljedeće:

Prema izdatom fermandu moga carskog veličanstva, ništa ne čekajući, gore navedeni sandžak ćeš preuzeti pod upravu. Zavest ćeš u njemu red, uzeti u zaštitu ovaj narod općenito. Na svim poslovima povjerenim od moga veličanstva ćeš se zalagati koliko god možeš. Ubuduće se treba čuvati od bilo kakvog nasilja i bezakonja nad narodom ili rajom, odnosno stanovništvom općenito.

Tako to primite na znanje i oslonite se na moj časni znak."

Izdato 28. rebiu-l-ewwela 1165. godine (19. II 1752).

*124 U bujuruldiji gore spomenutog Ahmed-paše, upućenoj kadiji Bosne, agi carskih janjičara, svim zaimima, timarnicima, zabitima i ajanima ejaleta, kao i ostalim odgovornim ljudima, piše kako slijedi:

Do dolaska Abdi-paše, koji je sada postavljen za beogradskog muhafiza, jer će tamo boraviti, on je poslao u Bosnu svoga haznadara Mehmed-agu da Bosanskim ejaletom zajedno sa Hercegovačkim sandžakom upravlja.

* 125 Tarih na džamiji s kamenom munarom i minberom, u Carevoj mahali u kasabi Foči, koja je pod masivnom ukrašenom kupolom, koju je sagradio stanovnik kasabe Foče Mehmed-paša Kukavica 1165. godine (1751/52), koji je kasnije stekao čast vezira:

*Ja, čauš-baša sultana Mahmuda - cara careva
Hadži Mehmed, taj što svijet ukrašava
Eto sada, podiže lijepu svijetlu džamiju u Foči gradu
Svaki njen prozor na rajska vrata podsjeća
Neka Bog dà dug život njenom graditelju
Da podigne poput ove opet bogomolju
Stari mu dobroželiteľ izreče tarih o njenom dovršenju:
"Lijepe li nove visoke džamije, privlačnog i krasnog mjesta."
Godine 1165. (1751/52)*

* 126 Po nalogu rumelijskog kaziasjera Duri-zade Mustafa-efendije, poslove naiba kadije u kadiluku Ljubinja preuzeo je kadija Mehmed Seid-efendija od 1. rebiu-l-ahira 1165. godine (17. II 1752), a on je tu dužnost predao Ahmed-efendiji Muteveliçu, kao naibu.

* 127 Iz jednog dokumenta od 6. rebiu-l-ahira 1165. godine (22. II 1752) vidi se da je mutesellim Hercegovine bio neki Hasan.

* 128 Iz jednog dokumenta izdatog od šerijatskog suda kadiluka Ljubinje vidi se da je bosanskom valiji Ahmed-paši godine 1165. (1751/52) iz kadiluka Ljubinje pripadala zimska rata taksita, kako je niže navedeno:

Zimska rata taksita	350 groša
Troškovi naiba	135 groša
Mubaširija	150 groša

Svega: 635 groša

* 129 Prema bujuruldiji bosanskog valije od 19. rebiu-l-ewwela 1165. godine (10. II 1752) za mutesellima Hercegovačkog sandžaka postavljen je ugledni ajan Džafer-beg.

BOSANAC HADŽI MEHMED-PAŠA KUKAVICA, FOČAK

Safer 1166. godine (8. XII 1752 - 5. I 1753)

(Od 28. safera 1168. godine (14. XII 1754) na sultanskom prijestolju Osman- han Treći. Navedeni sultan sin je sultana Mustafa Drugog. Ustoličen 1168. godine (1754/55). Vladao tri godine. Živio šezdeset jednu godinu.

Od mjeseca rebiu-l-ewwela 1168. godine (16. XII 1754 - 14. I 1755) veliki vezir Hekim baši-zade Ali-paša, po treći put. Smijenjen.

Od ša'bana 1168. godine (13. V - 10. VI 1755) veliki vezir Naili Abdulah-paša. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen.

Od zu-l-hidždžeta 1168. godine (8. IX - 6. X 1755) veliki vezir Silahdar Ali-paša. Rodom je iz Istanbula. Prognan.

Od muharrema 1169. godine (7. X - 5. XI 1755) veliki vezir Sejjid Mehmed-paša. Sin je Jirmi Sekiz Čelebije. Rodom je iz Istanbula. Godine 1142. (1729/30), sa Ibrahim-efendijom, koji je primio islam, osnovao je štampariju u Istanbulu. Smijenjen.)

Od prije nekog vremena spomenuti je postao čaušbaša. Iako je u njegovom rodnom kraju, u Bosanskom vilajetu, buna smirena, ipak među stanovništvom nisu razmirice potpuno uklonjene. Kako i sada ima nekih pobuna, da bi se to sredilo, a stanovništvu omogućio miran život, kao dobar poznavalac prilika u Bosni, poslan je u Bosnu navedeni Bosanac Mehmed-aga, čaušbaša, kao mubašir iz Istanbula 19. zu-l-ka'deta 1165. godine (30. IX 1752). Kada je došao u Bosnu on je potpuno udovoljio zahtjevima Dvora, pa je smirivši pobune u bosanskim krajevima stekao veliki ugled kod Carevine i unaprijeden je u mirimirana 3. safera 1166. godine (10. X 1752) te je postao valija Bosne.

Koliko god da je spomenuti kod stanovništva uživao ugled, od nekog vremena žiteljstvo Bosne odano je velikim vezirima,

dok na mirimirane, koji dolaze u pokrajinu, gleda s rezervom. Osim što je Mehmed-paša za sebe pridobio uglednike, on je pokazao da je dostojan vezirskog položaja. Dana 1. džumade-l-ahira 1166. godine (5. II 1752) unaprijeđen je u čast vezira i poslan mu je ukrašen samurov ogrtač.

Na dan 11. redžeba te godine (14.V 1753) mirimiranu Bosancu Bektaš-paši dodijeljen je Kliški sandžak kao izvor življenja, a njegovom prethodniku Prizrenski sandžak.

Spomenuti Mehmed-paša je na Baščaršiji podigao jedan sebilj, u gradu Sarajevu, 1168. godine (1754/55).

Prvog zu-l-ka'deta, 1168. godine (9. VIII 1754) za sarajevskog kadiju postavljen je Sejjid Ibrahim-efendija.

Dana 28. rebiu-l-ewwela 1169. godine (2. I 1756), u petak navečer, u Sarajevu je izbio veliki požar, izgorio je ponovo časni hanikah umrlog Gazi Husrev-bega. Spomenute godine obnovljena je Gazi Husrev-begova džamija.

Navedeni Mehmed-paša je svoga čehaju poslao u Crnu Goru i kada je kaznio buntovnike zaveo je red.^{*130,*131}

*130 Prijepis bujuruldije poslane od bosanskog valije kojom se mutesellimu Džafer-begu ostavlja i nadalje Hercegovački sandžak.

- Predstavnicima Šerijata, kadijama i naibima u Hercegovačkom sandžaku, uglednim ajanima vilajeta i drugim odgovornim naređuje se:

Zaključeno je da od 1. rebiu-l-ewwela 1166. godine (6. I 1753) dužnost mutesellima spomenutog sandžaka i dalje zadrži imalac ove bujuruldije, istaknuti i cijenjeni ajan Džafer-beg, povećao mu se ugled!

Da on to preuzme, izdata je i poslana bujuruldija iz Divana Bosne i imenovanom data na ruke.

Ako Bog da, kada dode, vi trebate gore spomenutome omogućiti da mutesellimsku dužnost obavlja kao što je naprijed navedeno, od gore naznačenog dana, kao i do sada. O svim pitanjima mutesellimske dužnosti, kao i pitanjima koja su u skladu sa zakonom, njemu ćete se obraćati. Prihode koji su mu do sada pripadali neka i dalje prima.

Ti, koji si navedeni mutesellim, strogo ti se naređuje da se u svemu pridržavaš časnog Šerijata i kanuna i ni za dlaku ne odstupaj od toga. U navedenom sandžaku treba se, kako valja, održavati red.

U svemu ćeš postupati prema bujuruldiji i kloniti se bilo kakvih odstupanja.

Izdato 1. rebiu-l-ahira 1166. godine (5. II 1753).

*131 Za džamiju, koju je sagrađio Mehmed-paša Kukavica u Duradžik hadži Ahmed mahali u gradu Sarajevu, na zemljištu gdje je bila džamija koja je izgorjela u velikom požaru 1109. godine (1697), napisao je stihovani tarih Mehmed Mejli-efendija:

SOPA SALAN KAMIL AHMED-PAŠA

Godina 1169. (1755/56)

(Od mjeseca redžeba 1169. godine (1. IV - 1. V 1756) veliki vezir mirahor Mustafa-paša, po drugi put. Neki ga pišu Kōse Mustafa-paša. Smijenjen.)

Od rebiu-l-ahira, 1170. godine (24. XII 1756 - 21. I 1757) veliki vezir Ragib Mehmed-paša. Smijenjen. Rodom je iz Istanbula. Poznat je kao Kodža Ragib.)

Ima deset godina kako se u Sarajevu Morići, hadži Pašo (navedeni hadži Pašo nije imao djece) i njegov brat Ibrahim-aga (spomenuti Ibrahim-aga ostavio je maloljetnog sina Mustafu), nose sa Mehmed-agom Halilbašićem i jedni druge ne podnose. I dok se oni tako svađaju, nevaljalci koje su oni za sebe pridobili, nimalo se ne boje zabita a većina ih je naoružana. Već deset godina kako među njima povremeno dolazi do kavge, jedni druge ubijaju i prave razna nedjela. Čak i u čaršiji, između dućana, jedni na druge pucaju iz pušaka. Zbog tih njihovih neprestanih tuča i ubijanja, ustali su svi poštteni stanovnici Sarajeva, čaršija i sva sirotinja, pa su pohvatane vode tih siledžija: navedenog hadži

*Imenjak ponosa svijeta, čestiti paša kome nema ravna
 Vezir plemeniti, velikodušni, poput Asafa
 Čim dođe za valiju Bosne, sva srca srećom ispuni
 Podiže bezbroj hajrata, i sada Allah ga na dobro uputi
 Oni koji gledaju govore: "Kakve li dobrote od Boga Gospodara!"
 Takvu niko nije podigao, kao da nije džamija
 Kao da je prelijepi dio raja.
 Zaslužuje da joj čuvar bude neko iz višeg svijeta.
 Neka Bog njenog uglednog osnivača učini dugovječnim!
 Neka njegova sreća ne doživi nikada nestanak.
 Razgledajući njeno zdanje Mejlija joj tarih izreče:
 "Kakva prelijepa bogomolja poput Aksa mesdžida."
 Godine 1166. (1753)*

Pašu i Mehmed-agu, te njihovih dvadeset i jednog pristalicu jar-amaza su u sarajevskoj tvrđavi smakli. Samo su spomenutog Mehmed-agu Halilbašića poslali u Travnik, pa su ga tamo zadavili.

Ostale njihove pristalice napustile su vilajet i pobjegle 1170. godine (1756/57).

Spomenuti hadži Pašo i Ibrahim-aga, sinovi Mustafe, sina Hasan-agina, godinu dana prije svoje smrti uvakufili su u gradu Sarajevu jedan mlin sa devet vitlova, pod jednim krovom, na rijeci Miljacki, podignut na jednom mukata-arsu Gazi Isa-begova vakufa uz Carevu ćupriju blizu Donje tabhane. Iz tih prihoda odredili su godišnje po pedeset groša u korist službenika časne Mekke i svijetle Medine, a ostatak svojim potomcima.

Napisana vakufnama zavedena je u sidžil.

Spomenuti valija Ahmed-paša bacio je u tamnicu čauš-ćehaju Mustafa-bega, a potom ga je, na osnovu svjedočenja odgovornih ljudi Bosne, pogubio.

Na osnovu arza, koji je spomenuti Kamil Ahmed-paša podnio Dvoru, izdvojene su iz Skadarskog sandžaka Podgorica i Crnogorski kadiluk sa njemu pripadajućim tvrđavama - Spuž i Žabljak, i pripojene Bosanskom ejaletu. O tome je 1170. godine (1756/57) izdan carski ferman, pa je stoga valija postavio potrebne službenike.

Spomenuti paša podigao je jednu časnu džamiju u Donjoj čaršiji, u gradu Travniku. Na gornjem katu nalazi se kamena munara, a džamija je od drveta. To je lijepa džamija, nazvana Kamilijja. Ova džamija izgorjela je 1230. godine (1814/15), pa je te godine tadašnji valija Bosne, Bosanac Sulejman-paša, napravio istu kakva je i bila i prozvana je Sulejmanijja. I danas je u dobrom stanju i zove se tim imenom.

Navedeni valija počeo je činiti nasilja i slati na sve strane svoje mubašire sa bajracima. Kada je tako odredio i poslao šest stotina pješaka i konjanika protiv stanovnika Visokog, i kada su za to saznali stanovnici Sarajeva, krenuli su u pomoć Visočanima. Tu njegovu vojsku oni su potukli a onda se vratili u Sara-

jevo. Po povratku su podnijeli arz Dvoru protiv spomenutog valije i potuzili se, pa je on smijenjen sa dužnosti u Bosni. Kasnije je umro u Beogradu.^{*132, *133, *134}

*132 Iz bujuruldije bosanskog valije Kamil Ahmed-paše od 21. džumade-l-ahira 1169. godine (23. III 1756) i od 9. muharrema 1170. godine (4. X 1756) vidi se da je muhafiz Trebinja bio bivši mutesarrif Kliškog sandžaka Sulejman-paša.

*133 Od islamske vojske određene, na osnovu carskog fermāna, protiv crnogorskih ustanika, prema bujuruldiji bosanskog valije čestitog vezira Kamil Ahmed-paše, traženo je da se mobilizira samo iz kadiluka Ljubinja dvije stotine nefera, posredstvom seraskera te vojske, bivšeg mutesarrafa Kliškog sandžaka Sulejman-paše. Isto tako, prema bujuruldiji spomenutog valije naredeno je da se uzme šest stotina nefera iz posade tvrđave Trebinje i, za prijenos potrebne opreme na svakih sedam nefera po jedan komorski konj, ukupno devedeset grla konja, a za mobilizirani narod također da se uzme još trideset grla konja, što će ukupno biti sto dvadeset komorskih konja. Na svakog komorskog konja ide po jedna mjesečna naknada od dvije hiljade akči, a također i mobiliziranim neferima iz naroda po jedna mjesečna plaća u iznosu od po hiljadu i pet stotina akči. Naređuje se kadilucima da se te plaće isplate, kako za neferu tako i za komorske konje.

U sporazumu sa spomenutim pašom i stanovnicima navedene kasabe, te posredstvom suda, sačinjen je defter o razrezu, kako slijedi, i to je uneseno u zapisnik, što je niže navedeno:

Dana 1. safera 1170. godine (26. X 1756)

Mobilisanih nefera iz naroda:	200 mjes. po	1 500 - svega	300.000 akči
Konja za trebinjsku posadu:	90 mjes. po	2 000 - svega	180.000 akči
Konja za mobilizaciju nefera:	30 mjes. po	2 000 - svega	60.000 akči
			540.000 akči

Za doček Sulejman-paši	48.000 akči
Plaća zapovjedniku Ibrahim-efendiji:	24.000 akči
Troškovi za čerge i čadore na ruke Sulejman-paši:	
Iz Ljubinja i Popova:	45.000 akči

Svega: 657.000 akči

Sudskih troškova, sporazumno:	12.000 akči
Troškovi za posluhu:	1.200 akči
Za našeg čehaju Mula Ahmeda:	1.200 akči
Katibija (pisaru):	1.200 akči
Muhziru:	1.400 akči

Ukupno: 674.000 akči

(Šest tovara sedamdeset i četiri hiljade dvije stotine i osamdeset čuruk akči)

*134 Godine 1169. (1755/56) umro je stanovnik grada Sarajeva Mula Mehmed Kaukčija u Sarajevu.

BOSANAC HADŽI MEHMED-PAŠA KUKAVICA, FOČAK

ponovo

Godina 1171. (1757/58)

(Od nedjelje 16. safera 1171. godine (30. IX 1757) na carskom prijestolju sultan Mustafa Treći. Navedeni sultan sin je sultana Ahmeda Trećeg. Ustoličen 1171. godine (1757). Vladao šesnaest godina. Živio pedeset osam godina.)

Sredinom zu-l-hidždžeta 1170. godine (27. VIII - 15. IX 1757) spomenutom paši dodijeljen je Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom. Na dan 6. džumade-l-ahira 1171. godine (15. II 1758) došao je u Travnik. U fermanu o njegovom imenovanju dat mu je naslov Čelebi.^{*135}

Iškodrali Mehmed-paša, mutesarriif Skadarskog sandžaka, podnio je Dvoru arz i zamolio da se Podgorica sa nahijama i tvrđavama Crne Gore: Spuž i Žabljak, koje su na prijedlog ranijeg valije Bosne Kamil Ahmed-paše bile pripojene ejaletu Bosni, pripoje Skadarskom sandžaku. Kako god bilo, on je privolio Dvor, te je godine 1171. godine (1757) na osnovu izdatog carskog fermama, naredeno da se spomenute nahije i tvrđave izdvoje iz Bosanskog ejaleta i priključe Skadarskom sandžaku.

Godine 1171. (1757) udario je grom u skladište municije tvrđave Vidoška, drugačije zvane Stolac, u Hercegovačkom sandžaku, pa je srušena i popravljena o državnom trošku.

Za vrijeme spomenutog valije u kadiluku Ljubinja, u Hercegovačkom sandžaku, gdje je bio nastanjen Sulejman-paša, od tamošnje sirotinje - raje je protuzakonito naplaćivana globa za kaznu i razne nove daće, što je raju uznemirivalo i tjeralo u dug-

^{*135} Na dan 14. džumade-l-ahira 1170. godine (6. I 1757) na položaju naiba u kadiluku Cernica u Hercegovačkom sandžaku bio je Derviš Ali-efendija.

ove, a to je dovelo do toga da je stvorena opća pometnja među rajom. Zbog toga su se žalili Dvoru: zabiti, age, stanovnici i raja tvrđave Banvir - drugačije zvane Trebinje, iz tog kadiluka, pa je na njihov arz i pritužbu izdan carski ferman, koji se u cijelosti navodi:

“Najboljem kadiji među kadijama, rudniku znanja i čvrstog vjerovanja, koji visoko uzdiže zastavu Šerijata i vjere, nasljedniku znanja Božijih poslanika, sarajevskom kadiji, neka mu se vrline uvećaju! Uzoru kadija, rudniku znanja i kelama kadiji Ljubinja, neka mu se znanje uveća, po primitku ovog visokog carskog fermana, neka primi na znanje:

Mome carskom divanu podnijeli su arzuhal: age, zabiti, sirotinja, stanovnici i raja tvrđave Banvir, drugačije zvane Trebinje, u Hercegovačkom sandžaku Bosanskog ejaleta: Od davnina je raja navedenog kadiluka oslobođena od bedeli nezla, tekalif-i orfijja i ostalih novih daća. Sve njihove slučajeve i predmete rješava sud preko svih ostalih i uvijek su uzimani u zaštitu.

Međutim, stanovnik toga kadiluka po imenu Sulejman-paša, suprotno časnom Šerijatu i visokom kanunu, sirotinju - raju kažnjava globama i miješa se u nadležnosti vilajeta. Raznim novim daćama iscrpljuje stanovništvo kadiluka i ugoni u dugove, pa je doveo do toga da je stvorena pometnja. Da se ubuduće zabrani spomenutom Sulejman-paši da se miješa u poslove vilajeta i da, kao ptica grabljivica, suprotno časnom Šerijatu i visokom kanunu, pljačka, zamolili su age i sirotinja - raja, te da se u tom smislu izda časn timer carski ferman.”

Kada je tim povodom napravljen uvid u carske deftere koji se čuvaju u mojoj carskoj defterhani, ustanovljeno je da je umrl timer sultan Gazi Mehmed-han Fatih, neka je na njega Božija milost i oprost, kada je osvojio Bosnu, svim muslimanima nastanjenim na području Sarajevskog kadiluka, zato što su odbijali opasnost od neprijatelja i stalno bili na tom zadatku, dao muafnamu od svih avariza, bedeli nezla, dželep-kešana i svih ostalih nameta. Njihova muafnama, koja im je data, nestala je u požaru, pa im je, na osnovu evidencije, koja se vodi u mojoj carskoj defterhani, ponovo izdata. Neka se postupa prema mome fermanu.

Stanovništvo Sarajeva, neka bude oslobođeno, kao što je navedeno, i neka se ubuduće od njih ne uzima hrana besplatno - ni stočna, ni ljudska. Neka se, suprotno njihovom muafijetu, ne naplaćuje novac za komoru i ne smiju ih uznemiravati iz bilo kojeg drugog razloga ni mirimiran, ni miriliva, niti bilo ko od službenika, niti se tražiti opterećenja od Bosanskog ejaleta.

Ne smije se opterećivati bedeli nezlom, novcem za komore, prikupljanjem novca za sejmene, ni novcem za hranu i vanrednim nametima. Stoga je ponos carskih službenika, najrevnosniji izvršilac, moj carski baš-defterdar Mustafa Hilmi, podnio svoj kratak izvještaj i predložio da se izda moja carska naredba, kojom će se spriječiti bespravno miješanje u to, pa je na taj telhis izdan visoki carski ferman s tim da se ima postupati kako je u izvještaju navedeno. Stoga naređujem sljedeće:

“Po primitku mog carskog fermana, neka se postupi kako je mojim fermanom propisano i, kao što je gore navedeno, oni su oprošteni i ne smiju se opterećivati vanrednim nametima, suprotno muafijetu. U defterima moje carske defterhane je uvedeno da im je o tome i ranije izdan opširan ferman. Bez posebnog carskog emira u to se ne smije neosnovano uplitati. Nikome ne smijete dozvoliti da bilo šta čini, suprotno ranijem i sadašnjem mome carskom fermanu, odnosno što se s tim kosi.

To primite na znanje i oslonite se na ovaj moj časni znak.”

Izdano dana 2. zu-l-hidždžeta 1171. godine (7. VIII 1758).

Spomenuti hadži Mehmed-paša je podigao, pored konaka u Travniku, jednu lijepu džamiju sa kamenom munarom i jednu medresu. Za njihovo održavanje odredio je prihod od polumasivnog bezistana, jedan han i dućan za prodaju kafe.

U svojoj rodnoj kasabi Foči sagradio je jednu časnu džamiju.

U kasabi Goraždu je, preko rijeke Drine, podigao jednu veliku ćupriju sa kamenim stubovima, čiji je gornji dio od drveća.¹³⁶

¹³⁶ Iz jednog hudžeta sarajevskog suda od 13. ša'bana 1172. godine (11. IV 1759) vidi se da je tada u tom sudu bio kadija Mustafa-efendija. Na njegovom muhuru je stajalo:

“Dovoljan mi je Allah jedini. Njegov rob Mustafa.”

Spomenuti valija bio je poveo vojsku protiv mostarskih žitelja, ali mu je sva vojska pobjegla nazad. Iza toga su Mostarci poslali pismenu žalbu i valija je smijenjen, protjeran u Resme(?) na Kritu i tamo pogubljen.

Navedene godine palo je mnogo kiše u Bosni.

Cijene hrane te godine u Sarajevskom kadiluku, obračunate u parama na bazi akči, kako je niže navedeno:

Cijena računata u akčama	Vrsta		Para	Oka
4	pšenica	-1 oka	60	80
3	ječam	-1 oka	30	60
3	zobi	-1 oka	20	40

*137, *138

*137 Osman Šehdi-efendija Kadić, iz Bijelog Polja, jedan je od visokih državnih činovnika u Istanbulu, od hadžegana carskog divana. Sagradio je masivnu kutubhanu pod kupolom 1172. godine (1758/59) u haremu džamije Ebu-l-Feth sultana Mehmed-hana, u gradu Sarajevu. Šerijatskoppravna djela koja je uvakufio u Istanbulu poslao je tamo 1173. godine (1759/60). Iz te obitelji u gradu Sarajevu, u Gazi Mehmed-begovoj mahali je Bakir Sidki-efendija Kadić, sin Sabit-efendije, unuk Ismail-efendije, praunuk hadži Ibrahim-efendije, šukununuk Selim-efendije. Iza gore spomenutog Bakir-efendije, koji je umro 1293. godine (1876), prema dokumentima Bosanskog vilajeta, ostao je jedina sin Muhamed Enveri-efendija.

*138 Godine 1295. (1878) u svim bosanskim krajevima bilo je mnogo kiše.

MUHSIN-ZADE MEHMED-PAŠA

Godina 1174. (1760/61)

(Od ramazana 1176. godine (16. III - 14. IV 1763) veliki vezir Nišandži Hamid Hamza-paša. Smijenjen. Navedeni ima i drugo ime: Tevkii Hamid Hamza-paša. Rodom je iz Develli Hisara u sandžaku Nigde.)

Spomenuti je bio valija Kutahije. Kada mu je dodijeljen Bosanski ejalet, i kada je došao u Istanbul, kao svog prisnog prijatelja sultan ga je nekoliko dana ugostio u svom Dvoru, a nakon toga otišao je u Bosnu.

Spomenuti Mehmed-paša je u Krajini, u palanci Kamengradu, podigao časnu džamiju.

Spomenute godine Akovali Osman-efendija,¹²⁶ jedan od uglednika na Carskom dvoru, podigao je jednu masivno građenu kutubhanu u haremu Careve džamije, džamije sultana Mehmeda Fatiha u Sarajevu.

Godine 1175. (1761/62) u Sarajevu su popravljene i lijepo obojene i ukrašene džamije Ferhad-bega i Havadže Ahmed Duraka, koje se nalaze na Baščaršiji.

Ibrahim-aga, čehaja spomenutog paše je te godine, prema visokom carskom fermanu, pogubio kajmekama tezkiredžije Širan-bega i čehaju Mostarca Ahmed-agu Dervišefendića.

Godine 1176. (1762/63) u Bosni se pojavila kuga i tri godine je neprekidno harala. Mnogo je svijeta pomrlo.

Te godine je, na dan 10. šewwala (24. IV 1763), na osnovu carskog fermna, Hercegovački sandžak pripojen Bosni.

Spomenute godine je hercegovački mutesarraf bio Hajdar-beg, a mutesellim Novog Pazara Smail-paša.

¹²⁶ U Kadićevom prijepisu Muvekkita, ova bilješka je potpunija, pa se kao godina gradnje biblioteke navodi 1172. (1758/59), a to znači da je Kadić provjerio podatak. Kadić navodi da je on potomak Bjelopoljaka Kadića Osman-efendije.

Prvog safera te godine (22. VIII 1762) za naiba Sarajeva postavljen je Mehmed Zihni-efendija, iz Alašehira. Godine 1177. (1763) spomenuti Mehmed Zihni-efendija, koji je bio sarajevski mula, postao je podmitljiv i pohlepan, činio je razne nepravde i nezakonitosti i potpuno je skreno s pravog puta zanemarujući vršenje šerijatskih odredaba. Stanovništvo se obraćalo valiji sa pritužbama i arzovima, moleći da se tome stane ukraj i da se to riješi. Mjeseca safera 1177. godine (11. VIII - 8. IX 1763) spomenuti kadija je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Muslim-zade Mehmed Seid-efendija.

Za vrijeme dok je spomenuti paša bio valija, tj. sredinom rebiu-l-ewwela 1177. godine (oktobar 1763), prema carskom fer-manu, određena je vrijednost zlatnim novčanicama i njihova težina.

Težina:

četiri zrna pšenice - jedan karat

šesnaest karata - dirhem

Vrijednost u parama	Pšenica	Karat	Vrsta	
96	1/2	11,5	Findik altun	I
147	1/2	17,5	Istanbul zindžirli	I
110	I	13	Zeri mahbub	I
112	1/2	17,5	Misir zindžirli	I
109	I	17	Misir tugrali	I
147	1/2	17,5	Jalduz altun	I
147	1/2	17,5	Mađar altun	I

*139, *140, *141, *142

*139 U velikom mezarju zvanom Alifakovac, u gradu Sarajevu, na njegovoj sjevernoj strani, 1321. godine (1903/04) vidio sam na jednom nišanu ovaj tarih:

Žalosti, mulla Sulejman ode u život vječni

Neka mu učini mezar rajskim perivojem Uzvišeni!

Jedan Mejlija izbi i tarih sroči njemu:

"Neka Bog podari svoju milost mulla Sulejmanu"

Godine 1174. (1760/61)

*140 Prijepis murasele izdate u sarajevskom sudu:

"Janjičarskom zabitu Sarajeva, ponosu ajana turnadžibaši - uglednom hadži Mehmed-agi, poslije najljepših pozdrava: Povod za pisanje murasele je ovaj: Zahtjev zimije Ilije, zvanog Fagin. Sud je nakon provedene rasprave utvrdio da ga je Ahmed-baša iz sela Čeljugovića, ni kriva ni dužna istukao.

Na njegov zahtjev izdata je ova murasela. Po primitku iste, naredit ćete da se gore spomenuti Ahmed-paša po Šerijatu kazni. Sve dok ne dadne valjane jamce, ne smijete ga osloboditi.

To je sve, 9. rebiu-l-ahir 1174. godine (16. I 1761)."

*141 Ispod velike tabije, koja se nalazi na vratničkoj strani, iznad Bentbaše, u gradu Sarajevu, u noći 9. ša'bana 1174. godine (16. III 1761) zadavljen je tabak Alija, iz mahale Kasab-zade, sa Vratnika.

Dželepči Gazanfas-baša

*142 Ove, 1182. godine (1768/69) bila je blaga zima. Svega tri-četiri dana bila je velika studen, koja se ponovila nekoliko puta.

Tako je zabilježeno u Ljetopisu Mula Mustafe Bašeskije.

MALDOVAN ALI-PAŠA

6. šewwal 1177. godine (8. IV 1764)

(Od rebiu-l-ewwela 1177. godine (9. IX - 8. X 1763) veliki vezir Mirahor Mustafa-paša, po treći put. Pogubljen.

Od rebiu-l-ahira 1178. godine (28. IX - 26. X 1764) veliki vezir Mehmed-paša Muhsinović. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen.)

Spomenuti Ali-paša je rodom iz Kastamonua. Dok je bio valija Bitolja dodijeljen mu je vilajet Bosna sa Hercegovačkim sandžakom.

Navedeni Ali-paša je 28. šewwala 1177. godine (30. IV 1764) došao u Bosnu. On je svoga divan-katiba Mehmed-efendiju postavio za mutesellima Sarajeva.

Početkom 1178. godine (1764) izdan je carski ferman da se sagradi tvrđava Petrovac.

Kada je smijenjen sa dužnosti u Bosni, postavljen je na dužnost u Vidinski vilajet. Početkom mjeseca zu-l-ka'deta 1178. godine (22. IV - 1. V 1765) otišao je na svoju dužnost.^{*143, *144, *145}

*143 Tarih o smrti sarajevskog muftije hadži Mustafa-efendije:

Mejlja izreče tarih kad ču o njegovom preseljenju:

"Ode sa ovoga svijeta mufti-efendija, izvor znanja."

Godine 1177. (1763/64)

Namjesto njega postao je sarajevski muftija muftijin sekretar Emir Čelebija Svrako Seid Mehmed-efendija, u veljači - ša'banu 1177. godine (1764).

*144 Iz jedne potvrde iz sredine zu-l-ka'deta 1178. godine (2. - 11. V 1765) vidi se da je u Mostaru bio kadija Ibrahim-efendija.

*145 Prijepis arzuhala koga je napisao Abdulah-efendija Kantamirija, u ime sarajevskog kadije Derviš Ali-efendije Hajrića bosanskom valiji Mehmed-paši Muhsinoviću.

- Moj krajnji cilj je da upućujem molbe za dug i sretan život cara, da steknem milost njegova veličanstva, moleći se ujedno za dobrobit našeg dobročinitelja valije, sina velikog dobročinitelja, oštroumnog moćnog vezira, koji je na tako visokom položaju, zeta cara careva, hvaljenog i kod odabranih i običnih ljudi, milostivog, koji pomaže svim ubogim siromasima, moga gospodara, neka ustraje u sreći i napretku, neka mu Allah čuva slavu, neka na nas prosipa blagodati svoje sretne blistave zvijezde iz koje sija svjetlo punog mjeseca, izvoru slave i veličine, glavnom osloncu njegova veličanstva u pravednosti, zalogu carskog blagostanja, pred kojim ljubi tle na hiljade siromaha, veličajući ga jer mu je on utjeha u nevoljama, utočištu svih nevoljnika. On je taj koji neprekidno pazi na blagostanje i mir naroda i u srcima naroda pobuđuje veselje. Blijesak njegova mača ulijeva strah odmetnicima.

Upućujući najljepše molitve tražim dopuštenje da pred tvoj čisti tron podnesem ovaj moj arzuhal:

"Ovaj ponizni rob - ostarjeli, koji je uvijek hvalio i čestitog oca, neka mu se Jedini smiluje, kome se sve stvoreno utječe, još za vrijeme tvoga oca, neka ga Allah nastani rajskim baščama, ja sam bio počašćen da budem aga džebthane u tvrđavi Jajce, u Bosanskom čjaletu. Moj otac je iz reda starih kadija, Hajri hadži Mehmed-efendija, za čitava života bio poštovan i uživao pod sjenom milosti sultana, živeći sretno i sigurno.

Kada je on nedavno, u sretnom sjedištu carskog gnijezda preselio iz ovog tijesnog svijeta u prostranu i veselu vječnost, ovaj molitelj za tvoju sreću ostao je bez igdje ičega, kod sebe i u svom zavičaju. Pa i ono što mi je po carskoj milosti, a prema Poslanikovom Šerijatu dato kao moj dio i to su mi izdajice na prevaru oduzele. Nije im bilo dosta što su me u tome oštetili, nego su ovoga carskog slugu mene, poslije podvale i ogovaranja glavnog ajana grada Sarajeva Selimovića, koji je poznat kao veliki siledžija i podlac, dobavili u Sarajevo iz Istanbula. Kada sam došao tamo, aga janjičara ranijeg valije, pokvarenog zulumčara, poslije je u ponoć poslao, bez zapaljenih fenjera, nekoliko drumskih razbojnika, koji su me napali i opljačkali i odnijeli mi sav novac što sam ga imao i ostale stvari - pa podijelili među sobom. Osim ono putne pohabane odjeće, kako sam se s puta vratio, više mi ništa nije ostalo.

Bez ikakva sudenja sa najgorim zlikovcima, u vrlo tijesnom zatvoru me je dugo držao. Čak me je i za vrijeme časnog posta, kada sam bio oslabio, na razne načine mučio, štaviše, ne obazirući se ni na bajramske dane, nije me poštedio. U tome se naročito isticao poznat po svom siledžijstvu moj zet Čurčić, koji me je posebno progonio koliko god je mogao."

Hvala Svevišnjem Allahu, sada su taj siledžija - valija i kadija s njim zajedno smijenjeni.

CARSKI ZET KAPUDAN MEHMED-PAŠA

Šewwal 1178. godine
(24. III - 21. IV 1765)

Spomenuti valija popravio je džamiju u mahali Havadže Kemaludina u gradu Sarajevu, koja je bila dotrajala. Uvakufio je i novac za njene potrebe, da se iz prirasta troši u određene namjene, što je sve regulisao svojom vakfijjom izdatom 1179. godine (1765/66).

Kada je smijenjen sa dužnosti u Bosni, postao je valija Vidina i Nikopolja.^{*146, *147}

^{*146} Tarih iznad ulaza tvrđave Cetinje, koji govori o njenom popravku glasi:

U obilazak krenu Muhsin-zade Mehmed-paša

I obide sve kule bosanske

Otkri da unutrašnji bedem tvrđave Cetinje

Bijaše nedovršen, te ga dogradi

Visoku kulu podiže na utvrdi Derendžil

Pa vezir postade, kad ode odavde

Na tom položaju vrata otvori

"Sve mu želje ispuni, o Premudri!"

Godine 1179. (1765/66)

^{*147} Iz jednog hūdžeta od 23. ša'bana 1179. godine (12. II 1765) vidi se da je u kadiuku Bosna Brod bio kadija Sulejman-efendija.

Na njegovom muhuru piše:

"Tako Ti ajeta kur'anskog Esra, Bože, oprosti grijeh Sulejmanu."

HADŽI AHMED SEID-PAŠA, SIN NUMAN-PAŠE ĆUPRILIĆA

Petak, 1. zu-l-ka'deta 1179. godine (11. IV 1766)

Do dolaska spomenutog valije postavljen je carskim fermanom za kajmekama Bosanskog ejaleta hadži Hasan-beg.

Na mjestu zvanom Musalla, drugačije Namazgah, još od vremena osvojenja, sve muslimansko stanovništvo grada Sarajeva se tu okupljalo da klanja bajramske namaze, jer se u džamijama u gradu ti namazi nisu obavljali. Tako je trajalo sve do 1179. godine (1765/66), kada je klanjan posljednji puta bajram-namaz na tom mjestu.¹²⁷

Sljedeće godine se u gradu Sarajevu pojavila velika kuga. Da ne bi neprijatelj vidio kako je malo muslimana, koji su došli da klanjaju bajram-namaz, kako je to bilo do tada uobičajeno, te godine je određeno da se bajram-namaz klanja po mahalskim džamijama. To je do sada ostao običaj.

Za vrijeme spomenutog paše, u mjesecu muharremu 1180. godine (9. VI - 8. VII 1766), za započetju izgradnju tvrđave Gradiška naredeno je da se sva potrebna željezarija dobavi iz rudnika željeza Fojnice i Kreševa.

Ovo su cijene te dobavljene željezarije:

Cijene željeznih predmeta koji su dobavljeni:

Cijena u parama	Naziv
4	Veliki željezni maljevi, po oki
5	Mali željezni maljevi, po oki
6	Ekseri za drvo, po oki

¹²⁷ Na prostoru gdje se sada nalazi zgrada Predsjedništva. (Napomena priređivača)

Cijena u parama

Naziv

4	Željezne ćuskije, po oki
10	Željezni krampovi, po komadu
10	Željezne lopate, po komadu

Za čuvanje rezervi hrane u tvrđavama Bosanske krajine, carskim fermanom naređeno je da se kupi četrdeset i pet hiljada kejla prosa, računajući za svaku kejlu po dvadeset oka, a jednu oku po jednu zdravu akću.

U mjesecu džumade-l-ula 1180. godine (5. X - 3. XI 1766) nabavljena hrana raspodijeljena je i smještena u osamnaest tvrđava.

Jedna je para važila tri zdrave akće, a tako je i danas u optičaju.

Na dan 9. ša'bana 1180. godine (10. I 1767), u subotu, došao je na svijet plod stabla carske bašče princ Mehmed, neka ga Svevišnji Allah poživi. Ulema, šejhovi, pobožni i dobri ljudi su po džamijama i mesdžidima najiskrenije uputili dove, slaveći i hvaleći Allaha za sreću i dug život mladoga prestolonasljednika. Poslije toga je, na uobičajen način, pucanjem iz topova i pušaka iz tvrđava i utvrđenja, u skladu sa carskim fermanom, provedeno veselje.

Za vrijeme ramazana 1180. godine (31. I - 1. III 1767) umro je, kao putnik u Ćurčića-hanu, Jajčanin hadži Mehmed-paša, sin Hasan-pašin, u gradu Sarajevu. Ostavio je iza sebe dva sina - Mehmed-bega i Derviš Abdulah-bega.

Na dan 1. redžeba 1180. godine (3. VII 1766), Božijim davanjem, izgorjela je do temelja zgrada zvana Novi han Gazi Husrev-begova vakufa. Tom prilikom je i ostala čaršija izgorjela. Bilo je mnogo štete na trgovačkoj robi.

U gradu Sarajevu živio je jedan veliki alim po imenu Sejjid Abdullah-efendija, porijeklom iz Amasiye. Kako se lijepo slagao sa stanovnicima Sarajeva, izgradio je u njemu jednu medresu. Stanovnici Sarajeva zamolili su da se iz prihoda od džizje Bosan-

skog vilajeta daju plaće učenicima koji u medresi stanuju i njihovom muderrisu. Po carskoj milosti, a na podneseni valijin arz, izdan je carski ferman od 2. ramazana 1180. godine (1. II 1767) da se, na ime džizije, uzima dnevno po trideset akči, računajući jednu paru po tri akče.

Prvog ramazana 1180. godine (1766/67) na dužnost u Sarajevski kadiluk postavljen je Abdulmumin-efendija.

Mutesarrif Kliškog sandžaka mirimiran Prušćak Sulejman-paša, sin Ibrahim-paše, sina Gazi Osman-paše, oženio se udovicom Nizamom, kćerkom istaknutog kadije hadži Sulejman-efendije, sina hadži Musaa iz Sarajeva. Isto tako, Travničanin Halil-beg Dukatarević oženio se udovicom Nefisom, kćerkom Džafer-bega iz Sarajeva.

Spomenuti valija smijenjen je sa dužnosti u Bosni 6. šewwala 1180. godine (7. III 1767) i postavljen za valiju Očakova, a valija Očakova Mehmed-paša postavljen je za valiju Bosne.

Kasnije je navedeni hadži Ahmed-paša pogubljen u Sivasu.^{*148}

*149

*148 Godine 1180. (1766) tadašnjim beratom postavljeni čehaja ćurčijskih zanatlija stari Kara Osman-aga, sin Omerov, unuk Mehmedov, iz grada Sarajeva, iz mahale Šejh Bagdadijine, zbog otkazivanja poslušnosti i protivljenja zabitima, na osnovu izdatog ilama, putem suda, i na osnovu valijine bujuruldiye je pogubljen.

*149 Koncem godine 1179. (1766) vidi se da je bilo nekoliko sklopljenih brakova u gradu Mostaru: Omer-aga Čemalović, Mehmed-efendija Gluhić, Ali-beg Kajtaž, Salih-efendija, kadija, Husein-aga, dizdar, Derviš-beg Pehlivanović, Mustafa-efendija Džikić, hadži Smail-aga Misrija, Mehmed-efendija i Ahmed-efendija Džabić, Kalfić Oruč, Husein-efendija Džabić, Mehmed-aga, dizdar Mostara, Vuk, Abdulah-efendija Kolaković, Mula Arif Jajčanin i njegov brat, Ahmed-aga, sin Mustafa-efendije - Bosanac, hadži Salih-efendija Gujić. Vidi se da su stanovnici Mostara, tako stoji u siđžilu grada.

Mladoženja Ilija, sin Stevanov, iz Hadži Baliijine mahale. Njegov zastupnik je Omerhodža. Nevjesta i udovica Despa, kćer Stojanova, iz Karadžozbegove mahale. Njen zastupnik Lazar, sin Ilije. Punomoćje utvrđeno svjedočenjem lale Mustafe, sina Osmanova, i Hasana, sina Muhareмова. Mehri muedžel tri hiljade.

Dana 6. zu-l-hidždžeta 1179. godine (16. V 1766).

Iz siđžila suda u Mostaru)

DANEDŽI SILAHDAR MEHMED-PAŠA

6. šewwala 1180. godine (7. III 1767)

(Od rebiu-l-ahira 1182. godine (15. VIII - 12. IX 1768) veliki vezir Silahdar Mahir Hamza-paša. Rodom je iz Kara Hisara. Smijenjen.

Od džumade-l-ahira 1182. godine (13. X - 10. XI 1768) veliki vezir Jaglukči-zade Mehmed Emin-paša. Rodom je iz Istanbula. Ubijen.

Od rebiu-l-ahira 1183. godine (4. VIII - 2. IX 1769) Maldovan Ali-paša. Rodom je iz Kastamonua iz sela Sorkun. Smijenjen.

Od ša'bana 1183. godine (30. XI - 29. XII 1769) Ivaz-zade Halil-paša. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen.)

Spomenuti Mehmed-paša došao je u Sarajevo 14. zu-l-ka'deta 1180. godine (13. IV 1767). Bosni je pridodat Hercegovački sandžak, kako je i ranije bilo, i dodijeljen spomenutom.

U to vrijeme je, po carskom fermanu, izgrađena tvrđava Prijedor¹²⁸ i, također, carskim fermanom popravljena tvrđava Ostrovnica na krajnjoj granici Bosne. Godine 1180. došao je carski ferman da se popravi tvrđava Novi na Krajini.

Navedeni Mehmed-paša ostavio je na položaju sarajevskog mutesellima Sarajliju Smail-bega Dženetića koji je bio u toj službi za vrijeme bivšeg valije.^{*150}

Izdan je carski ferman 9. rebiu-l-ewwela 1181. godine (5. VIII 1767) kojim je naredeno da se u rudnicima Fojnice i Kreševa izrade razne vrste eksera i pošalju u Beograd za popravak tvrđave.

¹²⁸ U tekstu Pridor.

^{*150} Iz hudžeta sarajevskog suda od 26. safera i 19. šewwala 1182. godine (24. VII 1767 i 10. III 1768) vidi se da je u sarajevskom sudu bio kadija Abdulmumin-efendija. Na njegovom pečatu bilo je napisano:

"Neka Božija uputa bude putokaz Abdulmuminu."

Crnogorski stanovnici na granicama Bosne ubrajali su se u podanike Osmanskog carstva. Muharrema mjeseca 1181. godine (30. V - 28. VI 1767) pobunili su ih neki popovi i jedan opaki čovjek,¹²⁹ koji se lažima i podvalama predstavljao kao ruski kralj Petar, a svoga druga kao srpskog mitropolita pa su, uvjerivši Crnogorce kao i ostale hrišćane u to, podigli ih na bunu protiv islamskih zemalja. Muslimanima u tim krajevima, uz pomoć Crnogoraca, nanosio je štete.

O tome je podnesen pismeni izvještaj Dvoru, pa je dato uputstvo da se taj čovjek i kaluder, koji ih uče zlu i nepodopštinama, izruče, a da im se da na znanje da će, ako ne budu kao i ranije plaćali džizju, biti upokoreni. Silahdar Mehmed-paša i valija Rumelije Mehmed-paša određeni su da na njih udare sa dvije strane. Spomenuta dvojica su, čim su pripremili vojsku, hranu i ostalo što je potrebno, krenuli na tu stranu.

Bosanski valija Mehmed-paša sakupio je u Bosni i Hercegovini vojske i ostalu opremu, koliko je bilo potrebno, pa je u ponedjeljak 2. rebiu-l-ahira 1182. godine (16. VIII 1768) krenuo iz Travnika na Crnu Goru. Na svoje mjesto je postavio, kao kaimekama, Pljevljaka Mehmed-pašu, a sarajevskog kadiju Seid Ali-efendiju odredio je za vojnog kadiju.

Ulogorio se sa vojskom u Gatačkom polju. Tu je ostao i sačekao dok se ne sakupi vojska, hrana i ostala oprema iz okolnih krajeva i mjesta. S Božijom pomoći, kada je sve završeno kako je i predviđeno, mjeseca džumade-l-ula 1182. godine (13. IX - 13. X 1768) se vratio.¹³¹

¹²⁹ Misli se na Šćepana Malog koji se lažno predstavljao kao ruski car Petar III. (napomena priređivača)

¹³¹ "Pod velikim pečatom bosanskog valije Silahdar Mehmed-paše, poznavaoću Šerijata kadiji Ljubinja, povećalo mu se znanje, kapetanu, agama i zabitima tvrđave Trebinje, ajanima i onima čija se riječ sluša u navedenom kadiluku, povećala im se vrijednost, dostavlja se sljedeće:

Za osiguranje klanaca od crnogorskih ustanika i ostalih odmetnika, kao i osiguranje potrebnih prelaza i mjesta kuda se prolazi, svake godine su stalno postavljane derbendedžije. Ali, ove cijele godine, zbog toga što se u Crnoj Gori pojavio onaj nitkov koji je digao bunu, treba još više derbendedžija rasporediti nego ranijih godina i narediti im da od 1. zu-l-hidždžeta 1181. godine (19. IV 1768) zauzmu i paze na mjesta kojima su zaduženi.

Muslimani iz Bosne su, s vremena na vrijeme, četujući činili upade u krajeve pod Austrijom i plijenili ih. Kako se to kosilo sa odredbama zaključenog mirovnog ugovora između dvije države, svi oni koji su se drznuli da to čine strogo su upozoreni i spriječeni. Carskim fermanom od 15. ša'bana 1181. godine (6. I 1768) spomenutom valiji naredeno je da svakog ko se ne bude toga pridržavao strogo kazni.

Na osnovu carskog fermata iz 1181. godine (1767/68) iz Sarajeva je upućeno četrdeset majstora dundera za izgradnju tvrđave Gradiška.

Godine 1181. (1767/68) potok zvani Ramića potok, koji protječe kroz Sarajevo, nadošao je zbog velikih kiša, pa je porušio vodenicu u Kasapima i nekoliko kazandžijskih dućana. I ostalu čaršiju poplavila je voda toga potoka i prčinila velike štete zgradama i robi.

Ahmed-efendija, tadašnji mutevellija Gazi Husrev-begova vakufa, obnovio je Novi han, koji je izgorio u velikom požaru 1180. godine (1766/67) o kome je naprijed bilo riječi. Sudskim hudžetom od 12. šewwala 1181. godine (4. III 1768) odobreni

Budući da je nužnost da se čuvaju i osiguravaju prelazi, kojim su uvijek ustanici prelazili i to: Božurovo Brdo, Bobirina, Bojana Brdo, Orahovice, Gojzice, Prijedor, Javor, Suvore, Puhavica, Turija i Štijatovo, određuje se za pandure iz kadiluka Ljubinja četrdeset ljudi i četrdeset iz posade tvrđave Trebinja. Određuje im se svakog mjeseca po pet groša na ime plaće. Sa danom prvog zu-l-hidždžeta svima se imaju isplatiti po dvije mjesečne plaće unaprijed.

Izdaje se i šalje ova bujuruldija iz Divana Bosne, o pitanju uposlenja čuvara za osiguranje gore navedenih klanaca i prelaza.

Po primitku iste trebate:

- Kao što je naprijed navedeno, putem suda odaberite četrdeset ljudi za pandure iz kadiluka Ljubinja, a četrdeset iz posade tvrđave Trebinje;

- da im isplatite po dvije mjesečne plaće unaprijed

- da ih potpuno naoružate;

- da to budu sposobni i vješti borci, i

- da im strogo naredite da moraju biti prvog navedenog mjeseca tamo gdje su određeni.

Kao što je naprijed izneseno, ima da se isti, na osnovu bujuruldije, uzmu u službu osiguranja.

U svemu imate postupiti po odredbama ove bujuruldije, a strogo se čuvajte da nešto ne učinite suprotno njoj ili da nešto propustite."

12. zu-l-hidždžeta 1181. godine (31. III 1768)

su troškovi za njegovu obnovu u iznosu od dvanaest tovara osamdeset i šest hiljada i osamdeset i jedne akče.

Dana 11. zu-l-hidždžeta 1181. godine (30. IV 1768) kapetan Ostrovice hadži Bešir, sin Bešir-kapetana, oženio se Zejnebom, kćerkom Omer-bega iz Čokadži hadži Sulejmanove mahale u Sarajevu.

Jedna orta janjičara iz devedeset šestog džemata, koja je osiguravala sarajevsku tvrđavu, određena je na čuvanje Ada-Kale. Stanovništvo kadiluka, na putu kojim ti neferi prolaze prema Ada-Kale, dužno je da za sve te nefere pripremi i preda po dva hljeba i na svaku petericu po jednu oku mesa, te na svakih deset vojnika po jednog komornog konja za prijenos stvari. O tome je izdan carski ferman 13. zu-l-hidždžeta 1181. godine (1. V 1768).

Godine 1170. (1756/57) grom je udario u džebhanu u tvrđavi Stolac, drugačije zvanom Vidoška, i ona je srušena. Na molbu stanovništva spomenuti valija poslao je bujuruldiiju da se izda carski ferman za popravak tvrđave, te da se namiri municija koja nedostaje. Fermanom od 15. zu-l-hidždžeta 1181. godine (3. V 1768) naređeno je da se iz džebhane sarajevske tvrđave, iz zatečenog baruta, ustupi pedeset kantara baruta i da se dâ spomenutoj tvrđavi.

Isto tako, kako je bio potreban barut za tvrđavu Onogošte, koja je graničila sa Crnom Gorom, stanovništvo je zamolilo svojim mahzarom, pa je na prijedlog valije izdan ferman da se iz sarajevske tvrđave ustupi pedeset kantara baruta i za tu tvrđavu. (Pod tvrđavom Onogošte misli se na tvrđavu Nikšić, jer se tako bilježila.)^{*1512}

Za vojni pohod protiv Crne Gore, koji je spomenut, valija vilajeta je strogo naredio da se što prije izradi pet hiljada puščanih metaka u džebhani sarajevske tvrđave, stavi u sanduke i odmah pošalje gdje treba. O tome je valija izdao svoju bujuruldiiju 17. safera 1182. godine (3. VII 1768). Tako je i urađeno.

^{*1512} Na osnovu toga poslana je ta količina baruta kako za tvrđavu Stolac, tako i za Onogošte, dok se još nalazio u polju Kartal, na dan 5. rebiu-l-ewwela 1183. godine (9. VII 1769).

Za potrebe snabdijevanja vojske, koja je upućena na vojni pohod protiv Crne Gore, za hljeb, zvani peksimet, od pšenice, koju je trebalo kupiti, na Sarajevo je padalo pet stotina i četrdeset šinika, a svaki šinik po cijeni od pedeset para. Taj peksimet je pripremljen i poslan.

(Iz sidžila)

Kao što je izloženo, spomenuti valija je sa dovoljno vojske krenuo na Crnu Goru i ulogorio se u Gatačkom polju. Kada se sakupila sva vojska, krenuli su u unutrašnjost Crne Gore. U ponedjeljak 23. rebiu-l-ahira 1182. godine (6. IX 1768) spomenuti Mehmed-paša stigao je do tvrđave koju je sagradio navedeni Šćepan Mali proglasivši se kraljem crnogorskih buntovnika i ostalih neprijateljskih plemena koja su uz njega pristala, na nepristupačnom mjestu u klancu Ostrog, koji je s jedne strane okružen kršem, a sa druge dubokim klancem a inače se naslanjao na Crnu Goru, između dva brda, udario je na njega sa tri strane i počeo borbu. Došla je pomoć i sa Božije strane, pa je neprijateljima ovladao strah i pošto su se oko pola sata borili, ne mogavši odoljeti islamskim ratnicima, pobjegli su. Osvojili su dobro utvrđenu i zanimljivu tvrđavu, porušili dvadeset i šest velikih tabija, četrdeset i osam malih tabija i između njih zid zvani bedem dug sedam stotina i sedamdeset aršina, visok šest a širok dva i po aršina. Gonili su one što su bježali šest sati hoda - mnogo ih je pobijeno, dosta glava uzeto. Od uhvaćenih zarobljenika saznalo se da je navedeni Šćepan, koji je tvrdio da je kralj, prvi pobjegao.

U nedjelju, 4. džumade-l-ahira (16. X 1768), spomenuti valija došao je u polje kod Nikšića, pa pošto je tu nekoliko dana ostao da se odmori, vratio se u svoje sjedište Travnik.

Do njegova povratka dužnost valije obavljao je bivši mutesarrif Kliškog sandžaka Pljevljak Mehmed-paša.

O spomenutom Šćepanu u srpskim historijama opširno stoji sljedeće:

U Crnu Goru je došao jedan lažov pod imenom Šćepan Mali. Proturio je laži i podvale da je on ruski car Petar, a svoga druga

-jednog Srbina predstavio je kao mitropolita. Pridobivši crnogorsko stanovništvo, digao je na bunu njih i ostala hrišćanska plemena i potakao ih da napadnu na muslimane. Kada je o tome stigla vijest sultanu, on je poslao na njih bosanskog valiju Mehmed-pašu sa njegovom vojskom. Oni su Crnu Goru prilično oplijenili i poharali, ali kako su se zadesile žestoke zime, oni su se vratili. Međutim, 1188. godine (1774/75) skadarski valija spomenuti Mehmed-paša Bušatlija, nagovorio je jednog Grka Stanka, pa je on ubio Šćepana Malog. Paša je zbog toga tog ubicu darovao sa divno izrađenim tokama od srebra, koje je nosio na prsima Bajo Pivljanin.

Poznato je da su ruski nevjernici uvijek posezali za islamskim krajevima, a kad god bi htjeli da ih zauzmu, oni su s tim ciljem dizali na bunu i inače buntovne Crnogorce i ostalo stanovništvo, nagovarajući ih da muslimanskim krajevima, sa kojima graniče, nanose što više zla i štete. Tako i ovoga puta, ruski neprijatelji nisu poštovali ugovor o miru sa Osmanskom carevinom, nego su stalno napadali na islamske krajeve koji su s njima graničili i pričinjavali štete. Sad ovdje sad ondje, napadali su islamske zemlje nastojeći da ih zaposjednu.

Zbog svega toga je čvrsto riješeno da se sa islamskih granica otkloni to zlo i očisti kako treba, da se nevjernici zbog toga kazne i da se, sa moćnom vojskom, na njih udari. Za potrebe carske vojske je bosanskom valiji spomenutom Mehmed-paši carskim fermanom od 18. džumade-l-ahira 1182. godine (30. X 1768) naredeno da se izradi i pošalje carskoj vojsci sto pedeset pontona za postavljanje mostova gdje bude potrebno, i da se bade s carskom ordijom.

Izvršavajući carski ferman, on je odmah riješio pokupiti pet stotina i šezdeset tesara iz kadiluka: Sokola, Užica, Višegrada, Birča sa Knežinom, Olova sa Kladnjom, Rogatice i iz Zvorničkog sandžaka pa, pod punom opremom, osamnaest kovačkih odžaka i pedeset Cigana. On ih je odmah uputio u mjesto Dobran, blizu Srebrenice, gdje su se trebali praviti ti pontoni, naredivši ih da bez odlaganja otpočnu radove.

Neobrađeno željezo za izgradnju ovih pontona kupljeno je u količini od osamnaest hiljada i pet stotina oka, po cijeni od po dvije pare za svaku oku, a po jedna para plaćena je kovačima kao nadnica.

(Iz sidžila)

Prema fermanu iz sredine ramazana u Sarajevu i ostalim kadilucima formirani su konjanički bajraci sa najmanje po pedeset hrabrih konjanika pod jednim bajrakom, pa je razvijeno sto konjaničkih bajraka serdengečtija. Zastave su date sposobnim, istaknutim vojnim starješinama - starim i novim agama, bajraktarima i ostalim koji su toga dostojni; na brzu ruku organizirano je pedeset konjanika, koji će se na konjima uputiti i što prije pridružiti carskoj ordiji na granici kod Očakova, Bendera i Hoćima.

Svaki onaj ko i najmanje odstupi od ove naredbe, ili bude odugovlačio s ovim, pa kasno stigne, biće uhapšen, bačen u tamnicu i, sigurno, strogo kažnjen.

Ne obazirući se na vlažno vrijeme, kišu, studen i zimu, spomenuti valija je, izvršavajući sve tačno kako mu je naređeno uzvišenim carskim fermanom dostavljenim po mubaširu turnadžibaši Seid Mehmed-agi, ustrojio stotinu bajraka serdengečtija iz Bosanskog vilajeta, u svakom najmanje po pedeset konjanika, vrijednih momaka vještih ratovanju, na čelu sa njihovim agama i sve ih opremio. I iz grada Sarajeva ustrojeno je i opremljeno četrdeset bajraka serdengečtija sa njihovim agama, pa su svi, u smislu visokog fermata, odmah upućeni u glavnu carsku ordiju.

I onih sto pedeset pontona, što je naređeno da naprave, tada su već bili dovršeni i pripremljeni, pa su i oni otpremljeni tamo gdje je trebalo.

Kada su se oni priključili carskoj ordiji i Rusi su dana 24. zülhidždžeta te godine (16. IV 1769) sa više od sto hiljada vojnika, pomiješanih sa Poljacima, i mnoštvom municije iz Poljske iznenada prešli rijeku Dnjestar i nastupili na islamske granice, u pohodu na Hoćim. Nakon što je 1. muharrema 1183. godine (7. V 1769) stigla vijest da su prešli islamsku granicu, tražeći od

Boga pomoć krenuli su usiljenim maršom. Kada su starješine i borci koji su bili u tvrđavi Hoćim, saznali za pokret neprijatelja, uzdajući se u Allaha i slijedeći sunnet Božijeg Poslanika i opasavši se sabljom požrtvovnosti, zajedno sa mirimiranom Ali-pašom pošli su, s Božijom pomoći, u susret njima i krenuli u napad. Mnogo je neprijatelja postalo hranom lavu sablje i mnoga tijela uništena su na bazaru bijega.

Ali, pobjedonosna vojska bila je mala, a nevjernička je imala mnogo tabora. Međutim, islamska vojska se hrabro borila, a njihove sablje činile su čuda u borbi, pokazavši kako se osvaja i pobjeđuje. S jedne strane beglerbeg Maraša zajedno sa mutesarrifom sandžaka Teke Abaz Mehmed-pašom sa deset hiljada hrabrih nefera, poznatih velikih junaka, na dva sata hoda od tvrđave, kod mjesta zvanog Jemekluk Češme, sukobili su se s neprijateljem i u vatrenom okršaju, u prvom naletu, rastjerali su više od šest hiljada nevjernika, koji su tako poraženi, bježali svojoj vojsci. Kako se još oko šest-sedam hiljada njihovih vojnika opiralo vatri islamske vojske, islamski borci su na tu gomilu silovito udarili i, dok okom trepneš, razbili tu njihovu vojsku. Ukratko, za četiri-pet sati, s Božijom pomoći, razbijena je neprijateljska vojska, a nema ni broja koliko ih je stradalo pod udarcima sablji.

Spomenuta tvrđava opsjedana je tri dana i tri noći. Međutim, s Božijom pomoći, od ispaljenih hitaca iz topova i kumbara sa neprijateljske strane, tvrđavi nije nanesena nikakva šteta. Božijom pomoći, ispaljeni hici iz topova i kumbara od islamskih boraca većinom su pogadali nevjernike. Jednoga dana, hici iz oružja zvanog "selkum" pogodili su, pomoću Onoga koji uvijek pobjeđuje, ruskog nevjerničkog komandanta pozadine, i u tren oka ga otpremili u njegovo iskonsko boravište - pakao. Drugo tane pogodilo je još jednog denerala, pa je i on otišao za onim prvim, a njihovog tobdžibašu i ostale, koji su bili odgovorni za vojne poslove, obuzeo je strah pa su pobjegli. Islamski borci su i dalje napadali i progonili ih. Blizu trideset hiljada neprijatelja prošlo je ispod blijeska oštih mačeva islamskih boraca, izginulo

i doživjelo kaznu kakvu zaslužuje. Svega oko šest-sedam stotina među islamskim borcima bilo je onih koji su na bojnopolju popili napitak šehita, a nekoliko stotina ih je ranjeno.

Povodom radosne vijesti o ovoj pobjedonosnoj bici među muslimanima nastalo je veselje, pa uprkos neprijateljima, iz svih tvrđava i utvrđenja razlijevalo se slavlje praćeno pucnjima iz topova.

Visoki ferman upućen je spomenutom valiji Mehmed-paši u mjesecu muharremu 1183. godine (7. V - 5. VI 1769). Njime se naređuje svim hatibima da u svojim hutbama sa minbera spominju ime njegovog carskog veličanstva, da upućuju molbe za njegov dug život i za stalne pobjede islamske vojske.

U ovoj pobjedonosnoj bici 24. zu-l-ka'deta 1182. godine (21. III 1770) napalo je više od sto hiljada ruskih nevjernika sa Poljacima na tvrđavu Hoćim. Oni su iznenada iz Poljske prešli Dnjestar i preko islamskih granica upali. Pobjedonosna vojska, koja se nalazila u navedenoj tvrđavi, sukobila se s neprijateljem u Jemekli Češmesi, na dva sata hoda udaljenosti od tvrđave. U roku od četiri-pet sati izginulo je blizu sto hiljada neprijatelja. Oni što su ostali živi, pobjegli su u svoju zemlju. Radosne vijesti o ovoj pobjedi su se raširile, pa je izdan ferman koncem muharrema 1183. godine (27. V - 5. VI 1769) da se carsko ime na hutbama spominje, s titulom gazije. Carski ferman poslan je sa bojnog polja u polju Kartalu i u Sarajevo je prispio 5. rebiu-l-ewwela 1183. godine (9. VII 1769) oglašen i provedeno je veselje.

(Iz sidžila)

Raji je bilo zabranjeno da koristi ratnu opremu, oružje i ostalo. Međutim, kako je nešto prije stigao izvještaj da se, zahvaljujući nebrizi i nedostatku nazora, kod raje u Bosanskom vilajetu našlo mnogo oružja, opreme i ostalog materijala to je, u vezi s tim, naređeno da se iznese oružje, oprema i sve ostalo što se odnosi na ratne potrebe a koje posjeduje raja kod sebe ili je skriveno po crkvama i ostalim skrovištima gdje se čuva i da se proda, uz odgovarajuću cijenu, vojsci, trgovcima i ostalim mus-

limanima koji imaju potrebe za tim. Ako nešto od iznesenog oružja ostane neprodato, ono se sve ima sakupiti na jedno mjesto i narediti da se popišu imena vlasnika, pa kasnije, kada se to proda, novac treba pohraniti na sigurnom mjestu da bi im se predao, a u posjedu raje se ne smije ostaviti nijedan komad oružja. Uбудućе treba strogo paziti na to da raja ne kupuje i ne koristi oružje. Tako je naredeno visokim carskim fermanom, izdatim i dostavljenim lično spomenutom valiji koncem džumade-l-ahira 1182. godine (1. - 10. XI 1768).

On je i dalje ostao na položaju valije Bosne sa Hercegovinom, kao što je i bio, o čemu mu je došao carski ferman izdan 5. šewwala 1182. godine (12. II 1769).

(U vrijeme dok je bio valija dugo se pojavljivala jedna velika zvijezda repatica dok na koncu nije nestala.)

Staro je pravilo bilo da su se po gradovima i kadilucima, koji su u carskim zemljama, postavljali oni ajani u koje svi stanovnici vilajeta imaju povjerenja i koje oni izaberu. Ako nisu imali pristanak stanovništva za njihovo postavljenje, oni su se obraćali valiji i kadiji, bogato ih podmićivali i tražili da se njih postavi za ajane. Oni su za svoj račun unosili u salijane-deftere veća zaduženja za sirotinju. Da bi proveli u djelo svoje nemoralne pobude, mnoge poštene ljude oklevetali su pred valijom i kadijom i tražili da ih se kazni. Te i slične ružne poslove su stalno činili.

Zbog toga ubuduće valije i kadije, putem svojih murasela i kuzuruldija, više na ovaj način ne smiju postavljati ajane. Treba se obratiti sirotinji - raji. Onoga, za koga se oni saglase da se postavi za ajana, pa se posigurno utvrdi da prema svakom lijepo postupka, za koga se podnese ilam velikom veziru i, kada se i veliki vezir o tome tačno uvjeri, za njega će pisati valijama odgovor. Treba poštivati to staro pravilo i dobro paziti na to, a strogo se kloniti svega što je suprotno tome.

U slučaju da neki od ajana umre ili da raji čini nasilje ili nešto što nije u skladu s propisima, pa se ukaže potreba da ga se smijeni i postavi na njegovo mjesto drugi ajan koga stanovništvo

traži i odabere, a koji je pouzdan, pravedan, odmjeran, isproban, koji štiti raju, kao što je izloženo, u tom pogledu će se podnijeti arž, o čemu je izdan carski ferman početkom mjeseca ramazana 1182. godine (9. - 18. I 1769).

Prvog muharrema 1183. godine (7. V 1769) smijenjen je sarajevski kadija Sarajlija Smail-efendija Isević, a na njegovo mjesto postavljen je Smail-efendija Trabuzuni.^{*152, *153}

Ove, 1183. godine (1769/70), u čaršiji su određene cijene živežnim namirnicama po obračunu gdje jedna para vrijedi šest akči i propisane u akčama, kako slijedi:

Hljeb: 1 oka - 11 akči, simit: 1 oka - 12 akči, ćahije: 1 oka - 16 akči, pirinač: 1 oka - 50 akči, maslo obično: 1 junga - 160 akči, med: 1 oka - 54 akče, meso bravije: 1 oka - 20 akči, meso janjeće: 1 oka - 20 akči, debela govedina: 1 oka - 16 akči, mršava govedina: 1 oka - 12 akči, pečena bravetina: 1 oka - 36 akči, meso kozije: 1 oka - 16 akči, vosak: 1 oka - 60 akči, masni sir: 1 oka - 18 akči, obični sir: 1 oka - 12 akči.^{*154, *155}

U islamskoj vojsci, koja se nalazila u Hoćimu i njegovoj okolini, pojavio se razdor zbog širenja laži od nekih uhoda, pa su se, bez ikakve nužde, vratili svojim krajevima. Zato su ruski nevjernici iskoristili tu priliku i zauzeli tvdravu Hoćim i njenu okolicu, pa je donesena neodložna odluka da se u proljeće krene u ratni pohod. Stoga je i Bosanskom vilajetu, kao i ostalim vilajetima, naredeno da se pokupi što više vojske i da se, svim silama, nas-

*152 Iz jednog hudžeta, koji se čuva u sarajevskom muzeju, izdatog 6. muharrema 1183. godine (12. V 1769) vidi se da je gore spomenuti Ismail-efendija Isević bio sarajevski kadija.

*153 U jednoj odluci o raspodjeli nečije zaostavštine koju je 23. rebiu-l-ewvela 1183. godine (28. VII 1769) donio navedeni Trabzuni Ismail-efendija na njegovom muhuru je ovakav tekst:

"Na Sudnjem danu sjena Uzvišenog Arša iznad Ismaila."

*154 Iz hudžeta od 10. ša'bana 1183. godine (9. XII 1769) vidi se da je u Blagaju bio kadija Fehmi Džaferović Ali-efendija.

*155 Potomak navedenog Smail-efendije Isevića i danas, to jest 1295. godine (1878), živi u gradu Sarajevu, u Gazi Mehmed-begovoj mahali, to je Ibrahim Emin-efendija Isević, sin Sulejman Nedžib-efendije, sin Mehmed Emin-efendije, sina navedenog Ismail-efendije.

(U godini 1295. /1878/).

toji da se što prije priključe carskoj ordiji. O tome je izdan carski ferman sredinom ša'bana 1183. godine (10. - 19. XII 1769).

Jedan ruski đeneral, sa dvije ratne opreme municije i dosta novca, došao je u Crnu Goru. Kako je postojala mogućnost da dođe do neželjenih posljedica i da on digne na bunu crnogorsku i ostalu raju, spomenuti valija je, radi savjetovanja, pozvao sve mirimirane i kapetane iz vilajeta Bosne, te ajane i iskusne ljude, da dodu u Travnik 15. džumade-l-ula 1183. godine (17. X 1769).

Sarajevski kadija Smail-efendija Trabuzuni smijenjen je 1. muharrema 1184. godine (27. IV 1770), a na njegovo mjesto postavljen je Ibrahim-efendija Kibrisi.

Budući da je bosanski valija Silahdar Mehmed-paša još od ranije nosio zastavu pobjede, pozvan je na dužnost velikog vezira.

Dok ne dođe naredenje Dvora o vođenju poslova Bosanskog vilajeta, on je odredio za svoga kajmekama Mustafa-pašu Ibrahimpašića, a on je, u ponedjeljak 8. ša'bana 1184. godine (27. XI 1770), krenuo iz Travnika i otišao na tu stranu.

Kad je došao visoki carski ferman od 15. rebiu-l-ewwela 1184. godine (8. VII 1770) da se napravi i pošalje sedamdeset komada pontona potrebnih za prelaz carske vojske preko rijeke Dunava u ratnom pohodu za koji je odlučeno da se s proljeća povede protiv Rusa, pristupljeno je izradi tih pontona, kao i ranije, u mjestu Dobran, kraj Srebrenice.

Kada je silahdar Mehmed-paša stekao tu čast da postane veliki vezir, na položaj bosanskog valiye sa titulom rumelijskog beraskera postavljen je bivši veliki vezir Mehmed-paša Muhsinović. Ali, kako je trebao otpočeti carski pohod, pa on nije imao vremena da ode u Bosnu, zatražio je da se pitanje njegovog kajmekamluka riješi. Visokim carskim fermanom izdanim mjeseca ša'bana 1184. godine (29. XI - 18. XII 1770) za kajmekama je postavljen mirimiran Mustafa-paša Ibrahimpašić iz bosanskog koplja.

Sve do godine 1184. (1770/71) tok potoka Hrvatin, u gradu Sarajevu, nije bio regulisan. Te godine je dobrotvor hadži Omer-za Žetica, abadžija, uredio njegov tok. On je izgradio svodove

ispred zemlje zvane "Megara", koji i danas postoje, a na njima podigao jednu lijepu česmu od klesanog kamena.

Godine 1184. (1770/71) izgrađena je nova kamena munara džamije u Sagračci hadži Mahmudovoj mahali u gradu Sarajevu iz trećine imovine umrlog Misirli hadži Huseina, hattata, posredstvom osobe po imenu Mosto. Gradnja je pogođena uz naknadu od pet stotina groša u gotovini.^{*156, *157}

^{*156} Prijepis arzuhala koji je podnio bosanskom valiji Mehmed-paši šejh Mehmed Mejlija Guraniya kojim moli da ga se poštedi od odlaska u ratni pohod na Crnu Goru, godine 1182. (1768/69):

*Dodi, o lijepo pero moje
Ostavi svoj trag na tlu poezije.
Pa kad si se već u ruci našlo
Valjano privedi kraju ovaj posao.
Ispiši arzuhal siromaha ovog
Na ime dobročinitelja ti znanog.
Taj hrabri vezir, bosanski valija
Pravednog i oštroumnog rasuđivanja.
Carski zet, imenjак ponosa svijeta
Majdan dobročinstva, Asaf svoga doba.
Ja se klanjam njegovoj moći
Njegovom ugledu i njegovoj sreći.
Pa, ako bude pitao za moju namjeru
Obavijesti ga odmah o mom položaju:
- Vaš sluga Mejlija, slabi i hudi
Iznemogao od starosti što s vremenom dobodi.
Starački umor snagu mu pritisnuo
Odbacio strijelu i luk opustio.
Stoga je jadnik u okove pao
Uz to je čuruk-timar dopao
Kad je vjerna vojska sandžaka ovoga
Da krene u boj zapovijest dobila.
I njemu valjade u boj krenuti
Ali ne imade za to mogućnosti.
Nit' može uzjahati, nit' sjahati
Nit' je sposoban teški boj vojevati.
Ne misli da on lažnu izliku zbori
Kako da krene kad se s dušom bori.
Pa ni ratne spremе nema
Poput luka povijena stasa moli.
Da se briše s popisa
Tvome se naredenju pokorava.
Ali traži pomoć od milosti tvoje*

*Svojoj milosti oprost pripiši
I svoga jadnog slugu pohoda liši
Pripoji ga grupi dobroželiteља,
Što mogu jedino da ti dovu čine.
O, Asafe, svih osobina sretnih,
Oslobodi ga i molbu mu primi!
Učini mu obavezu nevažecom,
Pronadi lijek tom bolesniku.
Prah prijestolja plemenita roda
Sluga derviš Mehmed Mejlija.*

Na ovo je valija oslobodio Mejliju od vojnog pohoda.

* 157 Iz jedne zabilješke o vjenčanju obavljenom 17. rebiu-l-ewwela 1182. godine (2. VIII 1768) vidi se da je te godine u Sarajevu bio muftija Seid Mehmed-efendija, sin Seid Abdulkерim-efendije.

MUHSIN-ZADE MEHMED-PAŠA

ponovo

20. ša'bana 1184. godine (8. XII 1770)

(Od ramazana 1184. godine (19. XII 1770 - 17. I 1771) veliki vezir silahdar Mehmed-paša. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen.)

Od ša'bana 1185. godine (9. XI - 7. XII 1771) veliki vezir Muhsinović Mehmed-paša, po drugi put. Smijenjen.)

U mjesecu šewwalu ove 1184. godine (18. I - 15. II 1771) valijin konak zvani "Begluk" u gradu Sarajevu bio je dotrajaao, pa je za popravke potrošeno dvije hiljade i šezdeset groša. Iz ovoga je utrošeno, računajući šest akči za jednu paru, jedan dio za šindru, po četiri akče za jednu dasku, a za jednog dundera sedamdeset i šest akči.

(Iz sidžila)

Kao što je spomenuto, nevjernici Rusi zauzeli su tvrđavu Hoćim i njenu okolicu, pa su stalno, preko islamskih granica, upadali u unutrašnjost. Zbog toga bila je iskrena želja da se navedena tvrđava oslobodi od neprijatelja i da se njene granice očiste. U organiziranu carsku ordiju pozvane su sve jedinice iz drugih vilajeta.

Tako su iz Bosne pozvani janjičari i drugi rodovi koji su, prema defteru, kadri da nose mač i da ne bi neko izostao svi se imaju, prije nastupa proljeća, sa svojim serdarima i bajracima uputiti u zimovaliste u Baba-dağu, u carsku ordiju, praveći od dva konaka jedan da što prije stignu. Svi se trebaju, za sreću vjere, odreći sna i odmora, i ostaviti bezbrižnost. Svi trebaju zdušno pripasati mač i okupiti pod svoje bajrake, pa krenuti kako im se naređuje u carsku ordiju. Trebaju se natjecati ko će prije stići i da se nikome ne dozvoli da odugovlači ovaj hitni zadatak. Tako je naredeno iz carske ordije, iz zimovalista u Baba-dağu, visokim

carskim fermanom od sredine zu-l-ka'deta 1184. godine (28. II - 9. III 1771).

Izvršavajući naređenja, počelo je i u Bosanskom vilajetu hitno sakupljanje i formiranje jedinice, ali su se mnogi ustezali da podu. Jer, ti vojnici, koji su ranije bili upućeni na vojni pohod u Hoćim, samo što su se bili vratili pozivani su na vojni pohod, pa su zbog toga nastojali izbjeći odlazak. A ipak je sakupljeno koliko se više moglo, i pod vodstvom četverice aga upućeni su u carsku ordiju.

Ali, kada je došao turnadžija hadži Omer-aga, koji je bio određen da tu vojsku šalje, on je ponovo sakupio ljude i iz grada Sarajeva uputio je ordiju pod komandom hadži Mehmed-age Džine i još peterice aga.

(Mula Mujo)¹³⁰

Sarajevski kadija Kibrisi Ibrahim-efendija smijenjen je 1. muharrema 1185. godine (16. IV 1771) a na njegovo mjesto postavljen je Smail-efendija Tusijeli.¹³⁸

Pošto je ovaj put sarajevski mutesellim Smail-beg Dženetić pošao u rat s Rusijom, na svoje mjesto za kajmekama sarajevskog mutesellima je, posljednjeg dana džumade-l-ahira 1185. godine (9. X 1771), postavio Sopragu-zade Abdulah-bega.

Između posada tvrđava Bosanskog vilajeta, oni koji su ranije određeni za rat protiv Rusije i upućeni u carsku ordiju za čuvanje Kršove, njih četrdeset četiri nefera, sa stolačkim kapetanom Zulfikarom pobjegli su noću iz Nikšića, Kolašina, Trebinja i Mostara, što je izazvalo neželjene posljedice među ostalim članovima posada i prouzrokovalo rasulo. Naređeno je da se, prema dostavljenom defteru, svi do jednog silom vrate na svoja mjesta, gdje su određeni za osiguranje. Više niko ne smije ovako bez odobrenja nikuda ići, treba im put spriječiti i to zabraniti. U tom smislu izdan je ferman početkom džumade-l-ula 1185. godine (12. - 21. VIII 1771).

¹³⁰ Mula Mustafa Bašeskija: Ljetopis, vid. god. 1185.

¹³⁸ Na muhuru mu je bilo ovako ispisano:

"Bože, olakšaj poslove Ismailu."

Kajmekam valije Bosanskog vilajeta Mustafa-paša Ibrahimpašić iz bosanskog Skoplja je smijenjen, a na njegovo mjesto, prema fermanu od sredine šewwala 1185. godine (17. - 26. I 1772) postavljen je za kajmekama Bosanskog vilajeta mirimiran Mehmed-paša, mutesarriif Kliškog sandžaka.

Već dvije-tri godine oteže se rat s Rusijom, a u toj borbi se nisu mogli povratiti islamski gradovi i tvrđave koje su neprijatelji zauzeli. Sada je ponovo izdan carski ferman da se ti gradovi i tvrđave bezuvjetno moraju vratiti. Kako je za ovu veliku stvar potrebno dosta vojske iz svih naseljenih krajeva Carstva, i to takvih boraca koji su se i ranije isticali svojim junaštvom i borbenošću, kao borci za vjeru, naredeno je da se između posada i čuvara tvrđava i utvrđenja u Bosanskom vilajetu, na svakih dvadeset nefera odabere jedan nefer, pa će se po toj osnovi dići hiljadu i dvije stotine vojnika. Osim njih, između bosanskih junaka treba upisati i opremiti još tri hiljade vojnika pješaka, uz uvjet da im se u vidu nagrade daju po tri mjesečne plaće, te novac za šator i druga ratna sprema. Oni se trebaju naći pod bajrakom, kao rezerva, prije nego što nastupi proljeće. Za njihove binbaše postavljeni su bosanski kapetani: Ibšir-kapetan, Mehmed-kapetan i Ahmed-kapetan. U skladu sa visokim fermanom, izdanim sredinom šewwala 1185. godine (21. I 1772) naredeno je da se što prije upute, pa je odmah vojska formirana, kako je traženo, data joj je sva potrebna oprema i upućena je u carsku ordiju. Ovom prilikom tamo su upućeni i sve stare i nove age i alemdari.

U zapisima tadašnjeg ljetopisca Sarajeva Mula Muje¹³¹ stoji ovako zapisano: "U džumade-l-ahiru 1185. godine (11. IX - 9. X 1771) u Bosnu je došao bosanski valija Muhsinović Mehmed-paša." Navedeni Mula Mujo je te godine bio živ, pa kako je o tim događajima pisao kao neposredni svjedok, ovo se može uzeti kao tačno. Tako je te godine spomenuti valija Mehmed-paša došao u Bosnu. Svoga kajmekama Mehmed-pašu nije smijenio.

¹³¹ I. Odnosi se na Mula Mustafu Bašeskiju.

Pošto se mjesec-dva zadržao odmarajući se, navedeni valija je fermanom pozvan na položaj velikog vezira, a Mehmed-paša je ostavljen kao njegov kajmekam, kao i ranije, u Bosanskom ejaletu, koji mu je ponovo dodijeljen.

Navedeni valija otišao je u Istanbul u ša'banu 1185. godine (9. XI - 7. XII 1771).^{*159, *160}

Početak muharrema 1186. godine (4. IV 1772) sarajevski naib Ismail-efendija Tusijeli je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Mehmed Emin-efendija Izmiri, sin Mehmedov.

Početak 1186. godine (4. IV - 3. V 1772) šadrvan u dvorištu Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu pokriven je olovom, a navedeni Mula Mujo kaže da je potrošeno, po prilici, hiljadu groša. A što se tiče ovoga siromaha pošto se, prema uzvišenom beratu, nalazio kao katib spomenutog vakufa,¹³² taj šadrvan je 1278. godine (1861/62) potpuno obnovljen. Prilikom obnavljanja krova, skinuto je gotovo hiljadu pet stotina kilograma olova, prema mome proračunu.

Sve dok je bio na položaju velikog vezira spomenuti Muhsinović Mehmed-paša, do 9. džumade-l-ahira 1186. godine (7. IX 1772), on je Bosanski vilajet držao kao svoj arpaluk, a kao njegov kajmekam Bosnom je upravljao navedeni Mehmed-paša.

Od navedenog datuma na dužnost u Bosnu postavljen je mute-sarrif sandžaka Tirhale Osman-paša.^{*161, *162}

^{*159} Prema jednom hūdžetu od 27. zu-l-ka'deta 1185. godine (3. III 1772) vidi se da je te godine u kadiluku Travnik bio kadija Mehmed-efendija.

Na njegovom muhuru piše:

"Bože, učini da Mehmed bude susjed Poslanikov."

^{*160} U jednoj raspodjeli ostavštine, izvršenoj u sarajevskom sudu 17. ramazana 1185. godine (14. XII 1771), uvedeno je da su prodane:

2 krave s teletom (1500); 9 šinika ječma (3240); šinik pšenice (720); 1,5 šinik raži (540); 1,5 šinik heljde (540); 2,75 šinika prosa (900); 3 šinika kukuruza (1440).
¹³² Salih Huseinović Muvekkir je, po bratu, bio katib navedenog vakufa.

^{*161} Povodom njegova dolaska je Sarajlija Mehmed Guranija Mejli-efendija spjevao ovu pjesmu:

Neka šejhu-l-islamom časnu ličnost učini

Onog što krase sve muftije Uzvišeni

Na tom mjestu neka učvrsti Numana svoga vremena

Ier on trajno izvršava dužnost koja mu je poverjena

Mojoj tvrdnji dovoljan je dokaz istinski
 Od Boga je poslat jedinstveni valija Bosni
 Ovako čednog, pametnog, učenog, savršenog
 Nema ni među velikim vezirima ravnog
 Imenjak ponosa svijeta, pouzdanik zakona Vjerovjesnika
 Utočište samohranih, pribježište i bogataša i siromaha
 Njegova je ličnost duša otjelotvorena
 Jer žitelje grada podigoše dobročinstva njegova
 Njegov dolazak donese ugled konaku vezira
 Ko vidi reći će: Bosna nade časnog Gospodara
 Počni s dovom, priznaj svoju nemoć, Mejlija
 Zar je moguće opisati ga tako kako bi se željelo
 Neka mu Božija uputa bude vodič svakog dana
 Da provodi časni zakon najplemenitijeg Miljenika.
 Ljudi, izlazeći jedan po jedan, tarih izrekoše:
 "Učeni vezir, povjerenik zbora Šerijata Muhammedova."
 Godine 1186. (1772/73)

* 162 Tarih koji se nalazi na nišanu u haremu Buzadžić hadži Hasanove džamije u
 Sarajevu, na mjestu koje gleda na Logavin sokak:

O žalosti, puhnu edželski vjetar i odnese
 Ružičnjak života hadži Ahmeda Muzaferije
 Nek' mu zagovornik na Sudnjem danu bude Ponos Vjerovjesnikā
 A mezar neka mu osvijetli sjaj Božijeg spomena.
 Čuvši za njegovo preseljenje, tarih naumpade Mejliji:
 "Neka raj bude utočište hadži Ahmedu".
 Godine 1186. (1772/73)

TOPAL-OĞLU GAZI OSMAN-PAŠA

9. džumade-l-ahira 1186. godine

(7. IX 1772)

Ovaj vezir bio je postavljen na dužnost u Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom. Ali, pošto je on bio određen na osiguranje klanca Balije od neprijateljskog upada, namjesto njega poslan je u Bosnu, sa carskim fermanom, njegov haznadar Ali-aga, kao njegov kajmekam.

Budući da je Bosanski vilajet blizu mletačkih krajeva, a trgovina se živo odvijala, da bi se olakšalo mletačkim trgovcima te godine je izdan carski ferman po kome je jedan mletački "talar", težak devet dirhema srebra, vrijedio u bosanskim krajevima osamdeset para.

U ratovima sa Rusijom prošlih godina, svake godine su na vidan način pričinjavane štete i gubici. Pokrajina kao što je Krim, a i mnogo drugih tvrđava i krajeva palo je u ruke nevjernika. Te godine zaključeno je da se koliko-toliko ovo riješi mirnim putem, pa se odlučilo da se pristupi pregovorima. Ovlašteni pregovarači obje strane su se nekoliko puta sastali, ali su pri pregovorima ruski izaslanici ostali uporni i tvrdoglavi. Oni su smjerali da sva tatarska plemena ostanu pod njihovom upravom, kao njihovi podanici, kao i toliki muslimani - kazački Tatari i da cijeli Krim i okolica otpadnu od osmanske vlasti. Ma koliko se nastojalo da se sve ovo lijepo riješi, ništa od svega toga nije se moglo postići, pa su prekinuti pregovori, a ovlašteni predstavnici Osmanskog Carstva su se vratili.

Pošto se vidjelo da se sa Rusijom mora zaratiti ponovo, poznata je vojska iz svih krajeva Carstva da, s proljeća, dođe u Polje kod Šumena, gdje je bila carska ordija.

Na osnovu visokog fermata od sredine ša'bana 1186. godine (7. - 16. XI 1771), u zakazanom roku, upućeni su u carsku ord-

iju kapetan Zvornika Abdulah sa janjičarima, džebedžijama, tobdžijama, top-arabadžijama i svim za borbu sposobnim mladićima, koji su nastanjeni po kasabama i selima Bosanskog vilajeta i dvije hiljade pješaka leventa, koliko su oni imali.

Kada je ova vojska došla u mjesto zvano Martin, tri sata hoda daleko od Ruščuka, odmah su izvukli topove i municiju i napali na neprijatelja. Čuvši pucnjeve topova serasker paša sa vojskom koju je imao uza se, uzevši lahke topove, krenuo je u borbu kopnenim putem i u jednom je naletu razbio neprijatelje. Nešto neprijatelja su se u rijeci utopili dok su bježali, a nešto ih se vratilo u svoj logor u Jer Kökü. Oko dvije stotine ih je zarobljeno, a uz to i tri topa i mnogo municije. Većina je njihovih oficira izginula, a zarobili su ranjenog brata đenerala Ratbina(?), u mjesecu rebiu-l-ewwelu 1187. godine (23. V - 21. VI 1773).

U mjesecu saferu 1187. godine (24. IV - 22. V 1773) smijenjen je sarajevski kadija Mehmed Emin-efendija Izmiri, sin Mehmedov, a namjesto njega postavljen je Seid Ahmed-efendija Edirneli.

Spomenuti Gazi Osman-paša nije došao u Bosnu. Za vrijeme dok je bio zadužen Bosanskim vilajetom, on je kao svoga kajmekama postavio svoga haznadara Ali-agu. Ovaj puta je spomenuti Osman-paša skinut sa dužnosti u Bosanskom vilajetu, pa je i njegov kajmekam smijenjen, a namjesto njega postavljen je serasker Kara Su Ali-paša Dagistanli.

Kasnije je spomenuti Osman-paša pogubljen u Agribozu.^{*163}
^{*164, *165}

^{*163} Povodom njegova dolaska Mehmed Guranijsa Mejli-efendija spjevao je ovu pjesmu:

*Danju i noću mnogo hvala Bogu
 Što On na robove izli milost svoju
 I Bosni darova dobročinstva golema
 Dodijelivši joj valiju uglednog i čestitog
 Imenjaka hazreti Alije - Miljenika
 Plemenitog i hvaljenog kod uglednika
 Učenog, vrlog, roda uglednog
 Uz to blagog, i dostojanstvenog
 Prije njega rijetko je ko takav bio*

Bezgranično bih ga opisivati mogao
 Neka ga Svevišnji uvijek čuva
 I na pravi put usmjerava
 Neka nadzire principe Šerijata
 Ukazujući sudijama na tekst Menare
 Jer ono što je za narod najvažnije
 Svakako je smisao Božije odredbe
 Da Šerijat nikad ne postane predmet zaborava
 Malo i veliko nek mu se vječno pokorava
 Kada bi ovakav red na zemlji bio
 Ko bi ga uspostavljati trebao
 A pošto se sve na Božijoj odredbi snuje
 To jednim pogledom pronicljivi saznaje.

*164 Tarih koji je spjevao pjesnik Mejlija 1187. godine (1773/74) o pohodu na Silistru.

Pogledaj Asafa, osvajača zemalja, Bog ga blagoslovio
 Po hrabrosti na svijetu sličan nije se našao
 Junak među vezirima, s bajrakom k'o suncem
 Rustem u boju, poredit se može s neustrašivim Iovcem
 Asaf, koga takvim imenom nazva
 U svojoj menšuri muhurdar divana sudbine
 Sudija čistoga srca, pametni i učen
 Bermekija po darežljivosti utočište sirotih
 Sin vezirova sina, sina velikog vezira
 Prvi plod palme srca, njegova visost Ratib-paša
 Časni je imenjak onoga s nadimkom Zunnurejn
 To jest, valija Bosne, dobročinitelj Osman-paša
 Da osvoji grad Silistru bješe mu namjera
 Pun nesrećne vojske neprijatelja
 Junački isuka mač tog časa na dušmana
 Krvlju se zarumeniše brda, k'o bašče tulipana
 On je pobjedonosni vezir i ne bi bilo čudnim
 Da od straha nevjernicima postane svijet tijesnim
 Zdrobi neprijatelje vjere svojom čvrstom nogom
 Božija pomoć ga učini velikim pobjednikom.
 Da sačuva čast države i vjere
 Za to mu Bog dađe nadimak Gazi.

*165 U rebiu-l-ahiru 1187. godine (1773) u Foči je bio kadija šejh Mehmed-efendija.

DAGISTANLI ALI-PAŠA

24. redžeba 1187. godine (11. X 1773)

(Od 8. zu-l-ka'deta 1187. godine (21. I 1774) na sultanskom prijestolju sultan Abdulhamid-han. Navedeni sultan sin je sultana Ahmed-hana. Na prijesto zasjeo 1187. godine (1773/74). Vladao šesnaest godina. Živio šezdeset šest godina.

Od mjeseca džumade-l-ahira 1188. godine (9. VIII - 6. IX 1774) veliki vezir Izzet Mehmed-paša.)

Spomenuti je postavljen na dužnost u Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom. Ali, kako je tada bio rat sa Rusijom i on bio serasker Kara Su, za njegovog kajmekama carskim fermanom iz prve dekade mjeseca ša'bana 1187. godine (18. - 27. X 1773) postavljen je na dužnost u Bosnu njegov čehaja.

Kada je Ibrahim-paša došao u Bosnu, on je smijenio tadašnjeg mutesellima Sarajeva Smail-bega Dženetića, a na njegovo mjesto je 7. ramazana 1187. godine (22. XI 1773) postavio Omer-bega, sina Fazlagića.

Pošto je sultan Mustafa-han, u petak 8. zu-l-ka'deta 1187. godine (21. I 1774) otišao u vječnost, to je njegov brat sultan Abdulhamid-han zasjeo na prijesto Osmanskog carstva. Sredinom zu-l-ka'deta 1187. godine (24. I - 2. II 1774), visokim carskim fermanom naređeno je da se u svim džamijama, po kasabama i selima Bosanskog vilajeta, prilikom učenja hutbe spominje carsko ime, a hicima iz topova i pušaka da se oglasi veselje.

Ima već nekoliko godina kako prema Osmanskom carstvu Rusija ispoljava neprijateljstvo i nastoji nanijeti štetu potpaljivanjem vatre pobuna, koje muslimanima i mirnim islamskim gradovima čine zla i nanose štetu. Zbog te ukorijenjene pokvarenosti i neprijateljstva, utvrđeno je da kane i ovog proljeća napasti na islamske krajeve. Zbog toga se i Osmansko carstvo priprema da taj napad odbije.

Kada su pozvane pobjedonosne vojske iz svih krajeva Carstva, sredinom mjeseca zu-l-ka'deta 1187. godine (14. I - 13. II 1774) izdan je visoki carski ferman da se iz Bosanskog vilajeta odmah popiše i opremi, te uputi u carsku ordiju osamnaest buljuka boraca, s tim da svaki buljuk bude sastavljen od po sto dvadeset ljudi. Udovoljavajući visokom carskom fermanu, razvijeno je osamnaest bajraka, a u svaki od njih upisano je i opremljeno po sto dvadeset junaka, pa su upućeni, pod komandom bihačkog kapetana, u carsku ordiju koja se nalazila u Šumenu.

Vasif-efendija u svojoj hronici bilježi: "Navedena vojska stigla je u carsku ordiju u mjesecu saferu 1188. godine (13. IV - 11. V 1774)."

Podnesen je ilam da je tadašnji sarajevski mutesellim smijenjen, a namjesto njega 23. zu-l-ka'deta 1187. godine (5. II 1774) ponovo je za sarajevskog mutesellima postavljen Smail-beg Dženetić.

Ponovo je zatraženo iz Bosanskog vilajeta da se za rat s Rusijom upiše i opremi dvadeset bajraka od hiljadu pješaka leventa, s tim da pod svakim bajrakom bude po pedeset nefera. Za nagradu svakom neferu dato je po dvadeset i pet groša, što iznosi dvadeset i pet hiljada groša, a njihove mjesečne plaće, računajući po dva i po groša, te tri mjesečne plaće s proračunom za njihove zabite - svega osam hiljada i devetsto deset groša. Za putne troškove za šezdeset dana tri hiljade tri stotine devedeset groša, naknada za nabavku bakrenog posuda šeststo i petnaest groša, za šator, čerge i ostalu opremu tri hiljade trideset i jedan groš, što ukupno iznosi četrdeset hiljada devet stotina četrdeset šest i po groša. To je izdvojeno iz blagajne carske ordije i poslano po posebnom mubaširu Mehmedu Memišu.

Kada spomenuti dođe, on će neferima na navedeni način to podijeliti, a kapetanu i naibu u Bosni naređuje se da ih, što je moguće prije, otpreme u carsku ordiju u smislu visokog carskog fermmana od 1. zu-l-hidždžeta 1187. godine (1. II 1774). Odmah je popisano i opremljeno hiljadu za borbu sposobnih nefera, koji su raspodijeljeni na dvadeset bajraka. Kao što je fermanom

naredeno, poslani novac iz Dvora podijeljen je neferima, pa su upućeni pod komandom Mehmed-bega Kurta, kapetana Novog Pazara, u carsku ordiju u Šumenu.

Članovima mjesne posade na čuvanju tvrđave Klobuk, u Hercegovачkom sandžaku, određene su godišnje plaće od po tri hiljade groša, kao odžakluk od poreza na med i vosak, iz ureda bosanske blagajne. Izdan je visoki carski ferman 21. ša'bana 1187. godine (7. XI 1773) da im se ove godišnje plaće isplate.

Godine 1187. (1773/74) potpuno je izgorjela zgrada šerijatskog suda u Sarajevu.

1. rebiu-l-ewwela 1188. godine (12. V 1774) smijenjen je tadašnji sarajevski kadija Seid Ahmed-efendija Edirneli, a na njegovo mjesto postavljen je Fejzullah-efendija, sin Lutfullah-efendije.

Stanovništvu je objavljeno da je nakon dugog ratovanja između Osmanskog carstva i Rusije, koje je trajalo pet-šest godina, došlo do izmjene mirovnog ugovora na sastanku održanom u mjestu Kanardže. Jedan takav ferman, od sredine džumade-l-ahira 1188. godine (20. - 29. VII 1774), dostavljen je da je sklopljen mir i da se to obnaroduje u Bosanskom vilajetu, pa je njegov sadržaj stanovništvu objavljen.

U mjesecu muharremu 1188. godine (4. III - 12. IV 1774) carskom silahdaru Bošnjaku Abdulah-agi dodijeljena je čast vezira. On je porijeklom iz Sarajeva iz obitelji Muždedži. Kao mlad otišao je na nauke u Istanbul, gdje je trudom i zalaganjem stekao veliko znanje, dospio u krug visokih državnika i dostigao vezirski položaj. I danas u gradu Sarajevu ima, iz te obitelji, njegovih srodnika.

Ali-paša je kao bosanski valija obavljao dužnost i seraskera u kraju Kara Su. Međutim, zaključenjem mirovnog ugovora sa Rusijom, prestala je potreba za dužnošću seraskera. Ta dužnost je sada dokinuta, a spomenutom veziru ostavljen je kao i ranije valiluk nad Bosnom. Na osnovu carskog fermata izdatog 10. redžeba 1189. godine (16. IX 1774) naredeno mu je da preuzme svoju dužnost, pa je odatle krenuo i koncem časnog ramazana

(25. XI - 4. XII 1774) stigao u sjedište bosanskih valija u grad Travnik.

Spomenuti Ali-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni 23. zu-l-hidždžeta 1188. godine (25. II 1775), a na njegovo mjesto postavljen je Ajvaz-zade hadži Halil-paša, bivši veliki vezir. Dotadašnjem valiji Bosne Ali-paši dodijeljen je Rumelijski vilajet, pa je tamo otišao u mjesecu muharremu, 1189. godine (4. III - 2. IV 1775).^{*166}

^{*166} Defterdar Bosne bio je Seid Mehmed-efendija, sin Seid Ishak-efendije, iz Jagdžizade hadži Ahmedove mahale, u gradu Sarajevu. Međutim, dok je bio poslom u Travniku godine 1188. (1774/75) tamo je umro. U času smrti je iza sebe ostavio svoga zeta po imenu Ago Mustafa-aga, sin Jašar Sadik-efendije.

AJVAZ-ZADE HADŽI HALIL-PAŠA, BIVŠI VELIKI VEZIR

23. zu-l-hidždžeta, 1188. godine (25. II 1775)

(Od mjeseca džumade-l-ula, 1189. godine (30. VI - 29. VII 1775) veliki vezir Derviš Mehmed-paša. Rodom je iz Istanbula. Smijenjen.)

Razlog zašto je spomenuti hadži Halil-paša postavljen na dužnost u Bosanski ejalet je ovaj: za vrijeme dok je on bio veliki vezir, u Beogradu je zaključen mirovni ugovor između Osmanskog carstva i Austrije. U ispravama o mirovnom ugovoru nije izričito regulisano pitanje granice. Zbog toga je Austrija tvrdila da su zemlje s one strane rijeke Une, koje su od ranije bile pod Osmanskim carstvom, njoj ostavljene, pa je to Carevini s vremena na vrijeme zadavalo glavobolju. Ovoga puta spomenutom paši je prigovoreno: "Ti si taj mir zaključio, a sada je došlo do spora." Na to je on rekao: "Dajte vi Bosnu meni, pa ću ja tamo otići i spor riješiti." Zbog toga mu je dodijeljena Bosna, pa kada je došao, ušutkao je Austrijance.

Iako je navedene godine Bosanski vilajet dodijeljen Halil-paši do njegova dolaska, na osnovu carskog fermama, Bosnom je, kao njegov kajmekam, upravljao mirialem Mehmed-paša.

U mjesecu muharremu 1189. godine (4. III - 2. IV 1775) bivši sarajevski muftija hadži Mehmed-efendija, sin Jusufov, iz Kečedži Sinanove mahale u Sarajevu, umro je u gradu Vidinu dok je iz Istanbula dolazio u Sarajevo.

Tadašnji sarajevski mutesellim Smail-beg Dženetić smijenjen je 9. muharrema 1189. godine (12. III 1775), a namjesto njega za mutesellima postavljen je Abdulah-aga.

Spomenuti valija hadži Halil-paša došao je u Bosnu koncem safera 1189. godine (22. IV - 2. V 1775). Prvog rebiu-l-ewwela

1189. godine (2. V 1775) smijenjen je tadašnji kadija Sarajeva Fejzulah-efendija, sin Lutfulah-efendijin, a namjesto njega postavljen je muderris Abu Čelebi Mustadži-zade.

Sve do godine 1188. (1774/75) naplaćivala se džizja od raje u esed grošima. Međutim, kako je pribavljanje tih novčanica bilo povezano s teškoćama, 1189. godine (1775/76) izdan je carski ferman da se ne traži naplata džizje u tim novčanicama, nego da se vrši u svim vrstama novca, koji po svojoj težini i čistoći odgovara propisanoj vrijednosti novca koji je u opticaju, a prema sljedećem obračunu: četiri groša za jedan "istanbul-funduk" dukat, tri groša za jedan "istanbul zer-i mahbub" dukat, a za dukate "misir-altun" i "zindžirli misir-altun" sto i deset para. Čiste pare sa tugrom obračunavati - jedan groš za četrdeset komada i po tom obračunu naplaćivati od njih džizju.^{*167}

Na gradilištu u Hadži Isa mahali, u Sarajevu, čije zemljište je kupljeno za izgradnju medrese, jedne trećine imovine koju je oporučio u dobrotvorne svrhe Sim-zade Abdulah Kerim-efendija, koji je umro 1177. godine (1763/64), šerijatski sud obrazovao je komisiju koja je izašla na to gradilište u sastavu: Seid Osman-efendija, muderris ispred kadije, Seid Mehmed-efendija, sarajevski muftija, i Abdulah-aga, sarajevski mutesellim, pa su utvrdili da se medresa može graditi na tom mjestu.

Stanovnici te mahale i oni iz susjedstva, te tabaci, na suprotnoj strani, kao i ostali iz čaršije o tome su upitani i dali su saglas-

* 167 U trećoj dekadi mjeseca zu-l-hidždžeta 1188. godine (16. II - 4. III 1775) umro je poznati kadija Ismail-efendija Isević iz Hadži Isa mahale u Sarajevu. Ukopan je u mezarju na Alifakovcu. Ostavio je iza sebe maloljetnog sina Mehmed Emin-efendiju.

Od njegove ostavštine iz te godine prodato je po niže navedenim cijenama:

1 krava s teletom	1200 akči
1 konj dorat	1200 akči
3 šinika zimske pšenice	3000 akči
1 šinik ljetnje pšenice	1000 akči
4 šinika ječma	1920 akči
1 šinik zobi	240 akči
1 šinik leće	480 akči
1 šinik prosa	240 akči

nost te izjavili da izgradnja medrese na tom mjestu neće nikome smetati i da to mjesto odgovara za medresu, pa je tako i uneseno u zapisnik te komisije i 21. džumade-l-ahira 1189. godine (19. VIII 1775) otpočela je gradnja.

Spomenuti valija hadži Halil-paša smijenjen je 28. džumade-l-ahira 1189. godine (26. VIII 1775), a namjesto njega je, po drugi put, postavljen bivši veliki vezir Silahdar Mehmed-paša. Hadži Halil-paši dodijeljen je vilajet Solun sa Kavalom, pa je koncem mjeseca redžeba 1189. godine (IX 1775) krenuo iz Travnika na svoju novu dužnost.

**SILAH DAR MEHMED-PAŠA,
BIVŠI VELIKI VEZIR
drugi put**

28. džumade-l-ahira, 1189. godine (26. VIII 1775)

(Od mjeseca zu-l-ka'deta, 1190. godine (12. XII 1776 - 10. I 1777) veliki vezir Mehmed-paša Darendeli-zade.)

Dok spomenuti Mehmed-paša ne stigne u Bosnu, carskim فرمانom postavljen je da njom upravlja njegov čehaja hadži Mehmed-aga.

Prije nego je došao u Bosnu, spomenuti valija smijenio je sarajevskog mutesellima Abdulah-agu 2. redžeba 1189. godine (29. VIII 1775), a namjesto njega je ponovo postavio za sarajevskog mutesellima Smail-bega Dženetića.

Spomenuti bosanski valija Mehmed-paša došao je u Bosnu 9. šewwala 1189. godine (3. XII 1775).

Zarobljenike iz Rusije, Poljske, Vlaške, Moldavije i Grčke, koji su za vrijeme prošlih ratova pali u ropstvo muslimana, a nalaze se kod ljudi u Bosanskom vilajetu, treba objelodaniti i osloboditi ukoliko su ostali u svojoj vjeri - osim onih koji su primili islam. Za svakog zarobljenika pojedinačno, isplatit će se iz državne blagajne po stotinu groša pa ih treba predati mubaširu zaduženom za zarobljenike.

Isto tako će se zarobljenici, koji su pali u ruke muslimanima, iz Vlaške, Moldavije i Grčke, a naročito oni iz selâ i kasaba na obali Dunava, osloboditi, izuzev onih koji su primili islam i to dobrovoljno; za one koji su i dalje ostali u svojoj vjeri neće se ništa platiti njihovim vlasnicima, ali će ih se osloboditi. Jer, svi koji spadaju u te grupe su raja Osmanskog carstva, koja od ranije, a i sada plaća harač, ali su se silom prilika morali pokoriti neprijatelju, što je utvrđeno nakon što je sklopljen mir. Zbog

toga za te zarobljenike ne treba ništa plaćati nego ih treba osloboditi i saopćiti im da su oni raja Osmanskog carstva, kao i ranije, te da mogu ići kuda hoće i to im omogućiti. Tako je naredeno visokim carskim fermanom, koji je izdan koncem rebiu-l-ahira 1189. godine (20. -29. VI 1775).

Na osnovu izdatog carskog fermana i odluke šerijatskog suda u Sarajevu, uz saglasnost za to određenog mubašira Ibrahim-paše, a posredstvom vilajetskih ajana, svi zarobljenici koji su se nalazili u rukama stanovnika Sarajeva dovedeni su pred sudsko vijeće. Kada su svi pojedinačno ispitani, osim onih koji su primili islam, sud je javno službeno uveo imena i lični opis jedanaest zarobljenika, koji su i dalje ostali u svojoj vjeri i koji su po svojoj volji odlučili da idu u svoj zavičaj. Prema odredbi visokog carskog fermana oni su se imali dovesti u prijestonicu. Tih deset Grka i jedan Vlah predani su spomenutom mubaširu Ibrahim-agi 15. šewwala 1189. godine (9. XII 1775). Pošto mu je isplaćeno što je potrebno za njihovu ishranu i njegovu mubaširiju, otpremljeni su u Istanbul.

Kao što je spomenuto, stanovnik Hadži Isa mahale u gradu Sarajevu Smail-efendija Isević, koji je bio naib 1182. godine (1768/69) umro je 1188. godine (1774/75).

Sadašnjem sultanu Abdulhamid-hanu, koji je uvećao sjaj osmanskog prijestolja, rodila se kći Hatidže-sultanija 20. zu-l-ka'deta 1189. godine (12. I 1776). Zbog toga je naredeno da se provede veselje i da se po običaju okite čaršije i pazari, te da to traje sedam dana i sedam noći; da se iz topova i pušaka oglasi cijelom svijetu veselje. U svim džamijama i mesdžidima će se dići ruke na dovu Svevišnjem Allahu. U tom smislu izdana je irada velikog vezira, koja je stigla 1. muharrema 1190. godine (21. II 1776).

1. safera 1190. godine (22. III 1776) smijenjen je mutesellim grada Sarajeva Smail-beg Dženetić, a namjesto njega postavljen je Abdulah-aga.

Od starina je raja nastanjena u nahijama Crne Gore, koje pripadaju tvrđavama Podgorice, Spuža i Žabljaka, a koje su potpadale pod Skadarski sandžak, bila odmetnička i fanatična,

pa se nije mogao uspostaviti potpun red i mir. Kad god se ukazala prilika, pokornom i mirnom stanovništvu nanosila je štetu.

Kako je ta nahija krševita, ona nije imala svojih prihoda od ljetine, nego je živjela od pomoći iz Bosne. Bilo je očito, ako bi im se uskratila hrana samo za dva mjeseca, da bi se morala predati. U slučaju da se navedene tvrđave sa svojim nahijama pripoje Bosanskom vilajetu, bivši bosanski valija Kamil Ahmed-paša je u svom arzu pružio uvjeravanja da bi se ta raja mogla upokoriti i dovesti u red. Ovo je prihvatio i sultan, pa je fermanom iz 1170. godine (1756/57) naredio da se te tvrđave sa svojim nahijama izdvoje iz Skadarskog sandžaka i pripoje Bosanskom vilajetu. Zbog toga je bosanski valija tu nahiju uzeo pod svoju upravu. Međutim, nije prošla ni godina dana, a na molbu skadarskog mutesarrafa Mehmed-paše, izdan je carski ferman iz godine 1171. (1757/58), kojim je naredeno da se te tvrđave sa pripadajućim nahijama izdvoje iz Bosanskog vilajeta i pripoje Skadarskom sandžaku. Kada su te nahije došle pod upravu Skadarskog sandžaka tamošnja raja, nenavikla na red, odmah se počela buniti na što je navikla. Da bi se zaveo u njima trajan red, carskim fermanom od početka rebiu-l-ewwela 1190. godine (april 1776), izdanim bosanskom valiji Mehmed-paši, naredeno je da se ove nahije sa tvrđavama ponovo izdvoje iz Skadarskog sandžaka i pripoje Bosanskom vilajetu i stave pod njegovu nadležnost u pogledu sudstva i običajnog prava. Tada je valija Mehmed-paša preuzeo te nahije i tvrđave pod svoju upravu, a Abdulah-pašu, iz Spuža, postavio je za mutesellima.

Ove 1190. godine (1776/77) brdski potok, poznat pod imenom Ramića potok, koji protječe kroz Sarajevo, jako je nabujao, pa je vodenicu u Kasapima i nekoliko kazandžijskih dućana poplavio. Kako je sva čaršija bila poplavljena, pričinjena je velika šteta.

Dana 1. džumade-l-ula 1190. godine (18. XI 1776) smijenjen je muderris Ali-čelebije - sarajevski kadija Mustadži-zade Abdulaziz-efendija, a namjesto njega postavljen je Seid Numan Muhamed Emin-efendija Smailpašić.

Tadašnji mutesellim Sarajeva Abdulah-aga smijenjen je 13. džumade-l-ahira 1190. godine (30. VII 1776), a namjesto njega postavljen je Smail-beg Dženetić.

Opet, početkom muharrema 1190. godine (februar 1776) smijenjen je Smail-beg Dženetić, a namjesto njega postavljen je bivši hercegovački mutesellim Hasan-aga Jažić.

Carskim fermanom od 21. džumade-l-ula 1190. godine (8. VII 1776) ponovo je ostavljen Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom spomenutom valiji Silahdar Mehmed-paši.

Na dan 6. redžeba 1190. godine (21. VIII 1776), u srijedu uvečer, rodio se sretni sin sultanu Abdulahmid-hanu po imenu Mehmed. Tim povodom naredeno je da se među vojskom provede veselje u trajanju od tri dana i tri noći, pa je i u Bosanskom vilajetu, u smislu fermana od 11. redžeba 1190. godine (26. VIII 1776), provedeno propisano veselje.

Bosanski vilajet bio je okružen sa tri strane neprijateljima. Zbog toga je bilo prijeko potrebno da se učine popravke na mnogim mjestima tvrđave u Sarajevu, najznačajnijem gradu cijelog Bosanskog vilajeta, koja su bila sklona rušenju, a naročito njenih kapija, tabija i kula, jer ne daj Bože da neprijatelji udare sa bilo koje strane, sarajevsko stanovništvo i ono iz susjednih kadiluka ne bi imalo kuda skloniti žene i djecu. Na molbu stanovništva grada Sarajeva da se urade nužne popravke na toj tvrđavi, uz pomoć države i učešće stanovništva, sarajevski sud je spomenutom valiji podnio svoj izvještaj sa tim prijedlogom. Spomenuti vali-paša pobrinuo se za to, pa je 24. safera, 1191. godine (4. IV 1777) zatražio carski ferman kojim će se to odobriti, a 23. rebiu-l-ahira 1191. godine (1. VI 1777) počeli su radovi na obavljanju navedenih popravki.

Tovarni kamen za ove popravke kupovan je po cijeni od po sedam para za svaka tri tovara, a po dvadeset para za tovar kreča. Dnevnicu majstora bila je četrnaest para, a radnička po sedam para.

U to vrijeme uradene su popravke tvrđava: Dervente, Zvornika, Stare Ostrovice i Srebrenice.

Spomenuti valija Silahdar Mehmed-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni 12. rebiu-l-ahira 1191. godine (20. V 1777) i dodijeljen mu je, kao arpaluk, sandžak Solun. U jednoj drugoj bujuruldiji, upućenoj sarajevskom kadiji, govori se da mu je dodijeljen Vidinski sandžak. Spomenuti je 1. džumade-l-ahira 1191. godine (7. VII 1777) krenuo iz Travnika na svoju novu dužnost, a namjesto njega je ponovo postavljen Ali-paša Dagistanli.^{*168,}

^{*169,} ^{*170}

^{*168} Bivši sarajevski mutessellim Smail-beg Dženetić, sin Ahmed-agin, umro je mjeseca rebiu-l-ahira 1190. godine (maja 1776).

Ostavio je iza sebe sina po imenu Fejzi-beg, a njegov sin je Mustafa-beg. Ovaj Mustafa-beg živio je sve do godine 1291. (1874) i stanovao je u Jagdži-zade hadži Ahmedovoj mahali u gradu Sarajevu. Gore spomenuti Smail-beg i Ahmed-aga te ostala njihova rodbina ukopani su na mezarju zvanom Hambina Carina, koje se nalazi u Sarajevu. Spomenuti Mustafa-beg ukopan je u haremu džamije u Havadže Kemaluddin mahali.

Taj Mustafa-beg je 1289. godine (1872) sve svoje nekretnine uvakufio kao evladijet vakuf. Iza njega ostali su sinovi: Fejzija, Sulejman-zaim, Abdija, Seid i Mehmed.

^{*169} Na jednom hudžetu izdatom od sarajevskog suda 11. rebiu-l-ewwela 1191. godine (19. IV 1777) vidi se ovaj potpis i pečat Ali-zade Lutfullah, naib kadije u gradu Sarajevu.

Na njegovom muhuru piše:

"Lutfullah - Njegov rob."

^{*170} Iz jednog hudžeta izdatog u sudu nahije Fojnice vidi se da je 28. zu-l-hidždžeta 1191. godine (27. I 1778) tamo bio naib Mehmed-efendija.

Na njegovom muhuru stoji:

"Ja se oslanjam na svoga Stvoritelja."

DAGISTANLI ALI-PAŠA

drugi put

12. rebiu-l-ahira 1191. godine
(20. V 1777)

Spomenutom Ali-paši je navedene godine dodijeljen na upravljanje Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom. Do njegovog dolaska u Bosnu, kao njegov kajmekam, fermanom je postavljen Džafer-paša.

Sarajevski mutesellim Hasan-aga Jažić je 15. ša'bana 1191. godine (18. IX 1777) smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Sopraga Abdulah-aga.

Na dan 1. ramazana 1191. godine (3. X 1777) smijenjen je sa položaja sarajevskog kadije Seid Mehmed Emin-efendija Smailpašić.

Spomenuti Ali-paša stigao je u Bosnu 9. šewwala 1191. godine (10. XI 1777) i preuzeo dužnost.

Svi zaimi i timarnici, koji su od početka bili uspostavljeni u Osmanskom carstvu, morali su imati sakupljenu, organiziranu i spremnu vojsku koja je bila dužna da se nađe pod zastavom alajbega onoga sandžaka u kome je nastanjena. Međutim, iako je ovo bilo strogo zakonom regulisano, na te obaveze se stalno moralo paziti, jer se odavno one nisu izvršavale.

Dešavali su se propusti stoga što su te grupe, to jest zaimi i timarnici, izbjegavali da idu u ratne pohode i na osiguranja te da se nađu na zadatku kod opravke tvrđava. Oni su ostajali kod svojih kuća i samo su vodili brigu o svojim zijametima i timarima, koje su imali u posjedu, vodeći isključivo računa o svojim vlastitim poslovima.

Ovo je prouzrokovalo da se kod valijâ i alajbegâ pojavila želja za bogaćenjem i mitom. Da bi se okoristili, oni su bezra-

zložno smjenjivali timarnike, koji su bili na svom mjestu, a umjesto njih postavljali druge koji nisu obavljali svoje dužnosti. Naročito su dodjeljivani timari i zijameti onim vezirima, emirima, mirimiranima, ajanima i uglednicima koji nisu imali sposobnosti ni prava na to. Štaviše, oni su jedan timar dijelili na troje i dodjeljivali trojici ljudi, a nekima su sastavljali po tri timara zajedno i davali ih. Mimo pravila i propisa, valije i alajbezi su se upustili u to, i to im je postala stalna praksa. Zbog toga su pravila i propisi po kojima su ti odžaci nekada dodjeljivani potpuno napušteni.

Ubuduće, odžake zaima i timarnika treba uskladiti sa propisima, koji su od давnine uspostavljeni, dovesti ih u sklad sa njima, i po njima postupati. Sve one koji budu činili ono što se sa ovim kosi treba pozvati i dati im do znanja i pripremiti im da će, za ugled drugima, po kazni biti pogubljeni, a da će im timari po propisima biti oduzeti i dodijeljeni onima koji budu to zaslužili.

To sadrži carski ferman, koji je izdan sredinom mjeseca ša'bana 1191. godine (septembar 1777). Naređeno je da se jedan prijepis visokog carskog fermana doslovno uvede u sidžil šerijatskog suda, a da se njegov sadržaj obnaroduje stanovništvu.

Na dan 1. zu-l-hidždžeta 1191. godine (31. XII 1777) smijenjen je tadašnji mutesellim Sarajeva Sopraga Abdulah-aga, a na njegovo mjesto postavljen je Omer-aga Fazlagić.

Koncem 1191. godine (XII 1777) po carskom fermandu otpremljeno je iz baruthane u Solunu hiljadu kantara baruta za tvrđave Bosanskog vilajeta.

Pored ranijih slučajeva, koji nisu u skladu sa zaključenim ugovorom o miru između Osmanskog carstva i Rusije, počela se sakupljati ruska vojska u Poljskoj, u blizini granice. To je jasno govorilo da će Rusi nastojati da pređu granicu Osmanskog islamskog carstva, pa je stoga naređeno da se osiguraju tvrđave i pogranični predjeli te pripremi odbijanje neprijatelja. Bilo je potrebno, još prije proljeća, da se sabere dovoljno vojske u polje Ismail.

Čim je pozvana vojska sa područja cijelog Carstva, naredeno je da se i iz Bosanskog vilajeta obrazuju četiri bajraka serdengečtija, s tim da pod svakim bajrakom bude više od sto dvadeset nefera pješaka. O tome je izdan visoki carski ferman početkom zu-l-hidždžeta 1191. godine (31. XII 1777 - 9. I 1778) kojim je naredeno da se upute u polje Ismail.

Izvršavajući visoki carski ferman, upisana je i opremljena vojska a za njenog zapovjednika postavljen je Mehmed-beg, kapetan tvrđave Stara Ostrovia, i upućena u polje Ismail seraskeru Abdulah-paši, koji se tamo nalazio.^{*171}

Dotadašnji mutesellim Sarajeva Omer-aga Fazlagić je smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je 1. rebiu-l-ewwela 1192. godine (30. III 1778) hadži Mehmed-aga Šuvalija.

Spomenuti Ali-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosanskom vilajetu krajem mjeseca džumade-l-ahira 1192. godine (16. - 25. VII 1778), a dodijeljen mu je muhafizluk nad Vidinom, uz uvjet da preuzme i sandžak Nikopolje. On je sredinom mjeseca redžeba te godine (4. - 13. VIII 1778) krenuo iz Travnika na novu dužnost.

Namjesto njega na dužnost u Bosanski vilajet postavljen je mutesarrif sandžaka Nikopolje i muhafiz Vidina bivši veliki vezir Silahdar Mehmed-paša, po treći put.^{*172}

* 171 Uvidom u visoku carsku naredbu od početka muharrema 1192. godine (31. I - 10. II 1778) u Foči je bio muftija Ibrahim-efendija, sin Mehmedov.

* 172 PRIJEPIS BUJURULDIJE BOSANSKOG VALIJE

"Poznavaocima Šerijata, kadijama i naibima koji se nalaze u kadilucima Hercegovačkog sandžaka, neka im se poveća znanje; predvodniku uglednika - Ahmed-begu, sinu Džafer-pašinu, koji je sada postavljen za mutesellima Hercegovačkog sandžaka, neka mu se poveća ugled; svim ostalim zabitima koji su ponos među sličnim i ravnim, u navedenom sandžaku, uglednicima naroda, povećala im se vrijednost, dostavlja se sljedeće:

Budući da si ti, gore spomenuti beže, iz jedne velike i ugledne obitelji, kakvi su ti i preci bili, da si veoma iskusan u vođenju poslova, na osnovu toga je tebi ustupljen mutesellimluk i predat u nadležnost u spomenutom Hercegovačkom sandžaku.

S tim u vezi i ti ćeš, kao što se od tebe očekuje, sve poslove mutesellimluka smišljeno rješavati. Sve potrebe naroda, kao i one koji su ti dati u nadležnost carskim fermanom ili valijinom bujuruldijom, rješavat ćeš na zakonit način.

SILAH DAR MEHMED-PAŠA, BIVŠI VELIKI VEZIR

treći put

28. džumade-l-ahira 1192. godine

(24. VII 1778)

(Od ša'bana 1192. godine (25. VIII - 23. IX 1778) veliki vezir Kalafet Mehmed-paša, dotadašnji janjičarski aga. Porijeklom je Bugarin. Sin je Ruščukli Čelebi Mehmeda.)

Od ša'bana 1193. godine (14. VIII - 11. IX 1779) veliki vezir Silahdar Sejjid Mehmed-paša. Navedeni je rođen u kadiluku Udžhisar u sandžaku Nigda.)

Te godine je spomenutom Mehmed-paši dodijeljen Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom. Do njegova dolaska je, na osnovu carskog fermana, u Bosanskom vilajetu postavljen kao kajmekam Miralem Mehmed-paša. (Taj Miralem Mehmed-paša

Raju i narod, koja je Božiji amanet, štitit ćeš od smicalica te zlih hajduka i siledžija.

Svi tvoji postupci, u svakom pogledu, trebaju biti ispravni. Među svim sebi ravnim ti se trebaš isticati, da ih nadvisuješ u poštivanju časnog Šerijata i visokog kanuna i da se pokoravaš tome.

Udružiti ćeš se sa ostalim viđenim ljudima u narodu, pa ćete se složno truditi, koliko god možete, da u svijetu zavlađa blagostanje.

Ova bujuruldija izdata je od Divana Bosne i poslana. Ako Bog da, kada je primite, ti trebaš, kao što je naprijed izloženo, sve poslove mutesellimluka u narodu rješavati kao i prije.

Vi, gore spomenute kadije, kao i ostali uglednici, vi ćete gore navedenog emira uvažavati kao vašeg zabita i mutesellima. Svi ćete zajedno, a po njegovim uputama, sve narodne poslove složno voditi, a ono što je naša nadležnost, to ćete nama preporučiti.

Svi se imate pridržavati ove bujuruldije."

Izdato - 1. džumade-l-ula 1192. godine (28. V 1778).

je iz Skoplja, u pokrajini Bosni. Tamo i danas, 1295. godine (1879) ta loza postoji.)^{*173, *174}

Tadašnji sarajevski mutessellim Omer-aga Fazlagić smijenjen je 17. redžeba 1192. godine (13. VIII 1778), a na njegovo mjesto postavljen je Abdulah-aga Sopraga.

Valija Mehmed-paša došao je u Bosnu 22. ša'bana 1192. godine (15. IX 1778).

Šejh hadži Idris, sin Ahmed-efendije, 27. redžeba 1192. godine (22. VIII 1778) prodao je za 2.450 groša Kulluk-han u mahali Varoš u Sarajevu i sve što njemu pripada, te svu prostirku koja se nalazila u kafani i predao zakonskom opunomoćeniku Ahmed-efendiji, sinu Mehmed-efendije, za Gazi Husrev-begov vakuf.

^{*173} PRIJEPIS FERMANA

"Uvaženom izvršiocu svih odluka, velikom ponosnom muftiji, koji sve narodne stvari mudro rješava; graditelju sreće i napretka, osloncu mog carskog veličanstva, koji se ubraja u moje uvažene ljude, kod moje carske milosti, mome prvom arpadžiji, mutessarifu Vidinskog i Nikopoljskog sandžaka, kao arpaluka, i ranijem velikom veziru Mehmed-paši, neka mu Svevišnji Allah ugled učini trajnim, kada mu dođe ovaj visoki carski ferman, neka primi na znanje:

Ti si jedan od mojih istaknutih vezira, vrijednih i uglednih, jedan od onih koji mudro rješava stvari - ističeš se marljivošću i hrabrošću u svakom pogledu, zaslužuješ carsku milost i na to si stekao pravo, pa zbog toga ti sada ukazujem svoju visoku carsku milost.

Danas, to jest 28. džumade-l-ahira 1192. godine (23. VII 1778), prema visokoj carskoj milosti, izdaje se carski ferman kojim ti se dodjeljuje na upravu Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom.

Stoga naređujem sljedeće:

Na osnovu izdatog visokog carskog fermana, ne čekajući ni časa, odmah ćeš preuzeti upravu nad gore spomenutim Bosanskim ejaletom sa Hercegovačkim sandžakom. Održavat ćeš red i poredak u tom kraju, štititi i čuvati raju, suzbijati i ukidati nepravde i nasilje, a u pogledu odbrane i ostalih dužnosti naređenih fermanom, zdušno ćeš nastojati da se sve to obavlja i u tome ćeš se do kraja zalagati.

Ubuduće se treba strogo čuvati da se nad sirotom rajom i stanovnicima ejaleta ne čine makar i najmanje nepravde i bezakonja.

To primite na znanje i oslonite se na moj časni znak."

Napisano 28. džumade-l-ahira 1192. godine u bogomštićenju Konstantiniji.

^{*174} BUJURULDIJA BOSANSKOG VALIJE SPOMENUTOG SILAHDAR MEHMED-PAŠE

Bujuruldija je datirana s 14. šewwalom 1192. godine (9. XI 1778) a upućena je kadijama i naibima kadiluka Prusca, Duvna, Bekije Imotskog, Ljubuškog, Mostara, Maglaja, Stoca, Ljubinja, Cernice i Nevesinja, kojom se strogo zabranjuje stanovništvu gore navednih kadiluka da prodaje stoku neprijateljskim zemljama.

Dana 1. ramazana 1192. godine (23. IX 1778) smijenjen je sarajevski kadija Seid Mehmed Lubo-efendija Smailpašić, a na njegovo mjesto postavljen je raniji kadija Beograda Sandžakli Mehmed-efendija.

Ima neko vrijeme kako su se pobunili age tvrđave Novi: Kara Jašar i Alija Čehajić, Mustafa i Zulfikar Džajo iz tvrđave Bihać, Ibrahim Zekić i Ibrahim Kulaš iz Kozarca iz tvrđave Cetingrad, te Mula Mehmed iz tvrđave Prijedor, pa ti buntovnici dižu bunu na Krajini. Posadu tvrđave Novi digli su na bunu, raju Kamen-grada i Banje Luke bespravno ubijaju, a njihovu imovinu pljačkaju. Oni su došli u tvrđavu Krupu sa dosta vojske koju su sakupili i stali joj na čelo te njene stanovnike prisiljavaju da im se pridruže. Također, žitelje tvrđave Bihać i Stara Ostrovnica prisiljavaju da im pridu. Tamošnje kapetane istjerali su iz tvrđave i tvrđavske posade, jednu po jednu, navode na krivi put, tako da nema kraja njihovim zlima koja uporno čine. Oni će stanovništvo toga kraja i sirotu raju potpuno rastjerati. U namjeri da prikriju te svoje sramote, napisali su arzove u kojima su naveli laži, pa su ih poslali u Istanbul posredstvom svojih petnaestak ljudi. Kako su njihovi arzovi dobro prihvaćeni, bilo je jasno da će to prouzrokovati pobunu stanovništva, pa je od bosanskih stanovnika posebnim arzuhalom izneseno stanje.

Dvor je razmotrio spomenuta pitanja: Budući da je Bosanski vilajet najveća pogranična islamska pokrajina zbog ovakvih smutnji moglo bi među bosanskim stanovništvom doći do šteta i narušavanja reda, te da bi se tačno utvrdilo, poslan je poseban mubašir Mahmud-beg početkom zu-l-hidždžeta 1192. godine (21. - 30. XII 1778) sa carskim fermanom u Bosnu. Fermanom je naređeno da se preko toga mubašira, uz posredstvo suda, ispituju oni koji su dobro obaviješteni, pa ako se ustanovi da su gore pobrojani, kao što je navedeno, počinili ono što im se stavlja na dušu, neka se postupi prema propisima časnog Šerijata.

I ove godine je Ramića potok, koji protječe kroz Sarajevo, zbog obilnih padavina jako nabujao i porušio mnoge dućane i kuće. Pošto je i čaršiju poplavio, prouzrokovao je mnogo štete.

Poznati, bogati sarajevski trgovac hadži Mustafa-aga, sin Abadulahov, stanovnik Vekilharč Bešlija mahale, dobrotvor, u vezi sa uvakufljenjem svojih nekretnina za isplatu plaća mnogim javnim predavačima i vaizima, sibjan-muallimima, imamima i mujezinima iz tih prihoda, sastavio je i legalizirao vakufnamu o tome 10. safera, 1192. godine (27. II 1778).

Pored ovoga, spomenuti je pred Carevom džamijom, preko rijeke Miljacke, sagradio ćupriju zvanu Careva ćuprija.

Od mjesta gdje se ulijeva rijeka Mošćanica u rijeku Miljacku do Gornjih Kasapa, oko korita rijeke Mošćanice i Ramića potoka, podigao je, sa obje strane, jake kamene zidove i tako ih osigurao. Neka mu Allah primi njegovo dobročinstvo!

Suprotno zaključenom mirovnom ugovoru između Osman-skog carstva i Rusije, Rusi su se razmjestili prema islamskoj granici i očito je da namjeravaju napasti islamske krajeve. Zbog toga je postalo nužno da se osiguraju i zaštite svi ti krajevi i narod.

Još prošle godine bila je organizirana vojska i završene sve ratne pripreme, pa je čak, Božijom pomoći, i iz Anadola i Rume-lije bilo sakupljeno mnogo vojske u polju Ismail. Ali, kako se nije ušlo u rat, ta sakupljena vojska se razišla pa je provjeravanjem utvrđeno da se Rusi ponovo pripremaju i da sproljeća namjeravaju napasti na islamske granice. Sada je ponovo postalo nužno da se sakupi vojska i da se učine sve ratne pripreme, te da se okupi u polju Ismail u proljeće.

Kao što je vojska pozvana iz svih krajeva Osmanskog carstva, tako je carskim fermanom naredeno da se i iz Bosanskog vilajeta sakupi i opremi četiri hiljade vrijednih nefera i u proljeće uputi u carsku ordiju u polju Ismail. Koncem zu-l-ka'deta 1192. godine (11. - 20. XII 1778) poslan je poseban mubašir carski turnadžibaša hadži Mustafa-aga sa carskim fermanom, koji je stigao u Bosnu početkom rebiu-l-ewwela 1193. godine (19. - 28. III 1779).

Na dan 28. safera 1193. godine (17. III 1779), u srijedu uvečer u osam i po sati, rodio se carski sin princ Mustafa. Izdan je

carski ferman da se provede veselje u svim krajevima i gradovima uz pucanje iz topova. Taj princ, o kome je riječ, zasjeo je na osmanski prijesto 1222. godine (1807) kao sultan Mustafa-han Četvrti.

Sandukli Mehmed-efendija, koji je zauzimao položaj sarajevskog kadije, smijenjen je 1. ramazana 1193. godine (12. IX 1779) a namjesto njega postavljen je Ahmed-efendija Jahjaefendić.

Spomenuti valija Silahdar Mehmed-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni 10. šewwala 1193. godine (22. X 1779) pošto mu je dodijeljen Solunski sandžak sa Kavalom pa je krenuo iz Travnika sredinom zu-l-ka'deta 1193. godine (20. - 29. XI 1779) na svoju novu dužnost. Namjesto njega postavljen je carski zet Nišandži-zade Seid Mustafa-paša iz Kajsarija.^{*175, *176, *177, *178, *179}

*175 Početkom zu-l-ka'deta 1194. godine (1. XII 1780) u kadiluku Bosna Brod bio je kadija Derviš Ahmed-efendija.

*176 U Trebinju je 12. muharrema 1194. godine (19. V 1780) kadija bio Ahmed-efendija.

*177 Uvidom u bujurulduju bosanskog valije iz mjeseca rebiu-l-ahira 1193. godine (18. IV - 16. V 1779) vidi se da je te godine bio mutesellim Hercegovačkog sandžaka Mustafa-paša.

*178 Tarih na nišanu kadije Šerifovića

Ugledni kadija iz Sarajeva Muhamed Šerifović Hašim-efendija, sin Šerif Ahmed-efendije, umro je u Elbasanu kao naib. Tarih o njegovoj smrti, uklesan na nišanu, izrekao je Mejlija:

Ponos uglednika, najbolji kadija

Sejjid čistog morala i karaktera

To je Bosanac Šerifović

Prolaznim častima važnosti ne pridavaše

U ovom lijepom gradu dok kadija bijaše

Preseli se u svijet vječni i savršeni

Nek' mu grijehe oprosti Bog Uzvišeni

I rajski perivoj prebivalištem učini

Narodu izrekoh njegov tarih tada:

"Nek' ti je rahmet Hašim-efendija."

Godine 1193. H. (1778-9).

*179 U gradu Sarajevu, na mjestu zvanom Kovači, na raskrsnici, na sjevernoj strani puta koji vodi prema kapiji tvrđave Strošići, na kamenim nišanima Sari hafiz Hasan-efendije, koji je ukopan u posebnom turbetu od drveta, u godini 1318. (1899/900) vidio sam ovaj tarih:

CARSKI ZET NIŠANDŽI-ZADE SEID MUSTAFA-PAŠA, IZ KAJSARIJE 10. šewwala 1193. godine (21. X 1779)

Kada je spomenuti postavljen na dužnost u Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom, on je odredio Hasan-agu da do njegova dolaska upravlja. On je stigao u Bosnu 19. zu-l-hidždžeta 1193. godine (28. XII 1779).

Stanovnici sela Mol(?), kadiluka Cernica u Hercegovačkom sandžaku Ali-beg Sulejmanpašić i njegov drug Mustafa-alemdar, idući trgovačkim poslom došli su u selo Stubicu, u nahiji Piva i zanočili kao gosti u kući Nikole Simonovića i njegovog brata Marka. Taj Nikola i Marko odavno su bili hajdučki jataci. I ovaj puta su, iz svoje prirodene hajdučije, a iz želje da se domognu imovine, sakupili nekoliko hajduka, koji su se nalazili u susjedstvu, pa su spomenutog Ali-bega i Mustafu alemdara pobili iz pušaka i noževima ih sasjekli i opljačkali svu njihovu imovinu, više od šest stotina groša u novcu i robi, a iza toga su se nekud izgubili. Kasnije je javljeno da se kriju u selu Vrhprača, u kadiluku Rogatica, gdje su se bili tajno nastanili. Odmah su obojica uhvaćeni i sudskom presudom osuđeni na vješanje 10. safera 1194. godine (16. II 1780).

*Taj dobri hafiz-efendija, o žalosti
S ovog svijeta preseli se u vječni saraj
Sav život proveđe u ibadetu i molitvama
A u njemu ne uživaše nit' bi opterećen brigama
U asketizmu u to vrijeme ne bi mu ravna
Pa zar je čudo ako mu Svevišnji mjesto u raju dâ.
I eto, s dovom s ovog svijeta ode
Neka se Allah njegovoj čistoj duši smiluje
Izreče tarih o njegovoj smrti jedan Mejlija:
"Naš Hasan-efendija se na onaj svijet preseli."
Godine 1192. (1778/79)*

Pošto su ove godine jesen i zima bile sasvim blage, u pola zime, u kadiluku Srebrenica, pojavio se zeleni bostan. Da bi se to utvrdilo, donesen je u sud, pa je zavedeno u sidžilu.^{*180}

Dana 1. šewwala 1194. godine (30. IX 1780) smijenjen je tadašnji kadija Sarajeva Ahmed-efendija Jahjaefendić, a namjesto njega je ponovo postavljen Kibrisli Ibrahim-efendija.

Spomenuti valija smijenjen je sa dužnosti u Bosni sredinom šewwala, 1194. godine (9. - 18. X 1780). Dodijeljen mu je Rume-lijiski vilajet, pa je početkom zu-l-ka'deta 1194 godine (29. XI - 8. XII 1780) krenuo iz Travnika. Na njegovo mjesto postavljen je Abdulah-paša Defterdarević iz Sarajeva.^{*181}

*180 Uvidom u jedan hudžet izdat u sudu nahije Visoko dana 6. džumade-l-ula 1194. godine (10. V 1780) vidi se da je te godine u tom sudu bio kadija Sidki Salih-efendija.

*181 PRIJEPIS O PROVEDENOJ ISTRAZI

Povodom ubistva umrlog Mustafa-efendije, janjičarskog katiba nastanjenog u Kučuk Katib mahali, u gradu Sarajevu, kada je izvršena istraga i uviđaj na licu mjesta ustanovljeno je da je vidljiva rana od metka po sredini grudi. Upitani kako je ubijen, stanovnici mahale i njegova posluga izjavili su da ga je hotimično iz puške ubio u njegovoj sobi njegov sluga po imenu Smail, četvrtu noć ovoga ramazana, uoči ponedjeljka, iza iftara. Kako su svi izjavili tako je i upisano.

Dana 4. ramazana 1194. godine (3. IX 1780)

Mehmed Hajrić Seid-efendija, Abdulah-aga Bekrašević, Alemdar Ibrahim-aga, Bakal-baša Abdulah-aga, Čokadži Mula Memiš-Koluk Čokadari Abdurahman, službenik suda, Osman, službenik suda, Osman, muhzir suda, hadži Alija Kramer, trgovac i ostali.

Gore spomenuti Mustafa-efendija došao je iz Niša.

Bio je podebeo čovjek. Imao je dvije žene. Vrlo se gizdavo oblačio. Njegov ubica Smail bio je u bijegu, pa je kasnije došao i sud ga je objesio 24. augusta.

SILAH DAR ABDULAH-PAŠA DEFTERDAREVIĆ IZ SARAJEVA

Sredina šewwala 1194. godine
(oko 15. novembra 1780)

(Od mjeseca safera 1195. godine (27. I - 24. II 1781) veliki vezir Izet-Mehmed-paša, po drugi put. Smijenjen.

Od mjeseca ramazana 1196. godine (10. VIII - 8. IX 1782) veliki vezir Jegen hadži Mehmed-paša. Smijenjen. Navedeni je rodom iz kasabe Midilli u sandžaku Alanja. Zanimljivo je sljedeće: do dolaska ovoga hadži Mehmed-paše, u dvanaest godina, došlo je devet ličnosti, kojima je bilo ime Mehmed, na položaj velikog vezira.

Od mjeseca muharrema 1197. godine (7. XII 1782 - 5. I 1783) veliki vezir Halil Hamid-paša. Navedeni je Đurđijanac (Gruz-in). Protjeran.)

Kada je spomenutom Abdulah-paši dodijeljen Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom, do njegova dolaska u Bosnu, on je upravu povjerio svom čehaji i njega poslao. Spomenuti je došao u Bosnu 14. zu-l-hidždžeta 1194. godine (10. XII 1780).

Sarajevski kadija Kibrisli Ibrahim-efendija smijenjen je 1. zu-l-ka'deta 1195. godine (19. X 1781), a namjesto njega postavljen je Numan-efendija Tabaković.

Na dan 15. zu-l-ka'deta 1195. godine (2. XI 1781) smijenjen je tadašnji mutesellim Sarajeva Hasan-aga Jažić, a namjesto njega postavljen je derviš Mustafa-beg Dženetić, sin Smail-begov.

Fermanom od 19. muharrema 1196. godine (4. I 1782) naredeno je da se obavi pregled svih tvrđava i palanki u Bosanskom vilajetu, popiše šta sve ima, te šta nedostaje po skladištima municije, od ratne opreme i ostalog, te defter dostavi Dvoru.

Još je naredeno da se ove godine u kadilucima Bosanskog vilajeta obavi otkup prosa za ishranu i to: četrdeset pet hiljada i petsto kejlja, a svaka kejlja ima po dvadeset oka, te da se raspod-

ijeli na bosanske granične tvrđave i što prije preveze i preda. Shodno carskoj iradi, dvije hiljade kejli prosa - u svakoj kejli po dvadeset oka - koliko je otpadalo od te hrane za sarajevski kadiluk, otkupljeno je po cijeni od jedne zdrave akče po kejli, uračunavši i prijevozne troškove, pa je uskladišteno u hambar koji se nalazi u sarajevskoj tvrđavi, koncem safera 1196. godine (4. - 13. II 1782). Na isti način obavio se otkup i ostale hrane, koja je raspoređena i na ostale tvrđave i uskladištena u hambare.

Na osnovu ranije odredbe, muhafizi raspoređeni po tvrđavama Bosanskog vilajeta morali su stalno biti na osiguranju i nijedan nefer se nije smio udaljiti iz tvrđave, a stoga što su tamo stalno ostajali, dobijali su određene plaće.

S tim u vezi izdan je visoki carski ferman od sredine muharrema 1196. godine (26. XII 1781 - 5. I 1782) da nijedan nefer, koji je napustio svoje mjesto ne smije tamo ostati, nego da se odmah svi moraju sakupiti u tvrđave u koje su raspoređeni, i preuzeti svoje dužnosti. Uбудuće se nijednom od njih ne smije dozvoliti, ni pod kakvim izgovorom, da i jedan korak ode van. Za sve one koji se ne pokore naredbi i ne dodu u tvrđave u koje su određeni, kao i njihove jamake, ustanoviti gdje se nalaze, odmah ih uhvatiti i bez odlaganja po zasluži kazniti. Uбудuće, u svim tvrđavama moraju biti na broju svi raspoređeni neferi sa svojim jamacima i stalno se nalaziti na licu mjesta. Sve one koji se usude da ovoj važnoj naredbi protuslove, čeka od sultana teška kazna.

Izvršavajući visoki carski ferman, o kojem je bilo riječi, u pogledu slanja deftera o obavljenom pregledu i popisu svih skladišta municije po tvrđavama Bosanskog vilajeta i onoga što se u njima nalazi, a šta nedostaje, kao: topovi, puške, razni pribor i ratna oprema, za pregled sarajevske tvrđave, sud je odredio: derviš Mustafa-bega Dženetića, sarajevskog mutesellima, kadiju Omer-efendiju, mutevelliju Gazi Husrev-begova vakufa Ahmed-efendiju, muderrisa Ahmed-efendiju, bešliju hadži Mustafa-agu i još dosta viđenih ljudi i esnafskih čehaja, koji su došli u tvrđavu.

Oni su, zajedno sa tadašnjim dizdarom Mehmed-agom, sve pregledali i sačinili defter u koji je upisano stotinu i deset stavki ratne opreme i ostalog pribora, pa je ovjerom od suda defter o tome dostavljen Vilajetu 3. rebiu-l-ewwela 1196. godine (16. II 1782).

Od uvedenog što je obuhvaćeno popisom, a što je vrijedno spomenuti, bilo je: trinaest hiljada i dvadeset oka baruta, devet hiljada četiri stotine i devedeset oka olova, osam stotina i devedeset đuladi, dvadeset i tri topa, sedam stotina i osamdeset jedna puška i sedam stotina i deset mačeva.

Tadašnji sarajevski kadija Numan-efendija Tabaković smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1196. godine (7. XI 1782), a namjesto njega postavljen je muderris Seid Abdulah-efendija Erzerumi.^{*182}

Od ratne opreme poslana od Dvora za tvrđave u Bosanskom vilajetu, za sarajevsku tvrđavu određeno je sedam raznih topova, osamsto osamdeset pet đuladi i ostala oprema pa je sve to predano dizdaru Salih-agi i pohranjeno u tvrđavu 1. muharrema 1197. godine (7. XII 1782).

Na dan 14. šewwala 1196. godine (22. IX 1782), iza ićindije, rodio se sultanov sin i dato mu je ime Mehmed. Prvog safera 1197. godine (6. I 1783) došao je u Bosnu carski ferman kojim je naređeno da se, povodom toga, iz topova i pušaka oglasi i provede veselje.

Posljednjeg dana mjeseca safera 1197. godine (3. II 1783) smijenjen je tadašnji mutesellim Sarajeva derviš Mustafa-beg Dženić, a namjesto njega postavljen je Ahmed-beg Hadžikapetanović.

Umro je muftija Sarajeva Seid Mehmed-efendija, a namjesto njega je visokom menšurom mešihata postavljen hadži Mehmed-efendija Čajno.

Od baruta, što ga je Dvor poslao da se pohrani u tvrđave Bosanskog vilajeta, stiglo je stotinu kantara određenih za sarajevsku tvrđavu i predato sredinom šewwala 1197. godine (19. - 28. IX 1783).

*182 Na njegovom muhuru bilo je ovo napisano:

"Bože olakšaj poslove Abdulahu."

Sarajevski kadija Abdulah-efendija Erzerumi smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1197. godine (28. X 1783), a namjesto njega postavljen je Seid Abdurahman-efendija, muderris princa Bajezida.

Ove, 1197. godine (1782/83) iznenada je zavladała teška kuga.

Ove, 1197. godine u srijedu uvečer, 25. zu-l-ka'deta (22. X 1783) u devet sati, rodio se carski sin po imenu princ Murat. Tim povodom izdan je carski ferman da se slavlje uveliča pucnjevima iz topova, pa je koncem zu-l-ka'deta 1197. godine (18. - 27. X 1783) provedeno slavlje.

Oko tri stotine jamaka nefera iz Bosanskog vilajeta bilo je još od ranije u službi muhafiza u tvrđavi Beograd, koja spada u islamsku krajinu. Međutim, kada su primili plaće, po jedan ili po dva vratili su se svojim kućama. Tadašnji muhafiz tvrđave Beograd Izet Mehmed-paša predložio je Dvoru da naredi da se ti neferi, ma gdje se zatekli, odmah dignu i upute u tvrđavu Beograd. Sultan je to zamjerao zato što su ti neferi, u ovako osjetljivom vremenu, napustili svoju dužnost. Stoga je izdao carski ferman koncem rebiu-l-ewwela 1198. godine (13. - 22. VII 1784) i poslao ga po posebnom mubaširu hafiz Ibrahim-čaušu, kojim je naredio da se svi neferi koji se nalaze u defteru što ga je Dvoru dostavio spomenuti muhafiz, iz svih mjesta odmah dignu i upute u tvrđavu Beograd. One koji se tome usprotive, treba odmah strogo kazniti.*¹⁸³

U odžacima vojske i silahdara koji pripadaju Dvoru, kod janjičara i njima pripadajućih džebedžija, tobdžija, top-arabadžija, učenika vojne škole i kuloglana, odjeća koju su nosili od vremena kada su ustrojani do danas je ista. Dvor ih je cijenio, ali kao da nisu odžaklije i kao da nemaju sredstava za život, obučeni su kao raja uzeta u službu kod vojske. Oni izlažu živote u borbi za sreću vjere, pa bi to trebao biti razlog da njihova čast i

*183 Na jednoj bujuruldiji bosanskog valije Abdulah-paše od 7. džumade-l-ula 1198. godine (29. III 1784) bilo je napisano na muhuru:

"Zar Allah nije dovoljan svome robu. Na Njega se oslanjam, svoju sudbinu povjeravam Allahu. Meni dolazi pomoć samo od Allaha, nema moći a ni sile veće od Allahove."

ugled rastu. Stoga će ubuduće ovi rodovi vojske izlaziti u posebnoj vojnoj odjeći, a takvu odjeću neće nositi oni koji nisu odžaklije i plaćena vojska. O tome je izdan visoki carski ferman koncem mjeseca rebiu-l-ahira 1198. godine (13. - 22. III 1784).

Hrvatska i ostali austrijski krajevi, koji se nalaze na granici Bosne, razgraničeni su rijekama Unom i Savom. Sa obje strane data je obaveza da se preko navedenih rijeka neće prelaziti. Međutim, Bosanci, suprotno pisanoj ispravi i ispravi o granicama, prema tvrdavi Austrijanaca, prelaze na drugu stranu i drže u posjedu dosta zemalja na strani Hrvatske, kraj rijeke Une. Oni to i danas drže u svom posjedu.

Povodom zahtjeva, koji je podnio Dvoru austrijski izaslanik u Istanbulu, da se te zemlje koje Bosanci navodno drže u svom posjedu od njih oduzmu i vrate Austriji, sa zadatkom da se to ispita poslan je od Dvora hadži Ahmed-aga Karabegović u Bosnu sa opširnim službenim ispravama. Kada je stigao u Bosnu, predao je bosanskom valiji pismenu ispravu o granicama i prijepise graničnih službenih isprava. Potom je on pozvao dobre poznavaoce prilika na granici - kapetane i ajane toga kraja - i ispitao ih o tome. Sve što su oni izjavili tadašnji sarajevski kadija Seid Abdurahman-efendija je službeno unio u ilam, koji je poslan u Istanbul. Potrebno je da se taj ilam ovdje doslovno navede:

“Arz nemoćnog sluge moćnom vladaru:

Austrijski česar je sada otkrio svoje pokvarene namjere, koje odavno u sebi krije, i u podnesku što ga je moćnom Dvoru podnio njegov izaslanik, koji boravi u prijestonici Carstva, a koji je pun podvala, jer je granica, prema dokumentima mirovnog ugovora zaključenog pod Beogradom 1153. godine (1740/41)¹³³ uspostavljena rijekama Savom i Unom. Kako je tada Austrija bila u neprijateljstvu sa ostalim državama, ona nije bila u mogućnosti da to odbije, pa su granice utvrđene onako kako su zahtijevali opunomoćenici Dvora za određivanje granica. Na granici Hrvatske, oko rijeka Save i Une, ostale su mnoge zemlje pa on nastoji da ih svojim lažnim tvrdnjama povрати.

133. Beogradski mirovni ugovor zaključen je 18. IX 1739. godine. (Napomena priređivača)

Izvršavajući dvije opširne naredbe velikog vezira, koje su došle predstavniku pravednosti koga obasjava carska milost, našem milostivom i pravednom veziru Abdulah-paši, valiji Bosne, koji njom pravedno upravlja, a koje sadrže naredbu da se ovo tačno utvrdi, preko onih koji su u to dobro upućeni i kojima je naređeno da se sakupe svi sadašnji mirimirani, istaknute kadije, ulema, stručnjaci, alajbezi sandžaka, age janjičarskih serdengečtija i svi ostali odabrani i iskusni ljudi, pa se tako i postupilo.

Kada su svi bili tu, onda je u prisutnosti njegove preuzvišenosti obrazovano sudsko vijeće koje su sačinjavali iskusni, ugledni kapetani Krajine i age, kao i ostali poznavaoi graničnih pitanja, pa kada su upitani, kao što je naređeno, svi su odgovorili sljedeće:

‘Od mjesta gdje se ulijeva rijeka Una u rijeku Savu, rijekom Unom, sa obje strane stare granice, pa do kraja nove granice utvrđene 1153. godine (1740/41), zatim od mjesta gdje se ulijeva rijeka Ostražena u rijeku Unu, dalje rijekom Unom, sa obje strane granice, na dva sata hoda od tvrđave Novi pa do mjesta gdje su obilježena dva crna bora, na mjestu zvanom Hunka je rijekom Unom uspostavljena zajednička granica između dvije države. Potom, od ta dva spomenuta bora naviše, rijekom Unom - sva dobra i izvori pripadaju isključivo osmanskoj državi, jer je to još od osvajanja njen stari posjed. Kao što je zapisano, rijeka Una je i ranije bila zajednička granica između dvije države. Do ona dva obilježena crna bora, granica od rijeke Une potpuno izlazi na kopno do mjesta stare granice na Hunki. Ovu granicu zna sve stanovništvo na obje strane, i ono je priznaje. Sve do danas stanovnici jedne strane nikada nisu otimali zemlju niti se miješali u zemlje s druge strane. I danas se poštuju sve oznake i razgraničenja, kakve su postavljene na osnovu mirovnog ugovora i carske ahdname. Mi smo sve do sada neometano naše zemlje obrađivali i palanke i tvrđave čuvali i osiguravali. Posjedi označeni ovim granicama, koji spadaju u osmanske zemlje, a koje se nalaze s one strane rijeke Une, prostor je koji se otprilike obide za sto sati. Tvrđave, koje su još od vremena osvajanja pa do danas pravi bosanski posjedi, samostalne su i zaštićene su na spomenutom području bedemima, koji se sastoje od dvadeset i

jedne velike tvrđave i četiri kule. Samo je tvrđava Bihać godine 1000. (1591/92) osvojena, dok su sve ostale tvrđave, o kojima je riječ, mnogo prije te godine, za vrijeme ratova koji su vođeni u raznim vremenima, plod velikih osvajanja, što se može naći u raznim hronikama. Sve su one, još od osvajanja, neprekidno u posjedu moćne Osmanske carevine.

Od vremena osvajanja pa do danas neprijatelji vjere nastojali su napasti te tvrđave i toliko puta su ih opsjedali. Međutim, uz Božiju pomoć i podršku čestitog Cara, svaki put su se pobijedili vraćali.

Kako god su spomenute tvrđave bedem odbrane vilajeta Bosne, one su i željezni katanac na zaštićenim posjedima njegovog veličanstva.

Očito, zbog tvrdoglave oholosti neprijatelja, navedene tvrdnje u suprotnosti su s odredbama carske ahdname i hududname.

Kada su te riječi u njihovoj prisutnosti još usmeno potvrdili i odgovorni ljudi sa granica, onda su svi zamolili sljedeće:

‘Neka se ne poklanja važnost upornim spletkama Austrijanaca, koje su u suprotnosti sa ahdnamom i hududnamom i sa običajima u međusobnom poslovanju stanovnika sa obje strane granice. Oni su zatražili da se tome stane ukraj i da se to spriječi, složno zamolivši da se u tom smislu arz i ilam podnesu Dvoru.’

Da je sve to tako, poznato je i ovome carskom slugi, pa je sve zapisano kako je proteklo.”

Zapisano 17. šewwala 1192. godine (8. XI 1778).

U spisima spomenutog Karabegovića nalazi se sadržaj koji odgovara ilamu. Nije ostalo nikakve mogućnosti da se priča da je Austrijancima ostavljeno bilo kakvo zemljište. A kad bi se pričalo, nastale bi smutnje i stvarale bi se smetnje, to je jasno. Pitanje regulisanja navedenih zemalja riješeno je na lahak način. O ovome su obavljani povjerljivi razgovori sa austrijskim poslanikom. Međutim, o tome je saznalo austrijsko stanovništvo na granici Austrije, a za to je čulo i susjedno bosansko stanovništvo, pa je čvrsto riješilo da te zemlje ne da. Austrijskoj strani ukazano je da prilike zahtijevaju da se neko vrijeme o tome šuti kako bi se situacija smirila.

Seid Abdurahman-efendija, tadašnji sarajevski kadija smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1198. godine (16. X 1784), a namjesto njega postavljen je Sejjid Smail-efendija s Krima.

U ovom vremenu, s obzirom na prilike, od svega je bilo najpreče da oni koji su bili na islamskim granicama kao muhafizi sa svojom vojskom osiguraju granice islamskih krajeva, a kada se ukaže potreba da se odbiju neprijatelji vjere i države, da sakupe hrabre janjičare i ostale koji su zaduženi, da ih dignu s njihovih mjesta i što prije upute na njihova odredišta. Budući da je to bila prijevremena potreba, izdani su upozoravajući fermani.

Ovom prilikom, jedna osoba kao čokadar, prošla je na tatarskom konju na lijevom krilu Rumelije kroz neke kadiluke izjavljujući: "Više nema potrebe za vojskom, spustite bajrake!", pa je ustanovljeno da se radi o podvalama, koje su se proširile po kadilucima u koje je došao.

U ovakvoj situaciji neprijatelji su imali za cilj da takvim varkama islamsku vojsku demorališu. Nije daleko od pameti da je to bio uhoda u liku čokadara, pa ga treba naći i kazniti, što je obaveza svih. Od sada, ko god se nađe sumnjiv unutar vilajeta, sandžaka ili kadiluka, bezuvjetno ga treba uhvatiti, uhapsiti i vezanog otpremiti na Dvor.

U vezi sa ranije izdanim fermanom, naredeno je da se svi vojni obveznici odmah dignu i upute tamo gdje su raspoređeni. O tome je izdan carski ferman koncem mjeseca zu-l-ka'deta 1198. godine (6. - 15. X 1784).

Spomenuti valija Abdulah-paša je 1. rebiu-l-ahira 1190. godine (11. II 1785) iznenada umro. Sahranjen je u posebnom turbetu u Travniku.¹³⁴

On je podigao jednu džamiju u kasabi Tešanj.

Dok novi valija ne bude postavljen, carskim fermanom od konca rebiu-l-ahira 1199. godine (2. - 11. III 1785) određen je za kajmekama zet i čehaja umrlog Ahmed-aga.¹³⁵

¹³⁴ Komentar na njegovom turbetu: "Baş vererim bir taş vermem." - "I glavu ću svoju dati al' kamena jednog ne dam." (Napomena priređivača)

¹³⁵ Na muhuru Mehmed Emin-efendije, koji je bio mutevellija Havadže Kemaludinova vakufa, 9. rebiu-l-ewvela 1197. godine (12. II 1783) bilo je napisano ovo:

AJDOSLI KARA HASEKI SEJJID MEHMED-PAŠA

23. rebiu-l-ahira 1199. godine (4. III 1785)

(Od mjeseca džumade-l-ula 1199. godine (12. III - 10. IV 1785) veliki vezir Gurdži Šahin Ali-paša. Smijenjen.)

Spomenuti valija Sejjid Mehmed-paša bio je muhafiz Bendera, ali je navedene godine postavljen na dužnost u Bosanski vilajet. Kako mu je carskim fermanom naredeno da hitno ide na svoju dužnost, on je odmah krenuo na poštanskim konjima i prevaljujući konak po konak došao je u Travnik 1. redžeba 1199. godine (10. V 1785).

Prije nego što je spomenuti valija stigao u Bosnu, svi putevi kojima je trebao proći bili su zatvoreni. Odmetnik po imenu Mahmut-paša Skadarlija, u svojoj opakoj namjeri da mu spriječi prolaz, sa više od hiljadu hajduka prešao je rijeku kod Prijepolja i zatvorio mu sve klanice.

Čim je o tome stigla vijest do sultana, izdan je carski ferman kojim je naredeno da se oni koji su se odmetnuli, pobunili i doveli do nereda, odmah suzbiju i protjeraju. Na osnovu izdanog carskog fermna, tadašnji kajmekam bosanskog valije Ahmed-age, na brzinu je skupio i opremio vojsku i poveo je u te krajeve. Iz istih stopa hrabro su krenuli i navedene nitkove razbili i rasturili. Kaznivši ih, očistili su sve puteve od odmetnika i buntovnika i osigurali sve prolaze. Kada je ovo stiglo do glavara u vilajetu i kada se saznalo za tu njihovu hrabrost i požrtvovanost, to je izazvalo radost i odobravanje. U tom smislu je spomenuti valija 27. džumade-l-ahira 1199. godine (7. V 1785) razaslao pisma.

"U času iskušenja, neka moja vjera bude čvrsta, to molim Istinitog da tako odredi. Seid Mehmed Emin."

U Bosnu je upućen od konca rebiu-l-ahira 1199. godine (2. - 11. III 1785) carski kapidžibaša Ibrahim-aga Čajir-zade sa visokim carskim fermanom, kojim je naredeno da preuzme imovinu bivšeg bosanskog valije umrlog Abdulah-paše. U Bosnu je došao 26. redžeba 1199. godine (7. VI 1785).

Spomenuti valija Sejjid Mehmed-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni 4. redžeba 1199. godine (14. V 1785), a 27. toga mjeseca krenuo je iz Travnika. Od njegova dolaska u Bosnu do odlaska prošlo je svega dvadeset i sedam dana.

Namjesto njega postavljen je bivši valija Anadola i serasker u Ismailu¹³⁵ Smail-paša. To što se naziva serasker Ismaila misli se na seraskera carske vojske formirane u okolini kasabe Ismail, koja se nalazi u blizini rijeke Dunava.

135. Ismail sahrasi - Besarabija.

ISMAIL-PAŠA

4. redžeb 1199. godine (13. V 1785)

Kada je spomenuti Ismail-paša postavljen na dužnost u Bosanski vilajet i Hercegovački sandžak, carskim fermanom od početka mjeseca redžeba 1199. godine (početak maja 1785) je postavljen da, kao njegov kajmekam, upravlja vilajetom do njegovog dolaska mutesararif Kliškog sandžaka mirimiran Džafer-paša.

Idući u Bosnu Ismail-paša se razbolio u Novom Pazaru i nakon nedjelju dana, 10. ramazana 1199. godine (17. VII 1785) preselio se u vječnost. Tamo je i ukopan.

Na njegovo mjesto, za valiju Bosne, postavljen je Morali Ahmed-paša.

Spomenuti Ismail-paša bio je sin jednog zanačije. Rođen je u Istanbulu 1152. godine (1739/40). Kada je postao punoljetan primljen je na školovanje u Galata-saraj, pa je naročito izučavao razne vrste kaligrafske vještine.

Kada su predložili nekoliko vrsta njegovih kaligrafskih radova sultanu Mustafi, odmah je uzet za službenika hazine, koja se nalazila u Novom carskom dvoru. Nije prošlo dugo, a njega je sreća poslužila, pa se sprijateljio sa bivšim velikim vezirima Silahdar Mehmed-pašom, koji ga je primio kod sebe u službu. Neko vrijeme bio je uposlen na dužnostima tutundžiluka i kafandžiluka gdje se ogledao u povjerljivim poslovima, u kojima je pokazao svu svoju sposobnost za organizaciju. Njegova braća nisu mogla podnijeti ovoliko njegovu bliskost sa spomenutim, koji ga je primio kod sebe u službu. Stavljali su ga na muke i, da bi ga onemogućili, priređivali su mu razne podvale i smicalice.

U međuvremenu ostalo je upražnjeno mjesto pomoćnika glavnog katiba, pa je odmah ustupljeno njemu. Nije prošlo dugo a on je, uz pomoć spomenutog (Silahdar Mehmed-paše), unaprijeđen u zvanje glavnog katiba. Njegova oštroumnost i

prirodna nadarenost, snaga mišljenja i preduzimljivost je iz dana u dan sve više zapažana i sve se više isticao, pa je postao i čehaja hazine. Za njegove sposobnosti znao je i Halil Hilmi-paša, koji ga nije podnosio, izveo ga je iz dvorske službe i dodijelio mu čast vezira postavivši ga na dužnost u vilajet Inebahti,¹³⁶ a odmah potom, prije nego je došao u Inebahti, za seraskera Ismaila. Končno je postao bosanski valija. Kao što je navedeno, umro je prije nego što je stigao do glavnog sjedišta vilajeta.

¹³⁶ Inebahti - Lepant.

MORALI AHMED-PAŠA

1. ramazan 1199. godine (8. VII 1785)*185

(Od rebiu-l-ewwela 1200. godine (2. - 31. I 1786) veliki vezir Jusuf-paša. On je porijeklom Đurdijanac. Smijenjen.)

Dok je Ahmed-paša bio muhafiz Inebahta, Ismail-paši, seraskeru Ismaila, dodijeljena je na upravljanje Bosna. Kada je ovaj stupio na dužnost seraskera, umro je bosanski valija Ismail-paša, pa je Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom dodijeljen Ahmed-paši.

Visokim carskim fermanom od konca ramazana 1199. godine (28. VII - 6. VIII 1785) naredeno je da, do njegova dolaska, poslovima Bosanskog vilajeta, kao njegov kajmekam, upravlja spomenuti Džafer-paša.

*185 "Odobranom izvršiocu carskih naredbi, muširu, koji upravlja državnim poslovima i nepogrešivo rješava narodne potrebe, utemeljitelju sreće i napretka, onome koji spada u red onih što uživaju carsku milost, bivšem muhafizu Inebahta, mome veziru Ahmed-paši, neka mu Bog učini dugotrajnim njegov ugled, kada dode ovaj moj visoki carski ferman neka primi na znanje:

Ti si jedan od mojih istaknutih vezira, vrijedan i ugledan, jedan od najvećih mojih iskusnih ministara, pošto u svemu zaslužuješ moju svestranu carsku milost, one se tebi sada ukazuju.

Ove, 1199. godine, s danom prvog ramazana (8. VII 1785), prema mome izdatom visokom fermanu, učinjena ti je dobrotu i dodijeljen ti je na upravljanje Bosanski ejalet, kao muhafizu Bosanskog vilajeta i Hercegovačkog sandžaka, i to pod uvjetom da budeš i muhafiz tvrdave. Stoga naređujem sljedeće:

Kao što je naredeno mojim visokim carskim fermanom, ne čekajući ni časa, ti ćeš odmah preuzeti muhafizluk nad bosanskom tvrđavom i mutesarifluk nad Hercegovačkim sandžakom. Tamo ćeš upravljati i držati red, te štititi carske slugu i raju od nepravde i nasilja. Ujedno ćeš obavljati dužnost čuvanja granica moga Carstva i sve ostale poslove koji ti se povjere. Na tome ćeš se zalagati do krajnjih granica ljudske moći. Trebaš se strogo čuvati da se više nad narodom i rajom ne čine nikakva nasilja i nepravde.

Tako, ti primi na znanje i osloni se na ovaj moj časni znak."

Napisano 1. ramazana 1199. godine (8. VII 1785),

U bogomštićenoj Konstantiniji

Valija Ahmed-paša je sretno prispio u Bosnu 3. zu-l-ka'deta 1199. godine (7. IX 1785).

Sarajevski kadija Seid Smail-efendija s Krima smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1199. godine (5. X 1785), a na njegovo mjesto postavljen je Ebu Bekir Nijazi-efendija Imamović.

U srijedu, na dan 14. ramazana 1199. godine (21. VII 1785), rodio se carski sin i dato mu je ime Mahmud. Izdan je visoki carski ferman polovicom ramazana 1199. godine (18. - 27. VII 1785) da se tri dana i tri noći provodi slavlje pucanjem iz topova i prangija. Taj carski ferman stigao je 14. muharrema 1200. godine (17. XI 1785).

Spomenuti princ Mahmud je kasnije, 1203. godine (1788/89), zasjeo na prijesto Carstva kao sultan Mahmud Drugi.

Tadašnji mutesellim Sarajeva Ahmed-beg smijenjen je 26. muharrema 1200. godine (30. XI 1785) a za sarajevskog mutesellima postavljen je Mustafa-beg Dženetić.

Skadarlija Mehmed-paša i njegov brat Ahmed-paša još su davno zagazili u bezakonje. Pošto su postali svojeglavi, osilili se i počinili mnogo zla, trebalo ih je kazniti za njihova nedjela, pa kada su, u tom smislu, nekoliko puta izdavani fermani, oni su se pokajali i podnijeli molbu za pomilovanje. Iako im je oprošteno sve što su do tada počinili, oni se nisu opametili, zlo se uvriježilo u njihovoj prirodi, pa su s bezobrazlucima nastavili, zaboravivši na odredbe o pomilovanju, i ponovo krenuli u pobunu. Tako su nedavno krenuli iz Skadra i sa brojnom vojskom opkolili tvrđave Podgoricu i Spuž. Ibrahim-pašu, sina Abdulah-pašina, iz Spuža, koji je visokim fermanom postavljen na dužnost u Crnu Goru i njenu okolicu i u te dvije tvrđave, silom su odatle istjerali i bez uzvišenog fermata pošli na crnogorsku raju i počinili razne nevaljalštine.

Taj pohod navedenog Skadarlije Mahmud-paše ovako se pripovijeda:

Skadarski valija Kara Mahmud-paša Bušatlija, sin Mehmed-pašin udario je na Crnu Goru. Osvojio je cijelu Crnu Goru i opustošio je. Kada je porušio crkvu i manastire na Cetinju,

tamošnjoj raji nametnuo je džizju, a onda se povukao. Ovo mu se, kao i mnoge ranije i sadašnje sramote, ne može oprostiti, niti mu se može kroz prste gledati. Stoga ga je valjalo, bez odlaganja, kako treba kazniti.

Carskim fermanom od konca muharrema 1200. godine (27. XI - 3. XII 1785), upućenom bosanskom valiji, naređuje se da se iz Bosne opremi dovoljan broj vojske, kao što je to učinjeno i iz Rumelije i da se odmah uputi da bi se spomenuti uklonio.

Izvršavajući ovaj visoki ferman, bosanski valija Ahmed-paša je strogo naredio da sva vojska koja je popisana i organizirana u Bosanskom vilajetu, bude na okupu 23. rebiu-l-ewwela 1200. godine (23. II 1786) u Gatačkom polju.

Spomenuti valija Ahmed-paša smijenjen je 1. džumade-l-ula 1200. godine (2. III 1786), a namjesto njega postavljen je na dužnost u Bosnu bivši valija Soluna Selim Sirri-paša.^{*186, *187}

*186 Godine 1200. (1785/86) u kadiluku Ljubinje sa Konjicom bio je kadija po imenu Ahmed-efendija.

*187 U toj godini bio je aga tvrđave Trebinje Ibrahim, sin Arslan-begov.

SELIM SIRRI-PAŠA, IZ ISTANBULA

I. džumade-l-ula 1200. godine (2. III 1786)

Kada je navedenom dodijeljen na upravljanje Bosanski ejalet sa Hercegovačkim sandžakom,¹³⁷ on je bujuruldiom postavio svoga kajmekama Miralema Mehmed-pašu da upravlja Bosnom do njegovog dolaska.

Spomenuti je stigao u Travnik, sjedište valija Bosne, dana 10. džumade-l-ahira 1200. godine (10. IV 1786).

On je te godine naredio da se popravi i oboji Careva džamija.

Kada je spomenuti, na putu u sjedište valija Travnik, stigao u Sarajevo, obišao je i razgledao sarajevsku tvrđavu i zamjerio na propustima i nebrizi. Kada je stigao u Travnik, uputio je pismenu upozoravajuću bujuruldiu odgovornim ljudima u Sarajevu, dana 10. džumade-l-ula 1200. godine (20. III 1786),¹³⁸ sa ovim sadržajem:

“Za vrijeme ranijeg bosanskog valije, umrlog Abdulah-paše, na molbu stanovništva i zahtjev spomenutog valije, na hiljadu muka, dati su kao poklon Dvora topovi da se postave na sarajevsku tvrđavu.

Sada ti topovi, koji su stigli, leže na zemlji, nemaju ni kola, ni točkova, ni kundaka, pa kada zatreba neće se moći upotrijebiti.

Osim toga, iako je ranije mnogo utrošeno na popravke i izgradnju novih tabija, one još nisu popunjene, što sam lično vidio.

137. U sastavu Bosanskog ejaleta je još od njegovog osnivanja 1580. godine i Hercegovački sandžak. Na više mjesta Muvekkīt naglašava da je bosanski valija dobio i Hercegovački sandžak kao arpaluk i dopunska plata. Razlog je što i Bosanski sandžak daje nedovoljno godišnjih prihoda u visini novca koliko je vezir ima pravo da ubire, jer mu se iz tih razloga i dodjeljuje drugi sandžak. To znači da Muvekkīt ne misli na Bosanski ejalet, nego na sandžak. (Napomena priređivača)

138. Ovdje se radi o grešci, jer je 10. džumade-l-ahira tek stigao u Travnik.

U svakom slučaju, s obzirom na vrijeme i situaciju, prijeka je potreba da se topovi snabdiju potrebnim stvarima, a da se tabije napune, pa da se na njih, kako treba, postave topovi, jer to zahtijeva briga za vjeru; ovo kako su prepušteni nebrizi, grijeh je uglednih ljudi za koji će odgovarati i na ovom i na onom svijetu.

O pitanju opreme topova sa svim što je potrebno i popunjavanja tabija, mi smo odredili i poslali pouzdanog građevinskog emina u svojstvu mimarbaše. Čim dođe, neka se posredstvom suda i u sporazumu sa svim spomenutim, bez odlaganja, urade popravke na tome. Tako je strogo naredeno.”

Odmah se počelo s navedenim opravkama. Ovom prilikom obnovljeni su krovovi dizdarevog konaka, mesdžidi i kula. Do konca šewwala (25. VIII 1786) sve je popravljeno i snabdjeveno potrebnom opremom. Spomenuti valija je arsom i ilamom obaviješten od šerijatskog suda o utrošenih 1540 groša.

Kada se proširila vijest od Skadra da je izdan carski ferman da se oduzmu tug i bajrak od tadašnjeg mutesarrafa Skadarskog sandžaka Mehmed-paše Bušatlije i njegovog brata Ahmed-paše i da se isti smaknu, a na osnovu traženja i izvještaja njihovih neprijatelja za njihova nedjela, sve stanovništvo obuzela je velika tuga i bilo je nedvojbeno da će u tom pograničnom kraju to izazvati rasulo.

Nije se moglo ni zamisliti da će taj Mehmed-paša dizati bunu, uzoholiti se i zaboraviti carevo dobro, a i on je, kao i njegovi preci, odgojen na Dvoru. Osim toga, oduvijek je bila praksa da su dobročinitelji opraštali nehotične greške svim carskim slugama. Pa, ako je spomenuti paša i pogriješio i usudio se da učini nešto mimo visokog carskog fermata, sada se pokajao i povukao. On se na to obavezao, a svi su stanovnici jamčili da će on svoju obavezu i zadatau riječ ispuniti.

U svojim arzovima stanovnici tvrđava: Skadra, Ulcinja, Bara, Gusinja, Plava i Bijelog Polja zamolili su da se spomenutoj dvojici dosadašnji prijestupi oprost, da im se ostave tugovi i bajraci da bi ponovo zaveli red u zemlji.

Kada je to izneseno pred savjetnike da kažu kako u ovom slučaju treba postupiti, na vijećanju je donesen zaključak na os-

novu pravila: "Za onog koji se pokajao za grijeh, uzima se kao da ga nije počinio", i uzvišenog ajeta: "Ve-l-kâzimîne-l-gajza ve-l-afine ane-n-nâs" - Oni koji prigušuju srdžbu i narodu opraštaju, na stranicama njihovih grijeha treba prevući pero oprosta.¹³⁹ Tako je zaključeno na sastanku vijeća.

Pored toga, iznoseći to pitanje na vidjelo, napomenuto je da se stanovnici Skadarskog sandžaka nalaze u neposrednoj blizini brdana, koji su poznati kao grubi i razuzdani, a u krvi im je da se bune i tjeraju inad. Oni su navikli na to, pa su se među stanovništvom događale bune i neredi. Zbog toga je taj sandžak dodijeljen najprije veziru Mehmed-paši, a iza njega sinovima mu Mustafa-paši i Mahmud-paši. Oni su istjerali iz tih krajeva i sandžaka buntovnike i hajduke, pa su tako narodu u tim krajevima osigurali spokojnost. Zbog toga su spomenutoj dvojici Mehmed-paši i bratu mu Ahmed-paši, od Dvora oprostene greške, a tugovi su im vraćeni. Spomenuti je Mehmed-paša ostavljen, sa hiljadu ljudi, na čuvanju Aleksandrije u Egiptu.

O ovome su od vilajetske uprave obaviješteni svi odgovorni ljudi iz Bosanskog vilajeta i izdan je carski ferman iz prve dekade redžeba 1200. godine (30. IV - 9. V 1786) da se sva vojska koja je tamo bila poslana vrati na svoja mjesta.

Tadašnji sarajevski kadija Ebubekri Nijazi-efendija Imamović smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1200. godine (25. IX 1786), a namjesto njega postavljen je raniji kadija Sofije Mahmud-efendija Hatibović.

Tadašnji mutesellim Sarajeva derviš Mustafa-beg Dženetić je, po potrebi, smijenjen 1. muharrema 1201. godine (24. X 1786) a namjesto njega postavljen je Sarajlija Ahmed-beg Paloš.

Ima neko vrijeme kako se četebaša Hasan Hota, koji se pojavio iz Arnautluka, odmetnuo iz Bihora i sa odmetnicima koji su mu se u velikom broju pridružili, zaposjeo sela i kasabe, pa ubija ljude i pljačka imovinu, a takvih hajdučija i šteta su mnogo prčinili. Stanovnici Pljevalja i Prijepolja dostavili su valiji arz

139. Kur'an, sura Âlu 'Imrân, ajet 134. (Napomena priređivača)

i mahzar u kome navode da oni navaljuju i na Pljevlja i Prijepolje, i da su tamošnje muslimane opkolili i jako pritijesnili.

Pošto su zatražili pomoć, navedeni valija odlučio je da ih čim prije suzbije i protjera i stanovnike oslobodi njihovog pritiska.

Određio je mirimirana Sinan-pašu da sredi te krajeve i dodijelio mu i alajbegove iz Hercegovine i Zvornika, zaima i timarnike i vojsku iz kadiluka: Sarajeva, Rogatice i Čajniča.

Iz sarajevske tvrđave pripremio je dva "šahi" topa, koji se mogu lahko prevoziti uz potrebnu opremu i uz njih dvanaest tobdžija i jednog tobdžibašu, pa ih je, sredinom safera 1201. godine (3. - 12. XII 1786) sve zajedno poslao u te krajeve.

Kada je ta vojska stigla u taj kraj, stupila je u borbu sa odmetnicima koji su se pojavili. Uz velika zalaganja, suzbili su odmetnike i uništili ih, pa su poraženi pobjegli. Taj kraj očistili su od odmetnika i stanovništvo oslobodili njihovih zuluma.

Poslije toga nije bilo izgleda da se ti odmetnici ponovo vrate u taj kraj, a uvidjevši da nema smisla muslimansku vojsku mučiti bez potrebe i izlagati nevoljama žestoke zime, bujuruldiom od druge dekade rebiu-l-ewwela, 1201. godine (1. - 10. I 1787) data je dozvola vojsci da se vrati svojim kućama.

Za svaki slučaj, hercegovački mutesellim mirimiran Mustafa-paša i hercegovački alajbeg sa zaimima i timarnicima raspoređeni su na čuvanje Pljevalja, a komandant Sinan-paša i alajbeg Zvornika određeni su na čuvanje Prijepolja. Tamo su zadržani dok nije prošla žestoka zima.

U međuvremenu, jedna grupa spomenutih odmetnika nastojala je zaposjesti nahije Nikšić i Kolašin, pa je napadala na te krajeve. Ali, pomoć koja je pružena od stanovnika tih krajeva i njihovih susjednih pokrajina, urodila je plodom. Savladali su te odmetnike, odbili ih i natjerali u bijeg.

Kada je spomenuti valija Selim Sirri-paša o ovome arsom izvijestio Dvor, u carskom fermanu, koji je izdan sredinom safera 1201. godine (7. XII 1786) sadržana je pohvala i rečeno je sljedeće:

"Bosanski ejalet je jedan od najvećih i najuglednijih vilajeta moga Carstva. Njegovo stanovništvo je po tradiciji krajnje pos-

tojano u vjeri, a poznato je i po svojoj prirodnoj odanosti. Oni su uzorni vjernici i borci. Oni žrtvuju život za sreću moga Carstva, kao što su i njihovi djedovi, za vrijeme mojih velikih predaka, pokazivali junaštvo i odanost i hrlili da sačuvaju svoje krajeve od neprijatelja i tudina. Oni sada, za vrijeme moje sretne vladavine, slijede časni tekst Kur'ana: 'Pokoravajte se Allahu, Njegovom Poslaniku i onima od vas koji su na vlasti.' Oni se tako pokoravaju svim mojim carskim naredbama, pa su, nad ostalim narodom, zbog svoje odanosti, posebno pribrani kod moga carskog veličanstva, čime su stekli to da se uvijek za njih molim Allahu, dž.š., da im On podari blagoslov.

Posebno, kako se vidi iz službenog izvještaja što ga je dostavio moj ugledni vezir Sirri Selim-paša, neka mu je sreća dugotrajna, koji vjerno izvršava moja carska naređenja, kada je objavio stanovništvu grada Sarajeva da su neki odmetnici u Hercegovачkom sandžaku zauzeli nekoliko kadiluka pod komandom svoga hajdučkog buljukbaše, da su stanovnici kadiluka Pljevlja podnijeli mahzar tražeći od njega pomoć, svi su kao jedan složno pošli da suzbiju odmetnike, žrtvujući se i ovoga puta i dajući sve od sebe da sačuvaju svoju zemlju, zdušno se založivši za moju carsku sreću. U izvještaju je napisano da su se svi do jednog žrtvovali i tako su potvrdili još jednom svoju odanost vladaru. Da Bog da svi uživali blagodati toga i neka im je moj carski hljeb svima halal i sladak. Tim podvizima što su ih učinili da unište odmetnike, koji su se bili pojavili, i tako svoje krajeve očistili od njih, svi složno priskočivši da sačuvaju svoje krajeve, time su zadobili moje carsko zadovoljstvo." Tako je u fermanu napisano.

Na dan 12. safera 1201. godine (4. XII 1786) preselio se u vječnost tadašnji sarajevski kadija Mahmud-efendija Hatibović. Sahranjen je na mezarju koje se nalazi uz Carevu džamiju u Sarajevu.

Na molbu stanovništva Sarajeva, a po vali-pašinoj bujurulduji izdatoj 15. safera 1201. godine (7. XII 1786), iz samilosti prema čeljadi umrlog, do prispjeća carskog fermama, dužnost kadije povjerena je bratiću umrlog Muhamed-efendiji.

Prema carskoj iradi od 15. šewwala 1200. godine (11. VII 1786) poslano je iz solunske baruthane hiljadu kantara crnog baruta, a iz Dvora pet stotina kantara olova da se, za slučaj potrebe, nađe u tvrđavama i krajevima Bosanskog vilajeta. Kada je posljednjeg dana muharrema 1201. godine (22. XI 1786) taj barut i olovo stiglo u Sarajevo, po pismenoj valijinoj bujuruldiji, sto pedeset kantara baruta i pedeset kantara olova je izdvojeno, predato dizdaru i pohranjeno u sarajevsku tvrđavu.

Kako se spomenuti Mahmud-paša Bušatlija, mutesarif Skadarskog sandžaka, ponovo odmetnuo, to je sultana strašno razrdilo, pa mu o njegovom pomilovanju niko više nije smio ni riječi progovoriti. Svaki onaj ko bi to i spomenuo, navukao bi srdžbu Boga i časnih meleka na sebe. Ovaj put izdana je neopoziva carska irada da se spomenuti Mahmud, zbog odmetništva, kao i svi oni koji su bili uz njega i pomagali ga, kazne i pobiju.

U vezi s tim, da bi se on što prije kaznio, odmah je izdan carski ferman od konca džumade-l-ula 1201. godine (21. - 20. III 1787) kojim je Sejjid Mahmud-paša određen da sakupi dosta vojske iz rumelijskih krajeva, da je opremi, te bosanskih junaka i da se tamo upute pod komandom Kurd Ahmed-paše, zapovjednika derbenta, pa da svi nastoje da navedenog snagom svojih mačeva zbrišu sa lica zemlje.

U tom smislu, razaslate su vali-pašine bujuruldije, kojima je pozvao sve iskusne ljude iz Bosne koji mogu dati savjeta da 1. redžeba 1201. godine (19. IV 1787) dođu u Travnik.

Tadašnji sarajevski kadija Mehmed-efendija smijenjen je 1. zu-l-hidždžeta 1201. godine (14. IX 1787), a na njegovo mjesto postavljen je Sunullah-efendija Šehović.

Spomenuti valija Selim Sirri-paša smijenjen je sredinom rebiu-l-ewwela 1202. godine (21. XII 1787 - 4. I 1788) a namjesto njega postavljen je svršnik medrese Agribozli Ebu Bekir-paša.^{*188}

*188 Izvještaj carskog sluge kako slijedi:

Pred sud su došli Ivan, sin Mijata Čunice(?), hrišćanin, iz sela Papratnice, kadiluka Stolac i Stana, udovica spomenutog Mijata, hrišćanka, koju zastupa Salih, sin Ahmeda Škore, koga je sudski opunomoćila, pa su se žalili zbog nasilja kako slijedi:

AGRIBOZLI EBU BEKIR-PAŠA

Sredina rebiu-l-ewwela 1202. godine

(21. - 30. XII 1787)

(Od 11. redžeba 1203. godine (7. IV 1789) na sultanskom prijestolju sultan Selim-han Treći. Navedeni sultan sin je sultana Mustafa-hana Trećeg. Na prijesto zasjeo 1203. godine (1788/89). Vladao devetnaest godina. Svrgnut i pogubljen.)

“Naš ostavilac nasljedstva gore spomenuti zimija, hrišćanin, otišao je svojim poslom zadnji dan časnog ramazana u tabor Skela u selu Imotica, koje pripada Dubrovniku. Kada je tamo došao njihov oficir Anton Mariković, stanovnik Stola sa još dvojicom soldata, izubijali su drvljem i kamenjem našeg gore spomenutog ostavioca Mijata i ubili su ga. Iza toga su ga gurnuli u vatru, a onda su njegov napola ispečen leš bacili na islamsku granicu. Ovo su sve posmatrali i svojim očima vidjeli stanovnici selâ Duži i Muševići. Tužiocu su uporno zahtijevali da se provede postupak po Šerijatu i da se pošalje iskusan mubašir da slučaj na licu mjesta izvidi i podnese svoj izvještaj.

Ustvari, na granici sa Dubrovnikom je nered. Oni napadaju i uznemiravaju mirnu raju. Sa svojom stokom nanose neizmjerne štete, o čemu je njegova visost i ranije izvještavana.

Kako će se dalje narediti, to je stvar onoga ko ima pravo da naređuje.”

Sastavljeno 15. šewwala 1200. godine (11. VII 1786)

Ponizni sluga Salih,

naib kadije Stoca i Gabele.

Na gornji izvještaj bosanski valija Sirri Selim-paša izdao je ovu bujuruldiju, čiji prijevise slijedi:

“Kadijama Stoca i Ljubinja, kapetanima, agama i zabitima:

Dubrovački knez i ostala njihova vlastela službeno su obaviješteni o ovakvim protuzakonitim radnjama i zatraženo je da se u skladu sa starim pravilima i odredbama carske ahdname, na licu mjesta, sa najvećom pažnjom izvidi ta stvar i da se provede istraga.

Sada, vi koji ste kadije i ostali gore spomenuti, ovo pitanje ćete, putem suda i prema zakonima, na licu mjesta izviditi, preko mubašira koga sud odredi, uz prisustvo zabita s obje strane; ubice gore spomenutog ubijenog po svaku cijenu pronaći i pohvatati i sve ostale koje je potrebno, pa provesti raspravu između njih i nasljednika ubijenog. Poslije provedene rasprave, postupit ćete po propisima Šerijata i svakako ćete nastojati da se pravda zadovolji.

Kada je spomenuti postavljen na dužnost u Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom, on je svojom bujuruldijom postavio za kajmekama Miralema Mehmed-pašu da upravlja vilajetom do njegovog dolaska.

U ovoj, 1202. godini (1787/88), prometna vrijednost novčanica bila je sljedeća:

Para	Groša	Vrsta
10	5	Jalduz dukat
10	5	Mađarija i funduk dukati
20	3	Istanbul i zerr-i mahbub dukati
20	2	Rijal

U to vrijeme je Austrija prekršila mirovni ugovor i uveliko se pripremala da, sa četiri strane, udari na islamske zemlje. U namjeri da krene u ostvarenje onoga što već odavno priželjkuje, da zauzme islamske zemlje, na svim islamskim granicama sakupila je veliku vojsku i snabdjela je svim što je potrebno. Poslala je kajmekamu bosanskog valiye spomenutom Mehmed-paši upozoravajuće pismo, a navedeni ga je 3. džumade-l-ula 1202. godine (1. II 1788) uputio sarajevskom stanovništvu. U pismu je stajalo:

“Svi ajani Bosanskog vilajeta, državnici, ulema i uglednici, kao i sve stanovništvo, neka ostanu na svojim mjestima i neka obavljaju svoje poslove. Jedini je uvjet da nama daju godišnju džizju. Rumelija je moj zavičaj, ja sada idem da je zauzmem.”

Iza toga su u Sarajevo pristizali, iz svih krajeva, glasnici sa nepovoljnim vijestima o namjeri Austrije da kasnije udari na Bosnu. Ovo je još od ranije podsjetilo Osmansko carstvo, pa je

Ujedno ćete zabraniti sve ono što se kosi sa Šerijatom, a sirotinji ćete osigurati mir. Od njih tražiti da se strogo klone ovakvih nezakonitih postupaka i svega što se kosi sa Šerijatom. Ukoliko budu postupali suprotno, vi trebate o tome podnijeti izvještaj Divanu Bosne.”

Dana 7. zu-l-ka'deta 1200. godine (9. IX 1786)

zbog toga postavljeni valija Bosne, spomenuti Ebu Bekir-paša, na poštanskim konjima hitno poslat iz Varne u Bosnu.

Kada je navedeni paša 11. džumade-l-ula 1202. godine (18. II 1788) stigao u Sarajevo, Sarajlije su ga upoznale sa stanjem. Kada su zatražili dozvolu da krenu u boj protiv dušmanina, otpočelo je prikupljanje i pripremanje vojske. Naređeno je blizu trideseterici aga da razviju svoje bajrake, pa su sa svojim brojnim neferima brzo otpremljeni prema granici. Razaslane su bujuruldije i u ostale kadiluke Bosanskog vilajeta da odmah sakupe što više vojske i da je čim prije pošalju.

Što se tiče Austrijanaca, oni su prije nego je došla bosanska vojska, četiri tvrđave: Dubicu, Novi, Ostrovcu i Gradišku, uzeli na nišan topova, opkolili ih i pritijesnili. Jedna četa džizjedara Cigana i jedan zimija, u borbi oko tvrđave Novi, ušli su u unutrašnjost granica neprijateljskog područja i mnogo ih pobili i tako pokazali veliko junaštvo, odanost i preduzimljivost. Zbog toga su svi oslobođeni od džizje, koju su odsjekom plaćali.

(Iz sidžila)

Što se tiče stanovništva na granici, ono je još ranije svoju imovinu, žene i djecu sklonilo u tvrđave. Oni su pokazali veliku postojanost i pružili žestok otpor neprijatelju, tako su mnoge neprijatelje uništili, dosta zarobljenika pohvatali, a karaule im srušili.

Neprijatelji su s jakom vojskom pošli na tvrđavu Dubicu i bili su je već opkolili, ali pobjedonosna vojska, koja se sastojala od graničara, ne obazirući se na to što je u odnosu na neprijateljsku vojsku bila mala, navalila je na njih i, Božijom pomoći, pobijedila neprijatelje. Čak su im i jednog đenerala ubili i tako tvrđavu oslobodili.

Dok se ova radosna vijest o pobjedi širila, neprijatelji su zauzeli tvrđavu Šabac i sve islamske stanovnike, koji su se u njoj zatekli, protjerali u Bosnu. Osim toga, kada se čulo da će neprijatelji sa velikom vojskom udariti na tvrđave Derventu i Gradišku, u samom Sarajevu je ponovo sakupljeno jedanaest bajraka vojske sa agama, a u nahijama Visoko i Fojnica još po dva bajra-

ka, pa je ta velika vojska, koja je bila određena, razaslana na sve strane.

U svim borbama, koje su potrajale oko tri-četiri mjeseca, puhao je vjetar pobjede sa islamske strane. Mnogo je neprijatelja pobijeno i natjerani su da se vrate tamo odakle su došli.

Ovom prilikom, to jest 25. ramazana 1202. godine (30. VI 1788) izbio je požar u jevrejskoj četvrti u Sarajevu, koji je zahvatio i okolicu. Kako je većina stanovništva bila na ratnom pohodu, nije bilo dovoljno ljudi za gašenje vatre, pa se razvio veliki požar, kakav do tada nije bio zapamćen. Kada je ova tužna vijest o požaru stigla do Sarajlija koji su bili u odbrani Banje Luke, Dubice, Ostrovice, Gradiške i Bijeljine, većina ih se vratila u svoj zavičaj.

Od onih koji su sa svojim bajracima išli na ovaj ratni pohod, a čiji se potomci i danas nalaze u Sarajevu, navedena su prezimena: Hadžišabanović, Gazanferović, Ramić, Tulić, Talirević, Kupusija, Čemerlić.

I vojska iz ostalih kadiluka, koja se nalazila u odbrani spomenutih kasaba, u uvjerenju da više neprijatelji neće udariti na navedene kasabe, budući da su okusili islamski mač, većinom se, s dopuštenjem ili bez dopuštenja vratila u svoje zavičaje.

Iza toga su neprijatelji krenuli na tvrđavu Novi i pokušali je zauzeti.

U to je vrijeme Austrija sklopila sporazum sa Rusijom za napad i zauzimanje krajeva koji su pripadali Osmanskoj carevini. Zbog toga, čim je Austrija napala na Bosnu i Beograd, i Rusija je udarila na krajeve oko Hoćima i Bendera. Osim toga, Rusija je uputila u Crnu Goru majora Filipa Vukosavića sa četiri stotine soldata i poslala joj je i veliku novčanu pomoć. Crnogorci, potaknuti od ovoga, napadali su na muslimane u susjedstvu. U borbama su opkolili i pritijesnili nekoliko tvrđava. Ali, na njih je krenuo Kara Mahmud-paša Bušatlija, tadašnji mutesarraf Skadarskog sandžaka, sa stanovnicima ovoga sandžaka. On je te odmetnike potukao i natjerao ih u bijeg, a islamsko stanovništvo oslobodio pritisaka.

Eto, zbog prilika kakve su opisane, vrijeme nije dozvoljavalo da Osmansko carstvo pruži potrebnu pomoć Bosanskom vilajetu. Ali poslano je pojačanje od hiljadu i pet stotina nefera iz Arnautluka, dvije stotine kesa novca za nužne troškove i pet hiljada kantara dvopeka iz Soluna kao dar Bosanskom vilajetu.

U to vrijeme su Austrijanci bili zauzeli tvrđavu Beograd. Za vrijeme ovog pohoda Dvor je bosanskom valiji Ebu Bekir-paši pridodao još i dužnost seraskera. U pismenim bujuruldijskama koje je razaslao bosanski valija i serasker Ebu Bekir-paša u kadiluke Bosanskog vilajeta, naredio je da se svi oni koji su se vratili, sa dopuštenjem ili bez dopuštenja, iz navedenog pohoda svojim kućama odmah upute na svoja odredišta. Stoji i to: "Poznat je, s tim u vezi, tužni slučaj tvrđave Dubice i način kako je trebalo pomoći islamsku vojsku koja se morala nositi s neprijateljem. S tim u vezi, neopoziva je dužnost svih muslimana da se okupe na jedno mjesto, pa da svim silama nastoje da neprijatelja, s Božijom pomoći, dočekaju i odbiju. Međutim, u ovom kraju mnogi islamski vojnici su, pobjegavši, ugazili u sramotu, pa kako ih niko više ne poziva, oni mirno sjede kod svojih kuća. Zbog toga je islamska vojska oslabjela i postala malodušna, a neprijateljska sve više ohola i osiljena. Očito je da ovakvi postupci ne idu u prilog muslimanima, oni dovode do velike štete, zbog čega će sigurno biti kajanja. Zbog toga se još ranije krenulo iz Travnika, u iskrenoj namjeri da se, s Božijom pomoći, ispuni obaveza borbe za vjeru, stiglo se u polje kod Banje Luke, gdje se ulogorilo stoga što u ovim krajevima ima mnogo neprijatelja koji na nas napadaju. Na nekoliko mjesta su njihovi tabori i čekaju samo zgodnu priliku da svom žestinom napadnu na islamske granice, to je sasvim jasno. Zbog toga je prijeka potreba da se, u ovakvoj prilici, okupi dovoljno boraca da, s Božijom pomoći, dočekamo i odbijemo neprijatelja.

Treba odmah uputiti opći poziv i organizirati pobjedonosnu vojsku od svih koji su sposobni za borbu, odmah je otpremiti, pa sastavljajući dan sa noći i praveći od dva konaka jedan, što prije ih uputiti u komandu bosanske ordije."

Te je godine smijenjen tadašnji sarajevski kadija Sunullah-efendija Šehović, a namjesto njega postavljen je Sejjid Ali-efendija.

Tada je jaka austrijska vojska sa ćesarom navalila u pravcu Beograda i zauzela tvrđave i palanke uz Dunav, sve do polja Mehadije.

Od Carstva je tamo upućen mušir Hasan-paša sa carskom ordijom. On je odmah krenuo prema polju kod Sofije i tamo pripremio carsku ordiju. Kada je uradio potrebne dopune i dovršio snabdijevanje, uzdaajući se u Boga, krenuo je prema polju Mehadiji.

Na dan 26. zu-l-ka'deta 1202. godine (25. VIII 1788) sućelio se sa austrijskom vojskom. Otvorena je žestoka vatra iz topova i pušaka na obje strane. U borbi je došlo do razmjene kao na pazaru, gdje su kao roba davani i uzimani životi. Na koncu je povjetarac pobjede puhnuo sa strane pravovjernika i kada su neprijatelju nanijeli velike gubitke, on se dao u bijeg.

Austrijski kralj smislio je da nanovo utvrdi klanac Šebeš, pa je sakupio preko pedeset hiljada pješaka, konjanika i oklopnika katana i soldata. Na rastojanju od dva i po sata hoda, između dva brda, iskopao je meterize, koji su bili opasani širokim i dubokim hendecima i šaranpoima. Podigli su tabije na uzvisinama desno i lijevo, naprijed i nazad, kao i između, koje unakrsno gledaju jedna na drugu i štite od napada, i na njih postavio prepreke, učvrstivši ih raznim vrstama oruđa; postavio je dvije stotine i četrdeset šajki i kalanbur-topova, dvadeset baljemez-topova i kumbara. Kralj je lićno stao iza vojske, da je još više ohrabri.

Spomenuti serasker, prikupivši svu svoju pobjedonosnu vojsku, krenuo je od Dragoša i Mehadije prema klancu Šebešu. Tamo je danonoćno više od deset dana vođena žestoka borba sa neprijateljem pa je na kraju, 20. zu-l-hidždžeta 1202. godine (18. IV 1788) donesena odluka da se, zorom toga dana, krene na juriš. Islamski borci ćekali su zoru. Međutim, neprijatelji su prije zore pobjegli i sklonili se u grad Šebeš.

Kada se to utvrdilo, odmah su određeni konjanici i pješaci da ih gone, pa su ih gonili do spomenutog grada u kome su oni

spalili sve dućane, hanove, kuće i ostale zgrade. Što u prethodnim borbama, što za vrijeme potjere, a što u požaru - stradalo je preko osam hiljada neprijatelja. Ovom pobjedom, obale rijeke Dunava sve do Beograda očišćene su i osigurane od neprijateljskih napada. Zbog toga su islamski borci krenuli da čine upade u okolici Beograda. Međutim, stanovništvo Pančeva je bez borbe napustilo svoj zavičaj, a borci su čamcima prošli grad, osvojili ga i nastavili činiti upade sve do temišvarske ravnice, opustošivši mnoga mjesta.

Koncem mjeseca zu-l-hidždžeta 1202. godine (21. IX - 1. X 1788) izdan je carski ferman u kojem je izražena radost povodom ove sjajne pobjede - pomognute milošću Svevišnjeg Gospodara. Uбудućе će se stanovništvo Carstva stalno moliti za islamsku vojsku zbog ove pobjede, koju je Svevišnji svojom milošću darovao.

Tada je već nastala zima. Kako vrijeme nije dozvoljavalo da se tvrđava Dubica, koja je pala u ruke neprijatelja osvoji, vraćanje te tvrđave odloženo je do proljeća.

Muhafizi su raspoređeni, koliko ih je bilo potrebno, za osiguranje tvrđava na granicama.

Tadašnji mutesellim Sarajeva Ahmed-beg Paloš smijenjen je 1. rebiu-l-ewwela 1203. godine (30. XI 1788), a namjesto njega je ponovo postavljen derviš Mustafa-beg Dženić.

U Bosnu je sredinom mjeseca džumade-l-ula 1203. godine (7. - 16. II 1789), došao ćehaja carskih kapidžija Mehmed Sejjid-beg koji je zadužen da podijeli carske nagrade agama serdengčtija, koji su razvili svoje bajrake u ratu o kome je bilo riječi.

Niže je u cijelosti navedena šejhu-l-islamova "nevazišnama", koja je upućena svim muftijama u Bosanskom vilajetu, koja sadrži preporuke za podizanje borbenog duha i za utjehu muslimanima Bosne koji su pogođeni - da se zagriju za svetu borbu povodom tužnog događaja što su pale u neprijateljske ruke tvrđave Dubica i Novi, koje su austrijski neprijatelji zauzeli.

"Uvaženim muftijama Bosne, nakon pozdrava, daje se na znanje:

Od davnina su junaci pobjedonosne Krajine veličali Božije zapovijedi i oživotvorivali vjerovjesnik Božijeg Poslanika, što im je bio stari i trajni običaj. Oni su poznati po svojoj hrabrosti i odvažnosti, i u tom pogledu su, među svim borcima, na velikom glasu, a u borbi za vjeru ističu se iznad svih ostalih. Kada se oni spomenu pred neprijateljem, on zastrepi od straha pred njihovim junaštvom.

Međutim, vidi se da ste vi ove godine zanemarili dužnost uleme, koja je nasljednik Božijih vjerovjesnika, da dajete savjete popraćene obećanjima Svevišnjeg Gospodara za njihovo izvršenje i kaznama za neizvršenja i da im govorite šta je Allah naredio, a šta zabranio. Ako Bog da, to što je bilo do prošle godine, neka se više ne dogodi slično. Vaša je neopoziva dužnost i obaveza prema svojoj zemlji da preporuke, o kojima je riječ, najprobranijim riječima kazujete i širite, što će svakako uroditi dobrom, kako vašim tako i ove braće i vršnjaka koji su u Bosanskom vilajetu ovlašteni da izdaju ferve, a to je dužnost i ostale uleme. Svi vi zajedno, prema odredbi Božije zapovijedi: 'Bodri pravovjerne na borbu', svakog pojedinca trebate zagrijati, bodriti, hrabriti za borbu na putu vjere; da borci kazne neprijatelja, da se svi, za ljubav Svevišnjeg, na tome zdušno založe; da i njihovi potomci, poput njihovih predaka, steknu slavu; da i oni kod Boga budu pribrani, a među svijetom uvaženi i poštovani; da steknu naklonost islamskog padišaha, Bog ga pomogao do Sudnjeg dana; da upućuje molbu Allahu za njegovo dobro na oba svijeta; da steknu jedno od dva dobra - ili veliki ratni plijen ili stepen šehita i da se po dobru spominju do Sudnjeg dana.

Eto, tako trebate svima davati savjete i upute, jer ste vi to dužni. Toliko."

Već se i proljeće prikućilo. Vrijeme i prilike dozvoljavaju da se obave sve potrebne pripreme da bi se povela borba za oslobođenje tvrđava koje su prošle godine pale u neprijateljske ruke, te da se preduzme sve da se otklone opasnosti od neprijatelja i da ih se kazni. Svi oni koji su zaduženi za čuvanje granica: mirimirani, kapetani i ostali, trebaju odmah pristupiti i svesrano se založiti na zadacima u službi vjere i države, moraju obavi-

ti sve neophodne pripreme za ovaj ratni pohod, a da bi se imalo novaca za potrebne pripreme za to, iz carske blagajne dodijeljeno je pedeset hiljada groša, a mirimiranu kao poklon još deset hiljada groša. To je rečeno, prema visokom carskom fermanu izdanom početkom safera 1203. godine (1. - 9. XI 1788).

U smislu visokog carskog fermna, odmah su otpočele pripreme. Ali, spomenuti valija i serasker Bekir-paša u poslovima priprema se oglušio, a i u komandovanju vojskom pokazao je slabost.

Slijedi u cijelosti prijepis mahzara stanovnika Sarajeva, koji su posredstvom suda podnijeli Dvoru, u kome se žale na navedenog valiju i seraskera Ebu Bekir-pašu i traže da se postavi drugi valija namjesto njega, koji će biti u stanju da upravlja.

“Arz nemoćnih sluga moćnom Dvoru, kako slijedi:

Na sud su došle ugledne kadije grada Sarajeva, ulema, šejhovi, pravnici, imami, hatibi, hasećije, serdengečtije, age, alemdari, zanačije, trgovci, viđeniji ljudi iz naroda i sve ostale carske sluge nastanjene u ovom kraju, pa su se ovako požalili na nasilje i zamolili za ono što im na srcu leži.

Odnedavno su austrijski neprijatelji raskinuli mirovni ugovor i napali na granice Bosanskog vilajeta. Sadašnji bosanski valija Ebu Bekir-paša je svoga čehaju hadži Husein-agu odredio u svojstvu seraskera, dok on ne stigne u Dubičko polje, da on sa posadama, koje se nalaze na islamskim granicama i sa agama serdengečtija i neferima odbije neprijatelje i da neprestano brani islamske krajeve. Navedeni aga nije smio gubiti ni jednog dana. On je islamsku vojsku dugo tu zadržao. Cilj mu je bio da uzme što više novca iz blagajne u svrhu toga zadržavanja. Njegovi su propusti u važnim poslovima uprave jasni kao dan. Bosanski serasker spomenuti Ebu Bekir-paša je sve važne poslove, kao i komandovanje ordijom, prepustio navedenom čehaji i na njega se oslonio. Još dok je boravio u Travniku, protiv njega su podnošeni mahzari sa islamskih granica, s tvrdnjom da je on koristoljubiv i upućivane molbe za pomoć preko izaslanika. Pošto se on dugo zadržava u polju kod Banje Luke bez ikakve potrebe, gdje se odmara i logoruje, on je potpuno zanemario neprijatelja

koji navaljuje na islamske granice. Za vrijeme opsjedanja tvrđave Dubice, dok je spomenuti paša bio samo jedan sat hoda udaljen od navedene tvrđave, sedam dana su kukali djeca i žene da se do neba čulo i bilo je sasvim jasno da će pasti neprijatelju u ruke.

Međutim, iako mu je bila neopoziva dužnost da opkoljene muslimane oslobodi, a to je bilo i moguće, on, do krajnje mjere nesposoban u pogledu ratnih poslova, nije ni predviđao teže posljedice. Dok je on boravio na spomenutom mjestu, neprijatelji su sa sve četiri strane navedene tvrđave iskopali duboke i široke šančeve i muslimane koji su bili kraj tvrđave opkolili i pritjesnili.

Dugo vremena je islamska vojska, bez topova i bez zaklona jednom po jednom napadala na neprijatelja, pa su mnogi izginuli i veoma ih je mnogo ranjeno, a on je tek deseti dan pritekao u pomoć muslimanima.

Otkako je došao u Bosnu pa do danas, njegova jedina briga bila je da se okoristi. Pošto je potpuno zaboravio na suzbijanje neprijatelja i čuvanje islamskih granica, stanovnici Šapca i Dubice, sa dva bajraka serdengečtija, zajedno sa stanovništvom tvrđave Novi, koja se nalazi u susjedstvu, sa sedam bajraka serdengečtija i njihovim agama i neferima, dugo su se sa neprijateljima borili, stojeći čvrsto na braniku. Nekoliko puta tražili su pomoć od spomenutog, ali je nije bilo. Neka nas Svevišnji čuva, na ovakav način svi vjerski poslovi će ostati napušteni. To je očito.

Nama je prijeko potreban jedan odan vezir, koji će biti u stanju da komanduje islamskom vojskom. Mi to potvrđujemo u objašnjenju datom u našem mahzaru podnesenom Dvoru, u kojem iznosimo činjenice o teškom stanju.

Oni su uporno zahtijevali da se arz i ilam podnesu Dvoru, prije nego nastradaju tolike žene i djeca, i da im se ukaže milost.

Istina je, i ovaj se carski sluga na svoje oči osvjedočio da je položaj islamskih ratnika težak. Ono što navode u svom mahzaru, slaže se sa činjenicama i potpuno je tačno. Stoga se i podnose ovaj arz i ilam sa prijedlogom da im se ukaže milost i da se udovolji njihovoj molbi, pa se ovaj ilam podnosi Dvoru."

*Posljednja riječ pripada caru.
Ponizni carski sluga Sejjid Alija,
kadija grada Sarajeva.
(7. II 1789.)*

Pošto su bili potrebni popravci na mnogim mjestima na tvrđavi Derventi u Bosanskom vilajetu, a pošto su ovaj put padale velike kiše i snijeg, većina njenih zidova je potpuno srušena, pa je zbog toga stanovništvo uhvatio veliki strah, to je ilamom, koji je podnesen, zamoljeno odobrenje da se ona hitno popravi i utvrdi. Budući da je bilo neophodno da se odmah ova tvrđava popravi i utvrdi, to je iz Sarajeva i njegove okolice, po valijinoj bujuruldiji, tamo upućeno sredinom redžeba 1203. godine (7. - 16. IV 1789) trideset majstora - nedžara.

Sultan Abdulhamid-han Prvi, koji je tada bio na osmanskome prijestolju, umro je u utorak 11. redžeba 1203. godine (7. IV 1789), pa je namjesto njega, po pravu nasljedstva zasjeo na osmanski prijesto sultan Selim-han Treći, sin sultana Mustafa-hana Trećeg. Tim povodom, sredinom redžeba 1203. godine (7. - 16. IV 1789) izdan je ferman da se sa minbera svih džamija i mesdžida u hutbi spominje njegovo carsko ime, u svim selima i kasabama, da se sa tvrđava ispale hici iz topova, i da se uz provođenje veselja upućuju dove za njegovu trajnu sreću.

Sejjid Ali-efendija, sarajevski kadija, smijenjen je 1. ša'bana 1203. godine (27. IV 1789), a namjesto njega postavljen je za sarajevskog mullu Sejjid Mehmed Hašim-efendija, sin Abdulahad-efendije.

Valija i serasker Bosne, spomenuti Bekir-paša, smijenjen je početkom ša'bana 1203. godine (27. IV - 1. V 1789), a na njegovo mjesto postavljen je dotadašnji mutesarraf sandžaka Inebaht i muhafiz Niša Arslan Mehmed-paša.

ARSLAN MEHMED-PAŠA

3. ša'ban 1203. godine (29. IV 1789)

(Od ramazana 1203. godine (26. V - 24. VI 1789) veliki vezir Čerkez Kethoda Hasan-paša. Kako je bio slabašan, prozvan je Mejjit Hasan-paša. Smijenjen.)

Spomenuti je postavljen na dužnost u Bosanski vilajet sa Hercegovačkim sandžakom, a uz to postao je i serasker nad Bosnom. On je krenuo iz Niša i stigao je u Bosnu 10. ramazana (25. V 1789).

U to vrijeme stiglo je u Bosnu tri stotine nefera sejmena, koji su popisani u Skoplju i okolici i, prema visokom fermanu, raspoređeni su da obavljaju potrebne službe u Travniku.

U tvrđavama Bosne nije bilo dovoljno đuladi za topove i kumbare. O tome je spomenuti valija podnio svoj arz Dvoru s prijedlogom da se tvrđave snabdiju đuladima, koliko je bilo potrebno. Zbog toga je carskim fermanom naredeno da se iz radionice Pravište, iz raspoloživih zaliha, preko Dubrovnika pošalje u Bosnu dvije hiljade đuladi od po devet oka, po četiri hiljade đuladi od po sedam i po oka, što sve skupa iznosi deset hiljada đuladi, osam stotina metaka za kumbare promjera četrdeset pet i uz njih dvadeset vještih tobdžija i dvadeset kumbaradžija, i to je sve stiglo u Bosnu.

Tadašnji mutesellim Sarajeva derviš Mustafa-beg Dženetić smijenjen je 1. šewwala 1203. godine (25. VI 1789), a namjesto njega ponovo je postavljen Ahmed-beg Paloš.

Tada je austrijska vojska na rijeci Savi uspostavila dva mosta na pontonima, pa su obnoć prebacili vojsku i opremu i otpočeli da opsjedaju tvrđavu Gradišku. O tome je valiji stigla vijest 1. šewwala 1203. godine (25. VI 1789). Iza toga, on je u kadiluku razaslao svoje bujuruldije da se iz bosanskih kadiluka odmah opremi dovoljan broj vojske i da se smjesta pošalje u borbu pro-

tiv neprijatelja. Kada su iz Banje Luke stigli izaslanici, koji su molili da im se pruži pomoć, spomenuti valija formirao je i opremio vojsku i odmah o tome razaslao svoje bujuruldijske.

U vezi s njegovim naredbama, sa svih strana je na brzinu opremljeno dovoljno vojske koja je tražena, i upućeno je u ordiju u Podrašnici.

Za ovaj ratni pohod naredeno je dvojici aga da u gradu Sarajevu razviju bajrake, pa su ih popunili neferima i uputili u spomenutu ordiju.

Prema ranije izdatom visokom fermanu, iz Prizrena je opremljeno hiljadu vojnika, iz Peći hiljadu i pet stotina i iz Tirane pet stotina vojnika i, pod komandom Novopazarca Ibrahim-paše, poslani su u Bosnu. Kada je i ta vojska stigla i priključila se navedenoj ordiji, s Božijom pomoći, sredinom šewwala (5. - 14. VII 1789) sa tom pobjedonosnom vojskom napravljen je pokret i ubrzano su krenuli da istjeraju neprijatelja, koji se nalazio na području Gradiške. Napadom na utvrđenja, koja je neprijatelj tamo podigao, otpočele su borbe. Bitka je bila pazar gdje su se razmjenjivali životi i glave; nevjernici su se povukli. Na dan 19. zu-l-ka'deta 1203. godine (11. VIII 1789) spomenuti je valija otpremio u Istanbul odsječne glave i uši te osam živih zarobljenika koji su, u ovoj borbi, pali šaka.

Iza toga, u carskom fermanu upućenom spomenutom valiji početkom zu-l-ka'deta 1203. godine (24. VII - 21. VIII 1789), koji je prispio 5. zu-l-hidždžeta 1203. godine (27. VII 1789), date su preporuke i stroga upozorenja, kako slijedi:

“Bosanski stanovnici su odavno navikli da se bore za vjeru. Oni su poznati kao hrabri junaci i svrstavaju se u red boraca za vjeru. Oni su i ovaj puta odbili neprijatelje koji su bili napali na njih i protjerali ih. Oni su se borili da sve palanke, koje su bile prešle u njihove ruke, borbom zauzmu i oslobode i da, ulaskom u neprijateljske krajeve, zaposjednu njihove tvrđave, zemlje, gradove i sela, da neprijatelje unište i tako im se osvete. Oni su ovom časnom službom oživili ugled svojih predaka, i ovjekovječili svoja imena u knjizi boraca. I ovaj put su mirimirani, kapetani, age, ukratko svi koji su bili sposobni za borbu, i ti borci

za vjeru, ostavili i san i odmor žrtvujući se da odbrane i sačuvaju vlast i državu. Jer je ovaj dan - dan pregnuća, ovo je dan za podvige i junaštvo. Svi su oni u ovom pobjedonosnom pohodu spremni i hrle u svijetlu borbu.

A ti, moj veziru Mehmed-pašo, koji si bosanski valija i serasker, ja sam tebe obdario između svih mojih uglednih vezira da te na dužnost u Bosnu postavim. Zbog toga očekujem da spajaš dane i noći, da ostaviš i san i odmor, a da ti bude jedini cilj da se, kako treba, osvetiš neprijatelju. Hoću da te vidim kako u ovom pogledu daješ sve od sebe. Ja očekujem istrajnost i od tebe, i od mirimirana, kapetana, aga i ostalih komandanata cjelokupne carske vojske.

Na molbu Mahmud-paše Bušatlije, mutesarrafa Skadarskog sandžaka, koji se više puta sa svojom vojskom potvrdio u ranijim mojim carskim pohodima, da mu se raniji prijestupi oproste, da dođe u pomoć Bosancima sa deset - petnaest hiljada hrabrih junaka, ovaj put mu se izdaje carski ferman kojim mu se grijesi opraštaju i naređuje mu se da tamo krene sa velikom vojskom."

Izvršavajući carsko naređenje, spomenuti valija pozvao je sva lica sposobna za borbu, iz kadiluka Bosanskog ejaleta i sve ih sakupio u posebnu ordiju. Međutim, i spomenuti Mahmud-paša doveo je šest hiljada konjanika i devet hiljada Arnauta pješaka i sa tom svojom vojskom prispio je koncem zu-l-hidždžeta 1203. godine (11. - 20. IX 1789) i priključio se navedenoj ordiji. Ovom prilikom vraćena je tvrđava Gradiška.

Neprijatelj sa jakom austrijskom vojskom, koja je bila dobro opremljena, udario je na Beograd i na Valjevo. On se sa svojim brojnim odredima bio već pojavio na dva sata hoda udaljenosti od zborničke tvrđave. Bilo je očito da su neprijatelji imali zlu namjeru da navedenu tvrđavu oštete i da je opsjednu. To je izvijestilo stanovništvo toga kraja u svojim arzovima i ilamima koje je dostavilo. Poslali su i izaslanike da traže pomoć i pojačanje. Ova tvrđava bila je zapela za oko neprijateljima, jer je ujedno bila i glavni bedem odbrane i jako utvrđenje za taj kraj. Ne daj Bože da tu tvrđavu zadesi kakva nesreća, očito je da bi cijeli taj kraj zapao u nevolju i došlo bi do pometnje.

Zbog toga je ponovo sakupljena i opremljena vojska iz bosanskih kadiluka pa je pod komandom Hasan-age hitno poslana tadašnjem mutesarrefu Zvorničkog sandžaka Sabit Mehmed-paši 16. safera 1204. godine (5. XI 1789), da bi što je moguće prije priskočila u pomoć muslimanima koji su određeni da zemlju čuvaju.

Iz ilama koji je došao od stanovnika Srebrenice vidi se da su neprijatelji opkolili, u tom kraju, i tvrđavu Sokol.

Kako je ispunjenje dužnosti pružanja pomoći i davanja pojačanja opkoljenim muslimanima opća i neizostavna obaveza, poslana su vojske iz kadiluka: Kladnja, Vlasenice, Rogatice, Čajniča, Foče i upućene na čuvanje zvorničke tvrđave. Kako je bilo važnije da se pošalje da pruži pomoć tvrđavi Sokol, na dan 22. safera 1204. godine (13. XI 1789) navedena vojska upućena je na tvrđavu Sokol.

U to vrijeme novčanica neprijatelja zvana "rijal" vrijedila je stotinu para. I Osmanska carevina izdala je jednu vrijednu novčanicu - "juzluk" od sto akči i stavila je u promet, pa je fermanom sredinom zu-l-hidždžeta 1203. godine (2. - 11. IX 1789) naredeno da se to stanovništvu objavi.

U smislu izdatog visokog fermana da se zajednički nađu rješenja i donesu potrebne odluke putem savjetovanja povodom najvažnijih pitanja koja nalaže vjera kao neopozivu obavezu svakog pojedinca i čuvanje države, odbijanje neprijatelja vjere i izvršavanje dužnosti u borbi za vjeru, i bosanski valija, spomenuti Mehmed-paša, razaslao je bujuruldiye svim mirimiranima, kadijama, kapetanima, naibima i uglednim ljudima vilajeta da 13. rebiu-l-ahira dođu u Travnik na savjetovanje.

Budući da je mutesarref Skadarskog sandžaka Mahmud-paša Bušatlija došao u Bosnu ove godine da pruži pomoć, Crnogorci su iskoristili priliku i napali na tvrđavu Nikšić. Ali, uz svestrano zalaganje stanovništva tvrđave i okolice, neprijatelji su odbijeni od tvrđave i natjerani na bijeg. Mnogi su izginuli.

Spomenuti valija Arslan Mehmed-paša, smijenjen je sa dužnosti u Bosni 25. muharrema 1204. godine (15. X 1789), a na njegovo mjesto postavljen je Miralem Mehmed-paša, iz Uskoplja.

MIRALEM MEHMED-PAŠA, BOSANAC IZ USKOPLJA

25. muharrem 1204. godine (15. X 1789)

(Od rebiu-l-ewwela 1204. godine (19. XI - 18. XII 1789) veliki vezir Gazi Hasan-paša. Među Arapima poznat je kao Ebu-l-Bur-rut (Brko). Smijenjen.)

Spomenuti Mehmed-paša bio je mutesarraf Kliškog sandžaka sa titulom rumelijskog beglerbega. Međutim, pošto mu je data visoka čast vezira, navedene godine dodijeljen mu je valiluk nad Bosnom. Ferman o njegovom postavljanju poslan je u Bosnu po čehaji kapidžije Šemsudin-begu. U tom fermandu bila su ova naređenja, upozorenja i prijekori:

“Austrijanci, koji su neprijatelji vjere, doveli su jake snage pa su i prošle godine sa mnogo dobro opremljene vojske udarili na granice Bosne i tako otpočeli ostvarivati svoje odavno prikrivene namjere da se ove granice sa svih strana napadnu. Tako su udarili na Bosnu, opkolili je, pritijesnili. U krajevima oko Gradiške pričinili su velike štete. Neprijatelji su mogli iskoristiti priliku samo zato što stanovnici Bosne nisu slijedili put svojih predaka i nisu se, kao što je trebalo, zalagali.

Kada je nedavno moje carsko veličanstvo obaviješteno o tome da su oni propustili da se suprotstave neprijatelju, što se nije očekivalo, da je među njima došlo do ličnih neprijateljstava i sporova, izdata su dva moja časna fermana svim krajišnicima, a posebno Sarajlijama, koja su sadržavala potrebne preporuke i stroga upozorenja u tom pogledu; da se među Bosancima postojeće nesuglasice i nesloge uklone i da prestanu; da se svi junaci Bosne u pogledu suprotstavljanja neprijatelju i čuvanja granica slože i stanu na branik kao jedan i da se samo tome posvete. Čehaja kapidžija Šemsudin-beg je posebno poslan sa moje car-

ske strane da moju carsku naredbu Bosancima i usmeno prenese, da ih upozori i da ih sve zagrije u borbi za vjeru.”

Niže je u cijelosti navedeno u arzuhalu, koji je upućen od odgovarajućih ljudi Bosne Dvoru, a koji sadrži skidanje odgovornosti za ove pismeno iznesene prigovore o zabrinjavajućem stanju:

“Njegovom carskom veličanstvu, najvećem osloncu vladavine, neka nikada ne prestaje pomoć Božija caru. Svi koji se nalaze u ordiji Bosne, istaknuti mirimirani, ugledne kadije, ulema, dobri ljudi, vojni zapovjednici, službenici divana, alajbezi sandžaka, kapetani, zaimi, age serdengečtija i mjesnih posada, zabiti, svi istaknuti ljudi u islamskoj ordiji, sve te carske slugе, najponiznije upućuju molbu i predstavku svoje iskrene odanosti, kako sljede:

Nedavno su Austrijanci, neprijatelji islamske vjere, u namjeri da napadnu na islamske krajeve pogazili mirovni ugovor, sa većom vojskom nego i u jednom ranijem ratu, velikom opremom i naoružanjem, Bosanski vilajet su sa svih strana opkolili i pritijesnili. Zbog toga što su se sa svake strane nalazili njihovi odredi, fermanom je naređeno da se prede na neprijateljsko područje, pa da se ti njihovi krajevi plijene, da se skupi sve što je sposobno za rat i borbu, svi muslimani sa granica, iz kadiluka, kasaba i sela te da se svi stave u službu čuvanja zemlje, jedino da se ostave oni koji su nužno potrebni za osiguranje svojih krajeva i da se ostave nužne posade za svaku tvrđavu i kraj. Treba pripremiti pomoć i van vilajeta Bosne, kao što se i do sada pripremala.

Da bi se pomoglo, bila je prijeka potreba za jednim vezirom koji je dobar organizator i poznavalac prilika na granici te upućen u vještinu ratovanja. Sada je čehaja carskih kapidžija, u pravi čas, vilajet Bosnu udostojio svojim dolaskom. To je ugledni Šemsudin-beg, preko koga je dostavljen carski ferman kojim je Bosanski vilajet dodijeljen na upravljanje, uz visoku titulu vezira, izvršiocu svih carskih naređenja oštroumnom i istaknutom Miralema Mehmed-paši, neka mu Allah omogući svako dobro koje bude zaželio.

Sada je prema carskom fermanu mutesararif Skadarskog sandžaka, jedan od časnih emira, neka ga Allah dugo poživi, njegova visost Mahmud-paša, došao sa mnogo vojske i opreme i priključio se bosanskoj ordiji te 1. muharrema 1204. godine (21. IX 1789) sretno stigao ovdje u Bosnu.

Sirotinja sa ove granice bila je zapala u velike nevolje. Međutim, sa ove tri činjenice ponovo je živnula i razveselila se. Ona će, kao što joj je dužnost, ustrajati u dovama i danju i noću i javno i tajno za Cara i njegovu sreću, neka ga Bog i na moru i na kopnu pomogne u borbi protiv neprijatelja. Ali, prema iskustvu, zna se da neprijatelji već dvije godine imaju gadan običaj da stupaju u borbu i okršaje i ljeti i zimi, opsjedaju tvrđave i pustoše naše krajeve. Kako je u tvrđavama Bosanskog ejaleta ostalo onih koji su zaduženi da ih stalno čuvaju manje nego što je potrebno, svaki put kada se ratuje, do sada su dolazile arnautska ili neka druga vojska da tvrđave osiguraju. I ovaj put je, od Mitrova pa do Đurdevdana, postavljeno tri hiljade probranih sejmena, koji su pod komandom navedenog mirimirana Mahmud-paše, a i pridodatog Smail-paše, iz Prizrena, te još dvojice pouzdanih begova binbaša, sa zadatkom da, tamo gdje je prijeka potreba, punih šest mjeseci čuvaju tvrđave.

Ali, prijeka je potreba da se što prije pošalju šestomjesečne plaće tim sejmenima u iznosu od osamdeset i dvije hiljade i pet stotina groša, i dvadeset i sedam hiljada groša na ime dnevnog sljedovanja govedeg mesa, po pola oke, što ukupno iznosi sto devet hiljada i pet stotina groša, te uz to za nužne potrebe i putne troškove u novcu tri hiljade groša, zatim dvadeset hiljada kantara dvopeka, deset hiljada kejla pšenice, osamdeset hiljada kejla ječma, kao i svu opremu i snabdijevanje prema ovjerenom i potpisanom defteru, koji je dostavljen kako bi se, kao što je naređeno, sačuvala tvrđave i neprijatelji odbili. Prije nego što neprijatelji pregaze nevinu djecu, čedne žene i nemoćne starce, neka nam se ukaže milost i pogleda na našu nevolju i to što je naprijed spomenuto isporučiti."

Tako je ponizno zamoljeno u arzu, podnesenom visokom carskom prijestolju u mjesecu saferu 1204. godine (21. X - 18. XI 1789).

Spomenuti Mehmed-paša, bosanski valija i serasker, smijenjen je sa dužnosti u Bosni posljednjeg dana rebiu-l-ewwela 1204. godine (18. XII 1789) a namjesto njega postavljen je hadži Salih-paša, kajmekam carskog rikkab-dara. Kako nije dopušteno da se ostavi odbrana zemlje i da bude bez valije, do njegova dolaska u Bosnu carskim fermanom je strogo naredeno valiji Mehmed-paši da on upravlja Bosnom i komanduje vojskom, kao što je do tada činio. Kasnije je spomenuti Mehmed-paša umro u Bosni i ukopan je u blizini Donjeg Uskoplja (Donjeg Vakufa).^{*189}

^{*189} Godine 1204. (1789/90) umro je u gradu Sarajevu ugledni građanin Ibrahim-efendija Muzaferija.

HADŽI SALIH-PAŠA, KAJMEKAM CARSKOG RIKKAB-DARA

Posljednji dan rebiu-l-ewwela 1204. godine
(18. XII 1789)

(Od ša'bana 1204. godine (16. IV 1790) veliki vezir Ruščukli Hasan-paša. Pogubljen.)

Spomenuti hadži Salih-paša je navedene godine postavljen za valiju Bosne sa Hercegovinom i za seraskera bosanske vojske.

On je stigao u Bosnu 10. džumade-l-ahira 1204. godine (25. II 1790). Bilo se prikućilo proljeće i po svemu bilo je jasno da se neprijatelji spremaju da svom silom navale na islamske granice. Više se nije moglo sjediti i čekati. Svima je bila neizostavna dužnost da se pripreme za odbijanje da bi se suzbili neprijatelji ma sa koje strane se pojavili.

Zbog toga su poslane pismene bujuruldiye svim odgovornim ljudima vilajeta i vilajetskim vijećnicima da se sa Ruščukli Hasan-pašom, velikim vezirom, nađu u Travniku radi savjetovanja. Kada se održalo vijećanje sa svim pozvanim licima, donesen je zaključak: "Ove sretne godine, u smislu izdatih carskih naredbi, udovoljavajući neopozivoj obavezi borbe za vjeru, svi oni koji imaju dirlike i koji su zaduženi da idu u rat, kao i svi muslimani, da iz svake kuće daju po jednog čovjeka i pošalju ga u rat."

U to vrijeme su zidovi banjalučke tvrđave bili oštećeni, pa je bilo prijeko potrebno da se poprave. Na brzinu je sakupljeno i dovedeno dvadeset i pet zidara iz okolice i Sarajeva, pa se pristupilo opravkama 1. šewwala, 1204. godine (14. VI 1790).

Došlo je i vrijeme da se krene u ratni pohod, kako je to naredno visokim naredbama i odlukom navedenog vijeća. Spomenuti valija i serasker hadži Salih-paša, uzdajući se u pomoć Svevišnjeg Allaha, u četvrtak 11. šewwala (24. VI 1790) pobo je svoj svijetli tug u dvorištu, i u subotu, 20. dana toga mjeseca, krenuo iz

Travnika. Svima je razaslao pismene naredbe od 9. šewwala 1204. godine (22. VI 1790) da će se ulogoriti na pogodnom mjestu i sačekati nekoliko dana dok se ne sakupi pozvana vojska, a onda da će krenuti u namjeravanom pravcu.

Ali, tih dana, potpuno opremljen, austrijski neprijatelj pojavio se iznenada i napao na tvrđave: Cetingrad, Bužim i Veliku Kladušu i počeo ih opsjedati. Stanovništvo je izvijestilo svojim ilamima i mahzarima da su otpočeli da ih opsjedaju, a i iz svake tvrđave došli su izaslanici i od vali-paše zatražili pomoć. Stoga je valija uvidio da ne može tu ostati do 20. šewwala, kako je ranije bio odlučio, već je u subotu, 13. dana toga mjeseca, iz mjesta gdje je logorovao pohitio da oslobodi navedene tvrđave. Poslao je pismene naredbe svim kadilucima 12. šewwala 1204. godine (25. VI 1790) u kojima iznosi ove bolne vijesti i naređuje da odmah dode vojska koja je ozada ostala.

U Bosnu je došao 5. šewwala 1204. godine (18. VI 1790).

Ali-paša-zade Ilijasu odredbom carskog fermana od konca mjeseca ša'bana 1204. godine (april 1790) naređeno je da iz svih kadiluka Bosne, i na desnoj i na lijevoj strani, pokupi iz kuća sve preko sedam godina, ko god može nositi mač, i brzo ih uputi navedenom bosanskom valiji i seraskeru.

Na dan 24. šewwala 1204. godine (6. VII 1790) smijenjen je tadašnji mutesellim Sarajeva Ahmed-beg Paloš a namjesto njega je ponovo postavljen derviš Mustafa-beg Dženetić.

Kada je spomenuti valija krenuo na ratni pohod i izdao nalog za pokret, odredio je za svoga kajmekama haznadara Halil-agu.

Spomenuti neprijatelji su se pojavili sa potpuno opremljenom vojskom. Najprije su dobro opkolili tvrđavu Cetingrad i pritijesnili je. Iako je zbog toga valija na vrijeme krenuo, stoga što je sporo prevaljivao konake, a što je u navedenoj tvrđavi bilo vrlo malo muhafiza i stanovništva, oni nisu imali snage da odole mnoštvu neprijatelja, pa su neki izginuli, a neki pali u ropstvo i početkom mjeseca zu-l-ka'deta 1204. godine (13. - 22. VII 1790) tvrđava je pala u neprijateljske ruke.

Tih dana je tvrđava Beograd od Austrijanaca vraćena i ponovo pripojena islamskim krajevima.

Sejjid Mehmed Hašim-efendija, sin Abdulahad-efendije, koji je zauzimao položaj sarajevskog kadije, smijenjen je 1. zu-l-ka'deta 1204. godine (13. VII 1790), a namjesto njega postavljen je Mehmed Selim-efendija Kadić.

Već duže vremena Osmanska carevina i Austrija stalno su, zbog nekih starih pitanja koja su se ponovo pojavila, u ratnom sukobu. Da bi se izbjeglo prolijevanje krvi, po želji i jedne i druge strane, zatraženo je da se pridržavaju mirovnog ugovora i uz obostrani pristanak, posredstvom pruskog kralja, koji je bio u prijateljskim odnosima s Carevinom, da se zaključi primirje zasnovano na šest tačaka.

Počevši od 9. muharrema ili 8. septembra pa do konca maja da bude na snazi primirje; od dana potpisivanja isprava sadržanih ugovorom, prestaju neprijateljstva sa obje strane, kako sa osmanske tako i sa austrijske; na karaulama i na vodama, na svim granicama na obje strane, kako uzduž rijeke Dunava tako i na granicama Srbije i Bosne, ima se primjenjivati navedeno primirje; vojske obiju strana će držati sve zatečene krajeve i zemlje, koje sada drže, dok se ne zaključi mirovni ugovor.

Bosanskom valiji je lično dostavljen visoki carski ferman od sredine muharrema 1205. godine (30. IX - 9. X 1790) s tim da o njemu obavijesti sve zainteresirane da je zaključeno primirje između Austrije i Osmanske carevine.

Spomenuti valija hadži Salih-paša smijenjen je sa dužnosti u Bosni koncem rebiu-l-ahira 1205. godine (27. XII 1790 - 5. I 1791), a namjesto njega postavljen je bivši veliki vezir Jusuf-paša. Dotadašnji valija hadži Salih-paša pošao je iz Travnika 22. džumade-l-ula 1205. godine (27. I 1791) i otišao u Sofiju. *190, *191

*190 Na dan 1. džumade-l-ula 1204. godine (17. I 1790) prilikom određivanja izdržavanja malodobnoj djeci halvadžije Ali-age, sina Abdulkadir-agina, stanovnika tvrđave Stara Ostrovica, koja se nalazi u kadiluku Novosel, koji je umro u Sofiji, pred naibom navedenog kadiluka Osman-efendijom Derviševićem, bili su kao vještaci za utvrđivanje stanja i određivanje i njegovi sinovi: Salih-beg i Mahmud-beg.

*191 Prvog džumade-l-ula 1204. godine (17. I 1790) u kadiluku Livno sa Novoselom bio je kadija Nedžib-efendija.